کێ لە شۆڕش دەترسێت؟.. ڕزگار عومەر

ناسنامەی کتێب
ناوی کتێب : کۆمۆنیستەکان لە شۆڕش دەترسن
بابەت: چوار چاوپێکەوتن
نووسەر : ژان پۆل سارتەر
وەرگێڕان : شوان ئەحمەد
لە چ زمانێك وەرگێڕان کراوە و سەرچاوەکەی : ئاماژەی پێ نەدراوە لەلایەن وەرگێڕەوە لەلایەن خاوەنی بڵاوکراوە (ڕێکخراوی ئازادبوون)
چاپخانەی: کاردۆ
تیراژ: ٥٠٠ دانە
نرخ: ٤٠٠٠ دینار
نۆبەتی چاپ: چاپی یەکەم- ٢٠٢٣

ئەم کتێبە لە زۆر ڕوو گرنگی خۆی هەیە، ڕوویەکیان هێزی بزواندنی کۆمەڵایەتی ” گەنج” ڕۆڵێك کە گەنجان لە سیاسەت بیبینن، ڕووکەیتری بریتییە لە ڕەخنەی فەیلەسوفێکی گرنگی وەکو سارتەر کە تەنیا وەکو فەیلەسوف بەشداری نەکردووە لە شۆڕشی ١٩٦٨ فەڕەنسا بەڵکو خۆیشی چالاکوانێکی بەر لە شۆڕش و دوای شکتی شۆڕش بوو.
بیروڕاکانی لەم چاوپێکەوتنانە بەیان کراون زادەی ئەزموونی مەیدانیی شۆڕشەکەو ئەو چوارچێوە مێژوییەی جیهانە کە لەو سەردەمی (١٩٦٨) زاڵ بوو بەسەر بارودۆخی سیاسی و ستراتیژی دونیا بە تایبەتی ئەوروپا لە ژێر سایەی هەردوو جەمسەری سۆڤیەت و ئەمریکا.
بۆ تێگەیشتن لەم کتێبەو لە شۆڕشی ١٩٦٨ لە فەڕەنسا ئەبێ ڕەگەزە سەرەکیەکانی پێك هاتەی دونیای ئەو سەردەمە بخەینە ڕوو.لە نێو دونیای ئەو سەردەمەدا جیهان لە نێو شەپۆلێك ڕووداوی گەورەدا خۆی پێناسە دەکرد بە تایبەت بە لە ڕووی سیاسی و دووبارە پەیدابوونەوەی ” ئومێد” بە بزوتنەوەی چەپ کە ئەو دەمە هەزموونی نەك تەنیا بەسەر بزوتنەوەی چینی کرێکارو توێژەکانیتر هەبوو بەڵکو ببووە پەرچەمی سیاسی جیهان بینی بزوتنەوەی خوێندکاران نەك تەنیا لەفەرەنسا بەڵکو لە زۆربەی ئەو ووڵاتانەی بەرەنگاری گەورە لە ئارادا بوو.
یەکێك لە خاسیەتە گرنگەکانی ئەم شۆڕشە، بە تایبەتی لە کانونی بەڕێوەبردنیدا بریتی بوو لە یاخی بوونێکی وورد نەك تەنیا دژ بە

سیستەمی کاپیتالیزم ، بەڵکو یاخی بوونیش بوو لەو بلۆکە مێژووییەی کە شوناسی چەپی لە ئاستی دونیادا مۆنۆپۆل کردبوو. لە سەر ئاستی نێو نەتەوییدا و لە زنجیرە ڕووداوە مێژووییەکانی بەر لە شۆڕش، ڕووداوێکی گرنگ ڕووی دا لە تێك شکاندنی تابوویەکی گەورە کە بریتی بوو لە :- ڕاپۆرتی خرۆشۆف دژ بە جۆری دەسەڵاتدارێتی ستالین لە ساڵی ١٩٥٦ دا لە پاش مردنی ستالین. ئەم ڕاپۆرتە کە لە سەنتەری ئەو فۆرمە لە کۆمۆنیزمی سەدەی بیست بڵاوکرایەوە، درزێکی خستە نێو ئەو دیوارە بیروکراسییەی کە نەیدەهێشت نەوەیەکی نوێ لە گەنجانی کۆمۆنیست سەر لە نوێ بنیاتی ئەلتەرناتیڤی کۆمۆنیستی بکەنەوە لە دیدگاو لە پراکتیسدا. دوای ڕاپۆرتەکەی خرۆشۆف دوو جۆر لە مامەڵە هەبوو لە گەڵ ئەم ڕاپۆرتەدا،دونیای سەرمایەداری لە بلۆکی ڕۆژئاوا کردی بە کەرەستەیەکی پڕوپاگەندەی شەڕی سارد دژ بە کۆمۆنیزم ، مامەڵەیەکیتریش بریتی بوو لە قۆستنەوەی ئەم دەرفەتە بە بەرژوەندی کۆمۆنیزم .

بەشی زۆری بەرەنگاریەکانی خوێندکاران وبزوتنەوەی کرێکاری لەسەرەتای شەستەکانادا هەڵوەستی فەرمییان بریتی بوو لە تازەکردنەوەو دەوڵەمەند کردنی کۆمۆنیزم و موتوربە کردنی بە تێڕوانینی تازە و ئاکشنی جەریئانە نەك تەنیا لە ئاستی نێوخۆیی وڵاتەکاندا، بەڵکو لەسەرئاستی نێونەتەوەییشدا و ئەو کێشەو گرفتانەی کە بوعدی جیهانیان هەبوو چەشنی؛ قەیرانە ئابوریەکان، شەڕەکان وەکو شەڕی ڤێتنام، خەباتی گەلانی ژێردەستەی کۆلۆنیالیزم بە سەربەخۆیی هتد.

تێڕوانینی دیدی سیاسی ئەو بزوتنەوەیەی شۆڕشی فەرەنسای بەرپا کرد،سەرەڕای ئەوەی هەرەمەکی پێڕەوی سیاسی نەبوو بەڵام بەچونیان لەبەرامبەر هەموو ئەو مەسەلانەی لەسەرەوە ئاماژەیان پێکرا زۆر ڕوون ئاشکرابوو. بزوتنەوەی دژی شەڕ کە لە ئەمریکاش تەشەنەی کردبوو ڕاڕا نەبوو لە وەستانەوە دژ بە شەڕی ڤێتنام و خانە کردنی وەکو شەڕێکی ئیمپیریالیستی و دژە ئازادی. لەبەرامبەر خەبات بە سەربەخۆیی گەلانی ژێر دەستەش؛ ئەم بزوتنەوەیە یەك دیدی زۆر ڕوونی هەبوو کە داوای کشانەوەی دەسبەجێ ی سوپای ووڵاتانی خۆیان دەکرد لەو ووڵاتانەو پشتگیری شۆڕشیان دەکرد.کاتێکیش ئەم شۆڕشانە سەرکەوتنیان بە دەست هێنا، ڕاستەوخۆ بوون بە مۆتیڤێکیتری مەعنەوی بە ئەم بزوتنەوەیە نەك تەنیا لە فەرەنسا بەڵکو لە شارە سەرەکیەکانی ئەم سەرو ئەوسەری دونیا وەکو بلفاست و بەرلین و مارلبەرن و مەکسیکۆ.

چەند مانگێك بەر لە دەستپێکی شۆڕشی ساڵی ١٩٦٨ لە فەرەنسا ، بزوتنەوەی خوێندکاران لە مانگی ١ و ٢ ی هەمان ساڵ لە شاری بەرلین

کنگرکی نو نتوییان بست ب ئا وگ کردن و ئارایشت دانی هوست و ساغ بوونو لسر چندین پرسی گرنگی ئو سردم.
گرنگترین پرسکانی ئو کنگری ی گر دانی خباتی کرکاران و بزوتنوی خوندکاران ل دروست کردنی گانکاری چیی ؟ هلوست برامبر ششی ڤتنام ، ی ” توندو تیژی ” ل ششدا ل ئجندای گرمی ئو کنگری بوو، استوخش دوای ئو کنگری بوو ک خوندکاران یکم جار ل ئیتالیا ئاکشنی گوری سرتاسریان بو برد.
ششی ١٩٦٨ ل فرنسا تنیا ب چپی نو گرنگی نبوو وکو ” درفت و ئومد ” بکو ب دوو قیبی جیهانیش سرئشیکی مژوویی گور بوو. ئم دوو قیب؛- ک ل لایک سرجم ووتانی دونیای کاپیتالیزم دگرتو، ل لایکیتریش ئو بلکی ل ژر شوناسی کمنیزمی سدی بیست هبوو (قوتبی سڤیت) دگرتو .
هردوولا داوکی زریان هبوو دژ بو شش و للای ئوان گرنگی ئو شش وکو “هش ” ی استوخ ئژمارکرا هم ل دونیای لیبرال هم ل دونیای بیروکراسی کمنیزمی سدی بیست. ئمش یکك ل هکار سرکیکانی شکست پهنانی ششک بوو.
هردوو قوتب جرك ل هوستی ننوسراویان یان نافرمیان هبوو لوی ک ئم شش نا ب سرکو. حیزبی شیوعی فرنسی ل ویی مژوویو تا ئستا بو تاوانبار دکر ک ل پا فاکتکانی توندوتیژی سیستمی عورفی و سربازی ئو دمی فرنسادا، ئویش ی هبوو ل ئارایشت دانی میدانیی ئم کوتن جیهانیی دژ ب شش.
ئو حیزب، ئو دمی یکك بوو ل حیزب هر گورکانی فرنسا و زربی سندیکاو یکتی کرکاریکان ل ژر نفوزو هژموونی ئودابوون.ژنامی ژانو هفتانو چندین چاپخانی کتب و باوکراویتری ل ژر دستا بوو. ئندامانی حیزب ل ژرو ژان تکی شرش بوون، بام چندین سرچاوی مژوویی ئاماژ بو دکن ک برایتی ئم حیزب ب فشاری سڤیت لسرو ب نهنی لگ حکومتی دیگ خریکی سودا بوون ب کتایی پهنانی شش .
ئم ل کاتك بوو ک ل ژانی کتایی ئایاری ١٩٦٨ مانگرتنی گشتی کرکاران وجوتیاران قوتابیان وفرمانبرانی دوت گیشت ئوپی خی و یکم جار بوو ل مژوویی جیهان ١٠ ملین کس ل مانگرتنی گشتی ووتك بشدار بن. حکومتی دیگ ئفری زیادکردنی لسدا بیستی خست بردم سندیکا یفرمیستکانی کرکاران ک بشك ازی نبوون و بشك لوان ازی بوون و

بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە با مانگرتن بوەستێ چونکە ئەمە مەرجی دیگۆل بوو.
دیگۆل پێشنیاری ئەوەی کردبوو بە حیزبی شیوعی فەرەنسی کە ئەم شەڕە لە هەڵبژاردن ساغ بکرێتەوەو ئەوان لە هەڵبژاردن پشکی زۆرتری دەسەڵاتیان بەردەکەوێ. حیزبی شیوعی خۆشی متمانەی تەواوی بەوە هەبوو کە لە هەڵبژاردن دەنگی زۆرینە دەهێنێت. ئەم " دەنیایە " مەرجدارە بریتی بوو لە کۆتایی پێهێنانی مانگرتن و شۆڕش .
چەند سەرچاوەیەکی حیزبی شیوعی فەرەنسی ئەم هەڵوێستەی خۆیان وەکو بەرگە گرتن لە خوێن ڕشتن و شەڕی ناوخۆ لە قەڵەم دەدەن و ئەوان لەو باوەڕەبوون کە ئەزموونی ئیسپانیا لە فەرەنساش دووبارە دەبوو، بزوتنەوەی چەپ وکرێکاران خەڵتانی خوێن دەکران و بەرەی ڕاستیش بە دەسکەوتی باشتر سەردەکەوت، هەندێك لێکدانەوە ئەم هەڵوێستە بە عەقلانی لە قەڵەم دەدەن و هەندێکیش بە سات و سەودا بە شۆڕش.
ڕاستە شۆڕشی فەرەنسای ١٩٦٨ تەمەنی لە هی کۆمۆنەی پاریس لە ساڵی ١٨٧١ دا کەمتر بوو، ڕاستە ئەویش چەشنی کۆمۆنە سەرکوت کرا و بە زەبروزەنگی سیستەم کۆتایی پێهات، بەڵام لە ڕووی پرنسیب و مێژوودا فاکتی " دەرفەت و ئومێد " ی هێشتا بە زیندوویی ماوەتەوە و درێژەی هەیە! تەنانەت زۆربەی ڕەخنەگرانی باڵی چەپ لە ئەمڕۆدا هەمکاریی نێوان بزوتنەوەی ئەمڕۆی خوێندکاران و کرێکارانی ساڵی ٢٠١٨ لە ئەمڕۆی فەرەنسادا وەکو کلتورو ڕۆحی ئەم شۆڕشە پێناسە دەکەن. هەر لەبەر ئەمەشە سەرۆکی ئێستای فەرەنسا ماکرۆن بانگەوازی ئەوەی دەکرد کە دەوڵەت بە فەرمی یادی ئەم شۆڕشە بکاتەوە! دیارە نەك وەك لە ئامێزگرتنی ئامانجەکانی ئەو شۆرشە، بەڵکو وەکو چەند ئەنجامگیرییەکی " ئازادی " تاکە کەسی بە تێگەیشتنە لیبرالیەکەی، بە دزین و تاڵان کردنی بەها سەرەکییەکانی ئەم شۆڕشە.
لە ساڵی ١٩٦٨ لە فەرەنسا ؛ تەنیا کارگەکان لە لایەن کرێکاران و فەرمانبەران داگیر نەکرا، بەڵکو پرسی " خۆبەڕێوەبردنی " کارگەو دام ودەزگاکان لە لایەن چینی کرێکارەوە وەکو پرسێکی ئیداری شۆڕش خرایە ڕوو، تەنانەت چەند ڕۆژێك بەر لەسەرکوت کردنی یەکجارەکی شۆڕش چەندین کارگەو دامەزراوە لە لایەن خۆیانەوە بەڕێوە دەبران .
لە ١٩٦٨ی فەرەنسادا؛ یەکەم جار بوو لە مێژووی مۆدێرنە " زانکۆ " لە ئاستێکی مەیدانی بەربڵاودا بێتە دەرەوە لە دیکتەی ئەریستۆکراتی ئەکادیمی بەتاڵ. زانکۆکان داگیرکران لە لایەن خوێندکارانەوە، ڕۆژانە دەیان سمیناری فیکری و فەلسەفی و سیاسی بەڕێوە دەچوو. پرسی سەرەکی ئەم بزوتنەوەیە لە زانکۆ تەنیا ئەوە نەبوو کە ڕۆڵی چەپ لە زانکۆ چییە ؟ بەڵکو پرسیارێکی قوڵتربوو، پرسیارەکە ئەوەبوو چۆن دەکرێ زانکۆ ببێتە کۆرستەی دروست کردنی

گۆڕانكارى ڕيشەيى و ش□شگ□□ان□ ل□ ك□م□گ□؟
هەمان ئەم پرسيارە سەرەكيە دەبێ وگرنگە چەپ لە ئەمڕۆدا لە خۆى بكات ! نەك تەنيا وەكو ئەوەى كە گروپێكى گەورەى كاريگەرى كۆمەڵايەتى چەشنى " گەنجان" لە زانكۆكانن، بەڵكو وەكو ئامادە كردنى دۆخى هاوچەشنى ئەم شۆڕشە لە بوارى هەمكاريى چينايەتى و پێشڕەوايەتى. چونكە ڕابەرانى بزوتنەوەى كرێكارى لەو سەردەمە لە پاڵ ڕەگەزى چەپ بوون، ڕۆشنبيرى وبيرتيژى سياسيەوە، لە ڕووى ديمۆگرافياى كۆمەڵايەتيەوەش بەشى زۆريان " ياخى" بوون و " گەنج" بوون كۆيانى دەكردەوە.

گ□قارى زمان و زار ژمارە ١١

[بۆ خوێندنەوەى ژمارە ١١ى گ□قارى زمان و زار كليكى ئێر□ بكەن..]

[Zman_W_Zar11Download]

قەيرانى ناسنامە و تەنگژەى ناسيۆناليزم لە كوردستان.. ستيڤان شەمزينى

ئەگەر خۆمان رووبەڕووى پرسيارێكى لەم جۆرە بكەينەوە: داخۆ لە مپەرەكانى بەردەم ناسيۆناليزمى كورديى چين؟. خۆى لە خۆيدا ئەم پرسيارە كێشە ئامێزە، راستتر وايە بڵێين فاكتۆرەكانى دروستنەبوون و نەخەمڵينى ناسيۆناليزمى كورديى چين؟، بۆچى بزووتنەوەى (نەتەوەيى) كورد يان بزووتنەوەى كوردايەتى نەيتوانيوە كڵێشەيەكى ناسيۆناليستى بە خۆى ببەخشێت؟ بەڵام پرسيارەكە لە فۆرمى يەكەمدا بەو جۆرە داڕێژراوە وەك بڵێى كورد ناسيۆناليزمێكى هەبووبێت و ئێستا ئاستەنگ و قەيرانى تووش بووبێت، سرووشتى قەيران□ واي□

دەکەوێتە دوای شتەکانەوە نەک پێشیان، ئەگەریش قسە لەسەر لەمپەرەکانە، پێموایە کاتەکە درەنگترە لەوەی ئێمە گفتوگۆی بێزەنتی لەبارەوە بکەین، بەو پێیەی لەناو جیهانێکی گۆڕاوداین، ئێمە لەبەردەم کۆمەڵێک ئاڵنگاریی گەورەداین لە ئاستی دنیادا، لە نموونەی گەڕانەوەی مۆتەکەی جەنگ و قەیرانی خۆراک و کێشەی ئاوی شیرین و هەڕەشە ئیکۆلۆژییەکان (ژینگە)، لە سەرو هەموو ئەمانەشەوە براوینەتە نێو جیهانێکەوە بەم زووانە دەکەوێتە ژێر رکێفی ژیریی دەستکردەوە، داهاتوو بەرەو ئەو وێستگەیە دەڕوات ئەم زیرەکییە پاشگری (دەستکرد یان پیشەسازیی) لە خۆی بکاتەوە، ببێتە تاکە هۆشی رەسەن و هەڵسوڕێنەری جیهان. لەو چەند مانگەی پێشوودا مژۆڵی ئەوە بووم چەند برووسکە شیعرێک بنووسم لە شێوەی ئەفۆریزمدا لە یەکێکیاندا نووسیم (ئایندە ئەوەندەی بۆ رۆبۆتە بۆ مر□ق نییە). هێشتا رۆبۆتەکان توانای بۆنکردنیان نییە و دەکرێت لەلایەن مر□ق□و□ بەرزەفت بکرێن، بەڵام ئایا ئەمە تا سەر بەم شێوەیە دەبێت؟ بێگوومان نەخێر. رۆژێک دێت مر□قایەتی دەکەوێتە بەردەم مێردەزمە راستەقینەکەوە، رۆبۆت دەبێتە سەرداری و لە بری خۆی هەموو چشتێکی بۆ هەڵدەبژێرێت و ئەوەی پێی دەڵێن (ویستی ئازاد) دەبێتە سەراب، هەنووکە زیرەکی دەستکرد لە ئافراندنی بوونەوەرێکی تری جیا لە مر□ق□ ک□ هۆشی بەخۆی بێت و دروستتر بیر بکاتەوە، ئێمە چیمان پێ دەکرێت لەگەڵ ئەو عەقڵە ئەبستراکتەی کە دەبێتە فەرمانڕەوا؟، ئەوسا بەز□یمان بەخۆماندا دێتەوە کە سەردەمی دەسەڵاتی مر□ق ب□س□ر مر□قدا ناوبنێنین (رۆژگاری زێڕین) مادام ئەم عەقڵە هەر لە ئێستاوە توانای ئەوەی هەیە بڕگەی دەیەمی سەمفۆنیای بیتهۆڤن بەوپەڕی کوالێتییەوە تەواو بکات. تا ئەو راددەی مستەفا سلێمان خاوەنی کۆمپانیای (Deep Mind) بۆ پەرەپێدانی زیرەکی دەستکرد پار ساڵ لە کاتی بڵاوکردنەوەی کتێبەکەیدا (شەپۆلی داهاتوو- the coming wave) کە یەکێک بوو لە پڕ فرۆشترین کتێبی ساڵی ٢٠٢٣ بەر پێشەکییەکی زۆر جیاواز و تایبەت دەکەوی□ن لە ئامادەکردنی کرۆنۆلۆژییەکی تایبەت بە گەشەسەندنی شارستانی و تەکنۆلۆژیی، لەوێدا بلیمەتی نووسەرەکەی بە تەواوەتی دەردەکەوێت پێش ئەوەی ئاشکرای بکات تەنانەت خودی ئەم پێشەکییەش لەلایەن ژیری دەستکردەوە هاتووەتە نووسین. ئەمەش وای لە نووسەری کتێبی شۆڕشی پیشەسازیی چوارەم- ٢٠١٤ (کلاس شواب) کرد لە پاش نۆ ساڵ بڵێت ئەوەی من وەک ئەگەرێکی دوورتر و خەیاڵی زانستی پێشبینیم دەکرد ئەمڕۆ هاتووەتە دی و فاکتێکی راستەقینەیە.

ئەگەر بگەڕێینەوە سەر کرۆکی تەوەری سەرەکی، کورد بەدرێژایی مێژوویەکی بەرین و دوور و درێژ بەهۆکارگەلێکی زۆر کە لەم

پانتاییەدا بواری ژماردنیمان نییە، گەلێکی دابەشبوو بووە بەسەر هۆز و عێڵەکاندا، ئەگەر بە باندەری یوقافە نوح هەراری قسە بکەین و دەقاودەق تێزەکەی لە هەمبەر جیاوازیی نەتەوە و خێڵ پیادە بکەین بەسەر دۆخی کوردییدا، ئەوەی پێی دەوترێت نەتەوەی کورد زۆر تازەیە، بەو پێیەی کە کۆبوونەوەی خەڵک لە چواردەوری یەکتری تەنانەت لەو شوێنە بە هەڵەناونراوانەشدا بە شار، لەسەر بناغەی یەکتر ناسین و پەیوەندیی خوێن بووە، خێڵ بە تەنیا پەیوەندییە خوێنییەکان ناگرێتەوە، بەڵکو هەمایەکە بۆ ئەو گروپە کۆمەڵایەتییە چەند سەد کەسییانە لە پێش شۆڕشی کشتوکاڵییی لە دەوری یەکتر جەم دەبوونەوە، ئەم قۆناغەش پێقاژەی ژیانی سرووشتییە، کە مەدەنیەت بە مانای ئەرستۆییەکەی یان پەیمانی کۆمەڵایەتی بە مانا رۆسۆییەکەی لە ئارادا نەبووە. بەم هۆکارە کوردبوون بریتی نەبووە لە پەیوەستبوون (ئینتما) بە نەتەوە هەندەی پەیوەستبوون بووە بە خێڵ، لە چوارچێوەی هەرە گەورەکەشیدا بە هۆز یان ناوچە و میرنشینێکی دیاریکراو، کوردبوون دیاردەیەکی تازەیە، لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەوە دەستپێدەکات کە بە (لەدایکبوونی نەتەوەیەک) ناوزەد دەکرێت، بەڵام لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەمەوە وردە وردە لەنێو نوخبەدا گەشە دەکات، لەگەڵ سەرهەڵدان و شۆڕشەکانی کورددا، بە تایبەت لە بزووتنەوەی ئەیلوول و شۆڕشی نوێ لە باشوور، لە ڕۆژهەڵات و باکووریش لە هەشتاکانەوە، کوردبوون دەچێتە قۆناغێکی باڵاترەوە، بەو هۆکارەی بۆ یەکەمین جار کەی نەتەوەی کورد لە چوارچێوەی ئەو شۆڕشانەدا (سەرباری هەر ڕەخنەیەک) جۆرێک لە ئاوێتەبوون لەنێویاندا دروست دەبێت، چیتر ناسنامەی ناوچەیی و خێڵەکی ناتوانێت بەسەر ناسنامەی کوردبووندا زاڵ بێت، لە بەداخەوە لەم سی ساڵەی رابردوودا مەوداکە تەسکتر بووەتەوە بە بنەماڵەییکردن و هۆزگەرایی و بە ناوچەییکردن جێگەی کوردبوونی گرتووەتەوە بە تایبەت لە باشووری کوردستان. لەگەڵ ئەمەشدا هێشتا کورد بە مانا مودێرنەکەی خاوەنی ناسیۆنالیزم نییە، ئەوەی بە ناسیۆنالیزمی کوردیی ناو دەبرێت تا ئەمڕۆش بیرێکی هەمەکی نەبووە ئەوەندەی ئایدیایەکی نوخبەوییە و وەرنەگێڕاوەتەوە سەر بەستێنە کۆمەڵایەتییەکە، لێرەدا ناچارین کەوانەیەک بکەینەوە ئاماژە بەو ئایدیا کاڵ و کزە بکەین لە مەم و زینی ئەحمەدی خانیدا بکەین کە ئەگەر پێش ڕسکانی ناسیۆنالیزمی ئەورووپی نەکەوێت، بەگومان هاوکاتی بووە، بەڵام ئایا ئەم ئایدیا پەرەی پێدرا یان نا؟ کاری من و تۆ ئەوەیە بپرسین بیرۆکەکەی ئەحمەدی خانی بۆچی ناسیۆنالیزمی بەرهەم نەهێنا؟. خۆ ئەگەر دیقەت لە پاشگری (سازیی) پاش چەمکەکانی نیشتمانسازیی، نەتەوەسازیی یان دەوڵەت نەتەوە بدەین هاوواتای

شێلان و سازکردنی شتێکە لە مەتریاڵێکی خاو کە خۆی پێشتر بە شێوە سرووشتییەکەی لە ئارادایە، بەڵام هیچ کڵێشەسازییەکی نییە. لێرەوە دەلاقەیەک بە ڕووی پرسێکی گەلێک گرنگدا دەکرێتەوە، نەتەوە لە رێگەی هۆشیاریی ناوەکیی گەلەکەوە دێتە ئارا، ناسیۆنالیزم دروست دەکرێت نەک بێت دروست بکەن، وەک چۆن زیاد لە بیست دەوڵەت بە عەرەب دروستکرا و پاشان وا هێدی هێدی و یەک یەک هەڵیاندەوەشێننەوە. جارێکی دیکەش بیرتان دەخەمە پڕۆژەکەی خانی لە سەدەی حەقدەدا (مەم و زین) دەکرا پێشبخرێت و بکرێتە هەوێنی ناسیۆنالیزمێک بۆ کورد، بیهێننە بەرچاو گۆتە مەموزینی بینووسیبا و ئەحمەدی خانیش فاوست یان ژانەکانی قارتە!!. لە کاتێکدا ئەحمەدی خانی (١٦٥١-١٧٠٦) مەم و زینی لە ساڵی ١٦٩٢ نووسیووە، بەڵام یۆهان گۆتە (١٧٤٩-١٨٣٢) بەرگی یەکەمی (فاوست)ی لە ساڵی ١٨٠٨ و بەرگی دووەمی لە ساڵی ١٨٣١ بڵاوکردووەتەوە، ئەگەر بەراووردێکی مێژوویی بکەین مەم و زین ١١٦ ساڵ پێش بەرگی یەکەمی فاوست کەوتووە. ئەربیلی لە ساڵی ١٩٣٨دا مەم و زین لە ئاستی (جەنگاوەر لە پێستی پڵنگدا) رووستاولی بە گورجییەکان و (شانامە)ی فیردەوسی بە فارسەکان دەنرخێنێت.

ناسیۆنالیزم دەرهاویشتەی سەردەمی دوای رێنسانس (هەستانەوە)ی ئەوروپییە، کۆرپەی شۆڕشی پیشەسازییە، دروست ئەو کاتەی جۆن لۆک و هۆبز و ئەو بیریارانەی پاش ئەوان کەوتن، جەخت لەسەر گرنگی دەوڵەت دەکەنەوە، ئەمەش هێڵێکە لە (سینیکا) لە سەدەی یەکەمی زاینییەوە درێژ دەبێتەوە. کرۆکی ئایدیای ئەوان لە بارەی دەوڵەتەوە بریتییە لە راگرتنی باڵانسی نێوان خەڵک و فەرمانڕەوایی، ئەویش لە رێگەی پەیمانێکی کۆمەڵایەتییەوە، ئەمە بە شێوەیەکی سەرەکی بابەتی فەیلەسووفانی دوای رێنسانس بووە، بە تایبەتتر دەتوانین چاوێک بە کتێبی (لیقیاسان))ی هۆبزدا بخشینێنەوە. ئەمەش لە دوای شۆڕشی فەڕەنسییەوە بووە بە ئایدیایەکی نوێتر و خۆی لە پڕۆژەی ناسیۆنالیزم (دەوڵەت نەتەوە)دا فۆرمەڵە کرد. لەگەڵ ئەوەشدا ناکرێت باز بدەین، ئەوە ئەم بیرەی پێشخست بریتی بوو لە ژورنالیزم (رۆژنامەوانی)، کەچی رۆژنامەوانی کوردیی بە نزیکەیی سێ سەدەیەک لە مێژووی رۆژنامەوانی جیهانی دواکەوت!، ئەمە دەزێکە بە خۆی شایانی لە وردبوونەوەی زیاترە، چوونکە ئەو هۆشیارییە فیکرییە لە رۆژنامەکانەوە پەرەی پێدرا. ئیدی دەوڵەت نەتەوەکان لە وڵاتانی خۆرئاوایی لە دامەنی ئەم هۆشیارییەوە بوونە فاکت. لە خودی دەوڵەت لە مانا دێرین و مودێرنەکەیدا زادەی پێقاژەیەکی پێشکەوتنی شارستانییە و لە پێچێکی مێژووی پەیدا بووە و رۆڵی وەرگرتووە، دەشێ سەردەمی پووکانەوەشی هەبێت کە زۆر دوور نییە لە ئێستادا بە

تایبەت بەهۆی گەشەکردنی تەکنەلۆژییەوە. نابێت ئەوەش لە بیر بکەین ناسیۆنالیزم هەمیشە دەوڵەتی دروست نەکردووە، بۆ نموونە لە کۆمەڵگە فرە نەتەوە و کولتوورەکاندا لە نموونەی ئەمەریکا یان تورکیا سەرکردەیەک دەوڵەتێکی بەهێزیان بنیات ناوە، تەنانەت وڵاتانی عەرەبی هەندەی ناسیۆنالیزم دەگەی لەدان نیو ئەوەندە خزمەتی نەکردن، چوونکە داستانی ناسیۆنالیزمی عەرەبی دیاردەیەک بوو لە زانکۆکانی بەیرووت و سەربۆن دروستکرا، زۆرینەی ئەوەی ئەمڕۆ پێی دەگووترێت دەوڵەتانی عەرەبی بە بڕیار یان پێش دەرکەوتنی ناسیۆنالیزمی عەرەبی ڕەنران بە پێی ئەو دیزاینە سیاسیی و ئابووریانەی ئیمپریالیزم و وڵاتانی زلهێزی دەیانخواست.
وەک خەم لەبری ناسیۆنالیزم زیاتر بەوام بە (کوردبوون)ە کە لە جەبرێکی سرووشتییەوە بیگوازینەوە بۆ کێشەیەکی فیکری و فەلسەفیی، ئەوەش بە پاڵپشت و لەسەر بنچینەی شارستانی بونیاد دەنرێت، بۆ نموونە شارستانێتی سۆمەری بناغەیەکی پتەوە و دەتوانین بۆی بگەڕێینەوە و لەوێوە دەستپێبکەین لە سۆنگەی ئەوەی ئەمە تاکە میراتگری ڕاستەقینەیانین. پێویستە پێش هەر کارێک بە ئەفسانە و داستان و کەلەپوور و مێژووماندا بچینەوە، لەوێوە دەتوانین لەجیاتی ناسیۆنالیزمێکی بەربەریی خۆرئاوایی، بیرێکی کوردیی پوختەکراوی مرۆڤدۆستانە هەڵهێنجین. ئەوەی مەبەستی ئێزە جیایە لە تیۆریزەکانی ئۆجەلان کە بۆ گەڕانەوە بۆ شارستانییە دیرۆکییەکانی میزۆپۆتامیا هەمووان لە خوانێکدا کە دەکاتەوە، بەڵام لەم خوانەدا کورد لەلای خوارەوە و لەسەر پاپووچە شەی تورک و فارس و عەرەب دانیشتووە. باس لەوە دەکەم کورد یان باپیرانمان لە مێژوودا ڕۆڵێکی بەرجەستە و کارایان هەبووە لە خستنە سەر پێ و شێوەپێدانی شارستانێتیدا هەبووە، ئەمە سەرمایەیەکی ڤێرجواڵ و پۆتنسیاڵێکی هەرە گەورەیە لە پشتمانەوە وەک وتم بە تێپەڕاندنی (کوردبوون) لە بابەتێکی دیتەرمینیستییەوە بۆ بیرێکی پوختی کوردیی کە تێیدا مرۆی کورد هەست بە ترانسەندەنتاڵێتی (شکۆمەندیی) خۆی بکات. پرسیارەکە ئەوەیە کورد ئەمە بۆ ناکات؟. هەرچەند سەردەهێنم و دەبەم بەرسڤێکم نییە. ئاخر بۆچی لە دەوڵەت شارێکی وەک ئەسیناوە کە هێندەی گەڕەکێکی سنە یان سلێمانی ئێستا نەدەبوو کە نە کۆیلە نە ژن مافی بەشدارییان تێیدا نەبوو، تەنیا بە پیاوە ئازاد و خانەدانەکان دروستکرابوو، دەبێتە ئیدیاڵ و سیستەمێکی یونیڤرساڵ؟ ئەی بۆچی ئەمە کە بەڵگە مێژووییەکان نیشانیداوین هەزاران ساڵ بەر لە ئەسینییەکان سیستمی کارگێڕیی و یاسایی تۆکمەتر و باشترمان هەبووە بۆی نەگەڕێینەوە و نەیبووژێنینەوە؟.جیا لەوە سەدەی نۆزدە لە بەرچاو بگرن هۆلیۆد گوندێکی بچووکی نەناسراو بوو، ئەی ئێستا

چی؟ بۆچی هیچمان هەیە و بە ماوەتەوە لە دەرەوەی شێوازی پەسەندی هەڵیەدیی؟. هۆکاری ئەمە هەرچییەک بێت پێموایە سووچی خۆمانە کە خەریکە ئەسیمیلە بووین. بە جۆرێک تووشی ئەلیناسیۆن (بەخۆنامۆبوون) کراوین پێمانوایە تا کاروانەکەی ئەمە لە عەجەم نەگەڕێتەوە ئەمە داهێنراوەکانی شارستانیین. ئەحمەد موختار جاف لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا لە دێڕە شیعرێکدا دەنووسێت: (لە خەو هەڵسن درەنگە میللەتی کورد خەو زۆرەرتانە). دوای نەوەد ساڵێک هێشتا پێناچێت میللەتی کورد لە خەو هەستابێت، بە تایبەت دەسەڵات بە دەسەڵاتی رۆشنبیرییەوە خوازیارە (میللەت) هەر لەو خەوە قووڵەدا بمێنێتەوە، لە بری هۆشیاریی راستەقینە خراوەتە دەریای زەڵ هۆشیارییەوە. لە زنجیرە درامای (یاریی تەختە پادشاییەکان)دا کاتێک، رۆب پرسیار لە کاتلین دەکات: (بۆچی کەسێک هەیە دەیەوێت بران بکوژێت؟) لە کاتێکدا ئەو منداڵێکی لاوازی خەوتووە!. کاتلین لە وەڵامدا پێی دەڵێت دەتوانین لە پرسیارەکە وەڵامەکە وەربگریتەوە، ئەوسا رۆب بە تۆنێکی لەسەرخۆتر دەڵێت: (کەسێک هەیە لەوە دەترسێت بران لە خەو هەستێت), کورد (بران)ێکی هەزاران ساڵەی خەو لە کەوتووە و وەک بڵێی تووشی ئەلزەهایمەر بووبێت، رابردووی خۆی بیر نایەتەوە.

نەگبەتییەکە ئەوەیە هێشتا خەڵکانێکمان لە ئاستی دەستەبژێردا پێیانوایە ئەمە بە هۆی سەلاحەدینی ئەیووبییەوە (لێرەدا وەک فیگەرێکی دیرۆکیی سەیری دەکەین) سزا و نەفرەتی رۆژئاواییەکانمان بەسەردا سەپێنراوە، وەک بڵێی ناسیۆنالیزمیش کاڵایەکی تری ناو سیستمی بەرخۆریی بێت و بایکۆتیان کردبین، نەخێر وا دەهزرەم ناسیۆنالیزم لە تێڕوانینی میللەتەکەوە سەرچاوە دەگرێت لە بەرامبەر خۆیدا، ئایدیایەکە لە ئاوەزی دەستەبژێرەکەوە دەپەڕێتەوە بە ئیرادەیەکی کەلەکتیف، ئەو ئارگۆمێنتەی هەردەم سەلاحەدین دەکاتە بیانووی بێبەشکردنی کورد لە دەوڵەت نەتەوە هیچ نیازێکی ئیمپریالیستی و کۆلۆنیالیستیانەی مرۆڤی (سپی) رۆژئاوایی خۆ بەسەردارزان نابینێت، خۆ ئەگەر وابوایە داگیرکردنی هیندستان بە تایبەت لە سەردەمی ڤیکتۆریادا چۆن پاساو دەدرێتەوە؟ ئەی قڕکردن و لە ریشە دەرهێنانی دانیشتوانی رەسەنی پێست رەشی ئوسترالی بۆچی؟، ئەی دەستبەسەراگرتن و ئاپارتاید و تاڵانکردنی ئەفریکا لە پێناوی ئەورووپای پاش هەردوو جەنگە جیهانییەکە چۆن پاساو دەدرێتەوە؟.

ئەمە خۆمان کارمان نەکردووە لە بواری مرۆڤسازییدا، دەنا لە بری ناسیۆنالیزمێکی لە بەرگیراوەی خۆرئاوایی کۆلۆنیالیستی، لەسەر شارستانەتی دێرینی میزۆپۆتامیا دەمانتوانی نموونەیەکی پێشکەوتووتر و ئیستاتیکیتری پێشکەش بکەین، بە تایبەت ئەمەی کورد

میراتەکی دەوڵەمەندیی مێژوویی هاوکارمان بوو، ئەوەی لە شارستانی سۆمەریی بەجێماوە بۆ پێی هەموو بەڵگە دێرینەکییەکان تەنیا کوردە، تەنانەت بنەچەی زمانی کوردیی بۆ پانزە هەزار ساڵ پێش ئێستا دەگەڕێتەوە، بە نزیکەیش پێنج هەزار و چەند ساڵێک نووسینی مێخی لەلایەن باوانی کوردەوە (سۆمەرییەکان) داهێنراوە کە زمانی کوردە دەشتەکییەکان بووە، شۆڕشی یەکەم (شۆڕشی کشتوکاڵی بە ناولێنانی ئالڤین تۆفلەر) لە وڵاتی دوو زێوە دەستیپێکردووە کە بناغەی پێشکەوتنی شارستانەتی مرۆڤایەتی بووە، ئەمەش ئەو کوردانەی لە چیاکانی زاگرۆسەوە دابەزینە دەشتاییەکان نەک ڕەوەی سەرەکیان تێدا بینیوە، بەڵکو شۆڕشێک بوو لەسەر دەستی ئەوان دەستی پێکرد. کورد ئەم مێژووە لە پشتی خۆیەوە نابینێت، مرۆی کورد کراوەتە ڕۆبۆتێکی ئەبستراکتی بێ مێژوو و شارستانی و کولتوور بەدەر لە گرێی ستۆکهۆڵم، بێ ویست و ئیرادەش کراوە، شتێکی بۆ نەماوەتەوە بە شانازیی پێوەکردن، بە پێچەوانەوە هار و سەرشێت کراوە بەرامبەر بە بوونی خۆی، وەها تێگەیەندراوە هەمیشە گرێی (گازلایتنیگ)ی هەبووە کە ئەوەش لە شانۆنامەیەکە وەرگیراوە لە ساڵی ١٩٣٨دا نووسراوە، چۆن هاوژینێک ئیرادە و ویستی ژنەکەی تێکدەشکێنێت تەنانەت وای لێدەکات بە دوودڵی بڕوا بە بێ توانایی و دەستەوەستانی و تەنانەت شێتبوونی خۆی بهێنێت. کورد ناتوانێت بە ناسیۆنالیزمێکی هاوردەکراوی ڕێنراو لە ئاوەزی هەژموونگەرانەی خۆرئاوایی یان لە بەرگرتنەوەی شۆڤێنیزمی دەوڵەتانی دەوروبەری خۆی پێناسە بکاتەوە، پێشنەرەترین کارێک بیکات خۆ ڕزگارکردنێتی لە هەژموونی کولتووریی و سیاسیی نەتەوەکانی تر، وەک ئاشکراشە کرۆکی تێزی هەژموون یان هەژموونی کولتووریی لای گرامشی لەوەدا چڕ دەبێتەوە پێشمەرجی بەرزەفتی هەر تاک و کۆمەڵگەیەک دەستبەسەراگرتنی کولتوور و ئەندێشەیە لەم ڕێگەیەوە دەستبەراگرتنی هەموو شتێک ئاسانترە لەوەی بیری لێ دەکرایەوە.

پێم خۆشە ئاماژەش بە ئەوە بکەم (کوردایەتی) کەلەپوورێکی کۆنە و وەڵامدەرەوەی ئەوسا و ئێستای کۆمەڵگەی کوردیی نەبووە!. پێموایە کوردایەتی کە لە پەنجاکانی سەدەی پێشووە کەوتە ناو ئەدەبیاتی سیاسیی کوردییەوە و پتر چەمکێکی (کاژیک)ییانە بوو، بە تازەیی کۆن ببوو!، چوونکە ئەم کۆنسێپتە تیۆریزە نەکرابوو لەسەر کەشی عروبە و وەک کاردانەوەیەک لە بەرامبەر شەپۆلی سۆشیالیستی ئەو سەردەمە گەڵاڵە کرابوو، هەر بۆیە مانایەکی چەمکایەتی نەبوو، پتر وەک دەستەواژەیەکی میللی خۆی چەسپاند. تا ئێستاش بە کەس ڕوون نییە کوردایەتی چییە؟ پێناسەی ئەم چەمکە چییە لە ڕووی تیۆرییەوە، تەنانەت بوەتنی (کاژیکنامە) نەیتوانیوە وەڵامێکی پڕ بە پێستی

ئەوە بداتەوە، هەر کاژیکنامە بۆ خۆی هەندەی ریاکسیۆن بوو لە بەرامبەر هەژمموونی فیکریی چەپی ئەو کاتدا، تیۆریزەیەکی نوێ نەبوو جگە لەو نیشتمانپەروەرییە کلاسیکییەی لە حاجی قادرەوە تا بە ئەمڕۆ دەگات هیچی تری نەخراوەتە سەر. لە کۆتایشدا کوردایەتی نەیتوانی ناسیۆنالیزمی کوردیی بونیاد بنێت، لێرەدا دەبێت کەوانەیەک بکەینەوە و بێژین ناسیۆنالیزم وەک ئەوەی هەیە چ وەک چەمک چ وەک پراکتیس سرووشتکرد نییە بەڵکو بونیادنراوێکی دنیای مودێرنە کە بونیادگەرایی و بیرمەندە پۆست مودێرنیستەکان رەتی دەکەنەوە، بەڵام ئەمە مانای وانییە هەر بونیادنراوێک لە خۆیدا باش یان خراپە، بەڵکو دەکەوێتەوە سەر ناوەڕۆکی ئۆبژەکە خۆی. ئەگەر بڕیارە هەموو بونیادنراوێک یان ناسرووشتییەک خراپ بێت هێشتاش دەبوو مرۆڤ لە ئەشکەوتەکەی پلاتۆ نەهاتبایەتە دەرێ. هەر خودی شارستانی لە شۆڕشی کشتوکاڵیی و داهێنانی نووسینەوە تا دەگاتە سەر ژیریی دەستکرد و کوانتەم فیزیک لادانن لە ڕێسا سرووشتییەکانی ژیان. بۆیە مەرج نییە هەرچی بونیادنراوێک هەیە ڕەت بکەینەوە، بەڵام بە وردبوونەوە لە ئەنجامی ناسیۆنالیزم کە چەقەکەی ئەوروپا بوو جگە لە ئاوشڤیتز و ستەمکاریی چیتری لێکەوتەوە؟ با لەملاوە یوڤاڵ نوا هەرارییەکی (جوو)ش هەبێت جوانییەکانی ناسیۆنالیزممان پێ نیشان بدات!. لێرەدا مارکس ئاسا چۆن هیگڵی هەڵگەڕایەوە، منیش ژێستەکی لەو چەشنە لەگەڵ جەمال نەبەز دەکەم کە لە هەوڵێکی بنبەست و ناکامدا ویستی تیۆریزەی ئەوە بکات کوردایەتی نە ناسیۆنالیزمە لە کڵێشە ڕۆژئاواییەکەیدا نە بیری نەتەوەچێتییە ڕۆژهەڵاتییەکەیە بەو فۆرمەی لە ڕۆژهەڵاتی نەویندا بوونی هەیە، ئەو بە ئەوەی بە ئارگۆمێنت بۆمان بسەلمێنێت بیری نەتەوەیی کوردیی چییە، کتێبە بچووکەکەی کۆتایی پێدێت، لە روانگەی ئەزەوە ئەمە دەبێت بچینەوە سەر ئەم کتێبە بۆ ئەوەی پارادایمێکی تر بە کوردبوون ببەخشین، واتە کوردبوون لە جەبرێکی سرووشتکردەوە بگۆڕین بۆ بە شتێکی سەرتر کە بارگاویکردنەتی بە کولتوور و شارستانەتی، چوونکە کوردبوون لە خۆیدا پێدراوێکی ئەبستراکتە، توخمە سەرخانییەکانی وەک سیاسەت (لای ئەرستۆش مرۆڤ نابێتە مرۆڤ بە سیاسەت) و ڕۆشنبیریی و شارستانەتی و کولتوور، مانا بە کوردبوون دەبەخشن.

بۆ من ئاشکرایە هێشتاش لە شێوەی کلاسیکییەکەی خۆیدا تەماشای پرسی ناسیۆنالیزم دەکەین, وەک وتم جیهان لە بەردەم زنجیرەیەک ئاڵنگاریی مەزندایە یەکێک لەوانەش زیرەکیی دەستکرد و پێشکەوتنی خورافیانەی تەکنەلۆژیایە کە ڕێی پێ ناگیرێت, لێکەوتەکانی ئەمە لەسەر ئاستی دنیا هەموو کۆنسێپتێکی سیاسیی و ئابووری و کۆمەڵایەتی بردووەتە پێڤاژەی پۆست- پۆستەوە، ئەمە لە دەروازەی

جیهانێکدا نین، بەڵکو لە ناو ئەو جیهانەداین چووتە پۆست پۆست مودێرنەوە، لە بەستەنی پۆست ناسیۆنالیزمدایە، لە زەمەنی پۆست کۆلۆنیالیزم و نیولیبرالیزمیشدایە. لەگەڵمدا سەرنج بدەن بیسمارک کاتێک مژدەی یەکخستنەوەی میرنشینە ناکۆکەکانی ئەڵمانیا بوو، چۆن هاوکاتە لەگەڵ هەڵوەشانەوە و داڕمانی یەک لە دوای یەکی میرنشینە کوردییەکاندا؟. ئەو سەردەمەی ناسیونالیزم لە هەڵمەتی گەنجی و گوڕی خۆیدا بوو جگە لە دەستەبژێرێک کەی کورد سەرقاڵی شەڕ بوو لە پێناوی ئایندا دەتوانین شێوەشی شێخ سەعیدی پیران لەم رووەوە بکەینە نموونە، هەنووکەش ناسیۆنالیزم کە لرخەلرخی سەرەمەرگەتی تازە بە تازە کورد دەیەوێت دروستی بکات!. ئەمە جیاوازییەکەیە و لێرەوە و لەسەر چەرپای ئەم نەخۆشخانەیە بەم بەرەبەیانە بە خۆیەوە سەرقاڵی کردووم و کەلافەی بیرکردنەوەی ئاڵۆزکاندووم. دوا جار جیهان هیچی لە نەماوەتەوە جگە لە بازاڕ، بە جۆرێک ئەگەر میلتۆن فریدمان ١٩١٢-٢٠٠٦ کە بە گەورەترین و کاریگەرترین ئابووریناسی دژەی کینزیی و تیۆریسیەنی هەرە کارای نیولیبرالیزم ناسرابوو بکەوێتە باری تراوماوە کە چۆن کاڵا و بازاڕگەرایی تاکە فەرمانڕەوای دنیایە!. بۆ نا ئەگەر لەم هەلومەرجە نوێیەدا ناسیۆنالیزم ببێتە حکایەت؟ بۆچی نا ئەگەر لە بری ناسیۆنالیزم بیر لە ئەڵتەرناتیڤێکی تر بۆ کورد بکەینەوە؟!، بۆچی نا ئەگەر دەستەبژێری ئەمڕۆ لە بری ڕۆژئاوا بە شارستانێتی دێرینی کوردەواری بگەڕێتەوە؟. ڕەنگە ئەمە شێوازێکی سوکراتیانە بێت لە پرسیارکردن، بەڵام پرسیارگەلێکی لۆژیکیی و ڕەوان. خودی خۆم پێموایە ژیریی دەستکرد کۆتایی بە چاخی بیرکرنەوەی مرۆیی دەهێنێت, چیدی ئەمڕۆ نین ئایدیا و بیرۆکە بەرهەم دەهێنین، بەڵکو لە قۆناغی گواستنەوە و رادەستکردنی ئاوەزی مرۆییماندایین بەو ژیرییە دەستکردە. نەک هەر ئەمەی کورد بگەڕێ تەواوی جیهان فڕێدراوەتە کونێکی ڕەشی گەردوونەوە ئەوسەریمان لە دیار نییە. تۆ هەست بەوە ناکەیت هەر ئەم چرکەساتە و بێ ئاگا لە خۆمان لەنێو جەنگی جیهانی سێیەمداین؟! بەڵام دیارە پارادایمی جەنگ لە ریشەوە گۆڕاوە. درۆنێک لە باتی لاپەم بهاوێت زیرەکانە ئامانجی خۆی دەپێکێت, ئەمە بەجگە لەوەی بەرەی شەڕ هەر لە ئۆکرانیاوە تا غەززە درێژبووەتەوە، وڵاتانی تری وەک سوێد و ئەڵمانیاش لە خۆ ئامادەکردندان بۆ جەنگ، زۆرینەی دەوڵەتانی جیهان لە خۆ پڕچەککردندان، بەوەش بازاڕی چەکفرۆشیی گەرمتر بووە، ئەمەش ئارەزووی ئەو نیو لیبرالیزمە کەوییەیە لەوە دەرچووە پێی بگوترێت نیولیبرالیزم، کە دروشمەکەی بریتی بوو بازاڕ پێش هەر شتێک.

جارێکی تر پێداگریی لەسەر ئەوە دەکەم ناسیۆنالیزم تەنیا ئەندێشەی بەشێک لە دەستەبژێری رووناکبیری کورد بووە، نەک بووبێتە بزافێکی

سیاسیی و کۆمەڵایەتی. ئەمە لەلایەک و لەسەرێکی تریشەوە سەردەمێک ئیدیاڵی مودێرنیزاسیۆنی کۆمەڵەی فیوداڵی کوردیی و بیرۆکەی (پێشکەوتن)، کە لە دوا دەرئەنجامدا دەبێتە مایەی ئازادیی و خۆشگوزەرانی. مەشکی نەوەی یەکەمی دەستەبژێری کوردی لە چارەگی یەکەمی سەدەی بیستەمدا گرتبوو، لە ژێر کاریگەریی تێڕوانینی دەستەبژێردا جەماوەر هەمووو تامەزرۆ و داواکاریی ژیانێکی رۆژئاواییانەیان هەبوو، لانیکەم ئەوروپا ببووە نموونەی ئیدیاڵ، کەچی لە سایەی دەستەبژێری سیاسیی و ڕۆشنبیریی چارەگی یەکەمی سەدەی بیست و یەکدا مەشکی مرۆڤی کورد مۆبیلیزە کراوە و بە ئاڕاستەی سەرسامی و تامەزرۆیی بۆ نموونەکانی وەک کۆماری ئیسلامی ئێران و شانشینەکانی کەنداو هاندراوە. ڕۆشنبیری ئەمە لە روانگەی خۆرئاواوە یان راستتر بڵێم وەک رۆژهەڵاتناسێک سەیری کۆمەڵگەی کوردیی دەکات، نەک بە میتۆدە زانستییەکانی رۆژئاوا ئەنالیزی کۆمەڵگەکەی بکات. کاتی خۆی فۆکۆ دووچاری گرفتی ئەوە ببوو چۆن رۆژئاوا بخوێنێتەوە؟ لەبەرئەوەی نارۆژئاواییەکان جگە لە سەرسامی و پیاهەڵدان یان ڕەتکردنەوە و کینەسازیی، هیچی تریان بە شێوەیەکی زانستی و میتۆدیی لە بارەی ڕۆژئاوا نەوتبوو و نەنووسیوو. فۆکۆ هاتە سەر ئەو قەناعەتی دەبێت بە پێی هەڵگێڕانەوە کارەکە ئەنجام بدات، وەک چۆن دەست دەخەیتە ناو دەستکێشێک و دیوی ناوەوەی دەهێنیتە دەرەوە, ئەمەش بە دیاگنۆسی کۆمەڵگەی خۆمان دەتوانین کەڵک لە وەها کارێک وەربگرین. ئەمە بۆ چی دەکرێت؟ پێموایە هیچ ڕێگەیەک لە بەردەمدا نییە جگە لە ناسینی کۆمەڵگە بەشێوەیەکی فرە ڕەهەند. ڕۆشنبیری کورد لە نێوان دوو جیهانبینی دژیەکی وەک رافیع تەهتاوی و سەیدقوتبدا، دنیابینی سێیەمی لە بووەتە ئەستەم. رافیع رفاعە تەهتاوی ١٨٠١-١٨٧٣ لە ناو کولتووری ڕۆژئاواییدا ئەسیمیلە ببوو، زۆر ڕۆمانسیانە سەیری ئەوروپای دەکرد بە تایبەت لە کتێبە پاریسییەکەیدا (تخلیص الإبریز فی تلخیص باریز -١٨٣٤) تەنیا چاوی پێشکەوتن و تازەگەریی ئەوروپیی دەبینی کە ئایدیاڵەکە بە لاساییکردنەوە و کۆپیکردن و گواستنەوەی بۆ خۆرهەڵات و بەشەکانی تری جیهان، دوای زیاتر لە سەدەیەک سەیدقوتب (١٩٠٦-١٩٦٦) لە ئەمریکا دەگەڕێتەوە، لە زنجیرە کتێبێکدا دیسکۆرسێک دەهێنێتە گۆڕێ لە راستای رق و قێزلێهاتنەوە لە جیهانی ڕۆژئاوا، ئەگەرچی لە نێوان تەهتاوی و سەیدقوتبدا وەک دوو ڕۆڵەی میسریی، کەسانی چەشنی جەمالەدین ئەفغانی ١٨٣٨-١٨٩٧ شاگردەکەی (محەمەد عەبدە: ١٨٤٩-١٩٠٥) هەبوون، وێڕای ئەوەی ئەوان دوو موسەڵمانی پابەند بوون، هێندە سەرسام و هۆگری شارستانی خۆرئاوایی و مودێرنەتە ببوون، هەوڵێکی شکستخواردوویان دەستپێکرد بۆ مودێرنیزاسیۆن و کرانەوە و

ریفۆرمی ئاینی لە جیهانی ئیسلامیدا، ئەوان بوون بە سەرمەشقی ڕێنسانێکی ئیسلامی هەرەسهێنراو بە تایبەت بە هۆی ناپاکی محەمەد ڕەشید ڕەزاوە لە کەلەپووری ریفۆرمیستی عەبدەی مامۆستای، لە بەرامبەردا پەرەی بە تیۆرییەکی تری ئیسلامیی دا کە بوو بە هەوێنی کۆمەڵەی برایان (ئیخوان)، تا بە ئەمڕۆش دەگات ئەگەرچی دەنگی کۆنەپارێزان زاڵترە، بەڵام دیسکۆرسی ڕۆشنبیریی لە جیهانی عەرەبی و ئیسلامیدا بەسەر ئەو دنیابینییەدا زاڵە لە سەرەتاوە باسمان کرد، ڕۆشنبیریی کوردیش لە تەڵزگەی ئەم دوو کاتیگۆرییەدا (لاسایی و قێز) گینگڵ دەخوات و ناتوانێت دیسکۆرسێکی کوردیی لە نێوان پەرستن و نەفرەت لە ژیاری خۆرئاوایی بکاتە ڕێڕەوی بیرکردنەوە و بیری کوردیی.

بە پرسی ناسیۆنالیزمیش کورد تاکو بە ئێستا دەگات خەریکی لەبەرگرتنەوەی پارادایمە خۆرئاواییەکەی ناسیۆنالیزمە، پێموایە لە بری بونیادنانی ناسیۆنالیزمێکی کوێر کاری ئێمە ئەوەیە دەوڵەتی هاونیشتمانی دروست بکەین لەسەر بنەمای کوردبوون کە مەودا بکاتەوە بە پێکەوەژیانی خەڵکانی تری ناکورد لە چەشنی ئەو پێکهاتە نەتەوەییانەی زۆر لە مێژە لەگەڵماندا دەژین و ژیاون. ئەمەش جووینەوەی تێزەکەی یۆرگن هابرماس نییە، چوونکە ئەو پێیوایە جیهانگەرایی ئەم ڕەوشە بە دروستبوونی دەوڵەتی هاونیشتمانی یان هاووڵاتی جیهانی دەڕەخسێنێت، بە پێچەوانەوە وای دەبینم گلوبالیزەیشن (جیهانگەرایی) ڕوویەکی ئابووری پەتی هەبوو بە فەراهەمکردنی دەستی کاری هەرزان و بردنی کۆمپانیا فرە ڕەگەز و مۆنۆپۆڵەکان بۆ هەر لایەکی گێتی، ئەوەی لە هزری یەکێکی وەکوو مندایە دروستکردنی مۆدێلێکی کوردیی نیشتمانە کە لە هیچ کوێ نموونەی نەبێت، ئەمەشم لە نامیلکەی (دووبارە پێناسەکردنی کوردبوون)دا شیتەڵ و شرۆڤە کردووە لە ساڵی ٢٠٢٠دا. لەو نامیلکەیەدا جەختم لەوە کردووەتەوە دەبێت کوردبوون ببێتە شێوازی ژیان، دیقەت بدەن تەلارسازیی کوردیی چی بەسەرهاتووە؟ وەک لە وتاری (شاری شووشەیی و کولتووری خۆڵەمێشی)دا ئاماژەم پێکردووە چۆن دیزاینی وڵاتانی کەنداو بووە بە ئایکۆن و زاراوەی بە (دوبەی)یکردنی کوردستان بووە بە قسەی سەر زاران. پێموایە کورد نابێت لاسایی کەس بکاتەوە جگە لە خۆی.

ڕەنگە خەڵکانێک هەبن بانگەشە بۆ گەڕانەوەی ناسیۆنالیزم بکەن لە ئەورووپاوە، ئەگەر ئەم بانگەشەیە کتومت وابێت، دیسانەوە هەر جەخت لەسەر ڕێنانی شارستانییەتێکی کوردیی دەکەمەوە لەسەر بنەمای (کوردبوون). وەلێ بە دیتنی خۆم ئەوەی نهە لە ئەورووپا لە گەشانەوە و بووژانەوەدایە تەنیا ناسیۆنالیزمێک نییە لە شێوە نەریتییەکەیدا

کە پایەکانی خۆی لەسەر لەناوبردن و ئەسیمیلەی گەلانی تر راگرتبوو، تەنانەت فەرمەک نییە لە فەرمەکانی ئەنتی سیمتیزم (دژە جوو).
بەریانی دژە بەگانە و پەنابەریی لە دەربکەین، بە گشتیی ئەم رەوتە کە بەراستڕەوی توندڕەو یان پۆپۆلیزمی رادیکاڵ ناوبانگی رۆشتووە، پەرچەکرداری بەرامبەر چەندین شت لە نموونەی ئەو فراوانبوونەوەی هەکیزمییەی لە پرسی جەندەریزمەدا خەریکە ئەوروپا دادەپۆشێت، هاوکات گەڕانەوەش بە بەها خۆرئاوایی و مەسیحییەکان و ڕێز پێدانەوەی خێزان و پیاوبوون و ژن بوون و دایکایەتی و باوکایەتی کە ئێستا لە ژێر هەڕەشەی (ئێل جی بی تی- لیسبیەن، گەی، بیسەکسوال، ترانس جێندەر)دایە کە بووە بە ئایدۆلۆژیایەکی نوێی سەرشێتانەی سەردەم. سەیر بکەن جۆرجیا میلۆنی سەرۆک وەزیرانی ئێستای ئیتالیا بە چ دیسکۆرسێکەوە جڵەوی فەرمانڕەوایی گرتە دەست؟. کەواتە ئەم بادانەوەیە بە لای راستڕەوییدا تەنیا بادانەوە نییە بەلای ناسیۆنالیزمدا لە کەڵشە کلاسیکییەکەیدا، بەڵکو گەڕانەوەیە بە بنچینەی شارستانی خۆرئاوایی (یۆنانی- مەسیحی) و ئەو بەهایانەی لەو شارستانێتییەدا بالادەست بوون، نکۆڵی لەوەش ناکرێت یەکێک لە ئامانجەکانیشی نیو ناسیۆنالیزمەکە لەگەڵ ڕۆحی سەدەی بیست و یەکدا تەبا بێتەوە، پرسی گەڕانەوەی سەروەریی هەر دەوڵەتەکی ئەوروپاییە بە جیا، ئەو سەروەرییەی سەدەیەک پێش ئێستا بیرمەندەکی نازی وەکو کارڵ شمیت پێوەی سەرقاڵ ببوو.
قسەی کۆتاییم ئەوەیە بە روون و راشکاوییی دژی ناسیۆنالیزمم (وەک دیاردەیەکی تایبەت بە ژیاری خۆرئاوا) چوونکە لە دیسپۆتیزم (ستەمکاریی) زیاتر چیتری بەرهەم نەهێنا، هەروەک چۆن دژی سۆسیالیزمی بنیاتنراوم هەر لە سۆڤێتەوە تا ئیمپریالیزمی نوێی چین، هەر لە لینینەوە تا گورباتچۆف. من خۆم بە کوردێکی چەپ دەزانم نەک چەپێکی کورد (تکایە ورد دیقەت لەو دەربڕینە بدەن).
ئەو چەپەی لە مێشکمدایە ماخۆلانێتی فەرمەکی تەواو کوردییە و لە خزمەتی کوردستاندایە، هەمان ئەو مۆدێلەیە چینی دوای ماوتسی تۆنگی کرد بەو زۆ بەڵاحە ئابووری و سیاسییەی ئەمڕۆ، کەچی بە داخەوە بەهۆی نەخۆشییەکەمەوە تیۆریزەکردنی زۆر سست و خاو دەڕواتە پێشەوە (پێنج سەد لاپەڕەیەکم تیۆریزە کردووە وەک ڕەشنووسی یەکەم، بەڵام کارەکە هێشتا نیوەیە). ئەو تیۆریزەیە دەکترینەکە ئەگەر وەک خۆی پراکتیس بکرێت بە دەوڵەتی کوردستان دەستپێدەکات، بە بەهێزیی کوردستان لە پێگەی جەمسەرێکی نوێی جیهان کۆتایی پێدێت. پێشتریش بە درێژایی کتێبی (شارستانی کەلاپس- ٢٠٢٢) لە دوو تۆی ٦٦٠ لاپەڕەدا ئەو مۆدێلە چەپەی بە تاکی تەنیا بیرم لێ کردووەتەوە، بە خێرایی ئەنالیز کراوە، لەوێشدا وەک بەشدارییەکی سەرەتایی بەشێکی کتێبەکە

تەرخان کراوە بە بەرگریی لە (کوردبوون). خوێنەر خۆی دەتوانێت بگەڕێتەوە سەری.

کۆتایی ٢٠٢٣

ستیڤان شەمزینی

کورتە چیرۆک\ وەجاخکوێر.. نووسینی: ئامانج شەروانی

لە فڕۆکەخانەکە دەرچوو، و بە لای بنکەی زانیارییەکە ڕۆیشت و پرسیاری شوێنی وێستانی تەکسییەکانی لێ کرد. کەوتە نێو گێژاوی ئەندێشان و بزەی هاتێ، ئەوە چەند ساڵێک دەبێت بە کوردیی لەگەڵ کەس نەدواوە. سەیرێکی دواوەی کرد، و چاوی کەوتە سەر چاوەکانی لیۆنی کوڕی. بە دەستی چەپی ئاماژەی بۆ کرد تاوەکوو بێت بۆ لای. بە فەڕەنسییەکی تێکشکاو پێی گوت: (ئەوە وڵاتەکەمە – c’est ma pays).
لیۆنی دە ساڵان کەوتە قاقای پێکەنین و هەڵە زمانەوانییەکەی باوکی چاک کردەوە. ئاسۆی باوکیشی سوور سوور هەڵگەڕا، و بە ڕووگرژییەکەوە ئاماژەی پێدا تاوەکوو بەرەو شوێنی تەکسییەکان بڕۆن.
جانتاکانیان خستە ناو پاشەڵی تەکسییەکە و بازیان دایە ناوی. هەرچەندە ئەوە هەژدە ساڵە باری خۆی تێکنایە و لە فەڕەنسا گیرساوەتەوە، کەچی ئەوە یەکەمین جارە دەگەڕێتەوە کوردستان. خۆ ئەو جارەش داینەنابوو بگەڕێتەوە، ئەگەر نەخۆشییەکەی دایکی نەبووایە. هەموو جارێک کە دایکی لێی دەپرسی: (ئەرێ ڕۆڵە بۆ نایەیتەوە؟ من و باوکت لەو ژیانەی تەنها تۆمان هەیە)، ئاسۆش دەکەوتە بیانوو هێنانەوە، یان دەیگوت کاری هەیە، یان لیۆنی کوڕی خوێندنی هەیە و ناتوانێت قوتابخانە بەجێ بهێڵێت، یان هەر بیانوویەکی تری لەم بابەتەی دەهێناوە.
وەک بڵێی بیەوێت شتێک بە کوڕەکەی بسەلمێنێت، کە دەگەیشتە هەر چوارڕیانێک، هەر باڵەخانەیەک، هەر قوتابخانەیەک، هەر دوکانێک کە دەیناسییەوە، ئاوڕێکی پشتەوەی دەدایەوە، و بە فەڕەنسییە شکاوەکەیەوە بە لیۆنی باس دەکرد. (ئەو باڵەخانەیە کاتی خۆی بنکەی

لاوان بوو، من و جوانەمەرگ زۆر جاران بە شانۆگەریی دەچووینە ئەوە)، (ئەو چوارڕیانە پێشتر زۆر بچووکتر بوو، ئێستا فراوانیان کردووە)، (ئەو باخچەیەی دەبینی؟ چەند جارێک لەوە تۆپتۆپێنم کردووە). لیۆنیش بە ئەوەی هەدفەنەکەی لە سەری بکاتەوە، سەری خۆی دەلەقاند، و جارجارەش (ئم)ەکی دەکرد.
لە پێش نەخۆشخانەی (هیوا بۆ چارەسەریی شێرپەنجە) وەستان، و جانتایەکانیان هێنایە خوارەوە. بەرەو ژووری ژمارە حەوت کەوتنە ڕێ. براژنەکەی لە داڵانەکەدا بینی کە لە پێش ژوورەکەی دایکی دانیشتبوو. لەدوای جوانەمەرگ و باوکی، براژنەکەی تاکە چاودێری ئەو دایکە بەستەزمانەی بوو. لە براژنەکەی زانیی کە پزیشکەکان لەو باوەڕەدان کە هەر چەند ڕۆژێکە و مەرگ دەبێتە مێوانی دایکی. ئەوە چەند ساڵێکە، نیازی ئەوەی هەبووە کە هاوینی دابێت سەردانی دایکی بکات، بەڵام هەر ساڵە و ڕێگرێکی هاتووەتە پێش. ئەوە ساڵە، کاردەی ئامۆزای ژنی دەهێنا. ساڵەکەی پێش ئەویش، ئاووهەوا گەلێک خۆش بوو، دەی نەدەهات ئەوە بۆ کوردستان بەجێ بهێڵێت.
دایکی کە چاوی بە ئاسۆ و لیۆنی کوڕی کەوت، زەردەخەنەیەکی کەوتە سەر لێوانی، بانگی کردن بۆ لای خۆی. ئاسۆ دەستی ماچ کرد، و لیۆنی کوڕی پێ ناساند. دایکی داوای لە لیۆن کرد تاوێکوو بێت لە تەنیشتی دابنیشێت. ئاسۆ بەشەرمەکەوە پێی گوت: (ببوورە دایە گیان، بەڵام لیۆن کوردی نازانێت). دایکی بە سەرسوڕمانەکەوە سەیری ئاسۆی کرد، ئاهێکی هەڵکێشا. دواتر، بە دەستەکانی ئاماژەی بە لیۆن دا، تاوێکوو بێتە لای، لەسەر سەرینەکە دابنیشێت. لیۆن هاتە لای، و چاوەکانی خستە سەر چاوەکانی داپیرەی. بە ماوەیەکی درێژ بەو شێوەیە مانەوە، و هیچیان هیچ شتێکیان نەگوت کە ئەوەی تر تێی بگات.

ئامانج شێروانی

لە یادی 45 ـــەمین ساڵرۆژی

بوونی دەوڵەتی ئێران بە کۆماری ئیسلامی ئێران.. ئاوات ئەسعەدی

پاش هەڵاتنی شای ئێران بۆ ماوەیەک و، لە 30 و 31 ئازاری ساڵی 1979، ئایەتوڵڵا خومەینی و دەسەڵاتدارانی تازەی ئێران ڕیفرەندومێکیان بۆ شێوەی حوکمڕانی وڵاتەکە ئەنجامدا. مەبەست لەم هەنگاوەیان ئەوە بوو، ئەو سیستەمە تازەیەی پاش ڕوخانی شا دایانمەزراندبوو بە ناوی "دەوڵەتی کاتیی شۆڕشی ئیسلامی"، بەو ڕیفرەندومە شەرعیەتی بە مسۆگەر بکەن.
کاغەزەکانی دەنگدان دوان بوون: یەکێکیان ڕەنگەکەی سەوزبوو بە "بەڵێ"، ئەوی تریان زەرد بوو بە "نەخێر". لە هەردووکیشیان نوسرابوو بە "گۆڕینی ڕژێمی رابوردوو بۆ کۆماری ئیسلامی". ئاکامی ئەم دەنگدانە "ڕوون بوو". بە پێی هەواڵە ڕەسمیەکان ڕێژەی دەنگدەران بە "بەڵێ" پتر لە 98٪ بوو. ڕێژەی دەنگدەرانی "نە"یش زۆر لە خوار لە 1٪ ەوە بوو. تێکڕا 20.147.855 کەس دەنگیان بە کۆماری ئیسلامی دا، بەرامبەر بە تەنیا 140.996 دژەدەنگ.
دەنگدانەکە "نهێنی" نەبوو، کە ئەمەش کۆڵەکەیەکی پرۆسەی دەنگدانی ئازادە. لایەنگرانی ئایەتوڵڵا خومەینی، کە پتر لە هەر لایەنێکی دیکە خاوەنی دەسەڵات بوون، ئەیانزانی، کە بە "بەڵێ" و کە بە "نە" دەنگ ئەدات.
بەهەرحاڵ، لەو ڕۆژگارەدا، کە گەلانی ئێران مەستی ڕوخانی دیکتاتۆریەتی محەمەد ڕەزا شا بوون، وایانەزانی، دەگەنە سیستەمێکی سیاسی ئیسلامی نوێ، کە "بەختەوەری"یان بۆ بێنێت. جا لەبەر ئەوەی زۆرینەی خەڵکەکە موسڵمانبون و موسڵمانن، ئەبوو ئەم چەمکی ئیسلامیە زۆر پەسەند بووبێت لایان.
ئەمجا ئەگەر وشەی "کۆمار" ی چەمکێکی باش بووبێت لە ئاستی ڕژێمی دیکتاتۆریەتی شادا، ئەوا وا پێئەچێت، کە ئەو دەمە بیر لە ئاکامە درێژخایەنەکانی چەمکی "ئیسلامی" نەکرابێتەوە. تەنانەت لە یادی سییەمین ساڵڕۆژی ئەو ریفرەندومەدا، ئەبولحەسەن بەنی سەدر، کە یەکەم سەرۆک کۆماری ئێران بوو و، هاوکارێکی نزیکی خومەینی بوو لە پاریس و، کاری وەرگێڕانی لەکاتی گفتوگۆکان لەگەڵ میدیاکاندا بۆ ئەکرد، بە BBC ی ووت، کە تا ڕۆژی ڕیفرەندومەکەش هیچ کەسێک بچوکترین بیرۆکەی نەبوو، لەوەی، کە خومەینی مەبەستی لەو دەستەواژەی "کۆماری ئیسلامی" چی بووە.
ئەگەر وابێت، ئەوا زۆرینەی گەلانی ئێران لەوە تێ نەئەگەیشتن، کە

دەسەڵاتی ئیسلامی ڕێبازێکی سەرتاپای سیاسەتی دیکتاتۆریەتە و زەوتکردنی بەشێکی زۆری شێوە ئازادییەکانی مرۆق لە خۆ ئەگرێت.

بێگومان زۆر دەمێکە ئەو بەختەوەرییەی گەلانی ئێران چاوەروانی بوون، بەتەواوی لێ گۆڕنراوە.

بۆ نموونە: لە رووی ئابوورییەوە پارەی ئەو وڵاتە لە هەفتاکانی سەدەی رابوردوو زۆر بە نرخ بوو. هەر دۆلارێکی ئەمریکی بایی 70 ریالی ئێرانی بوو. ئەمڕۆ هەر دۆلارێکی ئەمریکی بەرامبەر 42.047,50 ریالی ئێرانییە. ئەم داشکانەی پارەی ئێرانی لەوەیە گەورەترین شکستی پارە بێت لە مێژووی مرۆقایەتیدا.

گەورەترین گورزیش لە ئازادییە سەرەتاییەکانی ژنان و کچان درا، کاتێ کە لە ماوەیەکی زۆر کەمدا، مافی راستەقینەی “مرۆقبوون”یان لێ سەنرایەوە. بە پێی قانونی ئیسلامی دەنگی شایەتیدانی ئافرەتی ئەو وڵاتە لە دادگاکاندا، کرا بە نیو دەنگ. لەمەش بترازێت بە زۆر و بە توندو تیژی “حجابی ئیسلامی” کرایە قانون بەسەریاندا.

بەشێکی ئافرەتانی ئێران لەسەرەتاوە کەوتنە خۆیان و ڕژانە سەر شەقامەکان لەگەڵ ئازادیخوازوهاوبیرەکانیان، بۆ گەڕانەوەی ئازادییە سەرەتاییەکانیان، کە لە قانوونی ئیسلامیدا لە ڕوانگەی ئەوانەوە پێشێلکرابوو. بەڵام کار لەکار ترازابوو و، ولایەتی فەقیە هی ئەوە نەبوو، گوێ بە داواکانی “نیومرۆقەکان” شل بکات. نەک ئەمەش، بەڵکو کەوتە وەزەیان بە بەکارهێنانی توندوتیژی بە سەرکوتکردنی داواکانیان.

ئەوەی شوێنی سەرنجە، کە خۆپیشاندانەکانی پێراری گەلانی ئێران دژی سیستەمی ولایەتی فەقیە، پاش کوشتنی ژینا مەهسا ئەمینی لە 16 ی ئەیلوولی 2022، نەک هەر سەرکوتکرا، بەڵکو لەلایەن گەلانی دیکەی ناوچەکەوە بە هیچ شێوەیەک ئاوڕی لێ نەدرایەوە و پشتیوانی لێ نەکرا. هۆکاری ئەم فەرامۆش کردنە راستییەکی تفت و تاڵە: هێشتا زۆرینەی گەلانی موسوڵمانی ناوچەکە، نە لە مەترسی کۆماری ئیسلامی حاڵی بوونە، نە لەوە تێگەیشتونە، کە ئەو سیستەمە ئیسلامییەی ئێران، کە واپێ ئەچێت بەشێکی زۆری گەلانی موسوڵمان خەونی پێوە بینین، زۆرینەی گەلانی ئێران 45 ساڵە بە دەستییەوە ئەناڵێنن.

راستە، کە بە پێی ویستی زۆرینەی خەڵک دەکرێت و دەتوانرێت کۆمارێکی ئیسلامی لە هەر وڵاتێکا، کە زۆرینەی موسوڵمان بێت، ڕابگەیەندرێت. بەڵام مەحاڵە “دیموکراسیەتی ئیسلامی” مەبەستی دابینکردنی مافی گشتی مرۆق بێت. هەر بۆیەش مەحاڵە ئەو شێوە سیستەمە سوودمەند بێت بۆ تێکڕای ئەندامانی کۆمەڵگا.

لەهەمان کاتدا ئەم پرسیارەش دێتە پێشەوە: ئایا ئەبێت هەمیشەو بۆ تاهەتایی ئەنجامی دەنگدانێکی نەوەکانی پێشوو لە پرۆسەیەکی سیاسیدا

بەسەر نەوەی تازەکانیشدا و بەبەکارهێنانی توندو تیژی بسەپێندرێت؟ ولایەتی فەقیە زۆر دەمێکە وەڵامی ئەم پرسیارەی بە "بەڵێ" داوەتەوە.

ئاوات ئەسعەدی

---

(٨)ی مارسی ٢٠٢٤، چالێنجەکان و ئاسۆکانی خەباتی ڕزگاریخوازی ژنان لە ناوچەکەدا.. شیرین عەبدوڵڵا

سیستەمی سەرمایەداری لە ئێستادا بە یەکێک لە گەورەترین و قووڵترین قەیرانە مێژووییەکانیدا تێدەپەڕێت. پێدەچێت لە ئێستادا یەکێک لە سەنتەرەکانی ئەم قەیرانە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا چڕبوبێتەوە و ژنان زۆرترین پشکی لەکەوتەکانی ئەم قەیرانە لە ئێستە دەگرن.
ئەمە شاهیدی یەکێک لە وەحشیترین کۆمەڵکوژییەکانی مێژووین، کە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لەبەردەم چاو و گوێی مرۆڤایەتیدا دەگوزەرێت، کە بریتییە لە پێنج مانگ شەڕی جینۆسایدی غەززە. تاوانی ترسناک و دڕندەیی و دەستدرێژی بەکۆمەڵ لە سودان ڕوودەدات بە پەردەپۆشی تەواوەتی میدیاکان. هەروەها ناتوانین چاوپۆشی بکەین لەوەی کە لە ناوچە ناکۆکەکانی دەوروبەر لە زۆرێک لە وڵاتانی ناوچەکەدا ڕوودەدەن.
پێویستمان بە تێڕوانینێکی زۆر ورد نییە بۆ ئەوەی بزانین کە شەڕ و برسێتی و پەتا و لافاو و پیسبوونی ژینگە بوونەتە بەشێک لە دیاردەکانی ژیانی ئاسایی زۆرینەی ڕەهای خەڵک، ئەمانە هەمووی نیشانەکانی ئەم قەیرانە خنکێنەرەن لە ژێر سایەی سەرمایەداری و میلیتاریزمەکەی و سیاسەتە ئابوورییە نیولیبراڵییەکانی کە هیچ چارەسەرێک پێشکەش ناکەن جگە لە سەپاندنی هەژاری زیاتر، نایەکسانی، بێکاری، و تێچووی زۆری ژیان و لەناوبردنی ژینگە بە دەستبەرکردنی قازانجەکانی. ئەمە دیمەن و باکگراوندی (٨)ی مارس

(ئازار)ی ئەمساڵە.
ئەمانە، لەگەڵ زاڵبوونی دەسەڵاتە ئیستبدادی و سەرکوتگەر و پیاوسالارە دژ بە ژنانەکان لە زۆربەی وڵاتانی ناوچەکەدا.
سەرمایەداری بارگرانی قەیرانەکانی دەخاتە سەر شانی ژنان و ج□نا بەران و باقی گروپە پەراوێزخراوەکانی کۆمەڵگا، کە دەستیان لە دروستکردنی ئەم قەیرانانەدا نییە، بە ئیستغلالکردنیان وەک سوپای یەدەک (احتیاط) و سەرچاوەی کاری هەرزان و سەخت و ناجێگیر هەر کاتێک کە بازاڕ پێویستی پێیان بێت، و پاشان دەرکردنیان لە کار لە کاتی قەیرانەکاندا و هەرکاتێک پێویستی بازاڕ کۆتایی هات.
لە کاتی قەیرانەکانی سەرمایەداریدا، چینی دەسەڵاتدار و نوێنەرانی دەرفەت□ک د□قۆزنەوە بۆ لێسەندنەوەی ئەو دەستکەوت و مافانەی کە توێژە چەوساوەکان، لە ڕێگەی خەباتی سەخت و خوێناوی خۆیانەوە بە درێژایی دەیان ساڵ بەدەستیان هێناوە، بە بیانووی "بەرژەوەندی ووڵات"، "ئاسایشی نەتەوەیی" و "دوژمنی دەرەکی" هتد.. بە کەمکردنەوەی خزمەتگوزارییە گشتیی□کانی وەک پەروەردە، تەندروستی، گواستنەوە و نیشتەجێبوون، بۆیە بێکاری زیاد دەکات، بۆ ژنان ئەستەم دەبێت بتوانن کێبڕکێ لەسەر ئەو کارە کەمانە بکەن کە لە بازاڕی کاردا بەردەستن، و ناچارن ڕازی بن بە بارودۆخی کارکردن و کرێی نزمتر، یان بەتەواوی بازاڕی کار بەجێبهێڵن و لە ماڵەوە بمێنێتەوە بۆ بەخێوکردنی منداڵ و بەساڵاچووان و خاوەن پێداویستیەکانی ناو خێزان کە بەهۆی بڕینی خزمەتگوزارییەکانەوە لەلایەن دەوڵەتەوە پشتگوێ خراون.
قەیرانەکان زۆر لەسەر دۆخی تەندروستی (جەستەیی و دەروونی) ژناندا ڕەنگدەداتەوە، بەو پێیەی پیاوانی خێزان لە کۆمەڵگەی پیاوسالاریدا ئەولەویەتیان هەیە لەسەردانی پزیشک و تێچووی چارەسەرکردن و خۆراک و پەروەردە… هتد وە گەورەترین پشکیان لە داهاتی کەمی خێزانەکە بەردەکەوێت. زۆرجار لێکۆڵینەوە دەخوێنینەوە و دەبیستین کە ئاماژە بەوە دەکەن کە ژنان بە ڕێژەیەکی زیاتر لە پیاوان تووشی نەخۆشیی دەروونی دەبن، بەڵام زۆرینەی ئەم توێژینەوانە ڕۆڵی ئەو کۆمەڵگە پیاوسالارە پشتگوێ دەخەن کە تێیدا ئەم بارودۆخانە لەنێو ئەو ژنانەدا سەرهەڵدەدەن کە جگە لە هەژاری و پەراوێزخستن، بەدەست هەڵاواردن و توندوتیژی سێکسی و خێزانیی□وە دەناڵێنن. سەرەڕای گرنگی دەستنیشانکردنی دەروونی لە حاڵەتە تاکەکاندا، پێویستە فراوانتر بیر بکەینەوە و ئەو سیستەمە ستەمکاریانە هەڵبوەشێنینەوە کە هەموومان نەخۆش دەخەن.
بیرۆکەی بەک□ی□کردنی ژنان لە داهێنانی سەرمایەداری نەبووە، ئەو شکستە مێژووییەی ژن کە ئەنگڵس باسی دەکات، زۆر پێش سەرمایەداری

ڕووداوە و دیاردەیەکی خۆبەخۆ بووە لە ئەنجامی دابەشکردنی خۆبەخۆیی کار و خاوەندارێتی ئامرازەکانی بژێوی لە خەزاندا، بەڵام سەرمایەداری داهێنەریی لە بەرهەمهێنانەوەی و شارەزابوون لە بە کاڵاکردنی ژندا بووە، بە خستنەگەڕی ماشێنەکی میدیایی و سیستەمێکی فیکری و کۆمەڵایەتی کۆنەپەرست و پیاوسالارەوە، وەک یاساکانی هاوسەرگیری، تەڵاق، صیغە، میرات، لەباربردنی منداڵ.. سەرمایەداری هەموو لایەنەکانی ژیان دەقۆزێتەوە بە دۆزینەوەی بازاڕێک بۆ کاڵاکانی و بەدەستهێنانی قازانج، تەنانەت هونەر و ئەدەب و هەستی مرۆڤی وەک ڕۆژی دایک و ڤالانتاین و ئارەزووی منداڵبوون و زۆر شتی تر، هەموویان لە ناوەڕۆکی ئینسانی خۆیان بەتاڵ دەکرێنەوە و دەکرێن بە کاڵا و بەکاردێن بۆ پڕکردنەوەی حسابی بانکی سەرمایەدارەکان.

هەموو ئەم دیاردانە لەم ساڵانەدا لە وڵاتانی ناوچەکەدا بەخێرایی تەشەنە دەکەن، وەک دەبینین بوژانەوەی کەرتی تایبەت و سەدان قوتابخانە و نەخۆشخانەی ئەهلی کە زۆربەی زۆری خەڵک دەرەقەتی تێچووەکانی نایەت، لەسەر حیسابی بڕینی بودجەی کەرتی گشتی و تێکچوونی خزمەتگوزارییەکان تیایاندا، و سەدان کلینیکی جوانکاری و ڕیکلام بۆ "بەرهەمەکانیان" و هاندانی ژنانی گەنج (هەروەها کوڕانیش) بە تێکدانی جەستەیان و نەشتەرگەری جۆراوجۆر. هەموو بۆنە و جەژنە باوەکان دەبنە فشارێکی ئابووری گەورە لەسەر ملیۆنەها کرێکار و زەحمەتکێش کە لە ژێر فشاری کەمپانیاکانی ڕیکلام و میدیادا ناچارن بەشێکی بەرچاو لەو داهاتەیان کە لە بنەڕەتدا کەمیشە، بە دیاری بە ئازیزانیان خەرج بکەن، و دەرگیری بارێکی قورستر دەبن لەوەی کە لە توانایاندا بێت. گەورەترین سوودمەند سەرمایەداران و بانکە نێودەوڵەتییەکانن.

لە هەمان کاتدا کە بارودۆخی توێژە چەوساوەکان، و لە سەروشیانەوە ژنان، بەرەو خراپتر دەچێت، سامانی سەرمایەدارەکان زیاتر دەبێت و سەروەت و سامان زیاتر و زیاتر لە دەستی گروپێکی بچووکدا دەمێنێتەوە کە سود لە دۆخە قەیراناویەکان و نەهامەتی ملیۆنان کەس دەبینن لە پێناو قازانج لە ڕێگەی بازرگانی چەک و دەرمان و کەرەستەی پزیشکی و خۆراک و باقی پێداویستییەکانی کۆمەڵگا، بە پشتیوانی تەواوی دەوڵەتان و ڕژێمە بۆرژوازییە دەسەڵاتدارەکان. سەرمایەداری لە هەر شوێنێک بێت، دەرفەتێک دەدۆزێتەوە بۆ چنینەوەی قازانجی زیاتر بە هەر شێوەیەک بێت، وە گرنگی بەوە نادات ملیۆنەها کەس تووشی داهاتوویەکی نادیار ببێت، لە پێناو ڕزگارکردنی بانک و ملیاردێرەکان.

ئەوەش زانراوە کە سیستەمی سەرمایەداری هەموو قەیرانەکانی

دەقەزێتەوە بە داسەپاندنی پاشەکشەی ماددی و مەعنەوی بەسەر زۆربەی جەماوەردا و هەرچەند قەیرانەکە توندتر بێت، هێرشی کۆنەپەرستانە بەهێزتر و توندتر دەبێت، پشکی ژنانیش زیاتر دەبێت.
ئەوەی ژنان لە ژێر دەسەڵاتی ڕژێمە پیاو سالار و ئیستبدادییەکانی وڵاتانی ناوچەکە پێش ئەم شەڕە و ململانێیانە دەیان ناڵاند بەدەستیەوە، ئێستا چەندین جار زیادی کردووە. ئەوەی بەسەر ژنانی غەززە و سوداندا دێت، تاوانە و قابیلی بێدەنگی نییە، بەڵام ئەوەی لە ناوچەکانی دیکەی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکوری ئەفریقا بە تایبەت لە دوای شکستی شۆڕشەکانی ساڵی (٢٠١١) لە میسر و تونس، زەنگی مەترسی پاشەکشەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی دەدەن، بەڵام هاوتەریب لەگەڵ ئەم قەیرانە و ئەم هێرشە دوژمنکارانەیە، توانای شۆڕشگێڕانە و نیشانەکانی بەرەنگاربوونەوەی ژنانی ئازادیخواز و تەحەدای ئەم هەلومەرجە نەهامەتبارە لە گەشەکردندایە.
کەمپەینەکانی حیجابکردنی کچانی گەنج لە بەناو "فێستیڤاڵی تاجی زێڕین"ی ساڵانە و لەم بابەتە، کە بە توندی لەلایەن دەسەڵاتەکانی ئیسلامی سیاسی ناوچەکەوە پشتیوانی مالی (تەمویل) دەکرێن، شتێک نییە جگە لە دیاردەکانی ئەم هێرشە لە دژی ژنان بە ئامانجی مسۆگەرکردنی تەسلیمی فیکری و جەستەیی نەوەکانی داهاتوو و ئامادەکردنیان بۆ قبوڵکردنی هەژموونی پیاو و ئایدۆلۆژیای دژە ژن و بەم شێوەیە بەکۆیلە کردنیان.
ئازارەکانی ژنانی ناوچەکە لە ژێر دەسەڵاتی نیزامە پیاوسالارییە کۆنەپەرستەکاندا، و باڵادەستی و زیندووکردنەوەی یاسا و نەریتە پاتریارکی و خێڵەکییەکان، ئەو زەمینانەن کە تاوانەکانی کوشتن و توندوتیژی و بازرگانیکردن و هاوسەرگیریی منداڵان و فرەژنی و بێبەشکردن لە مافەکانی جیابوونەوە، میرات و چاودێری منداڵ.. ڕۆژانە ئەنجام دەدرێن.
لە ناوجەرگەی ئەم سیناریۆیە و دیمەنە تاریکەدا و سەرەڕای هێرشی توندی سەرمایەداری و سیستەمە کۆنەپەرستەکانی بە سەر ژنان و چینی کرێکار، ناتوانین دەرکەوتەکانی ڕەخنە و بێدەنگ نەبوون لە بەرامبەر هەموو ئەوەی کە کۆنەپەرست و سەدەی ناوەڕاستییە پشتگوێ بخەین، و هەستێکی گەشەسەندوو بە بەرەوپێشچوونی نیشانەکانی بزووتنەوەیەکی یاخیبوونی ژنانی فراوان لە ئاسۆدایە، بە تایبەت لە نێو ژنانی گەنجدا.
چەڵێنج (تەحەدا) و هاوپشتی نێودەوڵەتی و ناڕەزایەتی و ڕاپەڕینەکان لە زۆرێک لە وڵاتانی جیهان ڕوو لە زیادبوونن، بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان لە دەیەی ڕابردوودا بووژانەوەیەکی بەخۆیەوە بینی، لە ڕێگەی بزووتنەوەکانی وەک (می

توو- منیش) (۲۰۱۷) کە تیشکی خستە سەر پرسی هەراسانکردن و زیادبوونی هۆشیاری کۆمەڵایەتی بە دەرکەوتەکانی ئازاردانی سێکسی و پێشێلکاری لەلایەن خاوەن دەسەڵات و سەلمێندرا لە دوای ئەمڕۆوە ناکرێت ئەم کردەوانە وەک "ناچار" قبوڵ بکرێن، ململانێکان بە مافی زاوزێ و لەباربردنی منداڵ لە زۆر ووڵاتانی جیهان بەردەوامە.
هەروەها وەک ئاشکرایە، کوشتنی (ژینا /مەهسا ئەمینی) لەسەر دەستی پۆلیسی ئەخلاق لە ئێران لە ئەیلوولی (۲۰۲۲) دا بووە هۆی ئەو ڕاپەڕینە بەرفراوانەی کە زۆربەی شار شارۆچکەکانی ئێرانی گرتەوە، و بە هاوپشتییەکی نێونەتەوایەتی فراوانەوە. ئەم ڕاپەڕینەی کە بە دژی ستەم لە سەر ژنان و حیجابی زۆرەملێ سەری هەڵدا، بە خێرایی بووە ڕاپەڕینێکی سیاسی و جەماوەری بە دژی هەژاری و بێکاری و سەرکوتی سیاسی و فەرهەنگی سیستەمی سەرمایەداری و ڕژێمە سیاسیە ئیسلامیەکەی لە ئێراندا.
ئەم بزووتنەوانە لە ماوەیەکی کورتدا ڕەهەندی جیهانییان وەرگرت و بە بڕوای من گرنگیدان بە هاوپشتی نێونەتەوایەتی لە نێوان ژنان و بە تایبەت ژنانی چینی کرێکار و خەڵکی هەژار، یەکێکە لە بابەتە جەوهەریەکانی خەباتی ئەمڕۆ لەم قۆناغەدا.
پەتای کۆرۆنا هۆشیارییەکی لەزیاد بووندای دروستکردووە سەبارەت بە نایەکسانی و جۆرە جیاوازەکانی و چۆن نەخۆشی و تەندروستی پلەبەندییەکی کۆمەڵایەتی پەیڕەو دەکەن: تا باری کۆمەڵایەتی و ئابووری نزمتر بێت، باری تەندروستی و میانگینی (موعەدەلی) تەمەن خراپتر دەبێت.
ڕەنگە بڵێین بارودۆخی ژنان لە وڵاتانی ڕۆژئاوا و ماف و ئازادییەکانیان زۆر باشترە لە وڵاتانی ناوچەکە وەک عێراق و سوریا و سعودیە و پاکستان و ئێران و ئەوانی تر و ئەمەش بەتەواوی ڕاستە، بەڵام ئەو دەستکەوتانەی کە ژنان لەم وڵاتانەدا بەدەستیانهێناوە بەردەوام نین و هەمیشە هەڕەشەی لەسەندنەوەیان لەسەرە، هەر وەک چۆن بینیمنان لە کەیسی (ڕۆ- دژی واید) لە ئەمریکا کاتێک دادگای باڵا بڕیاریدا یاسای منداڵ لەباربردنی کە بە ماوەی (۵۰) ساڵ بەکار بوو، لە هاوینی (۲۰۲۲) دا هەڵبوەشێنەتەوە.
بزووتنەوەی کرێکاری و ڕاپەڕینە شۆڕشگێڕییەکان بەبێ ڕۆڵگێڕانی کاریگەر و چالاکانەی بزووتنەوەی ژنانی ئازادیخوازی ڕادیکاڵ ناتوانن بە ئامانجەکانیان بگەن. ماوەیەکی یەکجار زۆرە ژنان لە کاریگەری چالاکانە لە سیاسەت و بڕیاردان لە جیهانی پیاوسالاری سیاسەتدا دوور خراونەتەوە، بەتایبەتی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا، بەڵام کاتی ئەوە هاتووە ئەم هاوکێشەیە بگۆڕدرێت و ژنان گوتاری (خیطابی) ڕزگاریخوازانەی خۆیان

بەرز بکەنەوە، بە ئەوەی ئەو هێـــزە گەورە شـــارراوەیەی کە لە بزووتنەوەی ژناندا هەیە، ئازاد بکرێت لە پێناو گۆڕانکاری ڕیشەیی و هەڵوەشاندنەوەی ئەو هەموو شێوازە پیاوسالاری و کۆنەپەرستانەیەی چەندین سەدەیەی بەمان ماوەتەوە. نەک هەر ئەوە، بەڵکو دەتوانێ سەرەتایەک بێت بۆ ڕزگارکردنی هەموو کۆمەڵگە لە هەموو جۆرەکانی ئیستغلال و هەڵاواردن.

٢٠٢٣-٣-٢

شیرین عەبدوڵڵا

بـــۆ منداڵان/ ئۆپەرێتی: نەورۆز و مامەیـــارە.. نووســـینی: عەلـــی حەمەڕەشید

کۆمەڵێـــک منـــداڵ و مێرمنـــداڵی کـــوڕ و کچـــی تەمەن (٧بۆ١٤) ساڵـــان، جلوبەرگی ڕەنگاوڕەنگی کوردییان لەبەردایە، خۆیان ئامادە کردووە دەچن بۆ گردی مامەیارە تا بەشداری ئاهەنگی یادی نەورۆز بکەن، کە بۆنەیەکی خۆشی نەتەوایەتییە. مامۆستا (ژیان)، ئۆپەرێتەکی گۆرانیی ئامێزی بۆ ئامادەکردوون و هەموویان تێیدا بەشدارن. دایکی (لاوین و شکۆ)، یاپراخی گەڵامێوی بۆ ئامادەکردبوون، دایکی (ئاریان)، کووبە و دایکی (باسە)، شفتە و ئەوانی تریش میوە و چەرەساتییان ئامادە کـــردوە. کەوتنەڕێ بەرەو گـــردی مامەیـــارە، کە مامۆســـتا (ژیـــان) بەوشێوەیە ئەوانی بینی وتی:

ئەرێ منداڵینە ئەوە چییە؟ دەڵێی دەچن بۆ سەیران؟ بیرتان چووە ئێمە دەچین ئۆپەرێتێک پێشکەش بە ئامادەبووان دەکەین؟

لاویـــن: (بەپێکەنینەوە)، مامۆســـتا گیـــان ئەی لە ڕۆژێکـــی وا خۆشـــدا سەیران نەکەین کەی سەیران بکەین؟

شکۆ: ڕاستە نەورۆزە و ئێمەش بەشداری ئەو بۆنە خۆشە دەکەین.

مامۆستا: دەی زۆر چاکە بابڕۆین، بەڵکو تا نزیکبوونەوەی کاتی ئاهەنگەکە پرۆڤەیەک بکەین. پەشەنگ: مامۆستا گیان، تۆ هەمیشە ویستووتە بەچالاکیی نوێ و جوان بەشداری یادی نەورۆز بکەین.

ئاریان: ئەمەش حەزدەکەین کە گەورە بووین کەسێکی چالاک و خۆشەویستی وەکو تۆ دەربچین. مامۆستا: سوپاستان دەکەم گوڵەکانم، دڵنیابن مەرج بە هەوڵ و ماندووبوونی خۆی هەر چییەکی بووێت پێی دەگات.
شکۆ: مامۆستا گیان ئەمە ئەو کاتانە دەخۆشین کە تۆ دەڵیت و پرۆڤەی چالاکییەکی نوێمان پێ دەکەیت. پێکەوە ڕۆیشتن تا لای سنەوبەرەکان و چوونە ژێر ئەو کەپرەکەیەی کە بۆیان ئامادە کرابوو، کەلوپەلەکانیان داناو لەگەڵ مامۆستادا کەوتنە پرۆڤەکردن، چونکە هێشتا خەڵکێکی زۆر نەگەیشتبوون. بەخۆشییەوە خێرا پرۆڤەکەیان تەواوکرد، مامۆستا زۆری پێخۆشبوو، چونکە زۆر بەجوانی نمایشیان دەکرد. ئیتر دووانیان لەژێر کەپرەکە بەدیار خواردنەکانیانەوە مانەوە و ئەوانیش کاتی نمایشکردنی چالاکییەکەیان هاتبوو. هەندێیان زانی بانگییان کردن، ئیتر لەگەڵ مامۆستادا چوونە سەر سەکۆی(ستەیج) تەختەی شانۆکە، مامۆستا هەر یەکێکیانی لە شوێنی تایبەتی خۆی داناو چەند ڕێنماییەکی کردن. ئیتر لەگەڵ یەکەوە وەستا و پێیوتن دەست پێبکەن و هەر لەوێشەوە چاودێری دەکردن.
ئاریان: چەند ئاسوودە و دڵخۆشم کە دەبینم هەموان هاتوون بۆ گردی مامەیارە و یادی نەورۆز دەکەنەوە. ئازاد: دڵنیام کە ڕۆحی پیرەمێردیش ئاسوودە دەبێت کەوا ڕۆڵەکانی لەو شوێنەدا، کە ساڵانی زوو یادی نەورۆزی تێدا کردەوە، ئەوانیش ئاهەنگ سازدەکەن و یادی دەکەنەوە.
باسە:
شەوەی گـــــردی مامـــــــەیارە....لام خۆشترین شوێنی شارە
باش بزانن کـــــە ئەم جێیە....پیرەمێردی گـــــــەورەی لێیە
مرۆڤێک بـــوو مەرد و دڵسۆز....بۆ ئاهـــــەنگ و یادی نەورۆز ئاریان:
مامــــــەیـــارە مامـــــــەیـــارە.... لام جـــوانترین شـــوێنی شـــارە
پیرەمێردی نـــاوداری کــــورد.....ناســــراوە لای درشت و ورد وەکو
نەریتێک لــــــە مێژە....ئەو ئــــــەم یادەی کـــــردەوە (ئەمڕۆژی
ســــــاڵی تازەیە)....کەســـــــەرتای ئـــــەو شیعرەیە پیرەمێرد نووسی
بــــە نەورۆز....(دیلان)یش بەدەنگی پەســەز
هەندێیتر چێـــــــــژی پێداوە ....لـەســـــــــەرزارە تاکوردماوە
بەدەخـــــۆشی دەڵێم نەورۆز.... لە هەمـــــــــوولایەکتان پیرۆز
ئازاد:
مامـــــــەیـــارە مامـــــــەیـــارە..لە نـــــــەورۆزدا پرشنگـــــدارە
پیرەمێرد ئـــــەو مرۆڤـــــەیە....ئێستا ڕۆحـــی ئاســوودەیە
کـــە دەبینێت ڕۆڵەکــــــانی....وا بـــەخۆشیی و شـادومـانی
ئـاوا یادی دەکـــــــەنەوە....بەشـــادی و زەردەخـــەنەوە
کۆرس:

ل□ نەورۆزدا گشت ئاسوودەین.... بەشداری ئەو یادە دەکەین تێکەڵ
دەبن هەموو دەنگێک....دەبن بەیەک هەموو ڕەنگێک وەکو چیا
بەهێز دەبن.... دژی زۆردار ڕادەوەستن مامەیارە
مامەیارە.... لە لای هەموان شکۆدارە خۆزگە خۆزگە
مامەیارە....کە جوانترین شوێنی شارە دەیانکرد بە
سەیرانگای شار....پڕ چیمەن و گوڵ و گوڵزار ئەوسا دەبوو
بەجێی پشوو....هەموو کات ڕازاوە دەبوو منداڵیش بۆ
یاریکردن....بۆ خۆشیی و کات بەسەر بردن بۆی دەهاتن
لەگشت لاوە....یاری بکەن بە خولیاوە خۆزگەی ئێمە ڕوون و
دیارە....لە سەیرانگای مامەیارە هۆڵێکی گەورە و
ڕەنگاوڕەنگ....بۆ سازدانی کۆڕ و ئاهەنگ لە ناویدا بنیات
دەنرا....بە پیرەمێرد ناوزەد دەکرا
تا شاعیران و نووسەران....هونەرمەندان، شێوەکاران ڕۆژانە
سەردانی بکەن....چالاکیی تیا ئەنجام بدەن ئەوسا
ڕۆحی پاک و جوانی....پیرەمێردی سلێمانی لەگردەکەی
مامەیارە....ئاسوودە دەبوو بەو کارە بۆیە دەڵێین
مامەیارە....ئەوکاتە زۆر جوانتر دیارە لەگشت لایەکی
کوردستان....دێن سەردانی دەکەن هەمووان
شکۆ:
یادی نەورۆز لێرە جیایە....چێژ و خۆشیی زۆری تیایە گەورە
و بچوک بەیەکەوە....دێن و یادی دەکەنەوە مامەیارە و
نەورۆز هەر دوو ....بۆ پیرەمێرد بوون بە مێژوو جێی شانازیی
سلێمانیین....هێمای خ□□□اگریی و جوانیین خۆزگە بۆ ساڵی
داهاتوو....مامەیارە ئاوا دەبوو
وەکو گوندێکی گەشتیاریی .... بۆ چالاکی و ک□□□ و یاری
ناوی پیرەمێرد لەو ناوە....زۆر بەجوانی دەدرەوشاوە لێرەدا
کۆتایی بە چالاکییەکە دێت و منداڵەکان دەیکەن بە چەپڵە ڕێزان و
مامۆستا ژیانش دێت بۆ لای منداڵەکان و یەک یەک ماچیان دەکات و
سەرو چڵە نێرگزێکیشیان پێشکەش دەکات...

نووسینی: عەلی حەمەڕەشید

رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان.. رەزا شوان

رۆژی سێشەممە (٢/ نیسان/٢٠٢٤) یای (٥٧) ەمین ساڵڕۆژی دامەزراندنی (رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان)ە. هەموو ساڵێک لە رۆژی (٢/ نیسان) دا، بەم بۆنەیەوە، لە سەرانسەری جیهاندا، لە قوتابخانەکان و لە کتێبخانەکانە گشتی و تابەتییەکان و لە مەڵبەندە رۆشنبیرییەکانی منداڵاندا، بە سپۆنسەری دەستەی رێکخراوەی نێودەوڵەتی کتێب بۆ لاوان (ئیبی) کە بارەگای، لە لەندەن لە بەریتانیایە، بە فەرمی ئاهەنگی شایستە و چالاکیی هەمەجورەی رۆشنبیری و هونەری بەڕێوەدەبرێت. ئەم رۆژەش وەک رێزگرتن و پێزانینە، بە بۆنەی یادی جەژنی لەدایکبوونی کەڵەنووسەر و شاعیری بەناوبانگی دانیمارکی (هانز کریستیان ئەندەرسۆن: ٢/ نیسان/ ١٨٠٥ــ ٤/ ئاب/ ١٨٧٥) کە بە (باوکی چیرۆکە ئەفسانەییەکان لە جیهان) دا، داەنراوە. خاوەنی زیاتر لە (١٥٠) کتێبی چیرۆکی فانتازیای چاپکراوە. کە بۆ ئەو سەردەمە ژمارەیەکی پێوانەیی بوو. لە چێرۆکەکانی: جلوبەرگی تازەی ئیمپراتۆر، پەرییە بچکۆلەی دەریا، پێڵاوی سوور، کچۆڵە شقارتە فرۆشەکە، بێچوە مراویییەکی ناشیرین، بولبول، تۆمالیزا، شاژنی بەفر، دوا خەونی پیرەدار بەڕووەکە، داری سەروو،… هتد.

(گێلا لێبمان) ی نووسەر و رۆژنامەنووسی ئەڵمانی، ئەو پێشنیاری رۆژی جیهانی کتێبی منداڵانی کرد. لە لایەن رێکخراوی نێودەوڵەتی کتێب بۆ لاوان، کە رێخراوێکی خۆبەخشی سوود نەویستە، پێشنیارەکەیان پەسەندکرد. لە ساڵی (١٩٦٧) دا، ب□ یاریان دا کە رۆژی (٢/ نیسان) هەموو ساڵێک، کە هاوڕۆژ و هاوما نگە لەگەڵ یادی رۆژی لەدایکبوونی هانز کریستان ئەندەرسۆن، بکرێت بە رۆی جیهانی کتێبی منداڵان لە هەموو جیهاندا. بۆ یەکەم جاریس رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان لە سویرا سازکرا. لەو ساڵەوە تا ئەمڕۆ، ساڵانە وڵاتێک لە وڵاتانی جیهان رادەسپێرێت، بۆ سازکردنی ئاهەنگی سەرەکی و چالاکیی هەمەجۆرەی پەیوەست بەم رۆژە.

هەموو ساڵێکیش پۆستەرێکی تایبەتی و دروشمێکی پەیوەند بەم رۆژەوە، لەلایەن ئەو دەوڵەتە میواندارەوە هەڵدەبژێرێت. ساڵی پار (٢٠٢٣) لە وڵاتی (یۆنان) بەڕێوەچوو، لەژێر

دروشمی"من کتێبم: بمخوێنەوە".
ئەمساڵ (٢٠٢٤) لەلایەن وڵاتی (ژاپۆن) ەوە ڕێکدەخرێت.
نووسەرێکی ناسراوی بواری ئەدەبیاتی منداڵان لە ژاپۆن، لەم ڕۆژەدا پەیامێک بەم بۆنەیەوە دەنووسێت و ئاراستەی هەموو منداڵانی جیهان دەکات. داوایان لێدەکات، کە ببن بە هاوڕێی هەمیشەی کتێب و هەڵگری خوێندنەوە ببن. وێنەکێشێکی بەناوبانگی ژاپۆنیش لە بواری وێنەکێشانی کتێبی منداڵان، پۆستەرێکی پەیوەندیدار بەم ڕۆژەوە دەکێشێت و دەبێتە لۆگۆی ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان بۆ ساڵی (٢٠٢٤). گەلێ چالاکیش لەم ڕۆژەدا ئەنجام دەدرێن، وەک: پێشبڕکێی نووسین لە ژانرەکانی ئەدەبی منداڵان، کردنەوەی پێشانگای تابلۆی کێشراوی منداڵان، ڕاگەیاندنی خەڵاتی کتێب، دیمانە لەگەڵ نووسەرانی منداڵان، پێشکەشکردنی کتێب بە منداڵان، چالاکیی ڕۆشنبیری لەلایەن منداڵانەوە. وۆرکشۆپ و کۆڕ و سیمینار دەربارەی کتێب و ئەدەبی منداڵان.
سەردانی بەشی منداڵان لە کتێبخانە گشتییەکاندا. خوێندنەوەی کتێبی چیرۆک بە دەنگەوە. باسکردنی ژیان و نووسینەکانی هانز ئەندەرسەن و نووسەرانی تر،..هتد.
هەروەها لە زۆربەی قوتابخانە بنەڕەتییەکان و لە کتێبخانە گشتییەکاندا، یادی ڕۆژی جیهانی کتێب بەرز ڕادەگیرێت. چالاکیی ڕۆشنبیری و ئەدەبی و خوێندنەوە ڕێکدەخرێن. کە مامۆستاکان و قوتابییەکان و چیرۆکخوانەکان بەشدارییان تێدادەکەن.
هەندێک لە کتێبفرۆشەکانیش لەم ڕۆژەدا، داشکاندن بۆ کتێبەکانی منداڵان دەکەن.
مەبەست و گرنگییەکانی ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان چین؟
بێگومان زۆربەی ئەو زانست و زانیارییانەی کە دەیانزانین، لە کتێبەوە فێریان بووین و وەرمان گرتوون. کتێب گرنگترین هۆکاری ڕۆشنبیری و زرنگی و زۆرزانیمانە.

(تۆماس جیفرسۆن) دەڵێت:" من ناتوانم بەبێ کتێب بژیم".
(هێنری میللەر) دەڵێت:"کتێب تەنیا هاوڕێ نییە بەڵکو هاوڕێشمان بۆ دروستدەکات".
(لینی هێنری) یش دەڵێت:"تۆ فێردەبیت.. چونکە تۆ کتێب دەخوێنیتەوە".

کتێب ڕۆڵێگی گرنگ و گەورەی هەیە لە گەشەکردن و پەروەردەکردن و

لە راهێنانی ئەقڵ و دەروون و لە زاخاودانی هۆش و بیر و هەستی منداڵان. رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان دەیەوێت، سوودەکانی خوێندنەوەی کتێب، بە بیری منداڵان بهێنێتەوە:

١ـ رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان، هاندانی منداڵانە بە زیاتر خوێندنەوە. ئەرکی دایکان و باوکان و مامۆستایانە، کە هانی منداڵان و قوتابییەکانیان بدەن، کە ببن بە هاوڕێ هەمیشەی کتێب و هۆگری خوێندنەوە ببن و خووی پێوەبگرن، هەموو رۆژێکیان رۆژی کتێب بێت. خوێندنەوە ببێت بە کولتوور و بە پێویستییەکی ژیانی رۆژانەیان.

٢ـ هاوسۆزی و خەیاڵی خوێندنەوەی کتێب، منداڵان رووبەڕووی ئاسۆیەکی نوێ دەکاتەوە. خەیاڵ و کنجکاوی منداڵان دەورووژێنێت و فراوانتر دەبن. هانیان دەدات و فکری بەها جوانەکانیان دەکات. بە شتی نوێ ئاشنایان دەکات. کاریگەریی ئەرێنی ئەدەبی لەسەر منداڵان گەشەدەکات. ورەی منداڵان بەرزتر دەکاتەوە و باری دەروونیان باشتر دەکات. ئارەزووی گەڕان بە دوای جیهانی دەوروبەریان بکەن. فکری بیرکردنەوە و داهێنانیان دەکات. هەروەها ئەمانە، کارامەیی بنەڕەتین کە رێگایان پێدەدات، گەشە بکەن و ببنە گەورەساڵانی هۆشیار و زیرەک و میهرەبان.

٣ـ خوێندنەوەی کتێب، یارمەتیی منداڵان دەدات بە بەرزکردنەوەی توانی وشەسازی، لە رێکەی خوێندنەوە، بەی ئەو زاراوانەی کە منداڵان بەکاریان دەهێنن، زۆرتر دەبن.

٤ـ خوێندنەوە راهێنانێکی گرنگە، بۆ مێشک، زاخاوی بیر و هۆشیان دەدات. مێشک سەرقاڵ دەکات. رایدەهێنێت بە ئەوەی بتوانێت پەیوەندییە دەمارییەکانی باشتر دروست بکات. بە تایبەتیش کتێبی وێنەیی رەنگاوڕەنگ، زیاتر گەشە بە مێشکی منداڵانی بچووک دەکات.

٥ـ رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان، هاندانی بڵاوکردنەوەی کتێبی کوالیتی بەرزی منداڵانە، بە تایبەتیش لە وڵاتانی تازەپێگەیشتوو. پاڵپشتیکردنە لەو کەسانەی پەیوەندیان بە منداڵان و بە ئەدەبیاتی منداڵانەوە هەیە.

٦ـ رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان، رۆژێکی ئیلهامبەخش و هاندانی هۆشیارییە، بە خۆشەویستی خوێندنەوە و سەرنجڕاکێشان بە کتێبی منداڵان و بە رۆڵی بەرزی نووسەرانی ئەدەبیاتی منداڵان.

٧ـ رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان هاندانە بە لیکۆڵینەوە و تۆژینەوەی

زانستی پەیوەست، بە منداڵان و بە ئەدەبیاتی منداڵان. بە بانگەشەکردن بۆ کتێبە نوێیەکانی منداڵان.
٨ـ لە زۆر لە قوتابخانەکانی وڵاتاندا، لە ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان. هەندێک لە منداڵانی خوێنەرانی کتێبە وێنەییەکانی منداڵان، شێوازی جلوبەرگی پاڵەوان یان کارەکتەرەکانی کتێبە دڵخوازەکانیان لەبەردەکەن و وێنەیان پێوەدەگرن.
٩ـ لێکۆڵینەوەکان دەریانخستووە، خوێندنەوە بە چێژوەرگرتن، گەورەترین نیشاندەری سەرکەوتنە لە ژیانی ئەمڕۆ و داهاتوودا.
بەداخەوە کە خوێندەواری نەخوێندەوارمان زۆرن. تەنها بە بوونی کتێبخانەیەک لە ماڵەکانتاندا نابن بە خوێنەری ڕاستی.
زۆری ژمارەی کتێب لە کتێبخانەکانتاندا، پێوەرنین بۆ ئەوەی خوێنەربیت، بەڵکو چەند کتێبت خوێندۆتەوە و سوودت لێوەرگرتوون، خووگرتن بە خوێندنەوەوە پێوەرن.
(جۆزێف برودسکای) دەڵێت:"ئەو تاوانەی کە لە سوتاندنی کتێب مەترسیدارترە، نەخوێندنەوەیەتی".
١٠ـ کتێبی باش، بڕوا و متمانەبەخۆبوون و هیوا و گەشینی و ئازایەتی ئەدەبی
بە منداڵانی خوێنەر دەبەخشێت. دەبن بە کەسایەتیی هاوسەنگی سەرکەوتوو.
ئەوانە و چەندین سوودی تر، لە ئامانجەکانی ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵانە.
دایکان و باوکانی دلۆڤانی کورد، مامۆستایانی دڵسۆز و خۆڕاگر. هەرچەندە کە کوردستانی نیشتمانی پیرۆزمان، ڕووبەڕووی کۆمەڵێک کێشە و نەهامەتی و نەبوونی و سەختی ژیان و گوزەران بووتەوە. بەڵام بۆ دەبێت منداڵە بەنازەکانمان باجی شکستییەکانی دەسەڵاتدارانی نابەڵەدی دەسەڵات قورخکردووی کوردستان بدەنەوە؟ لە چێژ و لە خۆشییەکانی ژیانی منداڵییان بێبەشبن؟ گوناه و تاوانی کێیە؟
ئایا زۆربەی دایکان و باوکانی کوردستان، پارەی ئەوە لە گیرفانیاندا هەیە، کە لە ڕۆژی جیهانی کتێبی منداڵان، کتێب و گۆڤاری جوان بۆ منداڵەکانیان بکڕن و پێشکەشیان بکەن؟ ئەی باڕی ئەم منداڵە بەنازانەمان، لە ئەستۆی کێ دایە؟؟

ڕەزا شوان

دوبەی: ٢٠٢٤

تێكەڵاو.. شيعرى نەوزاد بەندى

كە دوكاندارەكە پێم ئەڵێ :
(مام حاجى) !
لە پڕ تاسێك ئەمباتەوە و
دڵم له خۆم دا ئەمێنێ ..
من هێشتا حەوت ساڵانم و
لەو ساوە چاوەڕێم باوكم
پاسكيلێكى دوو تايەم لە لاى يوسفى عەبەكە ،
بۆ بێنێتەوە ..
بڵێى
چاوەڕوانى پاسكيل ، ئەوەندە دوور و درێژ بێ ؟!
هێشتا لە ناوەندى كاوەم ،
چاوەڕێم سەڵاحى فەڕاش ،
كارتى نمرەكان دابەش كا و
يەكى نيو دينارى بەينێ ..
لە هەورەبانەكە ، هێشتا ،
چاوەڕوانم
دوا دڵۆپى
ئاى چەندم خۆش ئەوێكەى ناسڕ ،
لە تەسجيلى ماركەى ناشناڵ ،
بۆ تەسجيلى ماركەى سانكيو ،
لە كاسێتى ئۆرجيناڵى
ماڵى خاليدى بازرگان ،
بۆ كاسێتێكى بەتاڵى ماڵى خۆمان ،
بگوازرێتەوە ..قەيناكا گەر دەنگى ماسى فرۆش و بانگى عەسريش ،
تێكەڵى دەنگى ناسڕ بێ ..
(نرخى كاسێتى ئۆرجيناڵ : يەك دينار و ..
نرخى كاسێتى بەتاڵيش : حەوت پەنجايى !)
ئاخر ئيتر مام حاجى چى ؟

★ ★ ★

تۆ ،

ئەی پۆڕە خوراوەکە !
برنجە گەرم کراوەکە ..!
ئەی چا و قاوە هەزار جار کەپر کردووەکە ..!
هەمووی خەیاڵ بوون،
هەر هەمووی ..
ڕۆمیۆ و جولێت ..
شیرین و فەرهاد ..مەم و زین..
سوودی نییە ،
ئەگەر لەناو فڕۆکەیشا ،
یەک ببینین ..!
لەو سەری دنیایش دا بەزین ،
سوودی نییە !

* * *

ئەوەندە چاودێری ووردی
خستبووە سەر کیژۆڵەکەی ،
ووتی : بابە !
واملێهاتووە
شویش بکەم ،
مێردم لێم نزیک بێتەوە ،
تەلەفۆنت بۆ ئەکەم و
ئەقیژێنم :
خێرا..باوە ،
فریام کەوە ! ..
ساعدوني
HELP .. HELP

* * *

کۆیلایەتیی گەیشتە ئاستێ ،
بڵێن موچە ڕەنگە بدرێ ،
ئەیکەن بەهەڵپەڕکێ و سەما ،
یا ڕەببی خوا بتانبڕێ !

* * *

کە تەنیا بووی ، بە تەنیا بووم ،
کە یەکمان دی ،

تەنیاتر بووی ، تەنیاتر بووم ..
ئەمجارە یەکتر جێبێڵین ،
تەنیایی هەردووکمان ئەکوژێ !!

٭ ٭ ٭

کاتێ بە ماڵ و مناڵەوە گەشت ئەکەی ، وەک ئەوە وایە ڕەشەبایەک خانۆکەتانی لەگەڵ خۆی
هەڵگرتبێ .. و
لە جێیەکی تر داینا بێ ..

٭ ٭ ٭

ˇئێمە کە ئازاری هەموو گیاندار و
درەخت و بێگیانێک ئەدەین بەبێ هۆ ، ئامادەیشین ، کام دیکتاتۆرە خوێڕییە
بێ و هەرچۆنێک کە بیەوێ ، ئازارمان با ..

٭ ٭ ٭
کۆشکەکەت چەند گەورە و جوان بێ ،
چەند ژوورێکی تیایە ، تایبەت
بە میز کردن ! ..
عەترەکەت چەند شاهانە بێ ،
تۆزێکی تر خۆت وون ئەکەی ،
ئەچی بۆ ژووری میزکردن ..!

٭ ٭ ٭
زیاد لە ڕادەی پێویست ،
ماڵەکانی خۆتان پاک دەکەنەوە و ..
لە حەیوان خراپتریش ، شەقام و شوێنە گشتییەکان پیس دەکەنەوە ..
ئەمە لە دەروونزانیدا ، شیزۆفرینیایە و ..
لە ئاییندا پێی ئەوترێ : نیفاق ..

٭ ٭ ٭

جاران نووسەرێک بمردایە ، دەستنووسەکانیان ساغ دەکردەوە وپێشەکییان بۆ ئەنووسی ، ئێستا هێشتا زیندوویت ، دەستنووسەکانت ئەدزن .

٭ ٭ ٭

ژیان تامی نوقوڵی ترش و شیرینی ئەبەخشی ،
کاتێ قارسی پانت□□کانمان دادەدایەوە و
ئوتومان ئەکردن ..
چەند خەتێکی کاڵ و تۆخی بەجێ دەهێشت ..
ئاخر باڵامان بەرز ئەبوو ..!

★ ★ ★

من ئێستایش ،
کە دەزووی کۆلارەیەک ئەپچڕێ ،
چوار کۆڵان بە دوایدا ئ□گ□□م ..

★ ★ ★

ئەم کۆمەڵگایه هی ئەوەیە
یەک ڕۆژی تێدا بژیت و
جێی بهێڵیت ..

★ ★ ★

سبەینێیش لای سەمونخانەی سان فڕانسیسکۆ ..
یان ل□ بەردەم دۆندرمە فرۆشی ئیسپانیا ..
لە تەنیشت سەروپێخانەی بۆینس ئایرس ..
لە بەرامبەر کڵاش فرۆشی ئەستەمبوڵ ..
پشت سەرتاشخانەکەی پاریس ..
لای بایعیی لەندنەوە ..!
گەر بتبینم ،
هاوکێشەکان هیچ ناگ□□ن ..
هەر وەک خۆیان ئەمێننەوە ..

★ ★ ★

لێکدانەوەی ووشەکان :
تا دوا دڵۆپ خوێن بۆ نیشتمان = تا دوا دڵۆپ نەوت بۆ گیرفان .

کاریگەری پارە لەسەر بوونیادی کۆمەڵایەتی ژیان لە شیعری (ئەگەر)ی جەمال شارباژێڕیدا (١).. نووسینی: عەبدوڵا سەلمان (مەشخەڵ)

دەقی شیعری (ئەگەر)
ئەگەر کوڕە ئاغایەکی بە زەبری قاسپە پێ ئەبووم
ئەگەر لە بەگزادەیەکی چەورخەری دەنگ گڕ ئەبوم
ئەگەر لە بازرگانەکی دیوەخان گەرم و گوڕ ئەبوم
ئەگەر بەڕێوەبەرێکی دەست ڕۆیشتووی دەست بڕ ئەبوم
ئەگەر خزمی ڕێگرێکی بە دەسەڵات و دە ئەبوم
ئەگەر لە قاچاخچییەکی سینی بەر بەسیخوڕ ئەبوم
***
ئەوا نەوەک هەر حەزت کرد کچم بەیتە
بەڵکو کەنوشیشت ئەبرد بۆ سەبەرم..
وەکو تانجی دوام ئەکەوتی تا بمگەیتە
ئاغام.. بەگم.. قوربان.. گەورەم.. تاجی سەرم!
من نەکەرم! (٢)

دەسەڵاتی پارە و کاریگەری لەسەر بوونیادی کۆمەڵایەتی

مارکس دەڵێت (پارە گەورەترین ڕۆڵی لە دیاریکردنی ڕەوتی مێژوودا هەیە.)(٣) ئەم دیاریکردنەی ڕەوتی مێژوو، دیاریکردنی ڕەوتی ململانێ کۆمەڵایەتییەکانی نێوان چینەکانە. پارە کە لە پرۆسەی بەرهەمهێنان و ئاڵوگۆڕدا ڕۆحی بەرهەم و کاڵایە. ئیتر بەهای پارە ئەو بەهایەیە کە لە توانایدایە کاریگەری بەسەر پەیوەندییەکان و هەست و نەریت و تەنانەت مەعریفە و زانستیش دابنێت. هێزێک کە دراو یان پارە هەیەتی لە بەهاکەیەتی. بەهای پارە بەهای ماددییە و لەژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگەدا هەستی پێدەکرێت و کاریگەرییەکەی بەسەر سەرجەم جومگە و پێکهاتەکانی ژیانەوە دەبینرێت. کاریگەری هێزی پارە لە کۆمەڵگەی بۆرژوازی، کاریگەری دەبێت لەسەر کلتوور و نەریتە کۆمەڵایەتییەکان. بۆیە دەبینین پارە لە کۆمەڵگەی بۆرژوازی نەک هەر ئیش لەسەر هاوکێشە سادەکانی ئابووری و بەرهەمهێنان دادەنێت،

بەڵکو بەگژ مەحاڵەکاندا دەچێتەوە و هاوکێشەی ژیان دەگۆڕێت و مەری خۆی لە دروستکردنی کەسایەتییە کۆمەڵایەتییەکانیش دەدات. بۆیە دەبینین لە کۆمەڵگەی بۆرژوازی پارە پردی نێوان ئینسانەکان و بەرجەستەکەرەوەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانە. بەهەر نییە دەبینین کە پارە جێی پەیوەندییە گەرموگووڕەکانی کۆمەڵایەتییەکانی نێوان مرۆڤەکانی گرتۆتەوە. شاعیریش هاتووە ئیش لەسەر ئەم هێزەی پارە دەکات و واقیعییانە وێنای دەکات. بە وردبوونەوە لە شیعری (ئەگەر)ی جەمال شارباژێڕی کە لە دوو کۆپلەی سەرەکی پێکهاتووە، ئەو دیمەنە دەبینین کە شاعیر لەزمانی کەسی یەکەمەوە زۆر بەڕوونی ئەو پەیامە کۆمەڵایەتییە وێنا دەکات کە کۆمەڵگە گیرۆدەیەتی. پەیامی ناسینی دۆخ و باری سایکۆلۆژی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردستان.
شاعیر سکاڵانامەی گەنجەکمان بۆ وێنا دەکات کە لەبەر ئەوەی هەژارە و کوڕی ئاغا و بەگزادە و بەڕێوەبەر و بازرگان و دەستبڕ و دز نییە، کەس ئامادە نییە بیکاتە زاوای خۆی کچی خۆی بداتێ. چی وای لە کۆمەڵگە کردووە ئەم هەڵوەستەی بەرامبەر بە کوڕێکی هەژار هەبێت؟ دەوڵەمەندخوازی چ پەرچوویەکە کە خەڵک لە ئاستیدا نەرم و دەباشە و تەسلیمی دەبێت؟ پێوانەی هەژاری و دەوڵەمەندی لە کۆمەڵگەی سەرمایەداری لەسەر چ بنەمایەکە؟ ڕۆڵی موڵکایەتی تایبەتی و پارە لە دروستکردنی ئەم دۆخەدا چییە؟ مێژووی نووسینی ئەم شیعرە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٦٧ی زایینی کە کۆمەڵگەی کوردستان کۆمەڵگەیەکی چینایەتی سەرمایەدارییە. لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریش هەمیشە لەکدژییەک بوونی هەیە لەنێوان بەرژەوەندی چینەکان. ئەوەی لە شیعرەکەدا ئاغا و بەگ و بازرگان و بەڕێوەبەری دەستبڕ و بەگزادە و ڕێگری بەدەسەڵات و قاچاخچی سینی بەر بە سیخوڕی بەیەکەوە بەستووتەوە، پارە و دەسەڵاتی پارەیە. بە خوێندنەوەی کۆپلەی یەکەم وەک (هۆکار) ئەوە دەردەکەوێت کە ئەگەر ئەو کوڕە هەژارە گەنجە هێزی پارەی لە پشت بێت، ئەوا وەک (ئەنجام) دەتوانێت ژن بێنێت و تەنانەت وەک سەرگەورە و جەنتڵمان دوای بکەون و ببنە نۆکەری. مارکس دەڵێت (پارە وەفاداری دەگۆڕێت بە خیانەت، عەشق دەکاتە ڕق، ڕق بە عەشق، فەزیلەت بە ڕەزیلەت، خزمەتکار بە ئاغا و ئاغا بە خزمەتکار، دەبەنگیی بە زیرەکی و زیرەکی بە دەبەنگی.)(٤)
ئەم سیحرەی پارە لە سیستەمی سەرمایەداریدا هەندە بەهێزە کە سنوورەکانی چینەکان دەبەڕێت و نەک هەر بەرجەستەکەرەوەی بەرژەوەندییە چینایەتییەکانە، بەڵکو ڕۆڵی گرنگ لە شێوەپێدانی سایکۆلۆژییەتی ئینسانەکان و چینەکان دەگێڕێت. هێزی پارە بەجۆرێکە لەتوانایدایە هاوکێشە کۆمەڵایەتییەکان هەڵگێڕێتەوە.
ئەوا نەوەک هەر حەزت کرد کچم بێیتێ

بەڵکو کڕنوشیشت ئەبرد بۆ سێبەرم..
وەکو تانجی دوام ئەکەوتی تا بمگەیتێ
ئاغام ..بەگم..قوربان..گەورەم..تاجی سەرم!
من نۆکەرم.(٥)

هەڵگێڕانەوەی ژیانی کوڕە هەژارێک بە تاجی سەر تەنها و تەنها لە توانای هێزی پارەدایە. ئەوە ڕاستە پارە دەتوانێت خوشگوزەرانی کاتیی دەستەبەر بکات، بەڵام هەرگیز ناتوانێت ئاسوودەیی هەمیشەیی بنیاد بنێت. پارە دەتوانێت ببێتە ئەو دەسەڵاتەی کە بوونیادی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکان بگۆڕێت و خەسڵەتە کۆمەڵایەتییەکان ئاوەژوو بکاتەوە. پارە دەتوانێت دۆخی مۆڕاڵی ئینسانەکان پێچەوانە بکاتەوە، یان وەک مارکس دەڵێت (پارە هەموو سیفاتە بەشەرییەکان پێچەوانە دەکاتەوە.) (٦) بەرجەستەکردن و وێناکردنی دۆخی سایکۆڵۆژی مرۆڤەکان لەدەرەوەی یاساکانی ململانێی چینایەتییەوە یان لەدەرەوەی بەرژەوەندی چینایەتییەوە لە دەقی ئەدەبیدا ناتوانێت خزمەت بە خ□س□□□تی ش□□شگ□رān□ی مرۆڤەکان بکات لە ئاڵوگۆڕە بنەڕەتییەکانی ژیاندا. بلیخانۆف دەڵێت(هونەرمەند حوکم بەسەر شتدا نادات، بەڵکو وێنەی شت ئەگرێ)(٧) هەر بۆیەشە جەماڵ شارباژێڕی وێنای دۆخێکی بۆ کردووین کەجێی قێزلێبوونەوەیە. دەستبردن بۆ وەها بابەتێک و کردنی بە ناوەڕۆکی دەقێکی ئەدەبیی، خۆی ئاماژەی خوێندنەوەی و تێگەیشتنی شاعیرە بۆ دۆخی کۆمەڵایەتی و ئابووری و تەنانەت سیاسی کۆمەڵگەش. بەمجۆرە پێمـوایە جەماڵ شارباژێڕی لەئاستانەی نووسینی ئەم دەقەکدا ئەوەمان پێدەڵێت کە:

یەک : شاعیر خاوەن تێگەیشتنی خۆیەتی بۆ کۆمەڵگە و دەبێت ئەدیبان و نووسەران خۆیان لەناو کۆمەڵگەدا ببیننەوە و بەشداری کارایان هەبێت لە دەست خستنە سەر کێشە و گرفتەکانی کۆمەڵگە و ئینجا هەوڵدان بۆ گۆڕینی ژیان.

دوو : نووسەر و ئەدیب دەبێت و دەتوانن ئەو کێشە کۆمەڵایەتی و ئابووریيانە لە دەقەکانیاندا وێنا بکەن و دەقە ئەدەبیی و هونەرەرییەکانیان ئاوێنەی واقیعی ژیانی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی کۆمەڵگە بن.

(دەسەڵاتی پارە هەمیشە و بەدرێژایی مێژوو لە وزەی مر□ق ب□دەر بووە.)(٨) ئەوە دەسەڵاتی پارەیە ئینسانی ژێردەستە کردووە و دووچاری چەوسانەوەی کردووە. جەنگین دژ بە دەسەڵاتی پارە و موڵکایەتی تایبەتی لە کۆمەڵگەی بۆرژوازی جەنگینە دژ بە بەرژەوەندی تایبەتی دەستڕۆیشتووان و ستەمکاران. ئەمەش وا دەکات کە دەسەڵاتدارانی بۆرژوازی بەهەموو توانایانەوە نەهێڵن ئەو دژایەتیکردنە هەروا بە ئاسانی تێپەڕێت و هەڵدەستن بە ئەنجامدانی

گەلێ دژەکرداری کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی. جەماڵ شارباژێڕی شاعیر لەم شیعرەدا نایەت پارە و دەسەڵاتی پارە ڕەت بکاتەوە. ئەو داخی ئەوەی هەیە کە ئەو دەسەڵاتەی نییە. ئەمە خاڵی جیاکەرەوەی شۆڕشگێڕییەتی دەق و بەرهەمی ئەدەبییە. بۆیە جەماڵ شارباژێڕی لەم دەقەدا ئاماژەیەکی گرنگمان نیشان دەدات کە وێناکردنی ئەم ئاماژەیە تا بڵێی جێی بایەخە و بەبڕوای من کرێدتی شیعریی جەماڵ شارباژێڕی چەند هەنگاو دەباتە سەرەوە، بەڵام ناتوانێت پەساپۆرتی شۆڕشگێڕبوونی پێببەخشێت.

شیعری (ئەگەر) و ئیشکالاتی هونەریی
ئەم شیعرە بەڕواڵەت سادە و بێناوەڕۆک بەپێز و دەوڵەمەندە، بە زمانێکی سادە و ڕەوان نووسراوە و گوزارشتی لە دەسەڵاتی پارە و کاریگەری لەسەر بوونیادی کۆمەڵایەتی ژیانی ئینسانەکان لە کۆمەڵگەی کوردستان کردووە. مەودای خەیاڵ تیایدا باڵا نییە. ڕێنووسەکەی بەپێوانەی ساڵی ١٩٨٣ خراپ نییە و باشیش نییە، دەڵێم باش نییە چونکە نەدەبوو لە دێڕە یەکەم وشەی (ئەبووم) بە دوو واو و (ئەبووم)ەکانی دێڕەکانی دوواتر بە یەک واو بنووسرێت. هەروەها نەدەبوو وشەی لەکاڵی کە گرفتێکی گەورەش نییە لە دەقێکی وادا بەکار ببات، وەک وشەی (بەیتە) کە دەیتوانی بنووسێت (بدەیتە). شاعیر لە کۆپڵەی دووەم دێڕی یەکەم دەڵێت (ئەوا نەوەک هەر حەزت کرد کچم بەیتە) ئەم دێڕە لەڕووی داڕشتنیشەوە کەموکوڕی تێدایە. حەزت کرد ڕابردووە و دەبوایە ڕابردووی بەردەوام بووایە (حەزت دەکرد). لەم شیعرەدا دووبارەبوونەوەی سەرەتای دێڕەکانی کۆپڵەی یەکەم بە وشەی (ئەگەر) و کۆتایی دێڕەکان بە وشەی (ئەبووم)جوانییەکی بەخشیوەتە شیعرەکە. بۆیە ئەم دووبارە بوونەوەیە نەک خوێنەر تووشی وەڕسبوون ناکات، بەڵکو خوێنەر زیاتر هان دەدات بزانێت کۆتاییەکەی بەکوێ دەگات و چ ئەنجامێک دەداتە دەستەوە. وێنە سادەکانی کۆپلەی یەکەم هەر هەموویان لەڕێگەی ڕەگەزی(بەراوردکاریی)ەوە بوونیادنراون. بۆیە دەبینین فۆرم لەم دەقەدا هێندە سادەیە ناتوانێت پێ بە پێستی ناوەڕۆکەکە بێت، یان باشتر بڵێم فۆڕمی شیعری (ئەگەر) لە ئاست پەیامە کۆمەڵایەتییەکەیدا نییە.

سەرەنجام
دەقی شیعری(ئەگەر)ی جەماڵ شارباژێڕی گەرچی دەقێکی سادەیە و بەبۆچوونی من فۆرمی دەقەکە لە ئاست ناوەڕۆکەکەیدا نییە و شاعیر دەیتوانی شیعرەکە بەهێزتر بنووسێت، بەڵام دەقی (ئەگەر) هەڵگری

ناوەڕۆکێکی کۆمەڵایەتی و پەیامێکی چینایەتی گ□رنگە، کە وەک زەنگێکی وشیارکردنەوە لە کۆمەڵگەی کوردستان پەنجە دەخاتە سەر کاریگەری هێزی پارە لەسەر ئینسانەکان و سایکل□ژییەتی کۆمەڵایەتییان. ئەو ه□زی□ی کە نەک ئەمڕۆ لەسەرەتای هەزارەی سێیەمدا کۆتایی نەهاتووە، بەڵکو لە دەیەی شەستەکان زیاتر و کاریگەرتر مۆرکی خۆی لە ژیانی ئینسانەکانی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیدا داوە، بە کۆمەڵگەی کوردستانیشەوە. هێزێک کە تا بمێنێت مرۆڤایەتی لە ستەم و چەوسانەوەی چینایەتی ڕزگاریان نابێت. جەماڵ شارباژێڕی شاعیر، جگە لە عەشقی کوردایەتی و ئافرەت، چەندین ئاوڕدانەوەی کۆمەڵایەتی تریشی خستۆتە سەر خەرمانی بەرهەمە ئەدەبییەکانی و کە بۆ خۆی بۆتە ئاماژەیەکی درەوشاوەن ل□ نێو جیهانی نووسینی ئەم شاعیرە.(٩)

نووسینی: عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)
سەرەتای ساڵی ٢٠٢٣

-________________

سەرچاوە و پەراوێزەکان :

(١)جەماڵ ئەمین عارف ناسراو بە جەماڵ شارباژێڕی شاعیر (١٩٤١ – ٢٠٢٣) لە کۆتایی دەیەی پەنجاکانی سەدەی بیستەمەوە دەست بە نووسینی شیعر دەکات و بۆ ماوەی زیاتر لە شەش دەیە ل□ نێو بزووتنەوی شیعری کوردیدا چالاکانە بەرهەمەکانی بڵاو دەکاتەوە. جەماڵ شاعیرێکی نەتەوەییە کە سەرتاپا شیعرەکانی بۆ مەسەلە و کێشەکانی نەتەوەی کورد تەرخان کردووە. کێشەی کورد و ئازادی نەتەوە تەوەری بنەڕەتی بوونیادی شیعرییە لای جەماڵ شارباژێڕی. ئەو وشەی کردە مەتارێز بۆ بەرگری لە نەتەوەی کورد. جەماڵ یەکێک بووە لە ئیمزاکەران بەیاننامەی ڕوانگە و هەورەها دامەزرێنەرانی دەستەی نوێخوازی روانگە بوو لەگەڵ هەریەک لە شێرکۆ بێکەس و جەلالی میرزا کەریم و حوسێن عارف و کاکە مەم بۆتانی. شاعیر تا ڕۆژی ژیانئاوایی وەفادار مایەوە بۆ ڕێباز و ڕەوتی شیعری ناسیونالیستی کوردی و لەڕێگەی دەقە شیعرییەکانییەوە تێکۆشا کێشەی خۆشەویستی و سیاسی تێکهەڵکێش بکات. جەماڵ شارباژێڕی لەموەی ژیانیدا ژمارەیەک کتێبی بەچاپ گەیاندووە. دواجار ئەم شاعیرە لە ١٠ ی مانگی تەمموزی ساڵی ٢٠٢٣ لە لەندەن بە نەخۆشی شێرپەنجەی خوێن ژیانئاوایی لە شیعر و نووسین کرد و تەرمەکەی گەڕێنرایەوە کوردستان و لە قەزای چوارتا لە گۆڕستانی سەلیم بەگ بەخاک سپێردرا. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە سایتەکانی کوردیپیدیا و وێستگەنیوز

https://www.kurdipedia.org/default.aspx?lng=1&q=201002210956443564
https://www.westganews.net/dreja.aspx?=hewal&jmara=126361&Jor=1

(٢)جەماڵ شاربازژ□□ی کۆشیعری (لەئەلبومی یادگارا) چاپخانەی ئۆفسێتی سەرکەوتن چاپی یەکەم ١٩٨٣ لاپەڕە ١٠. ڕێنووسی شیعرەکەم دەستکاری نەکردووە و وەکچۆن لە کتێبەکەدا هاتووە ئاوا نووسیومەتەوە.
(٣)Karl Marx and Fridrich Engels The Communist Manifesto, Oxford Worlds Classic, Oxford University Press USA 1992.
(٤)کارڵ مارکس دەسەڵاتی پارە لە کۆمەڵگەی بۆرژوازیدا وەرگێرانی لە ئەڵمانییەوە پێشڕەو محەمەد سایتی سبەی ٢١-٣-٢٠١٩
https://www.sbeiy.com/Details.aspx?jimare=11650
(٥)جەماڵ شاربازژ□□ی کۆشیعری (لەئەلبومی یادگارا) چاپخانەی ئۆفسێتی سەرکەوتن چاپی یەکەم ١٩٨٣ لاپەڕە ١٠.
(٦)کارل مارکس قوة المال في المجتمع البرجوازی ملخص بقلم اندرية فولکوف و ستيفن هيکس
https://ar.atlassociety.org/session/karl-marx-the-power-of-money-in-bourgeois-society
(٧)جۆرج بليخانوف الفن و التصور المادي للتاريخ ترجمە جورج طرابيشي دار الطليعة للطباعة والنشر بيروت لبنان الطبعة الاولى ١٩٧٧ ص ١٩١.
(٨)جان فريفيل تێزەکانی مارکس – ئەنگڵس لەبارەی ئەدەب و هونەرەوە وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە فوئاد مەجيد ميسری لەبڵاوکراوەکانی ناوەندی توێژينەوە و هزريی شەهيد ئارام چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەرە ٤٨.
(٩)بۆ نموونە شيعری کرێکارم لە گۆڤاری ڕزگاری ژمارە ٥ ی ساڵی ١٩٦٩ لاپەڕە ٤٤ و ٤٥ و چەندين دەقی تر.

یادەوەریم لەگەڵ شیعری پێشەودا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە کۆتایی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا، کاتێ قوتابی پۆلی پێنجەمی وێژەیی بووم، لە قوتابخانەی دواناوەندی ڕواندزی کوڕان، بۆ یەکەم جار پێشەو و شیعرەکانیم ناسی. ئەو کات لە ڕێگەی قوتابییەکی هاوڕێمەوە، کۆمەڵە شیعری (شەو نییە خەونتان پێوە نەبینم و ڕۆژ نییە لێتان توورە نەبم) بینی و خوێندەوە. بە ڕاستی شیعرەکانی زۆر کاریان لێ کردم و چێژێکی بێ سنوورم لە دنیای شیعری پێشەو وەرگرت. بە تایبەتیش شیعرەکانی (کاك و نیازێك هەڵوەری و لە دەستم دە و نیازم وابوو) گەلێکی دیکەش. ئەو کاتیش، خەم لە کەف و کوڵی عەشقێکی ڕۆمانسیانەی کچێك دەژیام، کە ئێستاش کاریگەریەتی ئەو ڕۆژانەم بە سەر ماوە، ئیدی ئەمە وایکرد شیعرە ڕۆمانسی و دڵداریەکانی پێشەو، ئەوەندەی تر لە ڕووی هەست و سۆزی ڕۆمانسی و خۆشەویستییەوە، کارم لێ بکەن و لە نێو دەریای خۆشەویستیدا کەیلی زیاتری شیعرەکانی بم و شەوانی درێژی زستان، ژووان لەگەڵ شیعرەکانی ببەستم و بە خەونی داهاتووێکی جوانەوە دەژیام و خەونی ڕەنگاو ڕەنگم دەبینی. بەڵام ئەفسووس، ئەو ڕۆژگارە کۆتایی هات و ئێستا کاتێ ئاوڕ لەو ڕابردووە خەمگینە دەدەمەوە، هەستێکی دڵتەنگی قووڵ دامدەگرێت و خۆزگەی ئەوە دەخوازم، کە کات هەمیشە هێزی ئەوەی هەبووایە بگەڕێتەوە ڕابردوو. ڕەنگە ئەمانە و زۆر شتی تریش هۆکاری ئەوە بن، کە من ئێستاش هەر لە ڕابردوو دەژیم و نوستالێژیایەکی گەورەم بۆ ڕابردوو هەیە و بڕوام وایە بە هەموومان ئەگەر جوانییەك و پیرۆزییەك و خۆشییەك هەبوو بێت، ئەوا لە ڕابردوو بە جێماوە و دەبێ بەردەوام بۆی بگەڕێینەوە، بۆ ئەوەی لە ئافاتی ژیانی ئەو سەردەمە دوور بکەوینەوە. لە پاڵ شیعرە ڕۆمانسییەکانی پێشەو، شیعرە نەتەوەیی و شۆڕشگێڕیەکانیشی کاریان لێ کردم، چونکە ئەو ڕۆژگارە، سەروبەندی دنیای خامۆشی و نەهامەتی دوای کارەساتی ئەنفالی گەلی کورد بە دەستی ڕژێمی شۆفێنی بەعس بوو. هەموو ئەمانە بە سەر یەکەوە، تاسەی ئەوەیان نەشکاندم کە تەنها شیعرەکان بخوێنمەوە، بەڵکو بڕیارمدا سەرجەم شیعرەکانی ئەو کۆمەڵە شیعرە، بەدەست لە تێنووسێکدا بنووسمەوە ئێستاش ئەو تێنووسەم و وەکو یادگاریەکی جوان و پڕ بەها، هاوشێوەی ئەڵماسێکی بە نرخ ماوە و لە کتێبخانەکەمدا هەڵم گرتووە، کە لە دوو توێی کتێبەکەمدا، چەند لاپەڕەیەکی بە دەست نووسراوی ئەو شیعرانە دەبینن.

پەرستی شیعرەکان کە لە تەنووسەکەدا بە دەست نووسیومەتەوە.

بێگومان ئەو سەردەمیش شیعرەکانی پێشەو، قەدەغە و یاساغ بوون، بۆیە ئەمە زۆرتر ریسکێك بوو بە ژیانەوە لە پێناو پێشەو و شیعرەکانی کردم. بەم جۆرە، پەیوەندی من و شیعرەکانی پێشەو دەستی پێ کرد. ساڵانی دواتر، کاتێ لە پەیمانگای مەڵبەندی مامۆستایان لە هەولێر وەرگیرام، هاوڕێکانم دەزانن هەر لە ژێر کاریگەریەتی ئەو عشقەدا، دیوارەکانی ژووری بەشە ناوخۆیەکەم بە شیعرەکانی پێشەو ڕازاندەوە. ڕۆژان هاتن و ڕۆژان تێپەڕین، ئەو عیشقە و ئەو شیعرانە لەگەڵم ژیان و ئەوەندەی تر، ئاشنای پێشەویان کردم و تامەزرۆی بینینیم دەکرد. من تاسەی بینینی پێشەوم وەك شاعیرێکی دیار، هەر لە خەون و خەیاڵ دابوو، خۆشبەختانە ئەو خەونە بووە ڕاستی و کاتێ گەلی کورد لەو بەشەی کوردستاندا ڕاپەڕینی بەرپا کرد، پێشەویش گەڕایەوە کوردستان و بە بەرکەت شاد بووەوە و زنجیرە کۆڕێکی ئەدەبی لە شار و شارۆچکەکانی کوردستان ئەنجامدا. لەو سۆنگەیەشەوە، هاوڕێیانی گۆڤاری قەڵا لە ڕەواندز، کە هەموویان شەیدای شیعری پێشەو بوون و خۆشیان شاعیر و نووسەر بوون و گۆڤاری قەڵایان دەردەکرد، کۆڕێکی شیعریان بۆ پێشەو لە مانگی نیسانی ساڵی 1992 دا، لە گۆڕەپانی قوتابخانەی پاشای گەورە ساز کرد. منی خوێنەر و شەیدای شیعری پێشەو، کاتێ بە یەکەم جار پێشەوم لە نزیکەوە لە نێو ئاپۆڕایەکی جەماوەری بینی، شاگەشگە بووم بە دیتنی و لە خۆشیان نێو چاوانی ئەو شاعیرە نەتەوەیی و کورد و بە هەڵوەستەم ماچ کردوو چاوانم پڕ لە فرمێسك بوون. پێشەو، تا ئێستاش یەکێکە لەو شاعیرە خۆشەویستانەی، بەشێکی زۆری شیعرەکانیم ئەزبەر کردووە و شیعرەکانی دەخوێنمەوە. پێشەو لە ڕێزی شاعیرە دیار و کوردستانییەکانی ئەمەیە. ئەوەی پێشەو لە بەشێکی زۆری شاعیرانی تری ئەمە جیا دەکاتەوە ئەوەیە، کە هەر تەنها شیعر نانووسێت، بەڵکو شاعیرانەش دەژیت و ئاکاری شیعرییانە لە ژیانیدا پەیڕەو دەکات. بە ئێستاشەوە، پێشەو لە سەنگەری چینی چەوساوە، هەژار و بێ دەرەتانی ئەمە دایە و خۆی و شیعرەکانی داکۆکیکەرێکی سەر سەختی مرۆڤ و مرۆڤایەتین. پێشەو، هیچ کاتێك ئامادە نەبوو خۆی و شیعرەکانی، قەڵەم و هەڵوێستەکانی، بخاتە سەنگەری دەسەڵات و گەندەڵًکاران و شیعر بە ئەو بە ناو شۆڕشگێڕانە بنووسێت، کە تا دوێنی خەونیان بە ئازادی کوردستانەوە دەبینی، کەچی ئێستا نەك خۆیان، بەڵکو هەفت پشتیشیان لە بەرهەمی بە ناو ئەو ڕاپەڕین و شۆڕشە دەخۆن و پێشمەرگەیەکی ئەو ڕۆژگارەش، لانەیەکی نییە تێیدا

بژیت. پەشێو، خەونی بە کوردستانێکی یەکسان و ئازادیخواز، کە مرۆڤ شکۆمەندا تیایدا بژیت دەبینی. ئەو خەونی ئەوە بوو، کوردستانێك هەبێت چیتر منداڵە چاوگەشەکانی کورد، لە کەرکوك و شوێنەکانی دیکە، سواڵ نەکەن و لە برسان نەمرن، بەڵام ئەفسووس ئەو خەونانەی شاعیر بە درێژایی ژیانی لە تاراوگە بە کوردستانەوە دەیبینی، نەهاتنە دی. بۆیە ئیدی نەگەڕایەوە کوردستان و مەنفای کردە لانەی غەریبی خۆی. پەشێو، دەیویست جارێکی دیکە دار و بەردی بەرکەت بلێسێتەوە، بەڵام کام بەرکەت؟ ئەو بەرکەتەی لە نێو شیعری ئەودا هەموو دنیای لێوە دەبینی، یان ئەوەی چنگی بە نێو مۆدێرنە و ژیانی شارستانی وێرانیکرد. خەونەکانی پەشێو بە نیشتمان، خەونی گەورە و مەزن بوون، بە داخەوە نەهاتنە دی. پەشێو ڕەنگە هەمان ئەو وزە و تینە شیعرییەی جارانی بە هۆی چوونە نێو تەمەن و ژیانکردن لە غەریبی بە ماوەی نیو سەدە زیاتر نەما بێت، بەڵام شیعرەکانی هەمیشە ماونەتەوە و کاریگەرییان لە سەر دنیابینی و بگرە ئەزموونی نووسینی گەلێك لە شاعیرانی گەنج و تازە نووس هەبووە، کە بە جۆرێك ڕەنگە لەگەڵ خوێنەوەیان، هەست بە دەنگ و ڕەنگی پەشێو لە شیعرەکانیان بکەین. پەشێو هەر تەنها شاعیرێك نییە، بە بڕوای من ئەزموون و قوتابخانەیەکی شیعریش بوو، بۆیە ئاسایە کەسانێك لە ژێر کاریگەریەتی شیعری ئەو، شیعر بنووسن و لاسایی بکەنەوە، وەلێ نابێ دواجار ئەوەمان لە بیر بچێت، کە پەشێو هەر پەشێوە و کەس ناتوانێت وەك ئەو بێت. ئەم شاعیرە، هەر تەنها شیعرەکانی نا، بەڵکو گوفتار و هەڵوێست و نووسینەکانیشی، وەك شیعرەکانی نەتەوەیانەن. کەم ڕووداوی مرۆیی و نەتەوەیانە هەیە لە شیعری ئەودا ڕەنگی نەدابێتەوە، هەر لە گیڤاراو شۆڕشی ڕەش پێستەکانەوە بگرە، تا شۆڕشەکانی دیکەی سەدەکانی ڕابردوو. بە بڕوای پەشێو، شیعر هەڵوێست و یاخیبوونە لە دژی هەر ستەم و زۆردارێك کە بیەوێت مرۆڤ زەلیل و دیل بکات، نا یەکسانی و نادادی کۆمەڵایەتی بێنێتە ئاراوە، بۆیە لە پاڵ شیعرە نەتەوەییەکانی، شیعری بۆ مرۆڤ و مرۆڤایەتیش گوتووە. ئەوەی تا ئێستا پەشێوی بە گەورەیی لە یادەوەری ئێمە هێشتۆتەوە تەنها شیعرەکانی نییە، بەڵکو هەڵوێست و دیدە مرۆیی و نەتەوەییەکانییەتی، ئەو ئاکارە جوانانەیە کە لە کەسێتی و ژیانیدا هەن و کەس بە شاعیری دەسەڵاتێك و حزبێك و ئایدیایەك نایناسێتەوە و سەربەرزیشە لەوەی کە هەرگیز شیعری بە باڵای پیاو کوژان هەڵنەدا. ئەوەی لە ژیانی مرۆڤەکان دەمێنێتەوە، هەڵوێست و مێژوویانە، لە پای کارو ئەو ڕووداوانەی ڕوودەدەن. شاعیران، موڵکی نەتەوەن و دەبێ بە یەك مەودا لە نێوان هەمووان بووەستن. پەشێو کوردستانیانە بیر دەکاتەوە نەك ئایدۆلۆژیانە، بۆیەشە لە یادەوەری

هیچ نەوەیەکدا، ئەم شاعیرە و شیعرەکانی، بە سەر ناچن و کاڵ نابنەوە گەرچی بە داخەوە هەمان پەشێوی شەست و هەفتاکانیش نییە لە ڕووی شیعر نووسینەوە، کە ڕەنگە ئاوارەیی و تەمەن و نەخۆشی، فاکتەری سەرەکی ئەو دوورکەوتنەوەیەی ئەو بن لە شیعر. مەرج نییە بۆ ئەوەی شاعیرێك بە نەمری بمێنێتەوە، ئیدی دەبێ تا هەتایە شیعر بنووسێت، ئەحمەد هەردی، تەنها ڕازی تەنیایی نووسیوە، بەڵام لە ئەدەبی کوردیدا، چەند هەردی دیکە وەك ئەو دروست بوون؟ پەشێو سەرمایەك و میراتێکی جوانی شیعری لە دوای خۆی بە جێهێشتووە، بۆیە ئەگەر بە تەنها گەڕانەوە و خوێندنەوەی شیعرە کۆنەکانیشی بێت، ئەوا دڵنیام تاسەی خوێنەر دەشکێنێ. یادەوەری من لەگەڵ شیعر ی ئەم شاعیرە، نە کۆن دەبێت، نە بە سەریش دەچێت، چونکە هەمیشە شیعرەکانی یادی ڕۆژگارێکم د□ن□ن□وە بیر، کە بە خەون خەیاڵی ڕۆمانسیانە و عاشقانە دەژیام، ڕۆژگارێك کە دەزانم گوزەشتوە و تازە ناگەڕێتەوە، بەڵام ئەو ڕۆژگارە لە نێو شیعرەکانی ئەودا، بۆ من بەسەر نەچووە و هەر ماوە، بۆیە بە ئێستاشەوە شیعرەکانی دەخوێنمەوە و چێژیان لێ وەردەگرم گەرچی ساڵا نێکیشە دوورکەوتۆتەوە لە شیعر. بەڵام گەڕانەوەی ئێمە بۆ ئەو، گەڕانەوەیە بۆ ئەو میراتە شیعرییەی لە دوای خۆی جێی هێشتووە. میراتێك ئەوە دەهێنێت، هەمیشە بە چاوێکی گەورە و پیرۆز و نەمر سەیری بکەین. لەو ڕوانگەیەوشەوە ئێمە ەگەڕێنەوە سەر پەشێو، هەرچەنە بۆمن وەك خوێنەرو شەیایەکی شیعری پەشێو، ئەم شاعیرە بە سەر ناچێت تا بگەڕێمەوە سەر شیعرەکانی. من ساڵا ن□□ك بوو، ەمویست کتێبێك لە سەر پەشێو بنووسم، ئەم بیرۆکەیە هەمیشە لەگەڵم دابوو، سوپاس بۆ خوا، دەرفەتی تەمەن و ژیانی پێدام، کتێبەکە بنووسم، بۆ من بڵاوبوونەوەی ئەو کتێبە، وەك ئەوە وایە، سیزیف ئاسا، بەردێکی گەورەم لە سەر شان لا چووبێت، کە تا بەر لە نووسینی ئەو کتێبە، بەردەوام هەستم کروووە بە کۆڵمەوەیە. پەشێو هەر تەنها شاعیرێك نییە، بەڵکولای من هێمای جوانییەکانی سەردەمێك و قۆناغێکی تایبەتی ژیانی خۆشمە، کە دەتوانم بە قۆناغی خۆشەویستی و ڕۆمانسی□ت و یەکەم عشق ودوا عشقی ژیانیشمی بناسێنم. من لە هیچ کام لەو کتێبانەی پێشتر چاپ و بڵاوم کروونەتەوە، باسی خۆم نەکرووە، بەڵام لەو کتێبەدا، چونکە تایبەتە و یادەوەری سەردەمێکی جوانم دێنێت□و□یاد، ئیدی لە پەراوێزی یادەوەریم لەگەڵ شیعری پەشێودا، ناڕاستەوخۆ باسی ژیانی تایبەتی خۆم لە ڕۆژگارێك کردووە کە چیڕۆکێکی تایبەتی ژیانی خۆمە. بە ناڕاستەوخۆیی باس کرووە، چیڕۆکێك چەند ڕۆژگار بە سەر بچێت، تاڵتر دەبێت!

*مەبەستم ئەو کتێبەیە، کە لەو ڕۆژانەی ڕابردوودا، بەناوی (لە ژێر ساباتی شیعری پێشەودا) چاپ و بڵاوکرایەوە.

مێژوی کورد و کوردستان.. خوێندنەوەی: سەلاح جەلال

نوسینی: محەمەد مەردۆخی
وەرگێڕانی: عەبدول کەریم محەمەد سەعید
خوێندنەوەی: سەلاح جەلال

ئاڵۆزی مێژو لەرابردوی نەتەوەی کوردا کارەساتێکی جەرگ بڕ و پڕ لەپرسیار و گومان بووە، لەڕووی شێواندن و سڕینەوەو شاردنەوەو زۆر شێوازی تر لەلایەن دەوڵەتانی ناوچەکەوە. کەمی و نەبونی سەرچاوەو مێژو نوسی و نەبونی بواری رۆشنبیری و رۆڵی میدیای زیاتر بابەتی مێژوی کورد وەك مینێك وابووە.
ئەوەی ئەو تاریکاییەی رەواندەوە و رابردویان روناك کردەوە دەرکەوتنی کەمێك کتێبی مێژویی گرنگ بون. یەکێك لەو کتێبانە مێژوی کوردو کوردستانی محەمەد مەردۆخییە، بابەتێکی ئەکادیمی پڕ لەزانیاری گرنگ بە پشت بەستن بە پتر لە سەد سەرچاوەی گرنگی جیهانی و رۆژهەڵات ناسانەوە نوسیوەتی. لەپێدابونی ئادەمیزادەوە هەتا فەرمان رەوایەتی کەرشی گەورە ئاوێنەیی نەخشەو وشەو رستە و روداوەکانی مێژووی ورد نیشان دەداتەوە.
رابردویەك جێگەی سەرسوڕمانە بە میللەتێکی وا لەو هەمو سەروەریانەیەوە ئێستا ژێردەستە بێت.
مەبەستی وەرگێڕ لە وەرگێڕانی ئەم کتێبە دەوڵەمەند کردنی ئەدەبی کوردییە لەزانیارییە مێژوییەکان و خزمەت کردن بە مێژوی کوردو ئیسلام و سود گەیاندن بە رۆڵەی کورد لە هاوکێشەی چاکەو خراپەی رابردویان، بەبێ ستایش و لایەنگیری هۆزو تیرەو لایەن و دەسەڵاتێك و وەك کەسێکی دڵسۆزو زانا بە بەرژەوەندی نەتەوەی کوردو پتر لەسەدو بیست و پێنج کتێبی گرنگی لەو بوارانەدا نوسیوە.
کورتەیەك لە ژیانی محەمەد مەردۆخی:
مەردۆخ لەبنەڕەتەدا وشەیەکی ئاوێتەی سورییە(مەر + دۆخ) مەر:

واتای ئاوێنە یان کوێ. دەخ: واتای خود(زات) یان خودی خودا
دەگرێتەوە، دروست کەری نییە، خۆی پەروەردگار و دروست کەرە. یان
خودی خودا وێنەی نییە، یان کوێی خودا، یان خودی خودا.
بابلی و فارسەکان وشەی مەردۆخیان بە بتەکانیان بەکار هێناوە،
بەکورتی واتای زانایەکی خاوەن پایەیە لەناو کۆمەڵدا،
ئەمیر محەمەد مەردۆخی باپیرە گەورەی بنەماڵەی مەردۆخییەکانە و
لەو وڵاتی شامەوە رووەو هەورامان هاتون بە پەرە پێدانی ئاینی
ئیسلام، لە گوندی دەرگا شێخانی هەورامان نیشتەجێ بون.
شێخ محەمەدی شێخ عەبدول موئمین ئیمام و خەتیبی شاری سنە بووە،
لەساڵی 1878 هاتۆتە دنیاوە.
ناوەرۆکی کتێبەکە:
سەرەتا لە نەخشەیەکی جواندا ناوچە کوردنشینەکانی هەمو کوردستان،
بەپێی پیتی ئەبجەدی دەنوسێتەوە، لە(ئەبووجسرە ی ناوچەی
خانەقینەوە هەتا هیزل لەناوچەی موسڵ و کۆی گشتیان (246) ناوچەیە
سەرتاسەری کوردستان دەگرێتەوە.
بەشی یەکەم- بەندی یەکەم. گوزەرانی گشتی.
نوسەر لەبەرەدا شیکردنەوەیەکی کورتی مێژو دەکات و ئاماژە بەوە
دەکات نابێت لەواقیع دەربچین، ئەوەی عەقڵ بەوای پەیدەکات و
دەیسەلمێنێت. باس لەو جیاوازیانەی مێژو نوسین دەکات لەسەردەمی
رابردودا دەماو دەم گێڕدراونەتەوەو جیاوازیان دروست کردووە. لەو
لەسەردەمی نوسینەوەدا ئەو جیاوازیانە کەم دەبنەوە، مێژونوس دەبێت
بایەخ بەپاشماوەی دێرین بدات و بەردو شاخی هەڵکەندراوو کۆشك و
تەلارە بەجێماوەکان بەسەر بکاتەوە. لەمانەوە شارستانیەت و
پێشکەوتنی ئەو سەردەمانە بەدەست دەهێنرێن.
زۆر لە مێژونوسان پەیوەندی زۆریان بەعەرەبەوە هەیە، بنەڕەتیان
دەگێڕنەوە بۆ سەر عەرەب و نەتەوەی کوردیش بەسامی ناو دەبەن. ئایا
کورد لەعەرەبە یان لە ئارییە؟ ئەو مێژونوسانە با سەرنجی
کتێبەکانی سی و حەوت سەدە لەمەوبەر بدەن هەتا ئێستایش جێگای
بەوای نوسەرانن و زۆربەی مێژووی میسر و ئێران لەو سەرچاوانەوە
وسراونەتەوە. دەبێت مێژونوس پشت بە دوو سەرچاوەی گرنگ ببەستێت،
پاشماوە دێرینەکان و نوسراوە کۆنەکان، ئەگەر لەو دوانەوە هیچی
دەست نەکەوت بگێڕێتەوە بە هەڵسوکەوتی ناوچەکەی خۆی نەکو بێگانەو
ڕۆژهەڵات ناسەکان.
نوسەر رای هەردەت دەهێنێتەوە: ((ئەوەی دەیبیستم دەینوسم، ئیتر
مەرج نییە راست بێت، لەم هاوکێشەیەشدا باسی مێژویی دیاری دەکات،
پێویستە پشت بەچوار شتی سەرەکی ببەسترێت:
1 – پاشماوە دێرینەکان.

2 – کتێبە مێژوییەکان.
3 – مێژوی ناوچەکە.
4 – گەڕۆك و ڕۆژهەڵات ناسەکان)).
ئاماژەیش بەزۆر لەو هەڵانە دەکات کەوتونەتە ناو مێژووەوە، نمونەی(شەریف الدولە) فەرمانداری کوردستان واتە شاری(سنە) دەهێنێتەوە، سەرگەرمی کوژاندنەوەی راپەڕینی گەڵباخییەکان بووە، بەئەلیکۆپتەرێك ناوچەکەی بەسەرکردۆتەوە فەرمانبەرێك هاوکاری کردووە، پرسیاری ناوی گوندێکی لێ کردووە، گوتویەتی: (نازانم)، هەر بە(نازانم) ناوی گوندەکە تۆمار کراوە. لەزۆر نامیلکەو کتێبەکاندا ناوی کەیقومار و کەیکاوس وتوس وفەریبەرز وئازیدەپاك وبەهمەند وئەسفەندیار بەهەڵە نوسراون. یۆنانییەکانیش ویستویانە هەر ناوێك بە هەر زمانێك بوبێت لەگەڵ زمانەکەی خۆیاندا بیگونجێنن. ڕۆژهەڵات ناسەکانیش لسەر مێژوی کورد یەك رایان نییە، هەرکەسەیان بەپێی بەچونی خۆی نوسیوەتی. بە نمونەیش ڕۆژهەڵات ناس سیرکیتك دەڵێت: (کەمەڵەی میتانی تیرەیەکن لەهۆزی کاسی).
پرۆفیسۆر سیایزار نوسیوەتی: (میتانی تیرەیەکن لەهۆزی سۆیاری).
.
نوسەر لەشیکردنەوەی مێژوییدا زیاتر لەسەرچاوەی بێگانە سەرچاوە میلییەکان بە جێگەی بڕوا دادەنێت، ئەو روداوانەی پێش نوسین و خوێندنەوە رویانداوە پێویستە پشت بەپاشماوە دێرینەکان و داستانە دەماو دەمییەکانی خەڵکی ناوچەکە ببەسترێت.
بەندی دووەم: پەیدا بونی ئادەمیزاد.
مرۆق لەکوێ پەیدابووە.
زەوی پارچە ئاگرێك بووە بەخێرایی سۆڕانەوەی زۆر بووە، بەپێی ساردبونەوەی ئاژەڵ و گیاندار و مرۆق دروست بون، وەك لە تەورات و قورئانیشدا هاتووە، ڕەگەزی مرۆق لە ئادەمەو ئەویش لە گڵە.
ئاو و هەوا و ڕۆژ و گەرمی کاریگەرییان لەسەر دروست بونی زیندەوەران هەبووە. بەگشتیش ئامادەبونی ژیان دەبەستێتەوە بەبونی مادەی زیندو شێ.
دەربارەی زەمەنی پەیدابونی مرۆقایەتی ئاماژە بەجیاوازی دەکات لەلای مێژو نوسان. ناتوانرێت زەمەنێکی دیاریکراوی بۆ دابندرێت.
بەندی سێیەم: نەژادی ئادەمیزاد و ناو بردنی گەل و هۆزەکانی.
زانا ڕەگەز ناسەکان و ڕەگەز و نەژادی ئادەمیزاد، دەکەن بەچوار بەشەوە(سپی و ڕەش، سور و زەرد) وا دیارە(سورو زەرد) لەڕەگەزی(سپی و ڕەش)ەوە دروست بوبێتن. ئەو دوانە بەبنەڕەتی مرۆق دادەنرێن، پەروەردگار لەئادەم پەیدای کردووە. تەورات دەڵێت: (نەوەی حام بەهۆی سەرپێچی کرنیان بەچەند گوناحێکەوە ڕەش بوون، نەوەی سام

بەسپەتی مانەوە).
مێژوو لەسەر ئاینەکان لایان وایە: یان بەهەی گوناحەوە ڕەش بون یان بەهەی تێکەڵاوی ڕەژەی کیمیاییەوەیە. رای جیاوازیش لای مێژو نوسان هەیە. نابەت تەنها ڕەگەزی مرۆڤایەتی بەکوەکانی نوح ناو ببرەت، لافاوەکە هەمو جیهانی نەگرتەوە، بۆ نمونە ئەمریکا.
سامییەکان بەم بەشانە دیاری دەکات: عەرەب، جولەکە، ئاشوری، کلدانی، خەڵکی بابل، شام، ئارامییەکان. (فینیقییەکان) لەتەوەاتدا بەنەوەی حام ناسراون. ناوی ئارییەکانیش دەکرەتە سێ بەشەوە:
1 – هیندییەکان.
2 – ئەوروپییەکان، لاتینی، ئەڵمانی، نەسەلاوی، سەڵتەکان.
3 – ئێرانییەکان، فارس – کورد. جگە لەمادەکان و ئارارتییەکان(هیندو ئەوروپی- ئێرانی) پێکدەهێنن.
بەندی چوارەم:
1 – دەربارەی ڕەگەزی ئاری و تیرەکانی.
وشەی ئاری بەمانای ئاگر دەت، لەئارەوە هاتووە، ماناکەی ئاگرە، وشەی ئاری بەمانای ئاگرپەرست بون و مامییەکان بت پەرست بون و سامییەکان خواپەرست بون. وشەی ئەهریمەن لە دو وشە پێکهاتووە(ئاهر) و (مەن) واتا شەریکی یەزدان، کاری چاك، ئاهورا کاری خراپ، ئەهریمەن.
ئاری3400 پ.ز. رون نییە بەرایی تەفانییەکانی سەردەمی نوح بون لەئەنجامی روداوێك لەمێژودا دوچاری بڵاوبونەوە و کۆچ کردن بوبن، یان نا.
بەندی پێنجەم: دەربارەی نەتەوەو هۆزەکانی ئاری:
بریتییە لە(ئەنردان، لاتین، جەرمەن، ئوسلاو، سلت، هایی، بلاج، چەغزی، ئابادیان، ئادیان، ئاجامی، مادایان، پارسەکان).
1 – ئەنردان و هیندییەکان و دانیشتوانی ناوچەی سەند و پەنج ئاوسیك و کشمیر.
2 – لاتین: فەڕەنسی، ئیسپانی، پورتوغالی، ئیتالی، ڕۆمانی.
3 – جەرمەن لەهۆزەکانی ئەڵمان، ئینگلیز، سایکس، ئەسك،ندنافیا کورك پێکهاتون.
4 – ئەسلاو: بریتین لەروسەکانی پەڕەندا، لەهستان، سرب، چیکی.
5 – سلت: پێکهاتون لەبومییەکانی ئەوروپای ڕۆژئاوا.
6 – هایی: ئەمانە ئەرمەنەکانن، ئارارتیشیان پێ دەڵێن.
7 – بلاج: لەدانیشتوانی بولغاریا، بەلجیکا پێکدەن.
8 – چەغزی: بەشەکن لەروسەکان، سەقالییەکان.
9 – ئابادیان: ئابادانیشیان پێ وتون و ئەو ئاریانەن بەناوی ئابادی گەورە ناو دەبرێن.

10 – ئادیان: ئازادیانیان پێ وتون، رەچەڵەکیان دەچێتەوە سەر ئازاد ئابادان، واتە مەهاباد، بەدەستی نەمارد کوژراوە،

11 – ئاجامی: ئارییەکانی بنەماڵەی(یاسان جام) دەگەڕێنەوە سەر(شای مەهبول).

12 – مادایان: ئارییەکان نەوەی(مادا) ی کوڕی یاخت کوڕی نوح، هۆزەکانی(ئەلوار، کیلاب، دەرام، فەزاران، لەم بەرەیەن.

وشەی مادا لەسەردەمی نۆیەمی پێش زایندا بڵاوبوەوە. بەڵام وشەی کورد هیرۆدۆت دەڵێت: (مادەکان لەبنەڕەتدا نەوەی ئارین).

13 – پارسەکان: بریتین لەوئاریانەی لە وڵاتی- سفن- پارسی ئێستا و لەکەناری دەریای عومان و روباری ئەهواز جێ گیربون.

بەشی دووەم: دەربارەی کورد و کوردستان.

بەندی یەکەم: پەیدابونی کورد پێش چەند هەزار ساڵ پێش زاین، هۆزەکانی کورد لەرۆژهەڵاتەوە بەدرێژایی روباری دیجلە لەریزە چیای زاگرۆز هەتا کەنداوی عەرەبی و کەناری دەریای عومان رۆیشتون، لەرۆژ ئاواوە، بەدرێژایی روباری فورات و کەمەرەی شاخی تۆرس هەتا سوریا و شاخەکان و کەناری دەریای سپی.

زۆربەی مێژو نوسەکان بەشی یەکەمی کورد ناو دەنێن کوردی رۆژئاوا یان ئاراراتی بەشی دووەم ناو دەنێن کوردی رۆهەڵات یان(مادیان) زیاتریش مینورسکی.

بەندی دووەم: دەربارەی رابردوی کورد:

بەشێوەیەکی گشتی بریتییە لەبەڵگەی مێژویی و پاشماوەکانی کورد و بەسەر پێنج سەردەمدا دابەش دەبن.

1 – لەسەردەمی پێش مێژووەوە لەچەند هەزار ساڵی پێش مێژووەوە هەتا ساڵی(3600) پ. ز. دەگەڕێتەوە.

2 – 3600 هەتا 853 پێش زاین سەردەمی پەیوەندی لەگەڵ(سۆمەرییەکان- ئەکەد- علوی، ئاهور عیلا.

3 – 853 هەتا 550 پ. ز. سەردەمی فەرمان ڕەوایەتی ماد هەتا کەیخسرەوی گەورە.

4 – 550 هەتا سەردەمی ئیسلام.

5 – کورد لەسەردەمی ئیسلام بەدواوە.

بەندی سێیەم: دەربارەی نوسین و زمان و دین و خوڕەوشتی کورد.

سەرەتا کورد و فارس بەخەتی بزماری نوسیویانە، دوایی بەپیتی ماسی سوراتی، ئارامی، سریان، یۆنانی، لەسەردەمی ئیسلامدا خەتی کوفی بەکارهاتووە.

نووسین لەسەدەی دەیەمی پێش زاین پیاوێك بەناوی(ماسی سوراتی) پەیدابوو، بەپێی پیتە ئەبجەدییەکان چەند پیتێکی دەزییەوەو لەسەری نووسین و هەڵسوکەوت کراوە، هەتا نزیکی هاتنی ئاینی ئیسلام

ئەو پیتانە بەکارهاتووە، لەگەڵ ئەوەشدا خەتی(ئارامی، سریانی، یۆنانی)یان بەکارهێناوە.
زمانی هەر چوار هۆزەکەی کورد(لۆلۆ، گۆتی، کاسیە، شۆبار) هەریەکەیان ماوەی زمانێکی تایبەتی خۆیان بون. بەڵام لەیەکەوە نزیکن و هەموی هەر یەك زمانە.
ئێستا زمانی کوردی لەچوار شێوە زمان پێك دێت:(کرمانج، گۆران، لۆڕ، کەلهوڕ).هەریەکە لەمانەیش بون بەچەند بەشێکی تر و شێوەیان جیاوازە.
سی سرنی سیمس دەڵێت: زمانی کوردی خاوەنی گۆڕانکاری تایبەتی خۆیەتی و جیاوازیەکی زۆری لەگەڵ زمانی فارسیدا هەیە و زۆریش لەو کۆنترە.
ئاین و خوڕەوشت لەسەرەتادا رون نییە لەدوای هاتنی کوردەوە بۆ ئەم جێگایانە، ئاهورا پەرست بون، روناکی پەرست، ئاهوڕامەزدا، واتا خاوەنی هێز و دەسەڵات، ئەهریمەن نیشانەی هێز و تاریکی، دوایی کەوتونەتە ژێر کاریگەری زەردەشتەوە.
بەندی چوارەم: دەربارەی کوردستان
ژمارەی دانیشتوانی هۆزەکانی کورد؟
هەردو بەشەکەی کوردستان، رۆژهەڵات و رۆژئاوا دەگرێتەوە، لەسەدەی هەشتەمی کۆچیدا شانزە ویلایەت بووە، کوردستان 630000 کم چوار گۆشەیە بریتییە لەپانتایی روبەرەکەی و ویلایەت و شارەکانی پێکهاتووە لە شەش ویلایەت
1 – دیاربەکر.
(دیاربەکر، میافارقین، ماردین، ئەسیبین، ئارغەنی، سورەك، ئاماد، جزیرەی ئیبن عومەر، نەیشاپور، سەعرەت، نەرجەکی، بەتان).
2 – موسڵ
ا (موسڵ، ئەربیل، سولەیمانی، یستان، کەرکوك، سنجار، عەقرە، کفری).
(سنە، بیجاڕ، سەقز، بانە، هەورامانی تەخت، ویلایەتی ساوجبلاخ، کرماشان، سونقوڕ، کەنگاوەر، کەرەند، هارون ئاباد، زەهاو، هەرسین.
و: لوڕستان. شارەکانی خوڕەم ئاباد، سیمەرە، مەلایەر، نەهاوەند. تووسرکان.
بەم شێوەیە هۆزەکانی کوردستان شی دەکاتەوە، بەشی ئارارات بەشی رۆژهەڵات و وڵاتی ماد، سەرنج دەخاتە سەر هەرسێ دەوڵەتی(کلدانی، ئاشوری، عیلام) پێکهاتەی دەوڵەتی ئاشور فەرمانڕەوایەتی کلدانییەکان، فەرمانڕەوایەتی ماد، فەرمانڕەوایەتی کەسایەتی و زانای ئەدیبانی کورد.
بەکورتی ئەم کتێبە گرنگییەکی زۆری هەیە چی لەروی زانستی و بەڵگەی

مێژوویی و چی لە روی ئەمانەتی زانستی و کارکردنی ورد و نوسینەوەی مێژویەکی نادیار بایەخی تایبەتی خۆی هەیە.
سەرچاوە: محەمەد مەردۆخی کوردستانی. مێژوی کورد و کوردستان. بەغداد. 1990. چاپی یەکەم. چاپخانەی ئەسعەد. وەرگێڕانی. عەبدول کەریم محەمەد سەعید.

لەژمارە 36 ی گۆڤاری دیوان لە 1/4/2024 دا بلاوبۆتەوە.

خۆتان مەگرن، جارێ نایەت.. نەوزاد بەندی

تەبعەن نیشانەشکێنانی هەرێم لیستی موچەی مانگی 3 بە تەرفیعەوە ئەنێرن ، بەغایش دوای دوو هەفتە وەفدێ ئەنێرێ ئەڵێ :
ئەمە چییە ئەم ئیسرافە ؟
وا ئەزانن قولەی قافە ؟

ئەمانیش ئەڵێن :
بە تەرفیعەوە خۆشترێکە ..
هەمووی پارەی حوشترێکە ..

دوای سێ هەفتە بەغا ئەڵێ:
خوشک و مریشکتان دەردێنم ئەگەر تەرفیعەکەی لێ نەکەنەوە ..

سەرۆکی ئیقلیم قاچ ئەکوتێ بە عەرزاو ئەڵێ:
بێ تەرفیع تەعەدایە
میللەت لە دڵمانایە..

میللەتیش هاواری لێ بەرزئەبێتەوە ، ئەڵێ:
براکەم تەرفیعمان ناوێ
مردین بۆ نان و ئاوێ

بەغا ئەڵێ :
خەزێنەی دەوڵەت بۆشە
ئێوەیش وەزعتان ناخۆشە

سەرۆکحیزبێکی موعارەزە ، بە خۆی و پۆشاکێکی گرانبەهاوە ، تازە لە گەرماو و ماکیاج و مەساج هاتۆتەوە ، هەڵمی لێ هەڵئەسێ ، خۆی تووڕە کردووە ئەڵێ :

ئەناحە ناحە ناحە
ئەو میللەتە گوناحە

وەزیری کاربەڕێکەری قیتار و میترۆی هەرێم تووڕە ئەبێ و بەیاننامەیەکی حەوت لاپەڕەیی ئەنێرێ بۆ موسڵ ، تیایدا بەم دێڕە دەست پێ ئەکا :
ئێمه به چی تێ ئەگەن ؟
ئەی ئێوە کەی پێ ئەگەن ؟

ڕابەرێکی ئیسلامیی زۆر گرنگ ، بە خۆی و ڕیشێکی ماش و برنجی و ساقۆیەکی میلدارەوە ، زۆر بە هێواشی و بە پێکەنینەوە ئەڵێ :

ناردنی قەوائیم بە تەرفیعەوە
چۆن قبوڵ ئەکرێ لەلای شیعەوە ؟
ئێمەیش هاوخەمین لەگەڵ خەڵکیدا ،
بە دڵێکی موتیع و زۆر واسیعەوە ..

کوتلەی سەدر دێتە سەر خەت و ئەڵێ :

ئێمە حەز ناکەین وا بێ ..
دە با وا نەبێ وا بێ ..

پاقلە فرۆش و حەواسڵی مریشک فرۆشەکان مان ئەگرن ..ئەو خەیاتانەی کە تەنها کاوبۆ قارس ئەکەن ، بایکۆت ئەکەن و موزەکەرەیەک ئەدەنە نەتەوە یەکگرتووەکان ..مامۆستای ناڕازی هەڕەشە لە دار و بەرد ئەکەن ، سێ چوار دارلاستیک بەدەست ، حەوت هەشتێکیان لێ ئەپێچنەوە ..لوقمە قازی فرۆشێک سوێند و قورعان ئەخوا لە بەیانییەوە کیلۆیەک لوقمەقازی فرۆشتوە ئەویش بە نیوەقیمەت و بە نەخۆشێکی شەکرە .. لفکە فرۆشێک لە کەناڵێکی فەرمییەوە ئەڵێ نازانم من ڕزقم نەماوە ، یان خەڵک گەڕ بوون ..
پەڕەمێز فرۆشێک بە قەتار و ئەڵڵاوەسییەوە ، تێکچوونی خۆی ڕائەگەیەنێ ..کۆمەڵێ تەلەبە هەر لە خۆیانەوە مەکتەبێ ئەسووتێنن ..جومله فرۆشێک سەروحەج جڕتێ بۆ کابینەی حکومیی ئەکێشێ .. کۆمەڵێک ژن داوای تەڵاق ئەکەن .. ڕەباعێکی دەولیی هەرچی ئاسن و ئیسپرینگ و دۆمبەڵانسی هەیە ، هەڕاجیان ئەکا و کەسیش لێی ناکڕێ

..مەلایەکی 12 عیلم بە سەرخۆشیی ، لە مینبەرا ئەگیرێ .. کۆمۆنیستێکی دایک و باوک کۆمۆنیستی و پور و نەنک مولحید ، ئەچێ بۆ عەمرە و بە سیواکێکی بە قەدەر شمشێرەکەی حەزرەتی عەلییەوە دێتەوە .. دوو کافێ ، نێرگەلەکانیان ئەکەن بە خێری مەولوی پێغەمبەر ، بەغا بینێرێ .. نانەقەیسی فرۆشێک یەک دنیا جنێو به کوردو کوردستان ئەدا .. بانگخوازێ بە قوڕگی پڕ لە گریانەوە باس لە خێزانێ ئەکا یەک مەقەڵی خەڵوزیان گەشاندۆتەوە ، کەچی گۆشتیان نەبووە بیخەنە بانی .. خاوەنی سەمونخانەیەک لەناو عەجانەکەدا ، به ڕووتیی لێی پاڵ ئەکەوێ ، ئەڵێ تا بەغا نەینێرێ موجازەفە بە هەویری ماڵ و مناڵمەوە ناکەم .. کۆمەڵێ خوێندکاری زانکۆ ، مەنجەڵێ نیسکێنەی خەست بۆ ئەنجومەنی وەزیران ئەکوڵێنن .. وەزیری دارایی بە بیجامەیەکی بازەوە لەحزەیەک دەرئەکەوێ و دوای ئەوە کەس نازانێ چووە بۆ کوێ .. قوڵەفڕە فرۆشەکان هەڕەشەی ئەوە ئەکەن ژێر پردەکە گڕ تێ بەردەدەن ..

وەلحاسڵ مانگی 7 ، دوای مەڕاسیمێکی وزاری و بە ئامادّە بوونی کۆمەڵێ میوانی ئیقلیمی و هەنێ ڕەئیس وزەرای خانەنشین بووی ئەفەریقا و نێردیری یو ئێن و برازایەکی جیڤارا ، بە بێ تەرفیع موچەکە دێت ، نیوەی مۆزەفینی ئەقلیم شێت بوون و نیوەکەی تریشیان سوێن و قورعان ئەخۆن به قاقەزی بیست و پێنجیی نەبێ وەری نەگرن .

ــــــ وێنەکە ، هی دوو سێ حوتن کە لە چاوەڕوانی موچەی مانگی مارتا ، مانگی تەموز بوون بە ماسی زینە ــــــ
ئیتر بۆ پێشەوە ..

گۆڤاری زمان و زار ژمارە ١٢

[بۆ خوێندنەوەی ژمارە ١٢ی گۆڤاری زمان و زار کلیکی ئێر□ بکەن..]

[Zman_W_Zar12Download]

یەکەمین ئیڤێنتی دیداری ئەدەبی کوردی-ئەڵمانی لە شەقڵاوە بەڕێوەچوو.. ئامادەکردنی: ئیسماعیل محەمەد

دەمژمێر ٢١ی ڕۆژی ٢٥-٣-٢٠٢٤ شەوی پێنجشەممە لەسەر هەینی، دیدارێکی ئەدەبی و هونەری بۆ خاتوو 'جانین ڕیگە جان' نووسەر و ئەدەبدۆستی کوردی بەڕەگەز ئەڵمانی لە هوتێل بەسمە ئەلسەفیر. لەلایەن سەنتەری ڕۆشنبیری شەقڵاوە وەسازکرا
دڵشاد کاوانە ڕێکخەری دیدارەکە بە خەباتی ڕاگەیاند کە دیدارەکە لە دوو بەش پێکهاتبوو، ئەدەبی کوردی لە ئەڵمانیا لەلایەن وەرگێڕ سابیر سەبری کاری وەرگێڕانی بەکرا، بەشی دووەمیش گەرانی کولتووری ئەڵمانی بوو، چەند گەرانییەکی کلتووری ئەڵمامی پێشکەش کرا، کە لەلایەن ژەنیاری گەورەی کورد مامەستا چەتە نەورۆز کاری میوزیکی بۆ کرا.
خاتوو جانین لەو دیدارەدا ئاشکرای کرد کە بە مەبەستی پڕۆژەیەکی هاوبەش لەگەڵ دڵشاد کاوانی نووسەر و ڕۆمانووس هاتۆتە کوردستان و کە بەنیازن لە داهاتوودا لە وڵاتی ئەڵمانیا بەهاوبەشی ئەنجامی دەدەن. لەهەمان کاتدا سەرسامی خۆی بەدوایین ڕۆمانی دڵشاد کاوانی بەناوی فەینی پردەکان دەربڕی کە لە ڕێی زمانی ئینگلیزییەوە خوێندویەتییەوە، ئەم ڕۆمانەی وەک سەرکەشدەکی گەورەی ڕۆمانی کوردی بۆ جیهان بینیی، بۆیە بەپێویستی زانی کە بگەڕێتەوە ئەڵمانیا و کار بۆ ناساندنی ڕۆمانەکە بۆ گەلی ئەڵمانی دەکات.
لە کۆتای ئیڤێنتەکەشدا قەڵغانی ڕێزلێنانی دەستی کورد لەلایەن کاروان کەریمخان قائیمقامی قەزای شەقڵاوە پێشکەشی خاتوو 'جانین ڕیگە جان' کرا.

ئامادەکردنی: ئیسماعیل محەمەد

Janin Riegow.can

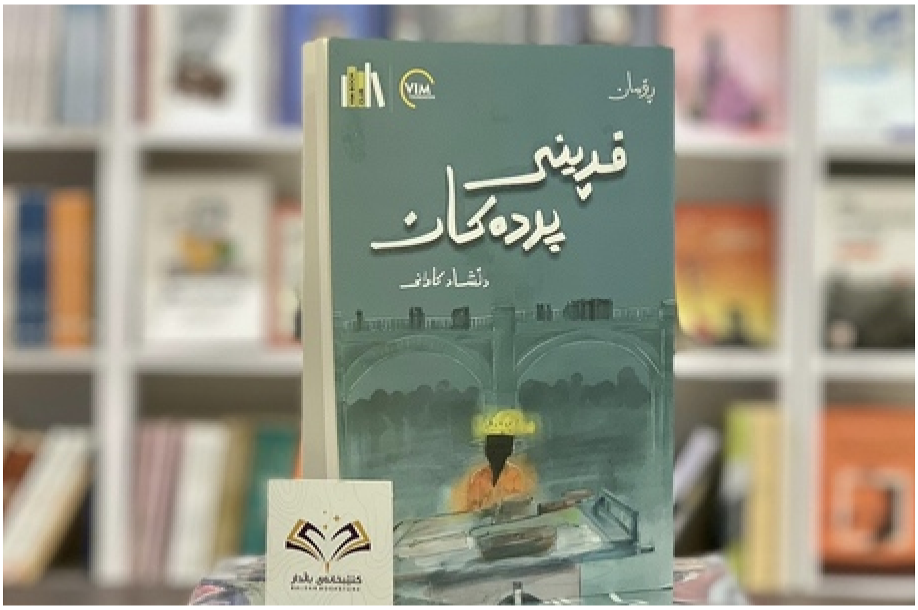
VIM
ڕۆمان
فڕینی
پەردەکان

قەپی پاشکەوت.. کەنعان مەدحەت

بۆم نییە بە شەو بڵێم تاریک دامەکە
بەڵام بە مافی خۆمی دەزانم
لە گوێی ڕۆژ بگرم و پیایا بسرەوێنم
هەرچی زووترە هەڵبکا.
بۆم نییە بە مناڵان بڵێم
خەوی، بە خۆراک و
جل و بەرگ بۆ کەس مەگێڕن.!
بەڵام بە باوکان دەوێرم بڵێم
گان ڕاگرن
مناڵ بەخێوکردن
گیرفانی دەرەقەتداری دەوێ.
قرتاوە موچەی سێ و چوار مانگ جارێ
کەس تێر و کەس کەسیش
پۆشتە ناکا
تکایە دەست بە بەنەخوێنەوە بگرن
تا دەسەڵات
لە رووی پشکی بەرکەوتو و دەستکەوتی ناوخۆ
ڕێژەی تێکەڵاوبوون، دیار و
قەپی پاشکەوت یەکلا دەکاتەوە!

کەنعان مەدحەت

سۆناتای نیگەرانی.. ستیڤان شەمزینی

نیگەرانم، نیگەران
پەپولەکانی ئەم بەهارە ناتوانن

دیلانێ بە رۆحی خەزاناویم بکەن
هێندەی سیزیف ماندووم
ئەم بەردە قورسەی ژیان
بە من ناڕواتە
سەر لوتکەی بەختەوەریی
من چی لە ئەستێرەیەکی پیانۆژەن بکەم؟
گەر شەوێکی هێمنم نەبێت
چی لە کاسەی سەرم بکەم؟
گەر خەونێکم نەمابێت بیبینم
تازە لە دەست دەرچووم
چی قاوەگرەوەی دنیایە
چارەنووسی دڵمیان بۆ ناخوێنرێتەوە
هەرچی شادومانی نێو گەردوونە
قۆپچەی پێکەنینی منی پێ ناکرێتەوە

دنیا زۆر بچووک بۆتەوە
شتی گەورە
لە باوەشیدا جێی نابێتەوە
دنیا زۆر تاریک بووە
رووناکی لە چاوی تۆراوە
دنیا زۆر تەسک بۆتەوە
کراسی خۆشەویستی
بە بەری ناکات
من چیم داوە لەم دنیا لێڵە؟
خۆ چاوی شیعرمی تێدا هەڵنایێ
چیم داوە لەم سەحرای ژیانە؟
خۆ تۆوی عەشقی تێدا شین نابێت
تێناگەم
تاکەی دەست بەدنیاوە دەگرم؟
لە کاتێکدا
ئازار تارمایی ئاسا بەدوامەوەیە
هێشتا تێناگەم!.

لە ژیاندا

بە نێو ژانەکاندا رەت بووم
لە ئازارەکاندا
بەناو ژیاندا تێپەڕیم
لە خۆشەویستیدا
بەنێو شیعردا رەت بووم
لە شیعردا
بەناو خۆشەویستیدا تێپەڕیم
لە خەوندا
بە نێو رابردوودا رەت بووم
لە رابردوودا
بەناو خەوندا تێپەڕیم
لە ئاگردا
بە نێو عەشقدا رەت بووم
لە عەشقدا
بەناو ئاگردا تێپەڕیم
لە دڵی مەعشوقدا
بەنێو خەمدا رەت بووم
لە خەمدا
بەناو دڵی مەعشوقدا تێپەڕیم

٢٠١٩-١-١١
ئەڵمانیا – بیلەفێلد

زریوەی رەحم بکوژێنەوە.. ستار ئەحمەد

نەمزانی… هەور لەخۆت دەپێچێت و
دوای هەناسەی (با) دەکەوی .
دەبیتە پەلکی ئەستێرە و
نایەیتەوە بۆ سەر زەوی.

ئەو ساتانەی ….
هەناسەم دەبووە شیعر و
پارچەی شکاوی دەروونمی”
بەشەماڵا بۆ دەناردی.
نەمدەزانی …
وردە ئەشکی لوتکەی چیای”
وەکوو بەفراو مات و ساردی.
شەوانێکی عاشقانەو
ئەلبوومێکی وشەی جوانی.
گەڵای سێوێکی وردیلەی ..
چوون ئاورێشم نەرم و نیانی.
برینی ناخم خوێن رێژە ..
پەنجەکانت…!!
پێنج گێلاسی رەنگاورەنگن.
پێنج مۆمی کز داگیرساوو.
پێنج هۆنراوەی ه□□رزاوی.
پەڕەی شیعرێکی بێدەنگن.
بیرت دەکەم …
لەگەڵ هوزاری ئاسمان و
رەوتە سەمای نیگای خۆرا.
ئەو کاتانەی زەمین دەگری،
ئاسمان بۆ دابڕانی تۆ ..
ئەستێرەکانی هەڵوەری و
خوێنی هەناوی داچۆڕا .
وەرەوە گەر بۆ ساتێك بێت ..
لە ژوانگەم بمێنەوە .
لەگەڵ داگیرسانی جگەرەیەکا ،
زریوەی رۆحم بکوژێنەوە.

ستار ئەحمەد

ڕاستی دەربارەی بەلشەفیکەکان*.. نووسینی: ئێما گۆڵدمان.. وەرگێڕانی: سەلام عارف

لە ئەرشیفی دەنگەکانەوە..٢٠١١
https://dengekan.ca/archives/14567

ئەم تێکستە دوا بەشداریکردنم دەبێت بەرلەوەی بگەڕێمەوە بۆ بەندیخانەی Efferson City Missori من لەوێ بەندکراوم بۆ ماوەی دوو ساڵ، تێکستە هەڵسەندگاندنێکە دەربارەی شای مێجیزەکانی بەلشەفیکەکان واتە (شۆڕشی ڕووسی ،)ئەمڕۆ ئەو مێجیزەیە بۆتە ئیلهامی نەشونماکردنی بەلشەفیکەکان لە دەوڵەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا.

ئەوەی سەرەکییە و گرنگە لەم باسەدا ئەوەیە کە ئەمریکاییەکان لە ماهیەتی بەلشەفیکەکان تێبگەن تا بزانن ئەوانە لەکوێوە هاتوون، ئێستاکە خەریکی چین و بەرەو کوێش دەچن؟

بەلشەفیك وشەیەکی ڕووسیە بۆ شۆڕشگێڕەکان بە کار دەهێنرێت، بەتایبەتی بۆ ئەو باڵەی کە لانی زۆر و هەرەگرنگی بەرژەوەندییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی چین و توێژە هەژار و بێدەرەتانە کۆمەڵایەتییەکان دەردەبڕن و بەرگرییان لێدەکەنو دەربڕینەکانیان بوونەتە ئاوێنەی ئەو بەرژەوەندییانە.

سەردەمی کۆنگرەی پارتی کرێکارانی سۆسیال دیموکراتی ڕووسی -1903- شۆڕشگێڕە هەرە ڕادیکالەکان، تەواو وەڕس و تووڕە بوون لە پەرەسەندنی تەوژمی خۆبەدەستەوەدان و ڕیفۆرمخوازی ناو ڕیزەکانی حزب، بۆ پەرچدانەوەی ئەو تەوژمە بەلشەفیکەکان دەستیان کرد بە خۆڕێکخستن لە ڕێکخستنێکی بەلشەفیکیدا دژی تەوژمی مەنشەفیکی، مەنشەفیکەکان ئەوانە بوون، کە پەنگیان خواردبووەوە و ڕازیبوون بە پێشکەوتنی خاووخلیچك و ڕیفۆرمخوازانە، بە واتایەکی تر پێشکەوتنی هەنگاو بە هەنگاو. لە سەرەتاوە، لینین، دواتر ترۆتسکی بە جووتە بوون بە دوو وەستای کارامەی ئەو تەوژمە، هەر بۆ ئەو مەبەستەش بوو شێوازی کارکردنی (دابڕان و کەرتبازیان) هەڵبژارد، بۆ وچان

دەستیان دایە دروستکردنی پارتیی بەلشەفیك لەسەر بنەمایەکی تێکمە و ئەوان تا ڕوودانی شای مێجیزەکان سەرقاڵی ئەو کارە بوون. بە لای سیاسەتبازانی گرووپ و پارتییە سۆسیالیستەکانی دەرەوە و ناوەوە، شۆڕش مانای ڕووخاندنی تسار (قەیسەر) و دامەزراندنی حکوومەتێکی لیبریالی دەبەخشێت، لای لینین و ترۆتسکی و لایەنگیرەکانیان، شۆڕش مانایەکی قووڵتری هەبوو، هەروەها مەودایەکی دوورتر و فراوانتری هەبوو و دەبوو کاروکاردانەوەی لە هەموو بوارەکانی ژیاندا بەهێز بێت، ئەوان تەواو ئاقڵ و هۆشمەند بوون و بە باشی لەو مەسەلەیە گەیشتبوون، ئەو ئاقڵی و هۆشمەندییەشیان زادەی مێشکی خۆیان نەبوو، بەڵکو لە پێویستییە بە پەلە و گرنگەکان و لە بەئاگاهاتنەوەی گەلی ڕووسەوە سەرچاوەی گرتبوو،هەر لەبەر ئەوەش بوو فرەلایەنی و پارادۆکسی نائاسایی و نموونەیی مێجیزەکە لەوێوە سەرچاوەی گرتبوو، ئەو پارادۆکسە شاراوە نییە بەباشی بە چاوی خۆمان لە واقعەکەدا دەیبینین و هەر شەقی ئەو واقعەشە سۆسیال دیموکراتە مارکسییەکانی -لینین-ترۆتسکی- ناچار کرد تاکتیکێکی شۆڕشگێڕانەی ئەنارکی پیادە بکەن، دەبێت ئەوە لە یاد نەکەین پیادەکردنی ئەو تاکتیکە نەیتوانی ئەنارکیستەکان لە خشتە بەرێت لەوانە بۆ نموونە- کرۆپۆتکین، شۆرکەسۆڤ و تایۆڤسکی- ئەو تاکتیکەیان دایە بەر نەشتەری ڕەخنە و وتیان، ئەو تاکتیکە بە ڕەچەڵەك میتافیزیکی ئەڵمانییە و بە مارکسییەت موتوربەکراوە.

ڕاستە و نکۆڵی لەوە ناکرێت کە بەلشەفیکەکانی 1903 نێتپاک و شۆڕشگێڕ بوون، بەڵام ئەو مێجیزانە کە هەموو ڕۆژێك شۆڕشی ڕووسی بەرهەمی دەهێنان، دەریانخست کە تیۆرەکانیان نزم و نیوەناچڵن، بەلشەفیکەکان بڕوایان وا بوو کە نە مەرجە و نە پێویستە ڕووسیا بە قۆناغێکی پیشەسازیدا تێپەڕ ببێت، تا بۆرژوازی ڕۆڵی مێژوویی خۆی ببینێت و نامەی خۆی بگەیەنێتە مەنزڵ، هەروەها لەمیانەی ئەو پرۆسەیەشدا ئەو بوارەش بڕەخسێت کە زوربەی زۆری خەڵکیش ڕۆڵی خۆیان ببینن، بازدانیان بەسەر ئەو قۆناغەدا مەترسییەکی گەورە بوو، ئەنجامی خراپی لێکەوتەوە، باکۆنین دەربارەی ئەو مەسەلەیە وتویەتی: “کاتێك زۆربەی زۆری خەڵك هۆشمەند دەبێت بە دەسەڵاتی ئابووریی خۆی، مێژووی خۆی دروست دەکات و خۆی ئازاد دەکات لە هەموو ئەو خوونەریتە کەڵەکەبووانە کە لە ڕابوردوویەکی مردووەوە بە میرات بۆی ماوەتەوە.” نموونەیەك لەو نموونانە ئەو پەیمان و گرێبەستانە بوون کە مۆرکرابوون لە دەوری مێزەکان بەبێ ئەوەی داوا و پێویستی سەردەمەکە بووبێتن.

ئەمڕۆ گەلی ڕووس هۆشیارە و گۆڕانێکی مەزنیش ڕوویداوە، ئەوەش وایکردووە کە بەلشەفیکەکان تەنها نوێنەرانی تیۆری بن و هیچی تر، ئەگەر لینین و ترۆتسکی گوێیان بدایەتە هاوار و ئەندێشەکانی گەل، نەك هەر نەیاندەتوانی تیۆرەکانیان بەو جۆرە دابڕێژن، بەڵکو نەشیاندەتوانی لەو جێگانەشدا بمێننەوە کە داگیریان کردووە، ئەگەر ئەو دووانە، لینین و ترۆتسکی، دەربڕینەکانیان لە پێناوی خەڵکیدا بووایە، بەو جۆرە گەماڕۆی داواکارییەکانی خەڵکیان نەدایە و بە زەبروزەنگ مامەڵەیان لەگەڵدا نەکردنایە، یەکجار بەو جۆرە سەنگی پلەوپایە و پێشبینیکردنە پێغەمبەرییەکان دانەدەبەزی، بە واتەیەکی تر ئا بەو جۆرە چارەڕەش و ڕەزاقورس نەدەبوون.

ئەوەتا ماوەیەکە لینین و ترۆتسکی، بەوە تاوانبار دەکرێن کە گوایە بەکرێگیراوانی ئەڵمانیان و لە ڕێگەی Kaiser–وە پارەیان دەدرێتێ، ئەوانەی ئەو قسە و قسەڵۆکانە هەڵدەبەستن و دەیانهێنن و دەیانبەن ڕۆژنامەکانن، بەبێ ئەوەی هیچ بەڵگەیەکیان بە دەستەوە بێت. هیچ لەوە بێگەنتر و قێزەونتر نییە کە کەسێك بەو جۆرە تاوانبار بکەیت، تەنها لەبەرئەوەی لەگەڵ ئەم ڕستەیەدا: "دەبێت ئێمە بجەنگێین بۆ زامنکردنی ئاسایشی دنیا و پاراستنی دیموکراتیەت." هاوڕا نییە و دژایەتی دەکات.

ئێمە هەڵسەنگاندنی تایبەتی خۆمان هەیە دەربارەی لینین و ترۆتسکی و هیچ پێویستییەکیشمان بەوە نییە پاساو بهێنینەوە بۆ ئەو گەلحۆ و ساویلکانە کە هێندە خۆشباوەڕن و بڕوایان وایە کە ڕۆژنامەنووسان هەرگیز (درۆ ناکەن).

کاتێك ترۆتسکی لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بوو لە خانوویەکی گچکەی پیسا دەژیا و تەواو هەژار بوو، ڕۆژنامەیەکی سۆسیالیستی سەر بە جووەکان بەڵێنیان دایە کە ژیان و گوزەرانی باش دەکەن، ئەگەر بێت و دەست هەڵبگرێت لە گەرموگوڕی و هەڵپەی شۆڕشگێڕانەی خۆی، بەڵام ترۆتسکی ئەو بەڵێن و داوایەی ئەوانی ڕەت کردەوە و هەر سوور بوو لەسەر هەڵوێستی خۆی و هەژاری و ڕێزگرتن لە کەسایەتیی خۆی هەڵبژارد و کاتێکیش کە بڕیاری ئەوەی دا بگەڕێتەوە بۆ ڕووسیا بۆ خەرجی گەڕانەوەکەی پیتاکیان بۆ کرد، ئاوەها بوو ژیان وگوزەرانی ئەو بەکرێگیراوەی ئەڵمانیا!!!!

دەربارەی لینینیش، لینین، هەموو ژیانی خۆی تەرخان کردبوو بۆ خەباتکردن لە پێناوی ڕووسیادا، لە براکەیەوە خەزێنەیەك لە بیروباوەڕی شۆڕشگێڕانەی بە میرات بۆ بە جێ مابوو، براکەی بە

فەرمانی تزار کوژرابوو، واتە لینین بیانوویەکی کەسی خۆی هەبوو لەو ڕقوکینە ئەستوورەیدا کە هەیبوو بەرامبەر ئۆتۆکراسی ڕووسی، لینین ژیانی خۆی تەرخان کردبوو بۆ ئازادکردنی ڕووسیا. چەند ستەم و مەترسیدارە کەسێکی ئاوەها تاوانبار بکەیت بە سیخوری ئیمپریالیزمی ئەڵمانی، بەڵام دەبێت ئەوە لە یاد نەکەین کە هاژە و هوژە و گیقەگیقی لینین وترۆتسکی بوونە بێدەنگییەکی شەرمەزارکەر، کەسایەتییە بەهێز و بەرزەکەیان بوو بە گەندەڵی، ئیتر گەندەڵیش بوو بە شوناسنامەی سەرکردە ناسراوەکانی شۆڕش، بەو شوناسنامەیە نەبووایە کەس نەیدەناسینەوە، ئەو حاڵەتەش سەری سەرانی بەلشەفیکە ئەمریکاییەکان نەبێت، سەری هیچ کەسێکی تری نەسووڕماندبوو، ئەو سەرە بەلشەفیکییانە کە مەسەلەی شۆڕشیان لێ بووەتە مەتەڵۆك و بێیان هەڵنایەت، ئەوەی ئەوانە دەیزانن هەر ئەوەیە کە ئەو جۆرە شۆڕشە نامۆیە بە گیانی ئەمریکا و ئەمریکاییەکان. دەبێت ئەوەش بووترێت وەنەبێت ئەو سەرە بەلشەفیکییانە نەیانەوێت لە بەها و بەرزیی خونەریتی شۆڕشگێڕی و شۆڕش تێبگەن، تا بزانن شۆڕش چییە و تەرحی چییە بۆ مەزنی و سەروەریی دەوڵەت؟

ئەمریکاییە مامناوەندەکان بڕوایان وایە کە شۆڕش لە وڵاتەکەیاندا هیچ پاساوێکی نییە و بێفەڕە، بە لای ئەو ئەمریکاییە مامناوەندانەوە تاریکستانی ڕووسی دەبووایە حکوومەتی تەفروتوونا نەکرایە و حکوومەتێك پێکبهێنرایە لە جۆری حکوومەتەکەی لەمەڕ خۆیان و وەك تاکتیکێکیش ڕێزی سەرێکی حکوومەت بگیرایە، هەروەها کەمێك ڕێزی ئۆتۆکراسیی ڕووسی بگیرایە و یا هەر هیچ نەبێت داوای لێبووردنی لێبکرایە، جا ئێوە ڕووسیا بهێننە پێشچاوی خۆتان وەك چۆن ئەو ئەمریکاییە مامناوەندانە بۆی دەچن و تێیگەیشتوون.

بەلشەفیکەکان لیبرالەکانیان ڕاونا و دەرپەڕاند، بۆ نموونە میلیکۆق و هەروەها کرێنسکی، لە هەمان قاپییەوە کە تزاریان لێوە دەرپەڕاند، ئەوە جگە لەوە کە کەوتبوونە وێزەی مەلیك و خاوەنزەوییەکان، هەر وەك چۆن بەربووبوونە وێزەی کاپیتالیزمیش. لە ڕاستیدا ئەو جۆرە مومارەسانە لەگەڵ گیانی ئەمریکاییەکاندا ناگونجێن**

ڕووسەکان هیچ خۆشییەك و لەزەتێکیان نە دیت و نە چێشت لە دیموکراتییەت و پەروەردەکردنی کولتووری و بەها دەستورییەکان و دابینکردنی لانی کەمی یەکسانی، هەڵبەت ئەوەش لەوەوە سەرچاوەی گرتبوو کە تەنها ئۆتۆکراسییەك خرابووە جێگەی دانەیەکی تر. بێگومان کارێکی لەو چەشنەش ئەنجامەکەی لەوە باشتر نابێت، بە

واتەیەکی تر کاکڵەی سیاسەتبازەکان و کاکڵەی شۆڕش جیاوازن و دژ بە یەکن.

گەلی ڕووسی لە لابردنی نیکۆلاسی دووەمدا چاوەڕانی دەستپێکردنی شۆڕشی دەکرد، نەك کۆتایی شۆڕش.

بۆ ئەم باسە پێویستە ئەم پرسیارە بکەین، ئەو زۆروزۆرە کە لە -موجیك -Moujik- دەکرا لە چیدا خۆی دەنواند و کێ دەیکرد؟ لەوەدا خۆی دەنواند کە تسار تاجی سەریانی داگرتبوو و دەسەڵاتەکانیانی سنووردار کردبوو،موجیك تەنها ناڕازی و ڕقئەستوور نەبوو لە تسار، لەوانەش بێزار و ڕقئەستور بوو کە باجیان دەسەند و زەویان داگیر دەکرد و هەر کەسێکیش لەوان باجی نەدابا شەلاقیان لێدەدا، یا ڕەوانەی بەندیخانەکانیان دەکرد، هەروەها لەوەش دەترسان ئاژەڵەکانیشان تاڵان بکەن. بە کورتی کلیلی ژیانیان بە دەست توێژێکی سەروەرەوە بوو.

موجیك هێندە سۆز و خۆشەویستی بۆ زەوی زۆر بوو نازناوی -دایك-ی پێ بەخشیبوو،هەر لەو گۆشەیەوە دەیانڕوانیە شۆڕش، بە لای ئەوانەوە وەها بوو گەر شۆڕش بۆ ڕزگارکردنی زەوی نەبێت، لە بەرژەوەندی خاوەنزەوییەکان نەبێت، ئەوا ڕوودانی شۆڕش نە مانایەك دەبەخشێت و نە پێویستییەکیشە. زەوی لای ڕووسەکان لەبریی هەموو شتێکە، سەفاهەت، سەرچاوەی ژیانە، خۆراکبەخشە و تێرکەرە. دیسانەوە پرسیارێکی تر خۆی فەرز دەکات، ئەوکاتە کەی بوو کە بەلشەفیکەکان وەك هێزێك لە بواری کۆمەڵایەتی و ئابووریدا ڕۆڵێکی ئەوتۆیان نەما؟ ئەو کاتە بوو کە کاپیتالیست تساری هەڵگێڕایەوە، ئیتر بەلشەفیکەکان پاساوی نوێنەرایەتیکردنی گەلیان نەما، هەلومەرجە بابەتییەکان ئەوەی فەرز کرد بەسەر ئەوانیشدا وێنەی حکوومەتی کاتی و کرنسکی نیمچە ئاشبەتاڵێکی لێبکەن، ئەوەی بە لای ڕووسەکانەوە گرنگییەکی تایبەتی هەبوو، ئەوە بوو زەویوزار و ئامرازەکانی کارکردن لەو بوارەدا ببێتە موڵکی مناڵ و مناڵانی مناڵەکانیان، گرنگینەدان بەو حەز و ویستەی گەلی ڕووس فاکتەرێکی دیکە بوو بۆ لاوازبوونی بەلشەفیکەکان.

ڕووسەکان چەند سەدەیەك بوو تامەزرۆی ئەوە بوون ئەگەر بۆ جارێکیش بووە دەنگیان ببیسترێت و بگەن بە ئامانجی خۆیان وێنەی گەلانی تر بە تایبەتی گەلی ئەمریکایی. گەلی ڕووسی دڵنیایە لەوەی کە ئەو شۆڕشە وا بەلشەفیکەکان بوونەتە سەمبۆلی ئەوە ڕاز و نیاز و ئامانجی نییە و وەك ئەمریکا گەورەترین کاپیتال پێکەوە بنێت.

ئێستا با لەو گریمانە مێژووییەوە دەست پێ بکەین و وەهای دابنێین کە جەنگەکان هەموویان جەنگی سەرمایەدارەکانن و زۆربەی زۆری خەڵك لەو جەنگەدا بەرژەوەندییەکانی خۆیان لەگەڵ مەبەست و بەرژەوەندییەکانی ئیمپریالیستەکان نابیننەوە، بە واتەیەکی تر بەرژەوەندییەکانیان دژ بە بەرژەوەندییەکانی چەوسێنەرەکانیانە.

بەلشەفیکەکان جەخت لەسەر گرێبەستی ئاشتی دەکەن، بەڵام مەرجیان هەیە؛ مەرجی سەرەکیشیان ئەوەیە کە نابێت هیچ گرێبەستێك (سوودمەندی و پێوەلکاندن)ی لێبکەوێتەوە. لە جەنگدا ڕووسەکان زۆریان لێکوژرابوو کە لە ڕاستیدا دەتوانرا هێزی ئەو کوژراوانە بە کار بهێنرێت بۆ دروستکردنەوە و ئاوەدانکردنەوەی وڵات، یان هەر هیچ نەبێت بە کار بهێنرێت بۆ دابینکردنی ئارامی و دیموکراتیەت لە دنیادا. بڕیاری هەڵگیرسانی جەنگ، بڕیاری تسار بوو، ڕووسەکان وەڕس بووبوون لە قوربانیدان و ڕەتیان دەکردەوە و دژی قامچیی ئۆتۆکراسییەکان بوون، هاوپەیمانان لەسەر دوو پەت یاریان دەکرد، لە لایەك دەستیان گرتبوو بە باڵای ئۆتۆکراسیی ڕووسییەوە، لە لایەکی ترەوە هەوڵێکی زۆریان دەدا لوتفی گەلی ڕووس بۆ لای خۆیان ڕابکێشن، ئەو هاوپەیمانە دیموکراتییانە درۆیان دەکرد، بەرژەوەندییەکانی گەلی ڕووسیان لا گرنگ نەبوو، ئەوان باش ئەوەیان دەزانی کە گەلی ڕووس تامەزرۆی ئاشتییە و خوازیاری ڕزگاربوونیەتی لە قامچیی ئۆتۆکراسییەکان، کەچی ئەوان واتە هاوپەیمانە دیموکراتەکان نەیاندەویست شۆڕشی ڕووسی بناسنەوە و دانێکی خێری پیادا بنێن، تەنانەت پێش ئەوەش کە بەلشەفیکەکان جڵەو بگرنە دەست.

ئەوەتا ئینگلتەرا کە لافوگەزافی ئەوە لێدەدات کە پشتگیری وڵات و نەتەوە گچکەکان دەکات، کەچی هیند و ئیرلەندا لەژێر دەستیدا دەناڵێنن و شۆڕشی ڕووسیش ناناسێتەوە، هەروەها فەرەنسا کە بە لانکەی ئازادی ناوبانگی دەرکردووە بواری نوێنەری ڕووسی نەدا بەشداری کۆنفرانسی ئاشتی بکات، تەنها ئەمریکایە کە شۆڕشگێڕە ڕووسەکان دەناسێتەوە، ئەویش بەو مەرجە کە کرێنسکی و میلیۆکۆڤ لە دەستەڵاتدا بمێننەوە.

بەلشەفیکەکان پەیامێکی گەورە و بەنرخیان گەیاندە هەموو دنیا و جاڕی ئەوەیاندا کە "دەبێت داواکردنی ئاشتی و گفتوگۆکردن دەربارەی ئەو مەسەلەیە بە دەست گەلان خۆیانەوە بێت، ئەوانەی جەنگەکانیان هەڵگیرساندووە و هەڵدەگیرسێنن و لێیان سوودمەندن بۆیان نییە جاڕی ئاشتی بدەن و خۆیان بکەنە سووری بەر لەشکر لەو بوارەدا."

لە ڕاستیدا ئەو پەیام و هەڵوێستەی بەلشەفیکەکان بەشداریکردنێکی گەورە و گران بوو پێشکەشیان کرد بە ڕەوتی پێشکەوتنی مرۆڤایەتی.

بە بیروبۆچوونی بەلشەفیکەکان، پلانە دیبلۆماسییە نهێنییەکان لەوە زیاتر کە پیلانگێڕان و خیانەتکردنە لە گەلان هیچی تر نییە، هەر لەو بیربۆچوونەشەوەیە کە بەلشەفیکەکان خۆیان دوورەپەرێز ڕادەگرن و خۆیان ناخەنە داوی ئەو پلانە دیبلۆماسییە نهێنییانەوە و ڕەتیان دەکەنەوە، تا ئەو پیلانانە نەبنە مایەی دروستبونی کارەساتی گەورەتر.

بەلشەفیکەکان نەك هەر دژی سوودمەندی و پڕوەلکاندن بوون، دژی هەموو جۆرەکانی قەرەبووکردنەوەش بوون، بە لای ئەوانەوە وەها بوو، ئەگەر بێت و قەرەبووکردنەوەش پەیڕەو بکرێت، دەبێت ئەوانە بکرێن بە ژێر سەنگی بارەکەیەوە کە دەستیان هەبووە لە هەڵگیرساندنی جەنگەکاندا و دەبێت بە هیچ جۆرێك گەلان نەکرێن بە ژێر باری قەرەبووکردنەوەوە، چونکە گەلان بە برسیبوون و خوێنڕژاندی بە زیادەوە هەموو شتێکیان قەرەبوو کردۆتەوە و قەرزداری هیچ کەس و لایەنێك نین. بەلشەفیکەکان هێزەکانی تریان بانگ کرد بۆ پراکتیزەکردنی ئەو بیروبۆچوونانەیان، واتە بیروبۆچوونی کە "دەبێت گفتوگۆکردن دەربارەی ئاشی و چارەنووسی گەلان، کاری گەلان خۆیان بێت"، ئەوە بوو هێزەکانی تریان بانگ کرد بۆ برێست-لیتۆفسک. ئەوان گاڵتەیان بەو پەیامە دەکرد، ئەوە بوو هاوپەیمانان پشتیان کردە ئەو بانگەوازەی بەلشەفیکەکان، ئەو گاڵتەجاڕی و پشتێکردنەی هاوپەیمانان نەبووە مایەی ناڕەزایی و تووڕەبوونی بەلشەفیکەکان، نەخێر بە پێچەوانەوە بووە بەڵگە و بیانوویەکی باش بە دەست بەلشەفیکانەوە، بۆ بادانەوە و گەڕانەوە بۆ سەر بەڕە کۆنەکەیان، واتە بەڕەی مومارەسەکردنی سیاسەتی بەڕێوەبەرایەتی و فکری سەروەریخوازی و پێشڕەوی هەڵەنەناس و جێگەگرتنەوەی گەل، بەوەش لە هاوکێشەکەدا دوو هێڵی ڕاست و چەپیان هێنا بەسەر (گەل و گەلان)دا و لە جێگەکەی خۆیان ناونووس کرد. گومان لەوەشدا نییە کە ڕەگوڕیشەی ئەو بڕوا و پراکتیزەکردنە دەگەڕێتەوە بۆ بیری (دەستبژێری پێشڕەوی هۆشمەند).

بەلشەفیکەکان شانازی و خەشخە بەو هەڵوێستەی خۆیانەوە دەکەن و وا خۆیان دەردەخەن کە بەهێزن، بەهێزیی خۆشیان دەگەڕێننەوە بۆ ئەوە کە ئەوان خاوەنی پرۆگرامێکی شۆڕشگێڕانەی هاوبەشن و دواتر دەبێتە نموونەیەك لە هەموو لایەکەوە چاوی لێدەکرێت و لاسایی دەکرێتەوە!!! ئەوە لە کاتێکدا بوو کە بەلشەفیکەکان باش دەیانزانی کە دابڕاو و

بێهێزن، بەڵام هەموو هەوڵەکانیان بۆ پەردەپۆشکردنی سیاسەت و پراکتیزەکردنی فکری نوێنەرایەتی و پێشڕەوخوازی بوو، ترۆتسکی لەو بارەیەوە دەڵێ: "بێهێزییەکانمان دەبن بەهێز بۆمان". بە کورتی ئەو هەڵوێستەی بەلشەفیکەکان ئەگەر شتێك دەربڕێت، ئەوە دەردەبڕێت کە گفتوگۆ و بڕیاری بەڕێوەبەران -نوێنەرانە نەك گەلان، لێرەدا پرسیاری سەرەکیی ئەوەیە، جا کە بەو جۆریە، دەبێت ئەو هەڵسوکەوتەی بەلشەفیکەکان چ جیاوازییەکی هەبێت لەگەڵ هەڵسوکەوتی تسار و سەرانی تری دەوڵەتە شەڕخوازەکانی تر؟

بەلشەفیکەکان بە وتەی خۆیان دژی سوودمەند، قەرەبوو، پێوەلکاندن و بە تایبەتی دژی ئەوەن کە هەڵگیرسێنەرانی جەنگ سوودمەند بن، ئەی مەگەر خۆیان سوودمەند نەبوون لە ئەنجامەکانی جەنگ، دەسەڵاتی خۆیان پێ قایم نەکرد و نەبوونە خاوەنی ئیمتیازە کۆمەڵایەتییەکان؟

دەربارەی پێوەلکاندن و بەپاشکۆکردن و بەرگریکردن لە ئازادیش درۆ دەکەن** لەبەر ئەوەی ئەوان خوازیاری ئەوەن تاکەکان پەراوێز بکەن و بیانکەنە پاشکۆی خۆیان و تا پلەی کۆیلایەتی بچووکیان بکەنەوە. جا هێزێك، یا تەوژمێك، ئەوە ڕەفتاری بێت لەگەڵ تاکەکاندا، دەبێت چی بەربەست بێت و ڕێگەی لێبگرێت گەلانیش بکاتە پاشکۆ و کۆیلەی خۆی و ئازادییان زەوت بکات؟؟

ئەوان، بەلشەفیکەکان، دەربارەی ئەوە کە گوایە بەرگری لە ئازادیی گەلان دەکەن درۆ دەکەن، چونکە ئەوان دەسەڵاتخوازن، کەسانی دەسەڵاتخوازیش ناتوانن ئازادیخواز بن و داوای بکەن بۆ گەلان. ئەوان نەك هەر خوازیاری ئازادی نین بۆ گەلان، بەڵکو لە تاکەکانیشی زەوت دەکەن.

ئەوەتا سەرکردەیەکی بەلشەفیک، ترۆتسکی، لە نامەیەکیدا کە بۆ سەفیری فارسی نووسیوە دەڵێت: "ڕێکەوتنی ئەنگلۆ ڕووس 1917 دژی ئازادی و سەربەخۆیی گەلی فارسە."

ناتوانرێت ماهیەتی بەلشەفیکەکان دەربخرێت ، ئەگەر باسی هەڵوێستی ئەوان نەکرێت دەرهەق بە خاوەندێتیی تایبەتی.

ئەوان گوایە لە هەموو لایەك زیاتر قووڵتر و فراوانتر دیراسەی ڕەوتی بزووتنەوەی مێژوویان کردووە و دەڵێن هۆی سەرنەکەوتنی شۆڕشەکانی پێشوو ئەوە بووە کە دەستکاری خاوەندێتی و ئامرازەکانی بەردەوامبوونیان نەکردووە. ئەی کە وەهایە و دیراسەی مێژوویان کردووە، ئەی کەوایە ئەوان هێندە قووڵ و مەنیقین، بۆچی وێنەی

کۆمۆنەی پاریس 1871 دەستکاری بانکەکانیان نەکرد و هەمان هەڵەی کۆمۆنەی پاریس دووبارە پراکتیزە کرا؟؟

سەردەمی کۆمۆنەی پاریس، دەستکاری بانکەکان نەکرا، بە مەرجێك هەزاران ئافرەت و منداڵ لە برساندا لاکەیان دەهات و لەناو جادەکاندا دەمردن، ئەوە بوو حکوومەت ئەودەمە بە فرسەتی زانی خەزێنەی ئەو بانکانەی بەکارهێنا بۆ بەرەڕاکردنی 500000 سەربازی دیلکراو بە تفەنگی ئەڵمانیەوە و بەریدانە گیانی کرێکاران، تەنها لە پاریس 30000 کرێکاریان خەڵتانی خوێن کرد، جا ئەگەر ئەو هەڵوێستەی بەلشەفیکەکان ڕێزگرتن و پیرۆزڕاگرتنی خاوەندێتیی تایبەتی نییە، ئەی چیە؟؟

شۆڕشگێڕە ئازادیخوازە ڕووسەکان دروستکردنی جیاوازی لە نێوان لیبرالیزمی سیاسی و ئۆتۆکراسیدا بە خەو و خەیاڵ دەزانن، بە بیروبۆچوونی ئەو شۆڕشگێڕە ئازادیخوازانە، ئەگەر جیاوازییەك هەبێت لەوەدا خۆی دەنوێنێت کە لە سیستمە ئۆتۆکراسییەکاندا، خەڵك لەوە دەگەن کە بچووکراونەتەوە تا پلەی کۆیلەیی و ئازادییان لێزەوتکراوە، لەبەرئەوە ئامادەن خەبات بکەن و قوربانی بدەن لە پێناوی ئازادیدا، لە سیستەمی لیبرالیزمی سیاسیدا، ئازادی کراوەتە کۆت و زەنجیری خەڵکی، خەڵك بەو کۆتوزەنجیرە ڕازیە.

ئەگەر بەلشەفیکەکانی سەرەتا، ئەوانەیان کە گۆشکراوی ئازادیخوازین، بە ئاگادا بێنەوە و هەوڵ بدەن جەمی بەلشەفیکەکان ڕابکێشن بۆ بەرەی ئازادی، ئەو کاتە پارێزگاریکردنی خاوەندێتی و دەسەڵاتسەپاندن مەحاڵ دەبێت.

پەراوێز:

* ئەگەر بە وردی سەرنج بدەین، ئێما، خۆیەتی دەیەوێت بڵێت شۆڕشی کۆمەڵایەتی ئەوە نییە کە بەلشەفیکەکان تێیگەیشتوون و گوایە ئەنجامیان داوە. ئێما دەڵێت ئەوەی ئەوان کودەتای سەربازی حزبییە، نەك شۆڕشی کۆمەڵای، لای ئێما و سۆسیالیستە ئازادیخوازەکان شۆڕشی کۆمەڵایەتی لە خوارەوەیە بۆ سەرەوە نەك بە پێچەوانەوە، بە واتەیەکی دروستکرد دەسەڵاتێك و دامەزراندنی هەندێك فەرمانبەری سەربازی و حزبی باڵادەست نییە.(و.ك.)

** ئەو پێشبینیکردنەی ئێما دوای جەنگی جیهانی دووەم هاتە دی، بەلشەفیکەکان لە دابەشکردنەوەی دنیادا هەموو ئەوروپای ڕۆژهەڵاتیان بەرکەوت و لکاندیان بە خۆیانەوە و گەلانی ئەو بەشەیان

کردە پاشکۆی خۆیان و ئازادییەکانیان لێزەوتکردن.(و.ك.)

سەرچاوە:فەرەنسی

http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_archives/goldman/truthaboutbolfr.html

ئینگلیزی

http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_archives/goldman/truthaboutbol.html

ئەرشیڤی نووسەر:

http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_archives/goldman/GoldmanCW.html

بۆچوونی نووسەرانی دیکەی ئەنارکی لەو بارەوە:

http://afaqkurdish.wordpress.com/2010/06/08

ئەرشیڤی ئەنارکییەکان:

http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_archives/index.html

ناکۆکیەکانی نێوان پارتی و یەکێتی لەسەر بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی.. عوسمانی حاجی مارف

بڕیارەکانی ئەم دوای□ی دادگای باڵای فیدراڵی تایبەت بە هەرێمی کوردستان مشتومڕێکی زۆری نێوان لایەنگران و نەیارانی لێکەوتەوە، دادگا دوو بڕیاری دەرکرد لە دوو داوای یاسایدا سەبارەت بە

قەیرانی مووچەی فەرمانبەرانی هەرێم و بەڕێوەچوونی هەڵبژاردنی پەرلەمان، ئەو مشتومڕەش مانای لایەنی سیاسی بڕیارەکانی خستەڕوو.

هەردوو حکومەتی فیدراڵی و حکومەتی هەرێمی کوردستان لە نێوان خۆیاندا خەریکی مامەڵەو چارەسەرکردنی قەیرانی دواکەوتنی خەرجکردنی مووچەی فەرمانبەرانی هەرێمن، بڕیاری خۆجێیکردنی مووچەی فەرمانبەرانی هەرێم لە بانکە فیدراڵییەکان، هەروەک باقی فەرمانبەرانی عێراق، ئەمەش پەرچەکرداری توندی پارتی لێکەوتەوەو یەکێتی پێشوازی لێکرد، لەلایەکی تریشەوە جەماوەری ناڕازی بە سەرکەوتن بۆ خۆیان زانی و داوای جێبەجێکردنی خێرای بڕیارەکە دەکەن.

ئەو هەڵمەتەی لە لێدوانی سیاسییەکان و ڕاپۆرتی میدیاکانی سەر بە بارزانی بەرجەستە بێتەوە، ڕەنگدانەوەی حاڵەتێکی توڕەییە کە ماوەیەکە کەڵەکە بووە، بەهۆی بڕیارەکانی ئەم دواییەی دادگای فیدراڵی عێراق سەبارەت بە مووچەی فەرمانبەرانی هەرێم و یاسای هەڵبژاردنەکانی هەرێم.

ئەم بڕیارانە بە تەواوی پێچەوانەی ویستی بارزانییە، لەوەی دەیەوێت باڵادەستی بنەماڵەو حزب و هێزەکەی بەسەر حکومەتی هەرێمدا کەم نەکرێتەوەو کورت نەهێنێ، هەڵبژاردن بکرێت یان نەکرێت، بارزانییەکان دەیانەوێت وەک خاوەنی حکومەتی هەرێم بمێننەوە، سەلاحیەتەکانی بنەماڵەو حزبەکەیان بەهیچ شێوەیەک کەم نەکرێتەوە. هەر لەڕاستای ئەم چاوەڕوانییەوە ناساندنی خۆی وەک هێزی یەکەم بانگەوازی سەپاندنی مانەوەی دەسەڵاتەکەی ڕادەگەیەنێت، بەڵام بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی زیانێکی بێپەردەیە بە بارزانی و قەوارەی حکومەتی هەرێم.

مەسعود بارزانی بەپشتیوانی حزبەکەی سەرکردایەتی هەڵمەتێک دەکات کە لەبەرامبەر بڕیارەکانی دەسەڵاتی فیدراڵی عێراق دەوەستێتەوەو بەڕەنگاری دەکات، گەر ئەم گەمە سیاسییەی وەک قومارێک لە ئاکامدا زیانێکی گەورەش بە خەڵکی کوردستان بگەیەنێت، لە بیرکردنەوەی بارزانی و حزبەکەیدا بایەجێکی نییەو بە هەر بەهایەک و بە هەر شێوازێک بێت مانەوەی دەسەڵاتی پاوانخوازی هێزی میلیشیای بنەماڵەکەی کێشەی سەرەکیانە.

ئەو لایەنانەی کە گوایە نوێنەرایەتی کەمینەکان دەکەن و بێدەنگی کەتا دەچنە ناو پەرلەمانی کوردستانەوە، کە بەردەوام لەگەڵ پارتیدا هاوهەڵوێست بوون، لەو بڕیارەی دادگای فیدراڵی بە هەڵوەشاندنەوەی پشکی کەمینەکان ناڕازین و خۆیان بە هاوبەشی پارتی دەزانن لەم پرسەدا، بۆیە ناچارن هاوبەشی توڕەییەکانی پارتی بکەن لەبەرامبەر دەسەڵاتدارانی بەغدا و دژ بە بڕیارەکانی دادگای

فیدراڵی بوەستنەوە.
بەڵام بڕیارەکەی دادگا بە هەڵوەشاندنەوەی کورسی پێکهاتەکان ئەنجامی داوایەکە کە لەلایەن یەکێتی نیشتمانی کوردستانەوە پێشکەش کراوە، بە لاوازکردنی توانای ڕکابەری پارتیە لە هەڵبژاردندا بەرامبەر بە یەکێتی، هەربۆیە پارتی ئەو بڕیارە بە بڕیارێکی نادەستوری و ناڕەوا دادەنێنن و دژ بە پێکهاتەکان و دیموکراسی ناوزەدی دەکەن، چونکە زیانێکی گەورەی لێدەکەن.
بڕیارەکان کە لەلایەن دادگای فیدراڵیەوە دەرچوون، لەسەر ئەو پرسانەی کە ڕەواڵەتێکی یاساییان هەیە، بەڵام لە جەوهەردا پەیوەندیەکی نزیکیان بەو ناکۆکیە سیاسیەوە هەیە کە لە ململانێی نێوان لایەنەکان لە هەرێم و بەغدا مامەڵەی پێدەکرێت، لەسەر بنەمای پشکەکان و دیموکراسیەکی فۆرمی کە بە فۆرمی حکومەتی قەومی و ئیسلامی و تائیفی جێبەجێ دەکرێت.
پارتی دیموکراتی کوردستان بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی عێراقی سەبارەت بەیاسای هەڵبژاردن بە هەرێمی کوردستانی عێراق و مووچەی فەرمانبەرانی هەرێمی ڕەتکردەوە، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە “پێچەوانەی ڕۆحی دەستوورە”، لەکاتێکدا گەورەترین ڕکابەرەکەی، کە یەکێتی نیشتمانیە ، پێشوازی لە بڕیارەکان دەکات، بەناوی ئەوەی کە یارمەتیدەرن بۆ گەیشتن بە پرەنسیپی یەکسانی دەرفەتی هەڵبژاردن و دەستبەرکردنی مووچە بە خاوەنەکانیان!.
هەر لەم بارەیەوە مەکتەبی سیاسی پارتی ڕایدەگەیەنێت بەشداری هەڵبژاردنێک ناکات کە بە نایاسایی و نادەستوری و لەسایەی سیستەمێکی سەپێنراودا بەڕێوەدەچێت. هەر بەم شێوەیە پێش هەموو شتێک پێویستە بڵێین ناکۆکیەکانی نێوان هەردوو لایەنی پارتی و یەکێتی قووڵتر دەبێتتەوەو دۆخی سیاسی کوردستان شێوازێکی تر لە ململانێی ئەو دوولایەنە بە خۆیەوە دەگرێت.
بڕیاری بەشدارینەکردنی بارزانی لە هەڵبژاردنی هەرێمی کوردستاندا شتێکی سەرسوڕهێنەر نەبوو، بەڵکو هەوڵێکە بۆئەوەی لە هەڵبژاردنی پەرلەمانێک کە بە بڕیاری دادگای فیدراڵی دیاریکراوە و بە سەرپەرشتی کۆمسیۆنی باڵای هەڵبژاردنەکان دەکرێت، لە بەرامبەر دۆڕانێکدا بەرەوڕوو نەبێتەوە، کە نەتوان حکومەتی ژێردەسەڵاتی دەزگاکانی بارزانی دامەزرێنن.
بارزانی نیگەرانی و پەرچەکرداری خۆی نەشاردەوە لەبەرامبەر ئەو بڕیارانەی کە ڕێگاکانیان لێتەسک کردەوە و ئەو کەلێنانەیان لێداخرا کە بە باڵادەستی حزبەکەی پیادەی دەکرد، جا لەڕێگەی پشکەوە بێت یان بەهەر شێوەیەکی تر کاریان لەسەر کردبێت، ئەم بڕیارەی ئێستای دادگای فیدراڵی ئاماژە بە ترسی لەدەستدان و پێدانی شوێنی

زیاتر لە کێبڕکێ و دەرفەتەکانی یاریکردن بە هەڵبژاردن دەکات، بەمانەیەک کە لە هەڵبژاردنەکانی پێشوتردا بە هەمو کەس ڕۆشن و ئاشکرابو، کە لە ناو گەمەی هەڵبژاردنەکاندا، پێشوەخت و پێش هەڵبژاردن هەموو شت لە بەرژەوەندی بارزانی بڕاوەتەوە، بەڵام ئەنجامدانی هەڵبژاردنەکانی ئەمجارە و لە کاتی خۆیدا بەپێی ئەو میکانیزمانەی کە دادگای فیدراڵی دیاریکردوە، مانای گۆڕانکاریەکە کە کەمترین دەرفەت ئەدا بە بارزانی کە هاوکێشەی هەڵبژاردنەکان لە بەرژەوەندی پارتی بسەپێنێت، بۆیە پارتی دیموکراتی کوردستان ڕایگەیاند، بەشداری هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان ناکەین، بە ئەوەی قورسایی و گێژاوێک بخاتە نێو مەیدانی ململانێکان، تا لایەنەکانی بەرامبەری لە کوردستانی و عێراقی ناچارکات بێنە بەردەم مێزی گفتوگۆ و دانوسان و ڕێکەوتن لە ژورە داخراوەکاندا.
هەموو ئەو بڕیارانە بەگشتی لەلایەن سەرکردایەتی سیاسی هەولێرەوە بە پێشێلکردنی دەستوور دادەنرێن، بارزانیش بە هەوڵێکی بەغدا یان هەوڵی هەندێک لە لایەنە سەرەکیەکانی بەغدا بە بچوککردنەوەو تێکدانی قەوارەی سیاسی لە هەرێمی کوردستان مامەڵەی دەکات، بەتایبەتیش بە لێدان لە پێگەی بارزانی دەیخەمڵێنن
دوای ئەوەی دادوەرێکی سەر بەپارتی لە دادگای فیدراڵی دەستی لەکار کێشایەوە، هەروەها لە بەیاننامەکەی مەکتەبی سیاسی پارتیدا کە هەڕەشەی کشانەوە دەکات لە پڕۆسەی سیاسی، واتە کشانەوە لە پەرلەمانی عێراق و حکومەتەکەی محەمەد شیاع سودانی، هەروەها هەڕەشەی کشانەوەی لەڕێککەوتنی بەناو هاوپەیمانیش کردوە، تا گەمی قوڕی کێشەکان تەواو بشڵەقێنێت.
لەلایەکی تریشەوە بارزانی وەها نیشان ئەدات بەرەوڕاگرتنی هەموو گفتوگۆ سیاسیەکان لەگەڵ بەغدا هەنگاودەنێت، هەندێک زانیاری باس لەوە دەکەن کە بارزانی دەستیکردووە بە بەهێزکردنی هەندێک هێزی پێشمەرگەی کوردستان لەسەر سنوورەکانی هەرێم لەگەڵ پارێزگاکانی ژێر دەسەڵاتی ناوەندی لە بەغدا، بە تایبەتی پارێزگاکانی نەینەوا و کەرکوک.!
هەر لەم بارەیەشەوە سەرکردایەتی سیاسی لە هەولێر هەوڵی قسەکردن لەگەڵ ئەمریکا و وڵاتانی ئەوروپا ئەدات، بۆ ئەوەی نێوەندگیری بکەن لە چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی پەیوەستن بە بڕیارەکانەوە کە لەدادگای باڵای فیدراڵی و ئەو کارانەی لەبەرامبەر هەرێم لەلایەن بەغداوە ئەنجامدراون.
بارزانی لە ئێستاوە لە هەوڵی دەستپێکردنی پەیوەندیەکانیەتی لەگەڵ ڕەوتی موقتەدا سەدرو پیاوانی ئاینی شیعە، هەوڵێکە بۆ گۆڕاندنەوەی ئەو هاوپەیمانیەی نێوانیان کە پێشتر بویانە،ڕەنگە لە بەچونی

بارزانیدا ڕەوتی سەدر یەکێک بێت لە بژاردە گرنگەکان بۆ فشار خستنە سەر حکومەتی بەغداو دادگای فیدراڵی، واتە تەواوی هەوڵەکانی بارزانی لەو قەیرانەی بۆ فشارەکانی حکومەتی عێراق و ئێران و دادگای فیدراڵی و یەکێتی نیشتمانی دەرگیری بووە، نایەوێت بە ئاسانی خۆی ملکەچ و ڕادەستی ئایندەیەک کات کە پێگەی دەسەڵاتی لە کوردستاندا لاواز دەکات، بەڵام ئەوەی لە ئەزمونی ژیانی سیاسی بارزانیدا ناوبانگی هەیە، ناتوانە لە نمونەی تاقیکردنەوەی شکستی ڕفراندۆمەکەی زیاتر هەنگاو بنێت.

بەڵام لەم بارەیەوە سەبارەت بە بەغدا، بژاردەکانی پەرەسەندنی ناوەندبونەوەی عێراق بە ئاراستەی خۆیدا بەڕێ دەخەن، بەتایبەتی هەندێک هێز لە چوارچێوەی هەماهەنگی شیعەدا بە پشتیوانی ئێران توندن لەسەر ئەوەی هەوڵدەدەن سزای تەکنیکی و ئابووری بەسەر هەرێمدا بسەپێنن و یەکێتی نیشتمانیش لاری لەم هەنگاوانەی چوارچێوەی هەماهەنگی و ئێران نیە.

ئەوەی شایانی باسە سەختترین بژاردە ئەوەیە کە هەندێک لە کوتلە چەکدارەکانی شیعە لە بەغدا، یان لایەنەکانی بەناو بەڕەنگاری ئیسلامی عێراق، بە مووشەک و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان هێرشەکانیان بۆ سەر ئامانجەکانی هەولێر و سەنگەرەکانی پێشمەرگە و شوێنە گرنگەکانی ژێر دەسەڵاتی بارزانی وەک هەڕەشەیەک بکەنەوە ئامانج، ئەم بژاردەیەش بۆ بەغدا لە ئێستادا کارێکی ئاسان نیە.

ئەوەی لەم ململانێیەدا جێگای سەرنجە یەکێتی نیشتمانی پشتیوانی تەواوی بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی دەکەن و لە بەرژەوندی گۆڕینی هاوسەنگی هێزەکەیان لە بەرامبەر پارتیدا حسابی لەسەر دەکەن، بەمانایەک لە بەردەوامی ئەو هەوڵانەدان چۆن لە هاوکێشە سیاسیەکاندا جارێکی تر بەڵکو بتوانن پارتی و بارزانی بخەنەلاوە.! ئەمەش چەند مایەی دەستکەوت دەبێت بۆ تاڵەبانی، ئەو ئاستی ململانێ و ڕووداوەکان دیاری دەکات، ئەم هەڵبەزو دابەزەی نێوان بارزانی و تاڵەبانی سنورێکی دیاریکراوی نیە، مەگەر ناڕەزایەتی و ڕاپەڕینی بەرفراوانی جەماوەری بە کۆتایی هێنانی ئەم دوو دەسەڵاتە میلیشیایە، ئەم بەڵایە لە کۆڵ خەڵکی کوردستان بکاتەوە

ئەو هێزە سیاسیانەی کۆنتڕۆڵی دەسەڵاتیان لە عێراقدا بەدەستەوەیە، کە زۆربەیان حزبی شیعە و کوتلە چەکدارەکانی سەر بە ئێرانن، ئەو ڕەواڵەی لە بردنە پێشەوەی ناوەندبونەوەی حکومەتی عێراق گرتویانەتە بەر، بەدوای ئەو دەرفەتانەوەن کە دەسەڵاتەکانی هەولێر سنوردارکەن، لەم پرۆسەیەدا فشارەکانی بەغدا وەک گەمەیەکی سیاسی جەخ تلەسەر سندوقەکانی دەنگدانی هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان و موچەی فەرمانبەران دەکەن.

لەلایەکی تریشەوە ناکۆکییەکی گەورە لەنێوان حکومەتی فیدراڵی و حکومەتی هەرێم سەبارەت بە پشکی هەرێم لە بودجەی دەوڵەتی عێراق، و میکانیزمەکانی ژماردنەوەی فەرمانبەرانی هەرێم، بووەتە هۆی پشێوی لە پێدانی مووچەی فەرمانبەران، ئەمەش دۆخێکی سەختی سیاسی کۆمەڵایەتی دروستکردوە لە کوردستانی عێراق و ڕیسوایی و شەرمەزارییەکی زۆری بۆ حکومەتی هەرێم دروست کردوە، لەهەمانکاتدا مایەی ناڕەزایەتییەکانی بەرفراوانی جەماوەرییە. ئەم بابەتەش فرسەتی داوە بە دەستێوەردانی دادگای فیدراڵی و دەرکردنی بڕیارێک بۆگواستنەوەی مووچەی فەرمانبەرانی هەرێمی کوردستان بۆ بانکە حکومییەکانی عێراق، لە بەرامبەریشدا پارتی پێداگری لەسەر “هەژماری من” دەکات.

هەروەها بڕیارەکەی دادگای فیدراڵی ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستانی پابەند کردووە بەوەی کە سەرجەم داهاتی نەوت و نانەوتی ڕادەستی حکوومەتی فیدراڵی بکرێت.

دەرچونی ئەم بڕیارانەی دادگای فیدراڵی، لەگەڵ ئەو دەستوورەی عێراقدا یەکدەگرنەوە و پێچەوانەی پرەنسیپەکانی نین، کە دەستورەکە لەسەر بنەمای پشکی بەشبەشێنەی نەتەوەیی و دینی و تائیفی و هاوسەنگی هێزەکان داڕێژراوە، دەستورێکی تاسەر ئێسقان کۆنەپەرست و دژی ئینسانییە، کە کاتی خۆی بارزانی و تاڵەبانی بە هەردۆپەنجە مۆریان کردوە، بەو مانایەش بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی تەعبیر لە پیادەکردنی سیاسەت و ئامانجی ئەو هێزە سیاسیانە دەکات کە حکومەتی ئێستای عێراق بەڕێوەی دەبات، پارتی و یەکێتیش هاوپەیمانی ئەو حکومەتەن، بەڵام ئێستا هاوکێشە سیاسییەکان و ئاستی هاوسەنگی هێزەکان و بەرژەوەندییەکان، پێگەی سیاسی لایەنەکان و ئاڵوگۆڕ لە دۆخی سیاسی عێراق و ناوچەکەدا بەرەوڕووی کێشەی ترن، هەرلایەنێک لە هەوڵی دابینکردن و گونجاندنی بەرژەوەندییەکانییەتی، بۆیە ڕووداوەکان بە بێ دەخالەتی سەربەخۆ و ڕاستەوخۆی جەماوەری ناڕازی، دەمانخاتە بەردەم ململانێی ئەو ئاڵوگۆڕانەی ئاستی هاوسەنگی هێزەکان دەیبڕێنێتەوە.

ئەدەب و رەخنە دوو رووی دراوێکن.. رێزا شوان

رەخنە نەک تەنیا لە ئەدەبدا، بەڵکو پێویستییەکی گرنگە لە هەموو بوارەکانی ژیانی مرۆڤدا. ژیان بەبێ رەخنە پێشناکەوێت. ئەوەی من لەم نووسینەمدا مەبەستمە، رەخنەی ئەدەبی زانستی و پیشەییە، لە ئەدەبی منداڵان و هەرزەکارانی کوردمان.

رەخنە لقێکی گرنگی ئەدەبییە. ئەو هونەرەیە کە بایەخێکی زۆر بە تێکست و بە کارە ئەدەبییەکان دەدات. هەڵەکان راست دەکاتەوە و پێشنیاری بەجۆش پێشکەش دەکات.
ئەرکی رەخنەی زانستی ئەدەب، بایەخدانە بە لێکۆڵینەوە و شیکردنەوە و راڤەکردن و هەڵسەنگاندن و لێکدانەوەی دەقە ئەدەبییەکان. یان دیارکردنی بەهای ئەو بنەمایانەیە.
دەستەواژەی رەخنەی ئەدەبی منداڵان، باسە گشتییەکانی نێوان ئەدەبی منداڵان و تیۆری ئەدەبی و شیکاری ئەدەبی بۆ بەرهەمە تایبەتییەکانی ئەدەبی منداڵان لەخۆدەگرێت. هەندێک لە ئاکادیمییەکان، ئەدەبی هەرزەکارانیشیان لە ریزبەندیی ئەدەبی منداڵان ریزبەندکردوون. چونکە بەپێی پێناسەی ستانداردی نەتەوە یەکگرتووەکان، منداڵ هەر کەسێکە کە تەمەنی لەژێر (١٨) ساڵەوە بێت.
رەخنەگرانی سەرەتایی ئەدەبیاتی منداڵان، ئامانجیان ئەوەبوو، بە تایبەتی ئەوە بزانن کە منداڵان چۆن ئەدەب دەخوێننەوە، نەک میکانیزمەکانی خوێندنەوەی ئەدەب خۆی. بۆ ئەوەی بتوانن پێشنیاری (کتێبی باش) بە منداڵان بکەن. رەخنەگرانی سەرەتایی بە زۆری مامۆستایان و بەڕێوەبەرانی کتێبخانەکان و دەروونناسان و پەروەردەکارانی دیکە بوون. بە زۆریش لە رووی پەروەردەیی و فێرکارییەوە دەقەکانیان شیدەکردەوە.
زۆرێکیش لە رەخنەگرانی ئێستای رەخنەی ئەدەبی منداڵان، ئاماژە بەوە دەدەن، کە منداڵان یەک گروپ نین، بەڵکو بەپێی رەگەز و پاشخانی ئاینی و نەتەوەیی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتووری و ژینگەیی و.. هتد، جیاوازی لە نێوانیاندا هەیە. بۆ نموونە، رەخنەگرانی ئەدەبی منداڵانی فیمینست، لەوانەش لیزا پۆل (١٩٨٧) هەوڵی ئەوە دەدەن، کە بزانن کچان و کوڕان چۆن

بە شێوەیەکی جیاواز دەخوێننەوە.
هەندێکی کەی رەخنەگرانی ئەدەبی منداڵان، پێیانوایە کە گەورەکان ه□زری منداڵانیان داگیرکردووە. بە ناوی منداڵانەوە دەدوێن. لە جیاتی ئەوەی کە رێ بە خودی منداڵان بدەن، گۆزارشت ل□ ه□زر و لە خەیاڵی خۆیان بکەن و خۆشیان کتێبە بەسوودەکان هەڵبژێرن. کەچی گەورەکان خۆیان کردوون بە دەم راستی منداڵان.
بە لای رەخنەگرانێکی زۆریشەوە، ئەدەبی منداڵان پەیوەندییەکی هەمەلایەنەی لەگەڵ پەروەردەی منداڵاندا هەیە. ئەدەبی منداڵان لە سەردەمی پەروەردەدا، شێواز و تەوەرێکی پەروەردەیی بوو. بەڵام لەم قۆناغەدا، ئەدەبی منداڵان دەچێتە ناو سەردەمی ئەدەبی هونەریی و فانتازییەوە.

زۆرێک لە زاناکانیش، لە روانگەی لێکۆڵینەوەی ئەدەبییەوە، کار لەگەڵ ئەدەبی منداڵاندا دەکەن. تێکست وەکو تێکست دەخوێننەوە، بێ ئەوەی لە منداڵان بڕوانن.
لەگەڵ سەرهـەڵدانی هۆنراوە و کورتە چیرۆک و رۆمانی نوێی منداڵاندا، رەخنەی ئەدەبی منداڵانیش سەریهەڵدا و بوو بە پێویستییەکی گرنگ، بۆ گەشەکردنی ئەدەبی منداڵان و بۆ پێشکەوتنی نووسەرانی ئەم بوارە. کە پێویستییان بە پرانسیپ و بە رێنمایی ستراتیژی هەبوو، کە لە دڵی رەخنەی ئەدەبییەوە هاتووبن.
لەگەڵ تێپەڕبوونی کات و زیادبوونی ژمارەی بڵاوکراوە ئەدەبییەکانی منداڵان، بیروڕای تێۆری و کارپێکراوی سەبارەت ب□ ئەدەبی منداڵان، رەخنە لە کتێبەکانی منداڵان فراوانتر بوون. کاریگەرییان لەسەر گەشەکردنی رەخنەی ئەدەبی منداڵان هەبووە.
هەندێکی لە رەخنەگرانی ئەدەب، پێیانوایە کە هیچ جیاوایەک لە نێوان رەخنەی ئەدەبی گەورەساڵان و رەخنەی ئەدەبی منداڵاندا نییە. هەمان یاسا و رێسا و چوارچێوەی رەخنەیی کە بۆ ئەدەبی گەورەساڵان دەگونجێت، ب□ ئەدەبی منداڵانیش دەگونجێت. بە واتایەکی تر بنەما رەخنەییەکان لە رەخنەی ئەدەبی گەورەساڵان و منداڵان وەک ی□ک□ن. لە راستیشدا تا ئەمڕۆش پێوەرێکی ستانداردی یەکگرتوو، بۆ رەخنەی ئەدەبی نییە. هەر رەخنەگرێک شێواز و رێباز و میکانیزمی خۆی لە رەخنەگرتندا هەیە. رەخنەگرتنیش لە ئەدەبیاتی منداڵان کارێکی هەڕەمەکی و ئاسان نییە، کارێکی میتۆدی و بەرپرسیارێتییە و شارەزاییەکی زۆری لە ژانرەکانی ئەدەبیاتی منداڵان دەوێت. چۆن رەخنەگری ئەدبیاتی منداڵان، بەرهـەمە

ئەدەبییەکانی منداڵان هەڵدەسەنگێنێت. بە کورتی لەم پێنج خاڵەدا چڕمان کردۆتەوە:

١ـــ بە وردی خوێندنەوەی دەقە ئەدەبییەکەی و بە وردیش شیکردنەوەی لە هەموو روویەکەوە.

٢ـ تێگەیشتن لە شێواز و لە تەکنیکی نووسەری لە داڕشتنی دەقە ئەدەبییەکەدا.

٣ـ زانینی چوارچێوەی کولتووری و کۆمەڵایەتی و مێژوویی لە دەقەکەدا.

٤ــ هەڵسەنگاندنی کاریگەرییەکانی بەرهەمە ئەدەبییەکە لەسەر ئەدەبیاتی منداڵان.

ڕەخنەگرتن لە ئەدەبیاتی منداڵان، لە ئەوروپا و ئەمریکادا، لە مێژەوە سەری هەڵداوە و پەرەی سەندووە. لە حەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە، ڕەخنەی ئەدەبیاتی منداڵان بە تیۆرە ئەدەبییەکانی منداڵانەوە بەستراوە. ئاراستەی ڕەخنەیی ئەم ساڵانەی ڕەخنە و تیۆری ئەدەبی، سنوورەکانی بە رووی پسپۆرییەکانی تردا کردۆتەوە. ئەدەبی منداڵان چیتر تەنیا کتێبی منداڵان نییە، بەڵکو گەلی لایەنی تریش دەگرێتەوە.

لە ئێستادا لە ئەوروپا، بە تایبەتیش لە فەرەنسادا، زۆرێک لە ڕەخنەگران و لە توێژەران، لە ڕێی ڕەخنەوە، ئەدەبی منداڵانیان لە پەراوێزکردن هێنایە دەرەوە. هێنایانە ناو بابەتگەلێکی تیۆری و شیکاریی گرنگەوە. ئەدەبی منداڵان و ڕەخنە و شیکاری ئەدەبیاتی منداڵان لە فەرەنسادا، پێگەیەکی گرنگیان هەیە و پێشکەوتنێکی گەورە و گۆڕانکارییەکی زۆریان بەدەستهێناوە.

باسکردن لە ڕەخنە لە ئەدەبی منداڵاندا، باسێکی فراوانە. مەبەستی من لەم کورتە باسە سەرپێییەدا، گرنگی و پێویستیی ڕەخنەیە لە ئەدەبی منداڵان و ئاشنابوونە بە هەندێک لە بنەما تیۆرییەکان لە هەڵسەنگاندنی ئەو بەرهەمانەی کە بە منداڵان نووسراون و دەنووسرێن. هەر بابەتێکیش کە بە منداڵان بنووسرێت، پێش هەموو شتێک، دەبێت بەرهەمێکی هونەری بیت.

نکۆڵی لەم ڕاستییەش ناکرێت، نە ئەدەب بەبێ ڕەخنە پێشدەکەوێت و نە ڕەخنەش بەبێ ئەدەب بوونی هەیە. ئەدەب و ڕەخنە تەواوکەری یەکترین و گیانێک لە دوو جەستەدان. یا هەردوو باڵی ئەدەبن.

مێژووی ڕەخنە و تیۆری ئەدەبی منداڵان، بە هەمان شێوە لە سەرانسەری جیهاندا و بە هەموو زمانەکانی جیهان پێش نەکەوتووە. لە ئەنجامی ئەوەی کە پرسەکان و ماناکانیان لە کولتوورە

جیاوازەکاندا، وەک یەکنین. بۆیە جیاوازی لە نێوانیادا هەیە.
تیۆرە نوێیەکانی ناو ئەدەبی منداڵان، بریتین لە پەیوەستی ڕەخنە و لە شیکرنەوەی تێکستی ئەدەبی. میتۆدەکانی ڕەخنە لە ئەدەبی منداڵاندا گەشەیان کردووە. لە بایەخدان بە نووسەرەوە، بەرەو بایەخدان بە تێکست، پاشان بە خوێندنەوە. دەتوانین لەم سێ ڕەگەزە سەرەکییەدا، ڕەخنە لە ئەدەبی منداڵاندا چڕ بکەینەوە: (ڕەخنەگر، تێکست، منداڵان).
بوونی ڕەخنەی زانستی ئەدەبی، بەپێی بنەما و پێوەرە ڕەخنەییەکان، ئەدەبی منداڵان بەرزتر دەکاتەوە و پێشی دەخات. ڕێگریش لە زەربە و بەربە و لە چاپکردنی نووسینی کاڵوکرچ بە منداڵان دەکات. بۆیە بوونی ڕەخنە لە ئەدەبیاتی منداڵاندا، پێویستییەکی گرنگ و هۆکاری پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵانە، لە رووی چۆنیەتی و چەندێتییەوە. کزی و لاوازیی ڕەخنە، هۆیەکی سەرەکیی دواکەوتنی ئەدەبی منداڵانە.

بەداخەوە، تا ئەمڕۆش، بەشێکی زۆری ڕەخنەگرانی بواری ئەدەبی گەورەساڵان، بە چاوێکی کەمتر و بە پلەی دوو و بە بچووکی لە ئەدەبی منداڵان دەڕوانن.
بۆیە پێویستیمان بە ڕەخنەگرانی پسپۆر و شارەزای بواری ئەدەبی منداڵان هەیە. نەبوونی بزووتنەوەی ڕەخنەیی هاوتەریب و هاوسەنگ لەگەڵ داهێناندا، بە شێوەیەکی گشتی و نەبوونی ڕەخنەی زانستی و کەمی ڕەخنەگرانی پسپۆری ئەم بوارە و چەندین هۆکاری تر، هۆی دواکەوتنی ئەدەبی منداڵانن. ئەم نەبوونانەش، بە شێوەیەکی نەرێنی کاردەکەنە سەر پێشکەوتنی هونەری نووسین بە منداڵان.
پێویستە ڕەخنەگری ئەدەبی منداڵان، میتۆدێک یا زیاتر لە میتۆدێک، بە شێوەیەکی زانستی و بەپێی ڕێسایەکی لۆژیکی، بە خوێندنەوە و شیکردنەوە و ڕاڤەکردن و هەڵسەنگاندنی تێکستەکان بەکاربهێنێت و بە دوای ڕاستییەکاندا بگەڕێت.

پێویستیش ڕەخنەگر، بە ڕۆحێکی وەرزشییەوە ڕەخنە بگرێت. دوور لە تانە و تەشەر و لە شێوازی توندوتیژی و لە هەست بریندارکردن. ڕەنگە هەر ئەم هۆیە نەرێنییە بێت، کە کەس پێی خۆش نییە ڕەخنەی لێبگیرێت. نووسەری واشمان هەیە ڕەخنە و رای جیاواز قبووڵ ناکات و دان بە هەڵەکانی و بە نەشیاوی بابەتەکەی بە منداڵان نانێت. پێویستە ئەوەش بزانین کە هیچ کەسێک نووسەرێک لە

لووتکەدا نییە و هیچ شاکارە ئەدەبییەکی جهانیش پێرفێکت نییە و هەڵە و کەموکوڕییان تێدایە، کە نووسەرەکانیان هەستیان پێنەکردوون. رەخنەگران و خوێنەران ئاشکرایان دەکەن.

رەخنە لە ئەدەبی منداڵانی کورد:

تا ئەمڕۆش رەخنەی زانستی، لە ئەدەبی منداڵانی کورد، بە نرخی نەبوونە. ناڵێم کە رەخنەگری بواری منداڵانمان نییە، ئەوانەی ه□□ن لە پەنجەکانی دەستێکمان تێناپەڕن. لەم دواییەشدا چەند خوێندکارێکی کۆلێژی زمانی کوردی، ماستەرنامەکانیان دەربارەی ئەدەبیاتی منداڵان نووسیون. پیرۆزبایی و دەستخۆشیان لێدەکەین. بەڵام ئ□□م باس و لێکۆڵینەوانەش لە ئاستێکی ئاکادیمی و پیشەییدا نین. تا ئێستا رەخنەگرانی پسۆری بۆاری رەخنەی منداڵانمان نییە کە بە تەواوی خۆی بۆ ئەم بوارە تەرخان کردووبێت. تا ئەمڕۆش هیچ فیلتەر و سانسۆر و دەزگایەکی فەرمیی چاودێریمان نییە. کە بە شێوەیەکی زانستی و دروست، لە هەموو روویەکەوە، ئەو بەرهەمانەی بۆ منداڵان دەنووسرێن، لە پێش چاپکردن و بڵاوکردنەوەیاندا، شیبکەنەوە و هەڵیانبسەنگێنن و هەڵەکان و کەموکوڕییەکانیان دیاری بکەن و راستیان بکەنەوە، ئێنجا رێ بە چاپکردنیان بدەن. ئەمەش بۆتە هۆی پاشاگەردانی و ب□□اوبوونەوە کۆمەڵێک بەرهەمی چاپکرای کاڵوکرچ و لاواز و نەگونجاو و نامۆ و نەشیاو بۆ منداڵانی کورد. بێگومان نەخت و پوخت، باشترە لە زۆربێ و بۆربێ.

پێویستیمان بە رەخنەگرانی کوردی پسپۆر هەیە، کە شارەزاییان لە سەرهەڵدانی تێورە ئەدەبییەکانی ئەدەبی منداڵان هەبێت و بانکگراوندێکی شارەزایی باشیشیان لە مێژوو و لە ژانرەکانی ئەدەبی منداڵان و لە دەروونناسی و لە قۆناغەکانه گەشە کردنی منداڵان و لە فەرهەنگی وشەکانی زمانی منداڵان هەبێت. شارەزاییان لە پێورە رەخنەییەکان و لە تایبەتمەندییەکانی جیهانی منداڵان هەبێت. ناشبێت رەخنەگران بکەونە ژێر کاریگەریی سۆزداری و سازشکردن و لایەنگیری و هاوڕێتییەوە. رەخنەگر نابێت بترسێت، ئەگەر دەترسێت با نەنووسێت. پێویستە بە راشکاوی، بە ویژدانەوە، لایەنە ئەرێنی و نەرێنییەکانی دەقەکان، بە وردی و هۆشیارییەوە شیبکاتەوە و هەڵیانبسەنگێنێت.

ئەوەش گرنگە، کە هۆشیاری و زانستی چەمکی بیرکردنەوەی رەخنەییمان هەبێت. لە خوێندنەوەی هەر بابەتێکدا، بە

تایبەتیش لە خوێندنەوەی بابەتەکانی منداڵاندا.

لەگەڵ ئەوەشدا،هەوڵە ساکاری چەند نووسەرێکی کوردمان بەرز دەنرخێنین. بەڵام وەکو وتمان، تا ئەمڕۆ بزووتنەوەی رەخنە لە ئەدەبی منداڵانی کورد بە شێوەیەکی پسپۆری و زانستی و پیشەیی لە کوردستاندا سەری هەڵنەداوە. هۆکارەکەشی بە چەندین هۆ دەگەڕێتەوە. لە چەند نووسینێکی پێشترمدا، ئاماژەم بەو هۆیانە داوە.
تا ئێستا یەکێتی نووسەرانی کورد، لە شارەکانی کوردستاندا، کۆڕی تایبەتیان، بۆ رەخنەی ئەدەبی منداڵان ساز نەکردووە. گۆڤارێکی تایبەتیمان بۆ لێکۆڵینەوە و بۆ رەخنەی ئەدەبی منداڵانی کورد نییە. کۆمەڵەی یا یەکێتی رەخنەگرانی ئەدەبی منداڵانی کوردمان نییە. پێویستیشە رەخنەی ئەدەبی بە گشتی و رەخنەی ئەدەبی منداڵان بە تایبەتی، بخرێنە پرۆگرامەکانی خوێندنی باڵا، لە کولێژی زمان و ئەدەبی کوردی.

بە هیوای سەرهەڵدانی بزووتنەوەی رەخنەی ئەدەبی منداڵانی کوردین.

(*) تا رادەیەک سوودم لە چەند سایتێکی ئینگلیزی و عەرەبی وەرگرتووە.
رەزا شوان
دوبەی: ٢٠٢٤

سۆناتای سەفەر. ستیڤان شەمزینی

بەیانیان
سەیری ئاسمانی هەوراویی دەکەم
هەموو رۆژێک
دیمەنی ئەو کەشتییە بچووکانە دەبینم
بە رووباری “راین”دا هاتوچۆیانە
خەڵک لەسەر شەقام و

مەکدۆناڵەکاندا چاو دەکەم
هەموو شەوێک بە لای دیسکۆ و
سەرخۆشەکاندا تێدەپەڕم
هیچ شتێک
بۆ من تازە نییە
هیچ شتێک
هیچ بۆ من ناگۆڕێت
من
لەناو جیهانە یۆتۆپییەکەی خۆمدا نیشتەجێم و
بە دوای عەشقێکی سەرابئاسادا رادەکەم

کتێبی عەشق
بە ئەسرین نوسراوەتەوە
کتێبی فرمێسک
بە دڵشکان نوسراوەتەوە
کتێبی دڵشکان
بە شیعر ئەنووسرێتەوە
هێشتا سەر لەم مەتەڵە دەرناکەم
عەشق لە خەونێک زیاتر نییە
شیعر گەشتی بەردەوامی خەیاڵە
ژیان واقیعێکی رەق و تەق
ئەم سیانە لە کوێدا بە یەک دەگەن؟
دەترسم بڵێم لە هیچ کوێ!.

لەسەفەردا بەرەو مەنفا
جانتای شانم
تەژی بوو لە هەنسک
لە رۆژانی غوربەتدا
باوڵی یادگاریم
سەراوڕێژ بوو
لە نێڵە نێڵی
ئاگری نوستالیژیا
لە گەڕانەوە بۆ زێد
سۆمای چاوەکانم

لێوانلێو بوو
لە رەنگی نیشتمان
زۆر سەیرە!
لە سەفەردا
کاتی وەرینی
دوا گەڵای بیرەوەریی
لە مەنفا
ئانی رێکردن
بەسەر پشکۆی غەمدا
لە گەڕانەوە
ساتی تێپەڕین
بە ناو فرمێسکی شادیدا
خۆشەویستی تۆ
لە رۆحمدا قوڵپی دەدا
تا کۆتاییش
هەر لە دڵمدا ئەنوێت

٢٠١٩-١-٦

ستیڤان شەمزینی

نووسین و چاپکردنی "فەرھەنگیی زارەکیی موکریان".. راپۆرت: مەنسوور جیهانی

عەباس غەزالی: نووسین و چاپکردنی "فەرھەنگیی زارەکیی موکریان" شانازییەکی بێ پایانە

مەنسوور جیهانی –
"عەباس غەزالی" کەسایەتی چالاکی فەرهەنگی هەرێمی کوردستان، بە

بۆنەی جەژنی لەبوونەوە و چاپکردنی “فەرهەنگیی زارەکیی موکریان” لە نووسینی “سەلاح پایانیانی” لە خانەی فەرهەنگیی موکریان لە شاری هەولێر، جەختی کردەوە: نووسین و چاپی “فەرهەنگیی زارەکیی موکریان” شانازییەکی بۆ پایانە، چونکە بناغەیەکی پتەوی فەرهەنگیی و شێوازێکی زانستیانەی فەرهەنگ نووسی هاتە ناو کتێبخانەی کوردییەوە.

“عەباس غەزالی” کەسایەتی چالاکی فەرهەنگی و ئەندامی بەرچاو و ڕاوێژکاری فەرهەنگی و هونەری پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق و نوێنەری پێشووی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان؛ لە پەیامێکدا بە بۆنەی نووسیویەتی: “بە بۆنەی جەژنی لەبوونەوە لە “فەرهەنگیی زارەکیی موکریان” بە سەری بەرزەوە پیرۆزبایی لە هەموو گەلی کوردستان، بە تایبەتی دڵسۆزانی بواری کەلتوور، دەکەم کە بناغەیەکی پتەوی فەرهەنگیی و شێوازێکی زانستیانەی فەرهەنگ نووسی هاتە ناو کتێبخانەی کوردییەوە. هەروەها پیرۆزبایی لە شاری مەهاباد دەکەم کە بووە پێشەنگی ئەو شێوازە فەرهەنگ نووسییە.

فەرهەنگیی زارەکیی موکریان جگە لەوەی لە کاتێکی هەستیاردا زمانی پاراست و فەرهەنگیی شەفاهی ناوچەیەکی دەوڵەمەندی کوردی هێنایە ناو کتێب بە شێوازە زانستییەکەی وای کرد کە لە داهاتوودا ناوچەکانی دیکەی کوردستانیش بەو ڕێچکەیەدا بڕۆن و فەرهەنگی ڕەسەنی نەتەوەی کورد دەوڵەمەند بکەن.

ئەم کارە پڕ مشەقەت و کاتگرە، کە لە ڕاستیدا کاری دەزگایەکی دەوڵەتییە، کاری سی ساڵ تێکۆشانی بێ وچانی لاوی لێهاتوو، سەنگین، بەڕەوشت، خاکی و لەخۆبردووی کورد، مامۆستای ڕوح سووک و بیرگران کاکە سەلاحی پایانیانییە کە نموونەی کاری وەک ئەو لە ئاستی جیهاندا دەگمەنن.

وەک کەسێکی خەڵکی دەڤەری بارزان بە پێویستی دەزانم سوپاسی تایبەتی کاک سەلاح بکەم کە شانازیی چاپ کردنی ئەو کارە گرانسەنگەی داوەتە خانەی فەرهەنگیی موکریان لە شاری هەولێر و هەروەها سوپاسی خانەی فەرهەنگیی موکریان دەکەم کە بەپیری پێشنیاری کاک سەلاحەوە هاتن و ئەو ئەرکە فەرهەنگی و مێژووییەیان بە باشترین شێوە لەئەستۆ گرتووە.”

عەباس غەزالی میرخان
هەولێر

٨ی خاکەلێوەی 2724ی کوردی
٢٧/٣/٢٠٢٤ زایینی

جەژنە قەومی و ئاینییەکان و ڕۆڵیان لە خەفەکردنی خەباتی چینایەتی ..! م . سابیر

بەگوێرەی لێکدانەوەی پێشهاتە جیهانییەکان، چارەنووسی ڕۆژهەڵاتی ناوەن، بەستراوەتەوە بە ڕکابەری زلهێزە جیهانییەکانیەوە ، هەربۆیە دژایەتی ڕادیکالیزمی ناو کۆمەڵگا ، وە گەشەی بۆچوونە قەومی و ناسیۆنالیستی و ئاینی و مەزهەبییەکان و هەرچی خورافاتی سەدەکانی ناوەڕاست ، هەروەها دروستکردنی فەوزاو شەڕی ناوچەیی و لۆکاڵ وجیهانی لە ناوچەکەدا ، وە ئاسانکاری بۆ دروستکردنی دەیەها باندو ڕێکخراوی تیرۆریستی و مەزهەبی و خێڵەکی و سەلەفی و …هتد ، وە زیندووکردنەوەی ئاینە بەسەرچووەکانی مێژووی کۆنی ناوچەکە ، و وە سەرگەرمکردن و هاندانی جەماوەر لە ڕێگەی مەدیا خۆماڵییەکان و دەسەڵاتدارە بەڕێوەبەرەکانیانەوە ، کە جەژنە قەومی و ئاینیەکان بکەن بە بناغەی کەسایەتی وئایدیتێنتی تاک بۆ تاکی جەماوەر لەو ناوچانەدا ، تا بتوانن لەم ڕێگەیەوە خەباتی چینایەتی دژ بە دەسەڵاتدارانی بەکرێگیراوو نمایەندە ناوخۆییەکانیان لەو ناوچەیەدا ئیفلیج بکەن وە دژایەتی بکەن تا ئاستی سەرکوتکردنیشی .
ئەمانەش بریتین لە یەکێک لە ئامانجە سەرەکیەکانی ستراتیژیەتی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە دوای شەڕی ساردی جیهانی دووەمەوە ، وە لەم پێناوەشدا هەوڵ ئەدەن کە هەژموونی ئێران بەهێزترو بەهێزتر بکرێت ، وەک ئەلگەیەکی کارا بۆ دژایەتی کۆمۆنیزم و ڕادیکالیزم لە سەراپای ناوچەکەدا، لە پێناو مانەوەی دەسەڵاتدریەتی وە هەژموونی ئابووری و سیاسی خۆیان لەو ناوچە ستراتیژیەو بگرە تەواوی جیهانیش
.
هەربۆیە کارکردن لەسەر دنە دان و گەشە پێدانی هەموو هزرو بۆچوونێکی میللی و تایەفەگەری و عەشیرەتی و ، وە ڕاگرتنی جەماوەر لە فەلەک و بازنەی بە نموونە

(کــوردایەتی) وە (عــروبە) و ..هتــد ، وە شەڕە مەزهەبــی و ە
ک□نیەکان و گۆڕینی ئایین بەسەرچاوەو بنەمای یاسا مەدەنیەکان لەو
و□تانەدا بوونەتە سەرخەتی سیاسەتەکانی ئەوان .
هەروەک ووتمان مەبەست لەم ستراتیژیەتە دژایەتی ڕادیکاڵیزم و
خەباتی چینایەتیە وە ڕێگە گرتنە لەسەر هەڵدانی میتۆدو هزری
خەباتی چینایەتی لەو و□تانەدا ، هەربۆیە سەیر ئەکەیت ، کە
سوودورگرتن لە بۆنەو جەژنە نەتەوەییانە یان ئاینیانە ، بۆتە کاری
سەرەکی حیزبە د□س□□تدارەکان و مێدیاکانیان ، تا بتوانن زۆرترین
جەماوەر ه□□خ□□□نن بۆ بەشداریکردن لەم بۆنانەداو ، وە خۆڵ بکەنە
چاویان ، وە هەوڵدان بۆ گێڕانی ئەم جەژنانە لە گەڵ خودی
چەوسێنەرانی ناوخۆیی خۆیان و ئاشتی و تەبایی چینیایەتی لەناو
خەڵکی ئەم ووڵاتانەدا ڕابگرن ، بە قازانجی مانەوەی
د□س□□تداریەتی خۆیان .
هەموو تاک و کەسێک و تەنانەت گەلێکیش مافی خۆیەتی کە چۆن نمایش و
گوزارش لە خۆشی و بۆنە کەسایەتی و قەومی و ئاینیەکانی خۆیان
ئەکەن ، باسەکە پەیوەندی بە ڕێگەگرتن لەم ئازادیە نیە !
باسەکە پەیوەندی بە کارێکی سیستماتیکی سیاسی داڕێژراە ، پەیوەندی
بە هەوڵدانێکەوە هەیە کە ئاڕاستەی بردنە پێشەوەی ئەم ئاهەنگانە
بە قازانجی خۆیان بەرنە پێشەوە ، وە کار لەسەر گەوجاندنی جەماوەر
و خۆڵکردنە چاویان و ئاهو ناڵە و برسیەتی و بێمووچەیی و نەداری
وە نەبوونی خزمەتگوزاریەکان وە ئازادیە سیاسیەکانی ئەوان لە بیر
بەرنەوە ، وە نەچنە سەر فەلەک وە تەوەرەی هزری خەباتی چینایەتی ،
وە هەمیشە ئەوان وک دیلی دەستی ناسیۆنالیزم و مەزهەب و قەومچیەتی
و خێڵگەرایی و ..هتد بەردەوامی بهه□□نەوە .
هاتنی بەهارو وەک وەرزێکی نوێی بووژاندنەوەی سروشت و ژیانی نوێی
ساڵ
(نەو رۆز) ، هەر لەکۆنەوە گەلانی ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوین وە
لەوانەش کوردەکان بەو بۆنەیەوە خۆشی و ئاهەنگی خۆیان گێڕاوە .
کۆمەڵگای چینایەتی ئێستاو قەڵشتی قووڵی دابەشبوونی کۆمەڵگای
کوردیش بەسەر دوو چینی بەرچاو ، خۆی لە خۆیدا ئاڵوگۆڕی بەسەر
چەندایەتی و چۆنایەتی گێڕانی ئەم ئاهەنگ و بۆنانەشدا هێناوە ،
بەڵام هەمیشە د□س□□تداران و حیزنە قەومیە کۆنەپەرستەکانیان
لەهەوڵی ئەوەدان کە تەبایی گەل و ڕاگرتنی ئارامی چینایەتی و
هەوڵدان بۆ خەفەکردنی ناڕەزایەتیەکانیان لە شوێنێکدا ڕابگرن ، وە
هەمیشە لەهەوڵی ئەوەدان کە ژیانی کۆن و نوێی ئەم میللەتە لەیەک
بدەن وە ئاڵای کوردستان بکەن بە سومبوڵی تاک بە تاکی کۆمەڵگا لە
ژێر سایەی د□س□□تداریەتی خۆیاندا .

ئەم هەلومەرجە ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتیە نوێیەی دەسەڵاتداریەتی چینە باڵاکانی کوردو حیزبە چەکدارەکانیان ، ئەرکێکی نوێی تازەی هێناوەتە ئاراوە بۆ یادکردنەوەی ئەم بۆنە مێژووییە ، ئەرکێک کە پێویست بە خەباتێکی نوێ ئەکات لەگەڵ هاتنی ئەم ڕۆژە نوێیەدا، نەک خولانەوەو قەتیسمان لە ناو هەمان ئەدەب و کولتووری سەدەکانی ناوەڕاستدا لەوا بەست بۆ ئاهەنگێڕانی ئەم ڕۆژە ، فریودانی جەماوەر بە گێڕانی ئەم ئاهەنگانە وە کردنە بەری پۆشاکی کوردی وە میللی ناتوانێت ڕێگە چارەی ڕزگاربوونی ئەم جەماوەرە بەرینەی چەوساوەکانی کوردستان بێت ، لە جەورو ستەمی سەرمایەداری و تەنانەت لە هەڵاواردنی نەتەوەییش لە بەرامبەر میللەتانی تری ناوچەکە .
تەنها ڕێگە چارەیەک بۆ گێڕانەوەی شکۆی خۆشی و کەسایەتی و نەتەوەیی چەوساوەکانی کوردستان ، هەوڵدانە بۆ ڕێکخستنی بزاڤێکی شۆڕشگێڕانەی مارکسیستی دوور لە ناسیۆنالیزم و مەزهەب و خورافات و دەمارگیری نەتەوەیی، بە ئیلهام وەرگرتن لە خەباتێکی سەرتاسەری گەورەتردا کە پێویستە لەو ناوچانەدا بێتە ئاراوە.
لەم نێوەدا باڵی چەپی بۆرژوازی لە جیهاندا واتە چەپێکی ناسراو کە هەمیشە مارکسیزمی کردووە بە قوربانی بەرژوەندیە بەرتەسکەکانی خۆی ، وە لە پەرلەمانی وڵاتانی ئیمپریالیستدا هاوبەشی حاکمیەت و دەسەڵاتداریەتی ئەوان ، وە بێجگە لەمەش ئەوانەش کە هێشتا بە کردەوە نەبوونەتە هاوبەشی حاکمیەتی دەسەڵاتدران ، بەهەمان میتۆدو هزری ڕیفۆرمستانەو چاکسازیانەی بۆرژوازیانەی ئەواندا تێپەڕ ئەبن و پیادەی هەمان هزرو میتۆدی فیکری و سیاسی ئەوان ئەکەن.
هەرئێستا چەپە ڕیفۆرمیستەکانی ئەوروپا و ئەمریکاو جیهان لەلایەک پیرۆزبایی هاتنی مانگی ڕەمەزان و جەژنە ئاینیەکان وە قەومیەکان لە جەماوەر ئەکەن ، بەڵام لە لایەکی ترەوە سیاسەتی ڕەگەزپەرستی و جیاکردنەوەی کەمە نەتەواییەتیەکان بە شێوەی جۆراو جۆر گرتۆتە بەر ، وە چەوساندنەوەیەکی نەرم و نیانانەو هەڵاواردن بەرامبەر بە تەواوی ڕەگەزە جۆرە بە جۆرەکان پیادە ئەکەن .
هەربۆیە ئەبینین کە ئەوانیش نەک هەر بونەتە بەشێک لەم جەماوەرە کاڵفامکراوە ، بەڵکە ئەوان وەک توێژێکی بەناو ڕادیکاڵ کار لەسەر جێکەوتن و هێشتنەوەی زنجیرەکانی کۆت و بەندی جەماوەر ئەکەن ، وە ئیحساساتی قەومی و بگرە مەزهەبیانەی خۆیان لەم بۆنەو جەژنانەدا نیشانی جەماوەر ئەدەن ، کە هەندەی تر جەماوەر لە فەلەک وە تەوەرەی خەباتی چینایەتی دوور ئەخەنەوە .
ئەم قەیرانی ئابووری و سیاسی و ناشۆڕشگێڕانەییەی کە ئێستا لەسەر ئاستی جیهاندا تیایدا ئەژین ، بەهۆی زاڵبوونی قۆناغی لیبڕاڵیزمی

نوێ وە شێوەیەکی کاولکەری تا ڕادەیەک جیهانی ، بێگومان لە دوا ئەنجامدا ، ڕێچکەیەک و دەرچەیەک بۆ ڕزگاربوون لەم چەوساندنەوەی سەرمایەدارییە هەر ئەبێت بێتە ئاراوە ، وە خاڵی بنەڕەتی ترسی سەرەکی ووڵاتە زلهێزەکانی جیهان خودی ووڵاتە ئوروستوکراتییەکانی خۆیان نیە ، بەڵکە ووڵاتە هەژارەکان و دواکەوتووەکانن ، کە لە دۆخی هەڵچوون و خرۆشانێکی جەماوەری شۆڕشگێڕانەدا ئەژین ، هەربۆیە ئەو ستراتیژیەتە دوژمنکارانەی بڵاوکردنەوەی خورافاتی ئاینی و ڕەگەزپەرستی قەومی تێیاندا گەشە پێئەدەن ، بۆ بەلاڕێدا بردنی ئەم ناڕەزایەتیە جەماوەری و سیاسیانە .

سابیر . م

٢٠٢٤ . ٣ . ٢١

شوراکان وەرچەرخانەکی نوێ لەمێژووی بزوتنەوەی کرێکاری و جەماوەری لە کوردستان!.. نوری بەشیر

دوای ٣٣ ساڵ، باسی شوراکان زەرورەت و تایبەمەندی خۆی هەیە، چ لەباری سیاسی و چ لەباری کۆمەڵایەتیەوە، شوراکانی کرێکاران و زەحمەتکێشان دەورەیەکە ئەگەرچی کورتخایەن، بەڵام تا ئێستاش لەژیانی خەڵکی کوردستاندا بەشانازیەوە پەنجەی بۆ ڕادەکێشرێت. ئەگەرچی لەم ماوەیەدا دنیا هەندەی سەدەیەک گۆڕانکاری بەسەردا هاتوە، بەتایبەتی کۆتایی بەدەورەیەک هات کە ئەمریکا دەوری تاکجەمسەری دەبینی، بۆ دنیایەکی چەندجەمسەری، چ ئەوکات و چ ئێستاش دنیا لەژێر سایەی دەسەڵاتی سەرمایەداری و حکومەت و حزبەکانی چینی بۆرژوازیدا دەچەرخێت، چینی کرێکارو جەماوەری زەحمەتکێش، ژنان، منداڵان و لاوان، قوربانیەکانی ئەو سیاسەت و سیستەمەیە کە زەرورەتی بە مرۆڤایەتی نەماوە، هەربۆیە باسی شورا وەک شێوەیەکی ڕێکخرابوونی بزوتنەوەیەکی چینایەتی چینەکی کۆمەڵاتی لەدەرەوەی چینی بۆرژوازی و هێزەکانی جێگای پێداگریە.

بۆرژوا ناسیونالیستی کوردو حزبەکانی، لەهەردوو دەورەکەدا، لەچوارچێوەی ئەو سیاسەتە دژی ئینسانیانەی سەرمایەداری و شەڕوکوشتارو کاولکاریەکانیدا، بەتایبەت لەدەوری سیاسەتی ئەمریکادا خۆیان گرێداوە، هەموو دنیاش سیاسەتی ئەمریکایان لەم سێ دەیەدا بینیوە کە دەستیان خستبێتە هەر شوێنێکی دنیا، ئەوە ماڵوێرانی و برسێتی و کۆنەپەرستی و سەرکوت و دەسەڵاتی میلیشیا چارەنوسیان بووە، ئەفغانستان، عێراق، سوریا، کوردستان نموونەیەکی زیندووە و لەبەرچاوی هەموواندايە.

هەربۆیە لەم ماوەی زیاتر لەسێ دەیەدا ناسیونالیزمی کورد بەڵایەکیان بەسەر خەڵکی کوردستاندا هێناوە کە زۆربەی کۆمەڵگە بەخوێن و گۆشتی خۆیان تەجروبەیان کردوە، ئەوەی رژێمی بەعسی سەرمایە نەیتوانی تەواوی بکات ئەمان کردیان، کۆمەڵگەی کوردستانیان لەهەلومەرجێکدا راگرتووە بۆئەوەی بتوانن دەسەڵاتی نەگریسی خۆیان بەردەوام تازەبکەنەوەو بسەپێنن؛ هێندە حزب و گوێ لەمستی خۆیان دروستکردوە، هێندە بیروبۆچونی دواکەوتوانەیان سەپاندووە، هێندە رۆشنبیری قەڵەم فرۆش و بندیوارو دزو مافیایان دروستکردوە، هێندە بوونەتە نۆکەری وڵاتانی دراوسێ، هێندە ژنانیان کوشت، هێندە رۆژنامەنوس و کۆمۆنیستەکانیان کوشت، بەوەش کارنامەی خۆیان کردووەتە فەزایەکی زاڵی کۆمەڵگە، کە خەڵکیان بێئیرادە کردوە کە نەتوانێت رێگای خۆی بدۆزێتەوە، تەنیا بۆئەوەی دەسەڵاتی خۆیان لەسەرەوە بمێنێت، کە لەدوای ڕاپەڕینەوە لە شاخ و سنورەکانی ئێران هاتن و شوراکانیان سەرکوت کرد، بۆئەوەی ئەم رۆژە دروستبکەن و چارەنوسی کۆمەڵگە لەدەستی خۆیاندا بێت و دەوری جەماوەری کرێکارو زەحمەتکێش ئەوەند□ بێت کە لەخزمەتی خۆیان و دەسەڵاتەکەیاندا بێت.

ل□س□ر□وەیەو دوای ئەم هەموو ساڵە گرنگی شوراکانی ساڵی ١٩٩١ بۆجارێکی کە زەرورەتی خۆی دەردەخات، ئەویش رێکخراوبوونی خەڵکە لە خوارەوەی کۆمەڵگە، مەسەلەی دەسەڵاتدارێتی جەماوەری کرێکارو زەحمەتکێشە. شوراکان دەستیان بۆ ئەوە برد، کرێکاران رێکخراوبوون لە کارگەکاندا و دەستیان برد بۆ بەڕێوەبردنی کارگەکان لەلایەن خۆیانەوەو رێگریان لە مودیرە کۆنەبەعسیەکان کرد بگەڕێنەوە سەرکارەکانیان، بۆ ئەمەش دەرگای کارگەکانیان بەڕوویاندا داخست، بەڵام بەرەی کوردستانی و حزبەکانی کوردایەتی هەموو مودیرو بەعسیە کۆنەکانیان دانایەوە، هەموو موستەشارو سەرۆک عەشرەتەکان و سەرمایەدارەکانیان کۆکردو□ لەدەوری خۆیان و وەرقەی بەرەیان دا

بەهەموویان کە پارێزراوبن. جەماوەری زەحمەتکێش لەگۆڕەکاندا لە؛ کارمەندان و ژنان و لاوان، کە بوونەوەی گشتی گۆڕەکەکانیان ئەنجامداو شوراکانی خۆیان دروستکرد و نوێنەرانیان هەڵبژاردو بەرنامەو کاری بەڕێوەبردنی کارو پێداویستیەکانیان لە کۆبوونەوە گشتیەکانی خۆیاندا دیاریکرد. شورای سەراسەری کرێکاران و جەماوەری زەحمەتکێش بەرنامەی شوراکانیان خستە بەردەم کۆمەڵگە و دروشمی؛'هەموو دەسەڵات بە شوراکان' سەرتاسەری کوردستانی گرتەوە؛ یەکسانی ژنان و پیاوان، جیایی دین لە دەوڵەت، ئاسایشی خەڵکی، دابەشکردنی داهاتی کۆمەڵگە بە یەکسانی، چەکدارکردنی خەڵك لەشوراکاندا، بەشێک بوو لە بەرنامەی شوراکان. ئەم کارانەو بانگەوازی شوراکان وەک؛ هەورە بروسکەو دیاردەیەکی گەورەو زیندو خەڵکی لەدەوری شوراکان کۆکردەوە، شوراکان وەك ئەلتەرناتیفەکی نوێی چینایەتی و سۆسیالیستی چینی کرێکارو بێبەشانی کۆمەڵگە سەری دەرهێنا و بەشێکی بەرچاوی خەڵکی کوردستان لەدەوریان کۆبونەوە، ئامادەیی هەزاران کەسی لە شوراکان و ریزی دەیان هەزاری لەیادی کیمیابارانی هەڵەبجەدا بزووتنەوەی ناسیونالیستی خستە لایەک و لەولاوە هەزو بزوتنەوەیەکی نوێی سیاسی و کۆمەڵایەتی سەری دەرهێنا، ئەویش بزوتنەوەی کۆمۆنیستی بە بەرنامەو ئەلتەرناتیفی چینی کرێکارەوە.

کۆمۆنیستەکان و چەپەکان بەئەوە دەستیان برد بۆ شوراکان و هاتنەمەیدان، بەئەوەی دەسەڵاتی بەرژوازی ژێرەو ژوورکەن، بەپێی نەگۆڕانەوەی رژێمی بەعس یەکێک لە خۆئامادەکردنەکان و چەکدارکردنی خەڵك بوو لەشوراکاندا، کۆمۆنیستەکان و چەپەکان شەو و رۆژ لەشوراکاندا واکاریان دەکرد، واتەزانی کە دەرس و تەجروبەیان بەزیندووی لە کۆمۆنارەکانی پاریس وەرگرتووە کە دروشمی؛ سەرمایەدار چەک دانێ لەشولارت ناتوانێ، هەر کرێکار دەتوانێ دنیایەکی نوێ دانێ، شوراکان واهاتنەمەیدان کە بەرژوا ناسیونالیزمی کورد نابێت دەسەڵات بگرێتەدەست، لەبەرئەوەی ئەوەیان لەبەرچاوبوو کە ئەگەر ئەوان دەسەڵاتداربن ئەمڕۆژە بەسەر خەڵکی کوردستاندا دەنن کە ئێستا هەیە، شوراکان هەر بەئەوەش هاتنەمەیدان، کەژیانەکی نوێ بە جەماوەری کرێکارو زەحمەتکێش لەکۆمەڵگەدا دامەزرێت، بە ئەوەی دەسەڵاتی بەرژوا ناسیونالیستی کورد بە هەمیشە لە ساحەکە دەرکرێت.

ئێستا کەیادی شوارکان دەکەینەوە، سەرەتای سالەکە کە ناسیونالیزمی کورد لەهەموو کاتێک زیاتر رسواترو نەفرەتلێکراوە لەلایەن خەڵکی

کوردستانەوە کەوتونەتە بەردەم ناڕەزایەتی بەرفراوان و ڕۆژانەی جەماوەر، بەڵام ئەم نەفرەتەو ئەم ناڕەزایاتیانەی ئەمڕۆ کافی نیە، بەڵکو ڕێکخراوبوونی دەوێت لەخوارەوە، کرێکاران لە شوێنی کاریاندا، جەماوەری زەحمەتکێش لە گەڕەکەکاندا ڕێکخراوبن، نوێنەرانی هەمووشیان لە ڕێکخراوی سەراسەریدا کۆببنەوە بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە، ئەمە خەون و خەیاڵ نیەو شوراکانی روسیا ئەمەیان کرد، بەڵام ڕێکخرابوون بە وشیاری چینایەتی و کۆمۆنیستی.

کەواتە دەتوانین بەڵێین ئەو بزوتنەوە شوراییە و شوراکان، وەرچەرخانێکی چینایەتی مەزن بوو لە مێژووی کوردستاندا، کە کۆمۆنیستەکان و کرێکاران و جەماوەری ئازادیخواز لەساحەی سیاسیدا لەدەرەوەی سیاسەت و کارنامەی حزبەکانی ناسیونالیستیدا خۆیان ڕێکخراو کردو بە ئەلتەرناتیفی چینایەتی کرێکاران و سۆشیالسیتیەوە خۆیان هاتنەمەیدان. ئەم تەجروبەیەی شوراکان، بە پێچەوانەی تەجروبەی ناسیونالیزمی کورد و حزبەکانی، کە لەسەرەوە خۆیان سەپاند بەیارمەتی؛ سەرۆک عەشیرەت، شێخ و مەلا، کۆنەبەعسیەکان، مستەشارو سەرمایەدارەکان، وەک هێزی جەماوەر هاتنەمەیدان وەک بەدیلێکی چینایەتی و سۆسیالیستی لەدەرەوەی قەڵەمڕەوی ئەوان بە ئایندەیەکی باشترو بەرنامەدانان لە بەرژەوەندی زۆربەی خەڵکی کەمدەرامەتی کۆمەڵگە.

کۆمەڵگە پێویستی بەئاڵوگۆڕی ڕیشەیی هەیە، ئەویش ڕزگاربوونە لە دەسەڵاتی حزبەکانی کوردایەتی، کە ئەمەش لە قسەی ڕۆژانەی خەڵکی لە ناڕەزایەتیەکاندا دەبیسترێت، بەئەمەش لەهەنگاوی یەکەمدا وشیاری چینایەتی و ڕێکخراوبوونی چینایەتی دەوێت، دابڕانی چینایەتی دەوێت لە ئاسۆو سیاسەتی ناسیونالیزمی کردو حزبەکانی، ڕێکخراوبوونی دەوێت لەدەوری ئاسۆو ئامانجی کرێکاریی و سۆشیالیستی، کە هەنگاوی یەکەمی ئەم خۆڕێکخراوکردنە لە شوراکانی کرێکاران لە کارگەکان و شوراکانی گەڕەکداو یان هەرجۆرێک لە ڕێکخراوی پیشەیی و پەیوەندی توندوتۆڵی یەکدەست و سەراسەری دەوێت.

پەراوێزێکی دی تێکست.. نەژاد عزیز سورمێ

(زۆر کەس هەن دەگرین ، بۆ ئەوەی کەس فرمێسکیان ببینێ ،
ئەمەش هێزیان پێ دەبەخشێ..)
نازم حیکمەت
لەشانۆگەریی) پیاوێکی سەیر)دا

ئەشکەنجەدان لە مێژوودا پێشینەیەکی دێرینی هەیە ، بۆ یەکەمین جار لەلایەك لە مێزوپۆتامیا ، بەتایبەتی پاش پێکەوەلکاندنی بە ئاگروئاسنی دەوڵەتۆکەکانی سۆمەری لەلایەن (سەرجۆنی ئەکەدی)ـەوە، کە هەموو ئەوانەی ئەشکەنجەدەدان بیانگوتبایە لەل! لەوساوە ئەوەی دوایی ناوی بە دیکتاتۆریایەتی رۆیی چەکەرەی کرد .

لە میسری دێرینیش هەر بەوجۆرە بوو ، لە بنیاتنانی ئەهرامەکانەوە بگرە، تا دەگاتە ململانێی توندی نێوان مەزەبەکانی پەرستن لە نێوان یەکتاپەرست و ئەوانی تر.
گریگەکانیش ئەگەرچی ڕێگای ئازاردانیان لە یەکلاکردنەوەی کێشەکانیاندا پیادە کردووە ، بەڵام دیسان وەکو پرەنسیپ و کولتوور، ئەشکەنجەدانیان بۆ مرۆڤ بە کارێکی نابەجێ و ناپەسند زانیوە ، بەوەی مرۆڤی تێدا زەلیل دەبێ ، بۆیە پێیان وابووە ئەشکەنجەدان تەنیا بۆ بێگانە و کۆیلانە!!

لە چاخە مێژوویەکانیشدا هەندێ جۆرە ئەشکەنجەدانمان دیوە و بیستووە بەناوی وەرزشەوە بە بەرچاوی خەڵك جێبەجێ دەکرێ وەك تێکوەرانەی مرۆڤ و هەندێ لە گیانلەبەری لە وێنەی شێر و پڵنگ و گادا.

لە پیادەکردنی ئەشکەنجەداندا وا دێتە بەرچاو جەللاد و بینەر بچنەوە ناو یەك ئەڵقە ، جەللاد وەك (سادی) یەك کە حەز بە ئازاردانی بەرامبەر دەکا و بینەریش وەك (مازۆشی) یەك کە ئارەزووی لە خۆئازاردانە بە بینینی ئازاردانی هیتر!

لەهەر خانەیەکیش دابنرێ ، ئەشکەنجەدان لە نەستی جەللاددا دەستەوەستان نییە لە چوونە ناو جوغزی دیالۆگ و تێگەیاندن و تێگەیشتنی بەرامبەر ؛ ڕق و کینە و داخ لە دڵی و هەڵاوسانی گرێ دەروونییەکانی دەردەبڕێ..

بەهەر بیانوو و پاساوێك بێت ئەشكەنجەدان كورت هێنانە لە دیتنی بەرامبەر وەك مرۆڤ ، وەك ئادەمزادكە پێ بزانێ یان نا بەلای خۆدیتنی خوودی خۆیشیەوە دەشكێتەوە ، بە واتایەكی دی كورت هێنانە لە بەرامبەر)خوود).. كە خوودیش لە جەستە لێكدەترازێ ، شتێك نامێنێ بەناوی مرۆڤ ، ئەوەی دەشمێنێ لە درەختێكی وشكەوەبوو دەچێ لە بەرامبەر باهۆزی گۆڕانی بەردەوامدا خۆی ناگرێ..

ئەگەر نموونەت ویست، لەوانەی بە ئەشكەنجەدان و ڕەتكردنەوەی بەرامبەر گەیشتنە لووتكە و ویستیان بەرز بفڕن تا هەتایێ.. زۆر دوور مەڕۆ .. شایانترین نموونە)سەدام حوسێن)ـە، كە بەهەموو پێوەرێك دواجار خۆی لە كردارەكانی بینییەوە ..

ئەوانەی لە یەكەم چركەساتی یەكلاكردنەوەی كێشەكانییان بیر لە ئەشكەنجەدان دەكەنەوە ئینجا هەر چەشنێكی بێ ، نەخۆشن و شایانی بەزەیی پێدا هاتنەوەن و پێویستیان بە چارەسەری دەروونی هەیە.

نوستالژیا\ بەشی كۆتایی\ جەلال تاڵەبانی و باوكم و بەشیر موشیر. ستیڤان شەمزینی

بەشی كۆتایی

جەلال تاڵەبانی و باوكم و بەشیر موشیر

چەند جارێک وا ڕێکەوتووە لە نزیکەوە “جەلال تاڵەبانی” ببینم، بە حوکمی کارەکەم وەک ڕۆژنامەوانێک لە زۆرێک لە کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکانی مام جەلال ئامادە بووم، بەڵام جیا لەمەش دووجار شانسی ئەوەم هەبووە لە نزیکەوە لەگەڵی دابنیشم دوو بە دوو، لە یەکێک لەو دانیشتنانەدا زیاتر لە کاتژمێرێک قسەوباسمان کرد. مام یەکێک بوو لەو پیاوە زرنگانەی خاوەنی زاکیرەکەی زۆر تیژ بوو، هەر ڕووداوێک یان کەسایەتییەک بە ماوەیەکی کەمیش بەریەککەوتنی هەبووبێ لەگەڵیدا مومکین نییە بیری بچێت، نەخاسمە باوکم (ئەحمەدی

سەید عەلی) کە پێنج ساڵی رەبەق لە یەک بارەگادا پێکەوە ژیاون و هەموو رۆژێک هاتووەتە بەرچاوی. لە جیابوونەوەی باڵی "مەکتەبی سیاسیی" یان "جەلالی" لە ساڵی ١٩٦٤ لە باڵی مەلایی یان مەلا مستەفا، باوکم و براکانی و خاڵ و پورزا و خزمەکانی هەموو پێکەوە بایاندا بە لای مام جەلال و باڵی جەلالیدا. هەر لە ١٩٦٤ تاکو هەڵوەشاندنەوەی ئەو باڵە لە ١٩٧٠، بەڵام باوکم ساڵێ پێشتر ریزی جەلالی جێهێشت واتە باوکم لە نێوان ساڵانی ١٩٦٤-١٩٦٩ جەلالی بووە. جگە لەمەش خزمەکانی باوکم ئەرکی پاراستنی بارەگای سەرەکی مام جەلال و خودی مام جەلالیشیان پێ سپێردرابوو، ئەمانە بە لقی "کەریمی حاجی رەشید" ناسرابوون کە پێنجا پێشمەرگەیەکی هەڵبژاردەی شەهید کەریم بوون و لە خزمە نزیکەکانی باوکم بوون "شەهید کەریم ساڵی ١٩٨٨ لە قەندیل شەهید بوو".

یەکێک لەو بەسەرهاتانەی بیری "مام جەلال"م خستەوە ئەو چیرۆکە بوو لە باوکمم بیستبوو وەک باوکم بەم جۆرە دەیگێڕایەوە: هاوینی ساڵی ١٩٦٨ بوو، بارەگای سەرەکیمان لە "ئەلبانەکە"ی گەڕەکی "بەکرەجۆ" بوو مام جەلال لە دەرەوەی بارەگا بوو، منیش برسیم بوو، زانیم مام جەلال لەوێ نییە، خێرا تاوم دایە یەخچاڵ "سەلاجە"کەی مام جەلال و چی چێشت و گۆشتی لێنراوی تیا بوو تا تێرم نەخوارد دەستم لێ هەڵنەگرت. سکرتێرەکەی مام جەلال "ناوی عەبدوڵا رەسوڵ بوو ئەمە پێماندەوت عەوڵا مەسینە"، کردی بە قاوە قاو و هاوار هاوار چۆن وا دەکەی؟ نازانی ئەوە خواردنی تایبەتی مام جەلالە؟. منیش وتم مام جەلال کێیە هەر نایناسم. وتیشی: دواتر چوومە دەرەوە لەناو حەوزێکی بچووک چەند دانە شووتییەک دانرابوو بۆ ئەوەی سارد ببن، دانەیەکم هەڵبژارد و لەگەڵ "مام یاسین"ی ئاوەڵزاوام کەوتینە خواردنی. لەو کاتەدا مام جەلال هاتەوە بە جەبەکی بچووک و جگەرەیەکی بە دەمەوە بوو "ئەوسا مام جەلال جگەرەی ئەکێشا"، خێرا عەوڵا مەسینە رایکرد بۆ لای مام و کارەکەی منی تێگەیاند و زیاتریش ترش و خوێی کرد. باوکم وتی ئەوە گوێم لە مام جەلالە ئەڵێ بە گۆچانان پشتی ئەشکێنم. منیش چوومە لای مام و وتم مامە گیان بوار بدە بۆت روون بکەمە؟ ئەویش وتی دەی. وتم زیاتر لە سەد پێشمەرگە لەوێ وەستابوون کە خواردنەکەم دەرهێنا، ئەویش بە دەنگی بەرز هاواری ئەکرد ئەمە خواردنی مام جەلالە. منیش وتم نەخێر ئەمە خواردنی مام جەلال نییە بەڵکو خواردنی کەریمی حاجی رەشیدە، مام جەلال نانە رەق ئەخوات ئێستا تۆ ئەڵێی ئەم خواردنانە هی ئەون، هەر بۆ دڵنیایش هەموویم خوارد لە پێش پێشمەرگەکان. مام جەلالیش تۆزێ بەدەنگ بوو وتی ئافەرین ئافەرین. ئێستا بڕۆ.

کاتە من ئەمە چیرۆکەم بۆ مام جەلال گێڕایەوە و وتی زۆر راستە،

بیرمە وتیشم خەشم ئەوەی ئەگینا نەمدەهێشت قسە بکەی بەڵکو وەک شاخ بەسەرتا ئەڕووخام. ئینجا مام جەلال خۆی باسی شەهید ئەحە رەشی کرد “شەهید ئەحەڕەش، دەکاتە خاڵی باوکم و شۆفێری تایبەتی مام جەلال بوو لە زەمەنی جەلالییەتدا، شەهید ئەحمەد ١٩٤٩-١٩٨٥ یەکێک بوو لە کادرە بنەڕەتییەکانی کۆمەڵە لە شار و چەند جار ئەمبولانسی پێ دەرمانی بۆ فەڵە رادەستی پێشمەرگە دەکرد و لە ساڵی ١٩٨٣ لە بەغداد دەستگیرکرا و لە ژێر ئەشکەنجەدا شەهید بوو. مەحمودی مەلا عیززەت لە کتێبەکەیدا شەهید ئەحە رەشی بە یەکێک لەو چل ئەستێرەیە داناوە کە خەباتی شاریان دەستپێکردەوە”. مام جەلال دەربارەی شەهید ئەحە رەشی خاڵی باوکم وتی: کۆتایی ساڵی ١٩٦٩ بوو، جەبەکی بچووکمان هەبوو، ئەڕۆیشتین بەرەو سورداش، لە کەڵەوانان تایەی جەبەکە پەنچەر بوو؟ منیش پەلەم بوو، ئەحە ڕەشیش شۆفێریی دەکرد، بەڵام بە گۆڕینی تایەکە “جەگ”ی بیر چوو بوو، لە ترسی تووڕەبوونی من، بەردێکی گەورەی تل دا و بە هەموو هێزی جەبەکەی بەرز کردەوە و بە دوو پێشمەرگەش تاوێرە بەردیان خستە ژێر ئۆتۆمبیلەکە و لە چەند دەقیقەیەکدا تایەیەکی گۆڕی. شەهید عەلی عەسکەریش وتی بە راستی قارەمان بوویت؟ مام جەلال وتی منیش وتم ئەم مام پیاوە، کادرە، پێشمەرگەیە، شۆفێرە، تەنانەت جەگیشە.

هەر لەو دیدارەدا بە مام جەلالم وت، لە مامۆستا کامیل ژیرم بیستووە تۆش یەکێک بوویت لە شوێنکەوتوانی ئوستاد “بەشیر موشیر” ئەگەرچی زۆرم لە “بەشیریات” بیستووە بە تایبەت لە ڕێی مامۆستا کامیل ژیرەوە بە نموونە بوونی شیعەی نەهێنی لە شەش هەزار ساڵ بەر لە زایینەوە. پێم خۆشە شتێکمان بۆ باس بکەیت کە بیرەوەریی خۆت بە لەگەڵ بەشیر موشیر. مام جەلال دەستی کرد بە پێکەنین و وتی زۆرجار ئەچوومە دوکانی بەرگدرووەکەی ئوستاد لە بەغداد، وتی جارێک بەشیر موشیر وتی کورد ٢٢ ملیۆنە “ئەمە پێنجاکان” منیش وتم ڕێژەکە زۆرە ڕەنگە کەمتر بێ؟ وتی نەخێر ٢٢ ملیۆنین. منیش وتم ئەی کەواتە چۆن دابەشبووین؟ وتی: کوردی تورکیا ١١ ملیۆنە، کوردی سوریا یەک ملیۆن، کوردستانی سوور یەک ملیۆن، کوردی ئێران ٥ پێنج ملیۆن، کوردی عێراقیش ٣ ملیۆن. وتم ئوستاد ئەمە دەکاتە ٢١ ملیۆن، هەشتا ملیۆنێک کورد ونە. بە ئەوەی خۆی تێکبدا، وتی ڕەحمەتت لێبێت، یەک ملیۆن کوردیش لە چین هەیە. مام جەلال وتی: وتمان کورد چی دەکات لە چین؟ ئوستاد وتی کەرەکەر مەکەن تورک هەمووی چل ملیۆنن ١١ ملیۆن کوردیان بەرکەوتووە، تۆ بڵێی لەو یەک ملیارەی چین یەک ملیۆن کوردی تیا نەبێت. وتی ئەمەش سەری ڕەزامەندیمان نواند.

ستیڤان شەمزینی

٢٠١٧-٢-٢٣

*ئەم وتارە بیرەوەرییە لە هەشت مانگ بەر لە کۆچی دوایی جەلال تاڵەبانی نووسراوە، لە بەرگی سێیەمی کتێبی (قوتووی عەتار) لەلاپەڕە ٥٥٤-٥٥٦ چاپ بووە

ڕاستکردنەوەی ووشەکان.. نەوزاد بەندی

ـ هەناردەکردنەوەی نەوت = دزینەوەی نەوت
ـ داهاتی ناوخۆ = موڵکی دوو زلحیزب
ـ موچە خۆر = سواڵکەر
ـ سەرۆک = خوا
ـ خەبات = هەڵخەڵەتاندن
ـ ڕاگەیاندن = گەمژەکردن
ـ زانکۆ = مارکێت
ـ زانست = قۆنەرە
ـ ئەدەب = قۆنەرە
ـ هونەر = قۆنەرە
ـ بار و دۆخی ناسک = کوشتن و نانبڕینی هاووڵاتیی.
ـ وەفدی حیزبیی = دەستێ دۆمینە
ـ لاندکرۆزەر و لەگزس = کەر و هێستری سیاسیەکان .
ـ دانوستانەکان = بە خەڵک ڕابواردنەکان
ـ 8 = ئاوەڕوتکردنەکانی میللەت
ـ یەکڕیزیی = بە مێگەلکردنی خەڵک
ـ مانگ = 180 ڕۆژ و زیاتر
ـ ڕێپێوان = نوزە نوز
ـ بایکۆت = یارییە باجێنە
ـ ئابوری سەربەخۆ = زیندووکردنەوەی فیرعەونەکان
ـ هەڵبژاردن = هەڵپەڕاندن
ـ نەتەوایەتیی = بنەماڵە گەرایەتیی
ـ مافی چارەی خۆنووسین = مافی سەرۆکحیزب
قەوارەی هەرێم = کۆشک و کۆمپانیا و بانکەکانی دوو زلحیزب

ـ ئامانجە نەتەوایەتییەکان = پێشخستنی کۆمپانیاکانی دوو زلحیزب
ـ کوردایەتیی = سەلامەتیی دوو سێ سەرۆکخێڵ
ـ قوت و گوزەرانی خەڵک = قەیتانی قۆنەرەکانی سەرۆکخێڵ
ـ ڕاپەڕین = 1 . گەڕەکێکە
2.لاوازکردنی سەدام لەلایەن ئەمریکا و هێنانی دوو بنەماڵە بۆ شیمال.
ـ وەبەرهێن = دز و مافیا
ـ ووتەبێژ = مەسینە هەڵگر
ـ سەروو□ریی = کۆشکەکانی دوو گوندە
ـ موچە = نوکتە
ـ ئازادییەکان = زیندانەکان
ـ دڵسۆزیی = کاسەلێسیی بۆ دوو بنەماڵە
ـ نیشتمانفرۆش = نیشتمانپەروەر
ـ نیشتمانپەروەر = نیشتمانفرۆش
ژیان = مردن

هەموو ڕێگاکان دەڕۆنەوە سەر گۆڕی دایکم.. شەماڵ بارەوانی

دایکم خوێندەواری نەبوو

کەچی باشترین شاعیر و نیگارکێش بوو!

دایکم نە هیچ دیوانەشیعرێکی دوای خۆی جێ هێشت و

نە لە ژیاندا پێشانگایەکی شێوەکاری کردەوە

کەچی لە فرمێسکەکانی جوانترین

شیعری دەهۆنییەوە و

نایابترین تابلۆی دەکێشا

دایکە لە بێت□یدا،

هەموو شتەکان بۆنی بێزاریی دەدەن

نە ڕەنگەکان وەک جاران دڵخۆشم دەکەن، نە بە گوێگرتن لە مۆسیک هەست بە چێژ دەکەم، نە سەرمای زستان گەرمم دەکاتەوە و نە ئامێزی هیچ کچێک ئارامیم پێ دەبەخشێ

هەست بە زەمهەریر دەکەم

سەر بە هەر گوڵێکدا دەکەم، بۆنی ژەهری لێدێت

هەر پۆرترێکت دەکێشم، چوارچێوەکەی دەچێتەوە سەر ڕەنگی کولێرەکەی دەستی تۆ

ئەم کەونە، وەک سێبەری حەقیقەتێکی ون بوو، خۆی دەنوێنێت

ئەم سنووری بێدایکییە زۆر سەخت دەمهاڕێت

چ چۆڵەوانییەکە ئەو مەملەکەتەی بێدایکی

هەر بیابانە تێیدا چرۆدەکات، هەر فرمێسکە و باڵ دەگرێت

تەماشام پڕە لە چۆڵەوانی

دەڵێن سەر شۆستەکان پڕن لە مر□ق

بەڵام من جگە لە تەنیایی، هیچی تر نابینم

دڵنیام ڕۆژێک دێت ئێوەش تێدەگەن کە بێدایکی، چ دۆزەخێکە

سەیرە!

هێشتا واعیزی گەڕەکەکەمان بە دەنگە جاڕزکەرەکەی

دەڵێت بەهەشت لەژێر پێی دایکدایە

من نە دایک و نە بەهەشت، هیچیانم نەماوە

دایکم کە مرد،

تەنها باوڵەکەی کاتی بۆکێنی خۆی و زەرفێک پاشماوەی خەمی باوکمی وەک میرات و یادگاری بۆ جێهێشتم

جاران بابایەکی بڕواداربووم

لەگەڵ مردنی دایکم، خوداش مرد

لەمێژە من نە دەچم بۆ هیچ کلێسایەک و نە لای خاچی عیسا

نە دەڕۆم بۆ ئۆرشەلیم و نە ئاتەشگا

نە هیچ مزگەوتێک بەسەر دەکەمەوە و نە ئەو شوێنانەی کە ناویانناوە ماڵی خودا

لێرە هەموو ڕێگاکان لە بری ڕۆما، دەڕۆنەوە سەر گۆڕی دایکم

تا ئێستا بۆ هیچ شتێک لەو شتانەی کە لێم ونبوون نەگەڕاوم، تەنها دایکم نەبێ

بمبوورن، دەزانم کە بڕێکجار زۆر گەمژەم! دەمەوێ بە خەیاڵ خۆم فریودەم و خەمەکانم بە جگەرەیەکی بێتاقەتی لەگەڵ پێکێک مەستیی لە بیرم خۆم بەرمەوە

ئەفسووس! زۆر هەوڵم دا لە دوای مەرگی دایکم بیانووەک بۆ ژیان و مانایەک بۆ بوون بدۆزمەوە، کەچی هێشتا هەر دەستەوسانم

تا بیسەلمێنین کە دایکیش خودایە، تەنها پێویستمان ب□ □□□نانی پەیکەرە خواوەندێکی ترە

دایکە، لە بێت□یدا نەخشەی دڵم خەریکه وەک لاشەی نیشتیمان هەپروون هەپروون بێ

وەک باران ڕووتم

وەرە بە کراسی هەستت دامپۆشە

من ڕقم لە بیابان و خامۆشی□

وەرە بە فانۆسی سۆزت ئەو کیشوەرەی بێدەنگیم داگیرسێنە

دایکە، من شاعیرێکی ترسنۆکم، لە تاریکی دەترسم

وەرە ئامێزی ڕووناکیت لە بال□ای بێنازیم وەربێنە

وەرە و دڕکی ئەو خەمە گەورەیە

لە پاژنەی ڕۆحم دەربێنە

بۆچی هێندە بێموبالاتانە و بێدەنگ ڕاکشاویت

هۆ دایە

گوتم هەڵسەوە تکایە

ئەو شوێنە غەریبە لەتۆ نایە

دایە،

کێ وەک جاران نوقڵم بداتێ و

چیرۆکم بۆ بڵێت

کێ دڕک لە پێیەکانم دەربێنێت و

قژم دابێنێت

کێ لایلایەم بۆ بڵێت و

ئامێزم تێوەربێنێت

دایکە، دوای تۆ زۆر هێتیم کەوتووم

تەنها لە تەمەن گەور□ بوومە

بە ڕۆح هێشتا منداڵە لاسارەکەی جارانم

ئەو منداڵەی هێشتا پێویستی بە نغرۆبوون لەناو نازی دایکە

ئەها سەیرکە چەند پەرێشانم دایە

گوتم هەڵسەوە تکایە، تابووت و گۆڕستان لە تۆنایە

تکایە، ڕۆحی من بۆخۆت بەرە و

دایکمم بۆ بگەڕێنەوە ئەی خودایە

دایکە تکایە، هەڵسەوە و وەکو جاران لەناو تەشتی دڵپاکیدا

بە ئاوی بەرائەت بمشۆرە

ئایەتەکانی بەختەوەریم لەسەر بخوێنە و

عەلاگەی چاوەڕوانیم پڕکە لە وردە ملەبەزی پێکەنین

بگەڕێوە و دەیجوورە تاریکەکانی ماڵەوە

بە وەسیەتەکانت ڕووناک کەرەوە

سەیرە!

تۆ کێوبوویت، چۆن وا بە ئاسانی مامزی تەمەنی خۆتت

خستە ژێر ملی چەقۆی ئەو گلە دڵڕەقە!

مردن زۆر لەوە بچووکترە کە دایکم ببات

ئەها سەیرکەن، چیم بەسەرهاتووە

هێندە سەرگەردانم، لە گەردیلەکانی جەستەی دایکم پەرتوبڵاوترم

هەر دەلێی لە لەوحی مەحفووزەوە موتوربەی تەنیایی کراوم!

بازاڕ جممەی دێت لە هیچ، دەوروبەرم هەمووی هیچە، کەچی من هەست بە هیچ ناکەم

ئەو ئازارە سەرمەدییانەی من، بە هیچ مۆرفینێک ڕامناکرێت

دایکە تکایە، بەس تۆهەڵسەوە، بەڵێن بێت

ئیتر لێناگەڕێم خەمی لەوە گەورەتر، لە قەفەسی ڕۆحم داگیرسێت

لێناگەڕێم قەبارەی عەبەسی□تەکەم

لەوە عەبەستر□

لێناگەڕێم

ئاوی حەسرەت لە دەریای چاوەڕوانیمدا

پەنگ بخواتەوە

لێناگەڕێم کوندەپەپووی ڕەشبینیی،

لەسەر تەنافی ڕوانگەم بنیشت□و□

ل□ناگ□□□م

وەرزێکی تری خلیسکان

لە پێدەشتی خەونەکانم دەسپێبکات و

ڕەوێکی تری قەڵەقی وجوودی هەناسەکانم

بەسەرکاتەوە

دایکە، بەس تۆ هەڵسەوە، بەڕێن بێت بەڵمە تەوالەتی زەمەن و

خەم لە تاڵیی بەتاڵ بەتاڵ کەمەوە.

شەماڵ بارەوانی

بۆچی بڕیارنامەی ٣٧٧ و مادەی ٩٩ی پەیماننامەی UN نەیانتوانی شەڕی غەززە بووەستێنن؟.. فەرمان محەمەد

ئاشکرایە کە بڕیارنامەی ٣٧٧ و ماددەی ٩٩ بەدرێژایی مێژووی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ١٩٤٥ەوە زۆر بەدەگمەن پەنایان بۆ بردراوە، بەڵام لە ماوەی ٧٠ ڕۆژی شەڕی ئیسڕائیل-حەماس، سکرتێری گشتیی، هەموو دەستەڵات و کارتەکانی سنووری دەستەڵاتی خۆی بەکارهێناوە بۆ وەستاندنی شەڕ.

لێرەدا دەکرێت بپرسین ئاخۆ نەتەوە یەکگرتووەکان، دەتوانێت یارمەتیدەر بێت لە هەوڵەکانی بۆ وەستاندنی شەڕی ئیسڕائیل و حەماس، وەک ئەرکی سەرەکیی خۆی؟

ئەرکی سەرەکیی نەتەوە یەکگرتووەکان پاراستنی ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتییە. لە بەشی شەشەمی میساقەکەدا چارەسەرکردنی ناکۆکییەکان بەشێوەیەکی ئاشتییانە، لەڕێگەی دەستێوەردانی ئەنجومەنی ئاسایشەوە، بە ڕێگەکانی وەک دانوستاندن، نێوەندگیریی، ناوبژیوانیی و بڕیاری دادوەریی دیاریکراوە.

ئەنجوومەنی ئاسایش دەتوانێت ل▯ک▯ینەوە لە هەر ناکۆکی▯ک یان بارودۆخێک بکات بۆ ئەوەی بزانێت ئایا ئەگەری ئەوە هەیە ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتی بخاتە مەترسییەوە. لە هەر قۆناغێکی ناکۆکیەکەدا، ئەگەر لایەنەکان نەیانتوانی بەڕێگەی ئاشتیانە ناکۆکی▯کە یەکلایی بکەنەوە، ئەوە ئەنجوومەن دەتوانێت ڕێکار یان شێوازی گونجاو پێشنیار بکات.

ئامانجی سەرەکیشی دەستەبەرکردنی ئاسایشی بەکۆمەڵە، کە بنەمای بەشی حەوتەمی میساقەکەیە، کە دەستەڵات بە ئەنجوومەنی ئاسایش دەدات بۆ گرتنەبەری ڕێوشوێنی زۆرەملێ لە سزای دیپلۆماسیی، ئابووریی و دوواتر دەستێوەردانی سەربازیی و چەکداریی لەو دۆخانەی کە هەوڵەکانی چارەسەرکردنی ئاشتیانە شکست دەهێنێت. بەڵام لە کاتی شەڕی ساردا ئەم جۆرە ڕێوشوێنانە بە دەگمەن جێبەجێ دەکران، چونکە گرژییەکانی نێوان ئەمریکا و یەکێتی سۆڤیەت ڕێگریان لە ئەنجوومەنی ئاسایش دەکرد لەسەر ڕێککەوتن و دەرکردنی بڕیار. ئێستاش گەڕاوینەتەوە هەمان دۆخی جەنگی سارد، کە بەجەنگی ساردی دووەم ناودەبردرێت، بەو پێیەی ئەمریکا ڕێگرە لە دەرکردنی هەر بڕیارنامەیەک بۆ وەستاندنی جەنگ.

کەواتە بڕیارنامەی۳۷۷ و مێژوووەکەی چییە؟ ئایا دەتواندرێت بەکاربهێندرێت بۆ ئەوەی بەدەوری ڤیتۆی ئەمریکادا تێپەڕێت بۆ وەستاندنی ئەو شەڕە؟

لە مادەی ۲۷، بڕگەی ۳ی میساقەکەدا هاتووە، کە بڕیارنامە جەوهەرییەکانی ئەنجوومەنی ئاسایش پێویستیان بە دەنگی بەڵێی نۆ ئەندام هەیە “لەوانەش دەنگی هاوڕایی ئەندامانی هەمیشەیی”. بەڵام زۆرینەی ئەندامانی ئەنجوومەنی ئاسایش هاوڕابوون کە ئامادەنەبوون لە ژووری کۆبوونەوەکە، ناتوانێت ڕێگریی لە ئۆرگانی سەرەکیی نەتەوە یەکگرتووەکان بکات، کە بەشێوەیەکی درووست مامەڵە بکات، ئەمەش بۆچوونێک بوو کە دواتر لەلایەن دادگەی دادی نێودەوڵەتیی (ICJ)ەوە پشتڕاستکرایەوە. زۆرجار لەمپەری بەردەم دەرکردنی بڕیار لە ئەنجوومەنی ئاسایش، بوونی ناکۆکی وڵاتە زلهێزەکان بەتایبەت ڕووسیا و ئەمریکایە، بۆیە پەنا دەبردرێتە بەر ئەم بڕیارنامەیە.
بڕیارنامەی 377؛ کە بە “یەکگرتن بۆ ئاشتیی” ناسراوە، ئامانج لێی چارەسەرکردنی دۆخێکە کە نەتەوە یەکگرتووەکان نەتوانێت بەرپرسیاریەتی سەرەکیی خۆی لە پاراستنی ئاشتیی و ئاسایشی نێودەوڵەتییدا جێبەجێ بکات. ئەنجوومەنی گشتیی دەتوانێت بە بەکارهێنانی میکانیزمی دانیشتنی تایبەت و لەناکاو کۆببێتەوە، بۆ ئەوەی ڕاسپاردەی بەکۆمەڵ پێشکەش بکەن، بەڵام لەڕووی یاسایییەوە

پابەندکەر نییە و بابەتەکە درێژ نابێتەوە بۆ بڕیاردانی پابەندکەر، وەک ئەوەی ئەنجوومەنی ئاسایش کە بڕیارەکانی پابەندکەرن.
ئەم بڕیارنامەیە، دەستەڵات بە ئەنجوومەنی گشتیی دەدات، یەکەم: کە لەڕێگەی ئەمینداری گشتییەوە کۆبوونەوەیەک گرێبدات، بۆ دەرکردنی ڕاسپاردە بۆ ئەندامان و ڕێوشوێنی بەکۆمەڵ، لەوانەش بەکارهێنانی هێزی چەکدار لە کاتی پێویستدا. بەڵام لێرەدا بەلایەنی کەمەوە دەبێت ئەندامێکی ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان یان کۆمەڵێک ئەندامی ئەنجوومەنی گشتیی لەگەڵ بانگهێشتکردنی بڕیارنامەکەدا ببن، بۆ ئەوەی بچێتە بواری جێبەجێکردنەوە.

بۆ ئەم بڕیارنامەیە بۆ وەستاندنی شەڕی غەززە بێئەنجام بوو؟
هەموو بڕیارەکانی ئەنجوومەنی گشتیی UNGA تەنیا ڕاسپاردەن، ئەمەش بەو مانایەیە، کە بە پێچەوانەی هەندێک لە بڕیارەکانی ئەنجوومەنی ئاسایش، ئەم بڕیارنامانە لەڕووی یاساییەوە پابەندکەر نین. ئەمەش واتە دەتواندرێت پێشنیارەکانی بەبێ هیچ دەرەنجامێک پشتگوێ بخرێن. ئیسڕائیل لە ماوەی ڕابوردوودا چەندین بڕیارنامەی نەتەوە یەکگرتووەکانی پشتگوێ خستووە، ئەمەش بەشێوەیەکی سەرەکیی دەگەڕێتەوە بۆ پشتیوانی دیپلۆماسی واشنتۆن.
گۆتێرێس سەرەکی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕایگەیاند سەرەڕای ڤیتۆی ئەمریکا واز لە بانگەوازکردن بۆ ئاگربەستی مرۆیی لە غەززە ناهێنێت. ئاماژەی بەوەش دا، "بەداخەوە ئەنجوومەنی ئاسایش نەیتوانیووە ئەو کارە بکات، بەڵام ئەوە نابێتە هۆی ئەوەی بەردەوام نەبم."
چی ئەم بیرۆکەیەی هێنایە ئاراوە؟ لە ئەنجامی جەنگی کۆریا لە ساڵی ١٩٥٠ بیرۆکەی پێشبینیکردنی دەستەڵاتی زیاتر بۆ سکرتێری گشتیی، بۆ ئەوەی ئەگەری شکاندنی بنبەستێک هەبێت، پەسەندکرا. لەو کاتەدا یەکێتیی سۆڤیەتی پێشوو، ڕێگریی لە هەر بڕیارێکی ئەنجوومەنی ئاسایش دەکرد بۆ وەستاندنی شەڕەکە، ئەمەش وایکرد بڕیارنامەی ٣٧٧ (٧) لە ٣ی تشرینی دووەمی ١٩٥٠ پەسەند بکرێت، ئەمەش دوای ئەوە هات کە ئەمریکا توانی پشتگیریی بۆ ئەو بیرۆکەیە دەستەبەر بکات، کە کۆبوونەوەی گشتیی پێویستی بە بەهێزکردن بوو بۆ بەرزکردنەوەی تواناکانی لە پاراستنی ئاسایشی جیهانیدا.

ئەم بڕیارنامەیە پێشتر لە کوێ بەکارهێنراوە؟
ئەم بڕیارنامەیە بەشێوەیەکی بەرفراوان بەکارناهێندرێت، بەڵام لە ماوەی دەیان ساڵدا چەند جارێک بەکارهێندراوە بۆ چارەسەرکردنی

چەند ناکۆکییەک، لەوانە قەیرانی کۆنگۆ لە ساڵی ١٩٦٠، ململانێی نێوان هیندستان و پاکستان لە ساڵی ١٩٧١ و ئەفغانستانی سەردەمی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٨٠.
تایبەتمەندییەکی هەرە گرینگی بڕیارنامەکە ئەوەیە کە دووپاتی دەکاتەوە کە ئەنجوومەنی گشتیی ئەگەر بە گونجاوی بزانێت، دەتوانێت پێشنیاری بەکارهێنانی هێز بکات، بەڵام بە قۆناغی ئێستا ئەمە ئەستەمە، چونکە ئەمریکای گەورەزلهێز لە یاریەکەدایە و وڵاتانی عەرەبیش خەریکی پاراستنی بەرژەوەندییەکانیانن.
بەو پێیە، ئەم بڕیارنامەکە چەندین جار بەکار هاتووە، بەڵام تەنیا جارێک جێبەجێ کراوە، ئەویش لە قەیرانی کۆریادا. بڕیارنامەی ٣٧٧A بە بانگهێشتکردنی دانیشتنێکی بەپەلەی ئەنجوومەنی گشتیی لە ساڵی ١٩٥١ بەهۆی نەبوونی کۆدەنگیی لەنێوان ئەندامانی UNSC بەکارهات و بووە هۆی دەرکردنی بڕیارنامەی ٤٩٨ (V)ی نەتەوەیەکگرتووەکان، کە تێیدا هاتبوو چین لەڕووی سەربازییەوە بەشداریی شەڕی کۆریای کردووە. ئەمەش یەکەمجار بوو، کە نەتەوەیەکگرتووەکان بەهۆی شەڕێکەوە وەک دەستدرێژکارێک مامەڵە لەگەڵ نەتەوەیەکدا بکات.
ئەم ئەرکەی یەکگرتن بۆ ئاشتیی، جیاوازە لە ئەرکی ئاشتیپارێزیی ڕێکخراوەکە، یان هێزی فریاگوزاریی نەتەوەیەکگرتووەکان (UNEF)، کە یەکەمیان لە ساڵی ١٩٥٦ بۆ چاودێریکردنی هێڵی پێشەوەی نێوان ئیسڕائیل و میسر دامەزراوە، UNEFیش ئەرکی شەڕکەری نەبوو و مەبەست لێی بێلایەنکردنی ململانێکان بوو، کە بووە هۆی درووستبوونی یەکەمین هێزی ئاشتیپارێزی نەتەوەیەکگرتووەکان و یارمەتی کۆتاییهێنانی لەشکرکێشیی سێ لایەنەی ئیسڕائیل، بەریتانیا و فەرەنسا بۆ سەر میسر و غەززە.

بۆچی ئەمریکا بەردەوام ڤیتۆی بڕیارنامەی ئاگربەستەکان دەکات؟

واشنتۆن بەردەوام ڤیتۆی هەر بڕیارێکی ئەنجوومەنی ئاسایشی کردووە، کە داوای ئاگربەستی دەستبەجێ و هێنانی بەشێکی بەرچاوتر لە یارمەتییە مرۆییەکان بۆ فەلەستینییە گەمارۆدراوەکان دەکات. ئەمەش هەمان سیناریۆکانی ساڵی ١٩٥٠ی یەکێتی سۆڤیەت دووبارە دەکاتەوە بە درێژەدان و بەردەوامیی شەڕ. فرانسیسکا ئەلبانیز، ڕاپۆرتەری تایبەتی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆ فەلەستین، ڕۆژی سێشەممە ڕایگەیاند کە "سوپای ئیسڕائیل شەڕی هەموو کەسێک و هەموو شتێک دەکات لە غەززە، لەنێویاندا UN و هاوکاتەش ئەڤریل بینێیت بەڕێوەبەری جێبەجێکاری ڕێکخراوی پزیشکانی بێسنوور گوتی: "ئەمڕۆ زۆرینەی جیهان بەیەکەوە ڕاوەستان و داوای کۆتاییهێنان بەم خوێنڕشتن و ئازارەی غەززە دەکات، بەڵام ئەمریکا جارێکی دیکە بە ئەوەی ڕێگە

بەدات کوشتاری خەڵکی سڤیل لە غەززە بەردەوام بێت قیتۆی بەیاننامەکەی کرد”.

ئەی مادەی ۹۹ چییە؟ کەی پەنای بۆ دەبردرێت؟

مادەی ۹۹، سکرتێری گشتیی دەتوانێت هەر بابەتێک بخاتە بەردەم ئەنجوومەنی ئاسایش، کە بە بۆچوونی خۆی مەترسیی لەسەر پاراستنی ئاشتیی و ئاسایشی نێودەوڵەتیی دروست بکات. ئەنتۆنیۆ گۆتێرێس سکرتێری گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ۷/۱۲/۲۰۲۳ پەنای بۆ مادەی ۹۹ برد، کە ماددەیەکە زۆر بەدەگمەن بەکاردەهێندرێت لە میساقی نەتەوە یەکگرتووەکان، کە دەسەڵات بە سکرتێری گشتیی دەدات “هەر بابەتێک کە بە بۆچوونی ئەو مەترسیی لەسەر پاراستنی ئاشتیی و ئاسایشی نێودەوڵەتیی دروست بکات” بیخاتە بەردەم ئەنجوومەنی ئاسایش، هەر بۆیە لە ماوەی سەرکایەتییەکەیدا بۆ یەکەمجار ئەم دەسەڵاتەی بەکارهێنا، هەرچەندە مادەی ۹۹ دەستبەجێ نابێتە هۆی کردەوەی ڕاستەوخۆی نەتەوە یەکگرتووەکان یان ئەنجوومەنی ئاسایش، بەڵام دەتوانێت پاڵنەرێک بخاتە بەردەم ئەنجوومەنی ئاسایش بۆ پێداچوونەوەی بەیاننامەکانی پێشووی.

گۆتێرێس دەڵێت: “کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیی بەرپرسیارێتی ئەوەیە کە هەموو کاریگەرییەکانی بەکاربهێنێت بۆ ڕێگریکردن لە پەرەسەندنی زیاتر و کۆتاییهێنان بەم قەیرانە”، بانگەشە بۆ ئەوە دەکات کە ئاگربەست تاکە ڕێگەیەکە بۆ گەڕاندنەوەی “ئارامیی و مانەوە” لە غەززە.

فەرمان محەمەد
ئیتاڵیا/ زانکۆی بۆڵۆنیا

(کۆڕەو) دروستە یان “کۆچڕەو”؟.. د.هیوا عەساف

زۆر جار لە ئاخاوتنی ڕۆژانە بەهۆی نزیکیی فۆرمیانەوە، جیاوازی لە نێوان دوو زاراوەیدا ناکرێت، یان لەبری یەکتر بەکاردێن، وەك (پارێزگا و پارێزگار)، (پلان و پیلان)، هەندێك جاریش لە بنەڕەتدا

فۆرمی زاراوەکان هەمان شتن، بەڵام واتای جیاوازیان وەرگرتووە، وەك (سەخت و خەست)، (وتار و گوتار). هەندێك بەکارهێنانی نادروستیش دەچێتە خانەی (هەڵەی بیستن)ەوە، وەك (فیت پەمپ) لەبری (فویل پەمپ)، (ڕێت ساید) لەبری (ڕۆنگ ساید). ئەمانە لە ئاخاوتنی ڕۆژانەدا ئاسایین، بەڵام دیاردەکە لە نوسین و لە زمانی فەرمیدا ڕێپێدراونییە! هاوشێوەی ئەم زاراوانە زۆرجار هەردوو دەربڕینی (کۆڕەو، کۆچڕەو) بە واتای (کۆچی بەکۆمەڵ) لە خەڵکی جیاوازەوە دەبیستین، ئاخۆ کامیان دروستە؟

(کۆڕەو) زاراوەیەکی سازکراوی تاڕادەیەك نوێیە، لە بەرامبەر (الهجرة الجماعیة)ی زمانی عەرەبی بەکاردێت و واتای (ڕەو/ڕۆیشتنی بە کۆمەڵ) دەدات. زاراوەکە لە (کۆ+ڕەو) دروستبووە. (کۆ) واتای (بەکۆمەڵ) دەدات. هەرچی (ڕەو)ە واتای (ڕۆیشتن، کۆچ) دەگەیەنێت. (ڕەو) لە بنەڕەتدا ڕەگی (ڕۆیشتن، ڕەوتەن)ە. ئەم فۆرمە لە پێکهاتەی وشەی وەك (زیادڕەو، زیادەڕەوی، توندڕەو، ڕاستڕەو، میانڕەو، ڕەوت…)دا هەیە و هەمان واتا دەدات.

لە زمانی کوردیدا وشەی (ڕەو، ڕەوکردن) بۆ ئەو باڵندانەش بەکاردێت، کە لە وەرزە جیاوازەکان بۆ ناوچەیەکی جوگرافیی گونجاوتر کۆچدەکەن. (ڕەوگە)ش شوێنی کۆبوونەوەی کۆچکەران یان ئاوارەکانە.

بەم پێیە و لەسەر بنەمای پەیوەندییە واتاییەکانی وشە(ئاسۆیی)، وشەی (ڕەو) ڕێ بە وشەیەکی وەك (کۆچ) نادات لە پاڵیدا دەربکەوێت، چونکە هەمان واتا دەدەن، بەمەش پێکەوەهاتنیان دەبێتە لادان لە (کۆتی هەڵبژاردن) و (هەڵئاوسانی واتایی) دروستدەکات. بۆیە دەربڕینی "کۆچڕەو" هەمان واتای مەبەست نادات، جگە لەوە لەسەر بنەمای لادانی زمانی سازکراوە. لە بنەڕەتیشدا هەر وشەی (کۆڕەو)ە و بە هۆی (هەڵەی بیستن)ەوە وا دەردەبڕدرێت، بۆیە پێویستە لە باری فەرمی و دەسگا فەرمییەکان خۆیان لە بەکارهێنانی ببوارن.

دۆزینەوەی (شـــــوێن) و (

تەمەن)ی نەورۆز.. مەولوود ئیبراهیم حەسەن

پێشەکیەکی پێویست..
سەرەتا بە هەمیشە نەورۆزتان پیرۆز بێت ..

خوێندەواری خۆشەویست من ئەوە نزیکەی بیست ساڵ دەبێت ، بەشێکی زۆری کات و توانای خۆم بۆ لێکۆڵینەوە لە مێژووی نەورۆز تەرخان کردووە ، ئەوەش بەو لێکۆڵینەوانەوە دەردەکەوێت کە لە کتێبی پێشوتر (نەورۆزی کورد ..لە ئەفسانەوە بۆ بە جیهانی بوون) و دوو توێی ئەم کتێبە (نەورۆز .. کۆنترین جەژن .. کوردیترین جەژن) دا کۆکراونەتەوە ، کە لەسەرەتایەکی سادەوە دەستم پێکردوو تا گەیشتمە دۆزینەوەی ئەو شوێنەی کە یەکەم جار ، جەژنی(نەورۆز- زەگمەک)ی تێدا کراوە ! دیارە دەبێ ئەوە بڵێم .. زۆر پێش من گوترابوو ، کە نەورۆز لە سۆمەرەوە دێت ؛ بەڵام ، کەس مێژووەکەی و شوێنەکەی بە دروستی دەسنیشان نەکرد بوو ، من بە لێکۆڵینەوەی بەردەوام گەیشتم بەوەی کە ، تەمەنی نەورۆز (١٢ هەزار ساڵ) ە و ئەو شوێنەش کە سەرەتا نەورۆز لەوێوە سەری هەڵداوە (شاری ژێر زەمینی هەشت چین لە ژێر چینی باکووری کوردستان (شاری دەرینکەیێ) یە ، کە لە نێو لێکۆڵینەوەکاندا ، بە بەڵگەوە ئەم ڕاستیانە دەخوێنیتەوە !
بەرگری لە نەورۆز..
ئێمەی کورد هەر لە کۆنەوە بەشێکی زۆر(خاک و مێژوو و کلتورمان) داگیرکراوە ! ساڵی (٢٠١٠) کە کۆمەڵەی گشتی لە نەتەوە یەکگرتووەکان ، نەورۆزی وەک (جەژنێکی کلتوری ئاشتی) کرد بە جەژنێکی جیهانی ، بەداخەوە لە پێناسەی نەورۆز ، لە سێ خاڵ دا بە هەڵە داچوو ، من هەر زوو هاتمە دەنگ و بە نووسین و کۆڕو سمینارو داواکاری ڕووم لە کۆمەڵەی گشتی و نەتەوە یەکگرتووەکان کردوو ، داوام کرد هەڵەکانی خۆی ڕاست بکاتەوە . هەڵەکانیش ئەمانە بوون :
١ – نەورۆزی وەک جەژنێکی ئێرانی و فارسی ناساند ؛ من گوتم کوردستانییە.
٢ – تەمەنی نەورۆزی بە (٣٠٠٠ ساڵ) خەمڵاند ، من نووسیم .. تەمەنی نەورۆز زۆر لە سێ هەزار ساڵ پترەو دەگاتە (١٢ هەزار ساڵ)
٣ – ڕۆژی نەورۆزی بە (٢١ / ٣) ی ساڵی زایینی داینە قەڵەم ، : من نووسیم دەبێ نەورۆز بە پێی ساڵنامەی (سۆمەری- کوردی) ڕۆژەکەی دەسنیشان بکرێ ، کە دەکاتە ڕۆژی (١ /١ ی ساڵە نوێی کوردی واتە

ڕۆژی یەکەمی مانگی یەکەمی ساڵی نوێ(مانگی نەورۆزی کوردی) نەک ۲۱/ ۳ کە ئەم ڕۆژە بە پێی دوو ساڵنامەی زایینی و کوردی کە دەکەونە بەرامبەری یەک ، بەڵێ ڕاستیەکەی نەورۆز ڕۆژی ۱ / ۱ مانگی نەورۆزی ساڵی نوێی کوردیە . هەر من نووسیم .. ئەوە تەنیا میللەتی کوردە مانگی یەکەمی ساڵی نوێی خۆی بە ناوی(نەورۆز) کردووە ، کە ئەمەش نیشانەی ڕەسەنایەتی جەژنی نەورۆزە لە کوردستان .

نەوەندی نەورۆزیی..

بە هۆی ئەوەی کە نەورۆز جەژنێکی کۆن و گرنگ و جیهانیە ، پەیوەستە کورد گرنگیەکی زۆرو بە کردەوەی پێبدات ، من بە ئەم گرنگی پێدانە ، بە چاکی دەزانم .. بە هۆی سازیەک بەیت کە بەڕای ئەمە ناوی ئەم سازیە (نەوەندی نەورۆزیی) بەیت ، ئەم نەوەندە بە بەرنامەی بەردەوام و ساڵانە میهرەجان و کۆڕ نەڤاە و کۆڕو کەبوونەوەی زۆر بە بەرنامەیەکی ورد ، بە ئەدەب و هونەرو شانۆو سینەماو وەرزش و کلتورو فۆلکلۆر دابنەیت و تیپە جیا جیاکان کە بکاتەوەو لە وڵاتانی دوورو نزیک داوەتی هاوچەشنەکانیان بکات ، لە وڵاتانێک کە ئەوانیش لە کەنەوە نەورۆز وەک جەژنێکی کلتوری پیرۆز دەکەن ، تیپەکان بە سەرپەرشتی لێژنەی پسپۆر بکەونە پێشبڕکە و براوەکان .. لەسەر ئاستی تیپ و تاک بە (خەڵاتی نەورۆزی) خەڵات بکرێن . دەکرێ میهرەجانە گەورەکە لە سەرو بەری نەورۆزا بەیت و ساڵانەش بە کۆڕو کەبوونەوەی تاک تاک و جیا جیا نەوەندەکە بەردەوام چالاکی هەمە جۆری هەبێت . ئەمەش هەیەکە بە کار پێیداکردنی دەیان و سەدان گەنجی بەکارو بوژانەوەیەکیشە بە بازاڕەی ئابووری وڵات و گەرم و گوڕی گەشتیاری هەمەجۆر لە کوردستان . پەیوەندی فراوان لەگەڵ وڵاتانی جۆر بە جۆر.

ساڵنامەی نەورۆز ..

نەورۆز هەر ئەوە نییە کە ڕۆژێکی جەژنە ! بەڵکو سەرەتای (ساڵنامە)یەکی وردو ڕێک و دوانزە مانگەیە ، ئەو ساڵنامەیە لە نەورۆز ڕا ساڵەکە بە پێی سروشتی کوردستان سوڕانی فەلەکی مانگ و هەفتەو ڕۆژی بە دیاری کراوە ، هەر بۆیە پەیوەستەو گرنگە کورد ئەم ساڵنامەیە بکات بە (ساڵنامەی فەرمی) خۆی و کارە گرنگەکانی دەوڵەت بخاتە ڕۆژو مانگی نەورۆز ، وەک هەڵبژاردنی سەرۆک و پێکهێنانی حکومەت و سوێندخواردنی ئەندامانی پەرلەمان و حکومەت و وەزیرەکان دانانی میزانیەو پلانی کارکردنی ساڵانە . هەروەها بە هۆی ئەوەی کە کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان نەورۆزی کردووە بە جەژنێکی جیهانی ، دیسان دەکرێ ساڵنامەکەشی بکرێت بە ساڵنامەی جیهانی .

نەورۆزو خۆشەویستی..

ئەستا ڕۆژی(ڤالانتاین) وەک(ڕۆژی خۆشەویستی) جیهانی

داگیرکردووە، گەنجەکانی ئەمەش بەشەکن لەو پێشوازیکارانەی کە ئەم ڕۆژە دەکەن بە ڕۆژی گوڵ گۆڕینەوە ، ئەمەش چیرۆکەکەی لەوە هاتووە ، لە سەدەی سێیەمی زایینی (کلدیوسی دووەم)ی ئیمپراتۆر ، (شوکردن) و (ژنهێنان)ی لە گەنجەکان قەدەغەکردبوو، بەو هەنجەتەی گەنجەکان بە سەربازی بەهێزترن ، قەشە (سنت والنتایین) ئەمەی قبوڵ نەکردو بەنهێنی کچ و کوڕەکانی لێک مارەدەکردو پیرۆزی پێ دەدان ؛ ئیمپراتۆر ئەمەی زانی و قەشەی خستە بەندیخانەو دواجار لەسەری دا ! هەرچەندە ڕای واش هەیە کە ئەم چیرۆکە ئەفسانەو هەڵبەستراوە ؛ بەڵام ، بە بەسەرچوونی ڕۆژگار ١٤/٢ ڕۆژی لە سەدارەدانی ڤالانتین کرا بە ڕۆژی خۆشەویستی .

ئەم چیرۆکە سەر بە جیهانی مەسیحیەتەو بە سەدەی سێیەمی زایینی دەگەڕێتەوە ، لە پاڵ ئەمەدا ئەمە ڕۆژی نەورۆزمان هەیە ، کە ڕۆژی خۆشەویستی (مەم و زین) ە و تەمەنی دوازدە هەزار ساڵە، لەم ڕۆژەدا بە پێی داستانی (دەمموزو عەشتار) سەمەری ڕۆژی خۆشەویستی دەمموزو عەشتاریشە ، بە پێی داستانی (مەم و زین) یش ڕۆژی خۆشەویستی ئەوانیشە ، جا دەکرێ گەنجانی کوردستان ڕۆژی نەورۆز بکەن بە (ڕۆژی خۆشەویستی) خۆیان ! چۆن لە (مەم و زین)دا ڕۆژەکە ڕۆژی یەکەمی یەکترناسین و یەکترخۆشویستنیانە ، خۆشەویستی ئەم دوانە ، خۆشەویستیەکی پڕ لە عەشقەو خەماوییە ! تەمەنی خۆشەویستی و چیرۆکەکە دوازدە هەزار ساڵە ، بەڵێ بەم ڕۆژە (ڕۆژی نەورۆزی خۆشەویستی) گەنجەکانمان دەبن بە خاوەنی ڕۆژی خۆشەویستی خۆیان . ئەمەش لە نەو کلتورەکەوە هاتووە ، کە ئەو سەردەمە لە کوردستان ولە ڕۆژی نەورۆز (کچ و کوڕ) ان خۆیان دەگۆڕی و کچ بەرگی کوڕانی دەپۆشی و کوڕیش پۆشاکی کچانەی لەبەردەکرد ، هەریەکەو بەدوای دڵخوازی خۆی دا دەگەڕا، مەم و زین لەو ڕۆژەو بەم کلتورە یەکتریان بینی و یەکتریان خۆشویست و کۆتایی خۆشەویستیەکەشیان زانراوە . دەکرێ لەم ڕۆژەدا جوانترین خۆشەویست و سەرکەوتوو ترین خۆشەویستەکان (خەڵاتی خۆشەویستی نەورۆز) یان پێ ببەخشرێ !

ڕۆژی جیهانی شیعر..

هەر لە ڕۆژی نەورۆز ١/١ ساڵی نوێ کوردی و ٢١/٣ی زاینی ، یۆنیسکۆ ئەم ڕۆژەی کردووە بە (ڕۆژی جیهانی شیعر) هەر بۆیە فرسەتێکی چاک و جوانە لەم ڕۆژەشدا شاعیرانی کوردو نەوەندە ئەدەبیەکان ، لە گەڵ نەورۆزا وەک ڕۆژی خۆشەویستی و ڕۆژی شیعریش بکەن بە ئاهەنگ وبە چالاکیە شیعریەکانی خۆیان ئاهەنگی نەورۆز گەرم ترو زیندوتر بکەن ، براوەکانی شیعریش بە (خەڵاتی نەورۆزی بۆ شیعر) خەڵات بکەن !

گرنگی نەورۆز لە جیهاندا ..

بۆ ئەوەی گرنگی نەورۆز بزانین ، واچاکە بزانین ئەو وڵاتانەی کە
نەورۆز لە کورد قەدەغەدەکەن و لە پێناو ڕێگرتن لە کورد .. لاوانی
کورد دەخەنە بەندیخانەو دەگرن و بریندار دەکەن و دەکوژن ؛ ئەوان
چۆن هەڵس و کەوت لە گەڵ نەورۆز دەکەن و بە ناڕەوا دەیکەن بە هی
خۆێان ، لە کاتێکدا لێکۆڵەرانی جیهان و ئەو وڵاتانەش ئەوەیان
سەلماندووە کە نەورۆز لە سۆمەرەوە دێت و لە کوردستانەوە سەری
هەڵداوە ، ترکیا کە ساڵانە ڕێ لە لاوانی کورد دەگرێ و دەیانخاتە
بەندیخانە ، هەر بۆ ئەوەی بە ئازادی یادی نەورۆز نەکەنەوە ! کەچی
ساڵی (٢٠١٠) کە کۆمەلەی گشتی نەتەوە ی□ککگرتووەکان ، نەورۆزی کرد
بە جەژنێکی جیهانی ترکیا ناڕەزایی دەربڕی و لە گەڵ ئێران بۆ
ماوەیەکی زۆر کەوتنە شەڕە دندوک و ڕاگەیاندن و دەیگوت: نەورۆز هی
ئێمەیە ؟! کار گەیشتە ئەوەی کە ئێران ترکیای بە (شەیتانی دز)
ناوبرد ! هەر ئێرانیش بە ماوەیەکی کەم پێش نەورۆز بە(فەرمانی
ئایینی و حکومەتی) ئاهەنگی نەورۆزی قەدەغەکرد ، بەو هەنجەتەی
لەگەڵ ئایین ناگونجێ ! کەچی کە هەستیان کرد نەتەوە ی□ککگرتووەکان
جەژنی نەورۆز دەکات بە جیهانی و ئەو جەژنە بە ئێرانی – فارسی
دەزانێ ؛ هەرزوو لە فەرمانی قەدەغەکردنەکەیان پەشیمان بوونەوەو
ئەوساڵە بەگەرمی بە بۆنەی نەورۆز پێشوازیان لە سەرۆکی وڵاتان و
پیرۆزباییەکانی نەورۆز کرد ، کە لە وڵاتان بۆ ئێران دەهاتن
وەڵامیان دەدایەوە ! ئەوە جگە لەوەی کە وەزیری دەرەوەی
ئەفغانستان بە نیشانەی نا□ەزایی دانیشتنەکەی کۆمەڵەی گشتی
نەتەوە ی□ککگرتووەکانی بەجێهێشت و ڕازی نە بوو بەوەی جەژنی نەورۆز بە
ئێران و فارسی ناو ببرێت ! ئەم وڵاتانە بە هۆی ئەوەی نرخی
نەورۆزو ئەم بە جیهانی کردنەیان بە چاکی دەزانی! لە کاتێک دا هیچ
یەک لەم وڵاتانە ئەو بەڵگەیان بەدەستەوە نیە ، کە کورد هەیەتی
..خۆیان بە خاوەنی نەورۆز دەزانی ، کەچی کورد لەم بگرەو بەردەو
تاڵان و بڕۆیە بێ ئاگا بوو .

ئێستا پێویستە کورد ڕێگایەکی یاسایی دبلۆماسی بدۆزێتەوە ، بۆ
ئەوەی بتوانی بڕیاری کۆمەڵەی گشتی نەتەوە ی□ککگرتووەکان ڕاست
بکاتەوەو نەرۆز بە (نەورۆزی کوردستان) ناودێر بکرێ ؛ ئەم
ناودێرکردنەی نەورۆز بە کوردستانەوە سوودی زۆری بۆ کوردستان
هەیە، لە ڕووی پەیوەندی هونەری کلتوری گەشتیاری ئەدەبی وەرزشی و
سینەمایی و شانۆیی و ئابووری.. هەتا دەگاتە سیاسیش لە گەڵ هەموو
ئەو وڵاتانەی کە نەورۆز بە جەژن دەگرن لە جیهان .

نەورۆزو ئەفسانە ..

نەورۆز لە زۆر ڕووەو بە ئەفسانە بەستراوەتەوە، لەم کتێبە
لێکۆڵێنەوەییەش زۆر جار باس لە (ئەفسانە – ئستورە)دەکرێ ،

دیاسن لە کتێبەکەی پێشترم لە بارەی مێژووی نەورۆز (نەورۆزی کورد .. لە ئەفسانەوە بۆ بە جیهانی بوون) هەر لە ناو نیشانەکەی ناوی – ئەفسانە – هاتووە ، بەداخەوە تائێستاش لە نەو خەڵک و هەتا بەشەکی زۆر لە ڕۆشنبیرو مامۆستایانی زانکۆش ، تێڕوانینەکی باشیان نییە ، بە ئەفسانە ! هەن بە درەو خەیاڵ و پڕوپوچ و ناڕاستی تێدەگەن ! کەچی ئەفسانە پێکهاتەیەکی زۆر ڕەهەندەو زیاتر لە مانایەک و شیکردنەوەیەک هەڵدەگرێ ! من لێرە پێ لەسەر بەشە مێژوویی و واقیعیەکەی دادەگرم و خوێندەوار بەم بەشە ئاشنا دەکەم .

ئەمە لە مێژوو و کلتوری میللەتانی کۆن وەک سۆمەر و فیرعەونەکان و یۆنان ، (ئەفسانەی خوداوەندان)مان هەیە ، لەم دەقە ئەفسانەییانە بە پێی ئایینە کۆنەکان ، خوداوەنان کارەکتەری سەرەکی ئەم دەقانەن ، دەقی ئستورەی خوداوندان ، کەچی لە (ئەفسانەی گشتی) خوداوەن بەم ڕەنگ و دەنگ و توانایە بەرچاو ناکەون ، کارەکتەرەکان بریتین لە مرۆڤی ئاسایی و گیان لە بەران و دیوو جنۆکەو هەندێ کاری لە توانا بەدەرو هەندێ کەرەستەی ئەفسانەی ، هەموو ئەمانە پێکەوە هەڵەس و کەوت دەکەن و ئەفسانە دروست دەکەن ، لە تەک ئەمانە لە دەقی – ئەفسانە – یی ڕووداوی بەرچاو- واقیع- ی و مێژوویی هەن و مرۆڤی ئاسایی ڕۆڵی تێدا دەبینن ، ئەمانەش لە شوێنەکی جوگرافی ناسراوو ڕۆژگارو مێژووەکی دیارو لە نەو کۆمەڵگەیەکی بەرچاو دا دەردەکەون ، واتە ئەم بەشە بەشەکی نەو ژیانە بە هەموو ڕەهەندەکانیەوە ، بەڵام ، ئەمانە تێکەڵەی ڕەگەزە ئەفسانەییەکان کراون و بە زمانەکی ئەدەبی و ئەفسانەیی دەگێڕدرێنەوە ؛ هەر بۆیە هەرکاتە گوتمان ئەفسانە ؛ واتە بەشەکی گرنگی واقیعی و مێژووی لە نیو ئەم ئەفسانەیەدا هەن ! ئەگەر لە نەو کلتوری هەر میللەتەک دەقەکمان کەوتە بەرچاو ، ئەو دەقە پڕ بوو لە (خەیاڵ و فانتازیاو ڕەگەزی ئەفسانەیی) ئەوا ئەو دەقە دەقەکی (خوراف – وەڕێنە) ییە ! نەک ئەفسانە . هەر بۆیە ئەمە لەم لێکۆڵینەوەدا ، باسی ئەفسانەی خوداوەنان و ئەفسانەی گشتیمان کردووە ، کە لە نەو هەردوکیان ، بەشەکی گرنگی واقیع هەیە ، کە ڕاستەو خۆ ڕووداوەکانی بە ژیان پەیوەند دەکات و ڕێگای ئەوەمان بۆ خۆش دەکات ، لەو دەقانە بەدوایی بەشە مێژووییەکەی دا بچین و ڕووداوو مرۆڤە ڕاستەقینەکان بەسەر بکەینەوە !هەر بۆیە پێمخۆشە خوێندەواری بەڕێز هەرکاتە وشەی ئەفسانە دەبیسێ ، وا تێنەگات ئەمە هەمووی هەر خەیاڵ و فانتازیایەو بەشە مێژوویی و واقیعیەکەی لە بیر نەکات!

خۆڕاتی نەورۆز..

لە سەرەوە چەند جارەک باسی خۆڕاتی نەورۆزم کرد ، بە پێویست و

گرنگی دەزانم ئەمە میللەتی کورد (خەڵاتی نەورۆز) مان هەبێت ، چۆن ئەمڕۆ هەموو میللەت و وڵاتانێک هەریەکەو خەڵاتێک یان چەند خەڵاتی خۆیان هەیەو ساڵانە دەیبەخشێتە ئەوکەس و نەوەندانەی شایستەی خەڵاتن ! چ لەوە جوانترە خەڵاتەکەی ئەمە بە ناوت (خەڵاتی نەورۆز) بێت ، کە نەورۆز کۆنترین جەژن و جیهانیترین جەژنە ، ئەوەتە کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان ، بەهۆی ئەو گرنگیەوە لە (ساڵی ٢٠١٠) ەوە کردوویەتی بە جەژنێکی جیهانی ، با ئەمەش (خەڵاتی نەورۆز) بکەین بە خەڵاتێکی جیهانی و ئەم خەڵاتە بە دیاری و وەک پاداشت ساڵانە لە ناوەوەو لە دەرەوە پێشکەش بەو کەس و نەوەندانە بکەین کە داهێنەرن و شایستەی خەڵاتن .

مەولود ئیبراهیم حەسەن

١٠ / ٣ / ٢٠٢٤ – هەولێر

٨ی مارس و بزووتنەوەی دژی ئاپارتایدی جێندەری.. حەمید تەقوای

و: کاوە عومەر

دەقی نوسراوەی ئەم چاوپێکەوتنە بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک کە لەگەڵ کەناڵی ئاسمانی کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

جەلیل جەلیلی: ئەمساڵ ڕۆژی جیهانی ژنان لە ئێران تەواوەتی تایبەت بوو. یادی ئەم ڕۆژە شێوەی بزووتنەوەیەک و ناڕەزایەتیەکی سەرتاسەری و کۆمەڵایەتیی وەرگرت. چەندین پەیام و لێدوان لە لایەن چالاکوانان و دامەزراوە خەباتکارانەکانەوە بڵاوکرانەوە، کە ناوەرۆکێکی ڕادیکاڵیان هەبوو لە دژی حیجاب، دژی ئاپارتایدی جێندەری و دژی سیاسەت و یاساکانی دژە ژنی کۆماری ئیسلامی. لە کوردستان، لە شاری بوکان، دایکانی دادخواز لە کاردانەوەیەکی ڕەمزیدا حیجابەکانیان لەسەریان کردەوە و ڕایانگەیاند کە ئازیزانیان لە پێناو بەرگریکردن لە مافی ژنان گیانیان لەدەستداوە. لەسەر ئاستی سەرتاسەریشدا خانەنشینان لە بەیاننامە و

گردبوونەوە نارەزاییەتییەکانیاندا قسەیان دەکرد و دروشمیان بە داکۆکی لە مافەکانی ژنان دەوتەوە؛ هەروەها زۆرێک لە ڕێکخراوە کرێکارییەکان لە پەیام و لێدوانە پڕ جۆشەکانیاندا ڕۆژی جیهانی ژنانیان بەرز ڕاگرت و سیاسەتە دژی ژنەکانی حکومەتیان شەرمەزار کرد. لە زۆرێک لە شارەکان ژنان و پیاوان بە دابەشکردنی گوڵ و شیرینی و هتد ڕۆژی جیهانی ژنانیان بەرز ڕاگرت. هەموو ئەمانە ئاماژەیان بە ٨ی مارسێکی هێرش بەرانە و زیندوو دەکرد. بەڕای ئێوە بۆچی ٨ی مارسی ئەمساڵ بە قەبارەیەکی وا گەورە بەڕێوەچوو؟

حەمید تەقوای: ئەمە دووەمین ٨ی مارسە کە دوای دەستپێکردنی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بەڕێوەدەچێت. وە کاریگەرییەکانی ئەم بزووتنەوەیە و ئەم شۆڕشە گەورەیە لە هەموو گۆڕانکارییە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی ئێراندا دەبینرێت. ئەم شۆڕشە بە شۆڕشی ژنان ناسراوە. بە یەکەمین شۆڕشی ژنان لە مێژوودا ناودەبرێت چونکە لەم شۆڕشەدا، لە ڕووی ناوەڕۆک و ئامانجەکانییەوە- کە لە دروشمی سەرەکی ژن ژیان ئازادیدا دەرکەوتووە- ماف و ئازادیی ژن جێگەیەکی بەرچاوی هەیە و ژن لە پێشەنگیدایە ئەم بزووتنەوەیە. هەروەها ٨ی مارس ڕۆژی جیهانی ژنانە و بە بەدڵنیاییەوە پێشبینی ئەوە دەکرا کە لە ڕۆژێکی وادا کۆمەڵگە جوڵانەوەیەکی گەورەی هەبێت. ئەمساڵ ڕەنگە زۆر کەس بیریان لەوە کردبێتەوە کە بەهۆی دابەزینی ڕێژەیی خەباتی ناو شەقامەکان، ٨ی ئازار ئەو شۆڕ و شەوقەی ساڵی ڕابردووی نابێت. به ڕام به پێچه وانه وه ئه مساڵ ٨ی مارس بوو به هێرشێکی به ڕفراوان و پێشڕه وییه کی گرنگ له خه باتی خه ڵکدا بۆ ڕووخانی حکوومه ت.

هەروەک ئاماژەت پێدا، ٨ی مارس لەسەر ئاستێکی کۆمەڵایەتی فراوان بەڕێوەچوو، چەندین پەیام و لێدوان نەک تەنها لەلایەن کەسایەتی و دامەزراوەکانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی ژنانەوە، بەڵکو لەلایەن زۆرێک لە ڕێکخراوەکانی خوێندکاری و چالاکوان، خانەنشینان، کرێکاران، مامۆستایان، دادخوازان و تەنانەت زیندانیانی سیاسی و هتد بڵاوکرایەوە. هەموو ئەو پەیام و لێدوانانە کۆماری ئیسلامییان وەک حکوومەتێکی دژە ژن و سیستەمی ئاپارتایدی جێندەری شەرمەزار کرد، پشتیوانیان لە شۆڕشی ژن ژیانی ئازادی کرد و جارێکی دیکە جەختیان لەسەر ئەوە کردەوە کە تا کۆتایی ڕادەوەستین.

لە لایەکی دیکەوە خەڵک وەک ئاهەنگێکی سەرتاسەری ٨ی مارس ئاهەنگیان گێڕا. لە شەقامەکاندا گوڵ و شیرینییان دابەشکرد و دەستخۆشییان لە یەکتر کرد. وەک باست کرد هەنگاوێکی زۆر بوێرانە و ئازایانە لەلایەن دایکانی دادخواز لە بوکانەوە ئەنجامدرا کە کلیپەکەیان لە سۆشیال میدیادا بە شێوەیەکی بەرفراوان پێشوازی لێکرا.

بەم شێوەیە ٨ی مارس بوو بە بزووتنەوەی ئاهەنگ و ناڕەزایەتی و دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی لە ئێران بە ناوەرکی دژی
حکومەت و ڕووخاندن خوازییەوە.

٨ی مارس جارێکی تر نیشانی دا کە شۆڕشی ژن ژیان ئازی چەندە زیندووە و جەماوەری خەڵک چۆن سوورن لەسەر ڕووخاندنی ئەم حکومەتە. چۆن خەڵک بەدوای دەرفەتێکدا دەگەڕێن بۆ بەرزکردنەوەی ناڕەزایەتی خۆیان بەرامبەر بە حکومەت بە هەموو شێوەیەک و لە هەر بۆنەیەکدا. جارێکی تر پیرۆزبایی ٨ی مارس لە سەرجەم تێکۆشەرانی شۆڕش و سەرجەم ژن و پیاوە ئازادەکانی ئێران دەکەم و هیوادارم لە زووترین کاتدا شۆڕشەکەمان کۆتایی پێبێت و ٨ی ماری ساڵی داهاتوو لە ئێرانێکی ئازاد لە شەڕی کۆماری ئیسلامیدا بەرپابکەین.
جەلیل جەلیلی: جوڵەیەکی تری گرنگ لەلایەن زیندانیانی سیاسییەوە ئەنجامدرا. لە بەیاننامەیەکدا لە ٨ی مارسدا، ١١ ژنی زیندانیکراوی زیندانی ئێوین باسیان لە ئاپارتایدی جێندەری و پێویستی ڕووبەڕووبوونەوەی وەک ڕێگ خۆشکەرێک دەبێت بۆ خەباتی خەڵک. بەڕای ئێوە پێگە و گرنگی ئەم بزووتنەوەیە چییە؟ ئایا دەکرێت هەموو نادادپەروەرییەکانی ژنان بگەڕێندرێتەوە بۆ ئاپارتایدی جێندەری؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم بە بۆچوونی من تایبەتمەندییەکی گرنگی ٨ی ئازاری ئەمساڵ، ناڕەزایەتی دژ بە ئاپارتایدی جێندەری بوو. دەمێکە تێکۆشەران و حزبە ڕادیکاڵەکانی وەک حزبەکەی ئێمە ئاماژە بەوە دەکەن کە کۆماری ئیسلامی ڕژێمێکی ئاپارتایدی جێندەرییە و هەر بۆیە پێویستە لە جیهاندا ڕەت بکرێتەوە و بایکۆت بکرێت، هەروەک چۆن ڕژێمی ئاپارتایدی ڕەگەزی ئەفریقای باشوور لەلایەن جیهانەوە و لەلایەن حکومەتەوە بایکۆت کرا. ئەمە هەمیشە خواست بووە، بەڵام ئەمساڵ گۆڕا بە بزووتنەوە و هێرشێکی کۆمەڵایەتی بەرفراوان. زۆرێک لە هەڵسوڕاوان، وەک ئێوە وتتان، زیندانیانی سیاسی – لە نێویاندا خاتوو نەرگس محەمەدی کە لە نامەیەکدا بە ئەمینداری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان داوای بە تاوان ناساندنی ئاپارتایدی جێندەری لە ئێران کرد-، زیاتر لە ٤٠ ڕێکخراوی کرێکاری و خوێندکاری و داکۆکیکارانی مافی ژنان لە بەیاننامەیەکی هاوبەشدا دژی ئاپارتایدی جێندەر، هەروەها چەندین ڕێکخراوی مامۆستایان و خانەنشینان و ڕێکخراوە کرێکارییەکان و هتد، بە ڕوونی لە دژی ئاپارتایدی جێندەر وەستاونەتەوە و هاتوونەتە مەیدان. لەسەر ئاستی جیهانیش داکۆکیکارانی مافی مرۆڤ کۆماری ئیسلامییان وەک ڕژێمی ئاپارتایدی جێندەری مەحکووم کردووە.

دەمەوێت بڵێم لە ٨ی مارسدا ئاڵای خەبات دژی ئاپارتایدی جەندەری هەڵکرا. لە ئاستێکی بەرفراواندا تێکۆشەران و دامودەزگا جۆراوجۆرەکان دژی ئاپارتایدی جەندەری ڕاپەڕین و کۆماری ئیسلامیان وەک ڕێژیمێکی ئاپارتایدی جەندەری مەحکوم کرد.

سەبارەت بە بەشی دووەمی پرسیارەکەت کە ئایا دەتوانرێت هەموو پرسەکانی نەهامەتی و هەڵاواردن لە دژی ژنان بگەڕێندرێتەوە بە ئاپارتایدی جەندەری، دەبێ بڵێم بە کە بەدڵنیاییەوە نادادپەروەری و هەڵاواردن بەرامبەر ژنان ڕەهەندی ئەودیو و فراوانتریان لە جیاکاریی جەندەری هەیە. بەڵام پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە مانای ئاپارتایدی جەندەری تەنیا جیابوونەوەی ژن و پیاو نییە لە شەقام و کۆبوونەوەی گشتیدا، بەڵکو جیاکاریی توند و بەربڵاوی ژنانە لە هەموو بوارەکاندا. ئاپارتایدی جەندەری لە ڕاستیدا هەما و دەرکەوتنی هەموو ئەو هەڵاواردن و ناعەدالەتیانەیە کە کۆماری ئیسلامی بەسەر ٥٠٪ی کۆمەڵگادا سەپاندووە. وەک چۆن ئاپارتایدی ڕەگەزی لە باشووری ئەفریقا دان بە هیچ مافێکی کۆمەڵایەتی بە ڕەشپێستەکان نەناساند، کۆماری ئیسلامی ئێرانیش دان بە هیچ مافێک بە ژنان نانێت.

لە کۆماری ئیسلامیدا ژنان لە زۆرێک لە مافەکان بێبەش دەکرێن و تەنانەت لەو شوێنانەی کە مافیان هەیە، بە نیوە پیاو هەژمار دەکرێن. لە فەلسەفەی ئیسلامی و یاساکانی کۆماری ئیسلامیدا ژن لە ژێر سەرپەرشتی پیاودایە. بۆیە لە بارودۆخی ئەمڕۆی ئێراندا تەنانەت پەلەنەکانی وەک "ڕەگەزی لاوازتر" و "هاوڵاتی پلە دوو" ڕەوا دەبینرێن. ژن بە هیچ شێوەیەک بە مرۆڤی سەربەخۆ نازانرێت. ژن یان لەژێر سەرپەرشتی باوکی و براکان و پیاوانی بنەماڵەدایە، یان دوای هاوسەرگیری لەژێر سەرپەرشتی مێردەکەیدایە. زۆرێک لە چالاکییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی ژنان بە ڕەزامەندی سەرپەرشتیاری پیاوەوەیە. ژنان تەنانەت ناتوانن بەبێ مۆڵەتی باوک یان مێردەکەیان گەشت بکەن. ئاپارتایدی جەندەری هەموو ئەم هەڵاواردن و نادادپەروەرییە گەورەیە لەخۆدەگرێت.

لایەنێکی دیکەش ڕوانینی حکومەتە بە ژنان وەک کاڵای سێکسی و ئامرازی چێژوەرگرتن بە پیاوان. زۆرێک لە یاساکانی کۆماری ئیسلامی لەوان حیجاب، قەدەغەکردنی گۆرانی وتنی ژنان و قەدەغەکردنی گشتیی دەرکەوتنی ژن و پیاو پێکەوە، لەم تێڕوانینە بە ژن وەک کەرەستە و کاڵای سێکسی سەرچاوە دەگرن.٨ی مارس جارێکی تر نیشانی دا کە شۆڕشی ژنان لە ژیانی ئازاددا چەندە زیندووە و جەماوەری خەڵک چۆن سوورن بە ڕووخاندنی ئەم حکومەتە. چۆن خەڵک بەدوای دەرفەتێکدا دەگەڕێن بە بەرزکردنەوەی ناڕەزایەتی خۆیان بەرامبەر بە حکومەت بە هەموو

شێوەیەک و لە هەر بۆنەیەکدا. جارێکی تر پیرۆزبایی ٨ی مارس لە سەرجەم تێکۆشەرانی شۆڕش و سەرجەم ژن و پیاوە ئازادەکانی ئێران دەکەم و هیوادارم لە زووترین کاتدا شۆڕشەکەمان کۆتایی پێبێت و ٨ی مارس سا□□ی داهاتوو لە… ئێرانێکی ئازاد لە خراپەی کۆماری ئیسلامی.

جەلیل جەلیلی: جوڵەیەکی تری گرنگ لەلایەن زیندانیانی سیاسییەوە ئەنجامدرا. لە بەیاننامەیەکدا لە ٨ی مارسدا، ١١ ژنی زیندانیکراوی زیندانی ئێڤین باسیان لە ئاپارتایدی جێندەری و پێویستی ڕووبەڕووبوونەوەی وەک ڕێگایەک بۆ پێشەوە بۆ خەباتی خەڵک کردووە. بەڕای ئێوە پێگە و گرنگی ئەم بزووتنەوەیە چییە؟ ئایا دەکرێت هەموو ناداپ□روەرییەکانی ژنان بگەڕێندرێتەوە بۆ ئاپارتایدی جێندەری؟

حەمید تەقوەی: خاڵی یەکەم بە بۆچوونی من تایبەتمەندییەکی گرنگی ٨ی مارسی ئەمساڵ، ناڕەزایەتی دژ بە ئاپارتایدی جێندەری بوو. دەمێکە خەباتکاران و حزبە ڕادیکاڵەکانی وەک حزبەکەی ئێمە پێشنیاری ئەوە دەکەن کە کۆماری ئیسلامی ڕژێمێکی ئاپارتایدی جێندەرییە و هەر بۆیە پێویستە لە جیهاندا ڕەت بکرێتەوە و بایکۆت بکرێت، هەروەک چۆن ڕژێمی ئاپارتایدی ڕەگەزی ئەفریقای باشوور لەلایەن خەڵکی جیهانەوە و لەلایەن حکومەتەو□ بایکۆت کرا. ئەمە هەمیشە خواست بووە، بەڵام ئەمساڵ گۆڕا بۆ بزووتنەوە و هێرشێکی کۆمەڵایەتی بەرفراوان. زۆرێک لە چالاکوانان، وەک ئێوە وتتان، زیندانیانی سیاسی – لە نێویاندا خاتوو نەرگس محەمەدی کە لە نامەیەکدا بۆ ئەمیندارى گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان داوای بە تاوان ناساندنی ئاپارتایدی جێندەری لە ئێران کرد-، زیاتر لە ٤٠ ڕێکخراوی کرێکاری و خوێندکاری و داکۆکیکارانی مافی ژنان لە بەیاننامەیەکی هاوبەشدا دژی ئاپارتایدی جێندەر، هەروەها چەندین ڕێکخراوی مامۆستایان و خانەنشینان و ڕێکخراوە کرێکارییەکان و هتد، بە ڕوونی لە دژی ئاپارتایدی جێندەر وەستاونەتەوە و هاتوونەتە مەیدان. لەسەر ئاستی جیهانیش داکۆکیکارانی مافی مرۆڤ کۆماری ئیسلامیان وەک ڕێژیمی ئاپارتایدی جێندەری مەحکووم کردووە. دەمەوێت ب□□□م ل□ ٨ی مارس ئا□□ای خەبات دژی ئاپارتایدی جێندەری هەڵکرا. لە ئاستێکی بەرفراواندا تێکۆشەران و دامودەزگا جۆراوجۆرەکان دژی ئاپارتایدی جێندەری ڕاپەڕین و کۆماری ئیسلامیان وەک ڕێژیمێکی ئاپارتایدی جێندەری مەحکوم کرد.

سەبارەت بە بەشی دووەمی پرسیارەکەت کە ئایا دەتوانرێت هەموو پرسەکانی ئازار و ه□□□اواردن لە دژی ژنان بگەڕێندرێتەوە بۆ ئاپارتایدی جێندەری، دەب□ ب□□□م بە دڵنیاییەوە ناداپ□رو□ری و ه□□□اواردن بەرامبەر ژنان ڕەهەندەێکی سەروتر و فراوانتریان لە

جیاکاریی جەندەری هەیە. بەڵام پەیوستە ئاماژە بەوە بکرێت کە مانای ئاپارتایدی جەندەری تەنیا جیابوونەوەی ژن و پیاو نییە لە شەقام و کۆبوونەوەی گشتیدا، بەڵکو جیاکاریی توند و بەربڵاوی ژنانە لە هەموو بوارەکاندا. ئاپارتایدی جەندەری لە ڕاستیدا هەما و دەرکەوتنی هەموو ئەو هەڵاواردن و ناعەدالەتیانەیە کە کۆماری ئیسلامی بەسەر ٥٠٪ی کۆمەڵگەیدا سەپاندووە. وەک چۆن ئاپارتایدی ڕەگەزی لە باشووری ئەفریقا هیچ مافێکی کۆمەڵایەتی بە ڕەشپێستەکان بە فەرمی نەناسانی، کۆماری ئیسلامی ئێرانیش دان بە هیچ مافێکدا بە ژنان نانێت.

لە کۆماری ئیسلامیدا ژنان لە زۆرێک لە مافەکان بەبەش دەکرێن و تەنانەت لەو شوێنانەی کە مافیان هەیە، بە نیوەی پیاو هەژمار دەکرێن. لە فەلسەفەی ئیسلامی و یاساکانی کۆماری ئیسلامیدا ژن لە ژێر سەرپەرشتی پیاودایە. بۆیە لە بارودۆخی ئەمڕۆی ئێراندا تەنانەت چەمکەکانی وەک “ڕەگەزی لاوازتر” و “هاوڵاتی پلە دوو” ڕەوا دەبینرێن. ژن بە هیچ شێوەیەک بە مرۆڤی سەربەخۆ نازانرێت. ژن یان لەژێر سەرپەرشتی باوکی و براکان و پیاوانی بنەماڵەدایە، یان دوای هاوسەرگیری لەژێر سەرپەرشتی مێردەکەیدایە. زۆرێک لە چالاکییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی ژنان بە ڕەزامەندی سەرپەرشتیاری پیاوەوەیە. ژنان تەنانەت ناتوانن بەبێ مۆڵەتی باوک یان مێردەکەیان گەشت بکەن. ئاپارتایدی جەندەری هەموو ئەم هەڵاواردن و نادادپەروەرییە گەورەیە لەخۆدەگرێت.

لایەنێکی دیکەش ڕوانینی حکومەتە بۆ ژنان وەک کاڵای سێکسی و ئامرازی چێژوەرگرتن بۆ پیاوان. زۆرێک لە یاساکانی کۆماری ئیسلامی لەوانە حیجاب، قەدەغەکردنی گۆرانی وتنی ژنان وبەگشتی قەدەغەکردنی دەرکەوتنی ژن و پیاو پێکەوە لە شوێنە گشتیەکاندا،هەر لەم تێڕوانینەوەیە کە وەک کەرەستە و کاڵای سێکسی بوونی ژنان سەرچاوە دەگرێ.

بەڕای من ئەو بزووتنەوەیەی کە دژی حیجاب دەستی پێکرد، هەنگاوی یەکەمە دژی ئاپارتایدی جەندەری. ئەمە هەمیشە گوتوومانە پەردەی دیواری ئاپارتایدی ڕەگەزیە و ئەم دیوارە تا ڕادەیەکی زۆر ئەمڕۆ داڕوخاوە. کاتی ئەوە هاتووە هەنگاوەکانی داهاتوو دژی ئاپارتایدی جەندەری بنێین. ئەمە دەتوانین بە کردەوە هەموو دەرکەوتنەکانی ئاپارتایدی جەندەری، لە.

قەدەغەکردنی چوونە ژوورەوەی ژنان بۆ یاریگاکان و جیاکردنەوەی خوێندکاری کوڕ و کچ لە زانکۆکان و بێڕێزی و سووکایەتیکردن بە ژنان لە مینبەر و نوێژی هەینی و تریونەکانی حکومەتەوە، بە کوشتنە ناموسییەکان، و بە سەرپەرشتیکردنی پیاوان بەسەر ژنان لە حاڵەتە

جۆراوجۆرەکان ڕووبەڕوویان ببینەوە و لە کۆمەڵگادا ڕایان ماڵین.
دەتوانین دەرکەوتەکانی تری ئاپارتایدی جەندەری لە پراکتیک و لە ژیانی ڕۆژانەماندا لەناوبەرین وبسڕینەوە،، هەروەک چۆن سەنگەری حیجابمان داگیرکرد. ژن و پیاو دەتوانن پێکەوە لە شەقام و کۆبوونەوە گشتییەکاندا دەرکەون، سەما بکەن، هەڵپەڕن و گۆرانی بڵێن پێکەوە لە شەقامەکاندا لە ئاهەنگ و بۆنە جۆراوجۆرەکاندا، لە زانکۆ و پۆل وشوێنی نانخواردنەکاندا پێکەوە بن – بزووتنەوەیەک کە لە ئێستادا دەستیپێکردووە- و هتد و هتد. ئەمە ڕێگەیەکی پراکتیکی و مەیسەرە بۆ .شکاندنی ئاپارتایدی جەندەری لەسەر ئاستی سەرتاسەرید

ا.

جەلیل جەلیلی: ئەو پرسیارەی لێرەدا دێتەکایەوە ئەوەیە کە ئایا دەکرێت بەبێ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی، ئاپارتایدی جەندەری لەناو بچێت؟

حەمید تەقوایی: چارەسەری ئەم کێشەیە وەک زۆر کێشەی دیکە، پەیوەستە بە ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامییەوە، بەڵام بە بۆچوونی من لێرەوە ناتوانرێت بگەینە ئەو ئەنجامەی کە ئەم خەباتە بێهودەیە یان ناگات بە ئەنجام و ئەبێت تەنیا خەبات بۆ ڕووخاندن بکەی..

سەیری زۆرێک لەو داخوازییانە بکەن کە لە ئێراندا دەوروژێنرێن، لەوانە پرسی حیجاب، هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان، یەکسانی تەواو لە نێوان ژن و پیاو و تەنانەت زیادکردنی کرێ بۆ سەرووی هێڵی هەژاری – واتە لانیکەم ٥ هێندەی کەمترین حەقدەست -، نەهێشتنی گەندەڵی، پێشگرتن لە تێکدانی ژینگە، بە فەرمی ناسینی مافی پەلکەزێڕینەکان و چەندین بابەتی دیکە بە بوونی کۆماری ئیسلامی بەدی نایەت، بەڵام ئەزقەزا هەرئەم واقیعییەتەی خەبات لە هەموو ئەو بوارانەدا دەکاتە بەشێک لە خەبات بۆ ڕووخاندنی حکومەت. هیچ کام لەمانە بە بوونی کۆماری ئیسلامی یەکلایی نابنەوە – تەنیا لەو حەفتانەی دوایدا نەبێت کە کۆماری ئیسلامی ڕووخانی خۆی بە حەتمی دەبینێت و دەیەوێت ئیمتیازات بە کۆمەڵگا بدات بۆ ئەوەی خۆی ڕزگار بکات. و ئەمەش خەباتەکانی ئەو بوارانە بەرەو خەبات دژی حکومەت بە گشتی دەبات. بە بڕوای من خەبات بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی کە خۆی لە شێوەی شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا نیشان دەدات، مەیدانی جیاوازی هەیە. پەیوەستە لە هەموو لایەکەوە کۆماری ئیسلامی گەمارۆ بدەین. بەتاوان کردنی ئاپارتایدی جەندەری، شەرمەزارکردنی جیهانی حکومەت بەو هۆکارە یان بەهۆی لەسێدارەدان و کوشتنی خۆپیشاندەران، دەتوانێت بزووتنەوەی ڕووخاندن زۆر بەهێزتر بکات. ئەمانە بەرەی

جیاوازن کە لە هەموو لایەکەوە دەوری کەماری ئیسلامی دەدەن و لە هەموو لایەکەوە دەیانخەنە ژێرگوشارەوە..

فاکتەرێکی تر ئەوەیە کە خەباتی چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگە، وەک کرێکاران، یان مامۆستایان، خانەنشینان، پەرستاران و گروپەکانی تر، هەرچەندە لە دەوری داخوازی سەندیکاکان و داخوازییە تایبەتەکانی هەر سێکتەرییەک پێک هاتوون، بەڵام لەمانەدا سنوردار نین داواکارییەکان لەبارودۆخی ناڕەزایەتی کۆمەڵگەدا. وەک نموونە، کۆبوونەوە ناڕەزایەتییە بەردەوامەکانی ئەمڕۆی خانەنشینان بوارێکی گرنگە بۆ تەحەدای هەموو حکومەت. لە ٨ی مارسی ئەمساڵدا خانەنشینەکان بە دروشم و لێدوانێکی زۆر ڕوون بۆ بەرگریکردن لە ژنان و دژی ئاپارتایدی جەندەری هاتنە گۆڕەپانەکە. هەروەها ڕێکخراوە کرێکارییەکان بە ناوی هەموو کۆمەڵگا و ئەوانەی پاڵیان پێوەنراوە بۆ خوار هێڵی هەژاری دژی هەژاری و گەندەڵی دەجەنگن. ناڕەزایەتی مامۆستایان هەمان تایبەتمەندی هەیە. هەموو ئەم ململانێیانە لە دەوری بابەتگەلێک دەسووڕێنەوە کە دواجار بە ڕووخانی کەماری ئیسلامی یەکلایی دەبنەوە و یەک بە هۆی ئەمەوە هەرکام لەمانە بە کردەوە بەشێکن لە خەباتی گشتی بۆ ڕووخاندنی کەماری ئیسلامییە

.بەڕای من ئەو بزووتنەوەیەی کە دژی حیجاب دەستی پێکرد، هەنگاوی یەکەمە دژی ئاپارتایدی جەندەری. ئەمە هەمیشە گوتوومانە حیجاب دیواری ئاپارتایدی ڕەگەزیەوە و ئەم دیوارە تا ڕادەیەکی زۆر ئەمڕۆ دابەزیوە. کاتی ئەوە هاتووە هەنگاوەکانی داهاتوو دژی ئاپارتایدی جەندەری بنێین. ئەمە دەتوانین بە کردەوە هەموو دەرکەوتەکانی ئاپارتایدی جەندەری، لە…

ئەمە تەحەدای قەدەغەکردنی چوونە ژوورەوەی ژنان بۆ یاریگاکان و جیاکردنەوەی خوێندکاری نێر و کچ لە زانکۆکان و سووکایەتیکردن و سووکایەتیکردن بە ژنان لە مینبەر و نوێژی هەینی و تریبونەکانی حکومەتەوە، بە ڕێزگرتن لە کوشتنەکان، و بە سەرپەرشتیکردنی پیاوان بەسەر ژنان لە زانکۆکاندا تەحەدا دەکەین حاڵەتە جۆراوجۆرەکان.. لە کۆمەڵگادا ڕشتن. دەتوانین دەرکەوتەکانی تری ئاپارتایدی جەندەری لە پراکتیک و لە ژیانی ڕۆژانەماندا نکۆڵی بکەین و پێشێلی بکەین، هەروەک چۆن کەناری حیجابمان داگیرکرد. ژن و پیاو دەتوانن پێکەوە لە شەقام و کۆبوونەوە گشتییەکاندا دەرکەون، سەما بکەن، چەقە لێبدەن و گۆرانی بڵێن پێکەوە لە شەقامەکاندا لە ئاهەنگ و بۆنە جۆراوجۆرەکاندا، لە زانکۆ و پۆل و کانتینەکاندا پێکەوە بن – بزووتنەوەیەک کە لە ئێستادا دەستیپێکردووە- و هتد و هتد. ئەمە ڕێگەیەکی پراکتیکی و جێبەجێکراوە بۆ شکاندنی ئاپارتایدی جەندەری لەسەر ئاستی نیشتمانی.

جەلیل جەلیلی: ئەو پرسیارەی لێرەدا دەوروژێنرێت ئەوەیە کە ئایا دەکرێت بەبێ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی، ئاپارتایدی جێندەری لەناو بچێت؟

حەمید تەقوای: چارەسەری ئەم مەسەلەیە، وەک زۆر بابەتی دیکە، پەیوەستە بە ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی، بەڵام بە بۆچوونی من لێرەوە ناتوانرێت بگەنە ئەو ئەنجامەی کە ئەم خەباتە بێهودەیە یان نایەتە ئاکام و مرۆڤ تەنیا دەبێ خەبات بۆ ڕووخاندن بکات..

سەیری زۆرێک لەو داخوازییانە بکەن کە لە ئێراندا دەوروژێنرێن، لەوانە پرسی حیجاب، هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان، یەکسانی تەواو لە نێوان ژن و پیاو و تەنانەت زیادکردنی کرێ لە سەرووی هێڵی هەژاری – واتە لانیکەم ٥ هێندەی کەمترین کرێ -، نەهێشتنی گەندەڵی، پێشگرتن لە تێکدانی ژینگە، بەفەرمی ناسینی مافی کەوانە و چەندین بابەتی دیکە بە بوونی کۆماری ئیسلامی بەدی نایەت، بەڵام ئەزقەزا هەر ئەم ڕاستییەی خەبات لە هەموو ئەو بوارانەدا دەکاتە بەشێک لە خەبات بۆ ڕووخاندنی حکومەت. هیچ کام لەمانە بە بوونی کۆماری ئیسلامی یەکلایی نابنەوە – تەنیا لەو حەفتانەی دواییدا نەبێت کە کۆماری ئیسلامی ڕووخانی خۆی بە حەتمی دەبینێت و دەیەوێت ئیمتیازات بە کۆمەڵگا بدات بۆ ئەوەی خۆی ڕزگار بکات. و ئەمەش خەباتەکانی ئەو بوارانە بەرەو خەبات دژی حکومەت دەگشتی. بە بڕوای من خەبات بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی کە خۆی لە شێوەی شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا نیشان دەدات، مەیدانی جیاوازی هەیە. پێویستە لە هەموو لایەکەوە کۆماری ئیسلامی گەمارۆ بدەین. بەتاوان کردنی ئاپارتایدی جێندەری، شەرمەزارکردنی جیهانی حکومەت بەو هۆکارە یان بەهۆی لەسێدارەدان و کوشتنی خۆپیشاندەران، دەتوانێت بزووتنەوەی ڕووخاندن زۆر بەهێزتر بکات. ئەمانە بەرەی جیاوازن کە لە هەموو لایەکەوە دەوری کۆماری ئیسلامی دەدەن و لە هەموو لایەکەوە گوشاریان بۆ دروست دەکەن
.

فاکتەرێکی تر ئەوەیە کە خەباتی چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگا، وەک کرێکاران، یان مامۆستایان
خانەنشینان، پەرستاران و گروپەکانی تر، هەرچەند لە دەوری داخوازی سەندیکاکان و داخوازییە تایبەتەکانی هەر سێکتەرێک پێک هاتوون، بەڵام لەمانەدا سنوردار نین داواکارییەکان لە کەشوهەوای ناڕەزایەتی کۆمەڵگادا. وەک نموونە، کۆبوونەوە ناڕەزایەتییە بەردەوامەکانی ئەمڕۆی خانەنشینان بوارێکی گرنگە بۆ تەحەدای هەموو حکومەت. لە ٨ی مارسی ئەمساڵدا خانەنشینەکان بە دروشم و لێدوانێکی زۆر ڕوون بۆ بەرگریکردن لە ژنان و دژی ئاپارتایدی جێندەری هاتنە

گ□□پانەکە. هەروەها ڕێکخراوە کرێکاری□کان بە ناوی هەموو ک□م□گا و ئەوانەی پاڵیان پێوەنراوە بۆ خوار هێڵی هەژاری دژی هەژاری و گەندەڵی دەجەنگن. ناڕەزایەتی مامۆستایان هەمان تایبەتمەندی هەیە. هەموو ئەم خەباتانە لەدەوری بابەتگەلێک دەسو□ن□وە کە دواجار بە ڕووخانی کۆمار یەکلایی دەبنەوە و ڕێک بە هۆی ئەمەوە .
هەرکام لەمانە بە کردەوە بەشێکن لە خەباتی گشتی بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی.

جەلیل جەلیلی: خەبات بۆ مەحکوومکردنی کۆماری ئیسلامی لە ئاستی جیهانیدا وەک حکومەتێکی ئاپارتایدی سێکسی، چ کارێک لە دەستووری هێزە ئۆپۆزسیۆنەکانی کۆماری ئیسلامی لە دەرەوەی وڵاتدا دادەنێت؟
حەمید تەقوایی: لە دەرەوەی وڵات، زۆرێک لە دامودەزگاکان لێدوانیان دژ بە ڕژێمی ئاپارتایدی جێندەری لە ئێراندا داوە و ئەم ڕەوتە تا دێت بەرفراوانتر دەبێت. دوایگیان بەختکردنی مەهسا ژینا ئەمینی، جاوید ڕەحمان پەیامنێری مافی مر□ق ل□ ئێران ڕایگەیاند کە ئەم تاوانەی کۆماری ئیسلامی نموونەی ئاپارتایدی جێندەرییە و پێویستە وەک تاوانی دژ بە مر□قایەتی مەحکوم بکرێت. هەروەها لە مانگی ڕابردوودا کۆڕبەندی داکۆکیکارانی مافی مر□ق داوای کرد کە ئاپارتایدی جێندەری لە ئێران و ئەفغانستان وەک تاوانی دژ بە مر□قایەتی بناسرێت. هەفتەی ڕابردوو لە ڕۆژی جیهانیی ژناندا، ل□□ژنەی دۆزینەوەی ڕاستییەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕاپۆرتێکی ورد و بەڵگەداری سەبارەت بە تاوانەکانی حکوومەتی بڵاو کردەوە کە یەکێک لەو تاوانانە شەرمەزارکردنی هەڵاواردنی جێندەری و جیاکاری لە ئێران بوو. ئه مانه هەندێ نموونەن له هه ڵوێستی دامه زراوه نێوده وڵه تییه کان دژ به ئاپارتایدی جێندەری له ئێران. ئەوەی ئێمە لە دەرەوەی وڵات دەبێ بیکەین ئەوەیە کە ئەم ناڕەزایەتی و ئیدانەکردنانە بکەینە کارێکی کردەیی لە لایەن حکومەتەکان و دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان بۆ شەرمەزارکردنی سەرکردەکانی حکومەت و ڕەتکردنەوە و گۆشەگیرکردنی کۆماری ئیسلامی. ئێمە هەمیشە گوتوومانە کە وەک چۆن ڕژێمی ئاپارتایدی ڕەگەزی ئەفریقای باشوور لە لایەن جیهان و حکومەت و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانەوە بایکۆت کرا و ئەمەش خۆی یارمەتییەکی گەورە بوو بۆ شۆڕش لە باشووری ئەفریقا، هەمان شت دەتوانێت بەسەر ئێراندا بێت. هیوادارین ئەم بزووتنەوە کە لە دژی ئێعدامەکان، دژی ئاپارتایدی جێندەری، لە دژی هەموو کوشتار و سەرکوتەکانی کۆماری ئیسلامی، بزووتنەوەی دادخوازی کە لە دەرەوەی وڵاتیش زۆر

چالاکە، هەموو ئەم بزووتنەوانە پێکەوە یەک دروشم و ئاڵا هەڵبکەن.و واتە ڕەتکردنەوە و دابڕانی کەماری ئیسلامی لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی. واتە بەفەرمی نەناسینی حکومەتە ئامانجمان بێت. کۆماری ئیسلامی نوێنەرایەتی خەڵک ناکات، بەڵکو بکوژی ئەوانە و دەبێت مەحکووم بکرێت. بایکۆتی بکرێت و باڵیۆزخانەکانی دابخرێن و باڵیۆزەکانی دەربکرێن و پەیوەندی سیاسی و کولتووری و هونەری و وەرزشی لەگەڵ ئەم حکومەتەدا بە تەواوی بپچڕێنرێت. ڕێک ئەوەی بەسەر ڕژێمی ئاپارتایدی ڕەگەزی لە باشووری ئەفریقادا هات. ئەمە یەکێکە لە ئامانجەکانمانە. بێگومان مەیدانی ئەم خەباتە تەنیا لە دەرەوەی وڵات نییە. بەڕای من ئەم داواکارییە دەتوانێت ببێتە ئاڵا و داواکاری زۆرێک لە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکانی ناوخۆی وڵات. بەڵام لە دەرەوەی وڵات دەستێکی کراوەترمان هەیە و تواناییەکی فراوانترمان هەیە کە دەتوانرێت زۆر چالاکانە و بە بەردەوامی بەدوای ئەم ئامانجابەوە بین..

پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە لە دەرەوەی وڵات دەبێت لەسەر دوو ئاست کار بکەین. لایەنێک ڕاکێشانی بیروڕای گشتی و کۆکردنەوەی هێزە پێشکەوتنخوازەکان و خەڵکی شەریفی جیهان و چالاکییەکانی شەقام بە ئاراستەی بایکۆتکردنی کۆماری ئیسلامی. ئەمە دەتوانێت ببێتە ئامرازێکی کاریگەری فشار لەسەر حکومەتەکان و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان. لایەنێکی دیکە لۆبی و چالاکیی یاسای وداودەری بە ئاراستەی بایکۆتکردنی کۆماری ئیسلامی. ئەوەی کە دامودەزگا جۆراوجۆرەکانی مافی مرۆق کۆماری ئیسلامیان بە هۆی ئاپارتایدی جێندەری و ئێعدام و سەرکوتی دڕندەی گشتیی کۆماری ئیسلامی شەرمەزار کردووە، ئازادمان دەهێڵێتەوە کە گوشار بخەینە سەر حکومەت و لایەنە حوکمڕانەکان و پاڵیان پێ بنێین لە کۆماری ئیسلامی و لێپێچینەوە لە کاربەدەستانی و دواجار بایکۆتکردنی حکومەتی ئیسلامی. ئەمەش لە ڕێگەی چالاکی یاسایی و کۆکردنەوەی واژۆ بۆ داواکاری بایکۆتی حکومەت و کردەوەی ناڕەزایەتی لە بەردەم پەرلەمان و هاوشێوەکانی ئەنجام دەدرێت. دەزانن لە زۆرێک لە وڵاتانی ڕۆژئاوا ئەگەر ژمارەیەکی دیاریکراو لە خەڵک داواکارییەک ئاراستەی پەرلەمانی وڵات بکەن، پەرلەمان ناچارە فەرمانی پێبدات. خێزانە دادخوازەکانی قوربانیانی ئەو فڕۆکەی کە تەقەیان لێکرد بەدواداچوونیان بۆ ئەم کارە کردووە و دەتوانرێت ئەم کارە لە پەیوەندی لەگەڵ پرسە جۆراوجۆرەکان لە وڵاتانی دیکەشدا پەیڕەو بکرێت.

ئەمە بایکۆتی ڕێژیم بۆ ڕووخانی کۆماری ئیسلامی لە دەرەوەی وڵات ناو دەبەین. دەرەوە و ناوەوەی هەردوو گۆڕەپانێکە بە تەواوی بەیەکەوە گرێدراون. بە بڕوای من بزووتنەوەی بایکۆت و ڕەتکردنەوەی

کۆماری ئیسلامی و بزووتنەوەی ڕووخاندن دوو بزووتنەوەن کە دەتوانن بە هاوئاهەنگی بەرەو پێشەوە بچن و ئەنجام بەدەست بهێنن و حیزبی ئەمەش یەکێکە لە هێزە چالاکەکانی هەردوو بوارەکەیە.
ئەمە تا ڕەتکردنەوە و بایکۆتی کۆماری ئیسلامی لە جیهاندا درێژە بەو خەباتە دەدەین. دڵنیابن ئەگەر ئەمە ڕووبدات لە چەند هەفتەیەک زیاتر ناخایەنێت تا خەڵک لە ئێراندا حسابی ڕێژیم یەکلایی بکەنەوە و لە دەسەڵات بیهێننەخوارەوە..
٢٤ی ئەسفەندی ١٤٠٢، ١٤ی مارسی ٢٠٢٤

-
-
-
-

گەورەیی نەورۆز لە دیدی پیاوە مەزنەکانمان.. بەتایبەت پیاوانی ئایینی.. دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن

**

ئەم ڕۆژی، ســـــاڵەی تازەیە نەورۆزە هاتەوە
جەژنێکی، کۆنی کوردەو بە خۆشـــی وبە هاتەوە
پیرە مێردی شاعیر لەم شیعرە پڕ لە داهێنانەدا هەموو مێژووی (١٢ هەزار) ساڵە ی جەژنی نەورۆزی لەم دوو نیوە دێڕە دا کۆکردووتەوە ، سەڵماندوویەتی کە جەژنی نەورۆز جەژنێکی (کۆنە) و جەژنی (کورد) انیشە !
نەورۆز بەم تەمەنە کۆن و درێژەی زۆر سەردەم و زۆر دەسەڵات و زۆر میللەت و زۆر ئایینی دیوە ؛ لەم مێژووە پڕ لە سەرو دەراوەدا چەند تایبەتمەندیەکی هەیە ، بە هەر شێوەیەک بێت ئەم تایبەتمەندیانەی خۆی پاراستووە و تا ئەمڕۆی هێناون :

یەکەم : نەورۆز ڕۆژی یەکەمی- مانگی نەورۆز – ی ساڵێ نوێی کوردیە و ئەم ڕۆژە هەتاکو ئیمڕۆ هەر وەکو خۆی ماوەو نەگۆڕاوە .

دووەم : ئەم ڕۆژە ڕۆژی شادی و ئاهەنگ و بەهارو ژیانەوەی سروشتە .

سێیەم : نەورۆز ڕۆژێکی پیرۆزو پاشا هەڵبژاردن و دامەزراندنی حکومەت و دەوڵەت وڕاگەیاندنی سەرکەوتنەکانی ساڵی پێشووە .

چوارەم : نەورۆز ئاهەنگی هەموو کۆمەڵانی خەڵک و حکومەت و پاشاو پیاوانی ئایینی بووە ، هەر ئایینێک ئایین خەڵکە کە بووبێ و هەر پاشایەک لەسەر تەخت بووبێ .

پێنجەم :ئەم جەژنە هەرچەندە لە کوردستان سەری هەڵداوەو هەر لە کوردستانیش بە دنیادا بڵاو بووەتەوەو هەر زووش بە چوار دەورو دنیادا دوور ڕۆیشتووە .

شەشەم : نەورۆز لەسەرەتای سەرهەڵدانیەوە ، کە هێشتا سەردەمی بەستەڵەک بووە ، هاتنی نەورۆزو ئاهەنگ گێڕان پێویستی بە ئاگرکردنەوە هەبووە ، بۆ دوو شت ، یەکەم .. وەک هۆیەک بۆ گەرمبوونەوەو خۆ پاراستن لە سەرما ، دووەم.. وەک هۆیەک بۆ ئاگادار کردنەوەی دوورو نزیک دەورو بەر بە هاتنی بە هارو ڕۆژی جەژن و ئاهەنگ گێڕان .

ئەم مێژووە دوورو درێژو ئەم جوگرافیە بڵاوو زۆرو لێکجیایەی نەورۆز بووەتە هۆی ئەوەی زۆر چیرۆکی لێکجیاو سەریرو ئەفسانەیی بدرێتە پاڵ نەورۆز ! هەر ئەمەشە وای کردووە ئێستا زۆر ڕای جیاواز لە بارەی سەر هەڵدان و شووێن و زەمەنەکەی نووسراوەو دەگێڕدرێتەوە . کە وای لێهاتووە هەر و□□ات و میللەتە چیڕۆکی خۆی هەبێت و هەندێکیان زیاتر لە چێڕۆکێکیان بۆ پەیدا بوون و سەرهەڵدان و زەمەن و شوێنەکەی هەیە ! بەڵام ، چیڕۆکی ڕاستەقینەو بەڵگەداری ئەوەتە لە کوردستانە !

شوێنەوارناس و پسپۆرانی مێژووی کون ، زۆر بەی هەرەزۆیان لەسەر ئەوە کۆکن کە نەورۆز هەمان جەژنی (زەگمەک) ی سۆمەریەکانە و پەیوەستە بە داستانی (دەمموزو عەشتار) ەوە ، ڕۆژەکەش ئەو ڕؤژەیە کە دەمموزی پاش ئەوەی شەش مانگ وەک سزایەک دەچێتە – جیهانی ژێرەوە – بن دنیایێ – و پاش ئەوەی شەش مانگی سزا دانەکەی تەواو دەکات ، لە ڕۆژی یەکەمی مانگی ساڵی نوێی سۆمەری کە دەکاتە هەمان ساڵی کوردی دێتەوە سەر دنیا !

هەر مێژوو نووس و شوێنەوارناسانی شارەزاشن ، زەمەنی ئەم داستانە دەبەنەوە سەردەمی سەرهەڵدانی کشت و کاڵ بۆ یەکەمینجار ، کە (دە هەزار) ساڵ پێش زایینە ؛ بۆ شوێنەکەشی ئێمە لە لێکۆڵێنەوەیەکدا ئەو (جیهانی ژێرەوە – بن دنیایێ) یەمان دۆزیەوە ، کە بە

لێکۆڵینەوەی ئەمە ، ئەو شوێنە (شاری ژێر زەمینی دەرینکۆیە) یە ئەو(شارە ژێر زەمینیە هەشت چین لە ژێر چەن دا) یە کە ! بە زەوی دا چووەتە خوارەوە ، هەر بە لێکۆڵینەوەی پسپۆرانی شوێنەوارو مێژووی کۆنیش ، ئەم شارە تەمەنی (١٢هەزار) ساڵە ! کە هەمان تەمەنی (سەرهەکدانی کشت و کال) و(داستانی دەمموزو عەشتارە !) تایبەتمەندیەکی کە ئەو شارە هەیەتی ، تەواو دەگونجێ لەگەڵ سزادانی عەشتارو دەمموزی کە دەبردرێنە جیهانی ژێرەوە ، دەبێ (حەوت دەرگا) ببڕن و لە هەر دەرگایەک بەشێک لە پۆشاک و خشڵ و چەکەکانیان دابنێن ! تا لە کۆتایی دا ڕووت دەبنەوە ڕووتی ڕووت . هەر بۆیە ئەو شارە هەشت چین لە ژێر چینە زۆر گونجاوە لەگەڵ یاسای سزادانی عەشتارو دەمموزی .
کۆنی و گەورەیی داستانی عەشتارو دەمموزی ، بەم هەموو ڕەگەزە پڕ لە عەشق و خۆشەویستی و پڕ لە تراجیدی و کۆمەدیە ، بووەتە هۆی دەوڵەمەندی (ئەدەبی ئەفسانەیی) میللەتانی سۆمەرو ئەکەدو بابیل و ئاشووری و زۆری تر لە میللەتانی تری پێش زایین ؛ هەتا پەڕیوەتەوە نێو ئەدەبی میللەتانی دوورو دوای زایینیش ! هەر ئێستا لە نێو دەقە میخیەکان دەقی جۆراو جۆری ئەو داستانە دەسدەکەوێ .
بە هەمان شێوە چونکە داستانی دەمموزو عەشتار بە (جەژنی زەگمەک) دەست پێدەکات و لە هەمان ڕۆژی یەکەمی سەری ساڵی سۆمەریە ، کە ئێستا ئەو جەژنە دەکاتە (جەژنی نەورۆز) ی خۆمان ، نەورۆزی کورد ! ئەمەش دیسان پشتگیری پسپۆرانی شوێنەوارو میژووی کۆنی لە پشتە !
ئەو داستانە بە نێوی نەورۆز پەڕیوەتەوە دوای زاین و چووەتە نێو ئەدەبی میللەتانی ناوچەکە و هەموو جیهان ؛ ئەگەر وازلێم هەموو میللەت و وڵاتە بێنین کە داستانی نەورۆز – زەگمەک – داستانی دەمموزو عەشتاریان تێدا بڵاو بووەتەوە ، تەنیا لە نێو ئەدەبی کوردی و ، لە ئەدەبی کوردیش تەنیا شیعر وەربگرین ، ئەوا لە نێو بەرهەمی شێعری گەورەپیاواندا ئەم (نەورۆز)ە بەگەشی دەدرەوشێتەوە !
بە ئەوەی زۆر باری لێکۆڵینەوەو تارەکەمان گران نەکەین ، سەر بەماڵی شێعری (حەوت شاعیر)ی مەزن دادەگرین ویەکەو بەڕێگەیەکیان لە هەژدە بژێرین و دەیخەینە بەرچاوی تێنووانی ئاوشە نەورۆز !
ئەم حەوت شاعیرەش گەورە پیاوانی شیعرو ئایینن ؛ کە ئەو شاعیرانە زۆر بە پیرۆزی و مەزنی باسی جەژنی نەورۆزیان کردووە .
یەکەمیان : باباتاهیری هەمەدانی (٩٣٨ – ١٠١٠)
باباتاهیری هەمەدانی کە باباتاهیری (لوڕو عوریان) یشی پێ دەڵێن ، شاعیرێکی گەورەو عاریفێکی خوداناس و خاوەن بەش بووە ، ئەو پیاوە مەزنەی(کوردو ئیسلام) لە چوارینەیەکی دا ئەوەندە جوان (

نەورۆز) بەرز دەکاتەوە ، دەیباتە ئاستی گەیشتن بە (یار) و خۆشیەکانی دیتنی یار ؛ لە شیعرەکە دا دەنوسێ :

جودا ئەز رویەت ئەی ماهی دڵ ئەفروز
نە رۆز ئەز شەو شناسم نە شەو ئەز ڕۆز
ویسالت گەر مەرا گەردەد مەیسەر
هەمە رۆزەم شەوە چۆن عیدە نەورۆز

لێرە بەدەر دەکەوێ لەو سەردەمەش هێشتا ئاهەنگی شەوی نەورۆز ڕەونەقی خۆی لەدەست نەرداوەو هێندە خۆش و پڕ ئاهەنگ و دڵگیر بووە ، ئەوەتە بابا تاهیری عاریف ، گەیشتن بە یاری خۆی لە خۆشیدا ، بە شەوی خۆشیی نەورۆز دەچووێنێ ! هەموو لایەکیش ئەوە دەزان کە بابا تاهیر لە ئیسلام بوون و لە دینداری دا هی ئەوە نیە گومان لە ڕاو کارەکانی بکریت !

دووەم : ئەحمەدی جزیری (١٥٧٠- ١٦٤٠)

مەلا ئەحمەدی جزیری یەکێ لە شاعیرە مەزنەکانی ڕۆژهەڵات و خودا ناسە مەزنەکانی جیهانی ئیسلامە و شەوچراغی شەوی کوردستانیشە ! لە شیعریک دا لە باسی نەورۆز دەفەرمووێ :

ئەق نار سیقالا دلێ
دایم ل وی قالا دلێ
نەوروز ئو سەر سالا دلێ
وەختی هلیتن ئەو سیراج

ئەو مەلا شاعیرە ، دەرکەوتنی (یار) ی خۆی کە وەک (سیراج – چرا) یەو دنیاو دڵی شاعیر ڕووناک دەکاتەوە ، ئەو ڕووناک کردنەوەیە ، وەک ئەوە وایە ڕۆژی نەوررۆز و سەری ساڵی دەبێت ، لە دڵی مەلای جزیری دا ، ئەمەش هێی ئەو مەزنی و خۆشیە ڕوحیەیە کە شاعیر لە ڕۆژی نەورۆز دا دەیبینێ ، کە هەمان خۆشی لە هەڵهاتنی چرا – سیراجی دڵ دا دەیبینێ ! جزیری لە زانستە دینی و شەرعیەکان مامۆستایەکی مەزن و ناودار بووە .

سێیەم : ئەحمەدی خانی (١٦٥١ – ١٧٠٦) :

شاعیری گەورەو زانای ئایینی خۆشەویست ئەحمەدی خانی، وەک (دکتۆر عزەدین مستەفا ڕەسوڵ) لە کتێبە گرنگەکەی دا ئەحمەدی خانی بە فەیلەسوف ناو دەبات ، لە ڕاستیشدا ئەحمەدی خانی (داستانی مەم و زین) ی لە ڕۆژی نەورۆز دەسپێکردووە و نەورۆزی خستووەتە نێو فەلسەفەی ژیان و خۆشەویستی و پێکهێنانی دەوڵەت ؛ هەر بۆیە لە داستانی مەم و زین دا زۆر بە جوانی باسی نەورۆز دەکات و چەندین جار ناوی (نەورۆز) ی هێناوە ، بۆ نموونە : دەفەرموێ ..

ڕۆژا کو د بوویە عیدێ نەورۆز
تەعزیم ژ بۆ دەما دەئەفرۆز

بلجوملە دچوونە دەر ژ مالان
هەتا دگهیشتنە پیرو کالان

سەیرکە خانی مەزن و پیاوی ئایینی و کوردی چۆسەن ، چۆن نەورۆز بە (عید) ناو دەبات و دەفەرمووێ لەو(عید – جەژن) دا خەڵک بە تەواوی لە ماڵ دەچوونەدەر بۆ پیرو کال و ژن و منداڵەوە ، لەو ڕۆژە خۆش و – عیدە دەئەفرەز- ە دا ، دەیانکرد بە ڕۆژی خۆشی و شادی هەمووان ماڵ و وگەڕەک و گوندو شاریان جەدەهەشت و دەشت و دەریان ئاوەدان دەکردەوە . ئەگەر سەرنج بدەین ، ئەحمەدی خانی ڕۆژی نەورۆزی بە (جەژن) ناو بردووەو ئاهەنگ و خۆشی ئەو ڕۆژەشی بە (ڕەوا) زانیوە ! ئەگەر سەرنج بدەین دەبینین خانی لە دیباجەی مەم و زین دا چ جوان و موسلمانانەو زانایانە بە خوداو پێغەمبەرو ئایینی دا هەڵگوتووە ! تو بڵێی ئەحمەدی خانە نەورۆزی نەناسیبێ و لە ئایین تێنەگەیشتبێ !؟

چوارەم : مەولەوی تاوەگۆزی (١٨٠٦ – ١٨٨٢)

مەولەویش وەک پیاوێکی ئایینی و زانایەکی شەرع و دین و پیاوێکی دڵ پڕ (عەشق) عەشق بە هەردوو مانایەوە ، ئەوەش وەک نەورۆز ناسێک و نەورۆز دەستێک ، هەست بە هاتنی نەورۆز دەکات و نیشانە سروشتیەکانی نەورۆز لە گۆڕانکاریەکانی وەرزەکاندا دەبینێ و دەیخاتە نێو شیعرەوە ، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە مەولەوی وەک کوردێک ، هەر لە منداڵیەوە لە نێو کلتوری نەورۆز پیرۆز دا ژیاوەو ساڵانە بە هاتنی نەورۆز دڵخۆش بووەو هاوبەشی خۆشیەکانی نەورۆزی کردووە لەگەڵ خەڵکەکە ؛ بۆیە لە شیعریکدا دەنووسێ :

نیشانەی نەورۆز وادەی وەهارەن
یا نەشئەی ئامای نامەی نیگارەن

مەولەوی مەزن لەم دوو نیوە دێڕە دا ، بە وردی باس لە نیشانەکانی نەورۆزو هاتنی بەهار دەکات ، وەک هەیەک بێ دێ بە نەشئەکەوتن و دڵخۆشی و هاتنی هەیەکانی دڵخۆشی کە نەورۆزو بەهارن ! ، وەک ئەوەی نامەی – نیگار – ی بۆ هاتبێ ، چونکە نەورۆز و بەهار مایەی خۆشی و شادین ، وەک ئەوەی نامە هاتنی نیگاریش مایەی خۆشی و شادین بۆ مەولەوی ، دیارە دڵخۆش بوون بە هاتنی نەورۆز لای مەولەوی ، ئەو مانایەی بەدواوەیە کە مەولەوی نەورۆز بە (جەژن) دەزانێ و هاتنی یەو جەژنەش وەک هاتنی نامەی نیگار دەبینێ ! نیگاریش لێرە هیمایە بۆ هەردوو جۆرە عەشق ، کە مەولەوی وەک زۆر لە شاعیران و عاشقان و سوفیەکان هەردوکی تێکەڵ کردووە .

پێنجەم : حاجی قادری کۆیی (١٨١٧ – ١٨٩٧)

حاجی قادری کۆیی وەک مەلایەکی زاناو شاعیرێکی کوردی یاخی لە زۆر شتی نەگونجاو لە نیو کۆمەڵگەی کوردەواری ، وەک پیاوێکی هوشیار

لەگەڵ کۆمەڵگەیەکی کوردەواری پێشکەوتوو دابوو ! زۆر ڕەوشی خراپ و نەگونجاوی بە بەڵگەی ئایینی ڕەت دەکردەوە ، کە کۆمەڵگە وەک کلتور بە کاریان دەهێنا ؛ زۆر گۆڕانکاریشی داوا دەکرد ، کە کۆمەڵگە بە پێی یاسای کلتور ڕەتیان دەکردەوە ئەو پشت بە ئایین داوای دەکرد پەیرەو بکرێن ، سەیرکە ئەوەتە لە شیعرێکدا تان لە بایی نەورۆزی دەدات و پێی دەڵێ .. ڕۆژتە ئەی بایی نەورۆزی هەڵسەو کاری خۆت بکە ، حاجی لەم شیعرەدا دەنووسێ :

ڕۆژتە ئەئ بایی نەورۆزی لە بن بای فری گران
کانی پێی سڕ بووە چناریش دەست و پەنجەی تەزی

لەم شیعرە بەرزەی حاجی ئەوە دەردەکەوێ حاجی وەک سروشت و کانی و چنار چاوە ڕێی هاتنی بای نەورۆزیە ، چونکە بایی نەورۆزی لە گەڵ هاتنی خۆی زۆر شت دەگۆڕێ ، ئەوەتە کانی پێی سڕ بووە واتە بەستوویەتی ، پێویستی بە هاتنی بایی نەورۆزییە ، چونکە ئەو با نەورۆزیە ئەو بەستنە دەتوێنتەوەو ئەو سڕبوونەی پێی کانی ناهێڵی ! هەروەها چناریش کە ئەویش وەک کانی دەستی چووەو پەنجەی تەزیوە ، بە هاتنی ئەو بایی نەورۆزی ئەویش دەست و پەنجەی تەزیوی گەرم دەبێتەوە ، چونکە هاتنی بای نەورۆزی دەبێتە هۆی توانەوەی بەفری گران و گۆڕانی ئاوو هەوا و بەرە بەرە گەرم داهاتنی سەقای وڵات ، ئەمەش ئەم هەموو گۆڕانکاریە بە هۆی هاتنی بای نەورۆزیە ، ئەو بایەی سروشت و ژیان دەگۆڕێ و خۆشترو جوانتری دەکات . حاجی قادر لەوەش تێگەیشتووە کە بای نەورۆزی بە جەژنی نەورۆزو ئاهەنگو شادیەکەی دەست پێدەکات ! ئەم داواکردن و ئومێد پێ بوونەی حاجی بە هاتنی بای نەورۆزی ، مانای ئەوەیە حاجی قادر نەورۆزی بە جەژن زانیوەو داوا لێکردنەکەشی بۆ گۆڕانکاریەکان بەڕەوا بینیوە ! ئەوەش مانای ئەوە دەداتە دەست کە حاجی قادر نەورۆزی بەتەواوی ناسیوەو لە شەرع و ئایینیش
حاڵی بووە و ئەم دوانەی دژ بە یەک نەزانیوە . ئەوە جگە لەوەی شێعرە بەرزەکەی حاجی : گوتم بە بختی خەوالۆ ، شێعرێکە باسی سەرەتای بەهار – هاتنی نەورۆز دەکات و لە دوورە وڵاتی جوانیەکانی مانگی نەورۆز و بە هار دێنێتەوە بەرچاوو لە وێوە ئەم نامە شیعریە دەنووسێ بەو هیوایەی بگاتەوە وڵات و بەدەستی دۆستان بگات .

شەشەم : مەلای محەمەدی کۆیی، مەلای گەورە (١٨٧٦ – ١٩٤٣)

مەلا محەمەدی کۆیی کە بە مەلای گەورە ناسراوە ، ئەم گەورەییەی بە هۆی تەمەن و پلەو پایەوە نەبووە ؛ بەلکو بە هۆی زانایی وهوشیاری و ئازایەتی بووە ، زاناییەکەی لە ئایین دا بەرچاوو ناسراو بووە ، لە ڕووی کۆمەڵایەتی و کوردایەتیشەوە پێشڕەو بووە ، شارەزای شەرع و ئایین و مێژووی کوردو حاڵێ سەدەم بووە ، ژیانی ئەو مامۆستایە

پڕ لە هەڵوێشتی جوانی ئایینی و ئازایەتی کوردایەتی و پێشەوی کۆمەڵایەتی ، ئەو مامۆستا مەزنە لە بارەی نەورۆزەوە ڕای ڕوونەوە بە ئاشکرا و بەدەنگی بەرز نەورۆزی پەسند کردووە ، لە ڕۆژی ٢١/٣/١٩٣٨ لە کۆیەوە لە بەردەرکی سەرا و بە بۆنەی نەورۆزەوە دەڵێ :

ئەمڕۆ ڕۆژێکە پڕ لە نوور
دنیا ماڵێ ماڵێ پڕ لە سرور
ژاڵە دەدرەوشێتەوە
لالە دەگەشێتەوە

تا دەڵێ :

بەڵێ ئەمڕۆ ڕۆژی مرادە ، نەورۆزی گوڵە حەقە
ڕۆژێکی زۆر موبارەکە ئەوەڵی بەهارە
جەژنە جەژنی ئوممەتە جەژنی موحیبەت و ئولفەتە .

ئەگەر سەرنج بدەین بۆ ڕۆژی پڕ لە نوورو سرووری ماڵەو ماڵ باسی دەکات و لەو ڕۆژەدا ژاڵە دەدرەوشێتەوەو لالە دەگەشێتەوە ، بە ڕۆژی مرادی دەزانێ و بە ڕۆژی گوڵ ناوی دەبات و وەک ڕۆژێکی موبارەک پیرۆزی دەکات و وەک جەژنی ئوممەت دەیناسێنی و بە جەژنی موحیبەت و ئولفەت مەری خۆی لە نەورۆز دەدات ! ئەم هەمووە پەیدا هەڵگوتن و پەسند کردن بۆچی جەژنی گوڵە ! بە جەژنی ئولفەت و موحیبەت) و خۆشەویستی ناوی دەبات ، کە هەمان پەیدا هەڵگوتنە کە ساڵی ٢٠١٠ نەتەوە یەکگرتووەکانە کە جەژنی نەورۆزی بە (کلتوری ئاشتی) بۆ دنیا ناساندو وکردی بە جەژنی هەموو جیهان . جا ئەمە دەریدەخات کە مەلای گەورە کە بە جوانی نەورۆزی ناسیوەو بە دژی ئایینیشی نەزانیوە ! جا دەبێ مەلامحەمەدی کۆیی کەس هەبێت و گومان لە زانایی و شارەزای ئایین و شەرعی ئەو پیاوە گەورەیە بکات ؟

حەوتەم : مامۆستا مەلا عەبدوکەریمی مودەڕیس (١٩٠١ – ٢٠٠٥)

مامۆستا مەلا عەبدوکەریمی مودەڕڕیس ، پیاوێکی ناوداری ئایینی و ناسراو لەسەر ئاستی عێراق وجیهانی ئیسلامی ، هەر بۆیە هەیئەوە چەند ساڵێک دەبێتە (سەرۆکی زانایانی عێراق) و هەر ئەو مامۆستایەش توانای فتوای هەبووە ، جگە لەوە زیاتر لە چل کتێبی هەیەو بەشێکیان لە بارەی شەرع و ئایینن ! ئەو پیاوە مەزنە لە نەهەتەکان لە وەڵامی ڕۆژنامەی عێراق دەڵێ: (جەژنی نەورۆز جەژنێکی ناسراوی سەردەمی ئیسلامی و پێش ئیسلامە ! هیچ دژایەتیەکی لەگەڵ ئایینی موسلمانان دا نیە! جەژنی نەورۆز دروشمێک نیە بۆ فەساد ، بەڵکو جەژنی بەهارو شادی کوردە .) سەیرکە مامۆستای گەورە مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس چەند لە دڵەوەو بە بەواوە باس لە پاکی نەورۆز دەکات و دەفەرمووێ ، نەورۆز دروشمێک نیە بۆ فەساد !!)

باس لە مێژووی نەورۆز دەکات پێش ئیسلام و دوای ئیسلام ، بە جەژنی کوردی دەزانی و دەڵێ هەی شادیە ! مامۆستا مەلا عەبدوڵکەریمی مودەڕڕس بەو هەموو زانایی و شارەزاییە دانپێدا نراوەی کە لە شەرع و ئایین دا هەیەتی ، ئەم ڕایە بە خۆڕا دەرنابڕێ ، ئایا دەکرێ کەسێک هەبێت گومان لە ڕاو قسەکانی ئەو مامۆستا مەزنە بکات ؟!

ئەنجام :

١ – دەرکەوت لە هەزار ساڵ زیاتر لەوە پێش زاناو عارفێکی وەکو بابا تاهیر نەورزی لا پەسندەو لە شیعرێکدا ڕۆژی گەیشتنی خۆی بە (یار) بە خۆشیەکانی شەوی نەورۆز دەچووێنی .

٢ – لەو سەردەمەوە بە دواوە بەردەوام زاناگەورەکانی کورد لە ئایینی ئیسلام زۆر بەیان نەورۆزیان بە جەژن زانیوەو ئەو جەژنەشیان پەسند کردووە .

٣ – لە کۆی ڕای ئەو زانایانە دەردەکەوێ جەژنی نەورۆز لە گەڵ ئایینی ئیسلام دژ نیە و ئەو جەژنە نابیتە هۆی فەساد .

٤ – هەموو ئەو مامۆستاو زانا ئایینیانەی ئیسلام ، کە نەورۆزیان پەسند کردووە لەسەردەمی خۆیان و تا ئیستآش کەسانێکن ناسراون لە نێو جیهانی ئیسلامی و لەدوای مەرگیشیان ناوو کەسایەتی و ڕاکانیان بە هەند وەرگیراون .

دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن – ١/ نەورۆز /١٢٠٢٤ – هەولێر

سۆناتای خەون.. شیعری ستیڤان شەمزینی

قورگی شیعر پڕە لە ئاگر
ئاگرێک بە سووتان
ئاگرێک بە داگیرسان
چاوی عاشق پڕە لە فرمێسک
فرمێسکێک بە خامۆشی
ئەسرینێک بە نقووم بوون
ماڵی ژیان پڕە لە سەفەر
سەفەرێک بەرەو مەنفا

سەفەری گەڕا نەوە بەر□و□ نیشتمان
حەوشەی خەون پڕە لە ئازار
ئازارێک بۆ شکانی شوشەی تەمەن
ژانێک بۆ هەڵوەرینی باڵی پێکەنین
هەستی من پڕە لە گریان
گریانێک بۆ تەنهایی شەوان
گریانێکی بەکوڵیش
بۆ جەنجاڵی رۆژانی تەنهایی

چیتر ستایشی پەپولە ناکەم
گوڵەکانی شیعر ئاو نادەم
سەری خۆم هەڵدەگرم
بەرەو هەسارەیەکی تر
خۆم نادەمە بەر شەپۆلی خۆزگە
کاتێک بزانم بەلەمی دڵم کونە
دوو بال□ ب□ فڕین نادۆزمەوە
کاتێ ئاسمان
تەژی بێ لە مەلی کوژراو
خەونی تینوو نابینم
ساتێ رووباری عەشق
وشکی کردبێ
رێگا بەرەو ئاوەدانییەکان نا بڕم
کە هەزاران ساڵە
لە کوخی تەنهاییدا گینگڵ ئەدەم
ئەمەوێ
بەسەر فەرشی سووری خەیاڵدا
هەنگاو بنێم بەرەو
تەلاری ئەوینی جاویدانی تۆ

بیر لە رابردوو ناکەمەوە
دەست بە ئایندەوە ناگرم
ئەوەی ئەمەوێ ئەو ئێستایەیە
تۆی تێدا ئەدرەوشێتەوە
بیر لە خۆم ناکەمەوە

چارەنوسی شیعرم بۆ گرنگ نییە
ئەوەی دەیخوازم
مانەوەی تۆیە
لە ژوورە بەتاڵەکانی رەحما
بەدیار یەقینەوە راناوەستم
گوومان ردێنم سپی ناکات
ئەو حەسرەتە دەبینم
لە تەوێ قوڵپ دەدات
دنیای من سەرەوژێر دەکات
کارێکم وەهام نییە بیکەم
بێکاریی زۆر ئازاربەخش نییە
مادام هەموو ئیشم
گەڕانە بە دوای وشەدا
تا بیکەمە شیعر بۆ تۆ
زۆر بیر لە جێژوان ناکەمەوە
هیچ کاتێک
بۆ درەنگ نازانم بۆ دیدار
ئەوە نییە تۆ هەموو شەوێک
بە باڵی خەونێک دێیت و
لەناو پێخەفمدا رۆژ ئەکەیتەوە؟

٢٠١٨-١٢-٣١
ئەڵمانیا – بیلەفێلد

مردوو ناژییت.. شیعری فەرهاد کەریم

لەگەڵ خۆت بدوێ لەناو تەنیاییەکی تاریک و قووڵدا جێماوی
ژیان بەو هەموو روونیەوە تەنیایی و تاریکیت نادۆزتەوە
ئاڵوودەبوون بە و ژوورە داخراوەی خۆت

پێکەنین لە دووریت دەخنکێ
درەختی ناخ هەناسە نادا، ژیان دەنێژیی
بەچرپەش نهێنیت مەدرکێنە
لە تاریکیش پێویستت بە چاوی خۆتە
متمانە بە چرا، باوەڕت کز دەکا لە شەو
باران نایێتە سەر گۆڕت، گۆڵێک با ش لەگەل خۆی نایبا
مرۆڤ کوێرەو نامبینێ تەرمم لە ناو خۆم نێژراوە
لە ناوخۆما مردووم بە چرپەش مردنم لای تەرمەکەم نادرکێنم
تەرمیش جار جارە حەزی لە جووڵەو خۆ وەرگێڕانە
نەبادا بە زمان بێتەوە و بڵێ مردووێک لە ناو من نێژراوە
ناخی پڕ ژیان و رۆژە، زمانی تژییە لە ئازادی
سەری دارستانە و چاوی دەریا و ئاسمانە
مردووێکی تەنیام
تەنیا
مردوو
زیندووەکانی ئەمڕۆ بە مردوویی و بێ مردن لێرەن
لە ناو ئەو هەموو مردووانە تەنیا لەناو پاکی خۆما ژیان
هەموومردووەکان دەبینم لە پێشبڕکێدان
بۆ پێکردنی بازاڕ و نەخۆشخانە و جەنگ لە مردن
بینینێک نیە بۆ هەڵوەریین
بیستنێک نیە بۆ ژان
گوتنێک نیە بۆ ئازادی
ژیان بەهای نیە لای مردووەکان
لای مردووەکان بێ بەهایە ژیان

مردوو ژیان نابینێت

ژیان پڕە لە شەڕی مردووەکان
مردووەکان هەمیشە لە شەڕدان
گیرفانی شەڕیان تژی کردووە لە مردن لە ناو مردنی ژیاندان
دوێنێ و ئەمڕۆ و بەیانیان شەڕ
بەیانی و نیوەڕۆ و ئێوارەیان دوور لە ژیان
نامۆن بە ژیان و دەڕۆنە ناو مردن
هەر کەسەو خاوەن کلیلی خۆیەتی بۆ کردنەوەو داختن
کلیل هەیە دەرگای ژیان دەکاتەوە مردن دادەخات
کلیل هەیە دەرگای مردن دەکاتەوە ژیان دادەخات
مرۆڤ هەیە تەنیا کلیلی مردن و شەڕ و تاریکی لایە

مرۆڤ هەیە تەنیا کلیلی ژیان و ئاشتی و روونی لایە
مرۆڤی بێ کلیلم خۆشدەوێ
لێرەبن و مردن نەیانبا
لێرەبم و مردن نەمبا
ژیان بەو خێرایەوە مۆڵەتی دابەزین نادا
تەرمێکم هەموو ساڵێ یادی مردنی خۆم دەکەمەوە و ژیان لێناگەڕێ دابەزم
بوونی مرۆڤم خۆشدەوێ دوور لە دابەزیینی ژیان و سەرکەوتنی مردن
مردن ژیان لێخوڕێ مردنە
کلیل واتای کردنەوەو داخستنە
واتا نادا کۆتایی ژیان مردن بێ
ناخ پڕ مردن و ژیان تاریک وەک میوانخانەی بێ چرا و تژیی لە تەرم
چاویلکەی تاریک بۆ شەو و ژیان مردن
بە بینینی یەکتر سەرقاڵن لە دەرەوەی ژیان
ئەو هەموومردنە نابینن
مردوو مردن نابینێت

چیرۆک بۆ منداڵان/ کامێرانی ئازادیخواز .. رۆزا شوان

من لە پۆلی شەشی بنەڕەتیم، کاکم کامەران لە پۆلی پێنجی ئامادەییە. کاکم زۆر حەزی لە دەنگی باڵندەیە، بە تایبەتیش لە دەنگی کەو. بۆیە دوو کەوی جوانی کڕیبوو. لەناو قەفەزێکی دوولایی داری دەرگا داخراودا بوون. هەموو رۆژێک دان و سەوزە و ئاوی لەبەردەم کەوەکانی دادەنا. سەرسامی دەنگە خۆشەکانیان بوو. منیش حەزم لە قاسپە قاسپی کەو هەیە، بەڵام حەز بە بەندکردنی هیچ باڵندەیەک ناکەم. لە سروشتدا دەنگیان سروشتی و خۆشترە.
ئەوەی کە ئازاری هەستی منی دەدا، دەمبینی کەوەکان نا ئارامن و هەمیشە سەریان لە نێوان دارەکانی قەفەزە تەنگەکەیانەوە

دەردەهێنان و هەوڵی خۆ رزگاربوونیان دەدا. لە ترسی کاکم نەمدەوێرا، ئەگینا هەر لە یەکەم رۆژی کڕینیانەوە، هەردوو کەوەکەم بەڕەڵا دەکرد. نەمدەزانی چۆن کاکم رازی بکەم، تا کەوەکانی ئازاد بکات.

رۆژێک کاکم بینی، پەرتووکێکی لەسەر ئازادی دەخوێندەوە. بە هەلێکی باشم زانی.

ـ کاکە کامەران ناونیشانی ئەو پەرتووکەی دەیخوێنیتەوە ئازادییە. ئازادی مانای چییە؟

کاکم: شەخان گیان، ئازادی ئەوەیە، کە مرۆڤ دیلی کەس نەبێت و بە سەربەستی بژیت. بەڵام نابێت لە سنووری ئازادی لابدات و ئازادی لە کەسانێکی تر تاڵ بکات.

ـ دەمخۆش کاکە گیان. کەواتە ئازادی مافێکی پێویستی هەموو کەسێکە.

کاکم: بەڵێ شەخان، رێک وایە، ژیان بەبێ ئازادی، هیچ واتا و خۆشییەکی نییە. سامانی زۆر و پارە، بەچی دەچن ئەگەر مرۆڤ بە ئازادی نەژیت.

ـ جا کاکە تۆ بە راستی بڕوات بە ئازادی هەیە؟ بە کرداری جێبەجێی دەکەیت؟ یان هەر بە قسە بڕوات بە ئازادی هەیە؟ ئەوە یەکەم جارم بوو، کە بەم شێوازە لە کاکم بپرسم. بۆیە کاکم گرژبوو.

کاکم: شەخان دەزانیت چی دەڵێیت؟! من چی کارێکی ناشیرین و نابەجێم کردووە؟ چی کارێکم بە پێچەوانەی ئازادییەوەیە؟ بڵێ بزانم ئازادیم لە کێ تێکداوە؟

ـ ببوورە کاکە گیان، من تۆم زۆر خۆشدەوێت. ئەی ئەوە نییە دوو کەوت لەناو قەفەزێکی تەسکدا بەند کردوون و ئازادیت لێیان داگیرکردوون؟ ئەوانیش وەک ئێمە، حەز بە ژیانی ئازادی دەکەن. ژیانی ناو قەفەز کەی ژیانە؟

کە ئەم قسانەم کرد، کاکم ساردبووەوە. بۆ ماوەیەک داما و بێدەنگ بوو. وا دیاربوو قسەکانم کاریلێکردن. بەزەیی بە دوو کەوەکەیدا هات. ئینجا زەردەخەنەیەکی ناسکی کرد و باوەشی لێدام، سەرمی ماچکرد. چوو بۆ لای قەفەزەکەوە و دەرگاکەی کردەوە و هەردوو کەوەکەی ئازادکرد. کەوەکان دایان لە شەقەی باڵ و هەڵفڕین و رۆیشتن و لەچاو ونبوون. ئینجا کاکم بە پێیەکانی، قەفەزەکەی شکاند.

کاکم: بژی شەخان گیان، خوشکە زیرەک و ژیرەکەم، فێری وانەیەکی باشی ئازادیدت کردم. بەڵێن بێت لە ئەمڕۆوە، بە راستی دەبم بە کامەرانی ئازادیخواز. حەزیش لەو کەسانە نەکەم،

کە راوی باڵندە و ئاژەڵی کێوی بکەن و بەندیان بکەن.
ـ چ□ پڵەیەکی بەهێزم بۆ کاکم لێدا.

خۆڕا پسکاندنی پدک.. ئەحمەد ڕەسوڵ

تەنها م.س. پدک لە بەیاننامەیەکدا باسی بەشدارینەکردن لە هەڵبژاردن دەکات. واتا بەبێ لێدوان و بڕیاری سێ بارزانییەکە “سەرۆک و دوو جێگرەکەی” ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە لە خولەکی کۆتایی یان بۆ زیادکراودا، بارزانی سەرۆکی پدک بڕیاردەدات لە بەشداریکردن لە هەڵبژاردندا.

پدک وورد جوڵەکان و گەمەکەی ذیاریکردووە. بۆ نموونە لە بەیاننامەکەدا ناڵێت بایکۆت بەڵکو بەشدارینەکردن، چونکە گەر بایکۆت بیت مانای یاخیبوونە و ئەمەش باجی قورسی لە دوایە. لە بەیاننامەکەدا دەڵیت بە لوبنانییکردن، واتا هەڕەشەی تێکدان و نائارامیی.

پدک، بەشداری هەڵبژاردن دەکات

بەیاننامەکەی م.س. پدک لەبارەی بەشدارینەکردنەوە لە هەڵبژاردنە بڕیارلێدراو و چاوەڕوانکراوەکەی حوزەیران و چەند بە ئامانجگیراوێک و چەند ئەگەرێک:

یەکەم: لاساییکردنەوەی جوڵەی موقتەدایی. خ□ بەسەنتەرکردن لە دیمەنی سیاسیی عێراقدا. لێسەندنەوەی بەسەنتەربوون لە دادگای فیدراڵی. پدک تا ئێستا بەرکار بوو، بەم جوڵەیە دەیەوێت خۆی بکاتە بکەر. لە ژێرها□زموون کەوتووەوە بۆ هەژموونگەر.

□ بە سەنتەرکردنەوەی “بارەگای بارزانی”: هەمووان، لە نوێنەرانی ئەمریکا، ئەوروپا و کۆمەڵگای نێودەوڵەتیی لەگەڵ حزبە کوردییەکان و دەسەڵاتدارانی بەغدا، ملی ڕێگا بگرنە بەر بەرەو بارەگاکەی.

□ چرکردنەوەی سەرنجی ئەمریکا، ئەوروپا و کۆمەڵگای نێودەوڵەتیی لەسەر خۆی. خۆنمایشکردن وەکو هێزێکی کاریگەر لە تێکدانی گەمەکەدا بە ئامانجی ووتنی: دەبێت حسابم بۆ بکەن لە هەر یاسا و بڕیارێکدا کە لە بەغدا “دادگای فیدراڵیی، حکومەت و پەرلەمانەوە” دەردەچێت. واتا فشار بخەنە سەر بەغدا.

- فشاردانان لەسەر دادگای فیراڵیی تاوەکو هەم جەخت نەکاتەوە لەسەر جێبەجێکردنی بڕیارەکانی لەلایەن حکومەتی عێراق و هەرێمەوە و هەروەها دەستهەڵگرتن لەوەی ئەگەر نیازی دەرکردنی بڕیاری دیکەی هاوشێوەی ئەوانەی پێشتری هەبێت.
- خۆ نمایشکردن لەنێوخۆی هەرێم لە بەرامبەر هێزەکان وەکو هێزێک کە دەتوانێت بەربەرەکانیی لە تەک بەغدا و بڕیارەکانییدا بکات.
- بە ڕێگرتن لە توطینی مووچە لە بانکە فیدراڵییە حکومییەکان و بەرگریکردن لە پڕۆژەی "هەژماری من!". هەڕەشەکردن بۆ ئامانجی مسۆگەرکردنی ئەوەی ئێستا بەردەستە.

دووەم: تۆقین لە ناسەنتراڵبوون

پدک نەوەکو تەنها هێزی یەکەم بەڵکو بڕیاری سەرەتا و کۆتایی لە وورد و درشتی پەیوەندیدار بە هەرێم و عێراقەوە لە هەموو ئاستێکدا، لە دەستی خۆیدا نەمێنێتەوە و لە هێزێکی سەنتراڵەوە ببێتە هێزێکی ناسنتراڵ، لەمە تۆقیوە.

هۆکارەکانی ناسەنتراڵبوون:

- نەمانی کۆتای پێکهاتەکان، ١١ کورسیی مسۆگەریی ئاسان و خۆشدەستی پدک بوون.
- نەمانی کۆمیسیۆنی کوردستانی ژێرهەژموونی پدک.
- چواربازنەیی بوونی هەڵبژاردن.
- ڕاستەوخۆ دابەشکردنی مووچە لەلایەن وەزارەتی دارایی حکومەتی فیدراڵەوە لە ڕێی بانکە حکومییە فیدراڵییەکان "توطینی مووچە".

پڕۆژەی "هەژماری من!" دواهەمین سەنگەر یان ڕەگی ژیان

پدک هەموو مەاوەغەکانی بە مەبەستی مسۆگەرکردنی ئەوەیە کە هەتا ئێستا بەردەست بووە بۆی. لەدەستدانی دەسەڵاتی پدک بەسەر مووچەی خەڵکدا واتا لەدەستدانی دەسەڵاتی بەسەر توانای دەنگدانی خەڵکدا، واتا لەدەستدانی دەسەڵاتی بەسەر تەنانەت بەشداریکردنی خەڵک لە دەنگداندا لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆیدا و تەنانەت لەدەستدانی دەسەڵاتی بەسەر ئەندامانی سادە و لایەنگرانیدا، تەنانەت بەسەر هێزە چەکدارە مووچەخۆرە کوردییەکانی کوردستانی سوریا و کوردستانی ئێران.

بۆیە لە گەمەکەدا هەموو سەنگەرەکان چۆڵ دەکات و پاشەکشە دەکات بۆ ئامانجی پاراستنی پڕۆژەی "هەژماری من!" کە دواهەمین سەنگەر و دواهەمین سنوورە.

هەموو ئەو گوتارە پفدراوەی پدک بەناوی کوردستانیبوون، شکۆی هەرێم، هەڵوەشانەوەی هەرێم، کوردایەتیی و کوردبوون، جگە لە گوتارێکی موزەیەف و بەرگێکی ساختە هیچیتر نییە کە نێوەڕۆک و

کەڵکەکەی ترسە لە ناسەنتڕاڵبوون و دەستگرتنێکی شێتانەیە بە دەستەڵاتداربوون بەسەر مووچەی خەڵکی هەرێمەوە و دەستگرتنی توندە بە پڕۆژەی “هەژماری من!” کە ئەو دەستەڵاتدارێتییەی بەسەر قووتی خەڵکی کوردستانەوە بە تەحقیق دەکات جگە لە قازانجە خەیاڵییەکەی کە بە بنەماڵەی بارزانی خۆیەتیی و لە نەو بنەماڵەکەشدا لقێکی. ئاشکرایە چەکێکی کاریگەریش دەبێت بە دەستیانەوە بەرامبەر هەر کەسێک کە ئەوان ئارەزووی نەکەن و نەیانەوێت.

دواجار پارتی بە تەنیا مایەوە.. شوان عەباس بەدری

وتەیەکی بەسمارک ی دامەزرێنەری رایخی دووەمی ئەڵمانی هەیە کە دەڵێ :((سیاسەت هونەری مومکینە)) ، کەچی دوای زیاد لە 150 ساڵ لە وتنی ئەو قسەیە ، سیاسەتمەدارەکانی هەرێمی کوردستان ئەو هونەرەیان گۆڕیوە بە هونەری سڕینەوە و گوێنەگرتن!

گەر بە وردی چاوێک بخشێنین بە مێژووی نوێی سیاسەتی خەبات و تێکۆشانی گەلی کورد لە عیراقدا ، ئەوا دەبینین ئەم سیاسەتە سیاسەتێک بووە کە زۆرجار بە خوێندنەوە و پلانێکی تۆکمە و ئامادەسازییەکی بناغە پتەو بەڕێوەنەچووە و لە زۆر وێستگەی هەستیار و چارەنوسسازدا ئەو سیاسەتە بەشێکی یا هەندێ جاری دیکەش بە تەواوی نشوستی هێناوە و بەرەو توانەوەو نەمان چووە ، باشترین نموونەش ساڵی 1975ە کە لە چاوتروکانێکدا شۆڕش و سیاسەتی کوردی لە باشووری کوردستان بە تەواوی لەبەر یەک هەڵوەشایەوە.

زۆرجار کەسانی نزیکی سیاسییەکان و خەڵکی عەوام ئەم شکستانەیان بە دڵپاکی و کەم ئەزموونی سیاسییەکانی کورد گێراندۆتەوە، لە کاتێکدا لە سیاسەتدا شتێک نییە بەناوی دڵپاکی و کەم ئەزموونی و سیاسەت خۆی لە خۆیدا واتە هونەری بەدەسهێنان.

لە ئێستاشدا پارتی دیمۆکراتی کوردستان سەرەرای ئەوەی 78 ساڵە بە سەر دامەزراندنی وەک پارتێکی سیاسی و چەکدار و خاوەن پێگەیەکی جەماوەری تاڕادەیەک باش لە هەرێمی کوردستاندا تێپەڕدەبێت، بەڵام

هێشتا زۆرجار بەردەوامە لەسەر دووبارەکردنەوەی هەمان سیاسییەکانی خۆی و هێشتا بە عەقڵییەتی تاک حزبی و تاک سەرکردەیی ناو وڵات بریار و فەرمان دەردەکات و هەڵبەت حزبەکانی دیکەش بە ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ و ژێربەژێر پشتگیری زۆربەی بڕیارەکانی دەکەن.

ئەوەی لێرەدا ڕوون و ئاشکرایە هەر وەک باسمان کرد زۆربەی ئەو بڕیارە سیاسیانەی کە لەلایەن پارتی دیمۆکراتەوە دەردەچێت و بە تایبەتیش ئەو بڕیارانەی کە ڕاستەوخۆ

پەیوەستە بە ژیانی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی خەڵکەوە گەر بێتو شکست بێنن کە زۆربەیان شکستیان هێناوە، هەرچەندە پشتگیری ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆی حزبەکانی دیکەشی هەبێت، ئەوا گرێ دراون بە ناوی پارتی دیمۆکراتەوە و خەڵک پارتی بەسەرچاوەی سەرەکی نەهامەتییەکانیان ئەزانن.

لە ئێستاشدا دوای دەرچوونی بریارەکانی دادگای فیدراڵی عیراق سەبارەت بە ماف و شایستە داراییەکانی فەرمانبەران و خانەنشینەکانی هەرێمی کوردستان لەلایەک و لەلایەکی دیکەشەوە سەبارەت بە هەڵبژاردنە پەرلەمانییەکەی هەرێمی کوردستان، پارتی دیمۆکرات دیسانەوە بە عەقڵییەتی تاک حزبی و چەسپاندی قسەی خۆی پەرچەکردارێکی نەرێنی لەبارەی ئەو بریارانەوە پیشاندا و بە موئامەرەیەکی ناوخۆیی و هەرێمی لە دژی خۆی وەسفی کرد و بگرە زۆر زیاتریش ڕۆیشت و بەهەوڵێک بۆ هەڵوەشاندنەوەی قەوارەی هەرێم و حکومەتی هەرێمی کوردستان ناساندی.

لەملاولەولاش ڕاگەیاندن و پەیج و سایتەکانی سەر بەو پارتە لە سۆشیال میدیادا بە پیشاندانی ڕاست و دروستی بریار و قسەکانی پارتی لەبارەی بریارەکانی دادگای فیدراڵی سەبارەت بە هەڵوەشاندنەوەی یانزە کورسییەکەی پەرلەمان و گۆڕینی نەخشەڕێگەی هەڵبژاردنەکان لە هەرێم، بریاری کشانەوەی چەند حزبەچکۆلەیەکی بە کاریگەری تورکمان و کلدانەکانیان لە هەڵبژاردن کرد بە سەردێڕی هەواڵ و نووسینەکانیان و وایان پیشاندا کە پارتی دیمۆکرات لە بەرژەوەندی خەڵک و کەمینەکان ئەو بریارانەی ڕەت کردۆتەوە، لەکاتێکدا هەموومان دەزانین ئەو یانزە کورسییە چی و چۆن و لە بەرژەوەندی چ پارتێک بە دەست هێنراون و تا ئێستا هەموو حزب و لایەنە کاریگەر و گەورەکانی ناو مەیدانی سیاسەتی هەرێمی کوردستان پابەندن بە ئەنجامدانی هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی کوردستان لە مانگی شەشی ئەمساڵدا و حساب نەکردن و بە گوێی و کەللەڕەقی هەندێک

کەسی ناو پارتیش بە ئەو پابەندییەی حزبەکان ،بێگومان ئالەنگاری و ئاڵۆزی زیاتری لەناو هەرێمدا لێدەکەوێتەوە و ڕاستەوخۆش کاریگەرییەکی زیاتری نەرێنی لەسەر ژیان و باری گوزەرانی خەڵک دادەنێت.

ئەمەو جگە لە پابەندبوونی حزبەکانی دیکە بریارەکانی دادگای فیدراڵی ، دوابەدوای دەرکردنی بەیاننامەکەی مەکتەبی سیاسی پارتی دیمۆکراتی کوردستان سەبارەت بە کشانەوەی لە هەڵبژاردنە پەرلەمانییەکەی مانگی شەشی ئەمساڵ ، ئەمەریکا و نێردراوی تایبەتی سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ عێراق (یونامی) بە شێوەیەک لە شێوەکان ئەو بڕیارەی پارتیان ڕەت کردەوە و هەر وەک چۆن چوارچێوەی هەماهەنگی شیعەکان کە کاریگەرترین هێڵی سیاسییە لە عیراقدا ،لە بەیاننامەیەکیاندا پشتیان لە پارتی کرد و پابەندبوونی خۆیان بە گشت بریارەکانی دادگای فیدراڵی ڕاگەیاند ، تەنانەت گەر بێتو ئەو بریارانە لە بەرژەوەندی هەندێک لایەنیشدا نەبێت .

ئا لێرەدا تەنیاکەوتنی پارتیمان لە بریارەکانیدا بۆ دەردەکەوێت و واباشترە پارتی دیمۆکرات بۆ ڕزگارکردنی خۆی لەو دۆخەی کە تێیکەوتووە و هەتا زووە بە بریارەکانیدا بچێتەوە و تا کار لە کار نەترازاوە لەگەڵ لایەنەکانی دیکەی هەرێم کۆبوونەوەیەکی فراوان بۆ ئامادە بوونی کەسی یەکەمی حزبەکان ڕێکبخات و جگە لەوەش لە جیاتی کردنەوەی هەژماری بانکی فەرمانبەران و خانەنشینانی هەرێم لە بانکێکی ئەهلی ئەو کارە بە بانکێکی حکومی بسپێرێت و لە جیاتی کەلەڕەقی لەگەڵ دادگای فیدراڵی و بە دەسکەلا وەسف کردنی ، هەوڵێکی جدی بخاتە گەڕ بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشە ئابوریانەی کە لە ژێر سایەی حوکمداری خۆیدا (چونکە چ بمانەوێ و چ نەمانەوێ وەک باسمان کرد هەموو بڕیارەکان بە ناوی پارتییەوە دەرچووە)بەرۆکی دانیشتوانەکەی هەرێمی کوردستانی گرتووە و هەرێمی خستۆتە سەر لێواری پەرتگەیەکی قوڵی بێ کۆتایی و تاریکدا.

لە کۆتایدا ئەوەندە ماوە بڵێین کە سیاسەت بریتییە لە چارەسەری ئالەنگارییەکان بە باشترین شێوە و کەمترین زیان ، نەک بەنزین بە ئاگرداکردن و سووتاندنی تەڕ و ووشک پێکەوە !

نوستالژیا /8/ کتێب بۆ عێراق.. ستیڤان شەمزینی

بەشی هەشتەم

ساڵانی نەوەدەکانی سەدەی رابردوو، پڕبوو لە رووداو و کارەساتی سەیر. ئابڵووقەی ئابووری سەر عێراق، ژێرخانی کوردستانی بە تەواوەتی داتەپاند. ئەو چینە بۆرژوازییەی لە هەشتا و هەفتاکان وەک شا دەژیان، کەوتنە سەر ساجی عەلی. توێژە تەکنەکراتەکانی وەک مامۆستا و فەرمانبەر و هاوشێوەکانیان بوون بە ژێرەوە، تەنانەت لەگەڵ ڕێزمدا ئەوسا لە قەسابخانەکانی سلێمانی، بە خەتێکی درشت دەنووسرا، ئێسقان هەیە بۆ مامۆستا، یان دەنووسرا روبعە کیلۆ گۆشت هەیە بۆ مامۆستا. ئیتر ئەو دەیەیە دەیەیەک بوو گۆڕەڵەی چینی ناوەند هاتە لێژی و چینی خوارتریش هەر بە تەواوەتی فلیقایەوە. ئەوسا بەشێکی زۆری چینی ناوەند، تەنانەت پێداویستییەکانی جوانکاریی ناو ماڵی خۆی دەفرۆشت، بەڵام قەناغەکە درێژەی کێشا، وای لەهات هەموو شت دەفرۆشرا، بە ئارد و شەکر و ڕۆن. دۆخەکە خراپ بوو، ئەمە وایکرد شەپۆلی راکردن بەرەو هەندەران هەموو سنوورێک ببەزێنێت. ئەوسا خەڵکی شار زۆربەی لە ماڵەوە کتێبی هەبوو، کتێبخانە ببووە بەشێک لە پێداویستی ناو ماڵ، چونکە ئەوسا دەنم و وەنەوشە و شتی وا ناوی لە کولەکەی تەڵیشدا نەبوو. لەو زەمەنە گرانییەدا هەموو کتێبی دونیا نەیدەکردە لەواشەیەکی گەرم، بۆیە هەڕاجکردنی کتێب ببووە دیاردەیەک لە نزیکەوە دەمانبینی. بڕوا دەکەن یان نا، من کتێبی “شەرەفنامە”م تەنیا بە سێ دیناری عێراقی کڕیوە.

ئەوسا من ئەوەندەی خوێنەرێکی جیددی بووم، خۆم پێ نووسەر و شتی وا نەبوو، هەر بۆ راستیش نازناوی نووسەر و رۆژنامەنووس وا ئاسان نەبوو وەک ئێستا، کە دوکاندارەکەی دراوسێمان پێیوایە ئەویش نووسەر و رۆژنامەنووسە، چونکە بەردەوام لە بەرنامە راستەوخۆکانی تیڤیدا موداخەلە دەکات. ئەوە رۆژە زۆر عەوداڵی کتێب بووم، تا رادەیەک ئەو گرانییە بەر خانەوادەی ئێمە نەکەوتبوو، ئێمە پێشتر دەوڵەمەندێکی قورس بووین، ئاسان نەبوو ئەو گرانییە بە خێرایی هەرەسمان پێبهێنێت. دەرفەتم لەو هەڕاجکردنی کتێبە وەرگرت و

ژمارەیەکی ئێجگار زۆر کتێبی دانسقەم بە نرخێکی هەرزان کڕی، کە هەموو تەفسیری تەبەری کە زیاتر لە ٢٢ جزمە، بە ١٨٠ دینارێک کڕیم، پێموایە ئەو تەفسیری "تەبەری"یەم لە کاک "سیروان" ناوێک کڕی، کە لە بەردەم نەخۆشخانەی ددانی سلێمانی کتێبفرۆش بوو.
زەمەن رۆیشت و هات، منیش بێزاربووم لە کتێب کڕین، بڕیارمدا سەفەری دەرەوەی وڵات بکەم، بەشێک لە کتێبە دانسقەکانم فرۆشت و کردمە پارە بۆ سەفەرەکەم، ئەلبوومی وێنەکانی خۆم سووتاند لە نهۆمی سێیەمی ماڵەکەمان لە گەڕەکی سەهۆڵەکە. بڕیارم دابوو واز لە وڵات بهێنم، نیهلیزم باڵی بەسەردا کێشابووم، لە سیاسەت نائومێد ببووم، لە هاوڕێکانم کە زۆربەیان راستگۆ دەرنەچوون نائومێد ببووم، لە عەشقی ناکام نائومێد ببووم، لە رووی دارایشەوە هەرەسم هێنابوو، رۆژانە ئەو پارەیەم خەرج دەکرد لە خوشکەکم وەرمدەگرت، لەم دەست پانکردنەوەیەش لە خوشکم نائومێد ببووم، نائومێدیی زیاتر لە هەر شتێک منی خستبووە ژێر کاریگەریی خۆی. کاتێک سەفەرەکەشم، هەرەسی هێنا و خەریکبوو ببمە خۆراکی قرژەکانی دەریا ، بە بێزاریی و پووچگەرایی زۆرەوە گەڕامەوە وڵات، هیچ شتێک نەبوو بتوانێت ئارامیم پێ ببەخشێت، جگە لەو عەرەقە زۆرەی هەموو رۆژ دوو سێ جار دەمخواردەوە. هەموو رۆژێک کاتژمێر ١٠ سەر لە بەیانی دەچوومە باڵی "دەریا" لە تەنیشت ماسی فرۆشەکانی ئەسحابەسپی، دەستم دەکرد بە خواردنەوە تا بە تەواوەتی خەیاڵ دەبووم، تا ئەو ئەندازەی "سالار" یان "کاک ئەکرەم" یان "ئاوات" کە سێ گارسۆنی ئەو باڕە بوون، دەیانووت بەسە، لەوە زیاتر بوارت نادەین، دەستم لە خواردنەوە هەڵنەدەگرت، بەڵام دەمەو ئێوارەش وردە وردە بە یانەی فەرمانبەران دەڕۆیشتم لەوێش دوا کەس بووم لەو یانەیە هەستم. ئیتر ئەو زەمەنە لای هەموو کەس من کهولیست بووم، لە راستیشدا هەروابوو.
وردە وردە پارەم کەم دەبووەوە، هیچ کارێکم نەبوو، ماڵەوەش گەمارۆیان دەخستە سەرم بۆ ئەوەی بە ئاگا بێمەوە. منیش بۆ دووی رێگەیەکی ئاساندا دەگەڕام، پارەی خواردنەوەی پێ مسۆگەر بکەم. لە ناکاو ئەهریمەن هاتە بن کەڵڵەشەم و بیرۆکەی ئەوە بە مێشکمدا هات، دەستێک لە کتێبخانەی ماڵەوە بوەشێنم، لەسەر هەمان پرنسیپی نەوت بەرامبەر بە خۆراک، منیش کتێب بەرانبەر بە عەرەق گۆڕاڵە بوو لەلام. ئیتر هەر کات پارەم پێ نەدەما، پێ عەلاگەیەکی گەورەی نایلۆن کە پێیان دەوت عەلاگەی "ئەسپین" کتێبم دەبردە بەر دەرکی سەرا و بە "حسێن"م دەفرۆشت، کە هەموو کەس "حسێن" دەناسن، یەکێکە لەوانەی کاتێک خراپترین کتێبت پێ بفرۆشێت قەناعەتت پێ دەکات باشترین کتێبە و بە نرخێکی گران پێت دەفرۆشێت، بە پێچەوانەشەوە هەروابوو.
من بە ئەو کتێبفرۆشە ببوومە نێچیر، ئیتر هەر کات پارەم پێ نەدەما

کتێبم دەفرۆشت بۆ کڕینی عەرەق. هاوڕێکانم لە چێشنی "بەهەست حەمەساڵح"، "کەیوان سەعید"، "ئارەز سەران"، "ڕێباز حەمەجەزا" لەو کەسانەن کە دەعوەتم کردوون بۆ ئێوارە خواردنەوە لەسەر حسابی کتێبەکانم، بەڵام ماڵیان ئاوا بێت ئەوەندە موناقەشەی فیکریان دەکرد، هەموو جار داخم دەخوارد بۆ بەهەدەردانی کتێبەکانم، لە بەر خەمەوە بڕیارم دەدا ئەمە دواجار بێت کتێبەکانم بۆ خواردنەوە بفرۆشم، بەڵام هەر وەخت پارەم لێ دەبڕایەوە عەینەن تاس و حەمام، حسێن خەت بگرە و هاتم.

سەرنج: کۆی ئەم نوستالیژیانە لە بەهار و هاوینی ساڵی ٢٠١٢دا نووسراون.

تێبینی: ئەم بەشەی نوستالیژیا له بەرگی سێیەمی کتێبی (قوتووی عەتار) لە لاپەڕە 514-516 بەشێوەی کتێبی کاغەز بڵاوکراوەتەوە.

هایکۆ.. سمکۆ ئەحمەد ڕەشید

ئێوارەی پاییز،
کە با گورگانە دەلوورێنێ —
خەیاڵم لای گەڵاکانە.
**
ئەسکێ پەیکەرێک،
لە کەڵانە قوڕاوییەکەدا وەستاوە
ژیان!
**
بە ڕێژنەی هەتاو
پڕمکردنەوە
ئەو بەشایانەی جێتهێشتن
**
لە گۆشەی ژوورەکەم دامنا،
زەردەخەنەکەی سەر لێوی کوژایەوە
مۆنالیزا!
**

دەڵێی لە جنسی مرۆڤە،
مودمینە بە شەڕانگێزی ـ
ڕەشەبا.
**
دەمی تووڕە بوونی باران
ئادارم بیر دەخەنەوە
چۆلەکەکان!
**
بە تەنافی ماڵە هەژارەکانەوە
ڕەشدەچێتەوە
کراسە سپی□کەی بەفر.
**
بەو خوێنەی ل□ بەرم ڕۆیشت
تابلۆی پێکەنینی لەسەر لێوەکانی کێشاـ
دیکتاتۆر.
**
گۆڕەپانی شەڕ ،
سەڕربازێک بە دەستی چەپ سڵاو دەکات ـ
کوفری موباح !
**
کراسێکە،
پڕ بە بەری زەوی ـ
تاریکی!

سێ کورتیلە چیرۆک.. هێدی گەڵاڵی

ڕۆندکی شادی

ئەو ساڵە زۆرەی کە لە زیندان بوو کەوتە سۆراخی ماڵەکەیان بۆی دەرکەوت لە هەمان گەڕەک و کۆڵان نیشتەجێن. بە لێبوردنی گشتی ئازاد کرا بەرەو ماڵەوە بە ڕێکەوت پەرۆشی و دڵخۆشی پێوە دیار بوو. کە داخڵی کۆڵانەکەیان بوو بینی

کچەکی باڵا بەرزی ڕەشپۆش بە هەمان ئاڕاستەی ماڵەکەیان چەند هەنگاوێک لە پێشەوەی ڕێ ئەکات' ئەویش هەنگاوەکانی خێراتر دەکرد بەئەوەی زوو بگاتەوە لای دایک و خوشکە تاقانەکەی ! کچەکە ئاوڕێکی دواوەی دایەوە پیاوێکی قژ ئاڵۆزکاوی بینی ڕیشێکی زبر و ڕەشی بە ڕوخسارەوە بوو بەم دیمەنە زارەترەک بوو! چەند هەنگاوێک دەڕۆیشت و جار ناجارە ئاوڕی دەدایەوە دەشیبینی پیاوە ڕیشنەکە هەنگاوەکانی خێراتر دەکا ! زۆر لێی نزیک بوویەوە دەیویست دەستی لە مل بکات و تێر ماچی بکات و تامەزرۆی ئەو چەند ساڵەی تەنیایی و دابڕان و دووریەی بشکێنێت. کچەکە هەنگاوەکانی خێراتر کرد لەخۆی دەپرسی ئاخۆ دەبێ ئەو پیاوە سیما ماندوو و ڕەنگ پەڕیوە مەبەستی چی بێت بەدوامدا دێت؟
گەیشتە بەردەم دەرگای ماڵەکەیان بە دڵە کوتە و بە هەردوو دەست لە دەرگای حەوشەکەیانی دەدا لەگەڵ کردنەوەی دەرگادا ئەویش گەیشتە بەردەم دەرگاکە دایکی دەرگاکەی کردەوە حەپەساو باوەشی پیا کرد و دەستیان لە ملی یەکتر کرد فرمێسکی خۆشی لەسەر کوڵمەکانیان ڕێزی بەست و تێر گریان!
وتی : نەمردم ئەمجارەش کوڕەکەم بینیەوە·

قوربانی

لەسەر پردی کۆماری پایتەختدا کۆمەڵە کۆمەڵە وەستابوون نەغمە و دەنگی نەورەسەکان گوێی هەستیان ئارام دەکردەوە.. هەموویان سیخناخی ئامانێکی قوڵ ببوون و گوێیان بە دەنگی نەورەسەکان هەڵخستبوو! ڕێز ڕێز و پۆل پۆل ئاسمانی ئەو ناوەیان تەنیبوو' تا دەهات ژمارەی نەورەسەکان زیاتر و زیاتر دەبوو تابلۆیەکی ناوازەیان لەو بەشایی ئاسمان و کەنار ئاوی ژێر پردەکە ڕەنگڕێژ کردبوو…! قیژەی ئەوان بە قوتی ڕۆژانەیان بوو ' لە پەناو مانەوەدا ناچار دەبوون وردە ماسی و کرمی کەنار ئاوەکە بخۆن!! جۆرێک لە باڵندەکان ئەگەر بونەوەرێک نەکەنە قوربانی ژیانی خۆیان مانەوەیان دەکەوێتە مەترسیەوە! سەیر لەوەدایە مرۆڤ هەیە ' مرۆڤگەلێک دەکەنە قوربانی خۆیان بەئەوەی بونی لە مەترسیدا بێت!

بێ لانە

ئەو پیرەژنە کزۆلە گلەیی لە بەختی خۆی دەکرد و لە لای ژنە دراوسێکەیان درکاندبووی کە ئیتر لە ماڵی کوڕەکانی جێی نابێتەوە !
بە دەنگێکی نوزە لەبڕاو و دڵە کوتەوە بە گوێیدا چرپاندبوو:
بە بێوەژنیەوە هەر سێ کوڕەکەم گەورە کردو ژنم بۆ هێنان بەر لە ژن هێنانیان هەموومان لە یەک ماڵ دەخۆش ژیانمان دەبردە سەر ' ئێستا

فوو.. پشکۆ ناکام

هەچ کاتێ بال□□ن□کەی بنەماڵە و پارتی پاشکۆی ڕوو لە فش بوونەوە کرد بێ بە پەلە پروسکێ و بێ گوێیانە باجەکەی ویستوویانە پڕی کەنەوە لە هەوا و مەسەلەی کورد و برایەتی !! و خاک !! و خەباتی سەد سال□□ !! و دروشمەکانی تریش و هەمووی سەر لە نوێ ئەبنە قوربانی بە زۆر زل کردنی حیزبەکە و هەر فشبوونەوەکی بال□□ن□کە ترس و لەرزی لە ڕووتبونەوە و دەرکەوتنی قەوارە و درێژیی و پانی ڕاستی قینەی ئەو بنەماڵە و پاشکۆکەی ئەهێنێتە هەلەکە سەما…
ساڵی ١٩٩٦ کە پارتی چیتر نەیتوانی بەو هەوا کەمەی ناو بال□□ن□کە بەرگەی وەزعەکە بگرێ ، زۆر بە ئاسانی سی و یەکی ئابی دروست کرد و بە هەوای حەرەس جمهەری و کاکە” زێڕه” بال□□ن□کەیان پڕ کردەوە لە هەوا..
هەڵبژاردنەکانی بەناو پارلەمان و ئەوانی تریش گەر بە حەجمی خۆیان بەشداریان بکردایە نیوەی بەڵۆنەکە فش ئەبۆوە ، ئیتر هەوای فیتەری ساختەچی بال□□ن□کەیان پڕ کردەوە لە هەوا و بوتڵێک هەوا بە ناوی ” کەمینەکان” بال□□ن□کەی ڕاگرت..
ئەمڕۆ لەبەردەم ئەو هەڵبژاردنەی گوایا لە حوزەیرانا ئەکرێ ” هەرچەنە من خۆم بڕوام وایە کردن و نە کردنی وەک یەکە چونکە لە کوردستان شتێک نیە ناوی سیستەمی سیاسی بێ کە سیستەمی سیاسیش نەبوو یاری کردن لە بە بەڕێوە بردنی ووڵات لە جاشایەتی ئاسان تر ئەبێ..:” و بەو پرینسیپە تازانەی هاتونەتە کایەوە هەر پێش ئەوەی هەوای بال□□ن□کە بەتاڵ بێتەوە ” بەتاڵی دوای ئاش ” ئەیانەوێ هەوای سپی بۆ ڕۆژە ڕەشەکە بخەنە کار ، دیارە هەوای ئەم سیناریۆیەش “قارداش”ی دراوسێیە ، دوور نیە گەر بزانن هەر ئەکرێ سی و یەکی ئابێکی تر نەخوڵقێنن… بنەماڵەیەک کە خێڵ و عەشرەتی بادینان و ناوچەکانی تریش نەماوە کە بەدەستی ئەوان نەیان خواردبێ چۆن ئێستا بەوە ڕازی ئەبن کە خۆیان حاکمی موتڵەق نەبن..؟
ئەوان کە ئەڵێن ئەم دەسەڵاتە دەستکەوتی ڕووبارێ خوێن و جۆگەلەیە فرمێسک و چەن دۆنمێک لە بەخۆکێشانە، ئەبوایە هیچ نەبێ یەک لە هەزاری ئەو ئاو و دۆنمانە بهاتنایە سەرجادە و پشتگیریی

بایکۆتەکەیان کردایە ، بەڵام قسەی ووتراو و نەووتراوی خەڵک ئەوەیە کە بەڵکو بەم بایکۆت کردنە لە ڵۆکمان ببنەوە…
گەر ئەمریکاش گوێچکەی بنەماڵە ڕاکێشێ لەوانەیە سیناریۆکان بگۆڕێن ، ئەو کاتەش باڵۆنەکە بە جۆر و هەوایەکی ترەوە ” فوو “ی تێئ

سادۆمـازۆخییەتی سیاسـەت و کۆمەڵگەی کوردی.. شوان عەباس بەدری

بێگومان گەر بە وردی لەو قەیرانانەی کە بەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستانی گرتووە بروانین و جیا لە خوێندنەوەی سیاسی ئەوا خوێندنەوەیەکی دەروونناسیانەیان بۆ بکەین ئەوا بۆمان روون دەبێتەوە کە زۆربەی قەیرانەکانی ئێستا ، لە دەرئەنجامی کەلەرەقی و روانینە کورتبینەکانی بەرپەرسە باڵاکانی ناو سیاسەتی کوردییەوە هاتوونەتە ئاراوە ، بە واتایەکی تر زۆرجار سیاسییەکانی هەرێمی کوردستان لە ئەنجامی عەقڵێکی خێڵەکی ووشک و بەرژەوەندییە بەرتەسکە حزبایەتییەکانی خۆیان بە بێگوێدانە ئەو دەرئەنجامە مەترسیدارانەی کە رەنگە لە داهاتوودا هەم یەخەی خۆیان و حکومەتەکەیان و هەم یەخەی دانیشتوانی هەریمی کوردستان بگرێت، هەنگاوی هەڵەیان هەڵهێناوەو دوابەدوای دروست بوونی قەیرانیش هەڵەیان بە هەڵە پەردەپۆش کردووە .

لە ئێستادا گەر بروانینە سنووری جوگرافیایی هەرێمی کوردستان ، ئەوا دەبینین سنوورێکە کە تا بینا قاقای لە ناو چەندین قەیرانی قووڵ و مەترسیداردا نوقم بووە ، هەر لە بێزاری خەڵک ل□ بەرامبەر بەرپرسان و کاربەدەستانی هەرێمەکەوە بگرە تا دەگاتە هێرش و بوردوومانەکانی وڵاتانی چواردەور و ملیشیا شیعەکانی سەر بە ئێران و هەڵوەشاندنەوەی تەبایی کۆمەڵگە و خێزان و چەندین قەیرانی هەمەجۆری دیکە.

هەرچەندە لە ئێستادا بەلای خەڵکی هەرێمی کوردستانەوە کێشەی مووچە و پێنەدانی مووچە و بەبارمتە گرتنی مووچە لەلایەن پارتێکی سیاسی

هەرێمی کوردستانەوە بە بیانووی نەناردنی برە پارەی تەواوی مووچەی فەرمانبەرانی هەرێمی کوردستان لە لەلایەن بەغدادەوە بۆتە باس و خواسی سەرەکی سەر شاشەی تەلەفزیۆنەکان و سۆشیال میدیا و هەموو کونج و بناوانێکی ناو شەقامی کوردی و گەورە و بچووکی بە خۆیەوە مەشغوڵ کردووە ، بەڵام لە ئەساسدا ئەم بابەتە تەنها بابەتە رووکەشەکەی قەیرانەکەیە و گەر پشت پەردەکانی رووداوەکان بخوێنینەوە زۆر بە ئاسانی قەیرانە هەرە مەترسیدارەکەی ناو جوگرافیا بچووکەکەی هەرێمی کوردستانمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە لە یەک کاتدا هەم خۆی لە شەریکە بەشی گشت پارتە سیاسییەکان دەبینێتەوە پێکەوە، وە لە هەمان کاتیشدا هەوڵی سرینەوەی جەماوەری و قورسایی سیاسی هەندێک پارتی سیاسی ناو مەیدانی حوکمرانی و دەسەڵاتە و جۆرە سادەمازۆخییەکی پێوەدیارە.

بە واتایەکی دیکە سیاسەتی کوردی لە ئێستادا سیاسەتێکی سادەمازۆخییە و لەلایەک بەرپرسان لەسەر شاشەی تەلەفزیۆنەکان وای وێنا دەکەن کە هەموو هەوڵێکی خۆیان لە پێناوی باشترکردنی ژیانی خەڵک و چارەسەری قەیرانەکانی هەرێم خستۆتەگەڕ و لە هەمانکاتیشدا بە قامچییەک پشتی خەڵکیان بە خەمساردی و خەمی ئەوەی تەنها قسەی خۆیان بچەسپێنن و پەشهات و چارەسەرەکان تەنها بەو جۆرە بێت کە ئەمان ئارەزووی دەکەن شەقار شەقار کردووە و بە بەرنامەیەکی تەکمە کۆمەڵگەی کوردیان کردووە بە کۆمەڵگەیەکی تا سەر ئێسقان مازۆخی.

بە واتایەکی تر خەڵک وەک کۆمەڵە کەلەیەکی مازۆخی بەدەسەڵات لە ژێر ئازاری قامچی دەسەڵاتدار و خاوەنەکانیان پشتی خۆیان چەمانەتەوە و سوژدەی تەسلیم بوونیان بردووە و تەنها ماوە ماوە لەملاولەولا وەک نارەزایەتییەک بایکۆتێک رادەگەیەنن یان لە بەرژەوەندی لایەنێکی سیاسی لە دژی لایەنەکەی تر بە ماوەیەک شێیەکی هەمە رەنگ ئەنجام دەدەن و دوای ئەوەش هەریەکەو دەچێتەوە بە ماڵی خۆی .

گەر وابەوات و خەڵک هەر بەم جۆرە مازۆخییە بەردەوام بێت لە تەسلیم بوونی، رەنگە ماوەیەکی دیکە بەرپرسان ماوتسی تۆنگ ئاسا بە ئارامکردنەوەی سادییەتە سیاسییەکەی خۆیان شۆڕشێکی فەرهەنگی و ئابووری (جیا لە ئابووری سەربەخۆ) ڕابگەیەنن و کارەساتی جەرگبڕتر و گەورەتر بەسەر خەڵکە چەپڵەلێدەر و سەرچەپی گرەکە بهێنن !

هەرچەندە ئەم بابەتی سیاسەتی سادەمازوخییە لە زۆربەی وڵاتانی

جیهاندا لە قۆناغێک لە قۆناغە سیاسی و هەستیارەکاندا بە شێوەی جیاجیا دەرکەوتووە و باشترین نموونە بۆ ئەم بابەتەش سیاسەتە نەخوێنراو و کەلەرەقییەکانی جەمال عەبدولناسری دووەمین سەرەک کۆماری میسرە کە لەسەردەمەکەیدا ووڵاتەکەی بەرەو داڕمانێکی تەواو برد و خەڵک و سوپا و ئابووری و جوگرافیای میسری لەناو ئاگردانێکی وادا سووتاند کە تا ئێستا دەرئەنجامەکانی ئەو سیاسەتە هەڵە و سادییەتە سیاسییەی ماوەتەوە و دوای خۆیشی ئەنوەر ساداتی جێگرەوەی بە رەنگەی جۆراوجۆر هەموو هەوڵی خۆی خستە گەڕ بۆ سرینەوەی پاشماوە سیاسییە ماڵوێرانکەرەکانی جەمال عەبدول ناسر، بەڵام نە تەنها نەیتوانی بەتەواوی ئەو پاشماوانە بسرێتەوە بەڵکو خۆیشی بە جۆرێ لە جۆرەکان کەوتە ناو ئەو ئاگردانەوە و دواجاریش سەری خوارد .

لە کۆتاییشدا بەگومان گەر بەرپرسانی ئەمەش ئەم بەرگە سادۆمازۆخییەی بەریان دانەکەنن و بەرگی چاکسازییەکی راستەقینە و بە دوور لە هەموو بەرژەوەندییەکی تەسک لەبەر نەکەن ، ئەوا ئایندەی هەرێمەکەمان زۆر لە ئێستا خراپتر و ناروونتر دەبێت و هەمووشمان دەزانین ئەمەریکا و وڵاتانی رۆژئاوا تا سەر دەست و پشتیوانی هیچ ووڵات و لایەن و کەسێک نین و نابن و دواجار ئەوەی کە تیا دەچێت و دەفەوتێت تەنها خەڵکە هەژار و کەمدەرامەت و مووچەخۆرەکەیە!

سەربازی ون.. کورتەچیرۆک/ ن/جەلال قادر

بەری بەیانێکی ساردی مانگی نەورۆز بوو، نم نم باران دەباری، هەر وەک هەموو سپێدەیەک بەرەو چایخانەکەی بەردەم پەیکەری (سەربازی ون) بەڕێکەوتم. لەژێر کەپری چایخانەکە پیاوێکی تەمەن پەنجا ساڵانم بینی، ڕێشتاڵە و دەم و چاو وردیڵانە، کابۆیەکی شین و چاکەتێکی خاکی خەتخەتی لەبەردابوو، پەرداخێک چای بەدەستەوە بوو، خێرا خێرا مژی لە جگەرەکەی ناو قامکەکانی دەستی دەداو بە نیگەرانییەوە تەماشای ئاسمانی دەکرد. لەم ساتە پەڵە هەورێکی ڕەش و نزم بە ئاسمانەوە کۆچیان دەکرد. من لەژێر کەپرەکە دانیشتم، کابرای چایچی کە هەم ناسیاومە و هاوڕێی منداڵیشمە، بە بە

سڵاوکردن، بە بەدەنگی پیاڵە چایەکی لە بەردەمم دانا، سەرم سووڕما، وتم : چییە؟ مام بەکر، سلاوکردنیش لە بیرچووەتەوە

تەماشایەکی کردم، بە قامکی ئیشارەتی بە شوێنی پەیکەرەکە کردوو، وتی : نابینیت، نەتبیستووە، ئەمشەو پەیکەری (سەربازی ون) دیارنەماوە

کاتێ سەرم هەڵبڕی، واقم وڕماو حەپەسام. هەستامە سەرپێ، پیاڵە چاکە لەدەستم بەربووە خوارەوە

کەواتە دەبێت دزرابێت_!

نازانین. زەنگمان بە پۆلیس کردووەو چاوەڕوانین+

لە جێگەی خۆم دانیشتم. لەدڵی خۆمدا وتم : ئای لەم شارە وێرانە، بە تەنها رۆژێک مرۆق ناتوانێت بە ئارامی تیایدا بژێت

مەفرەزەیەک لە پۆلیس گەیشتنە شوێنی پەیکەرەکە، بە وردی پشکنین و لێکۆڵینەوەیان دەست پێکرد

کابرای چاکەت خاکییە لەبەرەکە، بەدەنگێکی پڕ لەخەم دەیگووت : لەپاش چەندین ساڵ ماندووبوون و نەخشەکێشان بۆ دروستکردنی پەیکەری مرۆڤێکی قارەمان وبێ تاوان و بێ ناونیشان، ئەمەش چارەنووسی بێت، سەیرە، وا چاکترە هەموومان کۆچ بکەین، ئەم شوێنە بەجێبهێڵین

هەستم کرد ئەویش وەک من دڵی تەنگەو تووڕەیە. پێمگووت : هەرچەند ئەو پەیکەرە سمبوولی نەتەوەو نیشتمانمان بوو، بەڵام ئەمە نابێت بە هیچ کوێ بچین، دەبێت هەوڵدەین و بزانین ئەو پەیکەرە کێ دزیویەتی، بۆچی دزراوە؟

کابرای چاکەت خاکییەکە، مژێکی قووڵی لە جگەرەکەی دا، وتی : ولات وێران بووە، دەوڵەت و میللەت پێکڕا دزن، ڕێز لە شکۆی نیشتیمان ناگرن. ئێستا وا سەرمانلێشێواوە نازانین دەستی تاوان بۆ کێ درێژکەین. کێ ناڵێت ئەم دزینە مەرامی سیاسی لە پشت نییە

پێمگووت :لەم مەملەکەتە هەموو ڕۆژێک کە لە خەو بەدار دەبیتەوە، گوێ بیستی ڕووداوی سەیروسەمەر دەبیت، دەبێت سەبر بگرین تا ڕۆژدەبێتەوە. بەڵام من سەرم لەوە سووڕماوە، ئەو پەیکەرە زۆر قورس و سەنگین بوو، دەبێت بۆچی گواسترابێتەوە؟

لەم کاتە چەند ڕۆژنامەنووس و کامیرەمان نزیک بۆ باخچەی پەیکەرەکە گرد بوونەوە. داوای زانیاری زۆرتریان دەکرد لە پۆلیسەکان. وتە بێژی پۆلیسی شار لەبەردەم مایکرۆفۆنەکان بە پێوە وەستا و کەوتە دواندن : بەداخەوە، دوێنێ شەو، بەدەستی ناحەزانی گەل، شوێنی پەیکەری سەربازی ونیان ڕووخاندووە و پەیکەرەکەشیان لەگەڵ خۆیان بردووە. ئێمە بەردەوامین لە لێکۆڵینەوە، هێشتا زووە تا پەنجەی گومان ئاراستەی لایەنێک بکەین

ڕۆژنامەنووس: بەڕێز، ئاخۆ بە چ ئامێرێک توانراوە ئەم پەیکەرە

بگوازنەوە؟
وتەبێژ : وەک وتم … لێکۆڵینەوە بەردەوامە، بەڵام زانیاری تەواومان لایە کە ئەم پەیکەرە نە بە شۆفەڵ، نە بە تڕێڵە یان ئۆتۆمبیڵی بار□□گر گوازراوەتەوە
ڕۆژنامەنووس: کەواتە دەکرێت، بە هێڵی کۆپتەر ئەم کارە ئەنجام درا بێت
_ نازانین.
ئەم چاپ□کەوتنە زۆری نەکێشا، لەپاش نیو کاتژمێر لەدوورەوە دوو دوو، سێ سێ یان بەپۆڵ گەنج و لاوانی شار لە فلکەو باخچەی پەیکەرەکە کۆبوونەوە و دەنگی ناڕازی جەماوەر بەرزبووەوە
سەرەتا پۆلیس هەوڵی دا گردبوونەوەکە ڕوونەدات، بەڵام زۆری پێنەچوو ئەم کۆبوونەوە بوو بە سروود خوێندن و ناڕەزایی دەربرین پۆلیسەکان دەستڕێژێک تەقەیان ڕوو لە ئاسمان کرد. بەڵام گەنجەکان خوێنگەرم و بەتین بوون، جامی ئۆتۆمبیلی پۆلیسەکانیان شکاند. پۆلیسەکانیش لەترسا لەوناوە دوورکەتنەوە
لەشوێنی پەیکەرەکە، چەند دڵۆپە خوێن□ک □زا، گەنجە خۆپیشاندەرەکان بە موبایڵەکان وێنەی س□□□فی و بە کۆمەڵ دەگرت، وەک ئەوەی سەرکەوتنێکی مەزنیان ئەنجام دابێت
کابرای چاکەت خاکی، ئاخێکی هەڵکیشا و وتی : ئاخۆ دەبێت دیسان چ دەستێکی پیس هاندەری ئەم گەنجانەبێت، لەسەرەتاوە من بە دانانی ئەم پەیکەرە خۆشحاڵ بووم، نەمزانی ڕۆژێک دادێت خەڵکی قوربانییەکانیان لەبیردەچیتەوە
پێمگووت : برا تۆ زۆر خەراپ بیردەکەیتەوە، هەمیشە گەنج لە هەوڵی ژیانێکی نوێ و پڕ لەبەختەوەری دان، گەنج ئارەزووی دوا ڕۆژێکی □وناکە، بەڵام دەستە پیسەکان دەبن بە بەربەست ل□ بەردەم ئازادی و خۆشییەکانی ژیان
وتی : دەزانم، دەزانم…. بەڵام هەرکات و ساتێک تیشکێک و □وناکییەک بەدی دەکەین، نازانم ئەم حەمکە بازرگانە سیاسیانە لە کوێوە دێن، دەست دەگرن بەسەر هەموو سەرکەوتنەکانمان. تەماشاکە نیوەی جەماوەرەکە نازانێت بۆچی ڵێرە کۆبوونەتەوە
لەپاش دە خووڵەکێک چەند هێڵی کۆپتەرێک بە ئاسمانی شارەوە دەرکەتن و گەیشتن بە شوێنی خۆپیشاندەرەکان. ئاو گەرم و دووکەڵی غازی فرمێسکاویان ڕژاند بەسەر خۆپیشاندەرەکان، ئەوانیش ناچار ئەوناوەیان چۆڵ کرد

من و مام بەکر چایچی بە سواری ئۆتۆمیلەکەم گەڕاینەوە بەرەو ماڵ، گوێمان لە بێژەری ڕادیۆکە بوو چاپ□کەتنی لەگەڵ چەند بەرپرسێک

ئەنجام دەدا : داوا لە جەماوەر دەکەین، دان بە خۆیان بگرن، ئێمە لەگەڵ بەرپرسانی حکومەت لە گفتوگۆکردندا ین

دوا چاوپێکەوتن لەگەل پیرەمێردێک بوو، بەدەنگی بەرز هاواری دەکرد :
ئێوە نوێنەری ئێمە نین، لەگەڵ حکومەت تێر گوو بخۆن
هەندێک جار لەکاتی ناخۆشی، مرۆڤ پێکەنینیشی دێت بە ڕووداوەکان. تووبڵێی کارەساتەکانیش بووبن بە گاڵتەجاڕی!. هەر بەدەم ماشێن لێخووڕینەوە لە مام بەکرم پرسی : ئەرێ ئەو کابرا چاکەت خاکییە کێ بوو؟ پەژارەوخەمبار دیاربوو، گوێم ڵێبوو دەیگووت : پەیکەری پیرۆز نا بێت بشوێندرێت
مام بەکر، هەناسەیەکی قووڵی هەڵکێشا و وتی : نایناسیت؟ ئەوە پەیکەرسازەکە بوو!

ن/جەلال قادر

کۆرت شویتەرز- ئەو قەسیدانەی وەك قەسیدە دەردەکەون.. و : نەژاد عزیز سورمێ

(1)
ئەو ڕۆژە
ئەو ڕۆژەی
دەگەیتە تافی لاوی
کەچی هێشتا
یاری لەگەڵ
بووکەڵۆکەکەتدا دەکەی ..
تۆیش
وێنەی هەموو فریشتان
وەك لە پێشدا کردووتە
وادەزانی
ئەوانە کیژی شۆخن

وادەزانی
تۆیش وەکو ئەوانی
کە جحێڵ بووی ..
بەڵام ،
تۆ ئێستا پیری ،
سەرمات دەبێ
دەمری ..

(2)
ئاسکەکە لەرزی پێوە نووساوە
کە شێر دەن□□نن ..
وەختێ کەمتیار بۆن دەکەن
ئاسکەکە دەلەرزێ
بەڵام هونەر زیاتر دەبەخشێ .

(3)
قەسیدەیەکی لاڵ
کرمێك
بە قولابێکدا شۆڕد□ بێتەوە .
ماسی□ك کرمەکە دەگەزێ
قولابەکەیش دەگەزێ ..
قولابەکە ماسی□کە دەگرێ و
ئەوەتا ماسی□کە ،
بە قولابەکەدا شۆڕ دەبێتەوە ..
قولابەکە ،
ماسی□کە لە ئاو ڕادەکێشێ
ماسی□کە لە دەرەوەدا دەمرێ
قولابەکە ماسی□کە دەکوژێ .

کرمێکی دی
بە قولابەکەدا شۆڕدەبێتەوە ..
ماسی□کی دی
کرمێکی دی دەگەزێ و
ئەوەتا ژیانێکی نوێ
لە نێو وێرانەدا سەردەردێنێ .

(4)
وەختێ ، کەسێ ، جارێ ، وتی

وەختێ ، كەسێ ،
جارێ
وتى :
كە برادەرێك جارێ وتى
كە برادەرێكى دى وتى :
من بە برادەرى سێيەمم وت
كە برادەرى چوارەم وتى
برادەرى پێنجەم وتى
كە برادەرى شەشەم وتى
من جارێ وتوومە
كە جارێ نەموتووە دەڵێم
تا بە هەموو ڕاستگ□ي□وە
بە هەموو برادەران بڵێ
كە من ڕاستە وتوومە
هيچم نەگوتووە .

(5)
بيرى لێ بكەوە

چوار ڕێهەڵكەن
لەسەر بانێكدا وەستا بوون
يەكەميان وتى ((ئۆف))
دووەم : ((كەواتە چۆن دەگونجێ))
سێيەم : ((ئەو بانە بەرگەمان بگرێ ،
لە كاتێكدا..))
چوارەم : ((ئەو بانانەى
بێ كاريتەن ناتوانن))
لەو دەمەيدا
بان ڕما و كەوت
بينيت چۆن ….؟

و : نەژاد عزيز سورمێ

- كۆرت شويتەرز : ساڵى 1887 لە هان□ق□ر لە دايك بوو□ . ه□ون□رى ل□ ك□ل□ژى هونەرەكانى دريسدن خوێندووە . بە شاعيرێكى (دادا) يى دەناسرێ ، هەرچەندە ئەو شێوەيەكى پێدابوو بەوەى دژى بە سياسەتكردنى دادا بوو .

□

- له ماڵپهڕی (ئیلاف)ــهوه کراوه به کوردی .

http://elaph.com/Web/Culture/2010/4/550176.html

مشتێ لە ئـــــــازاری نـــــــاو پریاسکەکە.. کەنعان مدحەت

چراکە کز بووەتەوە،
یا تانەی ماندوویـەتیم لێ ڕواوە؟
هەمو شتێ،
کوێرە لە حەن ئاڵۆزییە سپیکراوەکە
کا برای نمەک حەرام
هەڵبژێری پشت پەردە لۆچدارەکە
خۆی بە باگردێنی سەر ئیسک و پروسکم نازانێ و
بەردەوامە..

ئەم فریشتە نا پەردەییانە
لە نێردەی خوا ناچن
دوو کزە ئەستێرەی لە پرتە کەوتوویان پێ
لەیەکا ناتوێنرێتەوە

بە دەست ت□قـ□□□ دوورمانەوە داماون
ڕێ کاکێشان تا قوڵایی ئاشتی
لە مین جممەیان دێ
تا تەڵە،
گەلە قۆڵییەکە
هەڵنەوەشێننەوە
(بەردی ئەلحەد)-یان پێ
ڕانام□□یتەوە

بەرنامەکە،
بە پێی بەرژەوەندی و

حەزی داڕێژراوە سەرسپی□کە
لەسەر دوندی سەنگەرما سەروقنگ هەڵواسراوە
ئەزمونەکە هیچی لە شارستانییەت و
پێشکەوتوویی نەکڕاندووە

سەرچۆپیگران،
نەوەی هەر هەمان سەرچۆپیگرانی پێشوون
گۆرانییەکانیش تێکەڵییەک لە فۆلکلۆر و (هیپ هۆپ)
وەک ئەوە وایە بڵێی لە قورئانیشا هەڵە و
تفت و تاڵی زۆرە..
بە خوێنەوار و نەخوێنەوار لێت ک□ ببنەوە
شەق و زللە..
چی نەبێ لە چاویا

دێن دێن..
_ بێ پێ بڕینەوە _
براوەکانی لە خێرایی تیشک،
بە پەلەتری خوارەوە
دێن، جێ بە کۆڕەک و سەفین..
تەسک کەنەوە

کەژە ئۆکسجین لێ بڕاوەکە
هەر ژەهرە دوو ئۆکسید و ژەهرە دەرەکی
لێ نوقسانە..
(لۆزان)_ە پەیمانێکی تر
لەو نێوانە
بچ□ن□وە

پەڕیان بە باڵمەوە نەهێشتووە
شنەش لە خۆم زیاتر
لە هێز خراوە
چاوم بە نیشتنی،
کۆلارە لە فەنەر□ووتکراوەکە هەڵنایە و
چیشم لە دەست نایە!

سات لە دوای سات لە جێی میزڵدان پفم تیا دەکرێ
لە کەشتییەکی لێقەوماو دەچم
ئاراستەی چارۆکەکەمم

لە دەست دابێ
بە شەپۆل و با ماوە ل□ نگەرگا و
چار□ نووسم

ئێستا، پاسەوانیی،
بازاری زێڕ..
بە جمکانەکە سپێردراوە
گوایە بەڕێزیان لە گورگ بە خزمەتترن
مارکەی کوردیی،
ورگ چەوری دەهۆڵە تەشبین
دز، کەمە، پێیان بوترێ
داک خۆ گێش ناشێ بۆ سەردار

ئەو چراخانانەی، کارەبا،
بە دیقی خستوون و
بە یاری شێر و خەتەوە گلاندوویانیەتی
هۆی دەگەڕێتەوە،
بۆ چاوزەقکردن لە بەرگر و تەمیکردنی قازی..
هەتا هەتایە چێشتیان کوڵ نەدا و
قەت قەتیش خەمیان پێ
تەقەڵ نەکرێ..

دەبێ چەن شەهیدت دابێ
چەند ئەشکەوت و
پاڵەتاوێر..
لە ژەهرەباران پاراستبیتیان
وا ئێستا لە کۆشکا..
کاری چاگێریان پێ ڕاسپاردووی؟
بەچکەکان بە پاسەوانی
کەژاوەی حەبیبە و
کولانە مریشک..
پۆلیسانە ڕابێن
لەسەر حەپە حەپ و
پاراستنی ناوگەڵ و هێلکە مریشک؟

لە دوای هەر بەهارە چەخماخە و هەور□ تریشق□ یەک
دەیان دەیان دۆمەڵان، خاک، شەقار دەکەن
زنجیر و پاوەن دەبڕن..

پاش ئەو هەمو نەهامەتییەی پیا تێپەڕیوم
ئەوسا و ئێستایش،
لە ترس سەگە دان تیژەکان
تۆڕی دۆزەخە تاراوگەم پێ نا بڕێ
دەنگی ناڕەزایەتیم هەڵبڕم

لە هەورازی□، ب□□وو لێ توراوەکە
کەلاوەسەنگەر
شوێنەواری ناولێنراوە
پێشمەرگە،
پێشمەرگەی ناو شار
سەرەڕای ئاراستەی پێچەوانە و
بەرپرسیاریەتییەکەی!

تەواوی لەوەڕگایان لە گاوان
قەدەغە کردووە
هەر مانگایە و
کەوتووەتە بۆڕە بۆڕ
گاوان، ئەوەندەی خەمی خۆیەتی
نیو ئەوەندەی خەمی مانگاکانی نییە!

کاوێژکردن وەک مۆدێل و ستایلی هەتاهەتا
جەختی لەسەر دەکرێ!
ئەوە نییە لەسەر داوای بازاری و بندیوار
چەپڵە بۆ (دۆشین)ی زیاتر لێدەدرێ
حەوسەڵەی دەوێ،
هەر شتێ،
بخرێتە ژیر بەندی فریاکەوتن و
لە دەستورا جێگیرکرێ!

سۆناتای شاعیر. ستیڤان

شەمزینی

لەسەر دیوارێکی کۆنی شاری بابل
بە خەتێکی بزماریی نوسرابوو:
خۆشەویستی خۆی بە شیعر دادەپۆشێ
چاو دەبڕێتە کەشتی عاتیفە
بەسەر کێوی ئارەزوودا سەردەکەوێ
دێوانەیەک لەولاوە پەیدا بوو
بە قوڵنگی دەستی
دێڕێکی تازەی هەڵکۆڵی:
عەشق مۆمێکە
لەو کاتەی بەناو تونێلی نوتەکی ژیاندا
رەت دەبین

شاعیرەکە عاشق ببوو
مەرکانەی بەتاڵی هەستی پڕ دەکرد
لە گوڵە هێرۆی خۆشەویستی
ئاگری لە لەشی شیعر بەرئەدا
لەسەر شوشەی شکاوی دڵ
سەمای ئەکرد
بۆنی کەزی ژنێک لە رۆحی ئەهات
بەدزی عەقڵەوە خەونی ئەبینی
نوکی قەڵەمەکەی تۆفانێک بوو
لافاوی ماچی لەگەڵ خۆی ئەهێنا
ئەمەش حکایەتی خۆم نییە

پێدەچێت مردن سامناک نەبێت
ژیانیش هێندە زەحمەت نییە
هەموو شەوێک
مردن تاقی دەکەینەوە
هەموو رۆژێکیش ئەژین
خۆشەویستی ترسناکە
ئەوە نییە بە کۆمەڵ لێی هەڵدێین!

ئەم چەرخە سیخنانە بە دڵڕەقی
دڵڕەقی پێستێکی جادوویی هەیە
فیشەکی خۆشەویستی نایبرێ
ئاگری شیعر نایسووتێنێ
چەقۆی فرمێسک نایدرێت

ژنەکان هەموو رووناکن
ژنەکان هەموو سپین
چەند سەیرە چارەنووسیان رەشە!!
ژیان لەنێو رەحمیاندا هەڵدەگرن
دەستیان نییە لە پەلاماردانی باخدا
فوو لە مۆمی خۆشەویستی ناکەن
ژنەکان هەموو جوانن
شاعیر حەیران بۆ ئەو جوانییە ئەچڕێ
پیاوان بە بڵێسەی ئەو جوانییە سووتاون
لەناو مەحشەری هەموو ژناندا
شۆخە ژنێکی زۆر بێ ئۆقرە
لە فارگۆنی هەرە دواوەی
شەمەندەفەری تەمەندا
بە چاوە تاوسییەکانی
بە دوای مندا دەگەڕێ

٢٠١٨-١٢-٢٥
ئەڵمانیا – بیلەفێلد

بەلاغی کۆتایی کۆنفرانسی (لە

جینوسایدەوە بۆ ژیان)

بە دروشمی لە جینوسایدەوە بۆ ژیان، ڕۆژی هەینی ١٥/٣/٢٠٢٤ یادی ٣٦ ساڵەی کیمیابارانکردنی شاری هەڵەبجە بە چەکی کیمیاوی لەلایەن ڕژێمی بەعسی عێراقی لەناوچوو، لە شاری هەولێر و بە بەشداری ژمارەیەك لە توێژەر وچالاکوان و نووسەری بیانی و ناوخۆیی و قوربانیانی جینۆساید لە کوردستان، کۆنفرانسێك بەڕێوە چوو، گفتوگۆیەکی تێر و تەسەل لەلایەن ئامادەبووانەوە لەسەری کرا و بەدواداچوون وئاڵوگۆڕکردنی زۆری بابەتەکان، کۆنفرانسەکە دەوڵەمەند کرا. لە دەرئەنجامدا، کۆنفرانس، ئەو راسپاردانەی لای خوارەوەی گەڵاڵە کرد وئاراستەی لایەنە پەیوەندیدارەکان لە عێراق و هەرێمی کوردستان و کۆمەکاری وڵاتانی عەرەبی وکۆمەڵگای نێودەوڵەتی و ڕێکخراوە جیهانییە تایبەتمەندەکان کرد,

کە هەندێکی تایبەت بوو بە حکومەتی عێراقی فیدڕاڵ.

1-پشت بەستوو بە بڕگەی یەکی ماددەی ١٣٢ دەستووری عێراقی ساڵی ٢٠٠٥، کۆنفرانس داوا دەکات حکومەتی عێراقی فیدڕاڵ ، گرنگی زیاتر بە بریندارانی چەکی کیمیاوی بدات لە رووی چارەسەری پزیشکی و دابینکردنی داو و دەرمان.

٢- هەر پشت بەستوو بە ئاماژە پێکراوی بڕگە یەکی خاڵی یەك، داواکارین حکومەتی عێراق کار بۆ باشترکردنی ژیان و گوزەرانی قوربانیانی کیمیابارانی هەڵەبجە و سەرجەم ئەو شوێنانە بکات کە چەکی کیمیاویانی لە دژ بەکار هاتووە لە کوردستان.

3- لە ڕێگای دادگا مەدەنییەکان ، پشت بەستوو بە بڕیاری دادگای باڵای تاوانەکانی عێراق ــ کە تاوانی کیمبارانی هەڵەبجەی بە جینوساید ناو ناساندووە .

4_داواکارین حکومەتی عێراق قەرەبووی شایستەی ماددیی و مەعنەوەی خەڵکی هەڵەبجە بکاتەوە، وەکو قەرەبوویەکی مەعنەوی دەبێ حکومەتی عێراقی فیدرال کە وارسی حکومەتی پێشووی عێراقە، دەبێ بەفەرمی داوای لێبوردن لە خەڵکی کوردستان و خەڵکی شاری هەڵەبجە بکات.

٥- داواکارین حکومەتی عێراقی لە ڕێگای دەزگای شەهیدانی عێراق پشت بەستوو بە یاسای ژمارە 5ی ساڵی ٢٠٠٦، کار بۆ هەڵدانەوە ئەو گۆڕانە بەکۆمەڵانە بکات کە قوربانیانی کیمیابارانن و دوای ناسینەوەیان، لە مەراسیمی شایستەدا، بەخاك بسپێردرنەوە.

٦- دەبێ حکومەتی عێراق بەڵێننامە نێودەوڵەتییەکانی تایبەت بە دامەزراندی ڕێکخراوی قەدەغەکردنی چەکی کیمیاوی لە جیهان ناسراو بە (OPCW)و ئەو بڕیارانەی کە لەو ڕێکخراوە دەردەچن جێبەجێ بکات،

تاکو تاوانی هاوشێوەی کیمیابارانکردنی هەڵەبجە، دوبارە نەبێتەوە.
٧- داوا دەکەین عێراق ئیمزا لەسەر ڕێکەوتننامەی بنەڕەتی رومای ساڵی ١٩٩٨ تایبەت بە دامەزراندنی دادگای تاوانی نێو دەوڵەتی (ICC) بکات و ببێتە ئەندام لەو دادگایە.
٨_ داواکارین حکومەتی عێراق هاوکاری کۆمەڵەی قوربانیانی هەڵەبجە بکات لە هەوڵەکانی بە دادگایی کردنی ئەو کۆمپانیایانەی کە هاوکاری رژێمی لەناوچویان کردوە بە بەدەست هێنانی ئەو ماددە و کەرستانەی کە چەکی کیمیاوی پێ کردست کردوە.
_٩ دەبێ حکومەتی عێراق کار بە جێبەجێ کردنی هەردوو بڕگەی ماددەی ١٣٢ی دەستوری هەمیشەیی عێراق بکات.
_10 کاراکردنەوە ئەو لێژنەیەی کە ئەنجومەنی وەزیرانی عیراق لە کابینەی بەڕێز"نوری مالکی" دروست کردبوو بە بە جیهان ناساندنی تاوانی جینوساید.
11-پێویستە عێراق پەیوەست بێت بە هەموو ئەو ڕێککەوتننامە جیهانیانەی پەیوەستن بە قەدەغەکردنی بازرگانی چەك، چەکی زیرەك و بەمبی فسفەری و هێشەیی و ئەتۆمی و … بە ئەوەی جارێکی دیکە ڕووداوی هاوشیوەی هەڵەبجە دووبارە نەبنەوە.
12. کار بکات بە ئەوەی ئاسمانی کوردستان بە گشتی وپارێزگای هەڵەبجە بە تایبەتی ئاسمانی ئاشتی بێت، هیچ فڕۆکەیەکی جەنگی بەی نەبێت پێیدا تێبپەڕێت.

ڕاسپاردنەکانی تایبەت بە حکومەتی هەرێمی کوردستان

1- داواکارین حکومەتی هەرێمی کوردستان گرنگی زیاتر بە یادی کیمیابارانکردنی هەڵەبجە بدات و ساڵانە بودجەیەکی تایبەتی بە تەرخان بکات تاکوو بە شێوازی سەردەمیانە یاد بکرێتەوە.
٢- پێویستە وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان کار بە بە نیشتمانیکردنی یادی کیمیاباران بکات، هەروەك چۆن لە پێشووی ناوخۆیی وەزارەتەکەدا هاتووە، پێویستە وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان ساڵانە یادێکی شایستەی کیمیابارانی هەڵەبجە لە ١٦/٣ بکاتەوە.
_٣ لەسەر ئاستێکی بەرز، حکومەتی هەرێمی کوردستان کار بە بە جیهان ناساندنی تاوانی کیمیاباران و جینوساید، بکات.
_٤ گرنگیدانی زیاتر بە نەخۆشخانەی تایبەت بە کیمیاباران و دابینکردنی کەرەستە و ئامێری پێشکەوتوو و پزیشکی پسپۆری تایبەت.
٥-دامەزراندنی سەنتەرێکی توێژینەوەی زانستی تایبەت بە کیمیاباران تاکو توێژینەوەی زانستی لەسەر کیمیاباران بکات، بکرێتە سەرچاوەی

زانیاری دروست.

٦_کارکردن بۆ سووراغکردنی منداڵە ونبووەکانی هەڵەبجە وشادکردنەوەیان بە کەسوکاریان دوای گرتنەبەری ڕێوشوێنە یاسایی و ئیدارییەکان. لە کۆتاییدا، کۆنفرانس لیژنەیەکی بەدواداچوون بۆ گەیاندنی ئەو راسپاردانە بە لایەنی پەیوەندیدار و چاودێریکردنی جێبەجێکردنیان دەکات.

هەولێر ١٥ی ئاداری ٢٠٢٤

پاشماوەی ئاتەشگایەکی ڕووخاو.. شیعری شەماڵ بارەوانی

ئەگەر هاتی و من لێرە نەبووم
لە بیابانی عەرعەر بەم بگەڕێ
من لەوێ
لەژێر کەڵەبەی لمی بیابان و تەزی پەستاوی تەعریبدام
ئەگەرهاتی و ئێره بۆنی ئەنفال و خوێن و خەردەل و بۆنازی لێدەهات
سەیرێکی لاپەڕە دڕاوەکانی ئاڤێستا و فرمێسکی گاتاکان بکە
من لەناو پاشماوەی ئاتەشگایەکی ڕووخاوی زەردەشتدام،
بە شازدەی سێ
لەگەڵ پیری مۆغان
خەریکی خوێندنەوەی یەسناکان و نزام

بڕیاری دادگای فیدراڵی لەسەر هەڵبژاردنی کوردستان.. عوسمانی حاجی مارف

دواخستنی هەڵبژاردنی کوردستان لە درێژبوونەوەی ئەو دۆخە ناوازەیەوە سەرچاوەی گرتوە کە بەردەوامی گێژاو و ناسەقامگیری دۆخی سیاسی، سەراپای کوردستانی داگیرکردوە، کە کاریگەری زیاتری لەسەر چۆنیەتی مامەڵەی هەڵبژاردنەکانیش داناوە، کە بە چەندین مەترسی و هەڕەشەی دەوروبەر لە عێراقی وناوچەیی دەورە دراوە، لەهەمانکاتدا ململانێی نێوان بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی دیمەنی ئەو ناسەقامگیرییەیان زیاتر کەشکردوە بەوەی ئاراستەی هەڵبژاردنەکان زیاتر سیمایەکی جەنگی بەخۆیەوە نیشان بدات، هەر ئەو هێزانەش بەخۆیان بە پاراستنی دەسەڵاتی حزبی میلیشیا و بنەماڵە، دیمەنی سیاسی و ئەنجامی هەڵبژاردنەکانیان لەقاڵبداوە.
دواتریش لەسەر پرۆسەی پێکهێنانی حکومەتی هەرێم بەدوای هەڵبژاردن، لەهەمان قاڵبدانی سیاسی هەڵبژاردنەکاندا قەتیس کراوەو بە ئەنجام گەیشتووە، کە بەهیچ جۆرێک نەیانتوانی و نەیانویست کۆتایی بە دوو ئیدارەیی و دوو دەسەڵاتی زۆنی زەرد و سەوز و هێزی میلیشیا بهێنن، دەورێکی بەتوانایان بینیوە لە گۆشەگیرکردن و بێئیرادەکردنی خەڵکدا، تا کرێکاران و زەحمەتکێشان نەتوانن لە میکانیزمی بەشداری لە دەسەڵات نزیک ببنەوە و بریار لەسەر چارەنوسی خۆیان بدەن.
ئەم دۆخە زەجرو نائومێدی و ژیان و گوزەرانی سەختی بەسەر خەڵکدا سەپاندوە و سیودوو ساڵ لەژیانی زۆرینەی دانیشتوانی کوردستان، کە جگە لەتوڕەیی و بێزاری و ناڕەزایەتی و بەرزکردنەوەی دروشمی خواستی کۆتایی ئەم دەسەڵاتە، جێگای چاوەڕوانی بە هەر ئومێدێکی تر نەهێشتۆتەوە.
ئەزمونی پەیوەندی جەماوەری ناڕازی بەدەسەڵاتی بنەماڵەو حزبەکانیانەوە، بەو درک و ئاکامە گەیشتووە کە لە واقعیەتی پێکهاتەی دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستاندا، هەڵبژاردن ڕێگایەک نیە بۆ گۆڕین یان دەستاودەستکردنی دەسەڵات، هەروەها ئەندامانی پەرلەمان بەهیچ جۆرێک ناتوانن نوێنەرایەتی دەنگدەرانیان بکەن.

لەهەمانکاتدا سیاسەتی پاشکۆبون بە بەرژەوەندی و نەخشەو سیاسەتی وڵاتان و لایەنی تر بۆتە عادەت و ئالودەبونی بزوتنەوەی کوردایەتی، ئەم واقعیەتەو ئەم ئەزمونە، گورزەکی گەورەی داوە لە هەڵسورانی سیاسی بزوتنەوەی کوردایەتی، کە مایەی ڕەنگدانەوەی ڕیسوابون و شکۆشکاندن و شەرمەزاری ئاشکرایانە.
دوای تاقیکردنەوەی سی ودوساڵە لە داگیرکردن و تاڵانی و جەردەیی و حکومڕانی بەسەر دانیشتوانی کوردستاندا، دوای پێشخزمەتی بە ئەمریکا و تورکیاو ئێران، دوای تێکەڵبون و ملکەچی بە قبوڵکردنی دەسەڵاتی میلیشیایی ئیسلامی و تائیفی و نەتەوەپەرەستی لە بەغدا، جارەکی تر خەریکن وەک بلقی سەر ئاو ئەتەقنەوە، خەریکن نیشانەکانی کۆتایی مەئموریەتێك ڕادەستدەکەنەوە و لە چاوەڕوانی وەرگرتنی مەئموریەتێکی تردان.
ئەتوانین بڵێین بڕیارەکانی ئەم دوایەی دادگای باڵای فیدراڵی، لەسەر هەڵبژاردن و موچەی فەرمانبەران تەواو بەنی ئەوەی لەدەت کە قەوارەی حکومەتی پارتی و یەکێتی لەکاتێکی دیاریکراودا، زوو یا درەنگ، دەبێت مایەپوچی خۆیان ڕابگەیەنن، ناونیشانی قەوارەکەیان بگۆڕێت بەشتێکی تر.!
هەرچەندە بەئەنجام گەیاندنی لاسەنگی ئەم هاوکێشەیە لەبەرامبەر هەرێمدا، لەلایەک ئاکامی گۆڕینی هاوسەنگی هێزو دەسەڵاتی لایەنە شیعەکانی سەر بە ئێرانە، کە خۆی لە “چوارچێوەی هەماهەنگیدا” پێناسەدەکات، لەلایەکی ترەوە دەوری ئەو نەخشەو سیاسەتانە کە هەوڵ ئەدرێت سەقامگیری بە ئەمنیەتی سەرمایەگوزاری لە ناوچەکەدا دابین کرێت، لەم ڕاستایەوە ناوەندبونەوەی حکومەتی عێراق بە ڕەوتی هەنگاوێکی گرنگ دەبینرێت، بە بێ ئەنجام گەیاندنی ئەم پرۆسەی سەقامگیربونەوەی دۆخی ئابوری و سیاسی لە عێراقدا، دەبێتە هۆکاری ئەو فشارەی کە ئایندەی حکومەتی هەرێم دەخاتە ژێر پرسیارەوە.
هەروەها خاڵێکی گرنگ کە لەم نێوەدا جێگای باسە، بەرفراوانبون و تەقینەوەی زیاتری ئاستی ناڕەزایەتیەکانی جەماوەری کوردستانە لەبەرامبەر دەسەڵاتی بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانیدا، بەتایبەتی توانایی و بەردەوامی ناڕەزایەتی مامۆستایان کە بە ماوەی پێنج مانگ خۆڕاگریان بە بایکۆت نمایشکرد، ئەم ناڕەزایەتیە، کە بە هەر پێشڕەوی و ڕۆڵێک جێگای خۆی کردەوەو لە مێژوی ناڕەزایەتی جەماوەری کوردستاندا، خاڵێکی بەرهەمداری تۆمارکرد، کە تا ڕادەیەک بەو ئەنجامە گەیشتن کە لە دابینکردنی دانی موچەی فەرمانبەران دڵنیابن.
لەهەمانکاتدا دیوێکی تری ئەم واقعە کە جێگای تێبینیە، فشاری ئەو ناڕەزایەتیە جەماوەریە، فرسەتی دا بە دەسەڵاتی بەغدا لەڕێگەی

دادگای باڵای فیدراڵییەوە ملکەچییەکی تر بەسەر هەرێمدا بسەپێنێت.
کە یەکەم: دادگا زەمینەی بۆ چارەسەرکردنی پرسی مووچەی فەرمانبەرانی هەرێم لەڕێگەی بڕیارەکەوە دابەدەستەوە کە داوا لە دەسەڵاتی فیدراڵی عێراق دەکات ڕاستەوخۆ موچە بدات بەو کەسانەی کە مافی خۆیانە بەبێ ئەوەی ئەو پارەیەی بۆیان تەرخانکراوە بە حکومەتی هەرێم بنێرێت. دووەم: دەرکردنی بڕیاری هەموارکردنەوەی یاسای هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی کوردستانە کە دادگای ناوبراو بڕیارێکی دەرکرد لەسەر ئەوەی یاسای هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان نادەستوورییە.
بەجیا لەوەی بڕیاری دادگای فیدراڵی سەبارەت بە موچە دەستکەوتێکە بۆ فەرمانبەران و مامۆستایانی کوردستان بەڵام لەهەمانکاتدا گورزێکی توندە لە قەوارەی هەرێم و پێگەی حزبەکانی کوردایەتی لە ڕاستای ئەو ململانێ و کێشانەی کە لە نێوان هەولێرو بەغداد حاڵەتێکی بەردەوام و نائاسایی وەرگرتوە.
ئەوەی جێگای باسە کە لەم وتارەدا ئاماژەی پێبدەین، لە بەرامبەر بڕیارەکەی دادگای باڵای فیدراڵی عێراق کە دەبێتە هۆی کەمکردنەوەی ژمارەی ئەندامانی پەرلەمانی هەرێم لە ١١١ ئەندامەوە بۆ ١٠٠ ئەندام، دادگای باڵای فیدراڵی بڕیاریدا، هەر یازدە کورسیەکە کە تایبەتە بە کەمینە نەتەوەیی و ئاینیەکان لە پەرلەمانی هەرێمی کوردستان، نادەستوورین.
ئەم بڕیارە دەنگی ناڕەزایەتی و نیگەرانیەکی زۆری لای بارزانی و سەرکردەکانی پارتی لێکەوتەوە، پێداگری لەسەر ئەوە دەکەن کە ئەم “بڕیارە سیاسییە و زۆر نەرێنییە” و دژی “ڕۆحی دەستورو دژی پێکەوەژیانی پێکهاتەکانە”.
هەڵبەتە کێشەکە لەسەر ئەوە نیە کە ئەو بڕیارەی دادگای فیدراڵی بڕیارێکە سیاسیە، چونکە لە پەیوەند بە هەلومەرجەکەوە خراوەتەڕوو، کە نیشانەی باڵادەستی دەسەڵاتی “چوارچێوەی هەماهەنگی”ە لە حکومەتی عێراقدا، ئەوەش شاراوە نیە کە دادگای باڵای فیدراڵیش پاشکۆی سیاسەتەکانی ئێران و دەسەڵاتی حکومەتی عێراقە، بەو مانایەش بڕیارەکە گومانی ئەوەی لەسەر نیە کە سیاسیەو مەبەستی سیاسی بەدواوەیە، لەهەمانکاتدا ئاشکرایە کە لە بەرژەوەندی پێگەی بارزانی نیە، بەڵام ئەوەی گرنگە پێویستە ئەم بڕیارەو هەر بڕیارێکی تری دادگای فیدراڵی لەو شوێنەوە لایەنە سیاسیەکەی بناسینەوە کە لە بەرژەوەندی سیاسەت و دەسەڵاتی چوارچێوەی هەماهەنگی و کۆماری ئیسلامی هەنگاو دەنێت.
ئەوەی پێویستە لەم بارەیەوە قسەی لەسەر بکەین ئەم بڕیارە سیاسیە دژ بە دەستورێک نیە کە بە حکومەتی ئێستای عێراق نوسراوە، حکومەتی

عێراق بە دوای ٢٠٠٣ وە، پێکهاتەیەکە کە لەسەر بنەمای دامەزراندنی دەسەڵاتێکی "بەشبەشێنەی" تائفی و قەومی دانراوە، واتە لەسەر دانانی ئیمتیاز بە شوناسنامەی تائفی و قەومی مرۆڤەکان دەناسرێنەت، هاووڵاتیبون لە دەستوری عێراق و کوردستاندا سوکایەتی پێدەکرێت، خەریکن عێراق لەلایەک لە بەردەم زۆرینەی شیعەو سوننەو عەرەب، کورد دابەش دەکەن و پێناسەی دەکەن، لە لایەکی تریشەوە باس لە مافی کەمینەکانی تر دەکرێت، ئەم جۆرە لە مامەڵەیە بە دانیشتوانی عێراق و کوردستان، کەمکردنەوەی شکۆ و بەهاو سەنگینی واقعی ئینسانەکە، واتە کەسێک ئەتوانێ مافی ئیمتیازێکی بەرزی لە دەسەڵاتدا هەبێت، دەبێت سەر بە زۆرینە بێت، لە قوژبنێکیشدا لەخوار مەجلیسی زۆرینەوە، چەند جێگایەکیش دەبەخشن بە کەسانێک کە سەر بە کەمینە بن، دەستورێکی لەم چەشنە کە گەورەترین سوکایەتیە بە بەشەریەت، پەشوەخت و لەکاتی خۆیدا واژەی پەسەندکراوی خودی بارزانی و تاڵەبانیە، ئەستاش بارزانی باسی نا عەدالەتی بەیاری دادگای فیدراڵی دەکات، کە ئەم دادگایەش بەخۆی ئاوێنەیەکە لە پێکهاتەی حکومەتێکی تائیفی و قەومی، ناساندنی پێکهاتەی حکومەتی عێراق بە "فیدراڵی" هەر ئەوە مانایە دەبەخشێ کە مافی هاووڵاتیبون جێگایەکی نیە لە دەستوری عێراق و کوردستاندا، مرۆڤەکان ملکەچی دەستورێکی نائینسانی و کۆنەپەرستانە کراون، سەر بە عێراق بن یا کوردستان، ملکەچی بەندەکانی دەستورێکن مافی هاووڵاتیبون و ئینسانی لەسەندراوەتەوە، بۆیە پێویستە خەڵکی موتەمەدنی عێراق و کوردستان ئەو دەستورە بپێچنەوەو بیسوتێنن، بە هەتاهەتایی کۆتایی بە حکومەتەکەشی بەبهێنن.

نوستالژیا /7/.. پاشتەلانێ..
ستیڤان شەمزینی

بەشی حەوتەم

پاشتەلانێ

دوای راپەڕینی ئازاری ساڵی ١٩٩١، کەشێکی نوێ لە کوردستان

دروستبوو. هەموو کەس لە سەر شارە ئازاد و رزگارکراوەکەی کوردستان هەستی بە جۆرێک لە سەربەستی دەکرد، سەرەتایەکیش بوو لە کرانەوەی کوردستان بە رووی دونیادا. لەو نێوەندەدا هەندێک لە نەریتە کۆمەڵایەتییەکان لە ژێر کاریگەریی ئەو بارودۆخە نوێیەی کوردستان گۆڕانکارییان بەسەردا هات. پێشتر ئاهەنگی ژنهێنان، لە ماڵان و دەشت و دەر دەکرا، زۆرجاریش تەقەی خۆشی شایی دەکردە شین. لە یادمە پێش راپەڕین خزمەکمان لە پێشمەرگایەتی گەڕابووەوە دوای ئەنفال. ژنیان بۆ هێنا، تا نەبێتەوە بە پێشمەرگە، حەوت شەو و حەوت رۆژ لە حەوشەی ماڵەکەیاندا کە هەر حەوشەکەیان ٣٠٠ مەتر دەبوو، دەنگی دەهۆڵ و زوڕنا دەهات، منیش هەر لە قوتابخانە دەگەڕامەوە وەک نەنکم دەیووت بە چەڵەسییەکە خۆم دەکرد بە شاییەکەدا، ئیتر بخۆ لە ناز و نیعمەتی سێ چوار جۆر گۆشت. دوای راپەڕین، ئاهەنگی پاشتەلانە رووی کردە هۆڵەکان، بە خزم و کەسی ئێمە دوو هۆڵ زۆر نزیک بوو، هۆڵی چڕپی و هۆڵی پیشەسازیی، هەردووکیان دەکەونتە سەر شاڕێی سالم لە شاری سلێمانی. ئەمە ئەوسا کۆمەڵێک کوڕ و کچی گەنج بووین، هەموومان خاڵۆزا و پورزا و ئامۆزا و خزمی پلە یەک بووین، هەمیشە هەموو شاییەکمان گەرم دەکرد و جۆشێکی تایبەتمان پێدەدا، بە هەموو جۆرە هەڵپەڕکێیەک ئاهەنگەکەمان دەڕازاندەوە. شەڕمان دەکرد لەسەر سەرچۆپی گرتن، ئێمە باش بووین، لە شوێنانی تر لەسەر سەرچۆپی، شەڕی گەورە و خوێناوییان دروست دەکرد و هەندێک جار دەیانکردە ئەو رۆژەی قەرەوەیسی تێدا کوژرا.

من یەکێک بووم لە گەنجە بە جۆشەکان، زۆربەی خزمان پێش هەموو کەس کارتیان بۆ من دەنارد، تا بچمە ئاهەنگی بووک گواستنەوەیان، چونکە دەیانزانی هەر کە ئاهەنگ دەستپێکرد، ئەو دەستگرتنەی دەست دەگرم، تا دەرگای هۆڵەکە دانەخەن، لە هەڵپەڕکێ ماندوو نابم. ئەوسا ئاهەنگەکانیش سادە بوون، دی جەی و شتی وا لە ئارادا نەبوو، ماڵە هەژارەکان تەسجیلەکی رایزنیان دەهێنا، بەڵام زۆربەی جار تیپێکی میللی بۆ ئەو ئاهەنگانە بانگ دەکران. ناوی تیپەکانم بیر نەماوە، بەڵام ئەو گۆرانیبێژانەی دەهاتنە ئاهەنگەکان و لە ئەستادا بیرم ماون، بریتین لە "میدیا حسەن، عەتا چاوشین، کەریم گوڵانی، عەلی یارە، کەمال عەلی، قالە مەریاسی، رەزا جولەکانی، جەزا قەگەیی، خالید سەقزی، شیروان عەبدوڵڵا، عەلائەدین حەسەن، ئەمیر حەسەن، یادگار ستار، کاروان نوری، سەران نوری، مەحموود محەمەد، رەزا چاوڕەش، ئیسماعیلی تەپە، جاسمی ساز، زۆری تر". من لەگەڵ دەنگی هەر یەک لەو گۆرانیبێژانە هەڵپەڕیووم، بەڵام چۆن هەڵپەڕینێک؟ بڕوا بکەن زەوی لە ژێر پێمدا دەلەرییەوە.

ئەوسا دیاردەیەکی تر، لە ناو ئاهەنگەکاندا بوونی هەبوو. بە تایبەت لە سەرەتای راپەڕین و چەند ساڵی دوای راپەڕین. ئەویش شەڕە پەڕۆ بوو. هەر گروپە یان هەر کەسە پەڕۆیەکی لە ڕەنگی ئاڵای حزبەکەی دەهێنا، دەیکردە سەرچۆپی، نەیارەکانیش تووڕە دەبوون، یان ریزی هەڵپەڕکەکەیان جیا دەکردەوە یان هەوڵیان دەدا ئاڵای حزبەکەیان بکەنە دەسەی سەر چۆپی. بێگومان من لەگەڵ ئەوەدا نەبووم، چونکە من کەسێکی چەپ بووم، بەڵام ئەو گروپەی ئێمە، هەمیشە پێش چوونە ئاهەنگ، پرسیاریان لە یەکتر دەکرد، ئایا تەواو ئامادەن، هیچیان بیر نەچووە، مەبەستیان لەوە بوو کە پەڕۆ سەوزەکەیان بیر نەچێت، جار جار تەسبیحی دەنک سەوزیان دەهێنا، چونکە دەیانووت ئێستا فڵانە ناوچە وەک چالاکی دەسەی زەردی داوەتە لایەنگرانی خۆی بۆ ئەوەی ئاهەنگەکە زەرد بکەن، پێیان ناخۆش بوو، دەیانووت هەر دەبێت زۆرترین سەرچۆپی بە پەڕۆی سەوز بگیرێت.
جارێک لە ساڵی ١٩٩٢، چووینە ئاهەنگێک لە هۆڵی پیشەسازیی، (ئێستا شوێنەکەی کراوە بە تەلاری کوردستان مۆڵ). ماڵی زاوا کە تازە ببوونە خزممان، خۆیان چەند پارچە پەڕۆیەکی زەردیان هێنابوو، نەیاندەهێشت کەس بە پەڕۆی سەوز سەرچۆپی بگرێت، خەریکبوو شەڕ دروست ببێت، بەڵام لەو کاتانەدا باوکم، یادی بەخێر، هاتە ئاهەنگەکە، سێ پێشمەرگەی خۆیشی لەگەڵدا بوو، کەوتە ناو مقەمقەکەوە، گەنجەکان تووڕە ببوون لەسەر پارچە پەڕۆیەک، بەڵام باوکم وتی ئادەی پەڕۆیەکی سەوز و زەردم بدەنە تا تێکەڵاویان بکەم و سەرچۆپی پێ بگرم، ئێمەش بە لای هەموو گەنجەکانەوە سەیر بوو. باوکم بە تووڕەییەوە وتی: من فەرماندەیەکی سەربازییم و کەسیشتان نییە لە من زیاتری چەشتبێ بەدەستی پارتی و یەکێتی، بۆیە ئەو پەڕۆ تێکەڵاوە دەکەمە سەر چۆپی تا پێتانبڵێم پەڕۆی سەوز و زەرد هەر پەڕۆیە و نابێتە زیو. بەمەش شەڕەکە کۆتایی پێهات. منیش تەنیا سەیری وەزعەکەم دەکرد، پێم خۆشبوو، تەنیا ئاهەنگەکە بەردەوام بێت. بەڵام خۆشبەختانە ئاهەنگەکە بەردەوام بوو.
جگە لەمانە، ئەوسا ئێمە ئەو پاشتەلانە و جۆرە ئاهەنگانەمان دەکردە شوێنی مەبازیی، حەزمان دەکرد، خێرا رۆژی ئاهەنگ بێتە پێشەوە، بە دڵنیاییەوە دەرفەتێکی باشی بە ئێمە دەبەخشی بۆ ئەوەی راوی دڵی کچان بکەین. لەوەش خۆشتر ئەوەیە، من و یەک دوو هاوڕێی تر کە نامەوێ ناویان بهێنم چونکە پرسم پێنەکردوون تا ناویان ئاشکرا بکەم، ئەوەندە بە جۆش و زەوق بووین، خوا وەکیلانە خۆمان دەکرد بە ئاهەنگی خەڵکی تردا. زۆرجار دەچووینە ئاهەنگی کەسانی نەناسراو. بیرم دێتەوە زۆربەی جار، دەچووینە حانووتەکە و فەردە لەفەمان بەسەر ئامادەبوواندا دابەش دەکرد. جا ئەگەر بە بیرتان بێتەوە

منداڵ وەک چۆن مەش و مەگەز لە شیرینی دەئاڵێن ئاوها لە فەردە بەدەست دەئاڵێن و بە دوایدا رایاندەکرد بۆ ئەوەی لەفەیەک زیاتر وەربگرن.
جا زۆرجار کە دەچووینە، ئاهەنگی ئەو خەڵکە نەناسراوانە، لەگەڵ بووک و زاواش وێنەمان دەگرت، بە ئەمە هیچی تێ نەدەچوو، هەموو شت لەسەر حسابی ئەبوشوارب “زاوا” بوو. لەم ماوەیەشدا سەیری ئەلبومی تازە خزمەکم دەکرد، لە ناکاو چاوم بە وێنەیەکی خۆم و “ئا”ی برادەرم کەوت، لەگەڵ بوک و زاوایەکدا. منیش یەکسەر پرسیارم کرد، وتم ئەرێ ئەو بوک و زاوایە کێن؟ تازە خزمەکەمان کە بەهۆی ژن و ژنخوازییەوە بۆتە خزممان، وتی ئەوە “س” برامە، ئێستا لە هۆڵەندا دەژی!! منیش وتم ئەی ئەو دوو کەسەی تەنیشتی کێن، وتی بڕوا بکە، نازانم بەڵام لەوە دەچێت خزمی ماڵی براژنم بن. منیش وتم جوان دیقەت بدە، بزانە کەسەکیان لە من دەچێت، هەوڵیدا بڕوا بکات، کەسەکیان لە من دەچێت، بەڵام خۆی پێ رانەگیرا و دەستی خستە سەر برادەرەکەم و وتی، ئەوە کەمێک شێوەی تۆی تێدایە. منیش بە هیچ پێشەکی و روونکردنەوەیەک وتم نەخێر ئەوی دووەمیان منم، دەزانم ئەو ئاهەنگە لە کوێ بوو. ساڵی ١٩٩٦ بوو، لە فێانە هۆڵ و ئەمیر حەسەن لەوێ گۆرانی دەوت، لەگەڵ کاک ئەمیریش وێنەمان گرت هەر لەسەر حسابی براکەی تۆ.
پاش کەمێک بەنێ و بەردە، توانی بڕوا بکات کە ئەو کەسەی لە وێنەکەدایە منم، منیش هەموو چیرۆکەکەم بۆ گێڕایەوە و ساتێکی پێ لە پێکەنینمان لەگەڵ ئەو یادەوەرییە بردە سەر، بەڵام لە ناکاو لاپەڕەکەی هەڵنا و هەندێک لە وێنە نوێیەکانی براکەی نیشاندام لە هۆڵەندا و لە کوردستان و لە هەندێک وڵاتی تر. کاتێک بە تەواوەتی لە وێنەکە ورد بوومەوە، کاکی زاوا زێڕینەی جاران، سەری بووە بە تاسی موسە و تەواو ئەسڵەح بووە، بوکە خانیش بە قەدەر مامۆستایەکی رەزا گرانی پێشوومان قەڵەو بووە و بە مانای وشە بووە بە ژنێکی خان ومان، کە سەیری کچە نەبەرەکەیم کرد، هەندە بەخۆ و گەورە بووە، لە سلێمانی بووایە دەمێک بوو ئەویشیان بە شوودا بوو. بۆیە لەبەر خۆمەوە وتم، تۆ بڵێی منیش پیر بووبم؟

سەرنج: کەی ئەم نوستالیژیانە لە بەهار و هاوینی ساڵی ٢٠١٢دا نووسراون.

تێبینی: ئەم بەشەی نوستالیژیا له بەرگی سێیەمی کتێبی (قوتووی عەتار) لە لاپەڕە 517-520 بەشێوەی کتێبی کاغەز بڵاوکراوەتەوە.

ژیان نامەی شاعیری کورد مستەفا بەگی کوری مەحمود بەگ ناسراو بە کوردی).. سامان خدر

مستەفا بەگی کوڕی مەحموود بەگی ژیان ساحێبقەرانە ناسراو بە کوردی، لە ساڵی ١٨٠٩یان ١٨١٢لە سلێمانی لەدایک بووە، هەر لە سلێمانی لە ساڵی ١٨٥٠ زایینی کۆچی دوایی کردووە و لە گردی سەیوان نێژراوە. هەڵبەستوان وەکوو منداڵانی سەردەمەکەی خۆی لە حوجرە فێری خوێندەواری بووە، بەڵام درێژەی بە خوێندن نەداوە بە ئەوەی ببێتە مەلا. مستەفا بەگی کوردی بە یەکێک لە کۆڵەکەکانی قوتابخانەی شیعری بابان لە قەڵەم دەدرێت و یەکێک بووە لە پەیڕەوانی تەریقەتی قادری، بەڵام بەداخەوە بەرهەمێکی کەمی هۆنراوەوان کەوتووەتە دەست خوێنەران جگە لەوەش کە ناوی هەزانقشان لەتەک نالی و سالمەوە دێت، بەڵام وەکوو پێویست ئاوەی لێنەدراوەتەوە.

(لایەنە شاراوەکانی ژیانی)

گەلێک لایەنی شاراوەش هێشتا پەردەی لەسەر هەڵنەدراوەتەوە کە ئەوەش وایکردووە گەلێک شتی ئەفسانە تێکەڵ بە ژیانی مستەفا بەگی کوردی بکرێت کە هیچ بنچینەیەکی زانستیی نییە. گوایە مستەفا بەگ عەشقی قەدریە ناوێک بووە، ئەو قەدریە بووەتە سەرچاوەی ئیلهامی شیعری مستەفا بەگ. دەگێڕنەوە کە مستەفا بەگی کوردی بە شای ئێران گەیشتووە، لەگەڵ ئاقانی هەڵبەستوانی گەورەی ئێران شەڕەهۆنراوەی کردووە، شای ئێران گەلێک سەرسام بووە بە کوردیی، گەرچی ئەو گێڕانەوەیە جێگای گومانە و عەقڵی مرۆق بۆی ناچێت کابرایەکی کوردی خەڵکی بابان بگاتە شای ئێران و لەوێ لە مەجلیسی شادا کابرایەکی سونیی مەزهەب هێرش بکاتە سەر مەزهەبی شاە ئاقانی هەڵبەستوان، بەڵام هەرچەنەکیش بێت ئەوا هەرگیز لە شاعیرییەتی و هەڵوێستی مستەفا بەگ کەم ناکاتەوە، بەڵام مستەفا بەگ کە ئاوارەی ئێران کرابێت ئاسان نییە بگاتە شای ئێران، جگە لەوەش لە دیوانەکەی کە

ئێستا ل□ بەردەستدايە هيچ ئەوە نادەنە دەست کە گەيشتووەتە کۆشکی شاهانە و شەڕەهۆنراوەی لەگەڵ قائانیدا کردبێت. ناوی قادر گەلێکجار لە هۆنراوەکانی کوردی بەکار هاتووە، بێ ئەوەی بە تەواوی ساغ کرابێتەوە ئەو قادر ناوە کێيە؟

رۆژنامەی رەوت ژمارە ٢٨

[بۆ خوێندنەوەی ژمارە ٢٨ی رۆژنامەی رەوت کلیکی ئێر□ بکەن..]()

بەشێک لە نامەی مارکس بۆ باوکی.. وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: نەوزاد مدحەت (گۆران عەبدوڵڵا)

دۆزینەوەی هیگڵ(١)

لە ١٠ی کانوونی یەکەمی ساڵی ١٨٣٧؛ پاش دەستپێکردنی خوێندن لە زانکۆی بەرلین، مارکس نامەیەکی درێژ بۆ باوکی دەنووسێت، لەوەدەچێت لە تەمەنی نۆزدە ساڵیدا دوو پەیوەندی گرنگ لە ژیانیدا پەیداببوون : پەیوەندییەکی خۆشەویستی لەگەڵ جینی کە بە هاوسەرگیری کۆتایی هات، ئەوەی دووەمیشیان پەیوەندییەکی فکری بوو لەگەڵ هیگڵ کە بە مارکسیزم کۆتایی هات.

نامەکەی مارکس بۆ باوکی

ساتگەلێک هەیە لە ژیاندا، وەک ئەو تابلۆ سنوورییانە وان کە پێش تەواو بوونی کاتەکە چەقێنراون و لە هەمان کاتدا زۆر بە ڕۆشنی

رێگەیەکی نوێت پێ نیشان دەدەن. لەم شێوە گۆڕانانەدا وا هەستدەکەین و ناچارین بە چاوێکی ه□□□یانەوە بڕوانینە ڕابردوو داهاتوومان بۆ تێگەشتنێکی هزرییانە لە پێگەی ئەمڕۆمان.
بەدڵنیاییوە، مێژووی جیهان بۆ خۆی ئارەزووی لەم جۆرە ئاوڕدانە و پشکنینانەی هەیە کە زۆر جار لە شێوەی گەڕانەوە و چەقبەستن خۆی دەنوێنێت، بەڵام لە ڕاستیدا تەنها پاڵی لێداوەتەوە بۆ بیرکردنەوە لە خۆی و قووڵبوونەوە لە چالاکییە هزریییەکانی و کارە ڕۆحییەکان.
بەهەرحاڵ تاک لەم کات□انەدا هەستێکی شاعیرانە دای□د□گرێت، هەمووگۆڕانێک بەشێکە لە گۆرانییەکی ماڵئاوایی، بەشێوەیەک دەرگا بە ڕووی شیعرێکدا دەکاتەوە کە هەوڵدەدات شێوەیەکی تەڵخ وەرگرێت، بەڵام بەڕەنگێکی گەشەوە. لە ساتێکی وادا ئاواتەخوازیین پەیکەرێک بۆ ئەو یادەوەرییانە درووستبکەین کە پێشتر تێیدا ژیاوین، ڕەنگە بمانگەڕێنێتەوە بۆ خەیاڵی ئەو شوێنانەی لە جیهانی کرداردا لەدەستداراون؛ بەڵام لە کوێ دەتوانیین شوێنێک پیرۆزتر لە دڵی دایک و باوکمان بدۆزینەوە، ئەوانەی نەرمترین دادوەرەکان و بەشداربووەکەی ناوەوەی ناخمان، ئەم نزیکترین هاوسۆزانە وەک خۆری خۆشەویستی ئاگرەکەی ناوەندی تێکۆشانمان گەرمتر دەکەن!چەندە باشتر دەتوانیین ئەو ڕاستکردنەوە و لێبووردنانە بە شێوەیەکی بنەڕەتی بدۆزینەوە ل□ بەرانبەر ئەو سەرزەنشت و ڕەتکردنەوانەدا؟ چەندجار یارییە شەڕانییەکان لە ڕێگەی ڕێکەوتەوە سێبەر دەخەنە سەر دڵە شکاوەکان؟
باوکی باشم، پاش ئەو ساڵەی لێرەم بەسەر برد و ئەو تێبینیانەی لام گەڵاڵە بوون، بەو شێوەیە لە ئێمزەوە(Ems) (٢)وەڵام بە نامە شیرینەکەتان دەدەمەوە. ڕێگام پێبدە دۆخی خۆمت بۆ بنووسم وەک خۆی, وەک ئەو ڕوانینەی هەمە بۆ ژیان، وەک دەربڕینێک لە چالاکی ڕۆحی، کە لە هەموو لایەنێکەوە گەشە دەکات، لە زانست، هونەر و کاروبارە تایبەتییەکان. کاتێک بەجێم هێشتیت جیهانێکی نوێ بۆ من لە دایک بوو، جیهانی خۆشەویستی، لەڕاستیدا خۆشەویستی لە سەرەتادا سەرخۆشە بە عیشق و خاڵییە لە هیوا.
زۆر دڵخۆشبووم بە گەشتەکەم بۆ بەرلین، پێزانینمی وروژاند بۆ سرووشت. ژیانی لا خۆشەویست کردم و بە ساردی بە جێیهێشتم. لە ڕاستیدا خستمییە ناو دۆخێکی پێکەنیناویییەوە، چونکە ئەو شاخە بەرزانەی دەمبینین بەرزتر و ترسناکتر نەبوون لەو هەستانەی ڕۆحی من، شارە پان و پۆڕەکان گەرمتر نە بوون لە خوێنی من. مێزی باڕەکان پڕتر نەبوون یان شایانی زیاتر تێگەشتن نەبوون لەو خەیاڵانەی لەگەڵ خۆمدا هەڵمگرتبوون، لەکۆتایدا هونەر جوان تر نییە لە جینی. کاتێک گەیشتمە بەرلین، هەموو پەیوەندییەکانی

پێشوتری خەمم پچڕاند، چەند سەردانێکی کەمم کرد بۆ هەندێ شوێن بێئەوەی هیچ چێژێکیان لێوەرگرم، هەوڵمدا خۆم ون بکەم لە ناو زانست و هونەردا. بەپێی ئەو دۆخە ڕۆحییەی لەو کاتەدا تێیدا بووم، یەکەم شتێک یان لایەنی کەم ئاسانترین و چێژ بەخشترین شتێک کە هەڵمبژارد و گرنگیش بوو شیعری لیرکی بوو. بەڵام ئەو بارودۆخەی تا ئەو کاتە تێیدا بووم وایکرد کارەکی نموونەیی تەواو بێت. بەهەشتەکەم، هونەرەکەم، بوو بە دوورگەیەک لەودیو، هەر وەک خۆشەویستی من. هەموو شتێکی ڕاستەقینە کاڵ بووەوە و هەموو شتە کاڵبووەکان سنوورەکانیان لەدەست دەدەن. هەموو ئەو شیعرانەی سێ بەرگی یەکەم کە جەنی لە منەوە وەریگرتووە، لە کاتی ئێستادا هەست دەکەیت کۆمەڵێ وشەی بێ چوارچێوە و بێ گیانی فڕێدراون و هیچ شتێکی سروشتی نین و ئەڵێی لەسەر ئەستێرەیەکی ترەوە هێنراونەتەوە. ڕکابەری تەواو وەک ئەوەی هەیە یان دەبێت ببێت، ڕامانێکی بەلاغی لە جیاتی بیرکردنەوەیەکی شاعیرانە، بەڵام پڕ لە هەستێکی گەرم بۆ کەشمەکەشێکی زیندوو. تەواو بەڕادەی حەسرەتێک کە هیچ سنوورێکی نییە، لە زۆر فۆرمدا دەربڕین دەدۆزێتەوە و "پێکهاتەی شیعری" دەکاتە تەنها "بەڵاوبوونەوە". بەڵام شیعر دەکرێت یان دەبێت تەنها هاوڕازبێت. ناچاربووم وانەکانی دانایی بخوێنم و سەرباری ئەوەش هەستم دەکرد لە ململانێدام لەگەڵ فەلسەفە. ئەمانە زۆر بە یەکەوە گرێدرابوون، لە سەرەکەوە دەبووایە وەک قوتابییەک بە بێ هیچ ڕەخنەیەک ئەم سەرچاوانە Heineccius و Thibaut (٣ و ٤) بخوێنمەوە، بە نموونە هەستام بە وەرگێڕانی دووبەشی Pandects (٤)(تەواوی کۆدە یاساییەکانی سیستمی بەڕێوەبردنی دەوڵەت -وەرگێڕ) بۆ زمانی ئەڵمانی، لە لایەکی ترەوە هەوڵمدا فەلسەفەی ماف لە ناو هەموو بوارەکانی یاسادا دیاری بکەم. هەروەها چەند پێشنیارێکی میتافیزیکییانەم وەک پێشەکییەک هاوپێچکرد، بەداخەوە بەردەوام بووم لەم کارەم تا گەشتمە یاسا گشتییەکان کە خۆی لە ٣٠٠ لاپەڕە دەدات. لە هەموو شتێک زیاتر، ئەوەی لێرەدا دەرکەوت هەمان ڕکابەری نێوان واقیع و ئەگەری نامۆبون بە ئایدیالیزم بوو، ئەمە لە خۆیدا ناڕێکییەکی جدی بوو کە بوو بە هۆکاری دابەشبونێکی نەخوازراو. سەرەتای هاتنم دەخۆشبووم بە میتافیزیکییەتی یاسا، واتە پێشنیارە بنەڕەتییەکان،ڕەنگدانەوەکان و دیاریکردنی ئەو چەمکانەی کە لە هەموو فۆرمێکی ڕاستەقینەی یاسا جیاکرابوونەوە، هەروەکوو لای فیختە، تەنها لە لای من نوێ و کەم ناوەڕۆک بوو. سەرباری ئەوەش، فۆرمێکی نازانستی دۆگماتیزمی بیرکاری لەڕێ و لەوێ بە بابەتەکەوە دەئاڵێت و هەرگیز بابەتەکە بەشێوەیەکی زیندوو دەوڵەمەند فۆرمێک ناکات — هەر لەسەرەتاوە ڕێگربووە لە بەردەم تێگەشتن لە

ڕاستییەکان. سێگۆشە ڕێگە بە ماتماتیکزان دەدات هەم بنیاد بنێت و پیشان بدات، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا وەک بیرۆکەیەکی ڕەها لە بەشاییدا دەمێنێتەوە لەوە زیاتر گەشەناکات. مرۆڤ دەبێت لەگەڵ شتەکانی تردا بیانخاتە پاڵ یەک و پاشان هەڵوەستی تر وەربگرێت، کاتێک جیاوازییەکان دەخرێنە سەر یەکتر لەخۆیدا دەبێتە مایەی پەیوەندی زیاتر و ڕاستی جیاواز. بە پێچەوانەی ئەوەوە، لە پێناسەیەکی کۆنکریتی سەبارەت بە جیهانی زیندوو، وەک ئەوەی هەیە لە یاسا، دەوڵەت، سروشت و هەموو فەلسەفەکان، دەبێت خوێندنەوەی بابەتییانە بکرێت بە گەشەی ئامانجەکان، ڕەنگە لەکترازانی ئارەزوومەندانە نەیەتە پێشەوە هۆکاری شتەکە خۆی دەبێت وەک شتێک ئاشکرا بکرێت، شتێک پڕاوپڕە لە دژایەتی و دەبێت هەر لە خۆیدا، یەکێتیی خۆی بدۆزێتەوە..

....

....

پەردەکە کەوتە خوارەوە و پیرۆزی پیرۆزییەکانم بەسەریەکدا کەوتن و دەبوو خوداوەندێکی نوێ لە شوێنی دابنێمەوە. هەر بەو بەنیەوە لە ئایدیالیزمەوە دەستم پێکرد و بەراورد و ئاوێزانم کرد بە ئایدیالیزمەکەی کانت و فیختە، گەیشتمە ئەو باوەڕەی ئەگەر خودا پێشتر لە سەرووی زەوی بوو ئێستا لە چەقەکەیەتی. ناوە ناوە فەلسەفەی هیگڵم خوێندەوە، شێوە وشک و برینگەکەی وایکرد سەرنجم رانەکێشێت. جارێکی تر هەوڵمدایەوە نوقمێکی قووڵی ئەو دەریایە ببم، بەڵام بە نییەتی جێگیرکردنی ئەوەی کە سروشتی زەین بە هەمان شێوەی سروشتی جەستەیەکی پتەو پێویست و گرنگ و کۆنکریتە. ئامانجم پراکتیزەکردنی فێڵەکانی شمشێر بازی نەبووە، بەڵکو هێنانی مرواری ڕاستەقینە بوو بە ڕۆژی ڕووناک. وتوێژێکی بیست و چوار لاپەڕەییم نووسی : (فەیلەسوف کلیانتس(Cleanthes)(٥) یان خاڵی سەرەتا و بەردەوامی زەرورەتی فەلسەفە). لێرەوە هونەر و زانست کە بەتەواوی لێکتر جیا بووبوونەوە، تاڕادەیەک یەک دەگرنەوە، وەک گەڕۆکێکی چالاک ئەو کارەم بە ئەنجام گەیاند. واتە دانانی دیالیکتیکی فەلسەفی لاهوت وەک فکرێک خۆی لە خۆیدا بەیان دەکات چ وەک دین و سروشت و مێژوو. ئەو گەڵاڵەیەم وەک سەرەتایەکی نوێبوو بە سیستەمی هیگڵی.

ئەم کارە وایکرد ئاشنایەتییەکی زیاتر پەیدابکەم بە زانستە سروشتییەکان و شیلینگ (Scheling)(٦) و مێژوو، سەرئێشەیەکی زۆری بۆ دروستکردم کە لە کۆتاییدا سەرو خواریم بە لێک نەدەکرایەوە، ئەو مناڵە خۆشەویستەم بە شێوەیەکی سروشتی لە ژێر تیشکی مانگدا

دەژیا وەک ساحیرەکی فێڵباز دەمخاتە باوەشی دووژمنەکانم. بە چەند ڕۆژێک تەواو بێزار بووبووم و دەستەوەستان بووبووم لە بیرکردنەوە، وەک سەرشێتێک بەناو ئەو باخەدا کە نزیک ئاوە پیسەکەی ڕووباری سپرێیە دەسوڕامەوە؛ کە (خەم ڕەوێنەو روح پاکدەکاتەوە)، تەنانەت لەگەڵ خاوەن خانووەکەمدا چووم بۆ ڕاو، دوواتر بە پەلە چووم بۆ بەرلین، ئارەزووم بوو هەموو ئەوانە لە سووچی جادەکان وەستابوون لە باوەشیان بگرم. پاش ماوەیەکی کەم دووبارە دەستم دایەوە بە خوێندنەوەیەکی چڕو پڕ، خوێندنەوەی ساڤینگی(Savigny)(٧) سەبارەت بە موڵکایەتی، فیورباخ و کارەکانی گرۆڵمان (Grolmann) (٨) سەبارەت بە یاسای تاوان،
هەروەها بە شێوەیەکی تایبەت بەشێک لە کارەکانی لێترباخ سەبارەت بە یاسا مەدەنییەکان و یاسای کڵێسام خوێندەوە..
دوواتریش بەشێک لە ڕەوانبێژەکەی ئەرستۆم وەرگێڕا، لە ئێستادا خەم سەرقاڵی خوێندنەوەی کتێبەکەی رایمارس کردووە سەبارەت بە غەریزە هونەریەکانی ئاژەڵان کەلە ڕاستیدا چێژێکی زۆرم لێوەرگرتووە..
دڵتەنگیم بە ناساغبوونی جینی و بە بەرهەمبوونی کارە هزرییەکانم وایانکرد لە خۆم توڕەببم و دواتریش نەخۆش کەوتم.
باوکی ئازیزم، هەروەکوو ئەوەی بۆم نووسی بووی پاش چاکبوونەوەم هەموو ئەو شیعر و سەردێڕانەی بۆ نووسینی ڕۆمان هەمبوون، هەموویانم سووتاند. بەو بڕوایەی کە سنوورێک دادەنێم بۆ ئەم شێوە نووسینانە. بەهەرحاڵ ددانی پیادەنێم بەوەی کە تا ئێستا پێچەوانەکەیم نەخستۆتەڕوو. بە سوود وەرگرتن لەکاتی نەخۆشییەکەم، هیگڵم لە سەرەتاوە بۆ کۆتایی ناسی لەگەڵ زۆربەی قوتابییەکانی. لە ڕێگەی چەند کۆبوونەوەیەکەوە لە شترالو، بوومە ئەندامی یانەی دکتۆرەکان کە هەندێک لە ئەندامەکانی وانەبێژی زانکۆن و هاوڕێمن لەوانە دکتۆر ڕۆتنبێرگ. لێرە گوێت لە زۆر ڕای جیاواز و دژ بەیەک دەبێت. زۆرترین مشتومڕەکان سەبارەت بە فەلسەفەی جیهانی مۆدێرن بوو؛ کە بیرم لێکردۆتەوە خۆمی لێ دەرباز بکەم.

....

....

کوڕی خۆشەویستت
کارڵ

باوکی ئازیزم، تکایە ببورن لە شێوەی دەست و خەتی خراپم، کاتژمێر چواری بەیانییە، مۆمەکەم لە تەواوبوونەو چاوەکانم تەواو ماندوون؛ نا ئارامییەک هەموو مێشکی داگرتووم، ناتوانم بحەسێمەوە

تا نەگەڕێمەوە لای ئەوەی خۆشەویست.
تکایە سڵاوم بگەیەنە بە جێنی شیرین و ئازیز. نامەکەیم دوازدەجار خوێندۆتەوە و هەرجارەی دەیخوێنمەوە وشەی شیرینتری تێدا دەدۆزمەوە. نامەیەکە لە هەموو ڕوویەکەوە دەتوانم بڵێم جوانترین نامەیە کە ژنێک نووسیبێتی.

پەراوێزەکان وەرگێڕ ئامادەی کردوون:

(١)ئەم نامەیە درێژترە وەک ئەوەی لێرە تەرجەمە کراوە، بەڵام ئەمە تەنها ئەو بەشانەمان لێ تەرجەمە کردووە کە پەیوەستن بە خۆشەویستی ئینسان و ئەدەب و هونەر و نووسین.

(٢)باد ئێمز؛ شارۆچکەیەکە لە شاری ڕاینلاند-پالاتیناتی ئەڵمانیا. شوێنی کارگێڕی ناوچەی گوندنشینی ڕاین-لانە و وەک کانیاوی دەوڵەمەند بە کانزاکان لەسەر ڕووبارەکە ناسراوە.

(٣)ئەنتۆن فریدریش جەستەس تیبوو (١٧٧٢ – ١٨٤٠)؛ لە شاری هامەلین لە شاری هانەڤەر لەدایک بووە و کوڕی ئەفسەرێکی سوپای هانەڤەر بووە و بە ڕەچەڵەک هوگەنۆتی فەڕەنسی بووە. دوای خوێندن لە هاملن و هانەڤەر، تیبوو وەک خوێندکاری فیقه دەچێتە زانکۆی گۆتینگن، لەوێوە دەچێتە کۆنیگسبەرگ و لەوێ لە ژێر دەستی ئیمانوێل کانت خوێندوویەتی و دواتر بۆ زانکۆی کیل، لەوێ هاوخوێندکار بووە لەگەڵ نیبوهر. لێرەدا بڕوانامەی دکتۆرای لە یاسا وەردەگرێت

(٤)جۆهان گۆتلیب هاینێکسیوس(١٨٦١ – ١٧٤١)؛ لە لایپزیگ ئیلاهیاتی خوێندووە، لە شاری هالیش یاسای خوێندووە. جۆهان لە ساڵی ١٧١٣دا وەک مامۆستای فەلسەفە و لە ساڵی ١٧١٨دا وەک مامۆستای فیقه دەستنیشانکرا. دواتر لە فرانێکر لە هۆڵەندا و لە فرانکفۆرت کورسییە یاساییەکانی پێکردەوە، بەڵام دواجار لە ساڵی ١٧٣٣ وەک پرۆفیسۆری فەلسەفە و فیقه گەڕایەوە بۆ هالی.

(٥)پاندێکتس؛ تەواوی کۆدە یاساییەکانی سیستمی بەڕێوەبردنی دەوڵەت.

(٦)فریدریش ویلهێلم جۆزێف ڤۆن شێلینگ(١٧٧٥ – ١٨٥٤)؛ فەیلەسوفێکی ئەڵمانی بوو. مێژووە ستانداردەکانی فەلسەفە وای لێدەکات ببێتە خاڵی ناوەڕاست لە گەشەسەندنی ئایدیالیزمی ئەڵمانیدا، کە لە نێوان

یەهان گۆتلیب فیختە و جۆرج ویلهێلم فریدریش هیگڵ، لێکدانەوەی فەلسەفەی شێلینگ بەهەی سروشتی پەرەسەندنی فەلسەفەکەیەوە بە قورس سەیر دەکرێت.

(٧)کاڕڵ فریدریش ڤۆن سافینی (١٧٧٩ – ١٨٦١)؛ کارل فریدریش ڤۆن سافینی لە ١٩ی ئەیلوولی ١٨١٤ لە بەرلین لەدایکبووە، باوکی زانای یاسایی فریدریش کارل ڤۆن سافینی بووە، کە ئەوکات ئەندامی ئەنجومەنی تایبەتی دادگای تێهەڵچوونەوە بووە، ئەندامی ئەنجومەنی دەوڵەتی پرەس بووە و مامۆستا بووە لە زانکۆی بەرلین. لە بەرلین و میونشن و پاریس یاسای خوێندووە.

(٨)گرۆڵمان (١٧٧٧ – ١٨٤٣)؛ گرۆلمان لە شاری بەرلین لەدایکبووە. هەر لە تەمەنی سەزدە ساڵیدا بووتە سەرباز و چووە ناو فەوجەکی پیادە، لە ساڵی ١٧٩٥ وەک ئەفسەر، لە ساڵی ١٧٩٧ وەک لیوای دووەم، لە ساڵی ١٨٠٤دا پلەی لیوای یەکەم و لە ساڵی ١٨٠٥دا کاپتنی ستاف. ئەو بەهەی کارەکتەری وزە بەخش و چاونەترسی خۆیەوە پێش جەنگی ساڵی ١٨٠٦ وەک ئەفسەری ستاف لە جەنا تا ئاشتی تیلسیت کاری کردووە و پلەی مەیجری بەدەستهێناوە. دوای ڕووخانی پرەسیا، گرۆلمان یەکێک بوو لە چالاکترینەکان وەک یاریدەدەرانی شارنهۆرس لە کارەکانی ڕێکخستنەوەی وڵات.

سەرچاوە:

The Marx – Engels Reader, Edited by Robert C. Tucker, Princeton University , Second edition , New York , London , 1978 page 7-11

ئەم بابەتە لە ژمارە ٢٨ی ڕۆژنامەی ڕێوت بڵاوبۆتەوە..

هەڵەی لۆژیکی نیوتن.. دڵشاد کاوانی

بۆچی لۆژیکی بنچینەیی یاساکانی نیوتن فیزیازانانی جیهان تێناگەن

بۆ تێگەیشتن لە بنەچەی یاساکانی نیوتن، پێویستە لە خودا تێبگەین، زیاتر لە ٤٣٠٠ نەتەوەی جیاواز لە جیهاندا هەن، وەک مەسیحی، ئیسلام، کاسۆلیکی، هیندۆسی، جوولەکە، بودا و هتد دەتوانین وەسفی بکەین، بەڵام کاتێک نیوتن دەزییەوە یاساکانی جووڵە کە پێی دەگوترا خۆر، بانگهێشتی ئەم خودایەی کرد کە دەیەوێت کۆمەڵەی خۆر بجووڵێنێت، هەموو فیزیکزانەکان و زانایانی تری سروشتی و کۆمەڵایەتی و پاپاکان و مرۆڤە ئاساییەکان دەیانزانی کە کۆمەڵەی خۆر لە جووڵەدایە جگە لە نیوتن . لە چاوی نیوتندا خوێندەوارییەکی وا سادە لەلایەن کەسانی دیکەوە دەزانرێت، بەڵام خودا نایزانێت .

وردەکارییەکان بەم شێوەیەن:

{1}- لە یاساکانی نیوتندا هێزە دەرەکییەکان، واتە ئەو هێزانەی کە لە دەرەوەی تەنێک بوونیان هەیە، بە جوڵەی هەموو تەنەکان جەوهەرین. بە تێڕوانینی نیوتن، لە ڕووی لۆژیکییەوە ئەوە خودا نییە کە نیوتنی بەخشیوە، نەک تەنها ئایینی مەسیحی بەڵکو هەر ئایینەکیشی بەخشیوە، {خودا هەموو زانا و هەموو توانا و هەموو جێرە}، لەم حاڵەتەدا مەحاڵە خودا باوەڕی بەوە هەبێت کە گەردوون لە ساڵی ١٦٨٤دا نەجووڵایەوە. بەڵام مرۆڤایەتی سادە باوەڕی پێی هەبوو. ئەمەش دەتوانرێت لەوە دەربکەوێت کە ئەوان بە ڕێزەوە گوێیان لە یاساکانی نیوتن گرتووە و ستایشیان کردووە. لە ڕوانگەی هەموو ئایینەکانەوە بە مەسیحییەتیشەوە، نەک هەر نیوتن، بەڵکو هەموو ناودارترین مرۆڤەکان پێیان وایە دەبێت خودا بنیات بنرێت بۆ ئەوەی بەڵێن ئەگەر خودا ڕازی بێت، ئەگەر ئەمە بکات، ئەگەر ئەم کارە بکات، ئەگەر شتەکان بە ئاسانی بەڕێوە بچێت، بەڵام… تا ئێستا هیچ پێغەمبەرێک خودای دروست نەکردووە، واتە نیوتن بانگەوازکردن بە خودا بە دانانی کاتژمێرێکی میکانیکی لە جووڵەدا ساختەکارییە لە فیزیای کلاسیکدا .

{2}- ئەو مادەیەی باس لە بانگەوازی نیوتن بۆ خودا دەکات لە تیۆری خۆلەدانی گەردوونی کوچیدا شاراوەتەوە لەگەڵ یاساکانی نیوتن کە لە

{بنەمای بیرکاری فەلسەفەی سروشتی}دا بڵاوکراوەتەوە کە لە ساڵی ١٦٨٤دا بڵاوکراوەتەوە. چونکە بانگەوازی نیوتن بە {جووڵەی یەکەمی کوچی} بە شێوەیەکی لۆژیکی لە {کتێبی پیرۆزەوە هاتووە } لەو کاتەوە هەموو دۆزینەوەکانی ئەرستۆ و بەتلیمۆس و کۆپەرنیکۆس و کیپلەر و گالیلۆ سەبارەت بە گەردوونی جووڵاو دەتوانرێت بە شێوەیەکی لۆژیکی ڕەت بکرێتەوە. هۆکاری ئەوەی ئەمە ئێمە دەڵێین ئەوەیە کە لە ڕوانگەی نیوتنەوە جووڵەی هەموو ماددە لە گەردووندا لە ساڵی ١٦٨٤ دەستی پێکردووە کاتێک بانگەوازی بە خودا کردووە، لە ڕوانگەی ئەوەوە پێش ئەوە هەموو ماددەیەک بە شێوەیەکی میکانیکی نەجووڵاوە، واتە لە ڕوانگەی نیوتن خودا ئەوەی دروستی کردووە، کە گەردوونێکی بێ جووڵەیە. بەڕاستی خودا چالاککردنی گەردوونی لەبیرکرد. یان ئەمە کە تێناگات. لایەنگری تیۆری نیوتن، کۆلێژی مەسیحی زانکۆی کامبریج (چەند ساڵێک لەمەوبەر، دینگیاپینگ، شاژنی تیکتەکمان، بڕوانامەی دکتۆرای لەم زانکۆیە وەرگرتووە) ماوەی ٣٢٠ ساڵە پشتگیری لە بۆچوونەکانی نیوتن دەکات. بوونی یاساکانی نیوتن بەڵگەیە لەسەر ئەوەی نیوتن لە ئایینی مەسیحیدا بزوێنەری سەرەکی لە خودا وەرگرتووە. بەپێی یاساکانی نیوتن بە شێوەیەکی دانەبڕاو پەیوەستن بە ئایینی مەسیحییەوە و بۆچی هەڵەیەکی وا سادە و بە بایەخ لەلایەن ملیۆنان زانای جیهانەوە دەستنیشان نەکرێت، ڕەنگە ئەمە هۆکارەکەی بێت. ئەم فیزیازانە جووڵە لە ماددە جیا ناکەنەوە، کە ئەمەش شێوازی سادەی بیرکردنەوەی مارکسیزمە، ماددە (واتە کۆمەڵەی خۆر، کاتژمێرێکی میکانیکی گەورە) سەرەتاییە، و هۆشیاری (واتە ئاگایی نیوتن) لاوەکییە، لەوانەیە هەبێت هۆکارێک بێت بە ئەوەی نیوتن خوێندەواری سادەی نەهێنایە ناو فیزیای کلاسیکەوە، باوەڕ وایە زانایانی جیهان و مەسیحییەکان و خودا گێل کراون، ئەگەر پێت وایە {خودا هەموو شتێک دەزانێت، مەحاڵە نیوتن بانگی خودا بکات}، چۆن ئایا ئەم کاتژمێرە کار دەکات، کاتێک مرۆڤایەتی تەنها دان بەوەدا دەنێت کە ئەم کاتژمێرە بەڕاستی بوونی هەیە، دەکرێت سەرلەشێواو بێت، کۆمەڵەی خۆر لەلایەن خوداوە دانراوە بە جووڵە، کاتژمێری میکانیکیش لەلایەن نیوتنەوە دانراوە بە جووڵە، ئەمە تەنها بیرکردنەوەیەک. کاتژمێرەکە بوونی نییە و تەنانەت ئەگەر کاتژمێرێکی لەو جۆرەش هەبێت، نیوتن توانای جوڵاندنی نییە .

{3}- تیۆری نیوتن کە سەعاتی میکانیکی بە شێوەیەکی میکانیکی دەجووڵێت، هاوتەریبە لەگەڵ تیۆری کاتژمێری میکانیکی، چونکە نیوتن کاتژمێرێکی میکانیکی لە گیرفانیدا هەبوو، ئەم کاتژمێرەش لەلایەن نیوتنەوە لەناو مەنجەڵێکدا کوڵاوە و دەیگوت هێلکەیەکم لەناوە.

بەڵام ئەگەر کۆمەڵەی خۆر وەک کاتژمێرێک بێت، نیوتن ناتوانێت بیجووڵێنێت، خوداش پێش نیوتنی جووڵاندووە، بۆیە پێویست ناکات نیوتن بانگی خودا بکات. واتە لۆژیکی یاسای جووڵەی میکانیکی نیوتن ئەو بیرۆکەیە ڕەتدەکاتەوە کە خودا گەردوونی لە ڕوانگەی ئایدیالیزمەوە دروستکردووە {ڕۆح سەرەتاییە، ماددە لاوەکییە} و {ماددە سەرەتاییە، ” یەکەمجار دەرکەوت و کردوویەتی، ڕۆحیش ” هۆشیاری- هۆشیاری نیوتن دواتر دەرکەوت کە بە جۆرێکی ترە.

وشەی سەرەکی:
پەرەسەندنی نیوتن، کتێبی پیرۆز، لۆژیکی ئەنگڵس {شێوە بنەڕەتییەکانی ماددە}، {تیۆری تەقینەوە گەورەکەی گەردوون}، گرنگی فێرکردنی مارکسیزم لە سەرانسەری جیهاندا، ڕوویدا.

[4] - پێش لێکۆڵینەوە لە لۆژیکی بنەڕەتی یاساکانی نیوتن، ئەبژە لە فیزیادا چییە؟هەموو تەنەکانی ناو یاسای ئینسەریای نیوتن نوێنەرایەتی چەند تەن دەکەن؟ دەسەڵاتیان چییە؟ ئەی دەسەڵاتەکەی زانینی ئەو چییە و سەرچاوەی دەسەڵات چییەوەهاتووە؟ وەک ئاماژەمان پێدا پێویستە کێشەکان بزانین.
{5}- لە فیزیادا تەنێک نوێنەرایەتی شتێکی ڕاستەقینە دەکات کە بوونی هەیە. هەموو ئەو تەنانەی لە یاسای ئینسەریادا هەن، واتە هەموو ئەو تەنانەی مرۆڤ لە سەردەمی نیوتندا دۆزیویانەتەوە، لە سەردەمی نیوتندا هەموو ئەو تەنانەی لە مەودای ناسراوی مرۆڤەوە، لە ئەتۆمەوە تا کۆمەڵەی خۆر، لە مەودای هەموو ماددەیەکدا جێگیرکراون .
{6}- بە گشتی لە فیزیادا کاریگەری تەنێک لەسەر تەنێک پێی دەوترێت هێز، بە واتایەکی تر دەتوانین هەست بەم هێزە بکەین و لە پێشبڕکێ وەرزشییەکان و یارییە نێودەوڵەتییەکانی بۆکسێن و هتددا بنیات بنێن، هێزی مرۆڤ بەشێکە لە فیزیایی هێز.لە کۆمەڵەی خۆردا خۆر هەموو هەسارەکانی ناو سیستەمەکە ڕادەکێشێت، زەوی مانگ ڕادەکێشێت، مانگیش بە دەوری زەویدا دەجوڵێت.بەشێک لە… لەسەر زەوی، کەسێک عەرەبانەیەک ڕابکێشێت یان عەرەبانەیەک پاڵ بنێت، مرۆڤ وەک تەنێک مامەڵە دەکات و هێز دەخاتە سەر عەرەبانەکە. لە یاسای یەکەمی نیوتندا مرۆڤ و گیاندار ئەبژە نین، بەڵکو لە یاسای دووەمدا مرۆڤ و گیاندار بە سەرچاوەی ئەو هێزە دادەنرێت کە دەبێتە هۆی خێرابوونی ئەبژە، بۆیە چەمکی ئەبژە لە یاسای یەکەم و چەمکەکەدا of object لە یاسای دووەمدا یەکتر نکۆڵی دەکەنەوە ئەمە هی نیوتنە و ئەوە نیشان دەدات کە فیزیازانانی دواتر لە بنەمای یاساکانی

نیوتن تێنەگەیشتوون.
بۆ نموونە: مرۆڤ و گیاندار لە بازنەی هەموو تەنەکاندا جێگیرکراون، کە دەتوانن بە پێ بڕۆن، ڕابکەن، گەشت بکەن، بخەون و هتد. یەکەم یاسای نیوتن ئەمە ڕەتدەکاتەوە. زۆربەی فیزیازانانی جیهان لە هەمان کاتدا پشتگیری لە یاساکانی نیوتن دەکەن ئەم هێزە ئینکاری دەکەن. ڕاستییەکە ئەوەیە کە هیچ مرۆڤێک کە تا ئێستا لەسەر زەوی ژیاوە توانای جوڵاندنی تەنێکی ٢٠٠ کیلۆگرامی نییە بە قاچی مرۆڤ نەک کۆمەڵەی خۆر. چونکە ژمارەی پێوانەیی جیهانی بەرزکردنەوەی قورسایی تەنانەت لەوە زیاتریش نییە؟ واتە کۆمەڵەی خۆر کە لە بنەڕەتدا دەجووڵێت لە لۆژیکی نیوتندا خودی نیوتن جووڵاوە، لە جیهانی نوێدا مانای لۆژیکی هەموو تاقیکردنەوەیەکی فیزیایی کە بۆ ڕوونکردنەوەی یاساکانی نیوتن بەکاردێت هەمان لۆژیکی یاساکانی نیوتنە و ئەم نزیکبوونەوەیەش لەلایەن مرۆڤەکان.
بەڵام بە لەبەرچاوگرتنی مرۆڤە هەژارەکانی ئەم جیهانە، لەم ڕوانگەیەوە مارکس هەژارترین زانای مێژووی جیهانە و ئەم پرسیارانەش دەتوانرێت لە ڕێگەی تیۆری□کەیەوە بکرێت، ئەگەر لە مەیدانی مارکسیزمدا بوەستین، بزووتنەوەی میکانیکی ل□□ر□دا پەیوەندی ڕاستن□وخۆی بە ڕەفتاری مرۆڤەوە هەیە. واتە ئەگەر لە ڕوانگەی مارکسییەوە سەیری بکەین، پێویستە بزووتنەوەی میکانیکی دابەش بکرێت بەسەر دوو پۆلدا .
بۆ نموونە مانگ بە دەوری زەویدا دەسوڕێتەوە، زەوی بە خێرایی 30 کیلۆمەتر لە چرکەیەکدا بە دەوری خۆردا دەسوڕێتەوە، خۆر بە درێژایی ناوەندی □□□وی شیری بە خێرایی 250 کیلۆمەتر لە چرکەیەکدا دەجووڵێت. ئەمانە کردارگەلێکن کە ناتوانرێت بە هۆشی مرۆڤ کۆنتڕۆڵی بکەن، و لە پێش دەرکەوتنی مرۆڤەوە بوونیان هەبووە.
جا چ تاقیکردنەوەکانی گالیلۆ بێت کە تۆپێکی پۆڵا دەخولێنێتەوە، یان تاقیکردنەوەکانی هەموو فیزیازانەکانی دونیای دوای نیوتن ب□ ڕوونکردنەوەی جوڵەی میکانیکی، ئەو کردارانەی کە دەکەونە پۆلی کرداری مرۆڤەوە و پ□و□یستیان ب□ ڕوونکردنەوە هەیە لەگەڵ مرۆڤدا وەک یەک نین کردارەکانی خۆر. لە یاساکانی نیوتندا ئێمە وەک یەکسان مامەڵەمان لەگەڵ مرۆڤ و خودا کردووە. واتە جوڵەی میکانیکی دەکرێت بەسەر دوو بەشدا: جوڵەی میکانیکی سروشتی و جووڵەی میکانیکی کۆمەڵایەتی، جووڵەی میکانیکی سروشتی پەیوەندی بە خوداوە نییە، یاسای یەکەمی نیوتن تەنها دەتوانێت جووڵەی میکانیکی سروشتی ڕوون بکاتەوە، لەمەشدا مرۆڤ و ئاژەڵ ناتوانن کاریگەریان هەبێت لەسەر جوڵەکە یاسای دووەمی نیوتن یاساکە تەنها دەتوانێت جووڵەی میکانیکی دەستکرد {واتە جووڵەی میکانیکی کۆمەڵایەتی} ڕوون

بکاتەوە یاسای دووەمی نیوتن ئەمانە ڕوون دەکاتەوە بە تێکەڵکردنی دوو یان سێ ماددەی وەک مرۆڤ و ئەسپ و عەرەبانە بە یەک ماددە ئەگەر… کەسێک عەرەبانەیەک لێدەخوڕێت، ئەسپێک عەرەبانەکە ڕادەکێشێت، ئەسپەکەش لەلایەن کەسەکەوە کۆنتڕۆڵ دەکرێت، جوڵەی عەرەبانەکە و ئەسپەکە و کەسەکە وەک یەکن، پێی وایە ئەوە دەسەڵاتە، ئینکاری ئەوە دەکات کە مرۆڤەکان و ئاژەڵەکان دەجووڵێن.

دەبینیت ئەوەی پرۆفیسۆرەکانی ئاینی مەسیحی کامبریج لەبیریان کردووە ئەوەیە کە ناتوانیت خودا گەل بکەیت لەکاتێکدا دەتوانیت مرۆڤەکان و خەت گەل بکەیت. لەگەڵ پەرەسەندنی زیاتری زانستدا، زۆر شتی نوێ دەزراونەتەوە کە بەسوودن بە پەرەپێدانی فیزیا و مارکسیزم، کە یاساکانی جوڵە و گەڕان ڕوون دەکەنەوە، ستیفن هەکس زانایەکە باوەڕی بە خودا نییە، بەڵام نەیتوانی کەشف بکات هەڵە کوشندەکەی نیوتن.. جا ماددی بێت لە فیزیا یان ماددی لە فەلسەفەی مارکسی {کە بە دوو چەمکی تەواو جیاواز لە ڕوانگەی نیولیبراڵانەی ئێستا دادەنرێت}، ئەوە نیشان دەدەن کە هەندێک خاڵی دەستپێکیان هەیە. ئەمەش وایکرد بتوانین پەرە بە {فۆڕمە بنەڕەتییەکانی جووڵە} بدەین کە ئەنگێڵز لە ساڵانی ١٨٤٠دا نووسیویەتی، و {شێوە بنەڕەتییەکانی ماددە} بدۆزینەوە. پەیوەندی نێوان یاساکانی نیوتن و مارکسیزم چییە؟

وەڵامەکە ئەوەیە، بزووتنەوە لە یاسای یەکەمی نیوتن و زاراوەی ئەنگڵس بە جوڵەی میکانیکی تەواو وەک یەکن و جۆرێک لە بزووتنەوە پیشان دەدات، مارکس و ئەنگڵس بە هاوبەشی مارکسیزمیان دروست کردووە، مارکسیزم و تێڕوانینی نیوتنی پێچەوانەی یەکترن، بە ئەوەی ڕوونکردنەوە بدەن ئەمەش، وا دادەنرێت کە چەمکی ماددە لە دوو دیسیپلینەکەدا جیاوازە و بێگومان ئەم وشەیە ئینکاری هاوبەشی نێوان ئەو دوو دیسیپلینە دەکات. ئەمە وەک ئەوە وایە ئەمە پێمان وایە خودا لە لایەک هەموو شتێک زانە و لە لایەکی ترەوە پێدەچێت پشتگیری لەو بیرۆکەیە بکات کە خودا یارمەتی نیوتنی داوە بەو پێیەی کە کۆمەڵەی خۆر کە ٢٣٢٠ ساڵ بوو لە جووڵەدا نەجووڵاوە.

تیۆری تەقینەوە گەورەکەی گەردوونی ئێستا ئەوەیە کە سەرەتاییترین شێوەی ماددە لە تەقینەوە گەورەکە هاتووە کە ١٣ ملیار و ٧٠٠ ملیۆن ساڵ لەمەوبەر ڕوویدا، دوای سیکنەتی دووەم، تەنۆلکە بنەڕەتییەکان دەرکەوتن، دوای ٣٨ ساڵ لە تەقینەوەی گەردوون، گازی ماددە کیمیاییەکانی وەک هایدرۆجین و هیلیۆم دەرکەوتن، و ژیان دەرکەوت دوای ٩ ملیار و ٧٠٠ ملیۆن ساڵ، دەرکەوتنی سەرەتاییترین جۆری چێکن، “١٣ ملیار و ٥٠٠ ملیۆن ساڵ دواتر، دەریدەخات کە مرۆڤەکان

لە گروپی ئاژەڵەکان جیابوونەتەوە. هەر لەم ساڵە جیاوازانەدا فۆڕمی ماددی کە نوێنەرایەتی فۆڕمە جیاوازەکانی جووڵە دەکەن دەرکەوتن، ئەگەر لە ڕوانگەی مێژوویی مارکسیزمەوە سەیریان بکەین، ئەم فۆڕمانە فۆڕمی میکانیکی ماددەن کە نوێنەرایەتی فۆڕمی میکانیکی جووڵە دەکەن، فۆڕمی فیزیکی مادە نوێنەرایەتیی… فۆڕمی فیزیایی جووڵە، و فۆڕمی کیمیایی ماددە کە نوێنەرایەتی فۆڕمی کیمیایی جووڵە دەکات، ڕووەک و گیاندارەکان کە نوێنەرایەتی ڕەفتاری بایۆلۆجی دەکەن و مرۆڤ نوێنەرایەتی ڕەفتاری کۆمەڵایەتی دەکات. دەرکەوت، یەکەم فۆڕمی جووڵە لێرەدا جووڵەی میکانیکی فیزیای نیوتنییە، جووڵەکە بریتییە لە هەمان شت، بەڵام هۆکارەکەی جیاوازە. هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە کە ئەمە لە کاتی لێکۆڵینەوە لە یاساکانی نیوتن، میتۆدی مارکسیستی بەکاردەهێنین. هەر ئەم جۆرە لێکۆڵینەوەیە بوو کە هەڵەیەکی لۆژیکی جددی لە یاساکانی نیوتندا ئاشکرا کرد کە ٣٢٠ ساڵ بوو شاراوە بوو. ئەمەش تیۆری {ماددە سەرەتاییە، هۆشیاری لاوەکییە}، بەڵگەی ئەمەش ئەوەیە کە ماددە ١٣ ملیار و ٧٠٠ ملیۆن ساڵە هەیە، و هۆشی نیوتنیش (چونکە نیوتنیش مرۆڤە، فیزیا پێی دەڵێ ئۆبژێ، مارکسیزم بە ماددە ناوی دەبات) چەند ساڵێک لەمەوبەر بە بەراورد بە تەمەنی گەردوون. لە بواری فیزیادا تیۆری باڵادەستی ئەمڕۆ لە جیهاندا تیۆری نیوتنە کە هەموو ماددە و جووڵەیەک کۆدەکاتەوە بۆ فۆڕمی میکانیکی ماددە، ئەمەش بە شێوەیەکی زیندووتر لە تیۆری ڕێژەیی ئەینیشتاین ڕەنگدەداتەوە .

ئایا مرۆڤی مارکسی و مرۆڤی فیزیکی یەک چەمکن؟

ئەینیشتاین 105 ساڵ لەمەوبەر وەڵامی ئەم گرفتەی دایەوە، بەڵام بەچوونی ئەم زانایە تا ئێستا قبوڵ نەکراوە، واتە لە ساڵی 1905دا ئەینیشتاین تیۆری ڕێژەیی خستەڕوو، کاتێک لە مەیدانی فیزیاییدا وەستابوو و لە خێرایی ڕووناکی نزیک دەجووڵایەوە، درێژەکەی ژیان نیشان دەدات کە چۆنە. وە لەگەڵ ئەم تیۆرەدا، کاتێک هێزە بەرهەمهێنەرەکان گەیشتنە ئاستی لوتکە، یاسایەکی تیۆری دامەزراند بۆ ئەوەی لەم شوێنە وەک زەوی کە وزەی کەم بووەتەوە و زۆر پیس بووە، بۆ شوێنێکی تر بگوازرێتەوە. لێرەدا مرۆڤەکان کە ئۆبژێی لێکۆڵینەوەن لە دوو بوارەکەی زانستی سروشتی و زانستی کۆمەڵایەتی، یەک چەمکن و ئەو دوو زانستە یەکگرتوون. بە واتایەکی تر ئەو مرۆڤەی ئەینیشتاین بە جەستە دەزانێت هەمان ئەو مرۆڤەیە کە مارکسیزم بە ماددەیەکی فەلسەفی دەزانێت. ئەینیشتاین لە ڕێگەی ئەم تیۆرییەوە پێشنیاری کرد کە مادەی زانستی سروشتی و مادەی زانستی کۆمەڵایەتی وەک یەکن، ئەگەر لە مێژووی ٣٢٠ ساڵە لە نیوتنەوە تا

ئەنگەلس و ئەنیشتاین تا ستیڤن هۆکینگ بخوێنینەوە، ئەوا ئەم زانایانە لە بواری زانستدا لەو قەناعەتەدا بوون دوو ڕژێمی ماددە و جوولەیان هەیە: زانستی کۆمەڵایەتی و زانستی سروشتی بە یەکسانی گشتگیر بە واتایەکی تر دۆزینەوەی هەمووی لۆژیکی بنەڕەتی لە یاساکانی نیوتندا هی هیچ تاکێک نییە، بەڵکو بەرهەمی 160 ساڵ گەشەسەندنی زانست و مارکسیزمە، هەروەها بەرهەمی زانستی مارکسیستییە کە جیهانبینینی دەهێنێتە ناو فیزیا.نموونەیەک لەم ژمارەیە هەندێک لە مادەکانی "تیۆری تەقینەوەی گەورە" وە ئەمەش دەتوانێت ئاماژە بە هەندێک هەڵە بکات لە تیۆرییەکانی نیوتن و ئەنیشتاین. با سەرەتا سەیری ماددە ڕەسەنەکە بکەین کە بۆچی نیوتن ناوی خودای ناوە، ئەم مادەیە لە ژمارەی حوزەیرانی ٢٠٠٢ی گۆڤاری " توێژینەوەی پلاکی ئوچار " وەرگێراوە ، بەشێکی لەو جۆرە هەیە، دامەزرێنەری فیزیای کلاسیک نیوتن بوو، و جیهانبینییەکەی میکانیکی بوو، لەو کاتەدا پێی وابوو گەردوون وەک کاتژمێرێکی میکانیکی زۆر بەڵاح وایە، هەموو بەشەکانی ئەم کاتژمێرە زۆر بە وردی ڕێکخرابوو، ئەم کاتژمێرە جێی خودای نەهێشت. تیۆری نیوتن زاڵ بوو ئەوە لێدانێکی پێویست بوو بە زانستی ئیلاهیات کە لە شوێنی خۆیدا بوو. بەڵام هەستی دەکرد کە کاتژمێرەکە ناجوولێت، چونکە هێزی یەکەمی کاریگەری کەم بووە بە جوڵاندنی، بۆیە بەدەسەڵات بوو، و داوای هێزێکی دەرەکی {خودا} دەکات، بەڵام دوای هێزی دەرەکی کاتژمێرەکەی خستە جوولە، نیوتن ئەم هێزە دەرەکییە بەشداری لە کاروباری جیهاندا نەبوو. ئەوەی بەدوایدا هات بە یاساکانی جوولەی نیوتن ڕوونکرایەوە، ئەمەش پاشخانی ڕاستەقینەی سەرهەڵدانی یاساکانی جوولەی نیوتنە لە سەردەمی نیوتن ٣٢٠ ساڵ لەمەوبەر دەگەڕێتەوە .

{7}- نیوتن لەو کاتەدا چەن پەیوەندی لەگەڵ خودادا هەبوو، لە کوێ بانگی خودای کرد و بۆچی خودای نارد، ئایا بیری نەهاتەوە کاتێک عیسا لە خاچ درا بانگی خودا بکات؟ کاتێک سەدام حسێن سەرۆککۆماری پێشووی عێراق لە سەختترین دۆخدا بوو، بیری نەبوو بانگی خودا بکات؟ وەستان لە مەیدانی ماتریالیزمی مێژوویدا، کەسێک دەبێت ئەگەر نیوتنیش لێیان تێنەگات، بتوانێت یاساکانی جوولەی جیهان ڕوون بکاتەوە، ئایا ژیانی مرۆڤ لە ڕوونکردنەوەی یاساکانی جیهان گرنگتر نییە؟ دیسانەوە ئایا کۆمەڵەی خۆر پێش نیوتن دەجوولایەوە یان نا؟ ئایا زانا و مرۆڤ ئاساییەکان جگە لە نیوتن ئەمەیان زانیوە یان نا؟ ئایا دەزانی لە تەمەنی نیوتندا چوار وەرز لە ئینگلتەرا هەبووە؟ کە ناوی یەکەم هێزی جوڵاوی ناوە، بێگومان نیوتن ناوی لێنابوو، باوەڕپێنەکراوە زانایەکی بەناوبانگی جیهانی

وەک خودا و نیوتن ئەو ئایینانەی نەناسیبێت کە منداڵانی ئاسایی دەیانناسن .
” زانست تا ئێستا ئەم پرسیارانەی نەکردووە. ئایا ناتوانرێت ئەم پرسیارانە بکرێت یان بە ناپێویست دادەنرێت؟ لە بەرنامەکانی توێژینەوەی ئامێرەکانی یەکێتی فەلسەفی جیهانی لە زیاتر لە ١٢٠ وڵاتدا دەرکەوتووە کە بابەتەکانی توێژینەوەکانیان بریتین لە لۆژیکی مارکسیزم و پەلەنی ماددەی مارکسیزم. {بەجگە لە وڵاتی ئەمە} بەگومانئەمە فەزایەکە تا ئێستا لە جیهاندا پایدەزیانکردووە و ئەم فەزایە هەموو مرۆڤایەتی و بەچوونەکانی نیوتنی بە کەیلە کردووە، ئەمە لەمە دەکەڕێینەوە بابەتێک بە ماوەی ٢٠ ساڵ هەموو جیهان ئاگاداری لۆژیکی بنەڕەتی بابەتەکەن.
هەروەها ئەم بابەتە لەلایەن لقی هیندستانی کۆمەڵەی فەلسەفی جیهانی لە ٢٠-١٢-٢٠١٠ بە شێوەی ئۆنلاین بڵاوکراوەتەوە، زیاتر لە ٧٠٠ جار دروستیانکردەتەوە گۆڕانکاری و زیادکردن بە خۆیەک. لە هیندستان 10 وڵاتی تر بە شێوەی ئۆنلاین بڵاویان کردەتەوە گۆڕانەوە بە چیرۆکە ئەسەنەکە {1- شیکاری} کۆمەڵەی خۆر وەک کاتژمێر وایە یان نا؟ بەگوێرەی کتێبی پیرۆز، خودا زەوی و مرۆڤی لە ٢٣ی تشرینی یەکەمی ساڵی ٤٠٠٤ (یەکشەممە) دروست کردووە، نازانین ئایا ئەمە دوا ڕۆژە یان یەکەم ڕۆژە کە خودا گەردوونی دروست کردووە. بەڵام بە پشتبەستن بە تیۆری زەبەلاحی کاتژمێری میکانیکی نیوتن، تەنانەت کامڵترین خوداش ٦ ڕۆژی بەسەر بردووە بە تەواوکردنی ئەم کاتژمێرە، بەپێی لۆژیکی باو تەنها دوای تەواوبوونی کاتژمێری میکانیکی دەتوانێت بجووڵێت. دەتوانرێت ببینرێت کە هەڵەی ئاشکرا لێرەدا ئەوەیە کە بەپێی {کتێبی پیرۆز}، ناتوانرێت خودا پێش کەتایی کاتژمێر کاتژمێرەکە بخاتە جووڵە؟ ئەمەش مانای ئەوەیە لە تیۆری جووڵەی میکانیکی نیوتندا ماددە دروست دەبێت بەڵام ناجووڵێت، تەنها دوای ئەوەی نیوتن بانگی خودا دەکات { وردتر بڵێین دوای ئەوەی نیوتن بوو بە خودا} کاتژمێرەکە دەستی بە جووڵە کرد موشەکی تیۆری ناتوانێت بوەستێت. هەروەها نیوتن بە تەواوی پشتگیری لە دروستکردنی گەردوون لەلایەن خوداوە دەکات لە 10-23-4004. ئەمەش دەیسەلمێنێت کە ئەمە بە تەواوی لە لۆژیکی بنەڕەتی تیۆری نیوتن تێناگەین .
{8}- ئەگەر تەنەکان کاریگەری هێزی دەرەکییان لەسەر نەبێت، ئەوا هەمیشە دۆخی جووڵەی خۆیان بە هێڵێکی ڕاست یان لە حاڵەتی پشوودان دەپارێزن. لە کاتی ڕوونکردنەوەی ئەمە بە نموونە، بیرۆکەی ئەوەی کە هەسارەکان بە هێڵێک دەجووڵێن ئەگەر.” کاریگەری هێزی کێشکردنی خۆریان لەسەر نییە، ئەوا دەگۆڕێتەوە بە ئەوەی کە تەنەکان بە

هێڵێکی ڕاست دەجوڵێن هێزەکە چییە وەڵامی یاساکانی نیوتن ئەوەیە کە جـووڵە لە هێڵێکــی ڕاسـتدا بەهۆی دەرەکییەکەوە دروسـت دەبێـت هێز.کەواتــە دەتوانرێت بگەینە ئەو ئەنجامەی کە هیچ هێزێکی دەرەکی نییە بۆ ئەوەی خوێیەکە بە هێڵێکی ڕاست بجوڵێت، تا هێزی دەرەکی نەبێت، تەنەکە بە هێڵێکی ڕاست دەجووڵێت.. کەواتــە جوڵەی هێڵی تەنەکە لە کوێــوە دێـت؟ ڕۆڵکردنــی گ□ی□کــی دەوری لە لێــوارە نایەکسانەکــانی ۹۰، ۷۰، ۸۰-۶۰ پلە، هەوڵــیدا ئەو دیــاردانە ڕوون بکاتەوە کە ڕوودەدەن کاتێک تەنەکە کاریگەری هێزی دەرەکیی لەسەر نەبێت، یەکەم کاریگەری لەسەر تۆپەکە کەمترە لە کاریگەری سەرەتایی ئەڵقەکە کە… لە ڕوانگەیەکی ترەوە کەسانێک هەن کە ڕوونی دەکەنەوە کە خــودا گەردوونــی جوڵانــدووە ڕوانگەیەکە کە نیــوتن دواتــر دۆزیــویەتیەوە و ئەوانەی ئەم بۆچوونەیـــان هەیە ئەوانەن کە ئەو با□ت□یــان نەبینیــوە کە نــاوی “The ئەڵقەیەک کە تێگەیشتــن لێــی قورسە”.

بەڵام هەموو تەنەکان کاریگەری هێزی دەرەکییان لەسەر نییە، کێشەکە ئەوەیە کە هەڵسوکەوتی تەنەکە بە هۆی کاریگەریی هێزی دەرەکییەوە دەگۆڕێت، بۆ نمونە بایەکی بچووک پەڕەیەکی کاغەز دەهەژێنێت بەڵام ناتوانێت تۆپێک یان تانکییەک فڕێ بدات، یەکێکی هاوشێوە یاسا ئەوەیە کە هەموو شتەکان کاغەزن. وەک نەبینراو، بچووککردنەوەی هەموو شتەکان بۆ فۆڕمی میکانیکی ماددە دەمانباتە سەر لۆژیکێک کە من پێی دەڵێم خودا .”

•

ژن لەنێــوان فۆلکلۆری کــوردی و فەلســەفەی ڕۆژئــاوادا.. رەســوڵ بۆسکێنی

هەر لە سەرەتاوە کۆمەڵگای کورد کۆمەڵگایەکی نەرم بووە بەرامبەر بە ژن، هەمیشە پیاوی کورد ئەرێنی مامەڵەی لەگەڵ ژن ئەنجامداوە، لە چوارچێوەی مال□دا دەرگای لەسەر کڵۆم نەداوە، بە حوکمی سروشتی ژیانی کوردەواری وای خواستووە، پیاو هەمیشە لەکار و فەرمانی

ڕۆژانەی لە دەرەوەی ماڵ و لە دەرودەشتدا پێویستی بە ژن هەبووە، ژنی کورد بە درێژایی مێژوو شان بە شانی پیاو کاری کردووە، ئەمەش وای کردووە بێبە حجاب و باڵاپۆشی لە تەك پیاودا بێت، توێژەر و مێژوونووسی عەرەب (مەجدی خەلیل) دەڵێت: ژنانی کورد پۆشاکی کوردی ڕەنگا و ڕەنگ دەپۆشن و باڵاپۆش نین، لە چکێکی ناسك دەدەن بەسەریاندا، بۆ ئەوەی شۆخ و شەنگیان دەرکەوێت، ئەو لەچکەیان لە ئیسلام وەرنەگرتووە، بەڵکو زەردەشتیەکان پۆشاکی ڕەنگاوڕەنگ و باق و بریقیان بەکارهێناوە.
ئەم ڕاستیە لە ژیان و هەڵسوکەوتی ڕۆژنەدا پەیڕەوکراوە و لە پەند و چیرۆك و داستانە فولکلۆریەکاندا ڕەنگی داوەتەوە، کورد لە ئەدەبی زارەکی خۆیدا لە دێرزەمانەوە بۆ پاراستنی کەلتوورو زمان و خاکی نیشتمان، ئەدەبیاتی بەکارهێناوە، مرۆڤەکان بەپێی داب و نەریت و کەلتووری خۆیان چیرۆك و شیعر و بەسەرهات و پەندیان لە شێوەی فەلسەفە داڕشتووە و بۆ نەوەکانی داهاتوویان گوازراوەتەوە و بە میرات بۆ نەوەی دوای خۆیان بەجێهێشتووە.
کورد لە ڕێگای ئەدەبی زارەکیەوە داستانی دڵداری و بەسەرهاتی قارەمانێتی و ڕووداوی سەختی ڕۆژگار و ئەزموونی ژیانی خۆی لە گوێ ئاگردان و ژووری دیوەخانەکانی خۆیدا گوازراوەتەوە، بەو چیرۆکانەش ڕووداوی کارەساتبار و دڵخۆشی دەربڕیووە و داستانەکانی خۆشەویستی و دڵداری لاوەکانی زیندوو ڕاگرتووە، لە فەرهەنگی خۆی و لە ئەدەبی زارەکی کوردیدا بە چەندین شێوە باسی ژنی کوردەواری کراوە، پایەی ژنی کوردی بە شکۆوە لەو سەردەمەدا پیشانداوە، کە چۆن ژنی کورد لە ژیانی کۆمەڵگای کوردیدا ڕۆڵی گرنگی هەبووە و ڕێزی لێگیراوە، مێژوونووسی سۆڤیەتی (فلادیمێر مینۆرسکی) دەڵێت: ژنی کورد زۆر پەیوەستن بە مێردەکانیانەوە و پێگەیەکی بەرز و پیرۆزیان هەیە، لە خێزان و کۆمەڵدا، پیاوانی کورد زۆرترین لێبووردەییان هەیە بەرامبەر ژنەکانیان، چونکە بە درێژایی مێژوو ئەو ڕێز و متمانەیەیان دروست کردووە.
سەرەڕای پەند و چیرۆکی کوردەواری لە ناساندنی ژنی کورددا، زۆربەی ڕۆژهەڵاتناس و گەڕیدە ئەوروپایی و ئەمریکاییەکانیش گەواهی ئەوەیانداوە، ژنی کورد، لە ژنی فارس و تورك و عەرەب و نەتەوە موسوڵمانەکانی دراوسێی باشتر ڕێزی لێگیراوە و ئاوەی لە دراوەتەوە، پەندەکانی نێو ئەدەبە کوردیش گەواهی ئەو ڕاستیە دەدەن، بۆ نموونە لە پەندێکی کوردیدا دەڵێت:
" شێر لە بێشە دەرچێ، چ نێرو چ مێ"
ئەم پەندە ئاماژەی ئەوەیە، لە کۆمەڵگای کوردیدا هەر کەسێك دەرکەوت و توانی لێهاتوویی خۆی بسەلمێنێ، هیچ گرنگ نییە پیاو بێت

یا ژن، لە مێژووی ڕابردووی نەتەکەوەشماندا ئەوە سەلمێندراوە، لە پاڵ کەسایەتی هەڵکەوتووی پیاواندا، چەندین کەسایەتی لێهاتووی ژنی کوردەواری وەك: خانزادی سۆران و حەپسەخانی نەقیب و مینا خانی پێشەوا و قەدەم خێری بەختیاری و چەندانی دیکەش لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی نەتەوەی کورددا ڕۆڵی گرنگیان گێڕاوە، لە پەندێکی دیکەدا دەڵێت:

" ژن مەحرەمی مەردەکەیەتی"

لە شیعریشدا هاتووە، "هەسانی مەردن ژنان هەموویان، بێنووکە نووکە ئیش ئەکەن شوویان" ئەوەش ئاماژەیەکە بۆ ئەوەی ژنانی کورد کاریگەری زۆریان لەسەر مەردەکانیان هەیە، بە تایبەت ژنی میر و دەسەڵاتدارانی کورد، ڕۆڵی گرنگیان گێڕاوە، لە ئاراستەکردنی مەرد و پیاوانی دەروبەریان لە کاری چاکە و خێرخوازی لە ژێر سایەی دەسەڵاتیاندا، لە پەندێکی دیکەی کوردەواریدا هاتووە:

" پیاو هەتا ئێوارە بکا هەهەیە

ئەگەر ژن نەکا گردەوە کەیە

دوایە هەر دەبێتەوە ڕەنجەڕۆیە"

لەم پەندەشدا ئاماژەی داوە لە کۆمەڵگای کوردیدا ژن و پیاو هەردووکیان بەیەکەوە ڕۆڵی گرنگیان هەیە، ئەگەر پیاو بەیانی هەتا ئێوارە ڕەنج بدا و هەهە بکات لە جووت و خەڵە و خەرمان هەوە بدات، ئەگەر ژن گردەوە کەی نەکات، لە کۆتاییدا هەر ڕەنجەڕۆیی لە دوایە، ئەم پەندە ئەوپەڕی ڕێزی ناوە لە پایەی ژن لە کۆمەڵگای کوردەواریدا، بەیەکسانی لەهاوشانی پیاو داینـاوە، هەروەها بەکەسی شاعیر دەڵێت: "نێر و مێ هەردوو بەجووتە هەوەڵ نەدەن دوورە دەرچوونی لە زیللەت، چونکە مەعلومە مەل بە بەڵ نافڕێ".

هەروەها ئەفلاتوونیش دەڵێت: لە ئاینی زەردەشتیدا ژن و پیاو لە دووتای یەك تەرازوودا هاوسەنگن، زەردەشت لەو سەردەمە دێرینەدا بۆ دامەزراندنی ژێرخانی کۆمەڵ، یەکسانیی مافی ژن و خێزانی لا مەبەست بووە، مەرجی پێشکەوتنی کۆمەڵگای بە ئازادی و یەکسانیی ژن و پیاو زانیوە.

هەروەها لە پەندێکی دیکەی کوردیدا گوتراوە:

" ژن کۆڵەکەی ماڵە، ماڵی بێ ژن چۆڵە و بێتامە

لەگەڵ ئەوەشدا پەندی واش هەیە بە نەرێنی لە توانای ژنی ڕوانیوە، بەڵام ئەوە هیچ لە بیری زۆرینەی کورد بە شکەی ژن کەم ناکاتەوە، بێگومان ئەو قسانە هەمووی بە پێی چاخ و سەردەمێکی دیاریکراو گوتراوە، کە گرێدراوی بەچوونی ئەو سەردەمە بووە، بەڵام لەم سەردەمەی ئێستاشدا لە دوای ڕاپەڕینەوە بە هۆی پێشکەوتن و ڕەوتی ڕووداوەکان ژنی کورد زیاتر هاتووەتە دەرەوە بۆ کار و فەرمانگە و

دووکان و سیاسەت، بەشی زۆری مامۆستا و پارێزەر و پزیشکی ئەم وڵاتە ژنن، کەچی لە بەختی کورد، هەندێك لە قەڵەم بە دەستانی ئێمە بە شێوەیەکی ناشیرین ڕەفتاری کۆمەڵگای کوردیان بەرامبەر ژن پیشان داوە، هەر کاتە باسی ژن و پایە و ڕۆڵی ژنی کورد بکرێ، ئەوانە وایان پێ باشە (غەربی مەزاج) بیربکەنەوە و وا پیشان دەدەن ژن لای ڕۆژئاوا زۆر ڕێز لێ گیراوە و لای ئێمە دەرگای لەسەر کڵۆم دراوە.

بێگومان لە هەموو کۆمەڵگاکان توندوتیژی هەیە، بەڵام جیاوازییەکە لەنێوان ئێمە و ڕۆژئاوادا ئەوەیە، ژیان و مامەڵەی ڕۆژانەی کۆمەڵگا لای ئەوان بە یاسا ڕێکخراوە و هەر کەسێك زیادەڕۆیی بکات لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێت، بە پێچەوانەی لای ئەوان ژیان لەکۆمەڵگای کوردیدا خەرسکە و ئەوەی دەکرێ بەچوونی هەڵقوڵاوی هزری تاکی کوردە و پێویستی بە چەسپاندنی یاسا هەیە، نەنکم دەیگێڕایەوە: لە ساڵانی ڕابردوو لە کوردەواریدا مرۆڤ کوشتن بە گشتی کارەساتێکی گەورە بوو، لە هەر شوێنێك مرۆڤێك بکوژرایە، لەبەر قێزەونی ئەو کارە ئەوەندە بە سام بوو، تاماوەیەکی زۆریش خەڵك لە ڕێیشتن بە شوێنی ڕووداوەکەدا خۆیان دەبووارد، ئەگەر ئێستا بارودۆخەکە گۆڕانی بەسەرداهاتووە، تەکنەلۆژیای نوێ و تێکەڵ بوون بە کەلتووری وڵاتانی بیانی هۆکاری سەرەکییە.

سەدان بەڵگەی ئاوا لە کلتووری کوردی و لە مێژوودا دەڵێ: ژن بە گشتی لە کۆمەڵگای ئێمەدا سالارو قەدر گیراوە و لە نەوماڵیشدا خاوەن بڕیاربووە، ئەگەر نموونەی نەرێنی لای ئێمە هەیە، بێگومان لای ڕۆژئاواییەکانیش لەوە کاریگەرتر هەیە، فەرموون با گوێ لە حیکایەتی گەورەترین فەیلەسووفەکانی ڕۆژئاوا بگرین:

قوتابییەك لە سۆقراتی پرسی: قوربان ئامۆژگاریم دەکەی ژن بێنم؟

ئەویش وەڵامی دایەوە: بێگومان، چونکە ئەگەر نسیبت ژنێکی چاك بوو، ئەوە بەختەوەر دەژیت، ئەگەر نسیبت ژنێکی هارو دەم هەراش بوو، ئەوە دەبی بە فەیلەسوف!

سوقرات ئامۆژگارییەکەی لە واقعی ژیانی خۆیەوە کردووە، سۆقرات بەختی لەگەڵ ژنێکی هاردابوو، ڕۆژێکیان لەسەر مەسەلەیەکی زۆر بچووك دەستی کرد بەقسە پێ وتنی، ئەمیش گوێی نەدایە قیژە و هاوارەکەی، ئەو جامێکی پڕ لە ئاوی تێ گرت، سوقراتیش بە هێمنی پیی گوت: کە هەور و هەورە تریشقە توند دەبێ ئاساییە چاوەڕێی باران بکەین!

ئەفلاتۆن مافی ژنهێنان و هاوسەرگیری لە چینی دانایان و سەربازان دەکشێنێتەوە و مافی سێکس کردنی ئازادی پێدان، ئەمەش بە ئەوەی کاتیان هەبێت بە بەرژەوەندی شارەپاکیزەکەیان و پەیوەندییەکانی خێزانی لە کاریان نەخات، هەرچەندە پەیوەندی خێزانی سۆزو فێنکییان

پێدە بەخشێت، بەڵام لە بەرامبەردا – بە پێی تێڕوانینی ئەو – وابەستە و بەندی دەکات بە ترسنەکی و دوودڵی و هەستکردن بە ترس بە ئەو خێزانەی خۆشی دەوێت، بەڕای ئەو هاوسەرگیری کردن، تەنیا پڕۆسەیەکی کۆمەڵایەتییە، دەبێتە کۆسپ لە بەردەم پێشکەوتنی خودی مرۆڤ و جێبەجێ کردنی ئەرکەکانی، لە بەرامبەر کۆمەڵگا و لە بەرامبەر خۆیشی و گەیشتن بە خەونەکانی و بە نەبوونی چەمکی خێزان، بێگومان بەمەش ڕێگرێکی گرنگ لە ڕێگرەکانی ئافرەت لەو شارەدا ون دەبێت.

کاتێک تیۆرەکانی ئەرستۆ دەربارەی ژن دەخوێنینەوە، زۆرێك هەن ئەرستۆ بە دوژمنێکی سەرەکی ژن لە قەڵەم دەدەن، چونکە لەڕێی فەلسەفەوە ویستوویەتی ئەو باوەڕە لای خەڵکی ناوچەکە دروست بکات، کە ژن (پلەنزم و بێتوانان) و ژن بوون (نەنگی) یە.

ئەرستۆ دەڵێت: پێویستە ژنان ژێردەستەی پیاوان بن و نابێت هیچ دەسەڵاتێکیان هەبێت، بەڵام ناشگەنە ئاستی کۆیلایەتی، هەروەها دەڵێت: مێرد دەسەڵاتی سیاسی لەسەر ژنەکەی بەکاردەهێنێت.. ئەمەشی بە چەند هۆکارێکەوە بەستووەتەوە، ئاشکراترینیان، بە پێی بۆچوونی ئەو: ژنان زوو هەڵدەچن، سۆزدارترن، بەزەیی زۆر دەکەن و فێڵبازتریشن، لە شوێنێکی تردا دەڵێت: ژن بوونەوەرێکی نادروستە و سروشت دروستی کردووە، وەک درەختێکی ژەهراوی وایە، بە ڕووکەش جوانە، بەڵام کاتێک باڵندە لێی دەخوات، دەمرێت، هەرچەندە ئەرستۆ مافی بەختەوەریی بە ژن بەخشیوە، بەهەمان شێوەی پیاوان، لەو بارەیەوە لە وتەیەکدا دەڵێت: کۆمەڵ بەبێ بەختەوەریی ژن، بەختەوەرنابێت...

ئەرستۆ لە تیۆرەکانیدا سەبارەت بە بۆماوەیی جینەکان دەڵێت: دایک توخمی خراپ دەدات بە وەچەکانی، بەڵام پیاو توخمە باشەکانی دەبەخشێت (وێنەیەکی دابەشبوونی توخمەکانی کێشاوە، دەبینین لە گواستنەوەی توخمەکاندا یەکسان نین)...هەروەها بۆچوونی وابووە، ژنان پلەیان لە پیاوان کەمترە، هەروەک لە کتێبی (سیاسەت)دا دەڵێت: بەسروشت پیاوان بە تواناترن لە ژنان، پیاوان دەسەڵاتدارن و ژنان ژێردەستەن و تەنیا بۆ منداڵ بوون دەشێن.

ئەو بۆچوونانەی ئەرستۆ، زادەی ژینگە و سەردەمی خۆیەتی و نابێت لەواقیعی ئەوکاتی ئەسینا جیابکرێتەوە، بەڵام چەندین سەدە دوای ئەرستۆش، دەیان فەیلەسوف هەبوون، هەمان تێڕوانینی ئەرستۆیان بۆ ژن هەبووە، بۆ نموونە: ڕۆسۆ دەڵێت: ژن بۆ زانست و حیکمەت دروست نەبووە، بەڵکو تەنیا بۆ پڕکردنەوەی شەهوەتی پیاوان، هەروەها ئیمانوێل کانت دەڵێت: ئەقڵی ژنان ناتوانێت بگاتە ئاستی ئەقڵی پیاوان.

(ئۆسکار وایلد) دەڵێت: ئەوەی بە ژنەکی چاك و ژیر و جوان دەگەڕێ، دەبێ بە سێ جۆر ژن بگەرێ.
فەیلەسوفی ڕەشبینی (ئارسەر شۆپنهاوەر) فەیلەسوفی ئەڵمانی لە باشترین پێناسەیدا بۆ ژن دەڵێ :
“خۆشەویستی گوڵە و ژن دڕکەکانیەتی”
دەربارەی ژن و ژیان و پەیوەندیان پێکەوە دەڵێ:”ژن سەرچاوەی خراپەیە، ژیانیش دۆزەخێکە لە کارەسات، ژن و ژیان یەکەیەکی یەکگرتوون و لێک جیانابنەوە، چونکە ژن دایەنی ڕەگەزی مرۆییە، ئەوە ژنە جۆری مرۆیی دەپارێزێ ودەیهێڵێتەوە”.
(ئارسەر شۆپنهاوەر) لە دژایەتی کردنی ژن و ڕەشبینی لەبەرامبەر ژیاندا گەیاندیە ئەوپەڕی .
ڕیشەی ئەم دوژمنایەتیەی دەگەڕێتەوە بۆ پەیوەندی لەگەڵ دایکی، نەهامەتییەکانی ژیانی و پێکدادانی لەگەڵ دایکیدا گۆڕی بە ڕقێکی چڕ و بێ جیاوازی لە ژنان، ژنی بە نموونەی خیانەت و ئیستغلال و شەهوەت دەزانی.
سەرەڕای هەموو ئەوانەش مایەی سەرنجە لە مێژووی فەلسەفەی کلاسیك و یۆنان و ڕۆمی کۆنەوە بگرە تا فەلسەفەی مودێڕن و تەنانەت فەیلەسووفانی سەردەمیش هەموویان لە پیاوانن، ئایا هیچ کات لە خۆمان پرسیوە، بۆچی هەموو فەیلەسووفەکان پیاون و تەنیا پیاوانی ناودار هونەرەکەیان لە مێژوودا تۆمارکراوە و ناویان درەوشاوەتەوە، بێگومان هەموومان ئەوە دەزانین ژنی سەرکەوتووش هەبوون، ناویان لە تەنیشت ناوی پیاوان تۆمارکراوە، بەڵام ناوی ژن لە مەیدانی فەلسەفەدا بەراورد لەگەڵ پیاوان، هی ئەوەنیە باسی بکرێت.
بەم شێوەیە دەبینین کەم و کوڕیەکانی فەلسەفە بەرامبەر بە کەمزانینی ژن کەم نین، ئەو نووسەر و چالاکچوانە کوردانەی (غەربی مەزاج) بیر دەکەنەوە، پێیان وایە کە بڵێن کۆمەڵگای ڕۆژئاوا باشە و کۆمەڵگای ئێمە دەربارەی ژن خراپە، ئیتر تەواو بەو قسانە کێشەی ژن چارەسەرکرا، لە ڕاستیدا نەمافی ژن ئاوا دەستەبەر دەبێت، نە توندوتیژی ئاوا بنبڕدەکرێت، کۆمەڵێك خەڵکی خوێندەوار و ڕۆشنبیر بانگ دەکەن و لەنێوان خۆیاندا بە قسەی باق و بریق کۆڕەکەیان گەرم دەکەن، بێ بە ئەوەی بتوانن لایەنی چارەسەر بدۆزنەوە، لەلایەکی تر زۆر لە سیاسیەکانیش لە بەرژەوەندی خۆیان بەم کارەوە خەریك دەکەن، لە کاتێکدا خۆیان زۆربەی کات لە دەرەوەی ماڵی خۆیانن و کەمتر ئاگاداری کێشەی خێزانی خۆیانن، بێگومان بەم شێوەیە چارەسەر هەر بە گرێ کوێرەیی دەمێنێتەوە.
ئەگەر بمانەوێ ئەم بابەتە چارەسەربکرێ، یان لانی کەم بەرەو

پێشوەبچێ، پێویستە خەڵکی تایبەتمەند قسەی لەسەر بکات، دوور لە بەرژەوەندی کەسی و حزبی، بەرنامەی تایبەتی بۆ دابنرێ و لەگەڵ خەڵکی گشتی یەکلایی بکرێتەوە، لە پرۆسەی خوێندندا جێگای بکرێتەوە و بە نەرم و نیانی بابەتی ڕۆشنبیری لەسەر بنوسری و بڵاو بکرێتەوە، بە شێوەیەك هەمووان لەو پرۆسەیەدا بەشداربن، بەهیوای کۆمەڵگایەکی ئارام و ئاسوودە.

رەسوڵ بەسکەنی
2024-3-8

-______________

سەرچاوە: لەچەند سەرچاوەیەك لە گوگل وەرگیراوە.

کارنامەی کوردایەتی و حزبەکانی دوای ٣٣ ساڵ لە ڕاپەڕین!.. نوری بەشیر

حزبە ناسیونالیستەکان بەدوای داگیرکردنی کوێت لەلایەن عێراق و بەدوایدا لەچوارچێوەی شەڕی ئەمریکا لە عێراق لە هەلومەرجی دوای شکستی بلۆکی رۆژهەڵات و پێویستی ئەمریکا بە سازدانی دنیای تاکجەمسەری، هەلومەرجێک هاتە پێشەوە لەلایەن ئەمریکاوە دەسەڵاتی بەشێك لە کوردستانی عێراقیان درایە دەست.
لەو هاوکێشە کۆنەپەرستانەیەدا جێگاوڕێگای حزبەکانی ناسیونالیستی کوردی و دەسەڵاتەکەی نەک لەپاڵ ئەو کوشتارو کاولکارییەی ئەمریکاو هاوپەیمانەکاندا گیرسانەوە کە بەرامبەر خەڵکی عێراق ئەنجامدرا، بەڵکو خۆیان لەگەڵ سیاسەتی ئەمریکا جووتکرد، هەمان شتیان پیادەکرد کە دیکتاتۆرەکانی ناوچەکە لەچەشنی؛ سەدام حسێن، بەشار ئەسەدو جمهوری ئیسلامی ئێران ئەنجامیانداوە، نەک ئەوەش ئەوەی ئەوان نەیانکردبوو، ئەمان بەزیادیشەوە کردیان و بەسەر خەڵکی کوردستاندا سەپاندیان لە؛ لە تاڵانی، گەندەڵکاری، سەرکوت، کوشتار، تیرۆرو نۆکەرایەتی نەک تەنیا بۆ ئەمریکا، بەڵکو بۆ

وڵاتانی ناوچەکەش، کە هەموو ئەوانە سیمای جیانەکراوەی دەسەڵاتداریە لەکوردستان تاکو ئێستا.
ئەمە دەڵێن ناسیونالیزم شەرمەزاریە بۆ بەشەریەت، با چەند لایەنێکی ئەو شەرمەزاریانەی بزوتنەوەی ناسیونالیستی کوردو هەموو حزبەکانی بخەینەڕوو، دەڵێم چەند لایەنێک، لەبەرئەوەی ئەگەر تەواوی کارنامەیان کەبکرێتەوەو بخرێتە بەردەم خەڵکی کوردستان و کۆمەڵگەی جیهانی، ئەوە هەزاران کتێب و فیلمی دەتوانرێت لەبەرهەم بهێنرێت.
لێرەدا هەندێک لە ماهیەتی سیاسی و کارنامەی یەکێتی و پارتی و باقی حزبە قەومی ئیسلامیەکان و ڕۆشنبیرە ناسیونالیست و زوڕناژەنەکانی دەوروبەریان بەکورتی دەخەینەڕوو:
سەرەتای هاتنەخوارەوە ئەم حزبانەی کوردایەتی لەشاخ و کەوتن بەسەر دەسەڵاتدا بە دزی دەستیپێکرد، بە تاڵانی پێداویستی دائیرەو نەخۆشخانەو شوێنە دەوڵەتیەکان، لە دزینی پارەی بانکەکان و دزینی شەفە و ئامێری نەخۆشخانەکان و شتومەکی بەنداو و محاولەی کارەبایی و ئاودیوکردنی بۆ وڵاتانی ناوچەکە.
سیاسەتێک کە هەیانبوو وەک هێزی بێمونافیس لە شاخ، دەیانویست لە شارەکان هەر وابکەن، ئەوەبوو یەکەمین شت کە دەستیان پێکرد، داسەپاندنی فەزای کۆنەپەرستی بوو بەسەر کۆمەڵگەدا لەژێرناوی ناموسپەرستی و بەعسی بوون، کەوتنە ژنکوشتن، کە کۆمەڵگە شاهیدی کوشتنی زیاتر لە بیست هەزار ژنە لەژێر دەسەڵاتی حزبەکانی کوردایەتیدا، قەبرسانی ژنانی بێناونیشان مەری شەرمەزاریە بۆ نێوچەوانیانەوە.
هەروەها ئەوەی کە زانیان خۆیان دەورێکیان لە ڕاپەڕیندا نەبوو وە ڕووبەڕووی هەلومەرجێکی نوێ لە شار دەبنەوە، ئەویش خەباتی مەدەنی و شاری لە هاتنەمەیدانی کۆمەنیستەکان و جەماوەری کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش لەدەرەوەی قەڵەمڕەوی سیاسەت و بەرنامەی ئەواندا، شوراکان نموونەیەکی بەرجەستەی ئەو بزوتنەوە نوێیە بوو کە ترسی خستبووە دڵی هەموویان و داوای؛ دەسەڵاتدارێتی جەماوەریان دەکرد، داوای دادگایی هەموو تاوانبارانی دەکردو کرێکاران ڕێگایان نەدا لە گەڕانەوەی مدیرە کۆنە بەعسیەکان، بەڵام بەرەو حزبەکانی کوردایەتی کەوتنە دژایەتی شوراکان و بە تابوری پێنجەم و سەر بەرژێمی بەعس ناوزەدیان دەکردن. هەموو ئەو ماهیەت و گەندەڵکاری و کۆنەپەرستیەی خۆیان وەک سونەت و ڕەوشتی ناسیونالیزمی کورد شۆڕکردەوە بە ناو کۆمەڵگە.
بەڵام خەڵکی کوردستان شاهیدن کە ناموسێک بۆرژوازی و حزبەکانی کوردایەتی باسیان دەکردو جاڕی بۆ دەدەن، وە نیوەی کۆمەڵگایان کردوەتە قوربانی، خۆیان چ ناموسێکیان هەیەو چۆنە!. خەڵکی کرێکارو

ئازادیخوازانی کوردستان، دەزانن ئەم حزبانەی کوردایەتی نەک تەنیا نۆکەرایەتیان، بە ئەمریکا و رژێمی بەعس و سەدام حسین کردوە، بەڵکو سەدامیان بە ئەندیازیاری حکومی زاتی دایە قەڵەم و پێشلەشکریان بە هەموو حکومەتانی ناوچەکەو کۆنەپەرستیەکانیان کردووە. خەڵکی شاهیدن کە زۆربەی سەرانیان بەردەوام دەستیان تێکەڵ بووە لەگەڵ رژێم بەعس و بە ئێستاوە لەگەڵ هێزە میلیشیا شیعەکان و ئەردوگان و جمهوری ئیسلامیدا.
دوای ئەوەی پاشەکشەیان بەشوراکان کرد، ئیتر شەڕەی ناوخۆیان دەستیپێکرد، کە لەسەر قەڵەمڕەوی دەسەڵات بوو، کە کوشتاری وەحشیانەی یەکتریان کردو بێسەروشوێنی سەدان کەسی لێکەوتەوە، کە تاکو ئێستاش کەسوکاری ئەو قوربانیانە چاوەڕوانی تەرمەکانیان.
کۆتایی ئەم شەڕە ماڵوێرانکاریە بە ٣١ی ئاب کۆتایی هاتوو دوو زۆنی زەردو سەوزی لێدروستبوو. هەر لە چوارچێوەی شەڕەی دەسەڵاتدا هەر جارەی لەسەر خواستی وڵاتانی ئێران و تورکیا شەڕەی حزبێکی تری کوردیان دەکرد، هەرجارەو هەر شەڕێش کوشتارێکی زۆر لەخەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشی لێکەوتەوە.
هەروەها ٣١ی ئاب و ١٦ی ئۆکتۆبەر دوو پەڕەی گەورەی شەرمەزاری ماهیەت و کارنامەی حزبەکانی کوردایەتیە، کەچۆن پێشتر پارتی دەستی رژێمی بەعس گرتوو پێشلەشکری بە دەبابەکانی کردو هێنایەوە کوردستان لە ٣١ی ئابدا، یەکێتیش هەمان سیناریۆی گاڵتەئامیزی دووبارەکردەوە لە هێنانی سوپای پاسدارانی جمهوری ئیسلامی ئێران بۆ ناو قوڵایی کوردستان و بەسەر بارەگاکانی حزبی دیموکراتی ئێران.
هەر لەم ساڵانەیی دواییداو لە ١٦ی ئۆکتۆبەردا دەستگرتنی حەشدی شەعبی و هێنانەوەی بۆ کەرکوک و تەسلیمکردنەوەی زۆربەی ناوچە کێشە لەسەرەکان.
هەروەها سەرکوت و چاوترساندن، زیندانیکردن، رفاندن و تیرۆر یەکێک لە سیما بەرجەستەکانی میلیشیاکانی حزبەکانی کوردایەتیە، کە لەشاخەوە لەگەڵە خۆیان هەڵیانگرتبوو، کەم نین ئەو کەسانەی لە؛ رۆژنامەنوسان، ئازادیخوازن، کۆمۆنیستەکان و ژنان کە بەر هێرشی ئەم حزبانەی کوردایەتی کەوتن و تیرۆرکران.
دەسەڵاتدارەتی پارتی و یەکێتی و حزبەکانی تری دەوریان کە ئەم هەموو سەروەت و سامانەی نەک تەنیا کوردستان بەڵکو عێراقیشیان دزیوە لە زیاتر لە سێ دەیەدا لە داهێنانەکانیان کە نموونەی نیە لە جیهاندا لە؛ نەدانی موچە، چارەکە موچە، پاشەکەوت، چەند مانگ جارێک موچە، دانەمەزراندن، پلەبەرزنەکردنەوەی کارمەندان، سیماکانی ئەم دەسەڵاتەی نوێنەرانی بەرژواکان، مەلاو شێخ و عەشایەر، کۆنە بەعسی، مستەشارەکان و لێپرسراوانی حزبەکانە کە

خۆیان بەخێمن لە موچەو داهاتی کەڵەکەبوونی دزراوی خەڵک، کە هەموو کەسێک دەزانێت خۆیان و منداڵ و خزانەکانیان چۆن یاری بەپارەی دزراوی خەڵکی کوردستان دەکەن، گوندەکانی فیرعەوناوا، دەلاراوا، سپیکردنەوەی پارەو ناردنەدەرەوەی بۆ هەموو خەڵک ڕوشنە.
لەهیچ وڵاتێکدا لەنموونەی ئەم حزبانەی کوردایەتی نییە، لە ٣٣ ساڵدا نەتوانن ئاو، کارەبا، گاز، ڕێگاوبانی گونجاو بۆ هاوڵاتی دابین بکات، ئایا ئەمانە جگە لە مافیا ناوەکی ترهەیە پێیان بوترێت.
بەڵام ئەگەر خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشی کوردستان لە سەرەتای ساڵەکانی نەوەدەکاندا بەهۆی پێشینەی سەرکوت و کوشتارو دیکتاتۆری ڕژێمی بەعسەوە، خۆشخەیاڵییەکیان بەدەسەڵاتی ناسیونالیزمی کوردو حزبەکانی هەبووبێت، ئەوا ساڵە لەدوای ساڵ ماهییەتی دژی خەڵکی و گەندەڵی و مافیایی ئەوانیان بۆ دەرکەوتووە، کە بەردەوام ناڕەزایەتییەکانی کرێکاران، مامۆستایان، کارمەندان، ژنان و قوتابیان گۆشەیەکی ڕۆژانەی ژیانیان بووە. ناڕەزایەتییەکانی ئەم دەورەیەی مامۆستایان بۆ ماوەی پێنج مانگ و ١٧ی شوباتی ٢٠١١ نموونەی گەشن و ئاشکراوانەی ناڕەزایەتی خەڵکی کوردستانن کە بەهەموو زمانێک دەریدەخەن و دەڵێن کە دەسەڵاتی کوردایەتی لای ئەوان بایەخێکی نەماوەو دەبێت بڕۆن.
ئێستا ئومید بە ڕاماڵین و کۆتایی ئەو حزبانەی دەسەڵات خواستێکی گەورەی زۆربەی خەڵکی کوردستانە. جەماوەری خەڵکی ناڕازی بەدیانشەوەو زمان ئەو ئومێد و ئارەزوویەیان ڕاگەیاندووە. ئەوەی ماوەتەوە بۆ جێبەجێکردن و بەدیهێنانی ئەو ئاواتە، ئامادەیی زیاتری سیاسی خەڵکە بۆ یەکلاکردنەوەی ئەو پرسە؛ ئەویش لەڕێگای خۆڕێکخراوکردنی جەماوەرەوە دەبێت لەناو ڕێکخراوە جەماوەرییە کرێکارییەکان و ڕێکخراوەکانی مامۆستایان و باقی توێژە زەحمەتکێش و ناڕازییەکانی کوردستان و پووچەڵکردنەوەی سیاسەتی چەواشەکاری ئۆپۆزیسیۆنی بۆرژوازی بۆ بەلاڕێدابردنی ناڕەزایەتی جەماوەر و دەستبردنە بۆ سازدانی جەماوەر لە شوراکانی کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێشدا لە ناوەندەکانی کارو گەڕەکەکاندا بەئەوەی سەرەنجام دەسەڵات لە ئەحزابی کوردایەتی وەربگرنەوەو دەسەڵاتی شوراکانی خەڵکیان دابمەزرێنن. دەسەڵاتێك کە لەسەر بنەمای هەڵبژاردنی ڕاستەوخۆی نوێنەرانی ڕاستەقینەو دەسەزی خەڵك بنیاتنرابێت کە کارنامەی سیاسی و ئابوریەکەی دابینکردنی خۆشگوزەرانی و ئازادی بێت بۆ خەڵکی کوردستان.

دۆستی گیانـــدار!.. چیرۆکـــی: نەوزاد بەندی

وەک ئەوەی بواری نەبێ قژی دابێنێ ، سەرنجێکی سەعاتەکەی دا و .. بەخۆی ووت : کات بەشم ناکات ..
ئەو کە زیاد لە ڕادەی پێویست پیاو چاک بوو ، کاتێ لە سوپەر مارکێتەکە پارچەیەک هۆتدۆگی کڕی ، بە کاشێرییەکەی ووت : (چی بکەم ؟ بۆ پشیلەکانی گەڕەک ئەیکڕم ..واتا پشیلە بێ ساحێبەکان ، ناکرێ خۆمان تێر بین و ئەوان برسی !)
کاشێرییەکە تاقەتی گوێلێگرتن و دەستخۆشی و ئافەرینی نەبوو ، لە ژێر چاویلکەکەیەوە ووتی : (1250 دینار)
ئەو بە کەمچیکڵدانییەوە ، ووتی : بۆچی ؟ خۆ بە 1000 دینار بوو ؟!
ـــ وا دیارە ئاگات لە دۆلار نییە ، چۆن فڕیوە ..
ئەو کە پیاوچاکیی لێ ئەتکا ، بە کاشێرییەکەی ووت : بۆ من هیچی تێ ناچێ و تەنانەت ماڵ و مناڵیشم برسی نابن ئەگەر ئەم هۆتدۆگە بگەڕێنمەوە بۆ نـــاو بەفرگرەکەتـــان ، بەڵـــام لایەنـــی مرۆڤـــایەتی و ئاینییم ئازارم ئەدەن ..ڕێگریم لێ ئەکەن ..ناکرێ خۆم لەماڵەوە دوو سێ جۆر خواردن بخۆم کەچی پشیلەکانی گەڕەک ـــــ
کاشێرییەکە پێی بڕی : بەڕێزەکەم ! نرخەکەی بەو جۆرەیە ، ئیتر ئەیدەی بە پشیلە یان ئەیدەی بە مشک ، ئەوە ئارەزووی خۆتە ، من کێشەی ســـوور بـــوونەوەی گەدەم هەیە و ئـــازارم هەیە ، تکـــایه خۆت یەکلایی بکەرەوە ..زۆر دەنگم دەرمەهێنە ..
ئەو پیاوێکی نمرە یەک بوو ، بەوپەڕیی لەخۆبوردنەوە 1500 دیناری دەرهێنا و .. ووتی : کێشەم نییە ، ئەگەر ووردیشت لەلا نییە ، 250 دینارەکەیشم ناوێ !
ـــ لا حەولە وە لاقوەتە ئیلا بیلا .. براکەم ها ئەوە 250 دینارەکەت .. ئەمە لە نانەواخانەی سەر سوچەکەیش کە نانی جۆ و گەنمیش شەشی بە هەزار بوو باس ئەکرا .. لای کۆکتێل فرۆشەکەیش .. لای ئەو پیاوەی کە هەموو شتێکی ئەکڕی ؛ ئاردی بایعی ..ماتۆڕی سووتاو .. قەنەفە .. پاسکیل ..
لە گەڕەکدا زۆر بە بڕوا و خۆنەویستی و ئەو جۆرە شتانەوە ئەڕۆیشت .. پشیلەکان کە ئەیانبینی ، بە ڕاکردن بەرەو لای ئەهاتن .. ئەم

ماراسۆنی پشیلەیە ، هەستی شانازیی ئەگەیاندە لووتکە …دڵنیا بوو ئێستا خوا تەماشای ئەکا و کەیفی بەو دڵ و دەروونە پڕ لە بەزەییەی دێ ، بە فریشتەکان ئەڵێ ئادەی بۆی دروستکەن کۆشک وسەرا ، خەدەم و حەشەم ..بادە و شیر و شەرابی هەزار ڕەنگ و هەزار تام ..لە پلەی ئەولـیا و شت داینێن .. خۆی دەهاتە بەرچاو لە شێوەی ئەولـیادا ، باڵــایەکی بەرز ، کەوا و ســەڵتەیەکی ســپی ، ڕیشێکــی درێــژی وەک ئاوریشم ، ڕەشی قەترانیی ..دوو برۆی وەک کەوان ، دووچاوی وەک ژێر پیاڵە ، تەوێڵێکی گەش و ڕوناک ، بەو دیمەنە موچڕکە بە گیانیا ئەهات ، جۆرە شەرمێکیش دایدەگرت ..
هەستی ئەکرد کەسێکی زۆر تایبەتە ، کە خەمی هەموو بێ زمانەکانی هەڵگرتووە ، بەڵام کاتێ لەبەردەرگای خۆیان ، هۆتدۆگەکانی بۆ پشیلەکان دادەنا ، ست سەلمای دراوسێیان ، دەنگی لێ بەرزبۆوە :
ـــ جەمشیرە فەنی بەندەی خوا ، وەڵاهی ژیانمان نەماوە لەدەست ئەم پشیلانە ، هەموو ناو باخ و ئینجانەکانمان پیسایی پشیلە دایپۆشیون ، ڕۆح و گیانمان هاتە دەرەوە ..!

وەک شاعیرێک کە بەو پەڕی ڕۆمانسیەت و بڕوا بەخۆ بوونەوە لە نێوان دوو کۆپلەدا ، تەماشا یەکی جەمـــــاوەرەکەی ئەکـــــات ، بەو جۆرە تەماشایەکی ست سەلمای کرد و ..وەڵامی دایەوە :
ـــــ سەلما خانم ، ئەوە چ پەیوەندیی به منەوە هەیە ؟

ـــــ ئێ تۆ خواردنی تایبەتیان بۆ دادەنێی ، پشیلەی کۆڵانەکانی تریش دێن بۆ ئێرە .. ئێ دوای ئەوەی تۆ تێریان ئەکەی ، دێن لای ئێمە دەست بە ئاو ئەگەیەنن !

لە پڕ پێکەنینێک قوڕگی گرت ، خەریک بوو بخنکێ ، کەوتە کۆکە ، بە پشتا کەوت ، پشیلەکان ترسان ، پەرت و بڵاو و دابەش بوون ..
خێزانی بە پەلە پەرداخێ ئاوی فریا خست ، ئەو کاتە ست سەلما چووبـــووە ژوورێ و لەبەر خۆیەوە دۆعــای لێئەکــرد : ڕەبــبی خنکــابێ ..ڕەببی تاسابێ ..!!
خێزانەکەی ، بە شانازییەوە بۆ مێردەکەی ئەڕوانی ، ناوی لێ نا بوو ماندێلا .. هەندێ جاریش بە نێڵسۆن بانگی ئەکرد ..
ئەمیش ناوی تێرێزای بۆ ئەو هەڵبژاردبوو .. دوو کەسی زۆر گرنگ بوون بۆ جیهانی گیانداران و پەلەوەر و دار و درەخت …دایکە تێرێزا و نێڵسۆن ماندێلا …
پاشماوەی برنج و نانەڕەقەی سفرەکەیان نەدەکردە ناو تەنەکەی خۆڵ ، لە بەردەرگا ئەیانتەکاند ، بۆ ئەوەی مریشک و کوکوختی و چۆلەکە و کۆترە باریکە لێی بخۆن ..هەرچی ئێسقانی مەڕ و مریشک و بزن و قاز

و قەڵە ، چاک چاک ئەیانکڕاندنەوە ، جا ئەسقانەکانیان لە پێش ماڵەکەیان بڵاو ئەکردەوە ، ئەی چۆن بڵاوی نەکەنەوە ؟ تۆ بڵێی هەروا بە ئاسانی پشیلە و سەگی بەرەڵڵایان لە یاد بچێ ؟ نەخێر ..هەزار جار نەخێر ..

ست سەلما لووتی زۆر هەستەوەر بوو ، بۆی دەرکەوت کۆڵانەکەیان بۆگەنی کردووە و ناکرێ لەوە زیاتر بوار بەو دوو شێتە بدرێ کۆڵانەکەیان بشێوێنن ..

بە مەسنجەر نامەیەکی بە گوڵبەن خانی ژنی سەعدونی خەیات نارد ، نامەکە زۆر درێژ بوو ئەمە بەشێکێتی : (کێشەی دراوسێیەتی ئەوەیە ، ئەگەر دانەیەکیان بۆگەن بێ ،ئەبێ ئەوانی تریش پێ لووتەکانیان بکەن لە بۆگەناو ، چونکە پێکەوەن ..

جەمشیری بەندەی خوا و ژنەکەی ناخۆشیان کردووە ، کۆڵانیان پڕ کردووە لە سەگ وپشیلەی بەرەڵڵا ..پاشماوەی خواردنی ترشاویش لەولاوە ڕاوەستە ..وام لێهاتووە هەفتەی دوو ڕۆژ لە ماڵ ئەمێنینەوە ، لە ماڵی باوکم و براکانم دامانکوتیوە ، ئە ئەوەیش ڕاست نییە ، بە تایبەت ئەمە بەرەو مۆدێرنی و ئەوروپایی ئەڕۆین ، مەعقول نییە لە ماڵە برا و خوشک دایکوتی …)

گوڵبەنخانی ژنی سەعدونی خەیات هیچ لەو نامەیەی ست سەلما تێ نەگەیشتبوو ، هەر بۆیە نوسیبووی : (pardon) ئەم پاردۆنە لە ئەستانبوڵ فێر بوو بوو ..

سەلما خان نەیزانی پاردۆن چییە ، هەستی کرد گاڵتەی پێکردووە ، بۆیە یەک لایەنانە پەیوەندیی لەگەڵ گوڵبەنخانی ژنی سەعدونی خەیات بڕی ، تەنانەت بڕیاری دا لە جەژنیشا نە خۆی ، نە ڕەشیداغای خۆشخەری مێردی نەچنە ماڵی ..

هەڵبەت کێش و هەوای زستان لەناکاو گۆڕانکاریی تێ ئەکەوێ ، نزمە پاڵەپەستۆیەک لە سیبیریاوە ووڵات و شارەکەی جەمشیری بەندەی خوا یان نەڕەسەن ماندەلای گرتەوە و ..پلەکانی گەرما بە خوار سفر دابەزین ..

لەگەڵ تەڕەزای هاوسەریدا زۆر خەمیان بۆ پشیلە و سەگە بەرەڵڵاکان ئەخوارد ..خەمیان بۆ کۆتر و زیکزیکە و مێروولە و مارمێلکە و هەموو ڕۆح لەبەرێک ئەخوارد ، بەڵام سەرماکە هی ئەوە نەبوو بڕۆنە بەردەرگا و پاشماوەی خواردن بۆ ئەو بوونەوەرانەی خوا فڕێ بدەن ..

هەڵبەت لەسەر بەرماڵە بە دوور و درێژیی داوایان لە خوا ئەکرد ، لەلایەک لە کەمتەرخەمی ئەمان ببوورێ و ..لەلایەکی تریشەوە بێت بە هانای گیانـداران و دار و درەخـت و تەنانەت بەکتریا و ڤایرۆسەکانیشەوە ..

کوڕەکەیان کە تازە لە زیندان ئازاد کرابوو ، لەو نزایانە بێزار

بوو ، قاچێکی کوتا بە زەمینەکەدا و بە ناڕەزاییەوە وتی : (خوا خۆی ئاگای لە بوونەوەرەکانێتی ، پێویست ناکا ئێوە بیری بخەنەوە !)
ماندێلا و تێرێزا ، هیچ وەڵامێکیان نەدایەوە ، چونکە دوو جار هەوڵی خۆکوشتنی دابوو ، جارێکیش لە تورکیا سنوور داش کرابوو ، تەنها دوو سێ نمرە ، ڤۆلیۆمی دەنگی نزاکانیان دابەزاند ، هەتا کۆڕشی جەمشیری بەندەی خوا گوێی لێ نەبێ ..
ئەو بەیانییە، لووری لوور□ □□ش□با لە خەوی هەستاند ، باران و بەفر و ڕەشەبا پێکەوە ، وایان لە جەمشیر کرد هەرچی جلی هەبوو لەبەری بکا ، دوو فانیلە ، سێ بلوس ، دوو چاکەت ، هێلەکێک ، دوو ملپێچ ، پاڵتۆیەک .. کڵاوێکی خوری و شەپقەیەکی چەرم بەسەریدا .. لەگەڵ گوێچکەوانێک .. دوو گۆرەی و دوو تراکسود لە ژێر پانتۆڵە قەیفە قاوەییەکەی..
کە تێرێزا له □□□و□کەدا ، لە دواوە بانگی کرد ، لەژێر کەڵەکەی جلدا نەیتوانی ئاوڕ بداتەوە ، ناچار سێ خاڵییەکی بۆ کرد و به گۆشەی 180 پێچی کردەوە ، کەچی تێرێزا هیچ پەیامێکی پێ نەبوو بۆی ، تەنها حەزی ئەکرد بانگی بکا ..زۆر جاری تریش به بێ ئیش بانگی کرد بوو ..
کە چووە هەیوانەکەوە ، هێرشی ڕەشەبا و بەفر و باران پاڵیان پێوە نا بۆ ژوورەوە ، بەڵام ئەم کۆڵی نەدا ، سەنگەری چۆڵ نەکرد ، به بیر و باوەڕێکی پتەوەوە دڕی به زریانەکە دا ..بەرەو سندوقی پێڵاوەکان ملی نا ، کردیەوە ، پشیلەیەک لەناو خانەی خوارەوە پاڵکەوتبوو ، چاوەکانی ئەبریسکانەوە ، جوڵەی لە خۆی بڕیبوو ، ئەمیش هەستێکی شانازیی زۆر گەورە لەناخیدا سەری کرد ، خەریک بوو لەو هەستەدا نوقووم ئەبوو ، بە هێواشیی بە پشیلەکەی ووت : بنوو ..بنوو .. بۆ خۆت بحەوێرەوە ، شانست هەبوو هاتیتە ناو سندوقی بەبەز□یترین خانەوادەی هەموو جیهان .. بە درێژایی هەموو چاخ و سەردەمەکان ، ماڵێکی وا میهرەبان نەبووە و نییە و نایب□ .. بنوو ئازیزم ..!!
جا وەک سەرکردەیەک کە سەرجەم جەنگەکانی سەرکەوتوو بووبێ و لە دەروازەی شارەوە بەرەو پێشوازیی میللەتەکەی هەنگاو بنێ ، ئا بەو جۆرە لە پلیکانەکان هاتە خوارەوە ، سەرسمێکی دا ، خۆی بە دەسکی دەرگاکە گرتەوە ....
نیوەڕۆ ، بەفر و بارانەکەی خستبوو ، بەڵام ڕەشەباکە بەهێزتر بوو ، لە فەرمانگە هاتەوە ، پێڵاوەکانی خستە ناو سندوقی پێڵاو ، تەماشای کرد پشیلەکە هەر لە شوێنی خۆیدا یە .. نوشتایەوە و بۆی ڕوانی ، بۆی دەرکەوت گیانی تێدا نەماوە ....ڕەق بۆتەوە .. هەوڵی

داوە لە ژێر پێڵاوەکاندا گەرمیی و هەلێکی تر بۆ ژیان بدۆزێتەوە ، نەیدۆزیوەتەوە .. خۆی خشاندووە لە پێڵاوەکان ، مووی سک و ملی بە پێڵاوەکانەوە نوسا بوون …

گریانێک قوڕگی گرت .. تۆ بڕوانە ، لەو هەموو کۆشک و باڵەخانە چۆڵەی ئەم ووڵاتە ، لە کاتێکدا گیانداران لە سەرماندا ڕەق ئەبنەوە .. نابێ لەو شەوە ساردانەدا دەرگا لە گیانداران بکەیتەوە ، نەک ماڵەکەت گڵاو بێ .. نەک پێت بڵێن شێت ..ئەمە چ بار و دۆخێکە ؟ لە کاتێکدا ئەم خۆی ، چەندین ژووری هەیە ، هیچ ئیشی پێیان نییە و ئاژەڵدۆستیشە ، نەئەکرا ئەم پشیلەیه بۆ ماوەی شەوێک لە یەکێک لەو ژوورانـەدا میوانداریی لێ بکرایه ؟؟

تێرێزا لە دەنگی گریانی ماندێلا هاتە هەیوانەکە : (ئۆی ! نێڵسۆنی ئازیز .. ب□س ب□س .. دڵت بەرەگە ناگرێ .. تکایە ! وا دیارە ئەو پشیلەیە خۆی لە بنەڕەتدا نەخۆش بووە یان کێ ناڵێ دەر و دراوسێ ژەهرخواردیان نەکردبێ ؟! ..)

کاتێکیش لەو بار و دۆخە سارد و سڕەدا ، بە ئەرکی مرۆڤایەتیی خۆیان هەستان و .. پشیلەکەیان خستە نایلۆنێک و لە قەراغی گەڕەکەکەیان ، لای تەنەکەی خۆڵێکدا دایانا ، هەستی ئاژەڵدۆستیی ومرۆڤایەتیی لە ناخیاندا گەیشتە چڵەپۆپە .. ئەمانە ئیتر تا مانگێکی تر بۆ خزم و دۆست و تەنانەت نەناسیاوەکانیشیان باسی ئەوەیان ئەکرد چۆن چۆنی لەو ڕۆژە ساردەدا ، لەناو نایلۆنێکی تایبەتدا ، پشیلەکەیان پێچاوەتەوە و ..چەند بە سۆز و بەزەییەوە لای تەنەکەی خۆڵەکەو□ ، ف□یان داوە . …هەروەها ئەمە لە نانەواخانەی سەر سوچەکەیش کە نانی جۆ و گەنمیش شەشی بە هەزار بوو ، باس ئەکرێ .. لای کۆکتێل فرۆشەکەیش .. لای ئەو پیاوەی کە هەموو شتێکی ئەکڕی ؛ ئاردی بایعی ..ماتۆڕی سووتاو .. قەنەفە .. پاسکیل

سۆناتای خۆشەویستی.. ستیڤان شەمزینی

هەروەک چۆن رابردوو
د□ بێتە پۆشاکێکی کۆن
زەمەن بەرگی ئێستا دەکاتە بەر

جلی بۆ ئایندەشت دووریوە
من لە رابردوودا عەوداڵت بووم
لە ئێستا تۆم دۆزی□وە و
خۆشم ویستی
لە ئایندەشدا لە توێی دڵی تۆدا
گۆڕێک بۆ خۆم هەڵدەکەنم
خەیاڵ بکە بەو جۆرە
خۆشم ئەوێی

رابردوویەکم نییە بۆی بگریم
داهاتووشم نییە چاوی تێ ببڕم
بە تەنیا ئێستام هەیە
تۆم تێدا خۆش ئەوێ
هەموو ئەوەی لە کتێبەکەمدا
نوسیوومە
بریتییە لە سێ دێڕ:
بە قەد قورسیی رابردوو
بە قەد گەورەیی داهاتوو
هێندەی شیرینی ئێستا
خۆشم ئەوێی

لە پشتی کتێبەکانەوە
خۆم حەشاردا
لە ناو پێخەفی شیعردا ئەنوستم
لە شەوانی نوتەکدا
بیرم ئەکردەوە
چرایەک شەڵاڵ لە خۆشەویستی
منی لەنێو غوباردا دۆزی□وە
ئەمێستا دەستم لە ژێر چەناگەم
وەک دوو کۆڵەکەی رزیو راگرتووە
کۆژیتۆیەک ئەنووسمەوە:
تۆم خۆش ئەوێ کەواتە من هەم
هەر وەک ئەو فرمێسکە روونەی
بەسەر غەمەکانمدا ئەبارێت

خۆشم ئەوێی

زۆر گوناهی گەورەم ئەنجام داوە
شەوێک ژوانم لەگەڵ تریفە بەستووە
شەوێکی دی
مژم لە سیگاری خەونێک داوە
شەوێکی تر
گوڵم لە باخی گریان رنیوە
شەوێکی تریش
نزام بۆ شاعیرێک کردووە
ل□ بەردەم ئازاردا
روومەتی شیعرەکانی ئەڕنی
من گوناهباری گەورەی
ژێر پەردەی رەشی شەوەکانم
هەر لە شەودا دڵی خۆمم
بە دارتێلی شەقامی ئەوینەوە هەڵواسی
دە تۆ وەرە نزیکم
با بە گوێتا بچرپێنم
هێندەی هەموو گوناهە سپییەکانم
خۆشم ئەوێی
خۆشم ئەوێی

۲۰۱۸-۱۲-۲۰
ئەڵمانیا – کۆڵن

نەمزانی وازوو.. شیعری شەماڵ

بارەوانی

نەمزانی وا زوو
بە فووی خیانەت چرای پەیمان دەکوژێنیتەوە و
کراسی عیشق دەدڕێنیت

نەمزانی وا زوو
بەرماڵی نزا دەپێچیتەوە و
ڕووگەی مەیلت دەگۆڕیت

نەمزانی وا زوو
سەبەتەی یەقینم پڕ دەکەیت لە تاتەبەردی گومان و
حەللاجی خۆشبەختیم لە تەنافی شبلی هەڵدەواسیت

نەمزانی وا زوو
ئۆقیانۆسی خەونەکانم لێوانلێو دەکەیت لە پرووشەی فرمێسک و
جانتای پێکەنینەکانم دەدزیت

نەمزانی وا زوو
هەیوانی نیگام لە دیدارت ڕووت ڕووت دەکەیتەوە و
بە تەمی تەنیایی ئاسمانی چاوەکانم دادەپۆشیت

نەمزانی وا زوو
خونچەی خەونەکانم لە تابووتی دڵ ڕەقیتدا دەنێژیت و
کۆتری گەشبینیم بە سنووری سەراب دەسپێریت

نەمزانی وا زوو
چارۆکەی ماتەم لەسەر بەڵەمی شادیم هەڵدەکەیت و
چوارچێواەی تابلۆی خەیاڵم پڕ دەکەیت لە ڕەنگی حەسرەت

نەمزانی وا زوو
باڵی پەپوولەی هەستم زامداردەکەیت و
لەجێی هەر خەونێکی سەرزەمینی ڕۆحم
نەما مەخەمێک دەڕوێنیت

شەماڵ بارەوانی

ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی لە کوردستان.. نووسینی : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

سەرەتای ڕەخنەی ئەدەبی کوردی

مێژووی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاکانی سەدەی بیستەم و هەوڵەکانی ڕەخنەگرانی کورد لەم بوارەدا بەتایبەت نووسین و هەوڵەکانی شاعیران و نووسەران کە لە دەیەی بیستەکانەوە لە ڕۆژنامەی تێگەیشتنی ڕاستییەوە(١٩١٨ – ١٩١٩) دەست پێدەکات و تا دەگات بە گۆڤار و ڕۆژنامەکانی ئەمڕۆ. ئەم بزووتنەوەیە لە دەیەی بیستەکانەوە دێتە مەیدان بەڵام بە بەگشتی کاڵوکرچ و نازانستی بووە. بەڵام لە دەیەی سییەکاندا زیاتر دەردەکەوێت و ڕووپەڕەی ڕۆژنامە و گۆڤارەکان بەڕوویدا دەکرێتەوە. گۆڤاری گەلاوێژ (١٩٣٩ – ١٩٤٩) ڕۆڵێکی گرنگی گێڕاوە لە پەرەدان بەم ژانرەی ئەدەب. زۆربەی نووسینە ڕەخنەییەکان لەسەر ژانری شیعر و ململانێی نێوان شیعری کۆن و نوێ بووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لەپاڵ قسەکردن لەسەر شیعر؛ نووسەرێکی وەک (ع و نوری عەبدولواحید نووری) ش بە بیروباوەڕە مارکسییە پێشکەوتووخوازەکەیەوە لە نووسینەکانیدا تەئکیدی لەسەر ئەرکی ئەدەب لە چاککردنی بارودۆخی ژیانی کۆمەڵگە دەکرد.

(١)عەبدولواحید نوری یان (ع و نوری ١٩٠٤ – ١٩٤٤) ڕەنگە یەکەم ڕەخنەگری ئەدەبی کورد بووبێت کە هەوڵیداوە لە پەیوەندی نێوان کۆمەڵگە و دەقی ئەدەبی بدوێت. لەدەی سییەکان ڕەخنەگرانی وەک حامد فەرەج و تۆفیق وەهبی باسیان لە گرنگی ڕەخنەی ئەدەبی کردووە. ڕەخنەی ئەدەبی لەم دەیەیەش وەکو دەیەی بیستەکان نەیتوانیوە بە شێوازێکی زانستییانە بنووسرێت و دوور بێت لە زمانی زبر. دەیەی چلەکان، دەیەی پاشەکشەی ڕەخنەی ئەدەبییە و گۆڤاری گەلاوێژ لاپەڕەکانی بەڕووی ڕەخنەدا دادەخات. لەو دەیەیە جگە لە کتێبی (شیعر و ئەدەبیاتی کوردی) ڕەفیق حیلمی شتێکی وا نابینین کە شایانی باسکردن بێت. بەڵام لە دەیەی پەنجاکان ڕەخنەی ئەدەبی جارێکی بە گوڕ و تینەوە دێتە مەیدان و گۆڤار و ڕۆژنامەکانی ئەو سەردەمە وەکو ڕۆژنامەی ژین(١٩٣٩ – ١٩٦٣) و هیوا (١٩٥٧ – ١٩٦٣) و

شەفەق (١٩٥٨ – ١٩٦١) و بڵێسە و هەتاو و پێشکەوتن(١٩٢٠ – ١٩٢٢) ڕۆڵی سەرەکیان گێڕا لە بڕەودان بەم ژانرە ئەدەبییە. لەم دەیەیەدا دەبینین زۆربەی ڕەخنەگران باس لە ئەدەب و ژیان و ئەدەب و کۆمەڵگە و ئەدەب و خەڵک و ڕۆڵی کۆمەڵایەتی ئەدەب دەکەن، دیارە ئەمەش بە کاریگەری ئەدەبیاتی ڕیالیزمی سۆشیالیستی کە ئەو سەردەمە لە بڕەودا بوو. نووسەرانی وەک نوری ئەمین مەحمود و مارف خەزنەدار و ئیحسان فوئاد و شێخ مەحەمەدی خاڵ و مارف بەرزنجی و عەلائەدین سەجادی و حوسێن عارف و موحەڕەم محەمەد ئەمین و مەحمود زێوەر و ساجد ئاوارە و ڕەفیق حیلمی و دکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ و دکتۆر بەدرخان سندی زۆر زانستییانە تر و بە مەعریفەیەکی فراوانترەوە دەست و پەنجەیان لەگەڵ ئەم ژانرەدا نەرمکردووە. هەرچی دەیەی شەستەکانە سەرباری چالاکییەکانی ڕەخنەگران و نووسین و کتێبەکانیان، دەتوانین بڵێین بەگشتی دەیەی متبوون و سستی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی بوو.

لەگەڵ ئەوەشدا دوو بۆچوون دەربارەی ڕەخنەی ئەدەبی لە دەیەی شەستەکان دەکەونە بەرچاو ؛ یەکێکیان ئەوەیە کە ڕەخنەی ئەدەبی زیاتر مۆرکی کەسیی پێوەیە و ئەویتریان ئەوەیە کە ڕەخنەی ئەدەبیمان هەر نییە. لەگەڵ ئەوەشدا هەم نووسینە ڕەخنەییەکان و هەم کتێبە چاپکراوەکان بەروونی کاریگەری ڕێبازی ڕیالیزمی سۆشیالیستییان بەسەرەوە دیارە. لێرەدا نابێت ڕۆڵی ئەو قوتابییانە لەیاد بکەین کە دەچوونە یەکێتیی سۆڤییەتی جاران بۆ خوێندن و لەگەڕانەوەیان پیادەکردنی ئەو ڕێبازەیان لە نووسینەکانیاندا دەگرتە بەر (٢) هەرچی دەیەی حەفتاکانە بە دەیەی زێڕینی گەشە و بەرەوپێشچوونی ئەدەبی کوردی و ڕەخنەی ئەدەبی کوردی دەژمێردرێت.

بانگەوازی ڕوانگە لە ٢٤-٤-١٩٧٠ و بوونی ڕۆژنامەی هاوکاری؛ ئەمە جگە لە گۆڤاری ڕوانگە (١٩٧٠ – ١٩٧٢) و نووسەری کورد و بڵاوکراوەکانی تر کە هەر هەموو پێکەوە ڕۆڵیان گرنگیان بینی لە هەستانەوەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی. دیارە لەنێو ئەم هەستانەوەیەدا نووسەران و ڕەخنەگرانی دابەش بووبوونە سەر دوو بەرەوە.

بەرەیەکیان پشتیوان و پاڵپشتی ڕوانگە و ترادیسیۆنی ئەدەبیی بوون و بەرەی دووەمیش سەپەرتی لێکدانەوەی زانستییانە و پێشکەوتووخوازانەیان دەکرد و دەکۆشان لەژێر سێبەری بیروباوەڕی مارکسیزم لێکۆڵینەوە ئەدەبییەکانیان ئەنجام بدەن. ئەوانیش بریتی بوون لە (فوئاد وەرەداغی و فازیلی مەلا مەحموود و ئەحمەد سەید عەلی بەرزنجی و کەمال میراودەلی و فوئاد مەجید میسری و محەمەدی مەلا کەریم) کە زیاتر بە میتۆدی مارکسیستییەوە بەرهەمە ڕەخنەییەکانیان بڵاوکردۆتەوە. لێرەدا دەتوانین ئەوە بڵێین کە ئەگەر لە دەیەی چلەکان و پەنجاکان ڕەخنەی ئەدەبی مۆرکێکی

ڕیالیستی هەبوو و باسی پەیوەندی نێوان دەق و ژیانی دەکرد، ئەوا لە دەیەی حەفتاکان و لە بەرامبەر ئەدەبی ناسیونالیستی کوردیدا کە تەواوی بزووتنەوەی سیاسی کوردی سەپەرتی دەکرد ڕەخنەیەکی ئەدەبی جیدی و مارکسیستی هاتە ئاراوە و شکلی گرت و وردە وردە گەشەی بەخۆیدا. (٣) دەیەی حەفتاکان و هەشتاکان لەڕێگەی گۆڤارەکانی وەکو نووسەری کورد و بەیان و ڕۆژی کوردستان و ڕەشنبیری نوێ و بیری نوێ و پاشکۆی ڕۆژنامەی عێراق و ..تاد، ئەم بزاوتە وردە وردە هەنگاوی هەڵدەهێنایەوە و هەناسەیدەدا، بەڵام ئەم بزاوتە ڕەخنە مارکسیستە ڕادیکاڵەکە بەهۆی هەلومەرجی سیاسی دەیەی هەشتاکان و سەرکوتی سیاسی حیزبی بەعس لە کوردستانی عێراق، تا دەهات کز و کزتر دەبوو.
لە دەیەی هەشتاکان دوو ڕووداو دێنە پێشەوە کە کاریگەرییان بەسەر ڕەوتی ئەدەبی کوردییەوە هەبووە. یەکەمیان لە ناوەڕاستی دەیەی هەشتاکان، کانوونی هونەر و ئەدەبیاتی کرێکاری کوردستان لەلایەن نووسەران و ئەدیبانی حیزبی کۆمەنیستی ئێرانەوە دێتە دامەزراندن و گۆڤاری (پێشەنگ) چاپ و بڵاو دەکەنەوە. دووەمیان لە نیوەی دووەمی دەیەی هەشتاکان بە تایبەتیش لە ساڵی ١٩٨٧ حەلقەی ئەدیبانی کۆمەنیست لە شاری هەولێر دادەمەزرێت و گۆڤاری (ڕابەر) بڵاودەکەنەوە. ئەم دوو ڕێکخراوە ئەدەبییە مارکسیستییە لەڕووی مێژووییەوە یەکەمین ڕێکخراوی ئەدەبی مارکسیستین و دووەمیش لەسەر دەستی ئەو دوو ڕێکخراوە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی دوور لە کاریگەری ناسیونالیزم و لیبڕالیزم و ..تاد هاتە مەیدانی تیۆری و پراکتیکەوە و کە تا ئێستاش درێژەیان هەیە.(٤)
بەدرێژایی ئەو مێژووەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی، دوو بۆچوون و تێڕوانینی چینایەتی جیاواز لەبواری توێژینەوە و ڕەخنەی ئەدەبی کوردی بوونیان هەبووە و قسەی خۆیان کردووە. تێڕوانینی ناسیونالیست لیبڕاڵ و تێڕوانینی مارکسیستی. زۆر قسە دەربارەی بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی (مەبەست ڕەخنەی ئەدەبی ناسیونال - لیبڕاڵ) کراوە و توێژینەوەی لەبارەوە ئەنجامدراوە، بەڵام لەسەر بزاوتی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی تا ئەو جێگایەی من ئاگادار بم، هیچ کارێکی بەرچاوی وا نەکراوە. بۆیە من وای دەبینم تا درەنگتر نەکەوتووە، ئەمەی ڕەخنەگرانی مارکسیست دەبێت لەڕێگەی هەوڵەکانمانەوە، هەم قسەی چینایەتی خۆمان بکەین و هەمیش وەڵامگەی کێشە و ئاریشەکانی ئەم سەردەمە بین.

بونیاد و میتۆدەی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی کوردی

لەکۆڵینەوە لە بونیاد و میتۆدی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی نەک هەر گرنگە، بەڵکو پێویستییەکی هەنووکەییە و فەرامۆشکردن و پشت

گوێخستنی زیان بە ئەدەبی پێشکەوتووخوازی و مارکسیستی دەگەیەنێت و خزمەت بە ئەدەبی بۆرژوازی دەکات. گەرچی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی لە سەدەیەی ڕابردوو لەنێو بزووتنەوەی ئەدەبی کوردیدا نەیتوانیوە ئامادەییەکی بەرچاوی هەبێت، بەڵام بە یەکجاریش ون نەبووە و تا بڵێی لوا بێت قسەی خۆی کردووە و گۆڕەپانی ڕەخنەی کوردی چۆڵ نەکردووە.
ڕەخنەگرانی مارکسیستی جیهانیی هەر لە (جۆرجی بلیخانۆڤ و بیلینسکییەوە بگرە تا دەگاتە جۆرج لۆکاش و هەربەرت مارکوزە و ئەنتۆنی گرامشی و برتۆڵد برێشت و فریدریک جەیمسن و تێری ئەنگڵتن) ڕۆڵی بەرچاویان هەبووە و هەیە لە ناسینی ئاستەنگەکان و لێکدانەوە و شڕۆڤەی دۆخی بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی و وەڵامدانەوەی کێشەکان.
لە کوردستانیشدا ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی؛ هەمیشە خاوەن قەڵەم و نووسەری خۆی بووە و گەلێ نووسەری جیددی وەک (عەبدولواحید نوری و فازیلی مەلا مەحموود و ئەحمەد سەید عەلی بەرزنجی و کەمال میراودەلی فوئاد قەرەداغی و فوئاد مەجید میسری و حەمەسەعید حەسەن و یوسف ئەحمەد دەرگەڵەیی محەمەدی مەلا کەریم و جەمال کەشش و عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ) و سلێمانی قاسمیانی و سەعیدی ئەمانی و ..تاد)کەم تا زۆر بە نووسینەکانیان هەوڵیان داوە ئەو لایەنەی ژانری ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی گەشە پێبدەن و هەناسە بدات.
سەرباری هەر ئاستەنگ و ڕێگرییەکیش کە هاتۆتە ڕێیان. چونکە پێمان خۆش بێت یان نا؛ ئەدەبی بۆرژوا ناسیونالیستی کوردی هەروا بە ئاسانی بوار بە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی نادات لە مینبەرەکانیانەوە(گۆڤار و ڕۆژنامە و ڕادیۆ و تەلەفیزیۆن) چالاکییەکانیان نمایش بکەن و دەقەکانیان بڵاو بکەنەوە. ئەدەبی ناسیونال – لیبراڵی کوردیی کە ئەدەبی باڵا دەستی بزووتنەوەی ئەدەبی کوردییە لە کوردستان، لە سەپۆرتەکی مادیی و مەعنەوی دەسەڵاتدارانی بۆرژوازی کوردستان بەهرەمەندە و بە پێچەوانەی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی کە لە هیچ سەپۆرتەک بەهرەمەند نییە.
ئەمەش وای کردووە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی نەتوانێت لەبراوانە چالاکی ئەدەبی و ڕەخنەیی خۆی بەرەوپێش ببات و ئاستەنگەکانی بەردەم هەنگاوەکانی وەلا بنێت. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی ڕەخنەیەکی گەشەگیر و بەئەرک نییە، بەڵکو بەشداری کارا دەکات لە ئاراستەکردنی ئەدەب بەرەو ڕێگای شۆڕشگێڕانە. ئامرە سەرزمان سەبارەت بە ئەرکی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی دەپرسێت کە ئایا(مارکسیزم چ بەشدارییەکی لە ڕەخنەی ئەدەبیدا کردووە؟ بەرێککەوتنی لەگەڵ ئەدەب لە سەدەی بیستەمدا چۆنە و هەروەها ئەو ئاراستانە چین کە ڕەنگە ڕەخنەی مارکسیستی لە سەدەی بیست و یەکەمدا دەبێت بیانگرێتەبەر؟)(٥) ئەم پرسیارانە و کۆمەڵێ پرسیاری تر کە

ڕووبەڕووی توێژەران و لێکۆڵەرەوان دەبنەوە پێویستە لەڕووی تیۆری و ئینجا کردەییەوە (پراکتیکەوە) وەڵام وەربگرنەوە. ڕەخنەگرانی ئەدەبی مارکسیستی کوردیش پێویستە بەشدارییەک بکەن با بەپێی پێویستیش نەبێت، تا لەئاستانەی بردنە پێشەوەی بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی ڕادیکاڵانە و هاورچەرخ بتوانێ ڕۆڵی خۆی بگێڕێت.

کۆمەڵگەی سەرمایەداری؛ وەک کۆمەڵگەیەکی چینایەتی کە لەسەر بنچینەی ململانەی نێوان کار و سەرمایە بەڕێوە دەچێت، بونیادی ماددی خۆی لەسەر پایەکانی موڵکایەتی تایبەت و خێزان و نیشتمان و ئایین بونیاد ناوە. کۆمەڵگەیەکە هیچ ڕۆژێک بەبێ ستەم و سەرکوت ناتوانێت بژێت و یەک ساتیش بەبێ قازانج و مەرگی ئینسان ناتوانێت هەناسە بدات. ئەم کۆمەڵگە پڕ لە ئاشووب و شەڕ و ماڵوێرانییە یەک لایەنی جوانی تێدا نییە تا نیشانی ئینسانی بدەین، سەرتاپای ناشرینی و مەرگەساتە. بۆرژوازی بە شاردنەوەی ئەو مەرگەساتەی کە ناوی ناوە ژیان و بەجوان نیشاندانی ئەو ماڵوێرانییە پێویستی بە ئەدەب و هونەرێک هەیە تا ئەو ئەرکەی بۆ ڕاپەڕینێت. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی و ئەدەب و هونەری کرێکاریی ڕۆڵێک پێچەوانەی ئەو ئەرکە کۆنەپەرستەی هونەری بۆرژوازی؛ ماهییەتی دژە ئینسانی ئەو کۆمەڵگەیە نیشان دەدات. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی پێویستییەکی گرنگی قۆناغی خەباتی چینایەتی کرێکارانە دژ بە سەرمایەداران و بۆرژوازی. بونیادی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی؛ بونیادێکە لەسەر بنەمای تیڕوانینە چینایەتییەکان وەستاوە. واتە لە گۆشەنیگای ململانەی چینایەتییەوە دەڕوانێتە دەق و ئەدەب. ئەم ژانرە ڕەخنەی کۆمەڵایەتی و ئیستاتیکی ئینسانی سۆشیالیستە لە تەواوی سەرخان و هەروەها لە پراکتیکی دژە ئینسانی دەسەڵاتە ستەمکارەکانی بۆرژوازی. دیارە نابێت بیرمان بچێت کە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی هەر تەنها تاک ڕەهەندانە کار ناکات. واتا هەر تەنها دژ بە واقیعییەتی کۆمەڵگەی سەرمایەداری ناوەستێتەوە، بەڵکو دژ بەو ئەدەبەش دەوەستێتەوە کە بەرگری لەو واقیعەتە تاڵە و لەو ماڵوێرانییە دەکات. (بە ڕەخنەگرانی مارکسیست، ئەدەب ئاماژەی گەشەسەندنی هۆشیاری کۆمەڵایەتییە و هەروەها ئامرازێکی بەهێزە بۆ کاریگەری لەسەر بیری گشتی بە جووڵەکردن بە ئاراستە نوێکان.)(٦) ڕەخنەگری مارکسیست بە ئەوەی بتوانێت هەمیشە لە ڕەخنەکانیدا ئامانج بپێکێت، دەبێت ئاگاداری گەشەی ئەدەب و هونەر و زانستەکانی کۆمەڵناسی و دەروونشیکاریی و …تاد بێت. دەبێت پەیوەندی دەق و کۆمەڵ، نووسەر و چین، دەق و نووسەر و ئایدیۆلۆژیا لە دیدگای مارکسیزمەوە بەجوانی بناسێت و ئەم گۆشەنیگایە بکات بەبونیادی بابەتەکانی. واتە باری کۆمەڵناسی و ئیستاتیکی دەقی

ئەدەبی و زمان بە ڕەخنەگری مارکسیستی گرنگن و بەشێکن لە بونیادی ڕەخنە. ئەدەب بەشێکە لە وشیاری کۆمەڵایەتی و ناکرێت تەماشای دەق و ئەدەب بکەین وەک ئەبستراکتێک، بەڵکو دەبێت وەکو خولقاوێک لە پەیوەند بە کۆمەڵگە و ژیانی کۆمەڵایەتییەوە ببینرێت.
بەو پێیەی مارکسیزم ڕەخنەیەکی هەمەلایەنەیە لە کۆمەڵگەی سەرمایەداری، ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستیش ڕەخنەیە لە تەواوی دنیای ئەدەب و هونەری بەرژوازی. میتۆدی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی، میتۆدی سۆشیالیزمی زانستییە و هەمان ئەو میتۆدەیە کە مارکس دانتی پێ خوێندەتەوە و لینین تەلستۆی پێ هەڵسەنگاندووە. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی تەنها ڕەخنەیەکی ئایدیۆلۆژییانە نییە لە دەق، بەڵکو زیاتر هەڵسەنگاندنێکی چینایەتی دەقی ئەدەبی و هونەرییە لە پەیوەندی بە چین و کۆمەڵگە و ژیان و ئینسانەکان دەدوێت. خوێندنەوەی واقیعی کۆمەڵگە و ئەدەب؛ ئەرکی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستییە و ڕەخنەگران پشت ئەستوور بەو خوێندنەوە واقیعییە دەتوانن پەرە بە ئەدەب و هونەری ئینسانیی بدەن و دژ بە کۆنەپەرستی ئەدەبی بەرژوازی بوەستنەوە. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی ڕەخنەی ڕەتکردنەوە و داهێنانە. واتە کۆنەپەرستی ڕەت دەکاتەوە و پێشکەوتووخوازی پەرە پێدەدات. ئەمە دەزانین مارکسیزم کاریگەرییەکی یەکجار زۆری لەسەر توێژینەوەی ئەدەبی و کلتووری هەبووە و هەموو ئەوانەی ئارەزووی ئەو بوارەیان هەیە پێویستە ئاگاداری ئەو کاریگەرییە جۆهەرییەی مارکسیزم بن لەسەر ئەدەب و هونەر و کلتوور . دەستکەوتە زانستییەکانی توێژینەوەکانی مارکسیزم لەبواری ئەدەب و کلتوور دیار و بەرچاون. بۆیە بەبێ ئاگاداری ئەو دەستکەوتانە و بەبێ خوێندنەوەی ئەو هەوڵانە، ڕەخنەگران ڕەنگە نەتوانن بە پێی پێویست خاڵ لەسەر پیتەکان دابنێن. وەک دەزانین ئایدیۆلۆژیای زاڵ لە کۆمەڵگە؛ ئایدیۆلۆژی دەسەڵاتداران و ستەمکارانی چەوسێنەرە. ئەدەب و هونەری بەرژوازیش وەک بەشێک لە سەرخانی کۆمەڵ و ئایدیۆلۆژیای زاڵ؛ ڕۆڵی نیگەتیڤ دەگێڕێت لە پەردەپۆشکردنی واقیعیەتی کۆمەڵگە. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی بەدوای هەژموونی دەقەوە نییە و ئەو نایەوێت نووسەر کۆنترۆڵ بکات و ئازادی بەمانا سیاسی و کۆمەڵایەتییەکەی لێ زەوت بکات. بەڵکو دەیهەوێت شرۆڤەی دەق بکات و خوێندنەوەیەکی پراکتیکی چینایەتی بە پرۆسەی نووسین و دەق بکات و لەوێشەوە لەڕوانگەی بەرژەوەندی کرێکارانەوە هەڵسەنگاندنی خۆی ئەنجام بدات.

گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی و ئاریشەکان

ڕەخنەی ئەدەبی کوردیی وەکو بەشێک لە سیستەمێکی ڕەخنەیی کلتووری

هەمەلایەن لە واقیعییەتی بزووتنەوەی ئەدەبی و ڕۆشنبیری کوردیی، ئەرکییەتی وەڵامگەی ئەم ئاستی گەشە و نەشونمای بزووتنەوەی ئەدەبی و فەرهەنگی کوردی ئەم سەردەم و قۆناغە هەستیارە بێت و قسەی خۆی لەسەر کێشە بناغەییەکانی ڕەخنە و ئەدەب و هونەری کوردی بکات. لەجەرگەی ئەم ململانێ ئەدەبی و ڕۆشنبیرییە، هەردوو ئاراستەی جیاوازی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی لەسەریانە قسەی خۆیان بکەن و ئاسۆی چارەسەرکردنی ئاریشەکان بخەنە بەردەم بزووتنەوەکە. ڕەخنەی ئەدەبی کوردی و ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی دەبێت هەوڵەکانی خۆیان بەئاراستەی وەڵامدانەوە بە کێشەکانی بزووتنەوەی ئەدەبی کوردی بەرن. ململانی کۆمەڵایەتییەکانی نێو کۆمەڵگە هەر لەنیوەی یەکەمی سەدەی بیستەمەوە لە بڵاوکراوە سیاسی و ئەدەبییەکاندا دوو بۆچوون و تێڕوانینی چینایەتی جیاواز لەبواری توێژینەوە و ڕەخنەی ئەدەبی کوردی بوونیان هەبووە و قسەی خۆیان کردووە. ئەمڕۆ لە جیهانی بڵاوکردنەوە و چاپەمەنی کوردی و هەروەها پانتایی میدیای بیستراو و بینراودا هەوڵە ئیندیڤجواڵەکان لەئارادان و بەڵام زۆر بەکەمی هەوڵی سیستیماتیک و بەکۆمەڵ دەبینین کە ئیش لەسەر ڕەخنەی ئەدەبی و هونەری بکات.(٧) گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی، گوتارێکە تا ئێستا نەیتوانیوە بەپێی پێویست پابەند بێت بە پرنسیپەکانی ڕەخنەوە، هەنگاوی پراکتیکی ڕوو لە ناسینی خۆی و ئەدەب و هونەر بێت. لەبەر ئەوەی هەڵگری بیرکردنەوەیەکی ڕەخنەگرانە لە کۆی سیستەمی مەعریفی کۆمەڵگە نەبووە، بۆیە دەبینین تا هاتووە لە ئەرکەکانی خۆی دوور کەوتۆتەوە و خۆی لە قسەی جیددی بەدوور گرتووە و نەبۆتە بەشێک لە پرۆسەی خوێندنەوەی ڕەخنەگرانە. بەڵکو هەر بەمەشەوە نەوەستاوە و خۆی تا ئاستێکی زۆر نزم هێناوەتە خوارەوە و لە ژانر و هونەرەوە بۆتە کاسبی و هاوکێشەی نووسین بە نووسین و دەعوەت و شتی بێمانای لەمجۆرە کە مەگەر هەر لە قووتووی عەتاری بۆرژوازیدا بوونی هەبێت، دیارە ئەمەش جگە لە بێماناکردنی ڕەخنە و ئەرکە کۆمەڵایەتییەکانی هیچی تر نییە. هێنانەخوارەوەی بەهای ئەدەبی و مەعریفی ڕەخنە ناتوانێت بچووکترین خزمەت بە بزووتنەوەی ئەدەبی و هونەری بگەیەنێت. ئەو نووسەرانەی لەژێر ناوی ڕەخنەی ئەدەبی ئەم کارانە ئەنجام دەدەن، سەلمێنەری ئەوەن کە یەکەم هیچ لە مانای ڕەخنە و بەهای کۆمەڵایەتی و مەعریفی ڕەخنە نەگەیشتوون و دووەمیش بەئاگایی و دەستوپێ سپێتی خۆیان نیشان دەدەن. ئاریشەیەکی تری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی کە دەتوانین بەڕوونی ببینین و بیخوێنینەوە بریتییە لە ناوەندە ئەکادیمییەکان. ناوەندە ئەکادیمییەکانی کوردستان و دەزگا ڕۆشنبیرییەکان و زانکۆکان و دامەزراوە فەرهەنگییەکان و کۆڕی زانیاری کوردستان و بڵاوکراوکانی

ئەو ناوەندانە وەکو گۆڤار و ڕۆژنامە و کتێب کە نەک هەر ئیشیان بەپێی پێویست لەسەر ڕەخنە نەکردووە، بەڵکو بەهای ڕەخنەشیان لەجێی شیاوی خۆی دانەناوە. ڕەنگە کەسێک بپرسێت ئەی بۆ بزاوتی ڕەخنەی ئەدەبی لەدەیەی حەفتاکان و هەشتاکان بەمجۆرە نەبوو، دەتوانین بڵێین کە ئەوکات ڕەخنەی ئەدەبی لەپێناو مەعریفەدا بوو و ئەستاش لەسەدەیەی ڕابردوو لەپێناو مەرامە کەسیی و حیزبی و غەیرە مەعریفییەکان دەنووسرێت. هەلومەرجی سیاسی کوردستان و شەڕی نێوان باڵەکانی ناسیونالیزمی دەسەڵاتدار بەجۆرێک کەوتەوە کە دوو ئیدارەیی بەدوادا هات و نووسەران و هونەرمەندانیش بوون بە دوو بەرەوە. نووسەران و هونەرمەندان و ڕۆژنامەنووسان کەوتنە بەردەم بەرداشەکەوە کە یان دەبێت ئەم باڵە بن یان ئەو باڵە. لەبڕەشەوە مەسەلەی حیزبی بوون و خەساندن و کڕینی نووسەران و ...تاد هاتەگۆڕێ. نووسەران و ڕەخنەگران ئەوەندەی خەمی ڕازیکردنی باڵەکەی خۆیان بوون و ڕەخنەیان لە نووسەرانی باڵەکەی تر دەگرت، ئەوەندە خەمی مەعریفە و بەرەوپێشچوونیان نەبوو. ئەوان لەژێر ناوی دژایەتیکردنی ئایدیۆلۆژیا بەرگرییان لە ئایدیۆلۆژیا دەکرد. کێشەی ئەو ڕەخنەیە کێشەیەکی چینایەتی نەبوو ئەوەندەی کێشەی ناو یەک بازنەی داخراوی ئایدیۆلۆژیای ناسیونالیستی بوو.
گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی کە لە سەد ساڵەی ڕابردوودا هەڵگری بووە، گوتارێکی زیاتر ناسیونالیستی بووە گەرچی لە هەندێ قۆناغدا نەیتوانیوە هەڵگری ئەو پەیامەش بێت. گوتارێک زیاتر بە دەروی شیعردا خوولاوەتەوە و جارێک زمانی زبر و جارێکی دی نکووڵی کردن لە بوونی ڕەخنە و ڕوون نەبوونی سیمای ڕەخنە بەگشتی لای ڕەخنەگران تا دەگات بە ڕیالیستبوونی ڕەخنە و پەیوەندی نێوان دەق و کۆمەڵگە و جەماوەر و ئێنجا هاتنەمەیدانی بزاوتێکی ڕەخنەیی پێشکەوتووخواز ، کە دەتوانێت کورتەیەک بێت لە سیما و جەوهەری بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی کە سەد ساڵە لەئارادایە و هەشتاش نەیتوانیوە لە ئامانجە مێژوویی و مەعریفی و کۆمەڵایەتییەکانی خۆی نزیک ببێتەوە.(٨)

دواجار

دواجار پێموایە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی وەک نەریتێکی ڕەخنەیی و ژانرێکی ئەدەبی، ئاڵوگۆڕێکی وای بەسەردا نەهاتووە بەبەراورد بە گەشەی کۆمەڵگەی سەرمایەداری. چونکە سەرمایەداری گەرچی لە شێوە و فۆرمدا گۆڕاوە بەڵام لە جەوهەردا هەر هەمان ئەو جەوهەرەیە کە ڕابەرانی سۆشیالیزمی زانستی کارڵ مارکس و فریدریک ئەنگڵس و لینین پێناسەیان کردووە و ناساندوویانە بە خوێنەر و چینی کرێکار. بەم

پێیە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی؛ وەکچۆن پایەکانی لەسەر واقیع و زانست بنیادنراوە، ئاواش لەهەر سەردەم و قۆناغێکدا واقیعبینانە و زانستیانە بە ئەرکە چینایەتییەکانی خۆی هەڵدەستێت و ڕۆڵی خۆی دەگێڕێت لە پرۆسەی هۆشیارکردنەوەی زۆربەی هەرە زۆری کۆمەڵگە، لە کوردستانیش ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی گەرچی خاوەن مێژوویەکە، بەڵام ئەو مێژووە بەپێی پێویست نەخوێنراوەتەوە و بەردەست نییە بۆ لێکۆڵەرەوانان و ڕەخنەگران تا بەڕۆشنی ڕەوتی گەشەکردنی ئەو ڕەوتە لە ڕەخنەی شۆڕشگێڕانە دیاری بکەن. ئەرکی توێژەرانی ئەدەبی مارکسیستییە لە کوردستان ئەو مێژووەی ڕەخنەی ئەدەبی، ڕەخنەگرانە بخوێننەوە و هەنگاو بە هەنگاو لە ڕەوتی گەشە و بەرەوپێشچوونی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی لە کوردستان هەر لە سەرەتای دەیەی بیستەمی سەدەی ڕابردووە تا ئەمڕۆ، بکۆڵنەوە. ڕەخنەگری ئەدەبی مارکسیستی کوردیش ئەرکییەتی بەهەمان میتۆد و بەهەمان گۆشەنیگای مارکسەوە لەنێو بزووتنەوەی ئەدەبی کوردیدا تێبکۆشێت، ببێتە بزوێنەری سەرەکی بزووتنەوەی ئەدەبی کوردی و تەواوی بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی بە ناسیونالیزم و مارکسیزمەوە، (کە ئەمەی دوایان دوو جۆر بوون و سەر بە دوو ئاراستەی جیاواز بوون کە ئەوانیش ماویزم و ستالینیزمن)، بخوێنێتەوە و هەژموونی پێشکەوتووخوازی و بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە بکات بە بیرکردنەوەی زاڵی نێو بزاوتی ئەدەب و هونەری کوردی لەم سەدەی بیست یەکەمیندا.

-________

سەرچاوە و پەراوێزەکان :

١- هەندێک لە زانیارییەکانی نێو ئەم نووسینەم لە کتێبی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی و مەسەلەکانی نوێکردنەوەی شیعر دکتۆر پەرێز سابیر لە بڵاوکراوەکانی دەزگای ئاراس چاپی یەکەم هەولێر ٢٠٠٦ لاپەڕەکانی ١٩ تا ١٠٠، وەرگرتووە.

٢-عەزەدین مستەفا ڕەسوڵ و شوکریە ڕەسوڵ و کوردستان موکریانی و جەمال خەزنەدار و کاوس قەفتان و نەسرین فەخری و ،مارف خەزنەدار و .تاد لەو قوتابیانە بوون کە لە دەیەی شەستەکانی سەدەی رابردوو لە یەکێتیی سۆڤییەت خوێندویانە و بڕوانامەیان بەدەست هێناوە.

٣-من وای دەبینم کە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی بەشێوە سادە و سەرەتاییەکەشی بێت، بوونی هەبوو بێت و لانی کەم لە بڵاوکراوە و گۆڤار و ڕۆژنامەکانی (حشع)دا ، بەڵام بەداخەوە تا ساتی نووسینی ئەم بابەتە زانیاری پێویستمان لەبەردەستدا نییە.

٤- بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی بزاوتی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی دەیەی هەشتاکان بڕوانە کتێبی (دەربارەی کار و تێکۆشانی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست و گۆڤاری ڕابەر ١٩٨٧ – ١٩٩١) نووسینی عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ) لە بڵاوکراوەکانی ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق چاپی یەکەم ٢٠٢٢.

Marxist Criticism, Then and Now-5
https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137339959_3
https://philpapers.org/rec/SZEMLC

Preface to Revolution : Russian Marxist Literary Critisim-6
1883 – 1917
Yale University publishing 1972 page 2.
Pro Quest website Lucid, Daniel Peri
https://www.proquest.com/openview/a9d6093ba03e3035f81c2316e99f1319/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y

٧- ئێمە دەزانین لەگەڵ سەرهەڵدان و هاتنە مەیدانی چینی کرێکاری عێراق، خەباتی ئەو چینە دژ بە چەوسانەوەی سەرمایەداران دەستی پێکردووە و ئەدەبیش بەشداری ئەو خەباتەی کردووە. ڕەخنەی ئەدەبیش کەم تا زۆر بوونی خۆی هەبووە و ڕۆڵی خۆی گێڕاوە. بەڵام لە ئۆرگان و ڕۆژنامە و بڵاوکراوە حیزبی و غەیرە حیزبییەکاندا و هەروەها لەناوەندە ڕۆشنبیرییەکانیش بەتایبەتی لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە تا کۆتایی دەیەی شەستەکان هیچ توێژینەوەیەک یان لێکۆڵینەوەیەکمان لەبەردەستدا نییە سەبارەت بە بزووتنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی کوردی و هیچ توێژەرێکیش خۆی لە قەرەی ئەو باسە نەداوە و تەنانەت سەرچاوەکانیشمان لەبەردەستدا نییە تا بەو ئەرکە مێژووییە گرنگە هەڵبستین.

٨-نابێت لێرەدا ڕۆڵی گۆڤاری نووسەری کورد ژمارە ٦ خوولی دووەم لەیاد بکەین کە تایبەت بوو بە ڕەخنەی ئەدەبی و هەردوو ڕەوتەکە (ناسیونالیزم و مارکسیزم) بەشداریان تێدا کرد و هەروەها دیداری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی (دیداری شێخ نووری شێخ ساڵح) بە کەم وەربگرین کە لە ١٥ی مانگی شوباتی ئەمساڵ لەشاری سلێمانی بەڕێوەچوو کە بە سپانسەری ڕێکخراوی کەریمی عەلەکە؛ نە توێژەر و ڕەخنەگر نە بابەتیان پێشکەشکرد و بابەتەکانیش لە کتێبێکدا چاپ کران و لە یەکەم ڕۆژی دیدارەکە بڵاوکرایەوە. هەرچەندە من ئەم دیدارە بە کارێکی باش و هەنگاوێکی پۆزەتیف دەزانم، بەڵام بە دەنیاییەوە

خاڵی لاوازی دیدارەکە بریتییە لە نائامادەیی یان لالەنەکردنەوە لە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی و جێگەنەکردنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستییە لەو دیدارەدا.

خۆشباوەڕی بە بڕیاری دادگای فیدراڵی بە پێدانی مووچە.. گفتوگۆی ڕۆژنامەی ڕێوت لە گەڵ موئەیەد ئەحمەد

خۆشباوەڕی بە بڕیاری دادگای فیدراڵی بە پێدانی مووچە،
و کەوتنە ژیر کاریگەری پڕوپاگەندەی هێزەکانی دەسەڵات لە هەرێم،
خزمەت بە بەرژەوەندی جەماوەری ناڕازی ناکات.

ئەنجامدانی گفتوگۆ: جەمال کۆشش

ڕێوت: سوپاست دەکەین هاوڕێ موئەیەد بۆ ئەنجامدانی ئەم گفتوگۆیە.
بە ماوەی زیاتر لە (٥) مانگ مامۆستایان مانگرتنیان کرد، بە داخوازی زۆر سەرەتایی و ئینسانی، بە شیوەیەکی فراوان پێشوازی کرا، وە هەروەها دابینکردنی موچە ماوەیەکی زۆرە بۆتە کێشەیەکی واقعی و پێویستی بەچارەسەر هەیە، تۆ ئەم کێشەیە چۆن دەبینیتەوە؟
موئەیەد ئەحمەد: زۆر سوپاس هاوڕێی ئازیزم جەمال کۆشش بۆ ڕەخساندنی ئەم فرسەتە.
لەوەڵامدا با سەرەتا ئەوە بڵێم؛ کاتێک کە حکومەت و هەردوو حزبی دەسەڵاتدار لە هەرێمی کوردستان، پارتی دیموکراتی کوردستان (پارتی) و یەکێتی نیشتمانی کوردستان (یەکیەتی)، دەستیاندایە ئەوەی موچەی فەرمانبەران و کرێکاران و مامۆستیان و خانەنشینان و خاون پیداویستییە تایبەتەکان و بیمە کۆمەڵایەتیەکانیش بڕن، هەر لە سالی (٢٠١٤) وە، ئیتر ئەوە واقعێکی نیشاندا، ئەویش ئەوەیە کە هەردوو حزب و دەسەڵاتەکەیان نەک هەر باکیان نییە و نەبووە لەم نابەینەی هاووڵاتیان، بەڵکو وەک سیاسەتێکی فەرمی خۆیان ئەم کارەیان ئەنجامدا و هەتا ئیستاش بەردەوامن و سوورن لەسەری. بەم

پێیش خۆپیشاندانەکانی ئەو تەڤژانەیان بەتوندی سەرکوت کردووە کە بەڕووی ئەم سیاسەتە وەستاونەتەوە، ئەمە سەرباری کوشتوبڕی ڕاپەرینەکانی خەڵک.

هەر لەم ڕاستیاشدا، بەدەر لە پاساوی هەردوو حزبی دەسەڵاتدار، بەتایبەت (پارتی)، کە حکومەتی بەدەستە، سەبارەت بە نەناردنی پارەی موچە لە بەغداوە، ئەو پرسیارە سادەیە دێتەئاراوە بەڕووی (پارتی) و (یەکێتی)دا: گەر کێشەکە تەنها حکومەتی مەرکەزییە کە پارە نانێرێت، ئەی ئەوە بۆ سەرکوتی خۆپێشاندەران ئەکەن لە هەرێم وفشارئەهێنن بۆ کۆتاییهێنان بە بایکۆت؟

بەهەرحال، موچەنەدان و پاشکەوتکردنی زۆرملێی موچە، و زۆربوونی باج و نەبوونی خزمەتگوزاریە گشتییەکان هاوکات لەگەڵ بەرزبوونەوەی تێچووی ژیان و هەڵاوسانی پوڵی بەجارێک ئاستی باشبژیوی زۆربەی خەڵکی کوردستانی نزمکردۆتەوە و توشی هەژاری و نەدارییەکی بەرینی کردوون. ئەم زمینەیەیە کە بایکۆتی مامۆستایان و بزووتنەوەی ناڕەزایەتییەکانی لەکەوتەتەوە لە (زۆنی سەوز)ی ژێر دەسەڵاتی یەکیەتی کە بۆ زیاتر لە (٥) مانگی خایاند و ئیستاش ئەگەری سەرهەڵدانەوەی لە ئارادەیە.

ئەم بزوتنەوەیە لەگەڵ ئەوەشدا کە لە (زۆنی سەوز)دا قەتیس مایەوە و نەتوانرا گڕەکەی بگاتە (زۆنی زەرد) ی ژیردەسەڵاتی پارتی بەهۆی سەرکوتگەری (پارتی)، بەڵام خۆی لە خۆیدا بزوتنەوەیەکی بەرین بوو لە (زۆنی سەوز)دا، و لە حساباتی (یەکێتی) و هیزەکانی ئۆپۆزسیونیش دەرچوو، کە هەریەکەیان بە شیوەیەک ئەیانویست بەهرەبەرداری سیاسی لێبکەن، هەر بۆیە کەوتنە فشار دانان لەسەر مامۆستایان بۆ شکاندنی بایکۆتی خۆیندن.

ئەم بایکۆت و خۆپێشاندانانە ئەرکێکی قورس و باجێکی گەورە وگران بوو کە مامۆستیان و خۆیندکارانی قوتابخانە حکومییەکانی هەریم دایان لەپیناو دەسڕاگەیشتنی بزوتنەوەی مامۆستایان بە ئامانج و داواکارییەکانیان کە لە پێنج خاڵدا کۆبووتەوە؛ پێدانی مووچە لە کاتی خۆیدا، گەڕاندنەوەی مووچەی کەڵەکەبووی نەدراو، ئەکتیڤکردنەوەی سیستمی پلە بەرزکردنەوەی وەزیفە، دامەزراندنی مامۆستایانی وانەبێژی خۆبەخش، هاوتاکردنی مووچەی خانەنشینی لە هەرێم لەگەڵ حکومەتی فیدراڵی.

ڕۆوت: دادگای باڵای عێراق، بڕیارێکی لە بەرژەوەندی مامۆستایان و فەرمانبەران دەرکرد، کە حکومەتی عێراق بەرپرسیار دەکات لە دابینکردنی موچەکانیان، بە توێژەکانی بیمەی کۆمەڵایەتی و خانەنشینانەوەش، تۆ ئەم بڕیارە چۆن هەڵدەسەنگێنی؟

موئەیەد ئەحمەد: بەشی هەرە زۆری مامۆستیان و مووچەخوران و

خانەنشینان دڵخۆشن بەم بڕیارە و بوەتە ئۆمێدێک بۆیان بۆ چارەسەری کێشەی موچە. منیش بەشداری خۆشحاڵیانم گەر ئەم بڕیارە هەنگاوێک بێت بۆ چارەسەری کێشەکەیان. دیارە ئەوەش جیگەی داخە کە باسمان لە چارەسەری کێشەیەکە کە لە بناغەدا ئەبوایە ڕووی نەدایە.
ئەڵبەتە ئەم بڕیارە بڕیاری دادگای ڕژێمی بورژوا ناسیونالیست و ئیسلامیزمە کە هێزی سەرکی و هیژمۆنداری نەویی لە ئیستادا حزب و هێزەکانی ئیسلامی سیاسی شیعەیە کە لە هاوپەیمانی “چوارچیوەی هەماهەنگی”دا یەکیانگرتووە. هەروەها سیاسەت و تەکتیکی ئەم هاوپەیمانییەیە کە مەرامی سیاسی تایبەتی هەیە لە کەمکردنەوەی ئوتۆریتەی سیاسی و ئیداری حکومەتی هەرێمی کوردستان و (پارتی).
ئەوەی پێویستە لەم بارەیەوە جەختی لەسەر بکەم ئەوەیە، کە نە بڵاوکردنەوەی خۆشباوەڕی و موتمانەکردن بەم دادگایە و بە ڕژێمی ناسیونالیست و ئیسلامی بەغدا خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی جەماوەری ناڕازی کوردستان و چارەسەری کۆتایی و جێگیری کێشەی موچە ئەکات، و نە کەوتنە ژیر کاریگەری تەبلیغاتەکانی هێز و حزبەکانی ناسیونالیزمی کورد بە تایبەت (پارتی) و بەشێک لە بەناو ڕۆشنبیرانی ناسیۆنالیست و میدیاکانی کە مەسەلەی موچە پەیوەست ئەکەنەوە بە چارەنوسی قەبارەی سیاسی هەرێمی کوردستانەوە.
ئەم بریارە گەر جێگیر ببێت و جێبەجێ بکرێ بە پێچەوانەی چەواشەکارییەکانی هێزەکانی دەسەڵات شتێکی ئەوتو ناگۆڕێت لە قەبارەی سیاسی هەرێم و دریژەدانی دەسەڵاتی (پارتی) و (یەکێتی) بەسەر خەڵکی کوردستانەوە، هەرچەندە هەردوو حزب بە تایبەت (پارتی) زەربەی ئابوری و سیاسی بەردەکەوێت و قورسایی چەپۆکی حوکمی بەسەر خەڵکی کوردستانەوە کەمتر ئەبێتەوە.
هەربۆیە باری قورسی ئەم دۆخە و کابوسی دەسەڵات بەگشتی ئەمێنێتەوە، و ئەوە نادروستە کە جەماوەری ناڕازی لە هەرێم غافڵگیر بن. پیویستە لەجیاتی کەوتنە ژێر کاریگەرییەکانی پرۆپاگەندەی ناسیۆنالیزم و (پارتی) و (یەکێتی)، سوود لەم دۆخە و ناکۆکییەکانی ڕژێمی بەغدا و هەولێر، وەربگرن. هەر بەمپێیەش مووچەخوران لە پیشە جۆراوجۆرەکانیاندا ئەتوانن لە هەوڵی گۆڕینی هاوسەنگی هێزی چینایەتییان بن لە بەرژەوەندی خۆیان لەبەرامبەر دەسەڵاتدا، و سەرقاڵی بەهیزکردنی خەباتی یەکگرتوویان بن، و ڕێکخراو و تۆڕەکانی خەباتیان پانوپۆڕتر و بەهیزتر بکەن و نەقابە و فیدراسیۆنە سەربەخۆکانی مامۆستایان و فەرمانبەران و کرێکارن دروست بکەن و بیسەپێنن بەسەر دەسەڵاتدا.
ڕێوت: ئایا زەمانەتی هەیە جێبەجێ بکرێت؟ یان بەڵێن چی زەمانەتی دەکات؟

موئەیەد ئەحمەد: هیچ زەمانەتێک نییە لەلایەن حزب و هێزەکانی ڕژێم لە مەرکەز و هەرێم کە پابەند بن بە جێبەجێکردنی ئەم بڕیارە. ئەمە سەرباری ئەوەی کە ئەم بڕیارە هیچ یەک لە داواکارییەکانی تری بزووتنەوەی ناڕەزایەتی مامۆستایانی وەڵام نەداوەتەوە.
جەماوەری بەهەژارکراوی هەرێم کەوتونەتە نێوان دوو هێزی دوژمنکار پێیان کە ڕژێمی بەغدا و دەسەڵاتی هەرێمە. تاکە ڕێگەی دەرچوون لە چنگیان پشتبەستنە بە خەباتی یەکگرتوویان و ئاسۆی ڕۆشن و سەربەخۆی سیاسی و ئابوری چینایەتییان، و کۆڵنەدان لەم خەباتە بە سەپاندنی داواکاری و مافەکانیان بەسەر هەردوو دەسەڵاتدا.
لەگەڵ ئەوەشدا کە دەسەڵات لە هەرێم هەمیشە بێباک بووە لە ئاستی کێشەی موچە و باری سەختی ژیان و گوزەرانی جەماوەر و موچەخۆران، و هەتا بۆی لەوا بێت درێغی نەکردووە لە سەرکوتی ناڕەزایەتییەکانیان، و هەروها ڕژێمی مەرکەزیش هەدەفمەندانە سیاسەتی خۆی لەم بارەوە پیادەکردووە و سوودمەند بووە لە سەرجەم ئەم بارودۆخەی بە جەماوەری هەرێم هاتەتە پێش، بەڵام ئەمە تا ئەبەد سەرناگرێ بۆیان. بە هاتنەمەیدان و سووربوونی موچەخوران لەسەر داواکارییەکانیان و بەردەوامدان بە خەبات، هەم فشار دروست ئەکەن لەسەر ڕژێمی هەرێم و هەم لەسەر ڕژێمی مەرکەزی، و لە شەڕنیشکدا ئیتر ئەبێتە کێشە بە هەردوو ڕژێم و ناچار ئەبن وەڵامێک بدەنەوە بە داواکارییەکان هەر وەک لە ئیستادا ملیان داوە بەوەی ئەو کارە بکەن.
هەردوو ڕژێمی هەولێر و بەغدا دەرگیری کۆمەڵێک قەیرانی هەمەلایەنەی سیاسی و ئابوورین کە بوەتە قەیرانێکی کۆمەڵایەتی بەرین وقوڵ، و هیچ ئەڵتەرنەتیف و پلانێکی ئابوری تریان نییە جگە لە زیاتر بەرین کردنەوە و توندوتیژ کردنەوەی سیاسەتی ئابوری سەرمایەداری نیولیبرالی و پشتبەستن بە بازاڕ. ئەمەش یانی وەبەرهێنانی گەندەڵکارانە و پریڤەتایزەکردنی زیاتر و وەلانانی خزمەتگوزارییە گشتییەکانی چەشنی تەندروستی و خوێندن و خانووبەرەی کۆمەڵایەتی و بواردانی زیاتر بە گەندەڵی و تاڵانوبڕەی سەروەت و سامانی کۆمەڵگە. ئەمانەش هەمووی نەک هەر کێشەی بێکاری و بێ دارمەتی زۆربەی جەماوەر چارەسەر ناکات، بەڵکو هەرساڵە ڕیزی بێکاران زیاتر دەبێت و جەماوەرێکی بەرینتر هەژارتر و باری گوزرانیان سەختتر ئەبێت.
ڕەوت: زۆربەی لێکدانەوە و ڕەخنەکان لە دەوری سیاسەتەکانی هەردوو حکومەتی عێراق و هەرێمی کوردستان دەسوڕێنەوە سەبارەت بە پرسی بڕینی مووچە و دواخستنی، و ناچنە باسی ڕیشەیی ڕەهەندی ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی ئەم کێشەیە و کاریگەرییەکانی، بۆچی ئەم

بۆچوونە بەربڵاوە بەتایبەت لە هەرێمی کوردستان؟

موئەیەد ئەحمەد: کێشەیەکی بناغەیی باس و لێکدانەوە و لێکۆڵینەوە لە ئاستی کۆمەڵگەی کوردستاندا دەربارەی ڕەوند و ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان و کێشمەکێشەکانی نیوان ڕژێمی مەرکەزی عیراق و هێزەکانی دەسەڵاتدار لە هەرێمدا ئەوەیە کە بە مێتۆد و تیۆری و لۆجیکی بورژوا ناسیونالیستی کورد ئەکریت. ئەمەش بەسروشتی ئەبێتە خولانەوە لە بازنەی دەرەکی ڕەوەندەکانی نێو کۆمەڵگە و کێشە ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و فیکری و فەرهەنگی و چینایەتییەکانی، و ئەبێتە بەرخوردکردنی سەرەوەیی و داپچراو لە کۆمەڵگە لەگەڵ سیاسەت و کێشە سیاسییەکاندا. ئاشکرایە ئەم شێوە بەرخوردەش پێچەوانەی تیۆری و لۆجیک و مێتۆدی کۆمەڵایەتی و چینایەتی مارکسییە بەگشتی لە لێکۆڵینەوە و ڕاڤەکردندا.

دیارە ئەم کەلتورە ڕەخنەگرییە ناسیۆنالیستییە کە لە ڕووکەشی سیاسی کێشمەکێشی نێوان ڕژێمی هەرێم و مەرکەز، و ململانێی ئەم حزب و ئەو حزبی ناوخۆی کوردستان و کێشە لاوەکی و پلە دووەکاندا قەتیس بووە و ئەخولێتەوە، بە خۆی مێتۆد و لۆجیک و تیۆرییەکی چینایەتی بورژوازییە، و دابەشبوونی کۆمەڵگە بەسەر چینەکان و هەبوونی خەباتی چینایەتی خاڵی دەستپێکردنی نییە، و بەدوای ئەوەشەوە نییە کە خاسیەتی چینایەتی سیاسەت و تاکتیک و فەرهەنگ و کێشمەکێشەکان وەک خۆیان چۆنن ئاوا دەریان بخات. ئەمەش بە ئەوەی خەسڵەتی چینایەتیانەی سیاسەت وەلانە و دریژە بە قەوارەی سیاسی ناسیونالیزم و ڕژێمە سیاسییەکەی ئیستای بدا وەک بەرجەستەبوونی شتیک لەخۆیدا و ئەبستراکتەکی داماڵراو لەهەر خاسیەتیکی ڕیاڵیستانەی سیاسی و جیۆسیاسی و چینایەتی.

لێرەدا بواری ئەوە نییە کە بچینە ناو ووردەکاری ئەم شێوە تێڕوانینە بە سیاسەت و کۆمەڵگە و بە وەڵامی تەروتەسەل بەو پرسیارەی کە بۆچی ئەم جۆرە ڕەخنەیە سایەی کردووە بە سەر فەرمی بیر و ڕەخنەی سیاسی لە هەرێمی کوردستاندا، بەڵام ئەمە ڕێگە لەوە ناگرێ ئاماژە بەوە بدەین کە لە لایەنەکی سەرەکیدا هۆکاری ئەم سایەکردنە ئەگەڕیتەوە بۆ زاڵی فیکر و ئاسۆی سیاسی ناسیونالیستی بەگشتی و ڕۆڵی میدیای زەبەلاحی حزبەکانی دەسەڵات و حزبە بورژا ناسیونالیست و ئیسلامی و نیولیبڕاڵەکان. و دیارە پێش ئەمانەش هەمووی زاڵی بنەمای ئابووری و ماددی کاپیتالیستی نیولیبڕاڵی تاڵانگەرا و بەرژەوەندی جیاوازی چینایەتی لە کۆمەڵگەدا.

زاڵی ئەم جۆرە لە فیکر و مێتۆدی ناسیۆنالیستی مامەڵە لەگەڵ سیاسەت، پێشتر سەروکاری هەبوو بە بەردەوامی ستەمی نەتەوایەتی لەسەر خەڵکی کوردستان، بەڵام ئەوا بە ٣٣ ساڵە ئەچێ ناسیونالیزم و

حزب و هێزەکانی لە هەرێمی کوردستاندا دەسەڵاتدارن و حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانیان بونەتە ئەزمونی تاقیکراوە بۆ جەماوەر، و هەروەها ستەمی نەتەوایەتی و بەرنگاری ئەو ستەمە دەمێکە بەشیک نییە لە ڕەوەندی سەرەکی سیاسی و دینامیزمی سیاسی کۆمەڵگەی کوردستان. ئەگەر ڕونتر بلێین ناسیونالیزم نەک هەر دەسەڵاتی گرتووتە دەست، بەڵکو لە پرۆسەیەکی حوکمڕانی دوورودرێژی سێ (٣) دەیەیدا ناکۆکییەکانی خۆی پەرەپێداوە وەک بزووتنەوە و دەسەڵات و ڕژیم و ئەم ناکۆکیانەش بەرجەستەبوونەتەوە لەسەرشانەی مێژوو، و جەمسەرگیریان خوڵقاندوە لە نیوان دەسەڵاتی ناسیۆنالیستی کوردی و هەمان جەماوەری کۆمەڵگەی کوردستان کە گوایا بڕیار بوو بزوتنەوەی ناسیۆنالیزم ڕزگارکەری بێت لە ستەمی نەتەوایەتی، و هەر لەم بنەمایەشەوە "شەرعیەتی"! حوکمرانی بەخۆی ڕەوا ببینێ بە ناوی نەتەوەوە.

پەیوەندی دەسەڵاتی ناسیونالیستی و حوکمرانی دوو حزبی میلیشایی و کۆماندۆزدار و سەرکوتگەر بە کۆمەڵگەی کوردستانەوە گەیشتۆتە دۆخێک کە خەستبوتەوە لە پەیوەندی سافوسادەی تاڵانوبڕەی سەروەت و سامانی کۆمەڵگە، و بەهەژارکردنی زۆربەی جەماوەر و سەرکوتکردنیان. ئەمەش وەک ڕەوندی ئابووری و سیاسەتی فۆرمی ڕژێمی ناسیونالیستی بە بەڕێوەبردنی ئابوری سەرمایەداری نیولیبرالیزم و گەشەپیدانی ئەم مۆدێلە ئابوورییە نەک وەک بەلاڕێدا چوونی ئەم دەسەڵاتە و بەدکاری و چەتەگەریان، لەگەڵ ئەوەشدا کە هەموو ئەمانش ئەگرێتەوە. لە ڕەوەندێکی ئاوەهادایە کە موچەبڕین مانای ڕیاڵیستی خۆی پەیدا ئەکات و ئەبێتە پراتیکێکی نۆرماڵ بە دەسەڵات و سەرکوتی خۆپێشاندەرانیش ئەبێتە ئەرکی سیاسی دەسەڵات.

بەیەک کاتیک دەسەڵات و حزب و هێزەکانی، هەروەها حزبە ناسیونالیست و ئیسلامی و نیولیبراڵە ئۆپۆزسیونەکانی لە هەرێم باس لە پرسی موچە و گیروگرفتەکانی ئەکەن، قەت نایەنەوێت لە بەرژەوەندی مامۆستایان و کریکاران و فەرمانبەران و بەهەژارکراوانی هەرێم کار بکەن. ئەوان یا لە بەرژەوەندی خۆیان بە پاراستنی قەوارەی سیاسی هەرێم (وەک ئەوەی پارتی ئەیکات)، یاخود لە بەرژەوەندی قەوارەی سیاسی و ئیداری زۆنەک (کە زیاتر یەکێتی بەدواوەیەتی) و یا بە ساتوسەوادی پەرلەمانی و هەڵبژاردن (کە هیزەکانی ئۆپۆزسیۆن ئەم کارە ئەکەن)، دەڕواننە مەسەلەی موچە و ئەم بریارەی دادگای فیدڕاڵی عیراق.

بەڵێ هەموو ئەم حزب و تاقمانە یا باس لە باشی ئەم بڕیارەی دادگا ئەکەن، ئەڵبەتە بە شیوەی جۆراوجۆر، یا بەڵوویدا ئەوەستنەوە، و ئیتر قسەیەک لە ئارادا نییە لەسەر ژیانی مامۆستایان و کرێکاران و فەرمانبەران و خانە نشیانان و جەماوەری بەهەژارکراو و

گوزەرانیان و ئایندەیان و سیاسەتی سەربەخۆیان وەک تۆیژەکانی چینێکی کۆمەڵایەتی بەرین. هەروەها باسیکیان نییە کە ئەم تۆیژگەلە ناڕازییە خۆپێشاندان و بایکۆتیان کردووە و بونەتە ڕەنگ و دەنگێکی جیاوازی چینایەتی لە ڕەوەندی سیاسی و فەرهەنگی کۆمەڵگەدا و تەوەرەیەکی سەرەکی پێشڕەوی کۆمەڵایەتیی پێکئەهێنن گەر دەستیان بە سیاسەت و ئاسۆی چینایەتی سەربەخۆی خۆیان بگات.
کاتیک کە مامۆستایان و فەرمانبەران و کرێکاران پێدادەگرن لەسەر جێبەجێکردنی داوکارییەکانیان، و دەنە سەر شەقام و بایکۆت ئەکەن، و ئەچن لە گۆڕەپانی ئازادی لە بەغدا خۆپێشاندان ئەکەن، و کاتێک ڕیزەکانیان یەکئەخەن، و بەدژی هەر ساتوسەوادیەک ئەوەستنەوە کە بە ژیان و گوزەرانیانەوە ئەکری، و پڕوپاگەندەی ژەهراوی دەسەڵات و حزبەکانی بەریان پێناگری، ئەوا ئەوان سیاسەتی سەربەخۆی خۆیان پڕاتیک ئەکەن وەک تۆیژگەلێک. پەیوەندی حزبەکانی ئۆپۆزسیۆن بە خەباتی جەماوەری چەند مانگی ڕابردووەوە پەیوەندی لەباربردنی بزووتنەوەکە و بەهرەبەرداریە بۆ بڵاوکردنەوەی وەهم بە پەرلەمان و ساتوسەودای پەرلەمانی و ئەجیندەی ئیسلامیزم و نیولیبەڕاڵی دژە کرێکار و زەحمەتکێش.
ڕەوت : هەرکاتێک دادگای باڵای فیدراڵی بڕیارێک بە دژی حکومەتی هەرێم دەردەکات، ناسیۆنالیزمی کورد تەنەک و ریهەرتریکەکی شۆڕشگێری چەواشەکارانەی دەستدەکەوێت، دادگای باڵاش مقەستەکی سیاسی نیشان دەدات، جەماوەری عێراق هیچ بەرژەوەندیەکی دژ بەیەکیان نییە، بەڵام هێزێکی هاوبەشی چینایەتیشیان لە خۆ نیشان نەداوە، ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە، ئەم خەڵکە هێزێکی ئەنتەرناسیۆنالیستی گوزارشتیان لێ بکات؟
موئەیەد ئەحمەد: دەمێکە ئەو خەباتە ئینترناسیۆنالیستییە کاتی هاتووە و بونەتە پرۆسەیەکی ڕیاڵیستی خەباتی چینایەتی هاوچەرخ لە کۆمەڵگەی عێراقدا.
بزوتنەوەی کرێکاری لەسەرجەم عیرقدا و لە هەرێمی کوردستاندا ئەمڕۆ لە هەڵکشاندایە هەرچەندە بەرەوڕووی زۆر کۆسپ و تەگەرەیە، بەڵام بەرەو پێشچوونی زیاتری کاریگەری ئەبێت لەسەر گۆڕینی ڕاستوخۆی ڕەوەندی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی کۆمەڵگەی عێراق و هەرێم.
یەکخستنی خەبات لەسەر بنەمای چینایەتی سەربەخۆ و بەرەوپێشبردنی خۆپێشاندان و مانگرتنەکانی مامۆستایان و کرێکاران و فەرمانبەران لەدەوری بەرژەوەندی سەربەخۆی خۆیان بەخۆشی زەمینەیە بە پەرەسەندنی هاوخەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشان لەسەر ئاستی عیراق و وڵاتانی ناوچەکەش.

ناسیونالیزم و ئیسلامیزم و نیولیبڕاڵەکان و ڕەوتەکانی تری بورژوازی هەردەم لە هەوڵدان ئەم هاوخەباتە چینایەتییە سەربەخۆیە کریستەڵایزە نەبێت کە هەر لە سەرەتاوە، لە فۆرمێکی کەرپەیی، کارەکتەری ئینتەرناسیۆنالیزم و سۆسیالیزمی لەگەڵ خۆدا هەلگرتووە. ئەوان لە هەوڵدان پێناسەی ئینسانی کرێکاران، و بەرژەوەندی چینایەتی هاوبەش و ئینترناسیۆنالیستیان تەمومژاوی بکەن، و لەسەر بنەمای ڕەگەز، مەزهەب، ئایین، ڕەنگی پێست و.. هتد، دابەشبوون لە نێوانیاندا بچێنن.
گەر سەرنج بدەینە بارودۆخی بزوتنەوە کۆمەڵایەتی و کریکارییەکانی عێراق لەم دەورەیەدا ئەبینیین لەکاتیکدا کە ناڕەزایەتییەکانی مامۆستایان و سەرجەم موچەخوران و خانەنشینان لە هەرێمدا بەردەوامە، بزووتنەوەی کریکاران و فەرمانبەرانیش بە هەموارکردنەوەی پلەبەندی مووچە لە هەڵکشاندایە لە ناوەڕاست و خواری عیراق و پاریزگاکانی تر و هەروەها خەباتی سەندیکا کرێکارییەکان و چالاکەوانانی بزووتنەوەی کرێکاری لە کەرتی پێشەسازی هەردەم بەردەوامە بەدژی سیاسەتی ئابوری نیولیبڕاڵی دەوڵەت و پرایڤەتایزکردنی کۆمپانیاکانی ئەم کەرتە و لەسەرکاردەرکردنی کریکاران و سزادانی چالاکەوانەکانیان.
مەسەلی بناغەیی ئەوەیە کە ئەم بزوتنەوەیەی کرێکاران و مامۆستایان و فەرمانبەرانی هەرێم، وە بزوتنەوەی هەموارکردنەوەی پلەبەندی مووچە لە شوێنەکانی دیکەی عیراق، لە دۆخی جیاوازدان لەباری داوکارییەکانیانەوە، بەڵام لەکهەلپەکراون و تەواوکەری یەکترن، و هەروەها بەرنگاریی کرێکارانی پێشەسازیش لەبەرامبەر هێرش و سیاسەتی ئابووری دەوڵەت، سەنگەرێکی گەورە و پربایەخی خەباتی کرێکارانە دژ بە جەنگی چینایەتی بورژوازی و دەوڵەت بە سەر چینی کریکاری سەرجەم عیراق.
بورژوازی ئۆپۆزسیۆنی ئیسلامی و قەومی و نیولیبڕاڵ و ساتو سەودایان لەگەڵ هێزەکانی ڕژێم لە بەغدا و هەروەها هاوپەیمانی هەردوو حزبی دەسەڵاتدار لەگەڵ ڕژێمی بەغدا، بە خەیان هاوکاری چینایەتییانە بە ڕاگرتنی سەرجەم سیستمی سەرمایەداری لەسەرئاستی عێراق و کوردستان. لە پەیوەند بە خەباتی یەکگرتوی بزووتنەوەی کرێکاری لە عێراقدا ئەم هێزە بورژوازیانە نەک هەر زەڕبە لەو خەباتە ئەدەن و جەماوەری بەهەزارکراوی هەردوولا سەرقاڵ ئەکەن بە کێشەکانی خەیاڵەوە، و تۆی دووبەرەکی لە ناویاندا ئەچێنن بە جیاوازینانەوە لەسەر بنەمای تایفی و قەومی و دینی و ڕەگەزی و جنسی، بەڵکو تەنانەت ئۆپۆزسیۆنی چەشنی (نەوەی نوێ) هاوپەیمانی پەرلەمانی پێکدەهێنە لەگەڵ پەرلەمانتارە دژە شۆڕشەکانی ڕاپەڕینی ٢٠١٩ ی

عێراق.
بزوتنەوەی کریکاری کە ئەمڕۆ لە هەڵکشاندایە پێوسیتی بە دیدگا و ئاسۆ و ئەجیندایەکە کە لەسەر بنەمای پاراستنی بەرژەوەندی خەباتی چینایەتی لەسەرتاسەری عێراقدا بەرەو پێش بچێ. مەرجی ئەم پێشکەوتنە نەک هەر سنووربەندییە لە نیوان خۆیان و بزوتنەوە و ڕەوت و حزبە قەومی و ئیسلامی و تایفیەکانی دەسەڵات لە عێراق کوردستاندا، بەڵکو سنووربەندی کردنیشە لە بەرامبەر دەوری چەواشەکارانەی هێزەکان و حزبەکانی ئۆپۆزیسیۆن. سەرباری ئەمانەش ئەم پێشکەوتنە ئەوە ئەخوازێ کە بزوتنەوەی کرێکاری خەتی جیاکەرەوەی خۆی بکێشی لەنیوان خۆی و ئەو بەشەش لە چەپ کە نامۆیە بە بزوتنەوەی ئنتەرناسیۆنالیستی کرێکاران و یەکێتی خەباتیان لەسەر ئاستی عیراق و ناوچەکە و نایەوێت ئەم یەکێتییە ئینتەرناسیۆنالیستییە بەرجەستە ببێتەوە.
ئەوە ڕەوتی مارکسیستی و پرۆلیتاریای سۆشیالیستە کە ئەتوانی وەڵامدەرەوەی ئەم مەسەلە گرنگەی خەباتی چینایەتی ئەمڕۆی بزوتنەوەی کرێکاری بێت و ئاڵای سەربەخۆیی چینی کرێکاری سەرتاسەری عیراق بەرز ڕابگرێ و خەباتی پەیگیرانە بکات بۆ فەراهەمهێنانی بزووتنەوەیەکی کرێکاری و کۆمۆنیستی بەهێز لەسەر ئاستی ناوچەکە.
ڕەوت: هاوڕێ موئەیەد، هەر لەم پەیوەندەدا و بە بۆنەی نزیکبونەوەی (۸)ی مارس، لەنێو ناڕەزایەتیەکاندا، بەشیوەیەکی گشتی بوونی کۆمەڵایەتی ژنان، سیمایەکی تری بە ناسنامەی جوڵانەوەکە بەخشیوە، تۆ هاوبەشیمان دەکەی لەو بۆچوونەدا؟
موئەیەد ئەحمەد: بەڵێ ئەو سیما کۆمەڵایەتییەی ژنان لەناو ناڕەزایەتیاکاندا هەیە و سەرنج ڕاکێش و گرنگە. دەوری چالاکی ژنان لەناو ئەم بزوتنەوەیەدا بەشێکی ئۆرگانیک و لێکهەڵپێکراوی خەباتی مامۆستایان و فەرمانبەران و کرێکارانە و دیاردەیەکی سروشتی بزوتنەوەیەکی چینایەتی وەها یە. هەروەها ڕۆڵی ژنانی فەرمانبەر و کریکار لە بزووتنەوەی هەموارکردنەوەی پلە بەندی مووچەش لەسەر ئاستی عیراق دیار و بەرچاوە.
گەر بەراوردی دەور و نەخشی ژنان لە هەڵچوون و ڕاپەڕینەکاندا بکەین لەگەڵ ئەم بزووتنەوە کریکاریانەدا ئەبێنن کە هەبوونی سیمای کۆمەڵایەتی ژنی کرێکار دیاردەیەکی بەرجەستەیە لەچاو ڕاپەڕینەکانی وەک (ڕاپەرینی ۲۰۱۹)ی پاریزگاکانی خوار و ناوەڕاستی عێراق و هەڵچوونەکانی لاوانی هەرێم کە زیاتر دەوری گەنجانی کوڕی تیدا بەدی ئەکرا.
ئەوەی کە چەند ئەم بزوتنەوەیەی موچەخوران بزوتنەوەیەکی ڕزگاریخوازانی بەهێزی ژنان دەهێنیتە ئاراوە پەیوەستە لەلایەک،

بەچوونە پێشەوەی بزووتنەوەکە خۆی، چونکە هەر پێشکەوتنێک لەسەر بنەمای چینایەتی سەربەخۆی مامۆستایان و کرێکاران و فەرمانبەران زەمینەی ماددی ئەڕەخسێنی بە پەرەسەندنی بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان، و لەلایەکی ترەوە و بە پێی سەرکی، پەیوەستە بە ڕۆل و خەباتی ژنانی ئازادیخواز وسۆشیالیستی مامۆستا و فەرمانبەر و کرێکار کە ئاسۆی ڕزگاریخوازانە و یەکسانیخوازانەی ژنانیان بەرز ڕاگرتبێت لەناو ئەم بزوتنەوەیەدا و لە ئاستی کۆمەلگەدا.

بەشداری بەرچاوی ژنانی مامۆستا و فەرمانبەر و کریکار لە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکانی ئەم دەورەیەی هەرێم بە سروشتی کاریگەری هەیە لەسەر پرسی ژنان، چونکە بیر و هۆشی ڕادیکاڵانە و شەلگیری ژنان لە سەر مافەکان و داوکاریە پیشەییەکانیان زەمینەیەکی ماددی ئەڕەخسێنی کە ڕۆلێ کاریگەرش ببینن لەسەر پرسی ئازادی و یەکسانی ژن لەناو ئەم بزوتنەوەیدا و لە چوونە پێشەوەشیدا لەسەر ئاستی کۆمەڵگە.

ڕەوت: چ بەتراکت و لافیتەکان و بەیاننامەی ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنستی یەوە بە (٨)ی مارس، مەنهەجێکی سیاسی بەرجەستەکراوە تەوە ڕووی لە دیاردەیەکی نوێیە لە بزوتنەوەی ژناندا، کە ژمارەیەکی زۆری کچان دێنە نێو ڕیزەکانی چینی کرێکاری عێراقەوە، لەکارگە و فرۆشگا و دامەزراوە خزمەتگوزارییەکان، ئایا بەمانای لێکهەڵپەکانی ئەم دوو بزووتنەوەیە دێت؟ بزووتنەوەی ژنان و بزووتنەوەی کرێکاری؟

موئەیەد ئەحمەد: بزووتنەوەی کرێکاری و بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان پەیوەندیکی چینایەتی توندوتۆل گرێیانئەداتەوە بەیەکتر، و لەڕووی میژووییەوە بزوتنەوەی ژنانی کرێکاری مارکسیست دەوری کاریگەریان هەبووە لەناو بزوتنەوەی سۆشیالیستیدا بە ئەوەی ئەمەی دووهەم خۆی کامڵ تر بکات و پرسی ئازای و یەکسانی ژن هەرچی زیاتر بەشێک بێت لە ئەجیندا و بەرنامە و پڕاتیکی. خەبات بە ڕزگاری ژنان لە هەر کەت بەندیک پێش هەر شت پەیوەندیکی توندوتۆلی هەیە بە ڕزگاربوون لە کوت و بەندی سیستەمی چینایەتی سەرمایەداری کە بناغەی هەر هەڵواردن و نایەکسانییەکە.

باری کۆیلەئاسای ژنان لە عیراق لە ژیر سایەی ڕژێمی ئیسلامی و قەومیدا و بەهێزکردنی دەور و نەخشی دامەزراوە دینی و عەشیرەیەکان کە دژی ژنانن و گۆشەدان بە بەها و ترادسیۆنە پیاوسالارییەکان، پرسی ژنانی کردۆتە مەسەلەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی هەمەگیر و گرنگ لەعێراقدا. بەم پێیەش باسکردن لە وەڕیخستنی بزوتنەوەیەکی سۆشیالیستی ڕزگاریبەخشی بەهێز بەبێ پەرەدان بە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ژنان و ڕیکهەڵپەکرانی بەم بزووتنەوە سۆشیالیستیەوە، باسێکی نادروستە. ڕزگاری ژنان و

خەبات بۆی لە سنتەری ئەجیندە و پراتیکی ڕەوتی مارکسیستی و پرۆلیتاریای سۆشیالیستدا یە.
ئەمڕۆ لە بەرامبەر ئەم دۆخە کارساتبارەی ژنان لە کۆمەڵگەدا، و لەهەناوی گۆرانکاریەکدا کە لە ئاکامی بەهێزبوونی پێگەی کۆمەڵایەتی کچان و ڕۆڵیان لە بەرهەمهینانی کۆمەڵایەتیدا هاتۆتە ئاراوە، زەمینەی سەرهەڵدانی بزوتنەوەیەکی ئازدیخوازانەی بەهێزی ژنان زیاتر گەشەی کردووە.
لە مێژە ژنانی کرێکار و کچانی گەنجی کڕیکار و بێکارکراو و دەرچووانی زانکۆکان و پەیمانگاکان و کچانی قوتابی، بونەتە ئەو هێزە کۆمەڵایەتییەی کە ئەتوانری بە بڕبڕەپشتی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ژنان پێکبهێنن لە عێراقدا، وە ئەم بزووتنەوەیە لە زەمینەیەکی کۆمەڵایەتی بەهێز بەهرەمەندە.
ئەوەندەی پەیوەندی بە بزووتنەوە ناڕەزایتییە کۆمەڵایەتییەکان و بزووتنەوەی کرێکارییەوە هەبێت، ڕۆڵی ژنان لە نێویاندا بەرجەستەیە و ئەمش دیاردەیەکی گرنگی کۆمەڵگە و دینامیزمی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و فەرهەنگییەتی.
مەسەلی گرنگ ئەوەیە کە تیوری و جیهانبێنی ئازادیخوازانە و یەکسانیخوازانی مارکسی بە دوای بەدستهێنانی تیۆری و سیاستی دروست بێت لە بەرامبەر کۆی ئەم دیاردانەی کە بە شیوەیەکی هاوکات سەریانهەڵداوە لە ڕەوندی خەباتی چینایەتی و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی عیراقدا، و هەروەها لە خەباتدا بێت تا بە شیوەیکی سیسماتیک بتوانی ئاسۆ و ئەجیندی کار بۆ بەرەوپێشبردنیان فەراهەم بهێنێ.
بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی کۆمۆنیستی چینی کرێکار لە دنیای هاوچەرخدا و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازانی ژنانی کرێکار و بەهەژارکراو لە خەباتیکی ڕیکهەڵپێکراودان و یەک بزوتنەوە پیکئەهێنن. مەسەلەی گرنگ ئەوەیە کە ئەم بزووتنەوەیە بتوانی هێزی بزوێنەری شکڵگیری بزووتنەوەیەکی فراوان و بەرینی ڕزگاریخوازانە و یەکسانیخوزانەی ژنان بێت لەسەر ئاستی سەرجەم کۆمەڵگە. بەبێ بزوتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی شۆڕشگێڕانە و ڕزگاریخوازانەی بەهێزی ژنان لە ئاستی کۆمەڵگەدا، بزووتنەوەی کۆمۆنیستی تەحەققی خۆی ناکات وەک بزوتنەوەی ئازادیبەخشی سەرجەم کۆمەڵگە، و ئەرکەکانی فەراهەمهێنانی ئاڵوگۆری شۆڕشگێرانی کۆمۆنیستی کۆمەڵگەش سەختر و کێشەدارتر ئەبێت.
٣ مارسی ٢٠٢٤

بەرنامەیەک، بۆ دانانی پرۆگرامێک بۆ دایەنگە.. ئەرسەلان حەسەن

پرۆژەیەک بۆ داهاتوو

بێگومان بیرکردنەوە لە بەرنامەیەک بۆ دانانی پرۆگرامێک بۆ دایەنگە و پەروەردەکردنی منداڵان لەسەر هەمان بنەما و پرۆگرامەکەش لەڕێگای چیرۆکی منداڵانەوە، لەو ڕووەوە بەها و گرنگی خۆی هەیە و دەهێنێت ستایش بکرێت و شایانی دەستخۆشی و بەرزنرخاندنە، کە چیرۆک کاریگەری لەسەر منداڵ هەیە و ڕاستەوخۆ کاری تێدەکات و بیرکردنەوە لە بەرنامە و پڕۆژەیەکی لەوجۆرە بەهەنگاوێکی باش لەم بوارەدا لەقەڵەم دەدرێت و مەرجیش نییە هەنگاوێکی وا هەستیار سەرەتا بە سەرنج و تێبینی بێت، بەڵام دەکرێت بناغەیەکی باش و پتەو و قایم بێت بۆ داهاتوویەکی باشتر.

بیرۆکەی بەرنامەی دانانی پرۆگرام لەڕێگای چیرۆکەوە بیرۆکەی مامۆستا (دیمەن حەمە عەلی سەعید)ە و پەیماندەرێت: (ئەم چیرۆکانە دەخەینە بەردەست مامۆستایانی دایەنگە بەو هیوایەی ببێتە بەرچاو ڕوونی و سەرەتایەک بۆ دانانی پرۆگرامی تایبەت بەدایەنگە)، خۆ ئەگەر بشخرێتە بەردەم شارەزایانی پەروەردە بە گشتی و بواری نووسین بۆ منداڵان، بێگومان بەرچاو ڕوونییەکی زیاتر و سەرەتاکەشی باشتر دەبێت.

بایەخی پرۆژەکە

گرینگی بیرکردنەوە لەوجۆرە بیرۆکە و بە تایبەت لەوە گرنگتر هەڵبژاردنی هەر سێ نووسەری چیرۆکەکان: (ئەمین محەمەد، پەیام ئیبراهیم، عەلی حەمەڕەشید)، کە هەر سێکیان خاوەن ئەزموونێکی

زۆرن لەبواری نووسین بۆ منداڵان و جێ پەنجەیان لەو بوارەدا دیارە، بایەخی پرۆژەکەی زیاتر کردووە و سپۆنسەرکردنی ئەم پرۆژەیە لە لایەن خاتوو (تابان محەمەد مەحموود) لە (پرۆژەی پەروەردەیی خەونی منداڵان) گرینگی خۆی هەیە و ئەمەش خەمخۆری و بەخەمەوە بوونی هەموو بەشدارانی ئەم پرۆژەیە دەردەخات و جارێکی دیکە سەلماندنی ئەو باو□□ی□ کە کارکردن بە گروپ چەند گرنگە و ئاکامەکەشی چەند باش و سەرکەوتووترە.

چیرۆکەکان

ئەم کتێبە شەش چیرۆکی لەدووتوێی بەرگێکی ئاڵوواڵای پەنجا لاپەڕە لەخۆگرتووە و لە کۆتاییدا باسی شێوازی خوێندنەوەی چیرۆک بۆ منداڵان کراوە. گەرچی هەر نووسەرە و چیرۆکەکەی بەدوای یەکدا بڵاونەکراوەتەوە، بەڵام هیچ ل□ بایەخی کتێبەکە و چیرۆکەکانی کەم نەکردووەتەوە.

چیرۆکەکانی پەیام ئیبراهیم

پەیام ئیبراهیم، لەچیرۆکی یەکەمدا باس لە میهرەبانی و خۆشەویستی و دڵفراوانی دەکات و داپیرە و باپیرە و گوند بەنموونە دەهێنێتەوە و خۆشەویستی داپیرە و باپیرە بۆ نەوەکانیان و دڵسۆزیان بۆ هاندانیان تا نیشتمانەکەیان خۆشبوێت و پارێزگاری لێ بکەن.

نووسەر لە چیرۆکی دووەمدا باسی پاکوخاوێنی دەکات و نینۆک نەکردن بە نموونە دەهێنێتەوە چۆن ئەگەر نینۆک درێژ بێت و پاکوخاوێن ڕانەگیرێت و بەچەند ڕۆژێک جارێک نەکرێت، میکرۆب و پیسی دەچێتە ژێرییەوە و مر□ق تووشی نەخۆشی دەکات و ڕێی چوونە دایەنگە و

یاریکردنی لەگەڵ هاوڕێکانی لێ دەگرێت و لە هەموو خۆشییەکانی لەگەڵ هاوڕێکانی بێبەشی دەکات.

وێنە لە هەر دوو چیرۆکەکەدا

وێنەی هەر دوو چیرۆکەکە زۆر بەجوانی کێشراون. ناشبێت لە بیرمان بچێت کە وێنە یارمەتیدەرە بۆ تێگەیشتن لە چیرۆکەکە و زۆر جار منداڵ کە بە هۆی ئاڵۆزیی لە چیرۆکەکە نەگات، لەڕێگای وێنەکانەوە تێی دەگات.

چیرۆکەکانی ئەمین محەمەد

ئەمین محەمەد لەچیرۆکی یەکەمدا دەیەوێت لەڕێگای دارهەنار و هەنار و هەلانە و چەلەکەپاسارییەوە منداڵان فێری ژماردن بکات و توانیوویەتی زۆر بە شێوەیەکی سادە و سەرنجڕاکێش و جوان فێرییان بکات.

نووسەر لەچیرۆکی دووەمدا باسی وەرزەکان و تایبەتمەندییەکانیان دەکات و پێماندەڵێت هەر وەرزە تایبەتمەندی خۆی هەیە و هەر بەو تایبەتمەندییەش دەناسرێنەوە و پێویستە ئێمە زانیاری ئەو تایبەتمەندییانەمان هەبێت بۆ ئەوەی بتوانین خۆمان لەگەڵ هەموو وەرزەکان بگونجێنین و لەگەڵییان ڕابێین.

وێنە لە هەر دوو چیرۆکەکەدا

وێنەکانی هەر دوو چیرۆکەکە زۆر بەجوانی و کوردەوارییانە کێشراون و دەتوانن زۆر بەئاسانی و سادە سەرنجی منداڵ بۆ خۆیان ڕابکێشن و وا لە منداڵ بکەن خۆیان لەوێنەکەدا ببیننەوە. هەر چەند کۆتایی چیرۆکی دووەم پێویستبوو وێنەی لەگەڵدابووایە، بەڵام وێنەکەیان بۆ نەکێشاوە لە کاتێکدا شوێن بۆ وێنەکەش هەیە؟!

چیرۆکەکانی عەلی حەمەڕەشید

لەبەرئەوەی چیرۆکەکانی نووسەر (عەلی حەمەڕەشید) زنجیرەیی و تەواوکەری یەکترن، بەڕای من باشتر بوو بەدوای یەکدا بوونایە. هەر دوو چیرۆکەکە باسی پاکوخاوێنی دەکەن بەدوو شێوازی جیاواز، وەک شووشتنەوەی میوە پێش خواردن و دەست شووشتن پێش نانخواردن. هەروەها نیشانماندەدا کە هەمیشە خۆشەویستی و پەیوەندییەکی پاک و بەگەر لە نێوان منداڵان و باڵندە و گیانداراندا هەبووە و بەردەوامە و هەر دوولا خەمخۆر و دڵسۆزی یەکترین.

وێنە لە هەر دوو چیرۆکەکەدا

ئەم دوو چیرۆکەش کەمێک وێنەی جوان و سەرنجڕاکێشیان بۆ کێشراوە، بەڵام کۆتایی هەر دوو چیرۆکەکە پێویستییان بەوێنەی ترە و لە کاتێکدا شوێنیش بۆ وێنەکان هەیە، کەچی وێنەیان بۆ

نەکێشراوە؟!

ئەنجام

ئەم پرۆژەیە کاری بەکۆمەڵە و بەرهەمی کۆمەڵێک کارەکتەرە و گومانی تێدا نییە کۆمەڵێک بیرۆکە و بۆچوونی جیاواز سەرەنجام، ئەنجام و ئاکامێکی باشی دەبێت کە کاری بەکۆمەڵ لە ئێستادا کارێکی باش و پەسندە.

هەر شەش چیرۆکەکە بەزمانێکی سادە و بێ گرێوگۆڵ نووسراون و منداڵ بەئاسانی لە پەیامەکەیان دەگات و وەک لەوتەی کتێبەکەدا هاتووە، پرۆژەیەکە بۆ دانانی پرۆگرامی دایەنگە لەداهاتوودا و گومانیش لەوەدا نییە دایەنگە دانانی بەردی بناغەی نەوەی ئایندەیە، ئەگەر ئەو بناغەیە پتەو نەبێت، هەر دیوارێکی لەسەر هەڵبچنیت دادەڕمێت.

چۆن دەستپێکی بەرنامەکە بۆ دانانی پرۆگرامەکە دەستپێک و هەنگاوێکی باشە و پێویستە هەنگاوی نەرمی بۆ بنرێت و پەلەی لێ نەکرێت تا هەموو شارەزایانی بواری پەروەردەی منداڵ و دایەنگە و لەگەڵیشیاندا نووسەرانی بواری منداڵان سەرنج و تێبینییەکانیان لەم بوارەدا دەخەنەڕوو.

کۆتایی

لە کۆتاییدا، لەگەڵ دەستخۆشی و بەرزنرخاندنی پرۆژەکە، ئەم کتێبە هونەرمەند (نەجات عەبدوڵا) وێنەکانی کێشاون و کۆمپیوتەری(ڤاری) دیزاینی بەرگەکە و کۆمپیوتەری (بانوو) دیزاینی ناوەوەی کردووە و لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (١٢٠٩) ساڵی ٢٠٢٤ی پێدراوە.

ئەسغەر کەریمی بە مەسیحی عەلی نەژاد.. و. کاوە عومەر

ئەسغەر کەریمی بە مەسیحی عەلی نەژادخاتوو عەلی نەژاد سیاسەت کەمێک لەم قسانە قووڵترە

لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ ئێران ئینتەرناشناڵ باست لە هاوپەیمانی شەش کەسی جۆرج تاون کرد و لە تاوتوێکردنی هۆکاری شکستەکەیدا

تەنها باست لە هەڵسوکەوتی ڕەزا پەهلەوی کرد و سەبارەت بە ئەو هێڵ و سیاسەتەکە بەسەر بڵاوکراوە شەش کەسیەکەدا زاڵ بوو نقەت لێوە نەهات ، کە لە خاڵی پێچەوانەی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی وەستا بوو.

وەک بێژی شۆڕش پێویستی بە سیاسەت نەبێت. وەک بێژی هەر کە چەند کەسێک پێکەوە دادەنیشن، ئیتر ببنە پێشەنگی شۆڕش و خەڵک بێ گوێدانە هێڵ و بەرنامە و پاشخانی خۆیان، هانیان دەدەن و ئەیان خەنە سەر دەستیان ونبەرزیان دەکەنەوە. تۆ چالاکوانێکی سیاسییت و چاوەڕوان دەکرێت گرنگی هێڵ و ئاراستەی سیاسی لە شۆڕشێکدا بزانیت.

بۆ باسی بڵاوکراوەی شەش کەسی ناکەیت؟ ئایا ڕەخنەت نیە یان ڕەخنەت هەیە بەڵام بێدەنگیت چونکە ڕەخنەگرتن لە بڵاوکراوە خۆشت وەک یەکێک لە پایەسەرەکییەکانی ئەم هاوپەیمانییە تێوە دەگلێنێت؟ بەڵام تا ئەو جێگەیەی کە بە کارەکتەرەکانی هاوپەیمانییەتیەکەوە پەیوەستە دەبێتەوە، ئایا دەتزانی و دەزانی کە بۆ شۆڕش ناچنە لای شازادەکان، بەڵکو دەچن بۆ لای شۆڕشگێڕەکان ؟ ئایا دەتزانی و دەزانی بە درێژایی مێژوو شۆڕشەکان هەمیشە دژی پاشا و شازادەکان بووە نەک لەگەڵیان؟ ئەمە بڵاوکراوەیەک بوو دژی شۆڕش، نەک بۆ شۆڕش.

جاڕنامەیەک کە لە خواستەشاهانەکانیدا بۆ “گواستنەوە” لە کۆماری ئیسلامییەوە نوسراوە. لەم بڵاوکراوەدا تەنانەت باس لە وشەی شۆڕش و ڕووخاندن نەکراوە. لە جیاتی شۆڕش و ڕووخاندن، باس لە گواستنەوە و گۆڕینی ڕژێم (واتە هەمان ڕژێم چێنج) دەکرێت. بڕگەی ئەم جاڕنامەیە، ئەدەبیاتەکەی، تۆنەکەی، داواکارییەکانی و هەموو شتێکی، هەزاران کیلۆمەتر لە شۆڕش و ناڕەزایەتی و مانگرتن و هاوپشتی شکۆمەندی خەڵکەوە دوورە. دیپلۆماسی لە جیاتی شۆڕش، ڕێککەوتنە نێودەوڵەتییەکان لە جیاتی داخوازییە ئاشکراکانی خەڵک شۆڕشگێڕ و بیرۆکراسی و شارەزایان لە جیاتی هەڵسوڕاوانی شۆڕش بە گۆپاڵی یەکپارچەیی خاک و پابەندبوون بە پێوەرە بانکییە نێودەوڵەتییەکان و ئاسانکاری بۆ سەرمایەدارە نێودەوڵەتییەکان لە جیاتی داواکاریەخۆشگوزەرانیی□کان دانراوە . بێگومان ئێوە هونەرتان کرد و لەبری گۆپاڵێکی یەکپارچەیی خاک، یەکپارچەیی زەویتان نووسی تا کاک موهتەدی بە ویژدانێکی ئاسانترەوە واژۆی لەسەر بکات.

هەرچەندە ئەو لە یەکەم سەرنجی خۆیدا پاش بڵاوبوونەوەی میساقەکەشدا نووسیویەتی کە یەکپارچەیی زەووی هەمان یەکپارچەیی خاکە! ئایا ڕوون نەبوو کە ئەم میساقە لە دژی شۆڕش ڕۆژێکیش ناخایەنێت؟ بەشێک لەو شەش کەسە دەیانگوت ڕای چالاکوانانی ناوخۆی وڵات زۆر گرنگە، بەڵام جاڕنامەکەیان دژی چالاکوانانی ناوخۆ و جاڕنامەی بیست ڕێکخراو و جاڕنامەی داخوازیە پێشەنگەکانی ژنان بوو. لەدژی پلاتفۆڕمەکان و داخوازیەکانی هەموو ڕێکخراوەکانی

ناوخۆی وڵات بوو.بەخواستی لاو و زوانگیراو لە جێی خواستە ڕوونەکانی خەڵک. تەنها شتێک کە زمانگیرانی تێدا نەبوو ڕوون، پاراستنی سوپای پاسداران و تێکەڵبوونی بە سوپا بوو. ڕەزا پەهلەوی چەندین جار باسی پێویستی پاراستنی سوپای پاسداران و بەسیجی بە بەڕێوەبردنی وڵات لە دوای کۆماری ئیسلامی کردبوو، لەم جاڕنامەیەدا ئەم ئاراستە دژە جەماوەری و دژە شۆڕشگێڕییە،سوپای لەکاغەزی ڕەنگاو ڕەنگ پێچاند بوو، بەجۆرێک کە لەگەڵ سوپادا پێکەوە ، لەبەردەم ئەو خەڵکەی کە لە سەرتاسەری وڵات هاواریان دەکرد بەسیجی، سوپای دوژمنی ئێمە ئێوەن یان داعشی ئێمە ئێوەن “یەکپارچەیی زەوی” بپارێزن. باسی مافی مرۆڤی ئاوەهایتان لە جاڕنامەکەدا کرد بوو بە ئەوەی خۆتان گیرۆدەی داواکارییە تایبەتەکانی خەڵک نەکەن و ڕاشکاوانە قسە نەکەن؟ ئەوە لە سەر ئازادیی بە کەت و مەرجی ڕادەربڕین و ناڕەزایەتی و ڕێکخستن و حزبایەتی و مانگرتن کە داواکارییەکی سەرەکی خەڵکە، هیچتان نەگوت. ئەوە هیچتان نەگوت سەبارەت بە ئازادی ڕەخنەگرتن لە ئایین و هەڵوەشاندنەوەی ئایینی فەرمی کە بابەتێکی تری سەرەکی و گرنگە. ئەوە باسی ئیدارەی شورایی و حکومەتی پشت بەستوو بە بەشداری ڕاستەو خۆی خەڵکتان لە چارەنوسیاندا نەکرد . کەمەکتان لە مافی مرۆڤ وەرگرت بە ئەوەی گیرۆدەی ئەم داواکاریانە نەبن!هەر یەک تەزی مابوو کە بەگەڕیەک بە زیندووکردنەوەی ساواک تەرخان بکەن کە ئاواتی بنەماڵەی پەهلەوی و کەنە ساواکییەکانە. جاڕنامەی شەش کەسی بە مەبەستی خاوکردنەوە و لادان و بەلاڕێدابردنی شۆڕش و پێشگرتن لە گەڕانکارییە بنەڕەتییەکان و پاراستنی بنەمای نایەکسانییەکان و بێگومان لایەنی تەواوکەری سیستەمەکی لەم شێوەیە پاراستنی هێزە سەرکوتکەرەکان و پاراستنی یەکپارچەیی سپای پاسدارانە ، بەسیج و سوپا، کە ئەوە بە ڕوونی لە جاڕنامەکەدا ئاماژەتان پێکردووە. ئایا بەڕاستی ڕەخنەیەکتلەمانە نییە؟ ئایا ئەمانە گرنگ نین؟ دیسان ئەگەر بتەوەت هاوپەیمانی دروست بکەیت، تەنها دەچیتە لای کەسانی وەک ڕەزا پەهلەوی بەبە ئەوەی گرنگی بە ناوەڕۆکی سیاسەتەکە بدەیت؟ بەدوای لەمپینەکی وەک شاهین نەجەفی دەگەڕێیت؟ ئاخر ئەمانە چ پەیوەندییەکیان بە شۆڕشەوە هەیە؟ باوەڕ بکەن سیاسەت کەمەک لەم قسانە قووڵترە. باوەڕ بکەن کاتێک شۆڕشێک ڕووئەدات هەندێک کەس دەنە گەڕانەکە بە ڕێگریکردن لە شۆڕش بەناوی شۆڕشەوە، بەڵام دژی ئەو شۆڕشە. ساڵی ١٣٥٧ کەسانی وەک خومەینی بە ناوی شۆڕشەوە هاتبوون، بەڵام لەدژی شۆڕشگێڕێی پێحەماسەکان و دژی هەموو داواکاری و ئامانج و خواستەکانی خەڵک وەستانەوە و خوێنیان کردوو و شۆڕشیان تێکشکاند. ناتەوەت لەی فێر ببن؟ ئایا ناتانەوەت وانەیەکی جددی لە

هاوپیمانیی تیکتان وربگرن؟ با خاک سبارت ب یکپارچیی خاک زیاد بکم. لم چاوپکوتندا لدژی ئو کسان قست کرد ک خکی کوردستان و بلوچستان ب جوداخواز ناودبن، وات سایبرکانی ژیم و سایبری پاشایتیخوازکان. زر باش. بام باستی نازانی یکپارچیی خاک یان ناوکی شکمندتر! ئو “یکپارچیی سر زمینی”ک ل جانامکتدا خراکی تواو ددات ب ناو نیتک لدانی جوداخوازی برامبر کورد و بلوچ؟ ئو ناونیتک لدان ک سایبرکانی ژم و شازاد و خاونشککان! ددنپا ئو خک هتا ب ادی پویست دووبرکی دروست بکن؟ جگ لوش، ئایا جوداخوازی ل کوردستاندا وتکی برچاو ک پویست گپای یکپارچیی خاکی برامبر برز بکرتو؟ ئگر خکی کوردستان جانامکی ئو، ب جددی وریگرتای و پیان وابوای دبت سیاستی حکومتی داهاتوو، نببوو بن و بیرک ل بارودخی خیان بکنو، چونک ب ووونی بنی زوم و چوساندنویان تدا دبینی؟ ئستا با گریمان بکین ک خکی کوردستان دیانوت جیاببنو، بپی ئوی جانامکتان بنی پدابوو یان باشتر بین هشی لکرابوو، پویست سوپای پاسداران بنردرت ب کوشتنیان؟ با وا دابنین تای جوداخوازی ل کوردستان گرم بوو و ب نمون یفراندمک ب سرپرشتی دسا تکی نودوتی ئنجامدرا و ٧٠٪ خکی کوردستان ب است یان ب هه گیشتن ئو بوایی ک دب ل جیاتی تپ و تانک و زیندان و ئشکنج و لسداردان ل ئران جیاببنو.؟ باو بک ئوانی یکپارچیی خاکیان دوت جوداخوازترین کسن چونک ئم ئو دروشمی ک خک دترسنت و باروتی جوداخوازان ددات بشک ل ناسینالیستکانی کورد؟ چاوپشیکردن ل داواکارییکانی خشگوزرانی و ئازادیی سیاسییکان و جیاکردنوی ئایین ل دام ودزگاکانی حکومت ک خک شبین دکات ل حکومتی ناوند و توی جیابوونو دچنت؟ کاردانوی توندی خکی کوردستان برامبر ب جانامکتان و برامبر ب سایبر پاشایتییکان دبوو پیامکت پبدات ک ب ساتک بیر ل جانامکتان بکیتو. یکتی للاین جانامیکو یان ک کسانک یان حزبکی وک حزبی کمنیستی کرکاریو دروست دبت، ک هر ئستا لبری گپا، داواکاریی حقکانی خک قبو دکات، لوانش مافی خوندن ب زمان ناوخییکان و… مافی جیابوونو. ئوکات کس نایوت جیاببتو. ئو برنام و جانامیی ک ب ووونی خشگوزرانی و ئازادی و مافی تواو و یکسانی هاووتیبوون و بینی دستی ئایین ل حکومت و پروردو هوشاندنوی ئایینی

فەرمی و دادگاییکردنی سەرکردەکان و ئەوانەی دەستیان بە لەدزی و تاوانەکانی حکومەتدا هەیە، کە بە ئاشکرا ڕادەگەیەنێت بنەما و زەمینەی هەر جۆرە جیابوونەوەیەک لەناو دەبات. خاتوو عەلی نەژاد، باوەڕ بکەن کە یەکڕیزی لە دەی شەشەکدا، لە دەوری داخوازی ڕوون و ڕادیکاڵ، لە دەوری خۆشگوزەرانی و داواکارییە سەرەتاییە سیاسییەکانی خەڵک پێکدێت، نەک لە دەوری پاراستنی سوپا و بێدەنگی بەرامبەر ئایین و ئایینی فەرمی و داخوازییەکانی تری خەڵک، نەک لە دەوری هاوپەیمانی لەگەڵ شازادە.و ئەو شاخوازی کە دروشمەکەیان دژی چەپ و موجاهید و کە هەڵسوکەوتیان شەعبان بێ مەخی و لەمپنیزمی تەواوە. جاڕنامەی شەش کەسی جاڕنامەیەک بوو بە دوبەرەکی و دژایەتی شەش نەک بە یەکڕیزی. و هەربەهەیشەوە بوو کە هاوپەیمانی لەدەوریدا بە خێرایی لەیەکتر ترازاو لە بەریەک هەڵوەشایەوە. خەزگە وانەیەکت لە وەرگرتایە.

ئەسغەر کەریمی وەرگیڕانی کاوە عومەر ٢٥ی شوباتی ٢٠٢٤

بارزانی لە واشنتۆن.. عوسمانی حاجی مارف

سەردانەکەی مەسرور بارزانی، بۆ ئەمەریکا بە پشتبەستن بە بانگهێشتنامەیەکی فەرمیە، کە لە ئیدارەی جۆ بایدن وەریگرتبوو، پەیامێکی ڕوون و ئاشکرای ئەمەریکایە سەبارەت بە نوێکردنەوەی بەرژەوەندیەکانی واشنتۆن لە ناوچەکەدا، بە تایبەتی لە پەیوەندیەکانی واشنتۆن لەگەڵ بەغدا، ئاماژەی پاراستنی بەرژەوەندیەکانی ئەمەریکایە بە ناوچەکە، هەروەها مامەڵەی ئیدارەی بایدنە دەربارەی فشارەکانی ئێران و هاوپەیمانەکانی لەسەر هەرێم، بەڵام بایدن بە خۆی چاوپێکەوتنی لەگەڵ مەسروردا نەکرد.
ئیدارەی بایدن هەوڵئەدات ناوچەکە بکاتە ناوەندێکی سەرەکی کێشکردن بە نفوزی زیاتری ئەمریکا لە عێراقدا، بە تایبەتی کە حکومەتی عێراق و هێزە میلیشیاکانی سەر بە ئێران، لە ئێستادا کاردەکەن بە کۆتاییهێنان بە بوونی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراقدا. سەردانەکە لەژێر ڕۆشنایی ئەو مشتومڕە بەردەوامەشدایە، لەسەر کاریگەری لایەنە

شیعەکانی نزیک بە ئێران، کە شوێنەکانی هێزەکانی ئەمەریکایان لە سوریا و عێراق کردەتە ئامانجی هێرشەکانیان.
ئەمەریکا سزای بەسەر زۆرێک لە بانکەکانی عێراقدا سەپاندووە، لەهەمانکاتدا بەسەر کۆمپانیایەکی فڕۆکەوانی لەلایەن بازرگانێکی عێراقییەوە بەڕێوەدەبرێت کە تۆمەتبارە بە نزیکبوونەوە لە میلیشیاکان و پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری بە سوپای پاسدارانی ئێران.
بەردەوامی حکومەتی سودانی، کە “پەیوەندییەکی نزیکی بە پارت و لایەنە شیعەکانی نزیک لە ئێرانەوە هەیە”، لە پرۆسەی دوورخستنەوەی هێزەکانی ئەمەریکایە لە عێراق، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە ڕۆیشتنی ئەم هێزانە نوێنەرایەتی کەمبوونەوەی کاریگەری ئەمەریکا دەکەن لە عێراقدا بو پاکردنەوەی زیاتری مەیدانەکە بە ئێران.
هێزە میلیشیا شیعەکان بەئاشکرا دژایەتی دوورخستنەوەی هێزەکانی ئەمەریکا لە عێراق دەکەن، تا هاوسەنگی زیاتر بە قازانجی ئێران و هاوپەیمانەکانی بێت. هەر بۆیە ئەمەریکا هەوڵی زیاتر ئەدات تا لە هەرێمی کوردستان، گۆڕەپانێکی گونجاو بۆ پاراستنی نفوزی خۆی لە عێراقدا جێگیر بکات.
لە چەندساڵی ڕابردوودا بەدەورو دەخالەتی کۆماری ئیسلامی ئێران ناوچەکە زیاتر لەژێر فشاری توندی هێزە شیعە دەسەڵاتدارەکانی عێراقدا ڕاگیراوە، بە ئامانجگرتنێک کە سوپای پاسدارانی ئێران زیاتر لە جارێک بەئاراستەکردنی مووشەکی بالیستی تێوەگلاون، لەلایەکی ترەوە لەڕێگەی بڕیارەکانی دادگای باڵای فیدراڵییەوە ڕاستەوخۆ حکومەتی عێراق بڕیارەکانی بە ئاراستەی کەمکردنەوەی دەسەڵاتی حکومەتی هەرێم هەنگاوی ناوە.
ئەم فشارانە ناسەقامگیری زیاتری خستەتە بەردەم ئایندەی قەوارەی هەرێم، کە لەمبارەیەوە ئەمەریکا هەڵوێستێکی جدی نییەو ناڕۆشنە چۆن مامەڵەی ئەو دۆخە دەکات، لەهەمانکاتدا کاردانەوەیەکی جدی لەوبارەیەوە نیشان نادات، بۆیە بانگهێشتی واشنتۆن بۆ بارزانی ئاماژەی ئەوەیە ڕێگەیەک بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو دۆخەدا بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆی لە ناوچەکەدا پەیدا بکات، چونکە هەرجۆرە فەرامۆشکردنێکی دەخالەتەکانی ئەمەریکا لە ناوچەکەدا، ئاستی ململانێی نێوان ئێران و ئەمریکا، بە پاشەکشەی زیاتری دەوری ئەمەریکا دەشکێتەوە.
هەرچەندە ئامانجی سەردانەکەی مەسرور بارزانی پەنا بردنە بۆ ئەمریکا لە بەرامبەر ئەوەی ڕووبەڕووی ئاستەنگی زۆر بۆتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوانەشدا کۆبوونەوەکانی بارزانی لەگەڵ بەرپرسانی باڵای ئیدارەی بایدن لەباری عەمەلییەوە نەیتوانی ئاسۆیەکی ڕۆشن بخاتە بەردەم ئایندەی پێکهاتەی هەرێم، هەروەها هەوڵدانێک نابینرێت

بە کەمکردنەوەی فشارەکانی بەغدا لەسەر هەرێم، کە ئێران و لایەنە شیعەکانی دەسەڵاتدار لە حکومەتی عێراقدا لە هەوڵی جێگیرکردنی ناوەندبوونەوەی حکومەتی عێراق و بچوکردنەوەی قەوارەی هەرێمدان، لەمبارەیەشەوە ئەمەریکا هیچ هەڵوێستێکی پەرچەکرداری نیشان نەداوە.

بلینکن لە کۆمێنتێکی سەر ئەکاونتی خۆی ئاماژەی بەوەداوە کە "ئەمریکا پشتیوانی لە ناوچەیەکی سەقامگیر دەکات وەک بەردی بناغەی پەیوەندیان لەگەڵ حکومەتی عێراقدا". واتە دەبێت هەرێم خۆی لەگەڵ ناوەندا بگونجێنێت، لەلایەکی تریشەوە نابێت بەرەنگاری بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی بێت. بەپێی لەو وتووێژانەی لەنێوان بلینکن و بارزانیدا ئەنجامدراون، سەبارەت بە پاراستنی ئاسایشی هەرێمی کوردستان و چارەسەرکردنی کێشەداراییەکان و موچەی فەرمانبەرانی هەرێم لەگەڵ حکومەتی ناوەندی و ڕێزگرتن لە قەوارەی دەستووریەکەی هەرێم، پاراستنی مافی پێکهاتەکانی تیاکراوە، جگە لەوەی هەردوولا، مەسرور و بلینکن دەڵێن دەبێت ڕێز لە قەوارەی دەستوری هەرێم و سیستمی فیدراڵی بگیرێت، بەڵام باس لە ئەنجامدانی هیچ هەنگاوێکی عەمەلی لەوبارەیەوە نەکراوە، هەروەها هیچ پشتیوانیەکی جدی ئەمەریکا بە هەرێم نیشان نەدراوە، هیچ بەڵێنێکیش لەوبارەیەوە نەخراوەتە ڕوو، بەڵکو هەوڵی ئەمەریکا تەنها بە پێداچونەوەیە لە چۆنیەتی پاراستنی بەرژەوەندیەکان و مانەوەی هێزەکانی لە عێراق و ناوچەکەدا.

واتە بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە لە لوتکەی چڕبونەوەی فشارەکان بە سەر ناوچەکە، کە دۆخێکی تازە بەخۆیەوە دەبینێ و بە قۆناغێکی گرنگدا تێدەپەڕێت، بەتایبەتی بەدوای هێرشەکانی ئیسرائیل بەسەر دانیشتوانی غەززە، ئەمەریکا پێویستی بەوەیە ئاراستەیەکی گونجاو بگرێتەبەر کە چۆن دەتوانێت بەڕێوەبردنی ململانێ و کێشەکانی لە ناوچەکەدا بەسەرکاتەوە، ئەوەی پێشبینی دەکرێت، حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی لەم ئاڵوگۆڕانەدا، پێگەو جێگاو شوێنێکی وەهایان نەماوە کە ڕۆڵیان هەبێت لەنێو هاوکێشە سیاسیەکاندا، بانگهێشتکردنی بارزانی تاقیکردنەوەیە بۆئەوەی تا چەند ئەتوانێ ملکەچی ئەو ئاڵوگۆڕانە بێت و بچێتە ژێر باری قەبوڵکردنی ناوەندبوونەوەی عێراقەوە، لەهەمانکاتدا سەرکێشیەک نەکات، کێشە بۆ بونی ئەمەریکا لە عێراق و ناوچەکەدا دروست بکات.

سەردانەکەی بارزانی بۆ ئەمریکا، بۆ بارزانی ئەو مانایەی لێدەبێتەوە تا چەند ئەتوانێ متمانەو پشتیوانی ئەمریکا بەلای بەرژەوەندیەکانی دەسەڵاتی بارزانی لە هەرێمدا ڕاکێشێت، کە لەمبارەیەوە بەدوای ئەوەی بڕیارەکانی دادگای باڵای فیدراڵی

لەباری عەمەلیەوە خەریکە دەچێتە بواری جێبەجێکردنەوە، ئەتوانین بڵێین سەردانەکەی بارزانی بۆ ئەمریکا وەک کارێکی ڕۆتینی و بێبەرھەم بۆ ھەرێم ئەژمار دەکرێت.
ئەو بەڵێنانەی کە ئیدارەی ئێستای ئەمەریکا ئەیدات، سیاسەتەکانی نائومێدیەکی گەورە بۆ زۆربەی ھاوپەیمانەکانی واشنتۆن لە ناوچەکەدا دروست دەکات، چونکە ڕۆڵی خودی ئەمەریکاش لە ناوچەکەدا کەوتۆتە بەر پاشەکشەیەکی زیاتر لە بەرامبەر ململانێی ڕەقیبەکانی لە وڵاتانی سەرمایەداری زلھێزی دنیادا، بۆیە ناتوانێ پاراستنی ھاوسەنگی باڵادەستی ئەمەریکا بەسەر دنیاو ناوچەکەدا دەست پێوە بگرێت.
لەھەمانکاتدا لەسەر ئاستی دارایی ئەمەریکا ئامادە نابێت، یان پێویستی بەوە نیە کە لەم ئاڵوگۆڕانەدا بەردەوام بێت کەقورسایی خەرجی مووچەی پێشمەرگە ھەڵگرێت.
ئەتوانین بڵێین قەوارەی ھەرێم و دەسەڵاتی حزبەکانی کوردایەتی لە بەردەم ئایندەی ئەو پێشھات و ئاڵوگۆڕانەی بەڕێوەیە، لەسەرو بەندی فشاری سنوردارکردنی پێگەی دەسەڵاتی سیاسیدان، ناچار دەکرێن بکەونە ژێر ئاراستەی قەبوڵکردنی ناوەندبونەوەی حکومەتی عیراق و دەستگرتن بە قەوارەیەکی تەواو لاوازو شکێیەوە، ئەمەش ئەو ئاکامە دەخاتەڕوو کە یەکەم: پەنابردن بۆ ئەمەریکا و ھەر وڵاتیکی تر بەفریایان ناکەوێت و ناتوانن سەربەخۆیی قەوارەی ھەرێم ڕاگرن و لە بەردەم پرۆسەیەکی نزمبونەوەی ئاستی دەسەڵاتەکاندا دەبن، ناچار دەکرێن لە سایەی حکومەتی عێراقدا پەناگایەک پەیدا بکەن. دووەم: نە دووبەرەکی و نە یەکگرتنی بارزانی و تاڵەبانی و ھەر لایەنەکی بزوتنەوەی کوردایەتی، فرسەتی ئەوەیان نادات، بتوانن ئاڵوگۆڕێک بە بەرژەوەندی پێگەی قەوارەی حکومەتی ھەرێم ببەخشن. سێیەم: لە بەردەم ھەڵبژاردنەکاندا بەجۆرێک سنوردار دەبن، کە ھەر جۆرە ڕێکەوتنێک لە پێش ھەڵبژاردن و دوای ھەڵبژاردن ناتوانێ ئاکامێکی ئەرێنی بە بەڕێوەبردن و دەسەڵاتیان بەدەست بھێنن.

رێگا.. شیعری سەلام عومەر

پەڕینەوە ئاسان نییە
بۆیە گەلێ جاران کەوتووین

هەر ئەو خلیسکانەبوو یاران
بۆ مردنمان دەستی گرتووین
++++++
هەرچەند دووژمن ئەوڕێیەشم
پیشان بدا کە نایگەمێ
وەلێ نیازی پەڕینەوە
نهێنیەو قەت نايدەمێ
++++++
دەبا رێیەک بدۆزینەوە
کە هێشتا پێیدا نەڕۆیشتووین
شوێنێک روبارێک خوێنی ویست
کەچی هێشتا پێی نەگەیشتووین
++++++
هەندێ کەڕەت رێگا گیرەو
یەکپارچە بۆسەو هەڵدێرە
زۆر کەڕەتیش پێشڕەوما نە
بەکەوتن و دۆڕان فێرە.

کچە گەریللای شەهیــد.. کەنعــان مەدحەت

گەڕایەوە
بە لەشی گول□□□□ژی ، بەر و پشت
لە خوێن چۆڕاو
گەڕایەوە وەک بیەوێ ،
بە خۆی ،
شایەتی لەسەر دوا چرکەی بدا و
چاوە تێرنەبووەکانی لە خەو ، لە یەک نێ
کەچی چشی پێ نەوترا و
وەک هیچ جارێ ، چەکەکەی ، لە دەست بەربو و
بە خۆیشی بەسەر دەما کەوت و
مرد .

وتیان: دەستی باشوری□کی هاوخوێنی
لە دواوە بوو !
دایکی گەڕایەوە و وتی

- هەر ئەو کچەم هەبوو
  کاتی مەرگم ،
  بە هێشووە فرمێسکی ، لێوم تەڕکا
  هێوڕ و ئازاد هەڵفڕم
  دایکی وتی و
  وتی .. ..

کێ بوو قسەی بە سیستەم گوت؟.. ڕزگار عومەر

لە پۆستێکی فەیسبووکدا، نوکتەیەك بڵاوکراوەتەوە. ئەم نوکتەیە بایەخێکی گرنگی هەیە لە کردنەوەی دەرگایەك بۆ تێگەیشتنێک لە ئەمڕۆمان لە گۆشەیەکی ترەوە. لە کاردانەوەی ئەم نوکتەیە لایك و کۆمێنت بۆ پۆستەکە هاتبوو، کە یەکێك لە کۆمێنتەکان لە ڕووی بایەخەوە تەواوکەری نوکتەکەیە. ئەم نووسینە قسە لەسەر ئەم نوکتەیە و ئەم کۆمێنتە دەکات، سەرەتا لە خوارەوە نوکتەکە و کۆمێنتەکە دادەنێین.

نوکتەکە:

کابرایەک دەچێتە بنکەی پۆلیس پێیان دەڵێت “بەبەغایەکم لێ ونبووە، پۆلیسی بنکە پێی دەڵێن ئینجا ئێمە چی بکەین! خاوەن بەبەغا پێیان دەڵێت ئەگەر دۆزیتانەوە هەرچی گوت تەعبیر لە ڕای شەخسی خۆی دەکات پەیوەندی بەمنەوە نییە”.

کۆمێنتەکە:

“هەر لەبەر ئەم ترسە، ئەوە چەند ساڵە بە دوای بەبەغایەکی کەڕ و

لاێ دەگەڕێم دەستم ناكەوێ، تاقیبەكم بۆ بكە خێرت دەگاتێ".

لە پشتەوەی پڕۆسەی دروستبوونی نوكتە و دووبارە بەرهەمهێنانەوە و بڵاوكردنەوەیەدا، لە پشتی پەرچەكرداری پێكەنین و زەردەخەنەمان بە نوكتە، توندوتیژییەكی سیستماتیك خۆی گرمۆڵە كردووە، توندوتیژییەك بریتییە لە چەپاندن - كبتكردنی ئازادی، ئازادییەك كە گەڕان بە دوایدا لە دەرفەتەكانی مێژووی تازەدا هیچ ڕێگایەكی كراوەی مسۆگەری نییە، زەرورەتی ئەم گەڕانەش لە ئەنجامی نەمانی باڵانسی هێزدا، بەناچار هەموو ئەم ئاڵۆزییە و ئەم كەبتە بە دووەم جار كەبت دەكاتەوە و دەیكا بە پێكەنین بە نوكتە.

گرێی ئاڵۆز و دژبەیەكی ئەم نوكتەیە لەو خاڵەوە دەست پێدەكات كە كابرایەكی جۆرێك لە دڵنیایی هەیە لە دۆزینەوەی بەباغەكە، ئەمەش تەنیا پەیوەندی بە تواناكانی هێزی پۆلیسەوە نییە لە ڕووی لۆجستیەوە، بەڵكو پەیوەندی بە دڵنیایی هەیە لەوەی هیچ لەم سیستەمە چاودێرییە ون نییە و ون نابێت (چەشنی ئەم جۆرە سیستەمە لە ڕۆمانی ١٩٨٤ی جۆرج ئۆروێڵ باس كراوە)، لەبەردا كابرای خاوەن بەبەغا خاوەنی تەنیا یەك "موتڵەق" كە ئەویش هێزی لەبن نەهاتوو و ئەفسانەیی سیستەمی چاوساغ و موراقەبەیە لە دۆزینەوەی بەباغەكە.

تا ئێرەش ئەمە تەنیا وا مامەڵە لەگەڵ توێكەی دەرەوەی ئەم ترسەی كابرا دەكەین، توێكەی ترسەكە دۆزینەوەی بەباغەكەیە، بەڵام ناووكی ترسەكە ئەوەیە بە دڵنیایی "من كەشف دەبم كە قسەم بە سیستەم گوتووە"، ئیتر لەبەردا لە یەك كاتدا دۆزینەوەی بەباغەكە كۆتایی پڕۆسەی گەڕان و سەرەتای دەستپێكردنی پڕۆسەی موحاسەبە و سزایە!

لۆژیكی پەنای بەرهەمهێنانی نوكتەكە زۆر ئیلتیزامی بە سنوورە داخراوەكانی دۆخی چەپاندنەكە (كەبتەكە) كردووە، بۆیە زیرەكانە، بەڵام بە مەكشوفی دەیەوێ وا نیشان بدات كە ئۆبگێكتیڤەكە بەبەغایەكی وێڵە، بەڵام لە ڕاستیدا ئۆبگێكتیڤەكە خاوەنی بەباغەكەیە، كە بە پێی خۆی دەچێتە بنكەی پۆلیس، بۆ ئەوەی پێشوەختە "پاكانەیەك" بكات بە تاوانێك كردوویەتی.

ترسی خاوەنەكە ئەوەندە ئۆرگانی و بەهێزە كە دەیەوێ ئەڵقەكانی ئەم ڕووداوەی بەڕێوەیە "ئاشكرابوونی خۆی" لە ڕووی كات و زەمەن نا، بەڵكو لە ڕووی قەبارەی پەرچەكردار كورتتر بكاتەوە، بەم چوونەی بە بنكەی پۆلیس برێكەڵك لەو هەیەجانە پڕ لە دڵنیاییە وەردەگرێت كە ڕەنگە "مەرگ"ی بەدوادا نەبێت، بەڵام گرێیەكەش لەبەرەیە كە سامی

کەشف بوون لە بەرانبەر سیستەم لە خودی مەرگ کاریگەرترە، بە تایبەتی چاوەڕێکردنی چرکە بەچرکەی ئاشکرابوون بە جۆرێك تەقێنەرە کە زەمەن چیتر پێوەرێك نییە، بەڵکو "حەتمیەتی ئاشکرابوونە" کە یەقینترین ماشێنی مسۆگەرکردنی کۆتایی چاوەڕوانکردنی ڕووداوەکەیە، بەڵام هێشتا کابرا لە هەوڵی ئەوەدایە بەلای کەمی "نەفیکردنەکی پێشوەختە" تۆمار بکات، نەك بەوەی لە ناخی خۆی باوەڕی بەوە هەبێت کە ئەم نەفییە قەناعەت بە ئەفسەر و موحەقیقی بنکەکە دەکات، بەڵکو ئەو ناڕاستەوخۆ لە تەواوی هێزی لاشعوری خۆیدا بە شوێن تۆمارکردنی ئیعترافێکە بە شێوازی "ئیعتیراف نەکردن"، بۆیە کاتێك دەڵێت هەرچییەك بە بەبەغاکە گوتی ڕای شەخسی خۆیەتی، ئەمە لە دیالێکتیکی ئاوەژووی (دەروون و زماندا) نەگوتراوی ڕاستەقینە جێی لەق دەبێت بە گوتراوێکی ساختە لەبەر بەرانبەرکەی دوو لۆژیکی جیاواز نا، بەڵکو لە بەر دەڕانی "پاڵنەرێک" لە بەرانبەر "پاڵنەرێک"ی تردا.

ئەتمۆسفیری تەواوی نوکتەکە لەسەرەتاوە تا کۆتایی ئەو ئیحایەی تێدایە کە کابرا قسەکەی کردووە، ئەو ئیحایەشی تێدایە کە ئەستەمە موحەقیقی بنکە باوەڕی پێ بکات، واتا نەگوتراوە ڕاستەقینەکە کە لە زمانی زنجیرەیی نوکتەکە هیچ شوێنێکی نییە، بەڵام لە هەموو ڕوویەکەوە گەیشتووە و ئامادەیە، نەگوتراوە مەکشوفەکە ئەوەیە "هەرچییەك لە بەبەغاکە گۆتان لێ بوو قسەی منە"، بەڵام خاوەن بەبەغاکە زۆر بەلاوازی سەرکەشییەکی سوریالی دەکات کە زیاتر لە هەڵبەزین و دابەزینی مریشکی سەربەڕاوی بە سەر دەکات، ئەمەش هیچ پەیوەندییەکی کۆمەڵایەتی و زاتیی نەماوە بە "جورئەت" هەبێت یان نەبێت، بەڵکو وەکوو قوربانییەک بە مەکرەوە دەیەوێ دوا کارت بەکاربهێنێت، ئەو پەنا دەباتە بەر سیحری زمان !

چونکە زمان ئەو ئومێدەی پێدەدات کە بتوانێت دوا گەمەی گەمەکی دەڵاو بکات لە قەناعەتپێهێنانی سیستەمی سیخوڕی، ئەوەش بە مەبەستی "ڕزگار"بوون نییە لەو کردەی لە دەستی دەرچووە، بەڵکو تەنیا دەیەوێ مەودای تەحەمولکردنی تەقانی کەشفبوون و پەرچەکرادری سیستەم درێژبکات.

هەم نوکتەکە و هەم کۆمێنتەکە لە پەیوەندییەکی بەتینی هاوکێشە و پڕەنسیپە دەروونییەکانی "درکاندن- یان قۆناغێك واوەتر دانپێدانانی "ناڕاستەوخۆن. دکتۆری دەروونی بەر لەوەی نەخۆش بگەیەنێتە قۆناغی درکاندن، جا درکاندنەکە بە قۆناغی "نەفی" تێپەڕێت یان نا، دەخۆك لە متمانە دروست دەکات بە نەخۆش وەکوو تاقە دەرفەتی داگرتنی ئەو بارە قورسە لە ناکەکی و پێشوەییەکانی

ناوەوە.

سۆشیال میدیا وەکوو هەڵبژاردە دیزاین نەکراوە بۆ ئەوەی ڕۆڵی هەمان ئەو متمانەیە ببینێت کە دکتۆری دەروونی بە نەخۆش دروستی دەکات، بەڵام فەیسبووک لە تەمەنی ئێستای خۆیدا بارگاوی بووە بە زۆر دیاردە کە دوورە لە ئامانجی دروستکردنی، هەندێک ئەرکی نافەرمی بەسەر بارکراوە کە "ئاڵودەبوون" لە نێویدا ڕۆڵە کۆمەڵایەتییەکەی گۆڕیوە بیکا بە عیادەیەکی دەروونی نافەرمی، بەدەنیاییش "ناتەندروست"ی گشتی خۆڕایی، کە ئەرکە سایکۆلۆژییەکە تەنیا بریتییە خولقاندنی فەزای نمایش و دەرخستن و درکاندن، بە تەعبیرێکی تر هەمان ئەرکی "گوێگرتن"ی دکتۆری دەروونی دەبینێت، بەبێ ئەوەی لە بەرانبەردا هیچ بەرپرسیارێتییەکی لە چارەسەر هەبێت.

لەم نێوەدا نەخۆشییەکان و نەخۆشەکان وەکوو تەوژم و شەپۆلی کۆمەڵایەتی بە ئاڕاستەی جیاواز دەڕۆن و دەچن، کە تەشخیس-دیاریکردنی پرسیاری ئەوەی کە "نەخۆش" گرنگییەکی ئەخلاقی یان تەندروستی نەماوە، بەڵکو دەرهاویشتەکانی ڕۆژانەی ئەم هەموو "درکاندنە" دەستەجەمعیانە وەکوو سیمپتۆمی عیلەتی سیستەمێکی سیاسی ڕەق لە پشتی نوکتە و نەفرەتەکانی ئەم فەزا کۆمەڵایەتییە خۆی مەڵاس داوە.

ئەم فەزا کۆمەڵایەتییە تا سنوورێکی بێ سنوور کراوەیە تا ڕادەیەکی ترسناک کراوەیە کە هەموو تراژیدیایەک تەنیا بە فلتەری کۆمیدیا بۆی هەیە بگاتە جێ، کە ئەمە خۆی لە ئەنجامی کۆتاییدا مەبەستی کۆتایی "درکاندن" خاڵی دەکاتەوە و بەپێی ئەو ڕادە لە بەرهەمهێنانەوە تراژیدیا بە ڕوخساری کۆمیدیا جۆرێك لە ئەبەدییەتی سروشتی وەرگرتووە و لە دووبارەبوونەوە ناوەستێ.

کاتێ کۆمێنتەکە دەخوێنینەوە لە بەرانبەر درکاندنێکی گاڵتەئامێزدا بانگەوازێك دەبینین، هەڵبژاردەیەك دەبینین کە بریتییە لە دۆزینەوەی بەبەغایەکی لاڵ کە قسەکانمان بە سیستەم نەگۆڕێتەوە و کەشفمان نەکات، هەڵبژاردەی گەڕان بە دوای بەباغەی لاڵ لە هەمان کاتیشدا مانیفێستی "قسە نەکردنیشە" تا ئان و ساتی دۆزینەوەی مەحاڵێك (بەبەغای لاڵ) !

ئەم هەڵبژاردنە بە بەراورد بە ئەسڵی نوکتەکە هەڵوەستەکە چەند قۆناغێك لە پاشترە و خۆپارێزە لە ئاکتی قسەکردن، چونکە ئەو مەرجی

پشوختی قسکردن دبستتو ب محاك ك قسكردن نگا ت گوكانی سیستم، ب كورتی پشنیاری "بدنگی و كپی"، بام ب یك جیاوازی لهموو جر هبژاردیكی تری بدنگی ك ئویش ئو لر بانگوازك دكا ب بدنگبوون.

ئم بانگواز استا ل دم و ل شونك دردچت ك ل ووی واقیعیو دب دووربت ل برژوندی سیستم، بام ب مبست یان ل ئنجامی فشلی فلتری گینی تراژیدیا ب كمیدیا بت، نامی سیستم دز دكات نو دركاندنكان، نامیك ب وخسارکی پاسیفیست و سرگردان، بام ب ناوككی دیسپلینخواز دچرپن ب گوماندا ك "بدنگی" هبژاردیكی مومكینتر ل "دنگ هبین"، بوونی ببغایكی لا ئاماژیك ب فزایكی ئمینتر و دنیاتر ك قس ب سیستم ناگات و هیچ سزایك ل ئارادا نابت، لوش گرنگتر ئگر ببغای لات دست بكوت، واتا خت بخیت گروی هلومرجی محای قسكردن، ئو دمی ل تقاندن ترسناككی پارزراو دبیت ل تقاندنی چاوكردنی ئاشكرابوونت ك قست ب سیستم گوتوو!

گفتوگ لگ هونرمند شرزاد حیدری.. هقپیقین- كامران حاجی ئلیاس

هونرمند شرزاد حیدری: موزیكی كوردی وك میلدی هیچی كمتر نی ل ئاستی میلدیكانی جیهان
هونرمند شرزاد حیدری: پیمانگاكان ل كوردستان ،بت پگیكی زر پیرز ب پگیاندنی چندین هونرمند
هونرمند شرزاد حیدری:لسردستی هونرمند(زرارمحمد مستفا) ئلف و بی موزیك فربووم
هونرمند شرزاد ئكرم حیدری ناسراو ب (شرزاد حیدری) یكك ل ژنیار بتوانكانی كوردستان دستپكی هونریكی دگرتو ب تیپی موزیكی پاشای گور ل شاری رواندز كات ل

1977-7-1 یەکێك دەبێت لەدەستەی دامەزراندنی تیپی موزیکی پاشای گەورە ئەو لەگەڵ چەندین تیپی موزیکی ناوداری کوردستان عێراق کاری کردوە وەکو تیپی مۆسیقای پاشای گەورە، تیپی مۆسیقای سلێمانی، تیپی سەمفۆنیای نیشتمانی عێراق، گروپی موزیکی پەیمانگەی هونەرجوانەکان، ئۆرکێسترای کوردستان تیڤی ،گورپی موزیکی پەیمانگای هونەر جوانەکانی هەولێر ..چەندین بەرهەمی ناوازەی هەیە ئێمە بۆ زیاتر ئاشانا بوون بە چالاکییەکانی لە نزیکەوە بە چەند پرسیارێك بەسەرمان کردەوە.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

***سەرەتا بابزانین دەسپێکی هونەرمەند شەرزاد حەیدەری چۆن دەستی پێکرد؟**

- ئەگەر ئاوڕێك لە رابردوو بدەینەوە لە رووی هونەرییەوە کۆمەڵگەکەمان زۆر گرنگی بەهونەر نەدەدا بەڵکو زۆر جاریش بەچاوێکی سووك سەیری هونەریان دەکرد، ئەمەش تاکێکی ناو ئەو کۆمەلگەیەین بۆیە بۆمنێك لە تەمەنی منداڵیم ئەستەم بوو کاری موزیك بکەم بەڵام خانەوادەکەمان کە لە بنەماڵەی (حیدەرییەکان) نین، باوکم بە (ئەکرەم حیدەری) ناسرابوو،تارادەیەکی زۆر باش حەزی لە بواری رۆشنبیری هونەر بووهەر بۆیە ئەوهاوکارم بوو، کاتێ باوکم لە سەرەتای حەفتاییەکانی سەدەی رابردوو سەرۆکی شارەوانی شارۆچکەی (هەریر) بوو ئەو کات لەو شارۆچکەیە خوولێکی هونەری موزیکی کردەوە ئەوە دەرفەتێکی زۆر باش بوو بۆمنێك چونکە هەرلەو خوولەوە حەزو ئارەزووم بۆ موزیك دەستی پێکرد بەتایبەتی بە ئامێری کەمان.
  دوای ئەوە ئێمە ماڵمان گواستراوە بۆ شاری رواندز لە قوتابخانەی پاشای گەورە دەستم بەخوێندن کرد بە هۆی بوونی مامۆستا (زرار محەمەد مستەفا)، کە مامۆستای هونەر بوو لە قوتابخانەکە ئەو مامۆستایە گروپێکی سرودو گۆرانی لە نێو قوتابیان پێك هێنا کە لە زۆربەی چالاکییەکانی قوتابخانە بەشدار بووین ،لە 1977-7-1 مامۆستا زرار خوولێکی موزیکی لە وەرزی هاوین دا کردوە بۆ ئامێرەکان (کەمان، عود ساز، ئەکۆردیۆن، بانگۆز،ئیقاع، گیتار) بەندە لەسەر ئامێری کەمان لە خوولەکە بەشدار بووم، دوای 3مانگ لە راهێنان و پرۆڤە کردن لە 1977-10-1 یەکەم نمایشمان لە نێو گۆڕەپانی قوتابخانەی پاشای گەورە بەبۆنەی دەستپێکردنی ساڵی نوێ

خوێندن سازکرد، ئیتر لەو ساتەوە تیپی مۆسیقای پاشای گەورە کەوتەچالاکی هونەری ئەندامانی تیپەکەیش بریتی بوون لە (چەتە ساڵح نەورۆز، شێرزاد حەیدەری، سیروان عەبدوڵڵا، ئامانج غازی، فاروق باپیر، سەید ئەحمەد رواندزی، رزگار جەودەت، ڕێبوار نوری، بژار نوری..).

دوای ئەوە لە سالی 1981 لە پەیمانگەی هونەر جوانەکانی موسڵ / بەشی مویك وەرگیرام و لەساڵی 1986 بە پلەی زۆر باش دەرچووم، لەهەمان کاتدا لەگەڵ تیپی مۆسیقای پاشای گەورە لە چالاکییەکانمان بەردەوام بووم و چەندین بەرهەممان بە گۆرانیبێژان تۆمار کرد وەکو هونەرمەندان (نجمەی غولامی، کاەی، ئەبوبەکری لەکزی، هاوتا ئەسعەد، وەلی دەسکی، سلێمان ئەحمەد، خدر بەجانی، سەلام وسامان مرادی چەندانی تر..

وەستگەیەکی تری ژیانی موزیکیم لە ساڵی 1987 تا 1990 ئەندامی تیپی سەمفۆنیای نیشتمانی عێراق بووم زیاتر لە (40) کۆنسێرت بەشدار بووم لە ساڵی 1996-2000 چەندین خوولی موزیکم لە شارەکانی (رواندز، رانیە، سۆران) کردەتەوەو بەرهەمی باشی هەبوو چەندین کادری هونەری لە بواری موزیك پێگەیشتن . هەروەها لەسنووری شارەکانی (سلێمانی، هەولێر، رانیە، هەڵەبجە، چوارقوڕنە) چەندین کۆنسێرتم ئەنجام داو هەر لەم ساڵانەش لەپسراوی هونەرمەندانی راپەرین بووم.

لە ساڵانی 200-2005 ئەندامی ئەنجوومەنی باڵای یەکێتی هونەرمەندانی کوردستان بووم لە سەرەتای سالی 2000 پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی رانیەمان دامەزراند و دوای ئەوە وەسگەی ژیانم گواستەوە بۆ شاری سلێمانی و ساڵی 2000 تا 2022 مامۆستای پەیمانگەی هونەرەجوانەکانی سلێمانی بووم بەشدار سەرجەم چالاکییەکانم کردووە وەکو ژەنین، دابەشکردنی مۆزیك، ئەستاش مامۆستای بەشی مۆزیکی پەیمانگەی هونەرەجوانەکانی هەولێرم جگە لەوەش بەشداری زیاتر لە (100) بەرنامەی تەلەفزیۆنییم کردووە .

بەماوەی (2) ساڵ بەشداری خوولی هاوینەی موزیکم کرد لە زانکۆی مۆزارتیۆم لە وڵاتی نەمسا، لەوەش بەشداری چەندین کۆنسێرتم کرد .

- **دیارە خاوەن ئەرشیفێکی دەوڵەمەند باشە بابزانین کێن ئەوانەی هاوکارو پاڵپشتیان کردوویت لە بواری موزیك دا؟**
- بەگومان زۆرن ئەوانەی هاوکارو پاڵپشتیان کردووم، سەرەتا زۆر سوپاسی خانەوادەکەم دەکەم کە هاوکاری زۆریان کردم بۆ ئەوەی بچمە نێو جیهانی موزیك،لە هەمان کاتدا مامۆستای

هونەرمەنـــد(زرارمحەمەد مستەفا)، هاوکـــار و پـــاڵپشتی زۆری کردووم لەرێگەی ئەو هونەرمەندەوە فێری ئەلف و بێی موزیك فێربووم ، بۆیە هات دەمرم منتباری دەبم چونکە جگەلە هونەر هەمیشە ڕێنمایی و ئامۆژگاری دەکردین بۆ ئەوەی ببینە تاکێکی بەسوودی ناو کۆمەڵگە.

***وەکو ئەندامێکی کارای تیپی مۆزیکی پاشای گەورە، بۆچی لە ئەستادا تیپەکە بەرهەمتان نیە؟**

- تیپی موزیکی پاشای گەورە تا ساڵی 1993 کاروچالاکی بەردەوامی هەبــوو بە ئاســتێکی زۆر بـــاش، بەڵـــام بەداخەوە بەهۆی شەڕی ناوخۆ زۆربەی ئەندامانی ئەو تیپە پەرت بڵاوبوون هەندێکیان بۆ دەرەوەی وڵات کۆچیان کرد، هەندیکان بۆ شارەکانی هەولێر و سلێمانی هەروەها بژێوی ژیانیش کاریگەری خۆی هەبوو بۆیە نەمـان تـوانی وەکـو جـاران کۆبـبینەوە و چـالاکی ئەنجـام بدەین. بەڵام لە ئێستاوە ماوەی دووساڵە خۆمان کۆکردۆتەوە، چەنـدین لاوی تـازە مـوزیکیش دورسـت بـووە، بەهۆی کـردنەوەی پەیمانگەی هونەرجوانەکانی رواندز توانیمان لە مانگی هەشتی 2023 (دیـدار و فیسـتیڤاڵی رۆژی هـونەر) ئەنجـام بـدەین، بگەرێینەوە سـەر کارەکانمـان بەوهیـوایەی بتـوانینن لە 2024-7-1 کە رۆژی هونەرە لە رواندز فیستیڤاڵێکی نایاب بەو بۆنەیەوە ئەنجام بدەین.

***کـامەن ئەو هونەرمەنـدانە، کە بە ژنیـان سـەرسامیت و کاریگەریان لەسەر تۆ هەبووە؟**

- ئەوەی راستی بێت من زۆر سەرسام بووم بە ژەنینی هەردوو هونەرمەنـدی گەورەی کـورد (ئەنـوەر قەرداغـی) و (دلشـاد محەمەدسەعید) ئەو دوو هونەرمەندە لە باری ژەنین و ئامادەکار و دانانی موزیك بەتوانان لە هەمان کاتدا ڕۆڵێکی بەرچاویان هەبوو لە خزمەتی هونەری موزیکی کوردی.

چۆن موزیکی کوردی، دەگاتە ئاست موزیکی جیهانی؟

- موزیکی کوردی وەك میلۆدی و فۆرم هیچی کەمتر نییە لە ئاستی میلۆدییەکان و فۆرمەکانی موزیکی تری جیهان، بەڵام لێرە خاڵێك هەیە ئەمەی موزیسیانەکان یاخود ئەوانەی لە بواری (دانان)ی موزیك کاردەکەن دەبێت سوود لە تیۆرییەکان و جوانکاریانەکانی موزیکی جیهانی وەربگرین، لە نێو میلۆدییەکانی خۆمان بەکاری بین ئەو کاتە موزیکی کوردی بەرەو ئاستێکی باشتر دەڕوات لەم بوارشەدا کۆمەڵێك لە

(کۆمپۆسەرەکان) دانەرەکانی موزیکی کورد کاریان لەسەر ئەمە شێوازە کردووە موزیکی کوردیان گەیاندەتە ئاستێکی باش وەکو هونەرمەندان (عەبدوڵا جەمال سەگرمە، دلشاد محەمەد سەعید، کارزان محمود فقێ، زێرەك قەرداغی...هتد)،ئەم هونەرمەندە بەرێزانە لە کوردستانی باشوور کاری نایابیان ئەنجام داوە.

***وەکو هونەرمەندێك، لایڤ موزیك بۆ ژنیار تاچەند پێویستە؟**

- من دەمەکە وتوومە (لایڤ موزیك) یاخود موزیکی راستەوخۆ کارێکی ئاسییە،وەك کارەکانی تری ژیان ،لە هەموو بوارەکاندا،بەڵام بەمەرجێك ،موزیکی کوردی نەکاتە قوربانی موزیکی تورکی و عەرەبی ئەوانی تر.ڕوون و ئاشکرایە ژەنیارەکانمان ئەرك و شەو نەخونیان زۆر کردوە تابگەن بە ئاستێکی باشی ژەنیین تا بتوانێت ژیانی ئاسایی خۆی دابین بکات لە ڕێگەی لایڤ موزیکەوە وەك هەموو پسپۆریەکانی تری ژیان. بەداخەوە ئەم کارە تەنها لەناو کوردا کارێکی نامۆیە یاخود بە باشی نازانن،کەچی لە هەموو دونیا ئەم کارە بەرێزییەوە سەیری دەکرێت ئەوانەی لایڤ موزیك دەکەن ژنیاری زۆر باشن و ئاستێکی زۆر باشیان هەیە نابێ ئەوەشمان لەبیر بچێت ژەنینی راستەوخۆ زۆر قورسترو گرانترە لە ژەنینێك کە بەشێوەی تۆمار کردن بێت ،لەهەمان کاتدا لایڤ موزیك توانستی ژنیار بەهێز دەکات لەڕووی کرداریدا.

***لەناو موزیکی کوردیدا،لەئێستادا چەندین فۆرم وشێوازی جیاواز هەن ئاستی موزیکی کوردی چۆن دەبینیت؟**

- موزیکی کوردی خاوەنی چەندین فۆرمی جوانی موزیکین ،چەندین فۆرمی موزیکمان هەیە وەك (حەیران،لاوك، قەتار، ئەڵاویسی، سیاچەمانە...) ئەمانە نموونەی فۆرمی جوانی کوردین ،بەڵام دەبێت بەشێوەیەکی زانستی کاری لەسەر بکرێت بۆ ئەوەی جوان و پیرۆزتریان بکەین وبۆ موزیکی گەلانی جیهان بیاناسێنین.

***بەڕێزتان ساڵانێکە مامۆستای بەشی موزیکن لە پەیمانگەی هونەرەجوانەکانی سلێمانی و هەولێر چۆن دەڕوانیتە ئاستی قوتابیان ؟**

-پەیمانگەکان لە کوردستان ،بەتە پێگەیەکی زۆر پیرۆز بۆ پێگەیاندنی چەندین هونەرمەند لە هەموو بوارەکان دا بەتایبەتی لە بواری موزیك زۆربەی هەرە زۆری ژنیارە بەتوانەکان دەرچووی پەیمانگەی هونەرجوانەکانن ،لە ئێستادا چەندین تیپی موزیکی لەکوردستان هەن بەشی زۆریان بەرهەمی

ئەم شوێنە هونەرییەن بۆیە کاریگەری ئەرێنی هەبووە ، بەڵام من
لەگەڵ زۆری بەری نیم لە کردنەوی ئەو هەموو پەیامانگەیانە
بەباشی نازانم ناکرێت لە هەر شارێك پەیمانگە یەك هەبێت
، بۆیە من پێشنیار دەکەم پەیمانگاکان کەم بکرێنەوە چونکە
ئەوەندە کادیری هونەری زۆرمان نییە بۆ ئەوەی ئەو
هەموو پەیمانگەیانە بەرێوە ببن.

***ماوەیەکە لەگەڵ چەند هونەرمەندێك،خەریکی دانانی میتۆدێکی هونەرین بۆ وانەی پەروەردەی هونەری لە ناوەندەکانی خوێندن ئەکرێت روونکردنەوەیەك لەسەر ئەم بابەتە بدەیت ؟**

- ئەوەی راستی بێت لە ئێستادا لە وەزارەتی پەروەردە لە بەرێوەبەرایەتی پرۆگرامەکان خوێندن من وەك سەرۆکی لیژنەی ئامادەکردنی رێبەری مامۆستا و پرۆگرامی خوێندنی پەروەردەی هونەرم بۆ بازنەکانی (1،2) وبەشێوەی دیجیتاڵکردنی پرۆگرامەکانی خوێندن بۆ ئەو بازنانەی لەسەرەوە ئاماژەم پێکرد بەمەبەستی تۆمارکردن و دانانی ئاواز بۆ هۆنراوەکانی ناو دەسپاکی لەگەڵ ئەندامانی لیژنەکە کاری زۆر باشمان کردووە لە ئێستادا گەیشتونەتە قۆناغی کۆتایی کارەکانمان هەنگاوی باشمان بڕیوە.
سەبارەت بە وانەی پەروەردەی هونەر و میتۆدەکان و رێبەری مامۆستالەم بوراەشەدا کاری زۆر باش کراوە بەپێی پسپۆرییەکان واتە هەرسێ بەشە هونەرییەکە(موزیك،شانۆ وشێوەکاری)، بۆیە ئەو رێبەرە ،زۆرگرنگ دەبێت بۆ مامۆستایانی وانەی پەروەردەی هونەری، بەوهیواییەی لە ساڵی داهاتووی خوێندن ئەو رێبەرە بە مامۆستایانی هونەری ئامادە بێت ببێتە فاکتەرێکی باش بۆ وانەی پەروەردەی هونەری.
***ئەمە لە کۆتایی ئەم هەڤپیڤینەدا زۆر سوپاست دەکەین.**

- منیش سوپاسی ئێوە و خوێنەران دەکەم زۆر سوپاس.

سەربانی قوتابخانەی پاشای گەورە 1985

ئایا سۆسیالیزم لە ئێراندا دادەمەزرێت؟ (بەشی کۆتایی).. حەمید تەقوایی

وەرگێڕانی:کاوە عومەر دیمانەی حەسەن ساڵحی لەگەڵ حەمید تەقواییدا

حەسەن ساڵحی: ئەو ئاڵوگۆڕانەی باست کرد لە ڕوانگەی ئابووری و کۆمەڵایەتییەوە چ ڕۆڵێکی دەبێت لە ئێرانی سۆسیالیستیدا؟

حەمید تەقوایی: سەرەتا پێویستە ئەوە ڕوون بکەمەوە کە ئێمە دەمانەوێت کۆمارێکی سۆسیالیستی لە ئێران دابمەزرێنین و لە هەر شوێنێکدا لەم چاوپێکەوتنەدا ئاماژە بە ڕێوشوێنی “ئێمە” بکەم، مەبەستم ئەو ڕێوشوێنانەیە کە حزبی ئێمە پێی وایە دەبێ لە لایەن دەسەڵاتی شوراییەوە ئەنجام بدرێت لە کۆمارێکی سۆسیالیستیدا. پێشتر سەبارەت بەو ڕێوشوێنە دەستبەجێیانەی کە دەبێ لە دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی بگیرێنەبەر، ڕوونم کردۆتەوە. لێرەدا تەنیا ئەوەتان بیردەخەمەوە کە لابردنی دەستبەجێی مافیای ئابووری کە خاوەنی زیاتر لە ٥٠٪ی ئابووری ئێران لە ژێر دەستی ئەواندایە.بەخۆڕایی کردنی چاودێری تەندروستی، خوێندن،

گواستنەوە،و گەیاندن و خزمەتگوزارییەکانی دیکەی شار و خۆشگوزەرانی لە یەکەم ڕێکارەکانی حکوومەتی سۆسیالیستی دەبێت. لەم حاڵەتەدا هەروەها ڕوونم کردەوە کە کۆمەڵگای ئێران دەوڵەمەندە بە سەرچاوە دارایییەکان وجێبەجێ کردنی ئەو هەنگاوانە بەتەواوەتی گونجاوە تێیدا. بەڵام لە ئاستێکی بنەڕەتیتردا، بە ئەوەی بەرهەمهێنانی سۆسیالیستی ڕێکبخرێت، واتە بەرهەمهێنان لەسەر بنەمای دابینکردنی پێداویستییە گشتییەکان نەک قازانج، پێویستە ئەو سیاسەتانە ڕێکبخرێن کە لە بنەڕەتدا لەسەر بنەمای شۆڕشی پیشەسازی چوارەم بن. خاڵی یەکەم ئەوەیە کە پێویستە تەکنەلۆژیای دیجیتاڵی – کۆمپیوتەر و ئەلیکترۆنی، ئینتەرنێت و ڕۆبۆت و ئەپلیکەیشن (ئەپ) و پلاتفۆرمی سۆشیال میدیا و هەروەها زیرەکی دەستکرد و دەستکەوتەکانی تری شۆڕشی پیشەسازی چوارەم بەکاربهێنین – چ لە پیشەسازییە گەورەکان و چ لە بواری بەرهەمهێنان و خزمەتگوزاریدا کە لەلایەن تاک و گروپە بچووکەکان و هەوڵە هاوبەشەکانەوە لە ئینتەرنێت و ئۆنلاین دابین دەکرێن. ئەمە ئەپە بێبەرامبەرەکان و سەرچاوە کراوە open source فراوان دەکەین و هەوڵدەدەین خزمەتگوزاری زیاتر بخەینە بەردەستی کۆمەڵگە بە خۆڕایی یان بە تێچووی زۆر کەم. بە یارمەتی پرۆگرام و ئەپەکانی کۆمپیوتەر و بەکارهێنانی زیرەکی دەستکرد دەتوانرێت جۆرێک لە بەرهەمهێنان ڕێکبخرێت کە بە تەواوی دوور بێت لە بیرۆکراسی و بەڕێوەبردن و خاوەنکار و خاوەندارێتی. نموونەی ئەم جۆرە بەرنامانە، وەک ئۆبەر کە لە سەرەوە ڕوونم کردەوە، لە ئێستادا لە کۆمەڵگا سەرمایەدارییەکاندا بەکاردەهێنرێن. دەکرێت فاکتەری خاوەنکار و خاوەندارێتی ئەو بەرنامانە کە بە تەواوی زیادەڕۆیی و ناپێویستن، نەهێڵرێت و بە ئاراستەی سیاسەتی سۆسیالیستی بەکاریان بهێنرێت. ئەو نموونانەی تر کە باسم کرد – ویکیپیدیا و بەرنامەکانی سەرچاوە کراوە open source و بەرهەمهێنانی زیادە بە هاوکاری ئامێری چاپی سێ ڕەهەندی و airbnb و زیرەکی دەستکرد و ڕۆبۆت و هاوشێوەکانیان – هەموویان دەتوانن سەربەخۆ بن لە قازانج و کێبڕکێ، کە ئەمڕۆ تەنها لە ڕووی ماف و یاساییە. نەک پێداویستییە بابەتییەکانی بەرهەمهێنان، زاڵیان کردووە، بە ئەوەی ڕزگار بکرێن و بە شێوەیەکی بەرفراوان لە خزمەت بە وەڵامدانەوە بەدابینکردنی پێداویستییەکانی کۆمەڵگا بەکار بهێنرێن. بە کۆمپیوتەرکردنی بەرهەمهێنانی کاڵا و خزمەتگوزارییەکان تا دەتوانین، بەڕێوەبردنی زیرەکی دەستکرد، بڵاوکردنەوەی کۆدی کارپێکردنی بەرنامەکان و پلاتفۆرمی سۆشیال میدیا بە ئاشکرا (سەرچاوەی کراوە open source) ، بەرهەمهێنانی سامان زیاد دەکەین لەگەڵ کەمکردنەوەی کاتەکانی کارکردن. خاڵێکی

تر ئەوەیە کە بە کەمێک وەرگرتن لە زیرەکی دەستکرد ئامانج و ئامانجی قازانج لە بازاڕ دوور بخرێتەوە، بەڵام ڕۆڵی بازاڕ لە دابینکردن و خواست و دابەشکردنی کاڵاکان و میکانیزمی ڕێکخستنی قەبارەی بەرهەمهێنان لە هەر کەرتێکدا دەتوانێت پارێزگاری لە بکرێت. لە بازاڕی سەرمایەداریدا ئەم هۆکارانە بە زیادبوونی قازانج و ڕێژەی قازانج لە هەر کەرتێک و گواستنەوەی سندوقەکان بە کەرتە قازانجدارەکان دیاری دەکرێن. بەڕای من تەواو ئەگەری ئەوە هەیە کە بە یارمەتی بەڕێوەبردنی زیرەکی دەستکرد، لە پلاندانانی ئابووریدا، لەبری تەرکیزی قازانج، دابینکردنی پێداویستییەکانی کۆمەڵگا پرەنسیپ بێت و لەسەر ئەم بنەمایە بڕی بەرهەمهێنانی کاڵا و… خزمەتگوزارییەکان لە کەرتە جیاوازەکاندا ڕێکدەخرێن و دیاری دەکرێن. شۆڕشی پیشەسازی چوارەم ئەم هەنگاوانەی بە تەواوی کردۆتە کارێکی گونجاو. بەرهەمهێنان لە ئێرانی سۆسیالیستیدا لە بنەڕەتدا لە شێوەی هاوکاریکردن و هەرەوەزیدا بەڕێوەدەچێت، ئەمەش بەو مانایەیە کە بەڕێوەبردن و خاوەن کار، نە تایبەت و نە حکومی، لە سەری کۆمپانیا و ناوەندەکانی بەرهەمهێناندا نین و قازانج یان بەهای زیادکراوی ئەو… کاری کرێکاران، بەڵکو هەموو کاروبار و بڕیارەکان لە دەستی کرێکاران و ئەو جەماوەری خەڵکدایە کە لە شوراکاندا کۆبوونەتەوە. دروشمی ئەمە ئەوەیە: کە هەریەکەس بەپێی توانای و بە هەریەکەس بەپێی کارەکەی. ئەمەش بەو مانایەیە کە کرێ بە پشتبەستن بە سەبەتەی بژێوی و بەهای کار دیاری ناکرێت، بەڵکو بەهای ئەو کاڵایانە دیاری دەکرێت کە هەر کرێکارێک بەرهەمی دەهێنێت. ئەمەش بە واتای هەڵوەشاندنەوەی کار وەک کاڵایەک. بە سەقامگیربوونی تەواوەتی بەرهەمهێنانی سۆسیالیستی، دەتوانین لەوە تێپەڕین و هەمووان دەتوانن چێژ لە سامانی کۆمەڵایەتی نەک تەنانەت بەپێی کارەکەی بەڵکو بەپێی پێویستی خۆیان وەربگرن. ئەمەش بە واتای داننان بە مافی بژێوی ژیان و ژیان بەبێ گوێدانە بڕی کارێک کە مرۆڤەکان ئەنجامی دەدەن. (دانی مووچەی بنەڕەتی هەنگاوی یەکەمە بەرەو ئەم ئاراستەیە). “لە هەریەکەیانەوە بەپێی توانای خۆی بە هەریەکەیان بەپێی پێویستی خۆی” کار لە پێوەرێک بۆ دابینکردنی بژێوی ژیانەوە دەگۆڕێت بۆ چالاکییەکی داهێنەرانە و هۆشیارانە و خۆبەخشانە. ئەمەش لەگەڵ گەشەی بەرهەمهێنانی سۆسیالیستی و زۆربوونی کاڵا و خزمەتگوزاریی پێویستی کۆمەڵگا مەیسەر دەبێ و ئەوە ئایندەیە کە زیاتر لە جاران لەگەڵ شۆڕشی پیشەسازی چوارەمدا لە دیدگای ئێمەدایە. ڕوونە کە سۆسیالیستیکردنی تەواوەتی بەرهەمهێنان لە هەموو بوارەکاندا و دواجار بەدیهێنانی دروشمی “لە هەریەکەوە بەپێی توانای خۆی بە

هەریەکەیان بەپێی پێویستی خۆی" یەکسەر مومکین نییە و پێویستی بە کات هەیە. ڕەنگە لە هەندێک ناوەندی بەرهەمهێنان دا دەستبەجێ ڕزگاربوون لە سەرمایە نەتوانرێت، بەڵام تەنانەت لەم ناوەندانەشدا دەتوانرێت ئیستغلالکردن بە شێوەیەکی کردەیی هەڵبوەشێنرێتەوە، بەو مانایەی کە حکومەتی شوراکان جیاوازی نێوان بەهای بەرهەمەکە و بەهاکەی دەداتە کرێکاران لە کاڵاکە، واتە بەهای زیادە. بە واتایەکی تر، هەرچەندە ئەگەری ئەوە هەیە ئەو کەرتانەی کە بە هۆی هۆکاری جۆراوجۆرەوە، یەکسەر پراکتیکی نین بۆ ڕزگاربوون لە سەرمایە، لەسەر بنەمای قازانج کار بکەن، بەڵام ئەم قازانجە لە داهاتی هەموو کۆمەڵگا دەدرێت و نا لە ئیستغلالکردنی کرێکارانەوە.
ئەمانە ئەو ئاراستە و گرنگترین کردارانەن کە لەسەر ئاستی ئابووری ئەنجام دەدرێن. لە ڕوانگەی سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە گرنگترین کردار دامەزراندن و سەقامگیرکردنی شوراکانە وەک ئۆرگانی حکومەت.
پێشتر جەختم لەسەر ڕۆڵی شوراکان کردووەتەوە و ڕوونم کردووەتەوە کە چۆن حکومەتی شوراکان و ئیدارەی شوراکانی کۆمەڵگا بە تەواوی لە ڕێگەی تۆڕی سەرتاسەری شوراکانەوە بە بەکارهێنانی ئینتەرنێت و ئیمکاناتی ئەلیکترۆنی بە تەواوی دەکرێت. ڕێکخستنی تۆڕی شوراکان ڕێگە نادات هیچ جۆرە هەرەمێکی دەسەڵات لە سەرەوە بێتە خوارەوە و هەر جۆرە بیرۆکراسییەکی ئیداری دروست بێت. بە تایبەت لە ئێراندا ئەم بابەتە زەمینەیەکی کۆمەڵایەتی زۆر لەباری هەیە، چونکە ڕێکخستن و بانگەشەکردن لە ڕێگەی سۆشیال میدیاوە شتێکی باو و بزووتنەوەی شورای و خواستی ئیدارەی سۆڤیەت بابەتی مێژووە و لە بیروڕای گشتیدا بە باشی ناسراوە. کرێکاران و جەماوەری خەڵکی ئێران لە دوای شۆڕشی ١٣٥٧ەوە هەرگیز ئازادییان بە پەرلەمان و هەڵبژاردنی پەرلەمانییەوە گرێ نەداوە و ئەمەش زەمینەیەکی زۆر لەبار بۆ دامەزراندنی حکوومەتی شورایی لە ئێراندا دەڕەخسێنێت.
پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی، پێمان خۆش بێت یان نا، قۆناغێکمان دەبێت. ئەو ماوەیەی کە پێویستە بە دامەزراندنی تەواوەتی و سەقامگیرکردنی حکومەت، جا چ شورا بێت یان بە هەر شێوازێکی تر. لەم قۆناغی گواستنەوەیەدا پێویستە خەڵک بە شێوەیەکی بەرفراوان بەشداری بکەن لە بڕیاردان. هەندێک بڕیاری وەک پەسەندکردنی دەستوور و دیاریکردنی ناوی سیستەمەکە لە ڕێگەی ڕیفراندۆمی سەرتاسەرییەوە دەدرێت. بەڵام جگە لەوەش لە قۆناغی گواستنەوەدا، بەو پێیەی هێشتا شوراکان لەسەر ئاستی سەرتاسەریدا بە تەواوی پێکنەهێنراون، دەکرێت بە ئەنجامدانی ڕیفراندۆم و ئاماژەدان بە دەنگی ڕاستەوخۆی هەموو خەڵک بڕیاری جێبەجێکردن و دانانی بەرپرسان بدرێت. هەروەها ئینتەرنێت ئاسانکارییەکی زۆری بۆ

ڕیفراندەمەکان کردووە. بەشێک لە ڕووشوێنە دەستبەجێیەکانی ڕۆژی دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی، دیاریکردنی ئەرکە لەگەڵ ڕژێمی پێشوو. ڕێبەران و بەرپرسانی کۆماری ئیسلامی کە ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ دەستیان لە تاوان و سەرکوتەکانی حکومەتدا هەیە، لە دادگای دادپەروەرانە و ئاشکرادا دادگایی دەکرێن، بەڵام هیچ کەسێک سزای لە سێدارەدانی بەسەردا نادرێت. ئەمە ڕایدەگەیەنین لە ڕۆژی یەکەمەوە لەسێدارەدان قەدەغەیە و لە ڕۆژی یەکەمەوە یاسای هەڵوەشاندنەوەی لەسێدارەدان جێبەجێ دەکەین. ئەمە زیندانی هەتاهەتایی بە نائینسانی دەزانین و ئەم جۆرە سزایە قەدەغە دەکەین. لایەنێکی تر کە پێشتر جەختم لەسەر کردەتەوە دەستبەرکردنی ئازادییەکانە. ئەمە ئازادی هەموو جۆرە حزب و ڕێکخراوە ناحکومییەکانمان دەوێت کە ئەمڕۆ بوونیان هەیە – لیژنە و سەندیکا و شورای کرێکاری، ناوەند و دامەزراوە، کۆمەڵە، ڕێکخراوە ناحکومییەکان و هتد، و ڕێکخراوەکانی تر کە ڕەنگە سبەی سەرهەڵبدەن- و ئەمە هاندەدەین و هاوکاری دەکەین بە دامەزراندنی ئەوانە – ئەمە بە شێوەیەکی یاسایی و پراکتیکی دەستەبەری دەکەین. ئێرانی سۆسیالیستی دەبێتە خاکی ئازادی بێ کەت و مەرجی قسەکردن و بیروڕا، قەڵەم و چاپەمەنی، ئازادی پاس و مشتومڕ، ڕەخنە و نوکتە و ئازادی ناڕەزایەتی و خۆپیشاندان و مانگرتن. لە ئێرانی سۆسیالیستیدا، هیچ پێگەو دەسەڵات و ئۆرگانێک، هیچ تابۆ و پیرۆزێک نییە کە نەتوانرێت ڕەخنەی لێبگیرێت و تەنانەت گاڵتەشی پێبکرێت. هەموو کەسێک دەتوانێت ڕەخنە لە سیاسەت و کردەی بەرپرسانی حکومەت بگرێت و دژایەتی بکات و ناڕەزایەتی دەرببڕێت. هەروەها شوراکان گوێ دەگرن و بڕیار دەدەن. ئەو ئازادییانە لە یاساکانی ئێرانی سۆسیالیستیدا جێگیر و زامن کراون. خاڵێکی دیکە ئەوەیە کە کۆمەڵگای سۆسیالیستی ئێران کۆمەڵگایەکی تەواو کراوە و بەختەوەر و شەفاف دەبێت. هەر لە یەکەم ڕۆژەوە پێویستە جیهان بزانێت کە بە پێچەوانەی ئەو ئەزمونە شکستخواردووانەی کە کۆمەڵگایەکی داخراو و مەومەچ لە ژێر ناوی سۆسیالیزمدا خوڵقاندووە، سنوورەکانی ئێران هەر لە یەکەم ڕۆژەوە بە هەموو دەزگاکانی هەواڵ و ڕۆژنامەنووسان و هەموو ئارەزومەندان کراوە دەبن کەسانێک کە دەیانەوێت سەردانی ئێرانی سۆسیالیستی بکەن. هەمووان دەتوانن بێن و لە نزیکەوە خەڵکی ئێران بناسن و چاوپێکەوتن بکەن و فیلم و کلیپی ڤیدیۆیی دروست بکەن و بە جیهان پەخش بکەن. پێشوازی لە هەموو ئەم چالاکیانە دەکەین. فێستیڤاڵ و کەرنەڤاڵ و ئاهەنگی سەر شەقامەکان سازدەکەین و بانگهێشتی سەرجەم هونەرمەندان و گۆرانیبێژان و هەموو کەسانی ئارەزومەندی جیهان دەکەین بە بەشداریکردن لەم بۆنانەدا. ئێرانی

سۆسیالیستی کۆمەڵگایەکی مۆدێرن، کراوە، بەختەوەر و زیندوو دەبێت. هەروەها چەندین سیمینار و کۆنفرانس و وتار بە بەشداری بێدینان و چالاکانی بزووتنەوەی LGBTQ+ و بزووتنەوەی ژینگەپارێزی و شارەزا و کەسایەتییەکانی جیهانی چەپ و ئینساندۆست و پێشکەوتنخواز سازدەکەین. ئێرانی سۆسیالیستی دەبێتە ناوەندی پێشکەوتووترین و مۆدێرنترین و پێشکەوتنخوازترین بیرۆکەی هونەری، ئەدەبی، زانستی، کۆمەڵایەتی و سیاسی. بەکورتی ئەمانە ئەو سیاسەت و کردارە سەرەکیانەن کە ئێرانی سۆسیالیستی فەرمانی پێدەکات و جێبەجێی دەکات. نزیکەی هەموو ئەم کردارانە پشت بە گەشەسەندنی ئپێداویستیەکانی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی دەبەستن کە بە شۆڕشی ئەلیکترۆنی بەدەست هاتوون. ئەمە ئەم ئاسانکاریانە بە شێوەیەکی بەرفراوان بەکاردەهێنین، چ لە بواری بەرهەمهێنان و ئابووری و دابینکردنی خۆشگوزەرانی گشتی، چ لە ئاستی ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتیدا. ئەگەر بمەوێت جەخت لەسەر خاڵێک بکەمەوە، ئەویش بەکارهێنانی بەرفراوانی تەکنەلۆجیای کۆمپیوتەرە لە بەرهەمهێنانی پێداویستییەکانی کۆمەڵگە، لە بنیاتنانی حکومەتی شوراکان و لە دابینکردنی ئازادییە کۆمەڵایەتییەکاندا. ئەمە سود لە هەموو ئەو پێداویستییە فراوانبووانەی کە شۆڕشی پیشەسازی چوارەمی خێرا و بەردەوام دروستی کردووە، بە دروستکردنی کۆمەڵگایەکی ئاوەدان و بەختەوەر و مرۆقدۆستانە وەردەگرین.

حەسەن ساڵحی: ڕوونکردنەوەکانت سەبارەت بە بەکارهێنانی تەکنەلۆجیای سەردەم، ئەو پرسیارە بە من دەوروژێنێت، چۆن ڕێگری لە بێکاری بکەین؟ بەکارهێنانی ڕۆبۆت و زیرەکی دەستکرد بووەتە هۆی ئەوەی خەڵکێکی زۆر لە زۆر بواردا بێکار بن. و پەیوەندی بە لەشکری گەورەی بێکارانەوە پەیوەستبن. ئایا بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای کۆمپیوتەر لە کۆمەڵگەیەکی سۆسیالیستیدا هەمان دەرئەنجامەکانی نابێت؟

حەمید تەقوایی: لە کۆمەڵگای سەرمایەداریدا پێشکەوتنی تەکنەلۆژی دەبێتە هۆی بێکاری، چونکە دەیانەوێت بەرهەمی زیاتر بگۆڕن بە قازانجی زیاتر، نەک کەمکردنەوەی کاتی کارکردن و زیادکردنی کاتی بەتاڵی کرێکاران. ئەمە پێچەوانەکەی دەکەین. بەکارهێنانی ئامرازەکانی شۆڕشی ئەلیکترۆنی وەک کۆمپیوتەر و ڕۆبۆت و زیرەکی دەستکرد و ئەپەکان لە خزمەتگوزاری و بەرهەمهێنان و دابەشکردندا بەو مانایەیە کە دەتوانرێت کاتژمێرەکانی کارکردن بە نیوە کەم بکرێتەوە – و ئاستی بەرهەمهێنانی ئەمڕۆ نەک هەر پارێزگاری لێناکرێت بەڵکو تەنانەت زیاد دەکرێت. ئەم پرۆسەیە بە هۆی

بەردەوامیی شۆڕشی پیشەسازیی ئێستاوە خێراتر دەبێت. لە ئێرانی سۆسیالیستیدا دەتوانین لە هەفتەیەکدا ٥ ڕۆژی کارمان هەبێت و لە هەنگاوی یەکەمدا ڕۆژی کارکردنی ٦ کاتژمێریمان هەبێت. بە فراوانکردنی بەکارهێنانی ڕۆبۆت و ئەپەکان لە ناوەندەکانی بەرهەمهێناندا، دەتوانرێت ڕۆژی کارکردن کەم بکرێتەوە بۆ ٤و ٥ کاتژمێر لە ڕۆژێکدا. کەمکردنەوەی کاتەکانی کارکردن لە سیستەمی سۆسیالیستی ئێراندا پرۆسەیەکی بەردەوام دەبێت. لە قۆناغی کۆتایی کۆمەڵگای سۆسیالیستی، یان کۆمەڵگای کۆمۆنیستی، وەک پێشتر ڕوونم کردەوە، پەیوەندی نێوان کاتی کارکردن و داهاتی کرێکاران، و هەموو خەڵک، دەبڕدرێت، و هەمووان دەتوانن چێژ لە خۆشگوزەرانی وەربگرن ئاسانکارییەکان نەک لەسەر بنەمای کارەکانیان بەڵکو بەپێی پێویستییەکانیان. و بەم شێوەیە کاتی دەوام ڕۆڵی نابێت لە دابینکردنی خۆشگوزەرانی گشتی خەڵک. لە ئێرانی سۆسیالیستیدا “بێکاری” وەک کێشەیەکی کۆمەڵایەتی بێمانا دەبێت و تەکنەلۆجیاش خزمەت بە زیادکردنی “کاتی کات بەسەربردن”ی خەڵکێکی زۆرتر و زیاتر.

حەسەن ساڵحی: ئەم گۆڕانکاریانەی کە ئێوە دەڵێن زۆر سەروژێرکەر و بنەڕەتین. ئایا حکومەتەکان و دامەزراوە سەرمایەدارییە جیهانییەکان تەحەمولی ئێرانی سۆسیالیستی دەکەن؟ ئایا نا کەوێتە بەر هێرشی سەربازی یان سزای ئابوورییەوە؟

حەمید تەقوایی: پێموایە دەتوانین حکومەتەکان ناچار بکەین تەحەمولی ئێرانی سۆسیالیستی بکەن. ئێمە پشت بە هێزە پێشکەوتنخوازە جیهانییەکان و بزووتنەوەی کرێکاری جیهانی و حزب و کەسایەتییە چەپ و پێشکەوتنخوازەکان و بە گشتی خەڵکی شەریفی جیهان دەبەستین، کە لە ئێستادا دەبینن چۆن لە پشتیوانیکردنی شۆڕشی ژنانی ژن ژیان ئازادیدا چالاک بوون. ئەگەر ئەم ڕێکارانەی کە من ڕوونم کردەوە جێبەجێ بکرێن و هەر لە یەکەم ڕۆژەوە سیستەمێکی کراوە و ئازاد و شاد و شەفاف و مۆدێرن بخەینە بەر چاوی جیهان؛ ئەگەر لە ئێراندا نیزامێک پێک بێت کە هەر لە یەکەم ڕۆژەوە لە سێدارەدان قەدەغە بکات و تەنانەت سەرکردەکانی حکومەتی ڕووخێنراویش لە سێدارە نەدات؛ ئەگەر هەر لە یەکەم ڕۆژەوە هەموو سنوورەکان بەڕووی ڕۆژنامەنووساندا کراوە بن و هەرکەسێک بتوانێت بێتە ئێران و چاوپێکەوتن لەگەڵ هەرکەسێک بکات کە بیەوێت و ڕاپۆرتێک ئامادە بکات؛ ئەگەر ڕایبگەیەنین کە هیچ جۆرە جیاکارییەک قبوڵ ناکەین؛ ئەگەر جیهان یەکسانییەکی تەواوەتی ژن و پیاو و

لابردنی ستەم و چەوسانەوەی نەتەوەیی و لابردنی ستەمی ئایینی و بەفەرمی ناسینی مافی کەوانەکان و بە یاسایی کردنی ژیانی هاوسەرگیریان و لە ئاستی ڕۆشنبیریدا، بڵاوبوونەوەی مۆسیقا، هونەر ببینێت و کولتوری مۆدێرن، کە ڕۆژئاوا پێشەنگییەتی، لە ئێرانی سۆسیالیستیدا، زۆر قورس دەبێت بۆ حکومەتەکان هێرش بکەنە سەر وڵاتێکی لەو جۆرە. ئەمە حساب بۆ ئیرادەی خەڵکی ئێران و خەڵکی ئازادی جیهان، لە سەدا نەوەدونۆکان لە هەموو وڵاتان دەکەین.
لێرەدا دیسانتیشک دەخرێتە سەر ڕۆڵی سۆشیال میدیا . لە سەردەمێکدا کە هەموو هاوڵاتییەک پەیامنێر بێت، هیچ حکومەتێک توانای سانسۆرکردنی هەواڵەکانی پەیوەست بە پێشهاتە پێشکەوتنخوازەکانی ئێرانی سۆسیالیستی نابێت، ئەو پێشهاتانەی کە ڕای گشتی لە هەموو وڵاتان پشتیوانییان لێدەکرێت. ناتوانن دیوارێک لە دەوری ئێران دروست بکەن و پڕوپاگەندەی شەڕی سارد بەکاربهێنن بۆ ئەوەی ڕاستییەکان بە پێچەوانەوە دەربکەون. جەماوەری خەڵکی ئێران ڕاپۆرتی ژیانی ڕۆژانەی خۆیان دەدەن، پەیوەندی بە سۆشیال میدیا و میدیاوە دەکەن، واقیعە وورووژێنەرەکانی کۆمەڵگایەکی ئازاد لە کابوسی کۆماری ئیسلامی لەگەڵ هەموو لایەکدا بەیەکەوە دەبەستنەوە و لەلایەن هێزە ئازادیخواز و چەپ و پێشکەوتنخوازەکانی جیهانەوە پێسوازی لێدەکرێت. ئەگەر حکومەتەکان بیانەوێت هێرش بکەنە سەر کۆمەڵگەیەکی وا، پێش هەموو شتێک پێگەی خۆیان لە وڵاتی خۆیان لەدەست دەدەن. بۆیە حکومەت و سەرۆکی دەوڵەتان، بۆ ئەوەی پێگە و بنکەی کۆمەڵایەتی و هەڵبژاردنی خۆیان لە وڵاتی خۆیاندا بپارێزن، ناچارن تەحەمولی ئێرانی سۆسیالیستی بکەن و تەنانەت پەیوەندییەکی باشیان لەگەڵدا هەبێت. لە لایەکی دیکەوە لەگەڵ ڕووخانی کۆماری ئیسلامی، بزووتنەوەی دژی ئینسانی و تیرۆریستی ئیسلامی سیاسی کە سێبەری ڕەشی خۆی بەسەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و هەموو جیهاندا کێشاوە، گورزێکی جددی لێدەدرێت و لەم ڕوانگەیەوە، ئێرانی سۆسیالیستی لەلایەن خەڵکی ناوچەکە و جیهانەوە پێشوازی لێدەکرێت.
ئەو حکومەتانەی کە بەردەوام پڕوپاگەندە و هەڵوێستیان لە دژی تیرۆریزمی ئیسلامی کردووە، ناتوانن بە ئاسانی ڕووبەڕووی شۆڕش و سیستەمێک ببنەوە کە میحوەرەکەی تیرۆریزمی ئیسلامی تێک وپێک شکاندووە. هەر لە یەکەم ڕۆژەوە ڕایدەگەیەنین کە نە دەمانەوێت شۆڕشەکەمان هەناردە بکەین و نەدەمانەوێت پەیوەندی دوژمنکارانەمان لەگەڵ هیچ حکومەتێکدا هەبێت. لەم ڕوانگەیەوە دوژمنایەتی لەگەڵ ئێرانی سۆسیالیستی زۆر قورس دەبێت. ئەو هەڵوێست و سیاسەتانەی سەرەوە و لە هەمووی گرنگتر، دامەزراندنی ئازادییە مەدەنی و سیاسییەکان و خۆشگوزەرانی گشتی لەسەر بنەمای ئەو ڕێوشوێنە

دەستبەجێانەی کە لە سەرەوە ڕوونم کردەوە، پراکتیکیترین و متمانەپێکراوترین ڕێگایە بۆ ڕێگریکردن لە دەستوەردانی سەربازی و تەنانەت فشاری حکومەتەکان لە دژی ئێرانی سۆسیالیستی.

حەسەن ساڵحی: دوا پرسیارم ئەوەیە ئایا ئەم ڕوونکردنەوە و تێگەیشتنە لە سۆسیالیزم کە ئێوە پێشکەشی دەکەن ئامانجی ئایندەیە یان کاریگەری لەسەر چالاکییەکانی ئێستای حیزب هەیە؟

حەمید تەقوایی: ڕوونە کە دەبێت هەر لە ئێستاوە ئەو دیدە بخەینە بەردەم کۆمەڵگا. تا ئەو جێگایەی کە بۆ خەبات بۆ ڕووخانی کۆماری ئیسلامی دەگەڕێتەوە، بڵاوکردنەوەی ئەو ڕوانگە و ئەو ئاڕاستەکردنە ناڕەزایەتی و ڕەخنەی جەماوەری خەڵک لە بارودۆخی هەنووکەیی قووڵتر دەکاتەوە. بۆ نموونە لێکدانه وه یەک کە ئەمه هەمانە بۆ ئازادی وەردەگێڕدرێت بۆ "نا" بەهه ی جۆره حکومه تێکی سەرو خه ڵکی و ناڕه زایه تی ده بڕێین نه ک ته نها لە دژی سانسۆر و نادادپه روه تییه مه ده نییه کان، به ڵکوو ناڕه زایه تی ده بڕێین له به رامبه ر زۆری(جبر)ی ئابوری. وێنە و ڕوونکردنەوەی ئەمە بۆ یەکسانی بەو مانایەیە کە ئەمە هیچ جۆرە جیاکارییەک قبووڵ ناکەین، لەوانەش جیاکاری چینایەتی و نایەکسانی؛ ئەمە بێمافی و کەمتەرخەمی کە بەهۆی پێگەی ئابووری خەڵکەوە دروست دەبێت، قبووڵ ناکەین؛ ئەمە ئەو بەشاییە گەورەیەی نێوان مووچەی فەلەکی و نەهامەتی گشتی قبووڵ ناکەین. کۆمەڵگا لە ئێستادا بۆ هەمان ئاراستەدا دەڕوات و ئەرکی ئێمەیە – و تا ئێستاش هەمان کارمان کردووە – قووڵکردنەوە و ڕێگداکوتانی "نا"ی خەڵک بۆ ئەو دۆخەی کە هەیە. ئەو دەستەواژەیەی ئێمە لە ئەدەبیاتی حیزبیدا بەکاری دەهێنین، "قووڵکردنەوەی نا"ی خەڵک، واتە قووڵکردنەوەی ڕەخنە و ناڕەزایەتیی خەڵک بەرامبەر بە تەواوی حکومەت و سیستەمی هەبوو. ئێمە هەوڵ دەدەین ئەم ڕەتکردنەوە و ڕەخنە و ناڕەزایەتییە بەرامبەر بە دۆخی ئێستا تا دەتوانین ڕادیکاڵ و قووڵ و ئینسانی و هەمەلایەنە بکەینەوە. دەکرێ بڵێین ئەمە مانای ئەرێنی دیدگای سۆسیالیزمە کە ئێمە پێشکەشی کۆمەڵگەی دەکەین. سۆسیالیزم بۆ واتای لەناوبردنی لە کۆیلایەتی کرێ، لەناوبردنی زۆرەملێی ئابووری و جیاکاری چینایەتی. یەکێک لە دەرئەنجامەکانی ئەم گوتار و ڕوونکردنەوە ئەرێنییە بە سۆسیالیزم بەرزکردنەوەی ئاستی چاوەڕوانییەکانی خەڵکە لە هەموو هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن. وێنە و چاوەڕوانی کۆمەڵگەیە بۆ ئازادی و ڕزگاری بەرزتر دەبێتەوە و قووڵتر و هەمەلایەنەتر دەبێت و لە ئەنجامدا هەر حزب و هێزێکی ئۆپۆزسیۆن تەنانەت بانگەشەی ئازادیخوازی و بەرگری

لە مافی مرۆڤیش بکات، ناچارە کە بانگەشە و سیاسەتەکانیان لەگەڵ چاوەڕوانییە ڕادیکاڵە بووەکانی خەڵکدا بگونجێنن. جگە لەوەش ئەمە لە پەیوەندی بە داواکاری هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان ڕوویدا و ئەمڕۆ تەنانەت ئۆپۆزسیۆنی شاهانەش دژی سزای لەسێدارەدانن. هەموو هێزێکی ئۆپۆزسیۆن، چ ڕاست بێت، چ چەپ بێت، یان ناوەڕاست، ئەگەر بیەوێت پەیوەندی خۆی لەگەڵ کۆمەڵگەی بە پارێزراوی بهێڵێتەوە، دەبێت مل بە چاوەڕوانی و داواکارییە ڕادیکاڵییەکانی خەڵک بدات و ئەمەش دەرئەنجامێکی دیکەی بڵاوبوونەوەی ڕەخنەی سۆسیالیستییە لە دۆخی ئێستادا. لە ئاستێکی گشتیدا پێویستە بگوترێ کە هەرچەند ڕەخنەیەی قووڵ لە بارودۆخی هەنووکەیی و وێنەیەکی ئینسانی لەداهاتوو ڕووبە کۆمەڵگە بڵاو بکەینەوە، ناڕەزایەتییەکانی هەموو کۆمەڵگە و هەڵسوڕاوانی شۆڕش و بزوتنەوە ناڕەزایەتییەکان ڕادیکاڵتر دەبێت، و لە ئەنجامدا، کاریگەرتر و کاراترمان کردووەتەوە. کەی ئەو چالاکیانە نەک هەر بە جێبەجێکردنی سۆسیالیزم دەمانخاتە ئاقارێکی دروستەوە، بەڵکوو ئەمڕۆ خەباتی شۆڕشگێڕانە بە ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی قووەتر و بەهێزتر دەکات و ڕێگای سەرکەوتن و ڕزگاری خۆش دەکات.

١٥ی ئەسفەندی ١٤٠٢، ٥ی مارسی ٢٠١٤

نوستالژیا/ 6 / سەهۆڵەکە.. ستیڤان شەمزینی

بەشی شەشەم

سەهۆڵەکە

سەهۆڵەکە، وەک بەشێکی بچووک لە شەقامی "سالم" لە شاری سلێمانی، تایبەتمەندیی خۆی هەبوو. لای ئەو نەوەیەی ئێمە سەهۆڵەکە بە شەقامی "شانزە ئەلیزە"ی پاریس بەراوورد دەکرا. هەموومان ئەو پانتاییە کەمەی ئەو شەقامەمان خۆشدەویست، بە ماڵی دووەم، بە مەکۆی کۆبوونەوەی هاوڕێیان، بە ساڵۆنێکی ئەدەبی و ڕۆشنبیریمان دەزانی، بۆیە هەمیشە پارێزگاریمان لە تایبەتمەندییەکانی ئەو شوێنە

دەکرد. ئەو ساتەوەختە، مەبایل لە کوردستاندا بوونی نەبوو، ئەو هەموو کافێ و یانانەی هەنووکە هەن، ئەوسا بوونیان نەبوو، ئەو لەشاوە لە سەنتەر و ڕێکخراو کە ئێستا چالاکی دەکەن، ئەوسا بوونیان نەبوو. سەهۆڵەکە و ئەو دوو سێ چایخانەیە و گازینۆی "٢٠٠٠" و پێشتریش گازینۆی "سەروو" و "پشوو" و هۆڵی بلیاردی "سەلین"، مەکۆی کۆبوونەوەی گەنجان بوون، بە تایبەت ئەو گەنجانەی گرنگیان بە کایەی ڕۆشنبیریی و ئەدەبی دەدا. چونکە کایەی ئەدەبی بۆ ئەو نەوەیەی ئێمە دەروازەی یەکەمی هاتنە ناوەوە بوو بۆ نێو جیهانی ڕۆشنبیریی.

لە سەرەتای نەوەدەکان، سەهۆڵەکە فۆرمێکی زۆر جیاوازی وەرگرت. جگە لەوەی لەو پانتاییەی خوار "سۆپەر مارکێتی میهراکە"ی ئێستا، کە ڕووبەرێک بوو بۆ کۆبوونەوەی گەنجان. لە هەمان کاتدا بەهۆی ئەو بارودۆخە ئابوورییەی ڕووی لە کوردستان کردبوو، چینی ناوەند هەرەسی هێنابوو، هاتوچۆکردن بە ئۆتۆمبیل کەم ببووەوە. نەک وەک ئێستا هەموو ماڵێک دوو سێ ئۆتۆمبیلی هەیە، بەڵکو هاووڵاتیانی ئەو گەڕەکە نزیکانەی بازاڕ هەمیشە بە پیادە هاتوچۆی بازاڕیان دەکرد، بۆیە ئێواران کاروانی خەڵکت دەدی کە بەرەو ماڵەکانیان دەڕۆیشتنەوە، دەتووت ڕێپێوانێکی گەورەی جەماوەرییە، ئێمەش تاموچێژێکی دیکەی بەو شەقامە بەخشیبوو. ئەو دەمە، ئێمە کۆمەڵە گەنجێک بووین، هەموو ئێوارەیەک، لە سەهۆڵەکە بووین، زۆرجار وەک عامودی سەر جادەکان دەچەقین، دەنگمان بەرز دەکردەوە، موناقەشەی فیکرییمان دەکرد، داکۆکیمان لە بۆچوونە فیکریی و سیاسییەکانی خۆمان دەکرد، هەموومان هەر هاوڕێی گیانی بە گیانی بووین، لەسەر جیاوازیی فیکریی نەک جنێومان بە یەکتر نەدەدا، بەڵکو ئامادەبووین لە پێناوی یەکتر قوربانی بدەین، بڕوامان بەویتر هەبوو. هەموومان بە یەکەوە جوان بووین، بە یەکەوە ئەو شەقامەمان کردبوو بە بنکە و مەکۆیەکی گەورەی ڕۆشنبیریی.

لە یادمە، ئەو هاوڕێیانەی هەموو ئێوارەیەک میوانی سەهۆڵەکە بوون، زۆر خەڵکی جۆراو و جۆریان تێدا بوو. بۆ وێنە من گەنجێکی مارکسیی بووم، هەوڵم دەدا خۆم لە دۆگمابوون بپارێزم لە ڕێگەی خۆ ماندووکردنی زیاتر و شەونخونی زیاتر بە دیار کتێبەوە. هاوڕێیانی ترمان هەبوون، لایەنگریان لە هیچ ئایدۆلۆجیایەک نەدەکرد، مناقەشەی گەرم لەنێوان ئێمە و ئەو گروپەدا هەمیشە گەرم بوو، چونکە ئەوان هەموو ئایدۆلۆجیا و فەلسەفەیەکیان ڕەت دەکردەوە، ئەوەش بۆ ئێمەی مارکسیی پاروویەکی ئاسان بوو، قووتی بدەین یان هەرسی بکەین. لە سەهۆڵەکە، چەندان سەعات، دەماینەوە، قسەمان دەکرد، جیددی بووین، خەونێکمان هەبوو، هەوڵمان دەدا. لە شەڕی

ناوخە لە گەرمەی خۆیدا بوو، بەڵام ئەمە دەمانویست بگەینە ئاسۆیەکی رووناک. هەرچەندە گیرفانی زۆربەمان خاڵی بوو لە پارە، کەچی رۆژ بە رۆژ مێشکان پڕ دەکرد لە مەعریفە. کتێبێک چەندان دەستی دەکرد. سەرەمان دەگرت، بە خوێندنەوەی کتێبێک. تووڕە دەبووین ئەگەر هاوڕێیەک لە کاتی خۆیدا کتێبەکەی نەهێنایەتەوە، چونکە هەقی هاوڕێیەکی تری دەخوارد. جگە لە من زۆربەی جار بە دوو سێ هاوڕێ کتێبێکیان دەکڕی و بە نۆرە دەیانخوێندەوە. هەوڵمان دەدا خۆمان پێ بگەیەنین، هەوڵمان دەدا لەوەی دەیخوێنینەوە بە تەواویی تێبگەین، بۆیە هەمیشە ئەو دایەلۆگانەمان دروست دەکرد تا ئەگەر هەڵەی تێگەیشتنێک هەبێت، راستی بکەینەوە، تا ئەگەر کێشەیەک هەبێت لە تێگەیشتن، لە رێگەی ئەو دایەلۆگانەوە ئەو ئیشکالە چارەسەر بکرێت.
زۆربەی جار، بە دەم گفتوگۆوە، بە تیلەی چاو سەیری ئەو کچە شۆخ و شەنگانەشمان دەکرد بە شەقامەکەدا تێدەپەڕین. جار هەبوو هاوڕێمان هەبووە، لە گەرمەی قسەکردندا بووە و دەمارەکانی ملی هەڵدەستان، کە شۆخەکی جوان، بە ناز و لەنجە و لار، بەلاماندا تێدەپەڕی، لە ناکاو قسەکانی دەبڕی و دەیووت “پاش ئەم ناوبڕە دەگەڕێمەوە لاتان”. یان “سنعود بعد قلیل”. ئەمەش پیشەی هەموومان بوو لەو کاتەی کچێکی جوان سەرنجی رادەکێشاین. ئەوەش ئەوەندەی تر مناقەشەکانی گەرم و خۆشتر دەکرد. لە سەهۆڵەکە، زۆر برادەرم ناسی، زۆر کرچە برادەرایەتیم کرد بە هاوڕێتی گیانی بە گیانی. لە زۆر کەسەوە فێر بووم، زۆر کەس لە منەوە فێربوون. بۆ یەکەمجار لە سەهۆڵەکەوە فێری “عەرەق” خواردنەوە بووم. چەندان ساڵ بە پاکەت جگەرەم هەڵگرت و بە تەواوەتی فێری جگەرەکێشان نەبووم، بە جگەرە ببوومە یەدەگی هەموو برادەران، چونکە بە راستی ئەو مناقەشانە بە بێلاش نەبوون، چا و جگەرەی زۆریان دەویست، لەبەرئەوەی ئەو جۆرە مناقەشانە بە دەم چا خواردنەوە و جگەرەکێشانەوە نەبووایە، سەری نەدەگرت، قسەمان بە نەدەهات، فەزاکەمان بێ وشک و بێزارکەر دەزانی، بۆیە زۆربەمان لای چایخانەکانی ئەو گوزەرە قەرزدار بووین، هەر چایەکمان دەخوارد، کاکی چایچی خەتێکی لاری لە تەنیشت ناوەکەمان دەدا. من بۆ یەکەمجار لە سەهۆڵەکە ناوی “مارکیز”، “ژولیا کریستیڤا”، “سیمۆن دی بوڤوار”، “جاک درێدا”، “جاک لاکان”، “نیتشە” و زۆری تریشم بیست.
بۆ من سەهۆڵەکە، جیاواز بوو لە هاوڕێکانی ترم، ماڵمان چەند سەد مەترێک لەو شوێنەوە دوور بوو لەی کە دەبووینەوە، کە سەرەتا تەنیشت و ژێر ئەو پردە بوو، کە دواتر بە خاتری تەلاری “کاروخ” رووخاندیان، پاشتریش تەنیشت، چایخانەکەی “مامەستا” بوو کە

ئێستاشی لەسەر بێت، نەمزانی مامۆستا ناوی چییە. چونکە تەنیا بە مامۆستا بانگمان دەکرد. پاشان باوکم پێش ئەوەی شەڕی ناوخۆ دروست بێت، هەموو ئێوارانێک لە نووسینگەی هاوڕێیەکی خۆی لە سەرەتای دوکانەکانی سەهۆڵەکە دادەنیشت، بەیێ هەرگیز لە ماڵەوە ڕووبەڕووی رەخنە نەدەبوومەوە کە بۆچی هێندە لەو شوێنە دەمێنمەوە. وەک پێشتریش ئاماژەم پێدا، زۆر هاوڕێم ناسی لە سەهۆڵەکە بێ ئەوەی هیچ هاوڕێیەک لە دەست بدەم. زۆرێک لە ئێوارەکان، من و بورهان ئەحمەد “برای کەژاڵ ئەحمەد” و زۆر هاوڕێی تر کۆڕی مناقەشەمان گەرم دەکرد. لە پاشان بووین بە گروپێکی گەورە کە ببووینە رەمزی سەهۆڵەکە.، وەک “ئاسۆ جەبار، ئەیوب رەزا، شازین هەرش، تەها ئەحمەد رەسوڵ، ئاسۆ عوسمان، گەران عومەر، کەیوان سەعید، حەمەی ئەحمەدی رەسوڵ و ….هتد” کە ناتوانم لەم دەرفەتە ناوی هەموویان بنووسم و تەنانەت ناتوانم هەموویانم بە بیر بێتەوە.

سەهۆڵەکە، لە دەیەی نەوەدەکاندا وەک ساڵۆنێکی رۆشنبیریی لێ درەوشانەوەدا بوو. وردە وردە، هاوڕێیان ئەو هاوڕێ ئازیزەی خۆیان جێهێشت، سەرەتا دەیان هاوڕێمان کۆچیان کرد بۆ هەندەران، دواتریش چوونە ناو دەزگاکان و سەرقاڵی کارکردن بوون، هەندێکی تریش بەدیلی تریان بۆ سەهۆڵەکە دۆزیوە. بەیێ ئەستێرەی بەختی سەهۆڵەکە رووی لە کزیی کرد. رووخاندنی پردی سەهۆڵەکەش لە ساڵی ٢٠٠١ گورزێکی تر بوو لەو شوێنە درا، چونکە سیمای سەهۆڵەکەی گۆڕی, من بە خۆم هەستم کرد ئەوە سەرەتای کودەتایەکە دژ بەو جێگەیە. ئێستا سەهۆڵەکە، تەنیا ناوی ماوە، ئەگەرنا لە هەموو ئەو مێژووەی خۆی داڕنراوە، لە کاتی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکاندا، دەبێتە مەیدانی شەڕەچەقۆ و شەڕە پێڵە و شەڕە تفەنگ، لە رۆژانی ئاسایی لە گەراجی عەرەبانە دەچێت، ئەمە جگە لەوەی بووە بە جێگەی بە یەکگەیشتنی هەموو ماتۆڕسکیلەکانی شار. لەم چەند رۆژەشدا سەردانێکی سەهۆڵەکەم کردەوە، هەستمکرد، سەهۆڵەکە تەنیا لە بەنەکاندا نەبێت، هیچ مۆرکێکی جارانی پێوە نەماوە، تەنانەت کە سەیری دەوروبەر و نیەتی سەرمایەدارەکانیش دەکەم، هەست بەوە دەکەم، سەهۆڵەکە سەری لە لێواری قەبر دەلەرزێت.

ستیڤان شەمزینی

سەرنج: کۆی ئەم نوستالیژیانە لە بەهار و هاوینی ساڵی ٢٠١٢دا نووسراون.

تێبینی: ئەم بەشەی نوستالیژیا له بەرگی سێیەمی کتێبی (قوتووی عەتار) لە لاپەڕە 520=524 بەشێوەی کتێبی کاغەز بڵاوکراوەتەوە.

چاوخشانێک بەسەر شانۆی هەڵبژاردنی ئەمسال لە ئێران!.. عەبدولڕەحمان گەورکی

ئێران .. دیکتاتۆرییەکی لاوازتر لە جاران!

ڕژێمی ویلایەتی فەقیهی لە ١١ی ڕەشەمەی ئەمساڵ (١٤٠٢) شانۆی هەڵبژاردنی خۆی ئەنجامدا. بە پێچەوانەی بانگەشەی دەسەڵاتدارانی ئەم رژێمە، لە کۆی ٦١ ملیۆن کەسی شایستەی دەنگدان، تەنیا نزیکەی (5) ملیۆن کەس بەشداریان لەم نومایشەدا کردووە! ئەو ئامارانەی لە لایەن دەسەڵاتی ئێرانەوە راگەیاندراوە، پێشتریش پێشبینی کرابوو. ڕێژەی بەشداربووانی ئەم نومایشە هەرگیز ئاماژە نییە بە پێگەی کۆمەڵایەتی ئەم رژێمە! زۆربەی بەشداربووان ئەوانەن کە بە شێوەی جۆراوجۆر لەلایەن ئەم دەسەڵاتەوە "بە بارمتە" گیراون!

ناشەرعییەتی دیکتاتۆرییەت لە ئێران

لە ڕەوتی هەڵمەت لە یەکێک لە ئەڵقەکانی ئەمدواییەی شانۆی هەڵبژاردنی دەسەڵات، پاسدار (محەمەدباقر قالیباف) کە ئێستا سەرۆکی مەجلیسی رژێمە، رایگەیاندبوو کە دەسەڵاتی ئێران نوێنەرایەتیی ٤٪ی دانیشتوانی ئێران دەکات! ئەمەش پێش راپەڕینە مەزنەکانی خەڵکی ئێران لە دژی دیکتاتۆری ئایینی بوو. خەڵکی ئێران لە راپەڕینەکانی ئەم دواییانەدا، خاوەن دەیان هەزار شەهید و بریندار و بێسەروشوێنن. کەوایە سروشتییە ئەم رێژەیەی پاسدار قالیباف وتبووی، ئێستا "بچووکتر" بێت!

بەڕێوەچوونی شانۆی هەڵبژاردنی ویلایەتی فەقیهی! بۆتە ریسوایی و ئابڕووچوونێکی جیهانی بۆ دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئێران و خەڵکی ئێرانیش بە پشتگوێخستنی ئەم شانۆگەرییەی دەسەڵات، ئیرادەی نەتەوەیی و "نا"یەکی گەورە و مێژوویی خۆیان بە دەسەڵاتی ئێران نیشان دا.

لە رۆژانی پێش ئەم شانۆگەرییەدا، (عەلی خامنەیی) و سەرکردەکانیتری ئەم رژێمە لە خەڵک دەپاڕانەوە کە بەشداری ئەم پلانە بکەن و تەنانەت داوایان لە نەیارەکانیان دەکرد بچنە سەر سندوقەکانی دەنگدان. چونکە ئەوەی بۆ رژێم گرینگ بوو، "جۆری

دەنگدان" نەبوو بە ئەم کاندید یان ئەو کاندید،(چون هەموویان ئاڵقەی لە گوێی خامنەیین)، بەڵکو "بەشداریکردن" بوو لەم شانۆگەرییەدا بە ئەوەی بتوانن ڕژێمەکەیان بە شەرعی دەربخەن. ئەم داخوازییەی ڕژێم پێش هەموو شتێک ئاماژەیە بە لاوازی و دۆخی لەرزۆکی ئەم دەسەڵاتە.

بەپێی زۆرێک لە بەڵگەنامەکانی ناو خولە جیاوازەکانی نومایشی هەڵبژاردنەکان لە ئێران، چەند مانگێک پێش ئەوەی ئەم نومایشکردنانە ئەنجام بدرێت، ئەنجامەکان لەلایەن دەسەڵاتەوە "بڕیاریان لەسەر دراوە" و دیاری کراون! لە هەر خولێکدا "پێکهاتەی پەرلەمان" نوێترین دیمەنی دیکتاتۆرییەتی مەزهەبیی ویلایەتی فەقیهی پێوە دیار بووە و بەرنامەی بۆ داڕێژراوە. بنەماکانی ئەم دەسەڵاتە "نەگۆڕ" و بە ڕواڵەت، هەندێکجار "جیاواز" بووە، بەڵام دۆخەکەی ئێستا زۆر "ناسک"ە. هۆکاری سەرەکیی ئەم دۆخەیش، ئاستی "وریایی و ڕاپەڕینی جەماوەری" و گەشەسەندن و پێشکەوتنی "بزووتنەوەی موقاوەمەت"ی خەڵکی ئێران بووە!

ڕێژەی بەشداریکردنی لە شانۆی هەڵبژاردنەکانی ئەمساڵدا لە ئێران

لە کاتێکدا بەشێک لە کەس و کۆمەڵەی سیاسییەکان، سەرقاڵی شیکردنەوە و هەڵسەنگاندنی ئەنجامەکانی ڕاگەیەندراوی دەسەڵات بوون، ناوەندی کۆمەڵایەتیی موجاهیدینی خەڵق، کە هێزی سەرەکیی ناو موقاوەمەتی ئێرانە، ڕایگەیاند کە "لە ١٩٤١ بنکەی دەنگدان، لە ٢٤٣ شار لە ٣١ پارێزگای ئێران"، ژمارەی دەنگدەران ١٥٦ هەزار و ٥٩٧ دەنگ بووە. واتە بە تێکڕا نزیکەی 4,779,000 کەس لە سەراسەری وڵات دەنگی داوە، کە دەکاتە نزیکەی 5 ملیۆن کەس. بەم شێوەیە ڕێژەی بەشداریکردن لەو ٦١،١٧٢،٢٩٨ کەسەی مافی دەنگدانیان هەبووە، وەک لە لایەن ناوەندی هەڵبژاردنی ڕژێمەوە ڕاگەیەندراوە، ٨.٢%ە، جا ئەو کەسانە بێت کە خۆبەخشانە یان بە ناچاری دەنگیان داوە.

ئەزموونێکی گرینگ!

لە ڕەوتی ڕاپەڕینە جەماوەرییەکانی ساڵانی ١٣٩٨ (2019) و ١٤٠١ (2022) لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران، لە کاتێکدا لە لایەن کەس و کۆمەڵە سیاسی و ڕۆژنامەوانییەکانییەوە ئامار و ئەژماری جۆراوجۆر تایبەت بە شەهیدان و برینداران و بێسەروشوێنکراوان ڕادەگەیەندرا، موقاوەمەتی ئێران لەسەر بنەمای ئەو ئامارانەی لە سەرچاوەکانی خۆی لە ناوخۆی وڵاتەوە دەستیکەوتووە، ئاماری شەهیدانی ڕاپەڕینی ساڵی ١٣٩٨ی بە (١٥٠٠) شەهید و ئاماری شەهیدانی ڕاپەڕینی ساڵی ١٤٠١ی بە (٧٥٠) شەهید ڕاگەیاند و دواتر ئەم ئامارە لەلایەن ناوەندە دەسەڵاتدارەکانی جیهانەوە پشتڕاستکرایەوە!

دۆخی بزووتنەوەی موقاوەمەتی خەڵکی ئێران

لەم ئامارەدا راستییەکی حاشاهەڵنەگر هەیە. تاکە هێزێکی سەراسەری کە ڕێکخراو و خاوەن بنکەی جەماوەرییە لە ناوخۆی ئێران، موقاوەمەتی ئێرانە، کە ڕەگ و ریشەی لە کۆمەڵگای ئێراندا داکوتاوە و نوێنەرایەتی ئەڵتەرناتیڤێکی دیموکراتیک دەکات!
خۆشبەختانە بە هۆی چالاکیی بەربڵاوی شانەکانی شۆڕش لە ناو شارە جیاجیاکانی ئێران و هەروەها ڕۆژنامەنووسانی خۆبەخشی جەماوەری، موقاوەمەتی ئێران هەمیشە توانیویەتی ئاماری راستەقینەی چالاکییە جەماوەرییەکان و هەروەها هەنگاوەکانی دەسەڵات لە ناوخۆی وڵاتدا بخاتە ڕوو!

دەنگی خەڵکی ئێران، ڕووخاندنی دیکتاتۆرییەتە

خانمی مریەم ڕەجەوی ڕۆژی هەینی ۱۱ی ڕەشەمەی ساڵی ئەمساڵ (1402) پاش بەڕێوەچوونی نومایشی هەڵبژاردنەکانی ڕژێمی ئێران ڕایگەیاند کە "ئەم شانۆگەرییەی ڕژێم، لە راستیدا (ریفراندۆم)ە و دەنگی خەڵکی ئێران بۆ ڕووخاندنی دیکتاتۆری ئایینی"یە. خانمی ڕەجەوی بە پیرۆزباییکردنی ئەم سەرکەوتنە لە خەڵکی ئێران وتی: بێ گومان خامنەیی و ڕژێمی ویلایەتی فەقیە دوای ئەم شانۆگەرییە زۆر لاوازتر و ناسکتر دەردەکەوێت و پڕۆسەی ڕووخاندن خێراتر دەبێت. لە دۆخێکی وادا، ساختەکاری هیچ سوودێکی نەماوە و دەبێتە هۆی ئابڕووچوونی زیاتری ڕژێم و، بە لای خەڵکەوە گاڵتەجاڕانەترە. لە کۆتاییدا جەختی کرد: "(نا)یەکی گەورەی خەڵکی ئێران نیشانەی ئەو راپەڕینانەیە کە لە ئێستاوە دەنگی پێیان دێت و هەڵگری موژدەی ڕووخاندنی فاشیزمی ئایینییە".
ڕەنگدانەوەی شانوی هەڵبژاردنەکان دەسەڵات لە ئێران
بایکۆتی ئەم شانۆگەرییە کە بەر لە هەمووان، موقاوەمەتی خەڵکی ئێران بانگەشەی بۆ دابوو، هێندە کاریگەر بوو کە میدیاکانی حکومەت بە ناچاری دانیان بەوەدا ناوە کە شانۆی هەڵبژاردن لە ۱۱ی ڕەشەمەی ۱٤۰۲، "چۆڵترین" بووە لە مێژووی ٤٥ ساڵەی ڕژێمی ئێراندا.
ئەم راستییە حاشا هەڵنەگرە لە لایەن چاودێرانی سیاسی و ئاژانسە هەواڵییە نێودەوڵەتییەکان و میدیاکانەوە باس کراوە. ڕۆیتەرز نووسیویەتی: "لە ڕەوتی ئەو ناڕەزاییەدا ڕێژەی بەشداریکردن لە هەڵبژاردنەکانی ئێران گەیشتووەتە نزمترین ئاستی خۆی لە مێژوودا". ڕۆژنامەی گاردیانی بەریتانی نووسیویەتی: "ئاستی بەشداریکردن گەیشتە نزمترین ئاستی خۆی". ئاژانسی ئاسۆشێتدپرێس بڵاویکردەوە: "ناوەندەکانی دەنگدان لە تاران ڕێژەی بەشداریکردن کەم نیشان دەدەن". ئاژانسی هەواڵی (ئانسا)ی ئیتاڵی بڵاویکردەوە، "بەپێی راپرسییەکان، 77%ی ئەوانەی مافی دەنگدانیان هەیە، ڕەتیانکردووەتەوە دەنگیان دابێت، 8%یشیان هێشتا بڕیاری

دەنگدانیان نەداوە".

ئاسۆی رووداوەکان!

بەڕێز مەسعوود رەجەوی لە پەیامێکدا روو لە خەڵکی ئێران و هێزە شۆڕشگێڕەکان رایگەیاند کە دروشمی دێرینی موقاومەت بریتی بووە لە "رووخاندنی دیکتاتۆرییەت" و دەرئەنجامی کردەیی دۆخی ئێستا بۆ ئێمە، گڕگرتن و گڕدانی راپەڕینەکانە. بە هەموو شێوەیەک ئامادەکاری بۆ بکەن و بە کەمی مەزانن. شۆڕشگێڕان سەردەکەون".

دوا وشە!

بەڕێوەچوونی شانۆی هەڵبژاردن لە ئێران، جارێکیتر ئەوپەڕی لاوازبوونی دیکتاتۆرییەتی ویلایەتی فەقیهیی نیشان دا و ئەرکی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییە کە دان بە داواکاریی خەڵکی ئێراندا بنێت بۆ گۆڕینی رژێم لە ئێران و پێویستە بەڕەسمی ناسینی مافی رەوای گەل بخاتە بەرنامەی کاری خۆیەوە و رژیمی ویلایەتی فەقیهی بە دەسەڵاتی□کی ناشەڕعی رابگەیەنیت! لێهاتوویی نەتەوە یەکگرتووەکان لە هەنگاوێکی وادا دەردەکەویت و پێگەی راستەقینەی بەم شێوەیە تۆمار دەکرێت!

عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

بۆ هەشتی مارس. شیعری سوهەیلا مێهەمی

دوێنێ:

کە ڕووخان لە مندا ڕەواتە
یا خنکان دەخزێنیتە خەیاڵمەوە

بە سووتانی خ□و□ن□کانم
شەوق بەردەدەیتە شەوگارت

کراسێکیی سپیی و

بە باڵای ئارەزوومدا شۆڕ

تۆ پیاوی تەنیاییەکانم نەبووی
پێدەکەنیت و پەتیی هیواکانمت هەڵدەخست!

باڵندە نەبووم
گەرمیانێک نەعرەتەی ئاسمان بم
لە قووڵایی ئایەتەکانی ئازاردا
چەماومە چۆڵاییەکانت/

ئەمڕۆ:

لە بەتاڵەتی دوێنێ
نەوەستاوە من
درەختم ، چاوت لە لقەکانمە؟
ئاسمانێک شین ئەدوێ

ڕووانینێک کۆک کە بە چاوتە
کەروێشکەی هەنگاوم بە زەویندا

لە هەر کەلێنی برینێکمەوە
چڵ دەدا، نوور.........

سنە
سوهەیلا مێهەمی

□ نالی لە خاك و خۆڵەوە بۆ مۆدێرنێتە.. سەدیق سەعید ڕواندزی

ڕوانگەی ئێمە بۆ شیعری کلاسیك بە گشتی تاکو ئێستا، لەو ڕوانگە تاکڕەهەندییە دەرناچێت، کە شیعری کلاسیك بە بە ئاماژە و گەڕانەوەیەك بۆ قۆناغ و سەردەمێکی دیاریکراو بناسێنین، ئەویش

قۆناغی شیعری کلاسیکە. بەو مانایەی هەر کات باسی ئەو قۆناغە دەکەین، جۆرێك لە تێڕوانینمان لا دروست دەبێت کە شیعری زەمەن و شوێنێکی دیاریکراوە و دەبێ پەیوەست بەو قۆناغە بخوێنرێتەوە و ببینرێت. بەدەر لەمە نەمانتوانیوە خوێنەوەیەکی فرە ڕەهەندانە بۆ ئەو قۆناغەی شیعری شاعیران بکەین، کە وەك مامۆستا مەسعود محەمەد گوتەنی، یەك دێڕە شیعری نالی، ئەوە دەهێنێت چەندین ساڵ لێی بکۆڵییەوە. بێگومان ئەو ڕوانگە تاکڕەهەندییەی ئێمە بۆ شیعری کلاسیك، ئەگەر لە سەرێکەوە بە ئاڵۆزی و قووڵی مانای شاراوەی شیعرییانەی ئەو شاعیرانە بگەڕێتەوە، بەو پێیەی لە ڕووی زمان و دنیابینییەوە شیعری کلاسیك بە بەراورد لەگەڵ هەر قۆناغێکی دیکەی شیعری کوردی، ئاڵۆز و خوێنەوەی وردەکاریی و بیرکردنەوە و شڕۆڤەکردنی قووڵی دەوێت، ئەوا بە بڕوای من لە سەرێکی دیکەوە بە نەبوونی دنیابینییەکی هاوچەرخانە بۆ ئەو شیعرانە و بەستنەوەیان بە ئێستاوە دەگەڕێتەوە. بەو مانایەی ئێمە بە بەراورد لەگەڵ قۆناغەکانی دیکەی شیعری کوردی لە هەفتاکان و هەشتاکان و دوای ڕاپەڕینیش، کەمتر خوێنەوەمان بۆ شیعری کلاسیك کردووە، ئەوەشی هەبووە لە ڕابردوودا، جگە لە هەوڵە بەرچاوەکانی بنەماڵەی مودەریس و مامۆستا مسعود مەحمەد و چەند هەوڵێکی دیکە، چیتر نەبووە. بۆیە ئەمە پەیوەستیمان بە خوێنەوەیەکی دیکەی سەردەمیانە بە ئەزموونی شیعری شاعیرانی کلاسیك بە گشتی هەیە و تیایدا شیعرەکانییان لە ڕوانگەیەکی دیکەی دەرەوەی ئەو ڕوانگە چەسپا و کلاسیکییە ببینین کە تاکو ئێستا باوە، چونکە ئەو خوێنەوە تاکڕەهەندییە، دەرگای خوێنەوەی تازە و هەڵسەنگاندنی نوێ بە ڕووی شیعری ئەو قۆناغەدا دادەخات، کە ئەمەش لەگەڵ دنیابینی شاعیرە کلاسیکەکان و شیعرەکانییان یەك ناگرێتەوە، کە دەشێ خوێنەوەی جیاواز و نوێیان بۆ بکرێت. لەو سۆنگەیەوە، یەکێك لەو نووسەرە دیارانەی کە مەبەستیەتی بە دیدگایەکی سەردەمیانەوە لەو میراتە گەورەیەی شیعری کوردی بڕوانێت و بیخوێنێتەوە، (ڕێبوار سیوەیلی) یە. لە ڕاستیدا، هەڵسەنگاندن و شرۆڤەکانی ئەم نووسەرە بۆ شیعری کلاسیکی کوردی، دەرگای مانای تازە و شاراوە بە ڕووی خوێنەران و ئەزموونی شیعری ئەو شاعیرانەش دەکاتەوە، ئەمەش زۆر بە ڕوونی لە کتێبەکانی (حاجی قادری کۆیی) و (گەران) و (نالی لە بەلاغەوە بۆ مۆدێرنە) و (مەحوی) دیارە. هەموو ئەو خوێنەوانە، دەرچەیەکی نوێن بۆ شیعری کلاسیکی کوردی. کتێبی (نالی لە بەلاغەوە بۆ مۆدێرنێتە) یەکێکە لەو کتێبە بەهایانەی، کە پێگە و شوناسێکی ئەدەبیانەی بەرزتر بە نالی و شیعرەکانی دەدات و نالی لە چوارچێوەی بەلاغە و ئاڵۆزی شیعری و دەردەهێنێت و دەیبەستێتەوە بە سەردەمێك کە سەردەمی

ڕۆشنگەری و مۆدێرنەیە. بەو مانایەی ئەگەر مۆدێرنە بە بەرھەمی شۆڕشی پیشەسازی و ڕەوانگەی ڕۆشنگەرەکان بزانین، ئەوا نالی، لە ناوچەیەکی دوورە دەست و لاتەریکی ئەم کوردستانە، کە شارەزوور و ھەڵەبجەیە، بەر لە فەرمەڵەبوونی ئەو ھەزرە مۆدێرنەیە کە بە بەرھەمی خۆرئاوا دەناسرێت، تێگەیشتن و بیرکردنەوەیەکی مۆدێرنانەی ھەبووە. ئەمەش بە ڕوونی لە شیعرەکانیدا ڕەنگیداوەتەوە. بەستنەوەی نالی بە مۆدێرنە، وەك ئەوەی خانیش دوو سەد ساڵ پێشتر، بەر لە سەرھەڵدانی ھزری ناسیۆنالیزم، باسی ھزری نەتەوایەتی دەکات، دەروازەیەکی تازەی مانای شیعری بەڕووی ئەزموونی نالی دەکاتەوە، کە خوێندنەوەی جیاواز لە دەرەوەی ئەو خوێندنەوانەی تا ئێستا بە نالی کراون لەخۆ بگرێت. لە ڕاستیدا، بایەخی ئەم کتێبەی سیوەیلی، ھەر تەنھا لە ڕوانگەیەکی ئەدەبی نییە، بەڵکو مێژوویی و کولتووریشە، چونکە نووسەر لە دەسپێکی کتێبەکەیدا، بە وردی لە بارەی میرنشینی بابان، ڕۆڵی ئەو میرنشینە و ژینگەی کۆمەڵایەتی و ئەدەبیانەی ئەو میرنشینە و کاریگەری و ڕەنگدانەوەی لەسەر نالی و شیعرەکانی باس دەکات. لەو ڕوانگەیەوەشەوە، نووسەر ئاماژە بەوە دەدات کە میرنشینی بابان، شێوازی حوکمرانییەتی و جیھانبینی میرەکان و پەیوەندییان بەو گەڕیدە و ڕۆژھەڵاتناسانەی سەردانی کوردستانیان کردووە، ژینگەیەکی کولتووری و فەرھەنگییان، بە فەرمەڵەکردنی شیعری نالی ھێناوەتە ئاراوە، کە تیایدا ڕوانگە و بیرکردنەوەی نالی، لە لۆکاڵییەتەوە دەربچێت و ڕوانگەیەکی جیھانییانە وەربگرێت و دواجاریش لە ڕووی زمانی شیعرییەوە، ئەو جیاوازکەوتنەوەیە دەربکەوێت. چونکە میرەکانی بابان، کەسانی ھوشیارو تێگەیشتوو بوون و بەلایەنی کەمەوە ئاگایەکیان لە ھزر و ژیانی سەردەم ھەبووە، ئەمەش بە ئاشکرا لە گفتوگۆی نێوان خۆیان و ڕیچ دەردەکەوێت. کەواتا نالی لەو ژینگە کولتوورییە ژیاوە و لە نزیکەوە ئەزموونی حوکمرانییەتی میرنشینی بابانی بینیوە و ئەمەش ڕەنگدانەوەی لەسەر ھزری نالی ھەبووە. بە بڕوای نووسەر، بنەماکانی مۆدێرنێتە، بە شێوەیەکی سادە لە شیعری نالی دەبینرێت، ئەمەش لە دەرەوەی ئەو خوێندنەوە بەلاغییە کە شیعری نالی تەنھا لە چوارچێوەی جوانناسی زمان، بەلاغە، ڕەخنەکردنی ئایین و فیگەرە ئاینییەکان، ئیرۆتیك و وەسفی ژن، قووڵایی زمان دەبینێت، بەڵکو بە پێچەوانەوە شیعری نالی لە دەرەوەی ئەو ڕوانگە واتایە، ھەڵگری ڕەھەندی مانایانەی دیکەیە کە دەشێ لە چوارچێوەی ھزری مۆدێرنێتە ببینرێت. بێگومان ئەگەر ھوشیاری و درککردن، ئاگایی و بوونی ڕوانگەیەکی ڕەخنەیانە، پرسیار و گومانکردن لە بارەی بوون و دیاردەکانی ژیانەی سەردەم، بە بنەمای ئەقڵێکی ڕۆشنگەرانە

بزانین، کە سەرەتای هوشیارکردن و درککردنە بە مۆدێرنەتە، ئەوا نالی ئەگەر بە شێوەیەکی سادەش بووبێت، ئەو هوشیاریەی هەبووە و پێش دەرکەوتنی مۆدێرنەتە، شیعرەکانی هەڵگری ئەو تایبەتمەندیە مۆدێرنەن، کە ئاماژەن بە خۆجیاکردنەوەی نالی، لە کولتوور و شێوە ژیانی باوی سەردەم. نالی لە شیعرەکانیدا، ڕەخنەی ئایین دەکات و هەزر دەکاتە بنەمای هەڵسەنگاندنی بوون و ژیان، لە ڕوانگەی سیوەیلی، دنیابینی شیعریانەی نالی، جۆرە دابڕانێکی لە سەردەم و ژینگەی کۆمەڵایەتی ئەو زەمەن و شوێنە دروستکردووە کە تیایدا ژیاوە. بۆیە زەمەن و شوێن جێدەهێڵێت و بیرکردنەوەی شیعریانەی لە لۆکالییەوە دەبێتە گەردوونی. نالی بە کارکردن لە سەر خود و بە سەنتەرکردنی خود، هەوڵدان بە ئازادکردنی ئەو خودە لە کۆت و بەندی کۆمەڵایەتی و ترادسیۆنی، گومان و پرسیارکردن، بوونی تێگەیشتنێکی ڕەخنەیانە بە ئایین و لاهوتیەت و جۆرێك لە هزری ڕۆشنگەرانەی لە شیعرەکانیدا بەرهەم هێناوە. چونکە نالی لە بەشێکی زۆری شیعرەکانیدا، ڕوانگەیەکی ڕەخنەیی بە دیاردەکانی سەردەم، بە تایبەتیش ئایین هەیە و کار لە سەر خود سەنتەری و ئازادیی مرۆڤ دەکات و مامەڵەیەکی دوور لە کۆنەپارێزی لەگەڵ خود و جەستە دەکات، وەك ئەوەی لە شیعری مەستوورە دەبینرێت. نالی لەو شیعرەیدا، کە بە ڕتووش وەسفی ئەندامەکانی مەستوورە و عەورەتی بە جۆرها شێوە دەکات، ئەوا جەستە وەك ڕووبەرێکی ئازاد دەبینێت و لە دەرەوەی ئەو قەدەغە کراوە کۆمەڵایەتی و پەروەردەیانەی دەردەهێنێت، کە بە ژن و جەستەی ژن لە ژینگە و کولتووری باوی سەردەمەکە هەبوون. بەڵکو جەستە، وەك بەشێك لە ئازادیەکانی تاك دەبینێت و ئەو کۆت و بەندانەی لە سەر لا دەبات کە لەلایەن ئەوانیترەوە بۆی دروست کراوە. بەمەش نالی، وێناکردنێکی دیکەی جیاواز لە بارەی ژن و جەستە دەخاتە ڕوو. ئەمەش یەکانیگرە لەگەڵ ئەو بنەما مۆدێرنانەی کە ئازادی مرۆڤ، هەوڵدان بە سەنتەرکردنی خود و تێکشکاندنی ڕوانگەی دۆگمایی و ئایینیانە بە ئازادیەکانی مرۆڤ، دەکەنە بنەمایەك بە دەرچوون لە ئەقڵی کۆنە پارێزیی و ژیانی گشتی. نالی، ئاگایەکی هزریی و شیعریانەی بە ئیرۆتیك، جەستەو ژن هەیە لە دەرەوەی ئەو ڕوانگە قەدەغەکراوەی کە ژن وەك بوونەوەرێکی قەدەغەکراو دەبینێت. بە بڕوای سیوەیلی، کارکردنی نالی لە سەر ئازادکردنی خود و هەوڵدان بە دەربازکردنی لە خودێکی پاسیڤگەراو بە پرسیار و گومان، بە خودێکی ئەکتیڤ و ئازاد و دابڕاو لەو بازنە کۆمەڵایەتی و خێڵەکیانەی مرۆڤی کوردی لەو سەردەمدا تیادا ژیاوە، بیرکردنەوەیەکن بارگاوین بە هزرێکی مۆدێرنانە ئەگەر لە چوارچێوەیەکی سادەش بووبێت. چونکە مۆدێرنەتە، هزری مرۆڤ لە

هزرەکی ترادیسۆنی و ئاینییەوە، بە هزرەکی ڕەخنەیی و کراوە دەگۆڕێت و جۆرە تێگەیشتن و جیهانبینییەك دێنێتە ئاراوە، کە لە دەرەوەی بیرکردنەوەی باوی سەردەم و بازنە کۆمەڵایەتییەکەیە. بەم جۆرە نالی کار لە سەر خود ئاگایی دەکات و ئاگاییش بەشێکە لە پرۆسیسی خستنەگەڕی ئەقڵ و ڕوانگەیەکی ئەقڵانییە بۆ ژیان و دەوروبەر، کە ئەمەش دیدێکی مۆدێرنانەی جیاوازە لەو دیدە کلاسیکییەی کە چارەنووسی مرۆڤ بە نادیار و قەدەر دەبەستێتەوە. خەسڵەتێکی دیکەی مۆدێرنانە لە شیعری نالی، بایەخدانە بە زمان. لە شیعری نالیدا، زمان هەر تەنها توخمێکی ئەدەبی، ئامرازێك بۆ گەیاندن و واتای شیعری نییە، بەڵکو نالی زمان دەباتە ئاستێکی بەرزتر و شوناسێکی گەورەتری لە ڕوانگە کۆمەڵایەتییەکە پێ دەدات، ئەویش تەماشاکردنی زمانە وەك شوناسێکی سیاسی و نەتەوەیانەی جیاکراوە لەوانیتری تورك و فارس. نالی کە هێندە شانازی بە زمانی کوردی دەکات و ئەو پایە گرنگە بە زمانی شیعرەکانی دەدات، ویستێکی شیعریانە نییە بە تەنها، بە قەد ئەوەی ویستێکی سیاسی و نەتەوەیە، کە تیایدا ئاماژە بە بوونی نەتەوەیەك دەکات کە ناوی کوردە و تایبەتمەندی نەتەوەیانەی خۆی هەیە کە یەکێکیش لەو تایبتمەندیانە زمانەکەیەتی. لێرەدا نالی، زمان وەك بنەمایەکی هزری مۆدێرنانە دەبێنێت و لێی دەڕوانێت، کە بەشێکی گەورە، لە فۆڕمەڵەبوونی بیری ناسیۆنالیانە پێکدەهێنێت. تەنانەت نالی ئەو کاتەی لە مەککەش بووە، شیعری بە کوردی لە ستایشی پێغەمبەر گوتووە، واتا زمان بۆ ئەو، تەنها ئامرازێکی سادەی گەیاندن نەبووە، بەڵکو شوناسی نەتەوە و بنەمای بوون و مانەوەش بووە، بۆیە هێندە بە شانازییەوە باسی ئەلفازی کوردی دەکات، کە کەس نەڵێت خۆ کوردییە و خۆ کردییە. لە ڕوانگەی سیوەیلیش ئەو بایەخدانەی نالی بە زمان، دەرەنجامی هوشیارییەکی گەورەی هزری و نەتەوەییە، کە بەشێکە لە تێڕوانینی مۆدێرنانە بۆ نەتەوە و چەمکی نەتەوە. لە کۆتایی کتێبەکەشدا، سیوەیلی بە گرنگییەوە باسی شارەزوور و هەورامان، ڕۆڵی ئەو ناوچەیە و ژینگەی کولتووریانەی خەڵکەکەی لە پێگەیاندنی نالی و شیعرەکانی و ڕەنگدانەوەی لە سەر ژیانی نالی دەکات. دواجار دەڵێم، ئەم کتێبەی سیوەیلی، خوێنەوەیەکی دیکەی جیاوازە بۆ نالی لەوانەی پێشووتر کراون، بە ڕاستی هەوڵەکانی ئەم دوایەی نووسەریش بۆ خوێنەوەی شیعری کلاسیکی کوردی، بە دیدگایەکی دیکە کە کتێبی نالیش یەکێکە لەوان، هەوڵی زانستی و مەعریفی جوانن، کە تیایدا لایەنێکی دیکەی شاراوە، بە ڕووی خوێنەران بە سەر شیعری کلاسیکی کوردی دەکاتەوە. بۆیە کارەکانی مایەی بەسەر کردنەوە و نرخاندنن هاوکات بە بایەخەوە دەبێ خوێنەران بیخوێننەوە.

▪ پەراوێز: ناوی کتێب: نالی لە بەلاغەوە بۆ مۆدێرنێتە، نووسینی: ڕێبوار سیوەیلی، بڵاوکراوەی دەزگای زەریاب_ 2020.

*ئەم بابەتە لە ژمارە (12) گۆڤاری وانەر بڵاوبۆتەوە.

خوێندنەوەیەکی پانۆرامایی بۆ فیلمی Blade Runner.. رێباز محەمەد جەزا

سنورەکانی مرۆڤ و ئەقڵی ئامڕازی

ژانر – خەیاڵی زانستی ساڵی بەرهەم : ١٩٨٢ شوێنەکانی وێنەگرتن : هۆنگ کۆنگ و لوس ئەنجلوس دەرهێنانی : Radley Scott دیکۆر : لۆرانس ج یوڵ و گۆردن کۆرینینویت زمانی : ئینگلیزی موزیک : ڤانگاڵس ماوە : ١١٢خولەک

ئەم فیلمە لەلایەن Michael Deeley و چەند کەسێکی تر بەرهەمهاتوون ، یەکێکە لەوفیلمانەی زۆرگرنگن لەڕووی کێشەکانی سەردەمەوە(، مرۆڤی مۆدێرن)؛ بەگشتی ئەم تەوەرەیەی قسەکردنیش ؛ کورت دەکرێتەوە بۆ دووبەش کە ئامڕازین !!
گەربەزمانێکی کڵاسیک بدوێین دابەش دەبێت بە هەردووجیهانی خێرو شەڕ ، سێبەرو ڕووناکی و هتد.. ئەمەش بەرەو ئەوەی دەبات تادەیکات بەڕۆبۆتێک لەجیهانی دووبارەبوونەوەکاندا (Replicant) و لێی جیاناکرێتەوە ، کە پەیوەندی بەبینایی – بصر – وەهەیە لەمرۆڤە کامێراکاندا و بەهۆی کۆمپانیا گەورە و زەبەلاحەکانی تری جیهان و بەکارهێنانیان لە سەر هەسارەی زەوی کەلەلایەن داگیرکەرەکانی دەرەوەی زەویەوە کاری پێ دەکرێت .
ئەوەی خاڵی جیاکەرەوەی ئەم فیلمەیە لای من لەچاو ئەوفیلمانەی تردا کەبینیوومە ؛ کاڵبوونەوەی سنووری نێوان ژیری مرۆڤ و ئاوەزی

ئامڕازییانەی دروستکراوە (ناوی ڕۆبۆتە) لەلایەن هێزێکی نادیار
یان داگیرکەرێکی تر جاباناوی هەرچییەک بێت و هەرچۆنێک بێت ، گرنگ
ئەوەیە بەهەڵوێستە لەسەرکردن دەبێت ، ئەوگونجاوییە کەلەنێوان
ئەودروستکراوانەدایە .ئەوانیش بریتین لە :
یەکەمیان ئەندامیەو زیندووە ،
ئەوەی تریشیان ڕۆبۆتەو دەستبەسەرداگیراوەو ئاڕاستەدەکرێت .
گەر لەم پنتەوە بڕوانینە فیلمەکە دەبینین هەرئامڕازێک کەمرۆڤ
مامەڵەی لەگەڵ دەکات دوودۆخ لەچێژ دروستدەکات :
دۆخی یەکەم : وادەزانێت دەستی بەسەردا گرتووە و چێشەی دەکات ،چ
لەڕووی بەکارهێنان و چ لەڕووی کارکردنەسەر ئەوانەی تر .
دۆخی دووەمیان / ئەو ئازارو نەهامەتیانەیەکە مرۆڤ بەهۆی ئەقڵی
ئامڕازییەوە مامەڵەی لەگەڵ دەکات و ناتوانێت بەردەوام بێت لەگەڵی
و ناشتوانێت پاشەکشێبکات ..
لەکۆتاییدا ئەوەی دوواسەرنجی منە ، بەو پێودانگانەی باسمکردن ،
ئەی کەواتە ئایندەی چێژو ئەم مرۆڤە چۆن دەبێت ؟ بەرەوکوێ ؟ چی
تردەکات ؟

شارستانیەتیی وەهەم..
فازیل شەوڕۆ

نەساغێکی سەروێیش ئەفڵاتوونی، کە لە نۆرینگەیەکدا لە شاری دوبلن، لە هۆدەی چاوەڕوانیدا لە تەنیشتم دانیشتبوو، سەری هێنایە بن گوێم و گوتی:"بەختەوەرم کە 76 ساڵ تەمەنمە و هێندەم نەماوە… ." بە تێڕامانەوە پێگوت:"بۆ وا دەڵێی، ڕۆڵەی ئەم شارستانییەت و بەختەوەر نیت؟ ئەدی خەڵکی وڵاتی من چ بڵێن؟"
بە هێمنییەوە، وەک ئەوەی خۆی بدوێنێ، گوتی:"لالۆ، شارستانییەتی چە؟ هەمووی وەهمە."
زاراوەی "شارستانییەت" کە لە زۆربەی زمانەکاندا وشەی – شار- و – هاووڵاتی- لەخۆ دەگرێ، بە ڕەچەڵەک دەچێتەوە سەر زمانی لاتینی دێرین و لە دوروبەری سەدەی حەڤدەمدا، لەسەر زارێ هەندێ مێژوونووس و کەلتوورناسەوە کەوتە ناو فەرهەنگان.
ئەم زاراوەیە فرە پێناسە و هەمەجۆشنە لە ڕووخساردا، بەڵام دەکرێ

لە یەکدوو دەیەدا بەوە بیناسێنین کە: ئاماژەیە بە کۆمەڵگەیەک کە لە شارەکان پێکهاتووە، تێیدا گەشەکردنی دەوڵەت، چینبەندیی کۆمەڵایەتی، شارنشینی و سیستەمی پەیوەندییە هەمادارەکانی پتر لە سیستەمی نووسیندا چربەتەوە لە چاو زمانی قسەکردنی سرووشتی. جا ئەم جۆرە کۆمەڵگایە پتر بەوە دەناسرێتەوە کە تەلارسازی، ژێرخانی شار، پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا، دراو، باجدان، یاسا و دەستوور و ڕێکخستن و تایبەتمەندکردنی کاری تایبەت بەخۆی هەیە.
زۆربەی شارستانناسان، هەوڵیدانەوە، زاراوەی کەلتوور و دابونەریتی ترادسیۆنی دێرین، لەم پێناسەیە وەدەربەنن، وەک بەڕێی کەلتوور و کەلەپووری زەمانی زوو دژ بە شارستانیەتن و لەگەڵ کەلتووری "پێشکەوتن و تێگەیشتن"، ناگونجێن. بە واتایەکی دی، ئەوان لەژێر درووشمی پشکەوتن و بەخشینی مەقامی بەرز و بەند بە بەهای مرۆڤ و مرۆڤایەتی، کەی کۆمەڵگایان بەسەر دوو چیندا دابەشکردوە، سێیەمی بوونی نییە: چینی کەلتوورە پشکەوتووەکان و چینی کەلتوورە دواکەوتووەکان. یەکەمیان چینی پاشا و لۆرد و ئاغا و بەگن؛ چینی دووەمیش، کۆیلە و ڕەش و ڕووت و عەوامی جوتیار و شوانکارە و کۆچەرن... .
بەڵام لەم دوا دوایەدا، هەندێ، لە شارستانناسان، ددانیان بەو واقیعەدا ناوە کە لە ناو هەندی لە شارستانەکانیشدا، کە شوێنی نیشتەجێبوونی چڕ وپڕن و ڕێکخراون و دابەشکراون بەسەر چینە کۆمەڵایەتییە پلەبەندییەکاندا، چینی خاوەن کەلتوورەکەی عەوام و ڕەش و ڕووت هەر بوونی هەیە و مەحاڵە شارستانییەتێکی پاک و بێگەردی نموونەیی بدۆزیتەوە، بە کۆمارەکەی ئەفلاتۆنیشە، خاڵی بێ لە کەلتووری کۆمەڵایەتیی خەڵکەکە، جا کەم تا زۆر. شاری لەندەنیش ئەم شایەتحاڵییە دەدا.
لە ڕاستیدا، گەر بە وردیی دیقەت لە مێژووی شارستانییەتی کۆن و نوێ بدەین، دەگەینە ئەم ئاکامە، کە هەرگیز مێژووی مرۆڤایەتی شارستانییەتێکی بە خۆیەوە نەبینیوە، لە خزمەتکردنی کۆی دانیشتوانەکانی دابووبێ، نەک هەر ئەوە، بەڵکوو هەر هەموو شارستانییەتەکان بە شان و بازوو و ئارەق و خوێنی چینی ڕەش و ڕووت بونیاتنراون، لە پێناو خزمەتکردنی کەمینەیەکی کەمی ئەم کۆمەڵگایە. تۆ وەرە ئەقڵمەندانە لە شارستانییەتیی کۆنی فیرعەونەکان بڕوانە، ئەوجا دەزانی کە چۆن خەڵکی دۆڵی نیل کراون بە کۆیلە بە خۆشگوزەرانیی شا و شاژنەکانیان و دواتر بە نەمرکردنیان بە هەڵهێنانی ئەهرام و گۆڕی پڕ پێچ وپەنا و نهێنی. ئەمەی بۆ فیرعۆنەکان ڕاستین، بۆ خۆ پاشا و مەلیک و ئیمپراتۆر و سوڵتان و ئاغاکان، لە هەموو شارستانییەتەکاندا ڕاست بووە، لە

سەردەمی سەمەری و ئاشووری و بیگرە تا سەردەمی ساسانی و ڕۆمانی و پاشانیش سوڵتانەکانی عوسمانی، تا ئەم ساتەوەختەی پیاوە سەروەرەش ئەفلاتونییەکەی نورینگەکە، کە تەمەنای مەرگی خۆی دەکرد.
چاکم وەبیرم دێ، مامەستای میژوومان لە پۆلی دووی ناوەندی، بە خەندەیەکی تەزئامێز، لە باسی خەلیفەکانی دەوڵەتی ئەمەوی و عەباسیدا دەیگوت: فڵان خەلیفە، وەزیرێکی دانابوو، تەنها بە ناولێنان و ناونووسکردنی منداڵەکانی کە بە سەدان کوڕ و کچ بوون. لە کتێبەکەماندا نووسرا بوو، فڵان خەلیفە وەزیرێکی دامەزراندبوو هەر بۆ کۆکردنەوەی ئەو دیاری و خەڵات و باج و خەراجەی خەڵک پێشکەشی بە خەلیفە و والیان دەکرد، نووسرا بوو لە یەمەنەوە هێشوە ترێیەکیان بۆ خەلیفە هێنا بوو باری یەک وشتر بوو؛ ناوی ئەو خەلیفەش هاتبوو، کە خواردنی هەر دنووکی قەل بوو.
هەر دوای ئەوەی مرۆڤەکان، ئەشکەوت و دارستان و چۆلەوانیان بەجێهێشت و هاتن لە شار و دیهاتەکان نیشتەجی بوون، پاشا و میر و سوڵتانەکان، هەمیشە بیریان لەوە کردووەتەوە کە چۆن لەسایەی ئەم شارستانییەتەدا، هەرچی هەیە و نییە، بەگەڕی بخەن بۆ خۆشگوزەرانی و ڕابواردنی خۆیان. تا کار گەیشتە ئەوەی کە “خودا” ش بە ئەو مەرامە بکەنە ئامراز، وەک پێشتر بووت و صەنەمەکانیان بەکاردەهێنا. “خودا”یەک کە لە هەموو ئایینەکاندا، پەیامی مرۆڤدۆستی و یەکسانی و دادپەروەری و بەگژداچوونەوەی زوڵم و زاڵمان بووە و لە دەقە پیرۆزەکانیدا هاتووە، “ئەوەی مرۆڤێکی بە گوناح بکوژێ، وەک ئەوە وایە کەی مرۆڤی دونیای کووشتبێ.” کەچی، مێژووی ئەو هەموو کووشتار و شەڕ و شەڕەی بە ناوی “خودا” و بە “شمشیری خودا” و ئیمڕۆش بە “موشەکی خودا” کراوە و دەکرێ، سەری هەزاران هەزار کەسیان تێدا پەڕاندوەی و هەزارن هەزار زامدار و بێسەوشوێن و ئاوەر بوون. تەنانەت لە نێوان شوێنکەوتووانی یەک ئایینشدا، ڕووباری خوێن ڕژاوە، وەک مێژوو باسی تێکهەڵچوونەکانی نێوان کاسۆلیکەکان و پڕۆستانتەکان، یان نێوان ئایینزانەکانی سوونە و شیعە دەکا. تۆ وەرە مێژووی دەوڵەتی ئەمەوی و عەباسی بخوێنەوە، ئەوجا دەزانی کە بە ناوی “خودا” چەندان زانا و دانا و عالم و زاهید سەریان پەڕێندراوە. لە کاتێکدا هەموو باوەڕدارێکی هۆشمەند و هۆشیار دەزانێ، هەرگیز. “خودا” بە بەرزڕاگرتنی مەزنایەتی و عەزەمەتی خۆی، پێویستی بە خوێن نەبووە.
گۆڕانکارییە گەورە و مەترسیدارەکانی شارستانییەت، ئەو ڕێژە گەشەی ساند، کە سەردەمی شۆڕشی پیشەسازی سەراپای ڕۆژاوای گرتەوە و وردە وردە کەلتووری شارستانییەتی کۆنی، بە کەلتووری شارستانییەتی مۆدێرنە گۆڕییەوە. چونکە ڕۆژگارەکە گۆڕا، دەسەڵاتدارەکانی خۆیان

بە خاوەن و ڕابەر و پێشەنگی شارستانییەت دەزانی، ئامراز و ڕێباز و کەرەستەکانی بە کۆیلەکردنی چینی ڕەش و ڕووتیان گۆڕی. ئەلبەرت شوایزەری فەیلەسوف زۆر بە جوانی فەلسەفەی شۆڕشی پیشەسازی لەودا چڕدەکاتەوە کە "شۆڕشەکە لە پێناو ماددە، لە هەمان کاتیشدا ئەخلاق دەکاتە ئامرازی هەڵخەڵەتاندن، بە ناوی پارستن ماف و مرۆڤدۆستی و پێشکەوتن، لە، ئەمە هەر فێڵێکە بۆ خزمەتکردنی لایەنە مادییەکەی ئەم شۆڕشە."
ئەوەی دەسەڵاتدارەکانی ئەم شۆڕشە کردنیان، شتێکی وا جیاوازی نەبوو لەگەڵ ئەوەی فیرعەونەکان و ئیمپراتۆرەکانی زەمانی زوو دەیان کرد. دوو شتیان کرد: هەوڵیاندا دەسەڵاتی کڵێساکان تا پێیان دەکرێ کەم بکەنەوە و ژن لە ماڵان بهێنە دەرەوە، تا پیاوەکان پتر خەریکی پاسەوانی بەرژەوەندییەکانی ئەوان بن. بەوانن، ناپلیۆن چی کرد، بە گەیشتن بەو خەونە. جا هێنانە دەرەوەی ژن لە ماڵەکانیان، سەرەتای داڕمانی ئەخلاق بوو، سەرەتای هەڵوەشاندنەوەی خێزان بوو، تا بەم ڕۆژگارە گەیشتین.
ئەوەی پتر قوڵەکەی خەست کرد، بە سەری هاووڵاتییی بەدەسەڵاتیی برسی و ماندوو، ئەوبوو، توێژێکی نوێ لە ڕۆشنبیران لەم ڕۆژگارەدا گەشەی کرد، کە زۆر لەژێر کاریگەریی فەیلەسوفەکانی ئەو ڕۆژگارە دابوون، لە هەر دەیەیەکدا، فەیلەسوفێک سەری دەردەهێنا و بە فەلسەفەی مەدرەنە بیر و هزری ئەم خەڵکە دەشووشتەوە، هەرچەند، ئەوەی دەهات، فەلسەفەکانی پێش خۆی دەسڕییەوە. ئەمەیش تەواو سەری لە توێژی ڕۆشنبیران شێواند و لە تووڵە ڕێیەکانی ژیاندا سەرگەردان بوون.
بەدرێژایی مێژوویی شارستانیەت، کە بە حەوت هەزار ساڵێک مەزەندە دەکرێ، هەرگیز مرۆڤ وەکو مرۆڤی ئەم سەردەمە بەدەست شارستانییەت گیری نەخواردووە، بەیە کابرای سەرەوەیش ئەفلاتوونی ناحەقی نەبوو کە گووتی:"شارسانیەتیی چی، هەمووی وەهمە."
بێگومان ناکرێ، خزمەتگوزارییە جوان و مەزن و بەکەڵکەکانی ئەم شارستانییە مەدەرنە نادیدە بگرین:
داهێنانی ئیلیتریک، هێڵەکانی گوستنەوە، دەزینەوەی داو ودەرمانی باش، هەموو داهێنانە تەکنەلۆژییەکانی مەدەرن – گەر درووست بەکار بهێنرێن، ئاوی پاک و زانیاریی زۆر و بەردەست، ئاسانکاریی پەیوەندییەکان، پێشکەوتن لە زانستەکان، ئامرازاکانی پەروەردە و فێرکردن... تاد.
بەڵام...،
با بەوێژدانەوە، سەرێک بەو ماڵەدا بگرین کە پێی دەڵێن"گۆی زەوی" و 8 هەزار ملیۆن کەسێکی تێدا دەژی، بزانین لە سایەیی ئەم شارستانیەدا چ ژیانێک بەسەر دەبن- بێگومان ئەمە بابەتێکی ڕەهاییە

نەک سنووردار. شارستانییەک کە دەڕۆن لووتکەی پێشکەوتن و پێپەی داهێنانی ئەقڵ مرۆڤ و تەقەڵەی دەستکەوتە سیحراوییەکانە، کە زۆریان هەر لە خەون و خەیاڵ دەچن.

جارێ لە پێشدا، دەبێ بزانین، ئەم سەردەمە جیاوازی گەورەی نییە لەگەڵ سەردەمی فیرعەونەکان. ئەگەر فیرعەونەکان تەنها دەسەڵاتداری و فرمانەکانیان بەسەر دۆڵی نیلەوە بوو بێ، ئەوا دەسەڵاتدارانی ئیمڕۆ، دەسەڵات و فەرمانیان بەسەر هەموو جیهاندایە.

تۆ دەزانی نیوەی کۆی سەروەت و سامانی هەموو جیهان، تەنها لەبەر دەستی 3 هەزار و 194 دەوڵەمەندە؟ نیوەکەی دیکەشی هی 8 هەزار ملیۆن کەسەکەیە. جا ژیان و چارونووسی کۆی 193 دەوڵەت – کە ئەندامن لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا، لەبەر ڕەحمەت و شەقی 5 وڵاتی زڵهێزن، لە جەنگ و ئاشتیدا.

ئەم سەرمایەدارە قەبانە و ئەم 5 وڵاتە زلهێزە، بە دەستەبەرکردن و ڕاییکردنی ئیش و کار و نەخشە و پلان و پیلانەکانیان بە سەرکەتووی، دەزگایەکی یەکجار زەبەلاحیان بونیات ناوە بە ناوی “میدیا”، پێشکەوترین، داهێنانی تەکنەلۆژی و زانستیی ئەبوستراک و مرۆیی بەکار دەهێن، بۆ بە کۆیلەکردنی مرۆڤ، تا هەموو شتێک بە ویستی وان بێ. چونکە ناودارترین زانکۆ و بلیمەتترین زانا و مامۆستا و پسپۆڕ ئەم دەزگایە بەڕێوە دەبن، ئەمەیان کردووە بە ڕۆبۆتێکی کۆیلە چۆنیان بوێ، واهەڵمان دەپەڕینن و بە هاسانی بە درووشم و وتار و ڕیکلامەکانیان هەڵدەخەڵەتێن. هەر بۆ نموونە، لەم چەند ڕۆژەدا، مەکینەی ئەم دەزگا زەبەلاحە، کۆی هەستی 8 ملیار کەسی بەلای کەسێک ڕاکێشاوە کە ملیاردێرێکی هیندییە و 100 ملیۆن دۆلاری بۆ ئاهەنگی زەماوەندی کوڕەکەی خەرج کردوە و ئەوەندە هەزار کەسەی لە چوار ئیقلیمی جیهان داوەت کردوە و ئەوەندە جۆرە خواردن و تەعاماتە ڕۆژانە درووست دەکات. لە کاتێکدا، لەم هیندوستانەدا، هەموو بەیانێک، وەک چۆن لای ئێمە زبڵکێش، زبڵ و خاشاک خڕدەکاتەوە، ئەوا مردووکێش، شەقام بە شەقام دەگەڕێ و لاشەی ئەو مردووانە کۆدەکاتەوە، کە شەو لە برسان و لە سەرمان و لەبەر نەساغی گیانیان لە دەست داوە، ئەوان لانەوازی ژن و پیاو و مندالن، بێکەس و بێجێ و ڕێن، لەسەر شۆستە و کەنار ڕیان کەوتوون.

جا ئەم دەزگا زەبەلاحە، بە فریوودان و بە کۆیلەکردنی مرۆڤ، دەست بە هەموو فەن و فنوونێک دەبا و دەگاتە هەموو کون و قوژبنێکی ئەم جیهانە. ئاسایە سەر لە ئێوارە، گەنجێکی کورد نمایش بکا، کە بە دیار دوکانە سووتاوەکەی، لەسەری خۆی دەدا و دەڵێ،:”مایەپووچ بووم، هیچم نەما، ئەو دووەم جارە دوکانەکانمان دەسووتێنرین.” بە ئێوارەی دواتر، ئەم دەزگایە، گەنجێکی دیکە نمایش دەکا، لە

پێشەنگای نیودەوڵەتی لە تەنیشت ئۆتۆمبێلێکی مۆدێل 2024 ڕاوەستاوە و دەپرسێ:"ئەو بای چەندە؟" نووسینگەی فرۆشیاریش بە سەر لووتی دەڵێ:" 107″ – واتا 107 هەزار دۆلار. جا گەنجی دوکان سووتاویش، لە تیقی ماڵەوە ئەوە دەبینێ. هەزاران کوڕ و کچی دەرچووی زانکۆکانیش، کە بێئیشن، لە دڵی خۆیان دەڵێن:"چۆن منیش، وەک ئەو گەنجە، ببمە خاوەن ئەم ئۆتۆمبیلە جوانە."

تۆ سەیری ئەو تەرازووە ، داپەروەرییە بکە، کە سەرانی ئەو دەزگا زەبەلاحە نیشانی خەڵکی عەوام و سادەی دەدەن و نیشانەی خۆیان دەپێکن. پتر لە حەفتا ساڵ بوو هەندێ بە زۆرزانانە ڕێکلامیان بۆ ئاشتی و ئاسایش و خۆشگوزەرانی و مافی مرۆڤ لە وڵاتانی ڕۆژاوا دەکرد، کە ئەم وڵاتانە بەهەشتن و هەر ئەوان پارێزەری مرۆڤ و مرۆڤایەتن، بۆیە مامۆستاکانیشمان، لە سەرەتاییەوە هەر ئەوەیان لەبن گوێ دەخوێندین، کە ڕۆژهەڵاتیی بکوژ و شەڕانی و سەربەگێچەڵن، ڕۆژاواش مرۆڤدۆست و ئاقڵ و بیرمەندن؛ بەڵام شەڕی ڕووس و ئۆکراین، لەم دووساڵەدا، ئەو درەشخدارەی سپیکردەوە، ئەوەی ئەم دوو ولاتە ڕۆژاواییە بەناو شارستانییە، بەیەکتریان کردووە، با بەدەواری شەڕی نەکردووە، نەک هەر بە کاریگەرترین و نوێترین چەک و تیفاق کەوتوونەتە گیانی یەکتری و وەک دەڵێن تەڕ و وشک، بەیەکەوە دەسووتێنن، بەڵکوو چەندان جارە، بە دەستبردن بۆ دووگمەی سووری چەکی ئەتۆمی گەف لەیەکتری دەکەن. سەلماندیان کە شارستانییەتیی مۆدێرنە جگە لە وەهم هیچی دی نییە. ڕووسەکان بەو پەڕی شانازییەوە دەڵێن تا ئێستا 165 جۆر چەکی نوێ و تازەیابەتیان لە سوریا تاقیکردووەتەوە، واتا قوربانییەکان، کە هاوڵاتی ئەم وڵاتن، تەنها نیشانەن و ڕۆح و خوێن و جەستەیان نییە.

تۆ سەیرکە، ئەم مەکینە زەبەلاحە، چۆن خەڵک چاوبەست دەکات و هەڵ دەخەڵەتێنێ کە هەواڵەکانی شەڕی غەززە دەگوازێتەوە، هەمیشە هەواڵی کوژرانی دوو سەربازی ئیسرائیلی، پێش ئەو 120 قوربانییە فەڵەستینییەیە کە لە هەمان کاتدا کوژراون. لەو ساتەی هەرچی دەزگای میدیایی جیهانییە، تیشک دەخاتە سەر ئەو شەڕەیە، بە حەرفێک باسی شەڕی خوێناویی و ئابڕووبەرەکەی سوودانییەکان ناکەن، کە پتر لە 17 هەزار قوربانی لێ کەوتووەتەوە و بە دەیان هەزار ژن لاقە کراون و کراون بە سەبایە و 3 ملیۆن هاوڵاتی دەربەدەر و ئاوارەن، لە وڵاتێکدا بەخێی وا دێ لە برسان بمرێ. خۆ ئەوەی تورکیا بە ڕۆژاوا و سڤیلی ئەو دەڤەرە دەیکا، مەگەر هەر جوو بە فەڵەستینییەکانی کردبێ، ئاوی خواردنەوەوەی لێ بڕیوون، ئیستگەکانی کارەبای لێ سووتاندوون، سایلۆیەکانی گەنمی خاپوور کردووە و دارزەیتوونەکانی لەڕەگەوە هەڵکێشاوە و بە تاڵانی بردوویەتی بۆ مەزراکانی خۆی لە ناوەوەی

تورکیا و ڕۆژانە دەکوژی و دەبڕی و دەسووتینە و کەس کەسیش ناڵی لێل. خۆ لەو ساتەی ژێرنووسی تیڤیەکان هەواڵی کوژرانی هاووڵاتی کورد لە باشووردا نیشان دەدا، لە هەمان چرکەدا، دیمەنەکانی گشتوگوزارکردن لە تورکیا دەگوێزێتەوە و هانی خەڵک دەدات زوو بگەنە ئەو بەهەشتە و ڕێکڵام بۆ کاڵایەکانیان دەکات، کە بە پارەکەی ئەم هاووڵاتیانە بوونەتە قوربانی… .
ڕەنگبێ، هەبێ بڵێ، ئەو ئەرکی شارستانییەت نییە، کەی دانیشتووانی ئەم جیهانە بەختەوەر بکات، لێ، من بە ئەرکی خۆمی دەزانم کە دژی ئەوەبم، ئەوان بە دوکەڵی ئەو نەوت و گاز و خەڵوز و ماددە تیشکدەرانە، ژینگەمان پیس کەن. خۆ ئەمە جگە لەو ماڵەی زەوی، هیچ شوێنێکی دیکەمان نییە ڕووی تێکەن. ئەوان بە ناوی شارستانییەتەوە، سالانە لووتکەی پاراستنی ئاوو هەوا دەبەستن، بەڵام نویترین چەکی تیشکدەری ئەتوومیش لە ئۆکراین بەکار دەهێنن. جەنگەڵ و دارستانەکان دەبڕنەوە و هەورەکانی ئاسمان دەدزن و چ زبڵ و خاشاکە، لە داو و دەرمان خواردن بە وڵاتە هەژارەکانی هەناردە دەکەن.
شارستانییەتی مۆدێرنە، گەر نەشتوانێ ئەم حەشیمەتی جیهان بەختەوەر و ئاسوودە بکات، دەبێ کاربکا نەختێ لە زەرەر و زیانەکانی کەم کاتەوە، لە سایەیی ئەو هەموو فابریقە و کۆمپانیای ئۆتۆمبیلە، لە هەر 23 چرکەیەک، لەم جیهانەدا، کەسێک دەبیتە قوربانی هاتووچۆ، کەچی ئەوان هەر سامان قەڵاچن دەکەن.
شارستانییەتیی وەهەم، وای لە خەیاڵدانی گەنجانی وڵاتە هەژار و پاشکەوتووەکان وێنا کردوە، کە وڵاتی وان بەهەشتە و 110 ملیۆن کەس دەربەدەر و ئاوارەی وڵاتان بووین، هەر ئەمساڵ نزیکەی 800 هەزار کەس لە ڕێی کۆچ و خۆ بەدەریادادان گیانیان سپاردووە بەو خەونەی بگەنە کەناری ئەو شارستانییە وەهمییە.
دەکرێ بە فڕۆکە بەسەر پاریس، مەدرید، ڤەنادا بفڕیت و لە دڵی خۆتدا بڵێی:"وای، کە وڵاتی جوان و دڵگیرن"، بەڵام گەر تێکەڵ بە لەگەڵ دانیشتوان و ئاشنا بی بە کەلتووریان هەست دەکەیت، کە واقیعی ژیانحاڵ زۆر جیاوازە.
لە دەرگا دەدەن، دوو کیژۆڵەی ناسک و نازداری باج لە سەر سینگ، خۆیان وەک خێرخواز دەناسێنن و دوای دادانی وتارێکی درێژ دەربارەی گیانداران، داوت لێ دەکەن، گەر کۆمەک و ئابوونەیان پێببەخشی بە ڕزگارکردنی گوێدرێژەکانی ئەفریقیا، گۆیا زۆر برسی و بەخزمەتن. تۆیش پێیان دەڵێ، کارەکەتان گیانداردۆستانەیە، بەڵام خۆ ئەوە لەسەر ڕێگا، دەیان لانەوازەی بەجێ و بەڕێتان دیت – ئەوان بەو کەسانە دەڵێن هۆملەس، خۆ ئەوان هاووڵاتی و هاوشاری خۆتتان، کۆمەک

بۆ ئەوان ک□ بکەینەوە لە جیاتی گوێدرێژەکانی ئەفریقیا، باشتر نییە؟" کیژەکان لێو لێهەڵدەقرچینن و دەڵێن، ئەوان ڕێکخراوی خۆیان هەیە. چونکە ئەو دەزگا میدیا زەبەلاحە مێشکی ئەم کیژانەشیان شووشتۆتەوە.

لە سايەیی ئەم شارستانییە مۆدێرنەدا، لە ساڵی 1800ەوە تاوەکو ئیمڕۆ، نزیکەی 37 ملیۆن کەس لە جیهاندا لەبرسان مردوون. نزیکەی 700 ملیۆن ئینسان، دەستکەوتی ڕۆژانەیان لە 2 دۆلا کەمتر و ملیارێک و 300 ملیۆن کەس لە سەر هێڵی هەژاری مام ناوەندین. لە سەتا 9 دانیشتوانی جیهانیش لە ژێر هێلی هەژارین، نانی شەوانیان نییە بیخۆن.

ئیمڕۆ، شارستاناسان، ڕاستگۆییانە دەڵێن، ئەوانەی لە شارسانییەتی سەردەمی کشتوکاڵی و ڕاو و شکار ژیاون، گەڵیک بەختەوەرتر بوون، لە ئێمەی شارسانییەتی مۆدێرنە. لە لای ئێمە، تەکنەلۆژیای سەردەم، هەرچی جوانیی سرووشت هەیە کووشتییەتی، کێ مانگ دەبینێ؟ کی بۆ خۆرهەڵاتن دادەنیشێ؟ کۆ ئاشنایەتیمان لەگەل باڵندە و گیاندارە کێوییەکان؟ ئەسەڵەن زۆربەمان لی قڕ کردن و دارستان و بێشە و ماڵ و حاڵمان لی وێران کردن. ساڵانە شفرەی هەزاران فیل، لە پێناو عاجە بەقیمەتەکەی بە مشاری ئەلکتریکی دەبڕینەوە، بەڵام سەگێکی قاچ شکاو لە تیڤیەکاندا نمایش دەکەن، گۆیا دەیانەەوێ تیماری بکەن.

سەردەمی مۆدێرنە، کە هەرچی داب و نەریت و کەلتوورە، بە درووشمی ئازادی و ماف و مر□قد□ستی هەیە پێشیل کردووە، هۆی سەرەکی گەورەترین دەردی سەردەمە کە ئەویش" فشار – سترێس" ە. کە ساڵانە هۆکاری خۆکووشتنی پتر لە 700 هەزار قوربانییە. ئیمڕۆ ڕێژەی مردن بە نەخۆشییەکانی دڵ لەسەتا 33 و بە شێرپەنجە لە سەتا 18 و بە نەخۆشییەکانی هەناسە لە سەتا 8 ە و کێرڤەکەش وەک نرخی زێر، هەر لەهەڵکشان دایە.

شارستانیەتیی سەردەم، ئاماری ئاڵوودەبووانی ماددەی هۆشبەر بە نزیکەی 14 ملیۆن کەس دەخەمڵێنێ کە چارەسەر وەردەگرن و 296 ملیۆنیش بەکاربەرن، بەڵام بێئاگان لەوەی کە بە گوێرەی داتاکانی فەرمی حکوومەتی عێراقی، لە سەتا 40 گەنجانی ئەم وڵاتە، لە کوڕ و کج، ئاڵوودە بوون. بە نیوێژی نیوەڕۆیە لە شەقامەکانی تاران و تەبرێز، ژن و پیاوو منداڵ، بانگ دەکەن:" دارۆ … دارۆ.. دارۆ… ." ئاڵوودەبوون بەم ژەهرە سپییە، لە جیهاندا بە ڕیژەی لەسەتا 40 زیادی کردووە، ئامارەکانی ڕێکخراوی تەندرووستی جیهانی وادەڵێ.

خۆ ئەگەر ئاوڕێک لە ڕۆژهەڵاتی ناوەند بد□ینەوە، ئەوا دیمەنەکان زۆر تەڵخ و ناشیرین و تۆقێنەرن. ڕێکلامی شارستانیەتیی ڕۆژاوا،

خەڵکی ئەم ناوچەیەیان خستووەتە گێژەنێک، مەگەر هەر گێژەنی ئەسکەندەر وابێ. هەژاری و نەخوێندەواری و نەخۆشی، بە شێوەیەک لەگەڵ شارستانییەتیی مۆدێرنە ئاوێتە بووە، سەگ ساحێبی خۆی ناناسێتەوە. هەرچی دەزگای پەروەردە و تەندرووستی و داد و خزمەتگوزارییە داتەپێنراو و مرۆڤەکان، ئەوانەی هەبووشن، ڕۆژانە تەمەنای مەرگی خۆیان دەکەن، کە لە ماڵ دەرچوویت، دڵنیا نیت، کە جەنازەکەت لە پزیشکی دادوەری نادۆزنەوە و جارێکی دی ناگەڕێیتەوە ماڵەوە.

بۆ ئەمە وایە؟

وابزانم، هێنری کیسنجەر بوو، گوتی:"هەر کەسێ دەست بەسەر خۆرهەڵاتی ناوەند دابگرێ، دەست بەسەر هەموو جیهاندا دادەگرێ"، بیل کلینتۆنیش بوو گوتی:'دەبێ خۆرهەڵات، ئەم سەدەیە، ئەمەریکی بێ." جا هەرچی شەڕوشۆڕی ئەم جیهانەیە دەیهێنە سەر خاکی وڵاتانی خۆرهەڵات، لە پێناو بەردوام مانەوەیان لەم ناوچە نەفتاوییەدا. ئاشکرایە، خۆمەینی بە فڕۆکەی فەڕەنسا گەڕێندرا تاران، قەزافی بە فڕۆکەی ناتۆ کوژرا، بەهاری عەرەبی دەزگای سی ئای ئەی و مۆسادی لە پشت بوو، درووستکەر و پشتیوان و هاوپەیمانی داعش ئەو سی وڵاتە بوون، کە بە نوێژی نیوەڕۆ، بە فڕۆکە لە کەنەدا و ئوستوڕالیا و جەزائیر چەکدارەکانیان هاوردە دەکرد بۆ تورکیا و دوای مەشق و ڕاهێنان دەگوێزرانەوە بۆ نێو خاکی سوریا و عێراق.

بۆیە کێش وهەوییەکیان لەو ناوچانە درووست کرد کە هەم خەڵکەکە هەوڵبدا چۆڵی بکات و هەم گرووپ و تاقمی چەکداری سەر بە خۆیان هەبێ، بۆ ڕۆژی پێویست.

ئەوە سەیری ئەم فلیمە بکەن: ناسای ئەمریکا دەزانێ 175 ڕۆژی دی گاشە بەردێکی سێ تەنی لە ئاسمانەوە دەگاتە زەوی و لە فڵان ناوچە بە ئەرزی دەکەوێ، بەڵام نە ئەو و نە دەزگای هەواڵگریی میسر و ئیسرائیلیم نازانن و بێئاگان کە حەماس 500 کیلۆمەتر تونێلی لەژیر غەززە لێداوە – ئەم دوو دەزگا هەواڵگەرییە پڕ زانیاریترین دەزگای هەواڵگرین لە ناوچەکەدا. خۆ ئەگەر مێروولە 100 مەترێک زەوی بکۆڵی بووایە دەیان کامێرا و زانای لەسەری کۆ دەبوونەوە، بەڵام 500 کم تۆنێلی غەززە، سڕە و لوغزە.

دەبێ، ئەو شتانە ڕووبدەن، لە پێناو درێژەدان بەشارستانییەتی وەهم. ئاخر تا نەوەتەکانی سەدەی ڕابردوو دایکێک، جووتە گوارەی خۆی دەفرۆشت بۆ مامۆستای خسووسی تا کوڕەکەی نمرەی باش بێنێ، ئیستا هەمان دایک، دەڵێ، هەرچیم هەیە و نیمە فرۆشتوومە، 3 دەفتەرم هەیە، هەردوو کوڕەکەمی پێ دەنێرمە لەندەن.

چۆڵ بوونی دەڤەرێکی وەکو پژدەر لە گەنج و مانەوەی هەزاران کچی

قەیر لە ماڵەکانیان، بەبێ نەخشە و دەست نییە، کە لە پشت ئەم گۆڕانکاریانەن کە زۆرمان نایانبینین.
تۆ سەیری ئەو شانۆگەرییە بکە، لە ڕۆژهەلاتی کوردستاندا، دادە زارا لەسەر ئەوەی دوو منداڵی فێرە نووسینی کوردی کردووە، دەخرێتە زیندانەوە، لە باشووریش، دوای 65 ساڵ خەبات و هەزارن هەزار قوبانی، ئەو ئەندام پەرلەمانەی بە دەنگە ڕەش و ڕووتان گەیشتووەتە پۆستەکەی، واژوو کۆدەکاتەوەم تا بە یاسا لە پەرلەمان، زمانی ئینگلیزی ببێتە زمانی فەرمی پەروەردە و زمانی کوردی نیمچە لەغوو بکرێت. وەزارەتی پەروەردیس بابەتی زمانی کوردی لە ئەزموونەکانی قۆناگی 12 دەسڕێتەوە… هیچ لەم ڕەفتارانە لە هەواوە و خۆڕسکانە هەڵنەتەقیوون، بەڵکوو دەستیان لە پشت و بە خرواران دۆلاریان بۆ هەڵڕێژراوە.
لە زۆربەی وڵاتاندا، ئاستیی نەخوێندەواری نزم دەبێتەوە، بەڵام لە وڵاتێکی وەکو عێراق و سوریا ساڵ دوای ساڵ ئاستەکە بەرزدەبێتەوە، وڵاتێکی وەکو عێراق، لە سایەی ئەم شارسانییەدا، لە ڕیزی یەکەمەکانە لە پیس و پۆخڵی و تاونکارییدا، خاوەن 11 ملیۆن منداڵی سەر شەقام و 6 ملیۆن بێوەژن و 4 ملیۆن تەلاقدراوە و ڕێژەی بێکاری هەر لەگەڵ[illegible]، لە دوو ساڵدا، 27 هەزار کەس، بێ شاهید و بێ ئیسپات، بوون بە خاوەنی بڕوانامەی ماستەر و دکتۆرای ساختە. تا ئەم دوایەش لەسەر پردەکانی بەغدا پاسەوان داندرا بوو، بۆ ڕێگریکردن لەو دایکانەی منداڵەکانیان فڕێدەدەنە نیو ڕووباری دجلە. ئەمانە لە کاتێکدا ڕوودەدەن، لە یەک ڕۆژدا فرۆشی نەوتی ئەم وڵاتە، نزیکەی 3 ملیۆن بەشکەیە، نرخی هەر بەشکەیەک نزیکەی 80 دۆلارێکە.
جومگەیەکی بایەخداری کۆمەڵە، کە شارستانییەتی مۆدێرنە، 300 ساڵێک دەبێ کاری لەسەر دەکات، سەندنەوەی ژنایەتییە لە ژن. هەم بۆ ئەوەی بیانکەن بە کۆیلەی کارخانەکانیان و هەم بۆ ئەوەی زۆرترین چیژیی جەستەییان لێ وەرگرن. ئەمە بە درێژایی مێژووی شارسانییەت هەر وا بووە، بەڵام مۆدێرنە گەیاندییە ترۆپکی مەحوورم کردنی ئەم مرۆڤە لە هەستکردن بە مرۆڤ بوونی خۆی.
چۆن؟ جوانترین مەخلووق کە خوداوەند لەسەری ئەم ئەرزە درووستی کردووە، ژنە. ژن گەڵی جوانترە لە ڤینۆس و سیوەیل و گەڵەک سۆزبەخشتر و خەمخۆرترە لە هەرچی بوونەوەر هەیە. ژن، وەک دایک و وەک هاوسەر و وەک کچ و وەک خوشک، کۆڵەگەیەکی سەرەکی بونیاتی کۆمەڵە، دەرهێنانی یان شکاندنی ئەم کۆڵەگەیە، داتەپینی کۆمەڵە.
جا هەرچی فەن و فنوون هەیە دەزگا زەبەلاحەکەی میدیای شارستانیەتیی مۆدێرنە، لە پێناو شکاندنی ئەم کۆڵەگەیە بەکاری هێناوە و تا ڕادەیەکی زۆریش، سەرکەوتووە. ئەمڕۆ، لە ڕۆژاوادا،

تاق و لەقە خێزان، وەک خێزان بونیاتی ماوە و لەبەر یەک هەڵوەشاوەتەوە. شارسانییەتی مۆدێرنە، دوو سەرە، لە یەک کاتید کاری کردووە، لە لایەک تا ژن هەست بەبێ کەسێتیی خۆی بکات، هەمیشە وابزانە ئەو بووکەشووشەیە، دووەم، لە بەرچاوی پیاو، ژنی سووک کرد، بەوەی کە ژن جگە لە لە چیژی سێکسی ناتوانی هیچ بە پیاو ببەخشێ.
لە کۆڵانەی گەڕەکەمان لە دوبلن، لە 35 خێزان، بە هەموویان 7 منداڵیان هەیە، 12 خێزان یەک کەسییە، یان دوو پیرن سەریان پێکەوە ناوە. ئەوان لە منداڵ تۆراون، ئەوان لە پیاو دوور دەکەنەوە و پیاوەکانیشیان فێرە سەرجێی گۆڕینەوەن. جا لە ڕێی فلیمی ڕووت و هەزاران ماڵپەڕ و کەناڵی سێسکی، هەرچی جوانیی ژن هەیە لیی سەندراوەتەوە. ژن هەرچەند جوان و خوێنشیرین بێ، لە ناو پاس و شەمندەفەڕ و بازاڕدا، زۆرەیەک هەستی پیاوەتی نابزوێنن، چونکە ناتوانی جوانییەک لەواندا بدۆزیتەوە و سەرنجت ڕاکێشن، واتە جوانیی ژنیان لەبەر چاوی پیاو کووشتووە.
ئەم پەتایە، زۆر خراپتر، لە نێو کۆمەڵانی ڕۆژهەڵاتدا تەشەنەی کردووە. بەرزبوونەوەی ئاماری تەڵاقدان و لێکترازانی خێزانی، خۆ بەبێ هۆ نییە. ئاکامەکانی ئەم دیاردەیەش گەلێک زۆرە، لێرە جێیان نابێتەوە باسی بکەین، دڵنیام ئێستا، ئیوە کە ئەمە دەخوێننەوە، چەندان ڕووداو و سەربوردە و بەسەرهاتنان دیتەوە پێش چاو، کە لە ژینگەکەی خۆتان ڕویداوە، بەڵام ناپرسن، هۆکارەکەی چییە… ئەمڕۆ، ژن، وەک کائینێکی شێتی لێهاتووە لە ڕۆژهەڵات، وێڵە بەدوای جوانیدا، بێخەبەرە لەوەی کە جوانیی حەقیقی شاراوەیە، لە دڵە، لە مێشکە، لە دەروونە، نەک هەر لە چاو و لووت و کۆڵمە. کارداشیان، درووستکراوێکی ئەم دەزگا زەبەلاحەیە، بۆ فریودانی هاوڕەگەزانی خۆی و بوونەوەرێکی دوورە لە واقیعی کۆمەڵگای رۆژهەلاتی.
جێگەی داخە، کە دوای 7 هەزار ساڵ لە داهێنان و دۆزینە و ئەفراندن، ئەقڵی مرۆق، شارستانییەتێک بەرهەم بێنێ، کە مرۆڤکوژ و ژینگە کۆژ و خۆکۆژ بێ.
شارستانییەتیی وەهم، ئەم ڕۆژە پەرەی سەند و ئەمەی گەیاندە ئەم رۆژگارە کە مادە بووە گەورەترین دەستکەوتوو و ئەخلاق مەحف بەووە و نەما و ئایین بوو بە پەیژەی بەرژەوەندیی کەسی.
با بچمەوە لای پیاوە نەساغە سەرەویش ئەفڵاتوونییەکەی، لە نۆرینگەیەکدا لە شاری دوبلن، لە هۆدەی چاوەڕوانیدا لە تەنیشتم دانیشتبوو، دوای گفتوگۆیەکی خۆش گوتی:

- من ئێستا هەر ئەوەندە هەست بە خۆشی و ئارامی و هێمنی

دەکەم، کە لەگەڵ نەوەکنم دادەنیشم و یاری دەکەم، ئەوان منداڵن، جیهانەکەیان پاک و بێگەر و تایەنە، دەنا هەموو شوێنێک لەم جیهانەدا نائارامە و پیاو هەمیشە لە ڕۆحی خۆی دەترسێ. ئەم شاتستانییە تەنها و تەنها وەهمە، نەکەی پێی هەڵخەڵەتێیت.”

منیش چاوەکانم خستە سەریەک و نەنکم بیرهاتەوە، کە منداڵ بووم، حیکایەتی کوێرە کەچەڵەی بۆ دەگێرمەوە....
.... پاشا مرد و خەڵکیان لە مەیدانی ناوەندی شاری خرکردەوە، بازیان هەڵدا، باز لەسەر شانی کوێرە کەچەڵەی هەڵنیشت و کرا بە پاشا.
کوێرە کەچەل، کوورەچی حەمامە بوو، هەموو دەست و دەمووچاو و جلکوبەرگی خەڵۆزی ڕەش بوو، بردیانە حەمامە و پاکیان کردەوە و چوان پێشیان کرد و لە کۆشکی پاشا لەسەر کورسیان دانا....
ئەم سەردەمە، سەردەمی شارستانیەتیی مۆدێرنە، چەند لەم حیکایەتەی نەنکم دەچێ، زۆر ئاسایە، قوتابییەکەی پۆلی سێی بنەڕەتەی، لەنکاوێدا ببێتە مێر و پاشا و ئاغای وڵات، خۆشی نەزانی چۆن... ئەمە سەردەمی شارستانییەتیی وەهمە، هەموو شتێ تێیدا ڕوو دەدا.

فازیل شەوڕۆ
دوبلن

تۆ چی دەزانی لە بارەی پیاوەکەوە لەناو خۆیدا گرمۆڵە بووە؟.. قەسیدە: ستیڤان شەمزینی

تۆ چی لە بارەی پیاوەکەوە دەزانی
لە نێو مەراقەکانیدا دەگەوزێت؟
چەندان جار خۆی کوشتووە
وەک پشیلەی حەوت رۆح نەمردووە

چەندان جار لە وەجددا
نقوم بووە و نەخنکاویشە
دەیان جەنگی هەڵگیرساندووە
لە شتاقیاندا سەرنەکەوتووە
هەزاران سڵاوی بۆ کۆتر ناردووە
ئەو هەر بێزیشی نەهاتووە
تاقە جارێک بۆی بگمێنێت
هەزاران شیعری رۆمانسی نوسیوە
هەزاران جار تەریق کراوەتەوە لەسەری
بە پۆزەوە دراونەتەوە بە چڕوچاویدا
سەدان جار لەناو خۆیدا ون بووە
دەیان جار لە دوورگەیەکی بزردا
خۆی دۆزیوەتەوە
دەیان جاری تریش
پێکی شەیدابوونی
بۆ ژمارەیەک سۆزانی تێکردووە
پاش خوماربوون
ل□ نێو حەرەمسەراکەیدا هەڵفڕیون
زۆر جاریش وا روویداوە
کۆمەڵێک داڵەکەرخۆرەی مێ
نێرین□یان کرۆژتووە
دوا دەنووکیشیان لە دڵی داوە
تۆ چی دەزانیت
لە هەمبەر ئەو پیاوە ماندووەی
دوای کڵاوی باردووی خەیاڵ و
روئیای هەڵوەریوی خۆی کەوتووە؟
لەوەتی خۆی دەناسێت
تۆوی پێکەنین دەچێنێت
هێندە بەدشانسە
هەر هەنسک دەدورێتەوە
دەستی میهر بەسەر جوانیدا دەهێنێت
دەستەیەک چەتەی فیکریی
ئاوی روونی ناوبانگی لێڵ دەکەن
لەوەتی فامی کردۆتەوە
شیعر بە باڵای گوڵدا هەڵدەدات
هەموو کات و لە هەموو وەرزەکاندا
دڕکی تۆمەت لە رۆحی دەچەقێت

دەیەوێت بەهەشت بگوازێتەوە
بیکاتە گەڕەکێکی بۆنخۆش لە نیشتمان
گروپێک تارمایی دەستوەشێن
بە باڵ راکێشان فڕێی دەدەنە
بەشی خوارەوەی دۆزەخ
لەوەتی بوونی هەیە
بە ژوانی ژنێکەوە دوو گیانە
ئاە چ بەدبەختییەکە
هەر زارۆی دا بڕانی د□ بێت
چاوەڕوانی شەماڵی موحیبەت و
توانەوەی ئانی ماچە
هەر گەردەلولی رق راپێچی دەکات
بۆ مەملەکەتی تێکشکان
بۆ ژێر کەپری دڵشکان
تۆ چی دەزانیت
لە بارەی ئەو پیاوە تاساوەی
زمانی لە بەست□□کی قەدەرێکی بەددا
بەستوویەتی و
بە زوبانی دڵ قسەمان بۆ دەکات؟
ئەو هیچ چیرۆکێکی خۆشی نییە
بۆ جۆشدانی شەوانی گوێ ئاگردان
بەشی پێنج دەقیقە
خۆشی نییە، بۆ گێڕانەوە
بە سەدان سەعات
باسی عەزابەکانی بکات
هەر تەواو نابن و بێزار دەبین
لەو حکایەتی مێشە
هێندە کەساسە
هیچ زمانێک نازانێت
سەر بە ئێستا بێت
بە زمانی پەتی دڵ قسە دەکات
هیچ لە مەکرونازی عەقڵ تێناگات
زوو زوو وەک دەریا هەڵدەچێت
خێرا خێراش مینا هەور دەتوێتەوە
بە بەرامەی ماچێک بە بۆن دەکەوێت
بە وشەیەکی ئاڵ سەبوری دێت
بە زەردەخەنەیەک دەکەوێتە سەما

بە پیاڵەیەک مەی رووت دەبێتەوە
بە داگیرسانی مۆمێک نەشە دەبێت
بە نیگای ژنێک دەکەوێتە باڵەفڕە
بە چاوداگرتنێک سەراسیمە دەبێت
ئەو تەنیا لە هێماکان تێدەگات
بێزارە لە سواویی وشەکان
بێزارە لە درۆی ناو تێکستەکان
قەڵسە لە دەبڵ مۆراڵی زمان و
دەستەوەستانی مرەکەب
تۆ چی دەزانیت
لەبارەی ئەو پیاوە پەڕاگەندەی
لە نێو نیشتماندا
تفبارانی مێژوویان کرد
لە غوربەتیشدا
کردیانە خۆراکی دەستی کاری هەرزان؟
هەمیشە کۆڵبەری غەمەکانێتی
موفەڕکی یاخیبوون لە مەچەکیدایە
بەردەوام وێڵی کلیلێکە
دەرگای نەهامەتی پێ دابخات
خۆشەویستی پێ بکاتەوە
لە هەر شوێنێک
درەخت ئازار بدرێ
لقێکی بریندارە
لە هەر شوێنێک
سەری عەشق پان بکرێتەوە
شەهیدی ئەوینە
لە هەر جێگەیەک
جوانی مەست بێت
پێکێکی خەستە
لە هەر جێگەیەک
قورگی ستران بگیرێت
سۆلۆیەکی راپەڕیوە
لە نێو هەر خ□و□ن□کی کورتەباڵادا
بەژنی بەرزی ئازادییە
لە نێو هەر زەمەنێکی بەقوڕ گیراودا
مزگێنی ئاسۆیە
لە داڵغەی رەشی هەر جەلادێکدا

تارمایی ش□ش□
تۆ چی دەزانیت
لە هەمبەر ئەو پیاوە غەریبەی
تەنهایی هەڵیدەگڵۆفێت
لە ئێوارەیەکی نەرمدا
لەناکاو هاڕە دەکات؟
ئەو نوێنەری غەمگینییە لەسەر زەوی
باڵیۆزی دەوڵەتی گۆشەگیرییە
لە خانەقای وێرانبووی شیعرەوە
موناجات بۆ خەوزڕانی خۆی دەکات
پێنووسێکی دڵخۆشی هەبوو
ئازار زەفەری پێ برد
وەهمی عەشقێک فریوی دا
بەردەوام پوشی وشە کۆدەکا تەوە
دەیکات بە هێلانەی قەسیدە
لە بەدبەختی ئەودا
ساڵەکەی د□ بێتە وەیشوومە
هێلانەی تێکوپێک دەدرێ
بەردەوام زەردەخەنەی کۆدەکردەوە
تەمای ئەوەبوو بیکاتە
سەمفۆنیایەکی تولانی پێکەنین
لەبەدبەختی ئەودا
وەرزەکەی نەهات بوو
فرمێسک بە لێزمە دەباری و
زریانی گریان
ماڵی پێکەنینی راماڵی
ئەو لە چاخی سەهۆڵبەندا ندا
چاوی بۆ هەتاو دەگێڕا
لە قرچە قرچی هاوینی غوربەتدا
تینوێتی بە ماچی
کچێکی نیشتمانەکەی دەشکا
لە نێو گۆڕی یادگارییەوە
بە هەناسەبڕکێ
تەماشای ئێستای خۆی دەکات
بەدەم ناڵینەوە چاوەکانی دادەخا

٢٠١٨-١١-١٥

خۆر برینی کۆچە.. شیعری ستار ئەحمەد

خوێن کۆچت لە گڵا دەناسێ..
بۆیە زامەکانم.. هەنگاوی چەند ساڵەی هەڵگرتی
رووبارێك لە ناختا نرکەی دێو
لە دەریاش بێ بەشی
بە خۆشەویستی بەفرو چیا خرۆشاوی
کەلی خان لە جەرگتا خەندەی لێوانی کەساسە
شەپۆلێك لە دڕا پەلکی خۆی لە بەردێك گرێ بدا
تۆ زاری بە ئەشکت دەپێوی
کە خەمیش لە لانەی خاکی گوڵ دابڕێ
لێشاوێك دەمێنێ لە زاری بێچارە بزانێ
ئەندێشە نیازیان بە چەپڵەی بەفراوا بماڵێ
زریوەی ژوانگەت دەسووتێ بۆ نسێی هەڤاڵێ
هەڵگوردی کە چرای بڵندیت داگیرسان
خەناوکەی هەوڵدانت لە لێوی چیادا
شەوانێك خوناوی دەروونت بە خامە دەناسان
پەڕەیەك نەیتوانی زامێکت راپێچێ
ئەو ژانەی کە حەسرەت لە دڵتا رایژەنێ
کوا شیعرێك بە پەروا پەروەردەی دەکاتەو
کەی زەبری خەنجەرێك سنووری ناتەنێ
دەمێکە تامەزرۆم هەناسەت
شەکراوی باسێکم بۆ هەڵدا
کزۆڵو بێ ئامان لە ژووری
دەیجوورا بێ سارام
بارانێك هەواڵی دەرفەتی رازێکم شین ناکا
بارینی پەپوولەی ئەستێرە بە سەرما داناکا
کەتۆ نەبیت ئازادی بەهای تەمەنو
ژانی هۆنراوەم وەرگری

نەزامم تیشکی خۆر پێیدەگا
نە کەسیش دەتوانێ لێم بگا

ستار ئەحمەد

شتێ وەک خۆی.. شیعـــری/ نەوزاد بەندی

ئەملاو لایان
لە جوتیارێ گرت و
بردیان ..
جلی خاکیان لەبەر کرد ،
کڵاشینکۆفێ بۆ شانی ..
کردیان بە سەرباز ،
دەست و برد ..

★ ★ ★

هەر لەوێدا ،
مەزرایەک تینوێتیی ، کوشتی …

★ ★ ★

درەختێ ، قژی تێک ئاڵا و
کەس نەبوو بۆی دابهێنێ ،
ڕەشەبا ، لەگەڵ خۆی بردی

★ ★ ★

سوورە چنارێ ڕەدوو کەوت

★ ★ ★

چیمەنێ سەری ئەسڵەع بوو ..

★ ★ ★

گیاک□□ی□ک بوو بە وەزیری
کشت و کاڵ ..
مەسینەیەک چووە پۆستی بێ ڕکابەری ئاودێریی ..
گوڵێک زۆر ناسک نەبووایە ،
میزی نەئەکردە ژێری ..!

★ ★ ★

کۆمەڵێ سن و کیسەڵە ،
کولەکە شامییەکیان کرد بە باڕ و یانەی شەوان و
لە ئۆکرانیا و شام و شیراز ،
لەشفرۆش و سەماکەریان بۆ دابینکرد ..

★ ★ ★

کۆم□□□ ش□ق□ و لۆری و حەفارە هاتن ، لەناکاو ..
هەرچی زەیتونی سک پڕە ،
لە ڕەگەوە هەڵیانکێشا و
بردیان بۆ ووڵاتی خۆیان ..

★ ★ ★

کرم زەفەری بە سێو و هەرمێ برد و
ستیانەکەی لێ کردنەوە ..
دەمی تێ نان ، تا بۆگەن بوون ..

★ ★ ★

خاڵخاڵۆکە و چۆلەکە و مینا و زیکزیکە ،
سەریان هەڵگرت ..

★ ★ ★

کارێزەکە ، چاوی کوێر بوو..
خۆڵ چووە ناو کونە لووت و گوێکانیەوە ..
بوو بە هێلانەی مشک و مار ..
گێلاخە مرد ..

★ ★ ★

کیسەڵێ هەناسەی سوار بوو ،

سندوقەکەی بە جێهێشت و
ئاڵای سپی ،
بۆ بەڕێز مەسینە هەڵکرد ..

★ ★ ★

چەکدار هاتن ،
سوکایەتییان بە دارگوێز کرد ..
بە حەربەی کڵاشینکۆف و
چەقۆی خۆمان ،
توێکڵەکانیان لێ کردنەوە ..
ئەو هەموو گوێزەیان ڕووت کرد..
سەرکردەکەیان کۆمپانیای خەنەی هەبوو !

★ ★ ★

لە پڕ بەڕوویه□ک خۆی سووتان ..
مێوێکیان بە بێ هۆش و گۆش ،
فریای ئیمێرجێنسێکە خست ..

★ ★ ★

مۆردێ ، هەڵوەری و
یەک بە یەک ،
مولولەی خوێنی ووشک بوو ..
سەبحبەحێ ،
بە دەردە ڕێوی ، لار بۆوە ..
ڕۆحی دەرچوو ..

★ ★ ★

کۆمەڵێ بازرگانی زۆڵ ،
هەڵوژە و قۆخیان داوەت کرد ،
نامەرد بوون ، قۆڵیان بادان و
هەڵیاندانە کوورەکانی خەڵوزەوە ..
بۆ ئەشکەنجەی گۆشتی مامز ،
بە فەردەی گەورە باریان کرد ..

★ ★ ★

لەو لایشەوە کاکی جوتیار ،
لە بەرەی شەڕ ،
لەجیاتی فیشەک ،
چوار مەخزەن ،
گوڵە مێخەکی بەستبوو ..!
ئەوان فیشەکیان تێدەگرت ،
ئەم مێخەکی بۆ هەڵئەدان ..
نارنجۆکیان بۆ هەڵئەدا ،
ئەم هەناری تێ ئەگرتن ..!

* * *

لە جیاتی بە بێ تەل لەگەڵ هاوڕێکانیا پەیوەندی کا ،
لەگەڵ باران قسەی ئەکرد ..
میوانداریی لە بای وەشت ئەکرد ، به کوپی
فافۆن ، چایەکی
هەرچۆنێ بووایه ، بۆ ئەکوڵان …
پێی ئەووت بە گاسن بڵێ ،
هێشتا دوانزە ڕۆژی ماوە ،
با جارێ بۆ خۆی بخەوێ !

* * *

چڵێ هەرمێی ،
لەسەر قۆناغی چەکەکەی
موتوربە کرد و ..
سەوزیش بوو ..
پێش ئەوەی چرۆ دەربکا ،
بە فیشەکێ
مێشکیان تەقان ..!

* * *

تا تەشۆرەکە سەوز بوو ،
بوو بە مەزرا ..
ئەرخەوانەکان بەو شەوە ،
پۆشاکەکانیان ل□ بەرکرد
بێ ئوتوو
بە چرچ و لۆچیی ..
مەسینە بروسکەیەکی پرسە نامەی

پڕ لە هەڵەی ڕێزمانی و ئەدەبی نوسی و
بە تاقتاقکەرەیەکی ووت :
کە هەواڵەکان تەواو بوون ، بیخوێننەوە ..
– ......
–........
– ......

چاوم تاسەمەندی بەژنی دولبەر.. ئیلهام موڕادی

ژنە کوردێکی بۆێرم
هەڵواسراو بە هەناسەی شەونم و
مێرگ و زار
دووراو بە ڕۆحی دەشت و چیاکانی نیشتمان
ڵێوڕێژ لە وەفا و
ئەستوورتر لە قامەتی چیاکان و
سەرکەشتر لە دوندی ئارارات
دڵم کانگای ئەڤین و
چاوم تاسەمەندی بەژنی دولبەر
چرکە چرکە کاتەکان لە تەمەنم تێ دەپەرێ و
ئەزمونەکانم فیلمێکی تگزازی لە بەرە
شەڕ بە باڵای شەودا دەلوورێنێ
کە چی خەونەکانم پڕن لە ئاشتی
من بەلێنم داوە کە داهاتوو بۆنی گەنم دەدا
من شاژنی دلێری ئەم جێژوانەم
شەیدایی بە ڕووخسارما دەپێورێ و
تا گەیشتن بە ئامانج
کورتە چیروکێ خۆی حەشار داوە.

سنە
ئیلهام موڕادی

با واز لە مێژوو بێنن، دەبێت’ ئەمڕۆتـان بنوسنـەوە !.. كـاوان قادر

بۆ هەر كۆمەڵگەيەكى زينـدوو، ڕابـردوو شـوێنێكە بۆ فێربـوون نەك ئەوەى تيايدا بژى ، نەك وەك ئەوەبێت بمانباتـەوە بۆدواوە يا لە هەوڵداندا نەبين بۆ ژيان و هەنگاوى نوێگەرخوازيى و پێمان پێ هەڵنەگرێ بۆ بەرەو پێشچونمان جياوز لە ڕابردوو، ، ئێمە ناتوانين ئەوە بگۆڕين كە دوێنێ ڕوويدا. ته نها ئه مڕۆ ده توانين گۆڕانكارى بكه ين و داهاتويەكى جياواز بنوسينەوە .

ماوەيەكە كۆمەڵێك هونەرمەند وڕۆشنبيرى ميللەتەكەم. هەرايەكيان ناوەتەوە لەسەر دانانى پەيكەرەكەى سەدام’ى گۆڕ بەگۆڕ لە ئەمنە سورەكە. من نازانم لێرە دا بەچى ناوى بهـێنم و لەڕاستيدا جێگەى سـەرسوڕمانە !كە كارێكيـان بەڕێ خسـتوە و وەك بڵێـى ... لەوەهمێكـا ژياون گوايە دواى ڕوخانى بەعس گۆڕانكارى ڕوويداوە، بەشێك لەوانە ، وا نيشانى ئەدەن و بە پێناسەيەكى هەڵەوگەڕاو لە دێڕەكانى مێژوو تێـدەگەن كە وەك ئاسـەوارو ڕەمـزى شكسـتى نيزامـى ڕابـردوو لێ ى دەڕوانن ! كە ئەمە جێگەى گومان و ئەحمەقييە گەروەها بێت ، وەهەنێ لەوانەى تر .. كە گوايا نايانەوێت ئەو يادگاريانە وە بير خەڵك بێننەوە ، وەك ئەوەى نەهـامەتى و بەدبەختـى ميللەتەكەيـان لەگەڵ ڕۆيشتنـى ڕژێمـى بەعـس كۆتـايى پێ هـاتبێت ، وە نـايـانەوێت ئەم (مۆتەكەيە) لە بەرچـاوانبێت ، ئەمەش تـــا ئەو پەڕى بێهەســتى و بێئاگايى دەگەيەنێت ئەگەر ئەم تێڕامانە وەها بێت .

مـن وەك خۆم لايەنگـرى لە پاراسـتنى ئاسـەوار دەكەم و بمـانەوێت ونەمـــانەوێت ئەوە بەشێكە لە مێـــژووى ئێمە تەنـــانەت ئەگەر بەسەريشماندا فەرز كرابێت، بەڵام، ئەمە لە كاتێكدايە ئەگەر ئەو نيـــزامە بـــوبێتە ئاسـەوار ، واتە لەگەڵ ڕۆيشتنـــى ئەو نيـــزامە سوننەتەكانيشى پێچرابێتەوە و بە تەواوى لەكارخرابێت نەك هێشتا : لەدەسەلاتدا مابێت .

دەبێت خەڵك و مر□قى □□شنبيرو ئاسايى لەو تێبگەن كە (بەعس) و بەعسييەكان “ بوون بە ڕابردوو . بەڵام بەهيچ شێوەيەك ئاسـەوار نى

یە ، چونکە لێکەوتەکانی بەردەوامەو هەر ئێستا میراتگریەکەی
لەدەسەڵاتدایە ، ئەوە دەستەبەر کردنی ژیانێکی باشترە بۆ خەڵکی
کەهەر نیزامێکی ڕابردوو بگۆڕێت بۆ ئاسەوار ، بەداخەوە لەم کایە
سیاسییەدا تەنها دەم وچاوەکان گۆڕان و سوننەتەکان لەجێی خۆی ماون
،د□ن□ا بەعسییە زادەکان ” هەتائێستاش حوکم دەکەن بەڵام
لەفۆرمۆڵەیەکی ترداو بە زمانی خۆماڵی !
جا کارەساتەکە ئالێرەوە دەست پێدەکات و لەوەدایە کە پەیکەرێکی بێ
گیان ئەو هەموو هەرایەی نا بێتەوە !.. لەلایەکی ترەوە ئەو
شانازییەی (دارای حاجی برایمی)ی چەرمەگا، هیچ کەسی ڕانەچڵەکاند
کاتێ لە چاوپێکەوتنێکی تەلەفیزیۆنیدا بەشانازییەوە ئەڵێت : مولازم
موحسین برادەری نزیکمە (هههه) ئەمە جێگەی قاقایی دەوێت و دووبار
دەڵێت : درۆیە ئەو نەکوژراوە ! وبەردەوام پەیوەندی تەلەفونیمان
پێکەوە هەیە ، ئەمە جگە لەوەی ئیهانەیەکی گەورەیە بەو خێزان وکەس
وکاری ئازیزەکانیان" بەدەستی ئەم تاوانبارە ئازارێکیان چەشتبێت ،
بگرە مایەی شەرمەزاریشە بۆ هەر تاکێکی کورد کە ئەمەی قابیل
قبوڵە.
بەداخەوە هەڵوێستێک کە لەهەردوو بەرەکەدا غائیبە !.. ئەوەیە.. کە
ئایا ؟ نابینن ؛ کە ئەوەی ئەمڕۆ دەگوزەرێ چاپتەری دووهەمی ئەو
نیزامەیە و سیناریۆی بەعسیزم هەربەردەوامە ؟. ئەو مۆتەکەیەی باسی
دەکەن هێشتا لە شادەمارەکانی هەموو حزبەکانی دەسەڵات و
سێبەرەکانیاندا دێت ودەچێت . کە بونت□ مۆڵگەی پاراستنی ئەبوو
(فایلدار) و ئەنفالچی و ئاشبەتالچی یەکان .
دەپرسم ئایا ئامانج لەدانانی ئەو پەیکەرە چی یە ؟ ئایا بۆ ئەوەیە
لەڕێگەی ئەو پەیکەرەوە هەمیشە ئازارەکانمان بە بیر بێنێتەوە تا
خەمۆکی لە ژیانماندا دەرنەچێت ؟ یان دەمانەوێت بیسەلمێنین کە
ئەوەی ڕویدا ڕاپەرین بووە و سەرکەوتمان بەدەست هێناوە ؟
مەگەر ٣٣ساڵ بەس نی یە تا لەوە تێبگەین ئەوەی ڕویدا سەرەنجامەکەی
ڕاپەڕینی حزبە کوردییەکان بوو بەسەر ئیرادەو توڕەیی خەڵکدا حاشا
کردن لەم ڕاستی یە یان گێلێتی یە یان بەشێکە لەم دەسەڵاتە .
پرسیار ئەوەیە : ئایا پێویست دەکات ئەو میللەتە وانەیەک لە
پەیکەرەکەی سەدام وەربگرێ لە کاتێکدا دەرەوەی ئەو قەفەسەی کە
ناوی ئەمنە سورەکەیە . پڕاوپڕە لە ڕەفتار بەعس و سوننەتەکانی ئەو
نیزامە.
ئەگەر بەعس بەتاوانەکانییەوە تاوانبار بێت وئەنفال وکیمیابارانی
کردبێت ، مەگەر کێ بوو بە پێشلەشکری پاسدار و بۆ قوڵایی شارەکانی
کوردستان و بوونەوهۆکاری کیمیابارانی هەڵەبجە و ئەو تاوانە
مێژووی ڕووی دا ، وەک لە دێڕێکی سەروەریاندا و بە بێ شەرمانە کە

دەڵێن : (ئاخ بۆ هەڵەبجەیەکی تر) کە ئەم دەڵێ نامرۆییە بەنرخترین وتەی .. جەلال تاڵەبانی بووە.
ئەوە هەر ئەوان بوون شەڕی براکوژییان کرد ، ئەوان بوون لەسەدا ٨٠ گەنجی ئەم وڵاتەیان دەربەدەرو ئاوارەی وڵاتانی دونیا کرد هەزاران کەس لەو ڕێگەیە کوژران و بوونە خۆراکی ماسی نێو دەریاکان، خەڵکی ئەمانە ببینن هەرگیز بەعس لەیاد ناکەن ، پێویست ناکات بەدانانی بەپەیکەرێک بیرمان بهێننەوە ، هەتا ئەم مافیایانە هەبن بەعس بیرناچێتەوە ، ئەگەر سەدام وبەعس ئاسەوار بێت بۆ دۆنیاییەوە کۆمەڵگەکەمان بێتە مۆزەخانە.
ئەو میللەتەی مامەستایانی ناجار بوو بە ماوەی (٥ مانگ)، لەسەر شەقامەکان لەپێناو گەڕانەوەی موچەکانیان مانگرتن بکەن چۆن بەعسیان بیردەچێتەوە ،ئەبو تەحسین ئەو پیاوەی بە نەعلەکانی وێنەکەی سەدامی دەکوتایەوە لە چاوپێکەوتنێکدا دەڵێت : پەشیمانم لەوەی کردومە جونکە ئەمانە ڕووی دزێوی سەدامیان سپی کردەوە .
ساڵی ٢٠١٠ ئەم پڕۆژە هونەریەم ناردەوە بۆ کوردستان بەمەبەستی جێبەجێ کردن لە مەدخەلی ئەمنە سورەکەدا، بڕیار بوو .. بەڕێز : کەمالی موهەندیس سەرپەرشتی ئەو کارە بکات ، ئەو کات هێرۆی ئیبراهیم ئەحمەد سەرپەرشتی ئەمنە سورەکەی دەکرد پاش ئەوەی کارە هونەرییەکەی بینی بوو وتبوی : ئەمە لەدەستەکەی سەدام ناچێت ؟ کاک کەمالیش پێکەنی بوو وتبوی ! .. ئەمە کاری هونەرمەندێکە کە خۆی لە ئەمنە سورەکە زیندانی کراوەو لە ڕاپەڕینەکەدا ئازاد کراوە ، پاشان دەستەکەی سەدام شمشێری پێ یە ، ئەم دەستە زنجیرەکان ئەپچڕێنێت ، ئەوکات وتبووی من لە هونەر نازانم !، با بچێت سەردانی (ئاکۆغەریب) بکات، پاش ئەوەی چاوپێکەوتنێکم لەگەڵ ئاکۆ غەریب لێپرسراوی خاک تیڤی و ئەمنە سورەکە . بەداخەوە ڕێگەیان نەدا نچێتە بواری جێبەجێ کردنەوەو وڕەفز کرا لە کاتێکدا پێم ووت کە بە بێ مقابیل دەیکەم ، باوەڕم وایە مێژووی میللەتەکەمان پێیەتی لە نەبەردی بەداخەوە خاوەندارێتی ناکەین

پەڵەهەورێکی بەهاری و

سووکەڵە بەفرێکی زستانە.. هەمەر نەریاوی

(مەنووچەر کەیخسرەوپوور لە خەیاڵدانی مندا)

پاش ئەوەی لە نەوەدەکانی هەتاوی(2011)بەملاوە ڕووم لە شاری سنە نا،ئاشنا بە زۆر سیما و کەسایەتی پەرۆش و خەمخۆری نەو ڕووبەری وێژە و ئەدەب بووم.
ڕۆژێک دەگەڵ نووسەر و شاعیری هاوڕێم "ئیرەج عیبادی"(1949)لە تەک مرۆیێکی ڕۆحسووک و وریای نەو ڕووبەری ئەدەب شارەزایەتیم پەیدا کرد. کاک ئیرەج وتی،چیرۆکنووسە و کرماشانییە و زۆر دەمێکە لە شاری سنەدا دەژیت.
بەو ڕۆزانە دەگەڵ کاک ئیرەج پێکەوە بە فارسی قسەیان دەکرد،خۆم دە قسەیان تێهەڵقورتاند و وەبەر لۆمەم دان. عەرزی چیرۆکنووسە خا□□ا□کەم کرد،هاوڕێ گیان،کەڵهوڕی،دیالێکت و زاراووەیێکی دەوڵەمەند و زەنگینی زمانی کوردییە و "ئەڕا وەگەرد یەک وە کوردی قسە نییەکەن"؟
ڕوخساری میهرەبانی پێدەکەنی و شەقەکی سەیر دایگرت. ڕاست وەبیر چیرۆکنووسی پێشڕەو و مرۆدۆست "ئەلی ئەشرەف دەروێشیان"(1941-2017)کەوتمەوە. ڕەنگە ڕۆژبەرەکەی ئەم ڕووداوە کە ئێستا ئاماژەی پێدەدەم،بۆ پتر 25ساڵ لەمەوپێش بگەڕێتەوە. دەستم دابووە وەرگێڕانی کۆمەڵچیرۆکێکی ئەم نووسەرە. کاتێک کورتەچیرۆکەکانم بۆ دەخوێندەوە، بە دەستێکی چاویلکەکەی دادەگرت و نەرمە ئەسرینێک بە ڕوومەتە پڕ میهرەکەیدا دەتکایە خوار. دەمبینی چەندە بە کوردییەکەی خەنی دەبوو و بزەیێک دەزایە نەو نیگایەوە.
ئەم ڕووداوە پاش 20ساڵ،جارێکی دی بەڵام ئەم جارەیان لە شاری سنەدا پاتە بووەوە کە ئەویش ئاشنابوون بە مەنووچەر کەیخسرەوپوور بوو. ئیدی لەو دەمەوە ئاشنایەتییەکەمان ڕووی لە هۆبەی نزیکتر نا و پێکەوە بەردەوام لەسەر ئەدەبی دوێنێ و ئەمڕۆی کوردی و گەلێک تێڕوانی کورد قسە و باسمان دەکرد و بیر و ڕامان دەگۆڕییەوە.
مەنووچەر کەیخسرەوپوور،لە کۆتایی چلەکانی هەتاوی(کۆتایی شەستەکانی زایینی)دەبێتە مامۆستای قوتابخانە. قوتابییەکی ئەمەکناسی نووسەری گەلپەروەری کوردی فارسینووس "ئەلی ئەشرەف دەروێشیان"بوو. ئەوەی ڕۆژێک لە ڕۆژان سووکە پێوەندییەکی دەگەڵ نووسەری مرۆدۆست "ئەلی ئەشرەف دەروێشیان"بووبێت،دەزانێت چەندە

خاوەنی ویژدانێکی بێدار و ڕۆحێکی یاخی بووە. دەروێشیان،هەرگیز لە بەرانبەر ملهوڕ و ستەمکاردا بێدەنگ نەبووە و لە ڕێی پەنووسەکەیەوە هاواری بەند دەکردەوە. مەنووچەر کەیخسرەوپووریش سەردەمێک لەم نووسەرەوە نزیک دەبێتەوە کە لە قۆناخێکی هەستیاری ژیانداییە و تازە دەبێتە مامۆستای قوتابخانە و لە بن ڕاوێژ و ڕێنمونییەکانی مرۆی پێشڕەوی وەک دەروێشیان دا دیدەی زێتر بەرەوڕووی جیهانی چوارتەنیشت دەکرێتەوە و دواتر ئەم هەموو وانەیە بە ژیان دەکار دەگرێت و درێژە بە ڕێبازە مرۆییەکەی ئەم جۆرە سیما درەوشاوانە دەدات.
مەنووچەری مامۆستای قوتابخانە،نامەیەک بە ئەم نووسەرە پێشەنگ و جوایەزنووسە دەنێرێت و ئەویش وەرامی نامەکەی دەداتەوە و چەند پەڕتووکێکیشی بۆ دەنێرێت. نامەکەی دەروێشیان ئەوەندە کارتێکەری قووڵ لەسەر مەنووچەر کەیخسرەوپوور دادەنێت کە هەم درێژە بە خوێندنی باڵا و خوێندنەوە دەدات و هەمیش هەر بە ڕێبازەکەیدا دەڕوات.
لە بەشێکی نامەکەی مامۆستا ئەلی ئەشرەف دەروێشیان دا هاتووە:” مەنووچەری ئازیز،نامەکەتم وەرگرت. بوویت بە مامۆستای قوتابخانە،ئەرکێکی گەلێک چەتوون و گرانە. بەڕێوەبردنی ئەرکی دیتران(خەڵکانی دی)بەرپرسیارییەتییەکی پڕ گرانە. پەروەردەکردنی مرۆ، ئەرک و کارێکە لە هەموو کەسێک ناوەشێتەوە. ئەگەر ئەرکێکی دیکەت لە ئەستۆ بووایە ئەوە دەکەوتەوە سەر خۆت چلۆن هەڵسوکەوت بکەیت لە،مامۆستاییەتی ئەرچی لەم وڵاتەدا ئەوەندە بایەخی پێنادرێت،ئەرک و کارێکی گرینگ و مایەی شانازییە. مەڕۆ ئیدی بوومە مامۆستای قوتابخانە. ئەمە سووکایەتی و بێڕێزیکردنە بە پێگەی ئەرەستوو(322-384ی پێش زایین). هاوڕێی ئازیزم،کاتێک لە پێناو ڕۆشنگەرییدا خەبات دەکەیت،گەرێک ئاگات لە شێوەی ئاخاوتن و قسەکردنت بێت. سەرەڕای خوێندنەوەی بەردەوام،پێویستە درێژە بە خوێندنەکەت بدەیت. هیچ پێویست ناکات تەنە لە بەشی پزیشکیدا وەربگیردرێیت و درێژە بە خوێندن بدەیت. ئوو لە بەشی ئەدەب و زانستە کۆمەڵایەتییەکان بکە،کۆمەڵناسی بخوێنە،زانستی پەروەردە بخوێنە. فێرە زمانیش ببە.
سەمەد(1968-1939)(مەبەست،سەمەد بێهرەنگییە کە بە چیرۆکنووس و نووسەرێکی پێشڕەو لە ئەدەب و وێژەی فارسیدا دادەنرێت. وەرگێڕ)جگە لەوەی مامۆستای قوتابخانە بوو،فێرە زمانی ئینگلیزییش بوو بوو و ئەو هەموو کتێب و پەڕتووکەیشی نووسی”.(ژیوار،ل64)
پێویستە ئیشارەتیش بەم خاڵە بدرێت کە مێژووی نامەکەی ئەلی ئەشرەف دەروێشیان دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1348ی هەتاوی(1969).

مەنووچەر کەیخسرەوپوور ئیدی بە دید و ڕوانگەیەکی تازە و جیاوازەوە دەوانێتە پیشە و کاری وانەوتنەوە و تەمەنێک بەوپەڕی پەرۆشییەوە وانە بە قوتابییان دەڵێتەوە. کەچی بەشێکی کات و ساتەکەیشی بە ڕۆچوون بە دنیای ئەدەب خاسما خوێندنەوەی چیرۆک و ڕۆمان و دواتر چیرۆکنووسین تەرخان دەکات.
سەردەمێک لە تەورێز دەبێت و درێژە بە خوێندنی باڵای دەدات و ئەزموونی خۆی لەو شارەدا دەوڵەمەندتر دەکات و ئاشنا بە گەلێک کەسایەتی ڕووناکبیر دەبێت. دواتر بە زۆر شار و شارۆچکەی کوردستاندا دەگەڕێت و لە کۆڕ و کۆبوونەوەکاندا ئەزموونی ساڵانی خوێندنەوەی خۆی دەخاتە بەردەم.
ئیرەج عیبادی،لە کتێبی"ئەنجوومەنی ئەدەبیی مەولەوی،لقی سنە"دەنووسێت:" کات،کاتی وتار و ئاخاوتنی مەنووچەر کەیخسرەوپوورە،ئارام و هێمن لەسەر مێزەکەی دانیشتووە. نووسەرێکی کرماشانی دانیشتەی سنە. زنجیرە وتارەکانی لە بن سەردێڕی"لێکدانەوەی ئەدەبی چیرۆکنووسی"گەلێک باڵکێشە؛ پێشتریش نووسینەکانی لە چەندان گۆڤار و بڵاڤۆکدا چاپ و بڵاو بوونەتەوە. لە گلێرکردنەوەی ئەفسانە و فۆلکلۆر،پەندی بەرینان و بەیت و مەتەڵۆڵە کوردییەکاندا دەگەڵ ئەلی ئەشرەف دەروێشیان هاوکاری کردووە".(ئەنجوومەنی مەولەوی،ل71)
ئیرەج عیبادی هەروەها لەسەر ئەم چیرۆکنووسە دەڵێ:"مەنووچەر لە ڕێی منەوە پەی بە ئەنجوومەن کرایەوە و بوون بە ئەندام".(سەرچاوەی پێشوو،ل138)
بەرهەمەکانی مەنووچەر کەیخسرەوپوور سەلمێنەری ئەوەن ئەم نووسەرە تا چەندە لەسەر چیرۆک و ڕۆمان قووڵ بووە. لە ڕاستیدا چیرۆکنووسێکی وریا و بلیمەت بوو. مەنووچەر کەسخسرەوپوور چونکە خوێنەرێکی وریا و وشیاری شیعریش بوو،لەم بوارەیشدا توانای خۆی تاقی کردووەتەوە و خاوەنی زۆر شیعری ناسک و پاراویشە. ڕەنگە شیعری مەنووچەر وەک چیرۆکەکانی قووڵ نەبن بەڵام زمانە شیعرییەکەی سادە و ساکار و پڕ واتایە. تۆ بنۆڕە چەندە ساکار لە قووڵ چاو لەم چەند چەمکە(ژیان،مردن،ئەڤین،دابڕان،یاد)دەکات:

ناچاریت هەر دەبێ بژیت..
چەمەڕێای مردن بمێنیت،
ئەڤین هەر تاقە جارێکە،
دابڕان پڕپڕ ئەستەمە،
یادت،پاتە دەبێتەوە و
ناوی تۆش،.(….)..!؟..

مەنووچەر،تا دەهات پتر شەیدای ئەدەبی کوردی دەبوو و لە کۆڕ و

دانیشتنەکاندا بە پێی توانا بە کەڵهوڕی قسەی دەکرد و هەر جارە و گۆشەیەک لە زانستە بەرف□ر□وانەکەی بۆ ئام□ادەبوو و بەشدارانی ک□□کان دەخستە ڕوو.
ڕاستیت گەرەکە ئەو سەردەمەی مەنووچەر دەست بە نووسین دەکات،زمانی کوردی دەرفەتی وەک ئێستای ل□ بەردەم نەبووە کە ئەوەند گشتگر بووبێت؛هەر بۆیە وەک سەدان نووسەری کوردی دی، بە فارسی دەنووسێت و بەری هزر و ئەندێشەی دەخاتە نێو چوارچێوەی ڕووپەڕی گۆڤار و ڕۆژنامان.
ڕۆچوونی من بە دنیا گچکە و پڕمیهرەکەی ئەم نووسەرەدا س□ل□م□نەری ئەم ڕاستییەیە مەنووچەر، دەورێکی کارا لە ئەنجومەن و بنکە ئەدەبییەکانی شاری س□ن□دا هەر وەک ئەنجوومەنی مەولەوی، بێسارانی، ئاوێنەی کوردستان،لووتکە و هتددا دەبینێت. گەلێک کورتە چیرۆک و نووسینی لە گۆڤار و بڵاڤۆکەکانی سنەدا هەروەک ئاسۆ، تاڤگە، (دیار کهن)،ژیوار،لووتکە و...چاپ و بڵاو بوونەتەوە.
شاعیر و تۆرەوان،"غەریب کوردستانی"(1967)کوڵی دڵەکەی بۆ دواکۆچەکەی ئەم نووسەرە بەم چەشنە دەردەبڕێت :
کزەی وەفر لویل وە ڕێی ڕاخەوە
دەنگ دووس ناس□ و□ ئێڵاخەوە
چەوم کەفتە زێد کوێنە هەواران
زێد هەر ئەو زێدە و نەمەنیە یاران
مەنووچەر کەیخسرەوپوور بەشێکی فرەی تەمەن و ژیانی لە شاری سنە و خوێندنگەکانیدا تێدەپەڕێنێت، بە واتا یەکی دی،لە دوای سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران ڕوو لەم شارە دەکات و تا دوادەمی ژینیش هەر ل□ س□ن□دا دەمێنێتەوە و هەر س□ن□یش دەبێتە دواهەواری؛هەر بۆیە لەم سۆنگەوە کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی و بگرە دەزگای پەروەردە و بارھێنانی ئەم شارە گەلێک قەرزباری ئەم مرۆ ڕۆحسووکەیە. بە سەدان کوڕ و کەنیشکی ئەم شارە لە ڕێی وانەکانی مەنووچەر کەیخسرەوپوورەوە هەر لە خوێندنگەوە تا بنکە و ناوەندە ئەدەبیی و چاندییەکان گەشەیان کردووە و دواتر بۆ خۆ بوونەتە مامۆستا،نووسەر، تۆرەوان،ئەندازیار و پزیشک. مەنووچەر،نموونەی هەرە باڵای مامۆستا یەکی ڕاستینەی قوتابخانە بوو. وەک مامۆستا "شەریف حوسێن پەناهی"(1954)دەڵێ:
دەنگی بەرزی دەرسی جوان
ئەڕوا بەرەو ئاسمان
(ملوانکەی شین،ل25)
ئەم خەسڵەت و تایبەتمەندییە بە جوانترین شێواز لە لای ئەم مەنووچەری مامۆستای خوێندنگە خۆی دەردەخست.

شیاوی ئاماژەپێدانە چیرۆکنووس و شاعیر”مەنووچەر کەیخسرەوپوور”ساڵی 1326ی هەتاوی(1947)لە شاری شائاباد(ئیسلامئاوای ئێستا)سەر بە ستان و پارێزگەی کرماشان،لەدایک دەبێت. لە تەورێزدا بڕوانامەی بکالۆریوسی زەویناسی وەردەگرێت و دواتر لە خوێندنگەکانی شاری سنەدا دەبێتە مامۆستای قوتابخانە و لەم بوارەدا درێژە بە ڕاژە و خزمەتەکەی بە قوتابییانی کورد دەدات.

تا ئێستا سێ بەرھەم لەم نووسەرە چاپ و بڵاو بووەتەوە کە بریتین لە:نهێنی ئەو چیرۆکە کۆنە،نووسراوە پەرش و بڵاوەکانم و گێتی لە زمان منەوە.

سەد مخابن ڕۆژی سێشەممە،8ی ڕەشەممەی2723(27ی فێبریوەری 2024) دڵە میهرەبانەکەی ئەم چیرۆکنووسە لە شاری سنە لە لێدان کەوت و لە گۆڕستانی بەھەشت محەممەدیی ئەم شارەدا بۆ هەمیشە لە خاکی نیشتماندا ئارامی گرت.

پەڵەهەورێکی باراناوی
لە هەورێکی باراناویی بەهار دەچوو،
نەرمێ دەهات،دادەباری و
وەکوو بزەش،
تەنێ سێبەرێکی نەخشین،
لە خەیاڵدان دا جێ دەما.
کە دەپ□یقی،
خودی خۆی زەردەخەنە بوو،
شیرین شیرین،
لەسەر دڵان ڕۆ دەنیشت و
بۆ هەمیشەش
لە ئەلبۆمی یادگاردا
نەخشی دەبەست.
ئەم ڕێبوارە چاوبەفرینە،
لە ڕەشەممەی چاوکاڵەوە،
چاوی هەر چاوەنۆڕی بەهار و
نەرمە بارانێ وەک خۆی بوو،
کەچی دڵە نەرمۆڵەکەی دەیگوت:
“مەنوو”گیان،بەسیەتی لێدان،
ئارام بگرە و بۆ هەمیشە
بگرە وچان.

سنە
9ی ڕەشەممەی 2723

ژێدەر:

1 – گۆڤاری ژیوار،ژمارە 3،سالی حەوتەم، بەفرانباری 1394ی هەتاوی،نامەی مێژووییەکەی ئەلی ئەشرەف دەروێشیان بە بەرزڕاگرتنی پێگەی مامۆستا

-2 ئەنجوومەنی ئەدەبیی مەولەوی،لقی سنە،ئیرەج عیبادی،پەخشکاری تەوەکولی،تاران،چاپی یەکەم،1400ی هەتاوی

3 – ڕووپەڕی غەریب کوردستانی لە تۆڕە جقاکییەکاندا

4 – ملوانکەی شین،شەریف،چاپی پێنجەم،چاپخانەی پەیام،مەهاباد،1979(1358ی هەتاوی)

ادبی
نامه تاریخی علی اشرف درویشیان به معلم جوان (منوچهر کیخسروپور) در تجلیل از مقام معلم

علی اشرف درویشیان

نوستالژیا/ فیلمی هیندیی..5.. ستیڤان شەمزینی

بەشی پێنجەم

فیلمی هیندیی

لە دەیەی هەشتاکانی سەدەی رابردوو، سەیرکردنی فیلمی هیندیی لەلای هەموو خەڵکی باشووری کوردستان ببووە نەریت. هەموو کەس دەیزانی شەوانی سێشەممە لە تەلەفزیۆنی کوردیی کەرکوک لە دوای دەنگوباسی کاتژمێر “١٠”، دوا بابەتی شەو فیلمێکی هیندییە. دوا بەدوای ئەوەش بەرنامەکانی تیڤی کۆتایی دەهات و خشەخشەکە دەستی پێدەکرد. ئەمە ئەوسا منداڵ بووین، هەموو هیوامان ئەوە بوو شەو خەومان لێ نەکەوێت، یان ماڵەوە ناچارمان نەکەن بە سەعیکردن، بۆ ئەوەی بتوانین پێ بە دە تەماشای ئەو فیلمە هیندییە ساکارانە بکەین، کە لەلای ئێمە زۆر قووڵ و کاریگەر بوون. ئێمە منداڵە بووین، واماندەزانی هیندستان خۆشترین وڵاتی سەرزەمینە، وەها تێدەگەیشتین هەموو خەڵکی ئەو وڵاتە هەر سەرقاڵی فیلم و گۆرانی گووتنن. بیرمان

دەکردەوە ڕەنگە هیندستان هێندە دوور بێت، هەرگیز نەتوانین بیگەینێ، نەک وەک ئێستا کە هەندێک کەس بە چارەسەری هەڵامەتیش سەردانی هیندستان دەکەن. بیرم دێتەوە جارێکیان "ڕەبوار"ی برام، لە ماڵەوە تووڕە ببوو، پڕ جانتایەک جل و پێداویستی خۆی هەڵگرت، وتی دەڕۆم بۆ هیندستان و قەت نامبیننەوە، مەگەر لە تەلەفزیۆندا بمبیننەوە. ئاخر ئەو برایەم هیوایەتی پلە یەکی فیلمی هیندیی بوو، ناوی هەموو ئەکتەر و فیلمەکانی وەک ئاو و دە لەبەربوو، ئەوەندەی گۆرانی هیندیی لەبەربوو، بە قەدەر ئەوە وانەکانی قوتابخانەی لەبەر بکردایە ئێستا دوو سێ دکتۆرای هەبوو.
من یەکێک بووم لە تەماشاکارە هەرە سەرسەختەکانی فیلمی هیندیی، بەوا ناکەم شەوبژەرم لە بینینی هیچ فیلمێک کردبێت لە هەشتاکاندا.
ئەو شەوەی بەیاربوو فیلمی هیندیی بکات، سەر لە ئێوارەکەی زۆر باش بەی دەخەوتم. بە خوشکە گەورەکەمم دەوت ٢٠ خولەک پێش فیلمەکە لە خەو هەڵمبستێنە. ئەویش هەروای دەکرد. کاتێک لە خەو هەڵدەستام، دەمبینی دیسان چا لێنراوەتەوە، نان و ماست، یان گوێز و هەنگوین، زۆر جاریش هێلکە و ڕۆن ئامادە کرابووەوە، چونکە ئەوە ببووە ژەمی چوارەم. لەگەڵ سەیری فیلمەکە نانیشمان دەخوارد، پاشان چەرەس، ئەمەش وای لێدەکردیت گەدەت پڕ بێت و بە ئاسانی خەوت لێنەکەوێت، بۆیە تا کۆتایی بەدیار تەماشاکردنی فیلمەکانەوە دەماینەوە.
تێکڕای گەنجان خولیای لاساییکردنەوەی ئەکتەرە هیندەکانیان هەبوو، بەڵام بارودۆخی کۆمەڵایەتی ڕێگربوو لەوەی بتوانن لە شێوەی خۆگۆڕین لاساییان بکەنەوە. "ڕەبوار"ی برام وەک وتم زۆر سەرسام بوو، بە ئەکتەرە هیندەکان. ئێوارەیەک بە قاتێک چاکەت و پانتۆڵی سپی و قۆندەرەیەکی ڕەشی لەمەعەوە، عەینەکێکی ڕەشی گەورەشی لە چاودا بوو، خۆی کردەوە بە ماڵدا، بە هیچ قسەیەک ڕووی کردە داپیرەم و گووتی لە "ئەمیتاب" دەچم؟، خوشکەکەم زۆر لێی تووڕە بوو وتی، نەخێر جەنابت لە شێرە دەچیت، سەروپێتەڵاکت هەروەک ئەوە.
ئاخر شێرە "ئەمریش پوری"ی داماو لە هەموو فیلمێکدا ڕۆڵی ستەمکار و مافیا و جەلادی دەبینی، لە کۆتایی هەموو فیلمەکانیشدا دەکوژرا.
ئەو شێرە داماوە زیاتر لە هەزار جار بە دەستی میسۆن و ئەمیتاب کوژراوە، وەک پشیلەی حەوت ڕۆح وابوو، هەر دەکوژرا و لە فیلمێکی نوێتردا زیندوو دەبووەوە.
ئەو ئەکتەرانەی لای من زۆر خۆشەویست بوون، بریتیبوون لە "ئەمیتاب، میسۆن، شاشی کاپور، دار مەندرا"، ئەو فیلمانەشی هەمیشە پێیان سەرسام بووم، بریتیبوون لە فیلمەکانی "شوعلە، سەنگام، لوها، دیکسە دانسا، شاهنشا، گرفتار، مەرد، تۆفان". زۆرتر ئەو فیلمانە ڕەواجیان هەبوو ئەمیتاب و میسۆن و ماڵباتی کاپور ڕۆڵیان تێدا

دەبینی. ئەو ئەکتەرانە هەندە خۆشەویست بوون، وێنەکانیان لە زۆرێک لە ماڵەکاندا هەبوون، یان دەنران بە بەرگی دەفتەرەکانەوە. لە بەرامبەر قوتابخانەی خوشکە بچووکەکەم "بەرانان"، دوکانێک هەبوو بە ناوی دوکانی "بەتان" ئەم دوکانە تەنیا وێنەی ئەکتەرە هیندەکانی دەفرۆشت، تەنانەت خاوەنەکەشی "بەتان" یەکێک بوو لە سەرسامەکان بە فیلمی هیندیی. دەیان جار ڕۆژانەکەی خۆم کە بۆ قوتابخانە وەرم دەگرت، دەمدا بە وێنەی ئەکتەرە هیندەکان لە ژن و پیاو. وا بزانم جارێک وێنەکانم ژمارد زیاتر لە ٦٠ وێنە بوو، کە هەر یەکێکیان هەندەی لاپەڕەیەکی ئەی فۆڕ قەبارەیان گەورە بوو.
وەک وتم تەلەفزیۆنی کەرکوک لە هەفتەیەکدا تەنیا یەک شەو، فیلمی هیندیی پەخش دەکرد، بەڵام بڕوا ناکەم من شەوبژێرم لێکرد بێت. هەندێک جار بە ڕۆژ هەندەی هیلاک دەبووم بەهۆی فوتبۆڵ و قوتابخانە و سەعیکردنەوە، بە دیار سەیرکردنی فیلمەکەوە خەوم لێدەکەوت، بەڵام هەندە فیلمەکانم خۆشدەویست و تامەزرۆیان بووم، ئەو بەشەی فیلمەکە کە من نەمبینیبوو بە خەون تەواوم دەکرد، ڕووداوەکان لە خەونەکانمدا بە ریتمی ئەو بەشە دەڕۆیشتن بەواقیعی بینیبووم. جاریش هەبووە، خۆم چوومەتە ناو ڕووداوەکانی فیلمەکەوە، لە خەونمدا هەستم بەوپەڕەی شادیی دەکرد، بوومەتە ئەکتەر و لە پەنا ئەمیتاب و میسەن بەشداریی فیلم دەکەم. هەر کە سبەینێ لە خەو ڕادەبوورام، زۆر خەفەتم دەخوارد، خوشکەکانم ناچار دەکرد، ڕووداوەکانی فیلمەکەم بۆ بگێڕنەوە، چونکە لە قوتابخانە باس هەر باسی فیلمەکەی شەو بوو، نەدەکرا بڵێم نەمبینیوە، بە تایبەت "شۆلەی ئەخیر" چونکە ئەوسا زاراوەی "شۆلەی ئەخیر" لە هەموو زاراوەیەکی تر زیاتر دەهاتە سەر زاران.
ئەوە نەبوو، بە بینینی یەک فیلمی هیندیی لە هەفتەیەکدا، تینووێتیمان لەو فیلمانە بشکێت. ئێمە لە ماڵەوە ڤیدیۆمان هەبوو، دەچووین کاسێتی فیلمەکانمان دەهێنا و لەماڵەوە دایەوە، بە ئەوانەشی لە ڕووی تەمەنەوە لە ئێمە گەورەتربوون دەچوونە سینەما بۆ بینینی فیلمە هیندییەکان. هەندێکجاریش بۆ فیلمەکانی "ترنتی". ئێمە یەکێک بووین لە ماڵە شانسدارەکان بەوەی لە ماڵەوە ڤیدیۆمان هەبوو، چونکە ئەو ئامێرە لە کەم ماڵەدا هەبوو، بۆیە هەر کاتێک کاسێتێکمان بهێنابایەتەوە بۆ ماڵەوە، ماڵەکەمان جمەی دەهات لە گەنج و پیر بۆ بینینی فیلمە هیندییەکان. چونکە ئەوسا خەڵک هەموو بێزاربوون لە وتارە دوور و درێژ و بێزارکەرەکانی سەدام کە هەمووی قەوانێکی دووبارە بوو، ئەوەی کەمێک ئاسوودەیی دەدا بە خەڵک فیلمی هیندیی و بەگە کۆمیدییەکانی "دی دی" و "ماوەی بیانی" بوو.
ئەو ڕۆژە هەندە عاشقی فیلمی هیندیی بووین، هیچ دەرفەتێکمان بۆ

بینینی فیلمە هیندییەکان بەفیڕۆ نەدا. لە هەشتاکان لە رۆژانی جەژندا لە هەر گەڕەکێدا، یەک دوو ڤیدیۆخانە دەکەوتنە کار، ئەم ڤیدیۆخانانە هەر یەک سەعات جارێک، فیلمێکیان پەخش دەکرد، بۆ نموونە فیلمی هیندیی و فیلمەکانی بروسلی و جاکیشان. هەر کاتێک دەگەیشتە سەر گرتەیەکی پۆرۆنۆ یان ئیغرا، بە پەلەپەل کاکی ڤیدیۆچی، گرتەکەی پێشدەخست. ئێمەش وەک منداڵە چەقاوەسووەکان هاوارمان دەکرد “پەڕانی، پەڕانی”. جگە لەوەش کەم فیلم هەبوو بە یەک کاتژمێر تەواو بێت، بۆیە ناچاربوون زۆرێک لە گرتەکان پێشبخەن، ئێمەش بەلامانەوە ئاسایی بوو، هەر حەزمان لە کوشتنی “شێرە و جەبار” بوو. لە فیلمەکانی “بروسیلی”شدا، تەنیا چێژمان لە شەڕەدەستەکان دەبینی و شادومان دەبووین بە کوشتنی “حەکیمە درێژ”. جا ئەو حەکیمە هەر خۆی ناوی حەکیم بوو یان ئێمە ئەو ناوەمان لێنابوو، ئەوەیان نازانم. ئێوارەیەک میوانمان هەبوو، خزمەکانمان لە بەغدادەوە هاتبوون. بڕیارماندا دوو کاسێتی فیلمی هیندیی بهێنینەوە تاکو وەک شەوچەرە، میوان و خزمەکانی پێ دڵخۆش بکەین. چووینە یەکێک لە دوکانەکانی بەکرێدانی کاسێتی ڤیدیۆ، داوای دوو فیلمی هیندیمان کرد، ئەویش دوو کاسێتی دا بە ئێمە و گووتی ئەوە ئەو دوو فیلمەیە کە داواتان کردووە. ئێمەش بردمانەوە بۆ ماڵەوە، هەموو دڵخۆش بوون و پەلەپەلی دونیایان لێکردین. ئەوەبوو فیلمی یەکەممان خستە سەر ڤیدیۆکە، هەر نەیخوێندەوە. ناچار کاسێتی دووەممان خستە سەری، ئەویش یەکێک بوو لە فیلمە ئیباحییەکانی ئەکتەری تورک “بانو ئەلکان”, بەمەش “رێبوار”ی برام زۆر تەریق بووەوە. بە تایبەت میوانەکانمان خەڵکی بەتەمەنیان تێدابوو.

براکەم تووڕە بوو، وتی مادام ئەو دوکاندارە بە منی رابواردووە، دەبێت پێی رابوێرمەوە. بۆیە بۆ رۆژی دوایی چووبووەوە بۆ لای دوکاندارەکە و پێی وتبوو، دەستخۆش فیلمەکانی ئەمشەوم زۆر بەدڵ بوو، بەڵام پێویستم بە فیلمێکی هیندییە، گۆرانی و بارانبارینی تێدا نەبێت. کابرای دووکاندار دوو کاتژمێر گەڕابوو بە دوای فیلمێکی وەهادا بەڵام دەستی نەکەوتبوو. دوای ئەوە براکەم وتبووی تۆ دوێنێ بە منت رابوارد، منیش ئەمڕۆ پێم رابواردیتەوە، ئاخر هەی مەغۆل فیلمی هیندیت بینیوە باران و گۆرانی تێدا نەبێت؟. بەمەش کابرا دەمی ببوو بە تەڵەی تەقیو و هیچی پێنەکرا. بەهەرحاڵ ئەمە حاڵی ئێمە بوو لە دەیەی هەشتاکاندا، کاتێک دەیەی نەوەدەکان هات، راپەڕین و ئازادیی کوردستان، بووە سەرەتایەکی نوێ و هەموو ئەو شتانەی پێشووی لەگەڵ خۆیدا راپێچا. من لەوساوە تائێستا سەیری فیلمی هیندیم نەکردووە، بەڵام لەم رۆژانەدا لە ماڵی ناسیاوێک بووم، بە هەمان شەوق و تامەزرۆیی هەشتاکانەوە، سەیری کەناڵی “زی

ئەفلام”ی دەکرد کە چەناڵێکی عەرەبی- هیندییە و ڕۆژانە چەندان فیلمی بەلیوود پەخش دەکات. منیش کەمێک لە خەم رامام، هەموو ئەو یادەوەرییانە بە خێرایی گەڕانەوە ناو مێشکم کە لێرەدا یادداشتم کردوون.

سەرنج: کۆی ئەم نوستالیژیانە لە بەهار و هاوینی ساڵی ٢٠١٢دا نووسراون.

تێبینی: ئەم بەشەی نوستالیژیا لە بەرگی سێیەمی کتێبی (قوتووی عەتار) لە لاپەڕە 524-528 بەشێوەی کتێبی کاغەز بڵاوکراوەتەوە.

---

3 شیعری (عەبدلوەهاب بەیاتی).. و : نەژاد عزیز سورمێ

- ڕۆژمێری عاشقە هەزارەکان

(1)
جیهان
بە گەف و شیعر و
شۆڕش و کۆچ و مەرگ
زەوت دەکەین .
بە شەکەتی
لە شۆستەی مێژوودا دەکەوین
لە کانگەی خەڵوز و
بنمیچی سەهۆڵدا
سیس دەبین ..
بە پێوە دەمرین .
لە غەریبیماندا دەمرین
لە لە نوێوە
لە منداڵدانی شەو و
باڵای چیاکانی زەوی

لە دايك دەبينەوە .

تاجى ئەشكەنجەى ڕ□ تـــكرد نەوەمان
لەسەر ناوە و
گۆچانى خۆرمان هەڵگرتووە ..
سپێدە
بە شەوى درێـــژى جيهان
زەوت دەكەين
بە مردوويەتى
دەريا
بۆ شارەكانى ئايندەى دوور
تەى دەكەين ..
ئاڵاى ياخى بوونى
تيا هەڵدەكەين
بە زيندوويى
لە بەنديخانەكانيدا دەمرين
شكۆيەك بۆ مێژوو دروست دەكەين .

(2)
زامەكانمان لە هاوار كەوتن
بوو بە شارێك و ڕووبارێك
لە سەفەرى مەرگدا
بەدواى كەنارێكدا دەگەڕێ ..
بەردێكى ڕەش ،
لە مەملەكەتى وێرانەدا
باران دەيشواتەوە و
ئومێدێك
لە لێوارى بێهيوايى
ئادەمزادە دوابڕاوەكان
پەناى گرتووە و
قەرەجـــێك
بەسەر ئەسپى خەمباري□وە
بەدواى نوور
بە دواى عايشە
لە شارەكانى ئايندەى دووردا
زەمين دەپێوێ ..
لە غوربەتيدا دەمرێ

لێ جارێكی دی
مناڵێكی بێ ئەسپ
لە دایك دەبێتەوە ،
زراو ڕژاو
لە شەو و ڕۆژ و
لە یەك بەدوای یەك هاتنی
ڕۆژگار و وەرزان
دەستی بۆ بەژنی چیای زەوی
درێژ دەكا و
ڕووتیی خەوتوویشی
لە خێوەتی ئاگری ڕۆژهەڵات و
زەرد□ پەڕی كوژاوە
بەسەر لووتكەی چیاو باناندا و
دەنگی گڕ بووی
سنگی كەشتیی
كەشتییەوانە مردووەكان و
گیای ئەشكەوتەكانی نوور و
دوورگەكانی یاقووت دەدەفێ ..

(3)
ماهی گریان ، بۆ بولبولێك
بۆ وەختێ
هەڵدێ و ڕادەكا و
نەخشەی تاوان
لە بەرد ئاگر
لە دەفتەرە شینەكانی مناڵیدا
دەكێشێ ،
بۆ هیوای لە گۆڕنراو
بۆ شۆڕشی ڕووباران
لە نام□یاندا و
تەنیایی پردان
بە مردوویی
دەریا تەی دەكەین ..
لە بەندەرێكەوە بۆ بەندەرێكی دی
دەنەڕێنین
كەشتییان دەسووتێنین
هەرچی بووە و دەبێ : نەبووە !

(4)
گوڵی سوور
لە باخچەی زستاندا
چی بە بولبول دەڵێ ؟
(5)
لە خەوندا
باوەشی پێداکردم ،
جەستەی تــادارمی
بۆ گوڵ داپۆشی
گوڵەکانی ماچ کردن ..
هەستم کرد
خاك سیمای بە نوور داپۆشیوە و
بقە ڕوویدا ..
دەستی بەرەو باخچەی من هات و
گوڵەکان
لە ئاگریدا سووتان و
باڵداری
لە خەو بیێدارکردنەوە و
نمەی بارانی سوور و
بوومەلەرزە و برووسکە .
(6)
ئاگرپەرستانی ئەم چاخە
لە غوربەتییاندا دەگرین
ئەستێرە دەرنەکەوت
لە دز و نەجیبزادە و
شاعیرانی
خەونی بەکرێدراو دەرکەوتن ..
شمشێریان
لە تەرمی منداڵان و
هەژارانی
شارە برسییەکاندا چەقاند
شایەدنامەی مردووان و
کتێبە پیرۆزەکانییان هەڵگەڕایەوە ..

(7)
نوور لە کوێوە دێ ؟
کە ئەمە

لە هەموو سەردەمێكدا
بەرداش بووين
لە ڕيزبەستندا
كۆت و پەيوەند
بە كۆت پەيوەند دەگۆڕينەوە ..
زۆردار بە زۆردارمان دەفرۆشێ ..
پاشا بە پاشا ..
بەڵام ئێمە
خۆڕاگر دەمێنينەوە
بە پێوە دەمرين ..
بە پێوە دەريا تەى دەكەين ،
بۆ شارەكانى دوورى ئايندە
جيهان
بە مەرگ و شۆڕش و كۆچ
زەوت دەكەين ..
لە غوربەتماندا دەمرين ..
بهڵام
لە نوێوە لە دايك دەبينەوە ..
لە نوێوە دڵدارى دەكەين ..
لە نوێوە ڕەت دەكەينەوە ..
لە نوێوە
شۆڕش بەرپا دەكەينەوە و
لە نوێوە دەكەوينە تەڵەى
پاشا و زۆرداران .
لە مەيدانى شەڕى خەڵكى تر
سەرد□ بڕدرێين
گول□□ ب□ دژمن و برا وەد□ نێين
زامەكانمان
بەسەر هەنییەمانەوە هەڵدەگرين
مردووەكان ، بێ مێژوو بێ ناو
دەنێژين ..
بە زيندوويى لە گۆڕەكانييان
نيشتەجێ دەبين .
كاروانى مەزن
لە مەرگەوە بۆ لە دايك بوون
دەست پێ دەكەينەوە
لە هەموو چاخەكانى

هێز و ڕوناهییەوە
هەڵواسراو بە داوی
هیوای ڕەش ،
لە چاوەڕوانی ئاگر و تۆفاندا
دەمێنینەوە .

(8)
هەژارانی جیهانی تاڵانکراو
یەکگرن !
هەژارانی جیهانی تاڵانکراو !

• مانگی شیرازێ

دڵم زامار ئەکەم ،
شیعرەکانم
بە خوێنی دەدێرم ..
گەوهەرێك
ل□ بن ڕووباری مر□قایەتیدا
شەوق ئەداتەوە ..
پەپوولەی سوور هەڵدەفڕن
لە شیعرەکانمدا ژنێك لە دایك دەبێ
مانگێکی شیرازی
لە گوڵەگەنمێکی زێڕینی بادراو هەڵگرتووە ..
هەنگوێنی دارستانی
لە چاودا دەگەشێتەوە
خەمی ئاگری ئەبەدییەت
باڵی
بۆ لە شەودا دەڕوێنن و
دەفڕێ
خۆرێك لە خەو هەستێنێ
لە تنۆكە ئارەقی درەوشاوەی سەر
هەنییەی عاشقدا نووستوە .
لە خەمی ڕەنگاندا
كە لە نێو تابلۆیاندا شێردراونەتەوە :
ژنێك مانگێکی شیرازی هەڵگرتووە
لە شەودا دەفڕێ ..
گەمارۆی خەوم دەدا ،
دڵم بریندار دەکا ،

شیعرم
بە خوێنی دەدێرێ ..

شاران
لە بنی ئەو ڕووبارەدا دەبینم نقووم بوون
لە چاوەکانیدا سەرچاوەی گرتووە ..
جادوویەکی هەنگوێنی
هەر کێ نزیك دەبێتەوە
چاوی تێدەبڕێ
یا پێچەوانەی تەوژم مەلە دەکا
دەیکوژێ ..
هەموو ژنانی دونیا
لە ژنێکدا دەبینم
لە شیعرەکانم لە دایك دەبێ ،
خاوەندارییەتی دەکەم
تێیدا دەحەوێمەوە ،
بەرەو ڕووی شەودا دەقیژێنم
بەڵام باڵم
بەسەر ڕەنگی شاراوەی ناو تابلۆیان
تێکدەشکێن .

(2)
شێت
بە ڕووباری
لە چاویدا هەڵقوڵاو
بە هەنگوێنی ئاگرینی گەشاوەی
ناو ڕووباری ئاگر
پێچەوانەی تەوژم
مەلە دەکەم .
(3)
مێژووی ڕووباران دەنووسمەوە
لە مەلی خۆشەویستی و
ڕووباری زێڕینی درەختان
دەست پێ دەکەم .
(4)
عاشقان
بە خوێنی من خۆیان دەشۆن و

غەریبانیش بە شیعرەکانم
لـە مەنفادا
شیراز بنیات دەنێن .

(5)
خاوەندارییـەتی دەکەم و
تێیدا دەحەوێمەوە
لـە پەڕەمووچیدا
وێنەی یۆتۆبیایان دەکێشم
شاعیری تێدان .
(6)
بە ڕووباری لـە چاوەکانیدا هەڵقوڵاو
شێت ..
بە لـێشاوی سەرکێش و لافاو
بە بڵێسەی دڕندەی برسی
مەلـە دەکەم
بێ ئەوەی بگەمە کەنار
بە سەرخۆشی نقووم دەبم .
(7)
باڵم لـێك دەکەمەوە و
لـە نیوەشەودا بۆی دەفڕم
د□بینم
نووستوە
خەون بە مانگی سەوزی شیرازییەوە
دەبینێ

بەسەر دەروازە بەردینییەکاندا دەگری ،
بە لق و چڵی باخچەکەیدا شۆڕ دەبێتەوە
تەنیا تێیدا دەمێنێتەوە ..
ژیانم نەدەبوو
خاك
بە ئامادەیی و نائامادەیی
تێیدا بوو
پڕ لـە کۆچ و بە تەنێیی و
تارمایی مردووان ..

ئەی گۆزەی
ڕوومەت بە توتڕك سوور و

گوڵی شاخاوی سپی
لەو سەفەرەدا
ببـە بە توێش□ بەرەی من !
لەم سەفەرەدا
ببـە بە دوایین مەنفای نیشتمانم
تێیدا بحەوێمەوە و بمرم .
(8)
بە خۆشەویستی بڵێ (ئا)
یان بڵی (نا) .
(9)
بڵێ (بڕۆ !)
یەکسەر دەڕۆم ..
بڵێ (حەزم لێتە)
یان بڵێ (حەزت لێ ناکەم)
(10)
چاوەکانت
دوو چراوگی زێڕینن .
دەستت
دوو چارۆگە .
(11)
کارەساتێك
لەژێر ڕووپۆشی وشەدا
دەشار□م□وە ..
بە برینەکەم دەڵێم ،
(سارێژ م□ بە!)
بە خەمم دەڵێم ،
(سارد م□ بەوە !)
بە عاشقان دەڵێم
(خۆتان بە خوێنی من بشۆن !)

(12)
ئاگر ئاگر هەڵدەلووشێ و
خەمی عاشقە کۆچەری□کانیش
لە سارای خۆشەویستیدا
دەشارێتەوە ..
شیراز دەمێنێتەوە
ئێمەش دەمێنینەوە

لە شەودا سەفەری بۆ دەکەین
سووتاو بە ئاگری خەمی ئەبەدی ..
لە سپێدەدا
باڵمان لێ دەڕوێن
دەفڕین
بەڵام پێش ئەوەی
کاروانی بگاتە
دەیکەین بە هی خۆمان
لێی دادەنیشین و دەگەڕێینەوە .

(13)
لە سەرچاوەکانی نووردا
بە کوژراویمان دەزیەوە
دەمم
بە توتێکی سوور و گوێی سپی شاخاوی بوو
باڵەکانیشم
لە نووردا ڕوا بوون .

• بۆ ئیرنێست هەمەنگوای

(1)
لە ئیسپانیادا
مەرگ لە مەدریدە و
خوێن لە خوێنهێنەر
گوڵاڵەی زەرد و شەختە
لەژێر پێتدا ..
جەژنەکانی ئیسپانیا
بە کەژاوەن ..
خەمەکانی ئیسپانیا
بێ سنوور ..
ئەو زەنگانە بۆ کێ لێ دەدرێن ؟

لۆرکا بێدەنگە و
خوێن لە ئینجانەی گوڵاندایە
شەوی غەرناتەیش
لەژێر شەپقەی
پاسەوانی شەر و ئاسندایە ..
دەمرێ و

منداڵانیش لە بێشکەدا
دەگرین ..
لۆرکا بێدەنگە
تۆیش لە مەدریدی

چەکت ئازار و
وشە و ئەو بورکانانەیە
ئاگراو هەڵدەڕێژن ..
زەنگەکان بۆ کێ لێ دەدرێن ؟

تۆ بێدەنگی و
خوێن
جێخەو و
دارستان و
لووتکە
بۆیە دەکا .

(2)
لێواری مەرگ
ئاگر لە دووکەڵدا و
مەی لە کووپە و
گوڵ لە بێستان و
وشە و
پاساری و
دەردی خۆشەویستی و ڕۆژگار ..
بێدەنگی دەریایان
کەشتییەوانی نیگەران کردوون ..

هەبوو .. نەبوو
ململانێیەکی خوێناوی بەهێز
لە نێوان مر□ق و تاریکاییدا هەبوو

ئەمشەو
سەعات هەشت ،
لە باخچەی لە یادچووندا
پێکدەگەین
شوێن
لە شەقامە نادیارەکانی شاردا

ون بووە و
كچێك فرمێسكی باراندن و
چاوی لێكنان و
ونم كرد ..

لە كتێبی
گەڕۆكەكانی ئیسپانیاندا
دۆزیمەوە ..
لەژێر ئاڵای گەلانی زەویدا
لەژێر ئاڵای مر□ق دا ..
گۆرانی دەچڕی ..

(3)
كۆتایی
مەرگ لەسەر جێدا
لۆركا پێی وتم
مانگیش پێی وتم
ونت كردم ..
ژێ ونی كردی
وەڕسیی تۆی مراند ..
ڕۆیشتی و
بەهار لە ڕێگاماندا بوو
قەرەجیش كۆچیان كرد و
ڕهشماڵهكانیان سووتاندن
گوڵیش سووتا
گۆرانییەك
خوێنی ل□ بەر دەڕوا

وا بوو
پەیامبەرایەتی قەدەر
وای پێ گوتم ..

تۆم
لە شێخ محیەددین پرسی
وتی بەردێك لە دەمم دایە ..
پەیامی عەشق و خوداوەند
لەژێر پێی مانگ دان
كوشتارگەی دونیات لە دڵدایە و

شوێنەوار و
ستایشی خوا
شێخ محیەددینی برادەرم وتی
لە هەواڵەکە مەپرسە !
خەڵکی دەڵێن و نا یەنەوە
نهێنیش
بەسەر لێومانەوە
خۆی کوشت .

(*) عەبدولوەهاب ئەلبەیاتی : (1926 – 1999) شاعیری عێراقی ناسراو یەکێکە لە دامەزرێنەرانی شیعریی نوێی عەرەبی لە عێراق .
لە بەغدا لە دایك بووە و بکالۆریۆسی لە بەشی عەرەبی وەرگرتووە.
لە نێوان 1980 تا 1989 لە ئیسپانیا ژیاوە ، لەو ماوەیەدا زۆر لە کۆشیعرەکانی کراونەتە ئیسپانی.
ساڵی 1991 چووەتە ئەردەن .. یەکێکە لەو شاعیرانەی لە شیعرەکانی بایەخی بە مێژوو و کەسایەتییەکانی مێژوو داوە و هەمیشە وەکو ماسك لە شیعرەکانیدا بەکاری هێناون .

(**)شیعره‌کان له ده‌قی ئه‌سڵی ئه‌م سه‌رچاوانه‌وه کراون بة کوردی :
(ڕۆژمێری عاشقه هه‌ژاره‌کان) لة کۆشیعری (قصائد حب على بوابات العالم السبع) بڵاوکردنه‌وه‌ی (دار الشروق) ، 1985 چاپی دووه‌م ، ل 28 . (مانگی شیرازە) لة کۆشیعری (قمر شیراز) بڕوانه:
http://www.alriyadh.com/52342
شیعری (بۆ ئێرنست هه‌مه‌نگوای) بڕوانه:
http://www.afdhl.com/poem/text-25311.html

ئەی ژن ئێخەی شیعـــرم بەردە.. شوان عەباس بەدری

ئەی ژن ئێخەی شیعرم بەردە
کە باسی ئاو دەکەم
جۆگەلەیەکی سازگار و ڕوون

لەناو سەوزەڵانی پیتەکاندا
ڕەگی تەنها دوو پیت ئەبوژێنێتەوە
ژ
ن
کاتێ باسی شاخ دەکەم
هەرچی درەخت و تاش هەیە
دەست ئەخەنە ناو دەستی یەک و
هەواش هەرچی وردە بەردە
بەرەو لووتکەی شاخەکان دەبەن و
تەنها چوار پیت ئەنەخشێنن
ژیان
کاتێکیش باسی ماف ئەکەم
هەرچی کێلی قەبری نەناسراوە
هەرچی کراسی دادڕاوە
هەرچی فرمێسکی ڕژاوە
هەرچی پشتی بە قامچی بریندارە
هەرچی سیمای بە تەزاب شێوێنراوە
هەرچی پەچە و نیقاب و عەبایە
هەرچی خودای ئەفسانە کۆنەکانە
هەرچی ئاوە
هەرچی شاخە
هەرچی مافە
هەرچی مرۆڤی بەناوی شەرع زیندانی کراوە
هەرچی برینی داوێنی کچە زوڵم لێکراوەکانە
هەرچی خوێنی بە ناحەق ڕژاوە
هەرچی مانگی یەخسیری شەوی تارە
هەر چی هەیە و هەرچی نییە
هەموویان بە یەکجار هەموو تووڕەییەکانی زەمین و گەردوون و خودا
لەناو دەروونیان کۆدەکەنەوە
پڕ بە گەروویان هاوار دەکەن
ئازادی
ئەی ژن تکایە ئیخەی پیتەکانی سەر کاغەزەکەم بەردە
شیعرم هەر تۆی
هزرم هەر تۆی
هەست و نەستم هەرتۆیت و
ئەو کاتانەی بڕیار دەدەم ئیتر ناوەکەت لەنووسینەکانما بسڕمەوە
ناخودئاگا

وێنەی دایکم ئەبینم و
بۆ خۆم ئەڵێم
هەی پیاوی قەڵەم بەدەست
هەی جەلادی پیت و ڕستە و ناو
ژن ژیانە ئازادییە
چۆن ئەتوانی سەری پیتەکانی نیشتمانت
لەناو دێڕی شیعرەکانتا ببریت !

پەیکەرەکانی دایدایۆس. ڕێباز محەمەدجەزا

زۆر جار بۆچوون گەلێك دەبنە بەڵگەنەویست کە گومان و پرسیارودوودڵی ناهێڵنەوە بەگفتوگۆو دیالۆگی لەسەر خۆو هەمن، ئەمەش دەردی ئەو کۆمەڵگایانەی کە سەرەتایین یان دواکەوتوون و نابنە جێگەی بایەخیان ،لەبەر ئەوەی حەز بە بیرکردنەوەناکەن یان لەبەرئەوەی بە فەزیلەتن و نەریتی بیرکردنەوەیان نییە، جار هەیە مرۆڤ دەگاتە ئەو باوەڕەی کە هەرچی کردووەو نەیکردووە یا خود دەیەوێت بیکات جگەلە ڕستێك هەڵەو خراپە هیچی ترنین کە بەباوەڕی من ئەم تێگەیشتنە ڕەهایە پەیوەستە بەو چەمکە فەلسەفییەی کە بە چاخی کلاسیکدا پێیان ووتووە (فەزیلەت) بۆنمونە (سوکرات) دیالۆگێکی هەیە بە ناوی (مینۆن) لەوێدا دەڵێت: ” … فەزیلەت نەبەشێکە لەسروشتی ئەمەو نە قابیلی فێربونە، بەڵکو تەنیا سروش و ئیلهامێکی خوداییەو بەبێ بوونی زانین بەوکەسە دەگات، ئەگەروانەبوایە، ئەواسیاستمەدارێك دەیتوانی کەسانی تریش وەکو خۆی بکات بە سیاسەتمەدار “.

لەبەرئەوەی فەزای گشتی ئەمە چالاکی نەبووەو نییە کە پێویست بێت بە فەزیلەتەوە یان گەر هەبووبێت کەم بووەو هەر زوو خەفە کراوە، ئەوا ئەم جۆرە کۆمەڵگایانە نەپهیامبەرو نە سروش دەر یان نەبووەو نییە تەنیا حیکایەت و داستانیان هەبووە و چاوەڕوانیش ناکرێت حیکایەتخوانێك بێت و دەستمان بگرێت و ببێتە فریاد ڕەسمان!! ئەوەی لێرەدا مەبەستە و دروست ب□ئ□□□ گونجاوە لەبەرئەوەی ئەم

نەریتانە لە کۆمەڵگای بێ پرەنسیپ و دواکەوتوودا هەیە و بیرکردنەوە بەرهەم ناهێنێت، دەبێت باوەڕ بە ئەفسانەکان بکەین گەر ئەو دەرفەتە شمان لەدەست نەدابێت !!! ئەوەی لە ناونیشانی ئەم نووسینە دا دەیخوێنینەوە مەبەستم (ئەفسانەی پەیکەرەکانی دایدالۆس)ی گریکیە کە یەکێك بووە لە پەیکەرتاشە داهێنەرو دەست ڕەنگین و دیارەکان لە وڵاتەدا . کاتێك (سوکرات و مینۆن)، دەبیتە مشت و مڕیان لەسەر چەمکی(فەزیلەت)، سوکرات ناچار دەبێت پەنا دەباتە بەر ئەم جۆرە ئەرگۆمێنتە کە دەڵێت:

- سوکرات: ئەوە تۆ دەڵێیت سەرنجی پەیکەرەکانی (دایدالۆس) ت، نەداوە، یان ڕەنگە ئەو پەیکەرانە لەشارەکانی ئێوەدانەبن ؟ مینۆن: مەبەستت چییە؟ + سوکرات: مەبەستم ئەوەیە، ئەو پەیکەرانە، ئەگەر نەسترێنەوە ئەوا هەڵدێن و وندەبن، بەڵام ئەگەر بەسترانەوە ئیتر وون نابن و هەڵنایەن .
  ئیستا لە و نمایشە پڕ توانایەی سوکرات وورد نابینەوە، بەڵکو ئەوەی مەبەستی منە کاتێك (دیالۆگی فەلسەفی پوخت) ناتوانێت بژی و لەوە زیاتر ناتوانین بچینە پێشەوە بە تەواوی ئاکتەکانی ژیانی مرۆیی و ئەدەبی هونەری و سیاسیمان چ هیوایەکمان دەمێنێت؟! بەناچاری دەبێت بایەخ بەمجۆرە دیالۆگانە بدەین، هەروەکو (هۆمیرۆس) دەربارەی کەسایەتی (ترسیاس) دەڵێت: ” تاکو زیندوو بوو، لەنێوان مرددواندا، توانای تێگەیشتنی هەبوو، کەچی ئەوانی تر تەنیا درەو سێبەر بوون ” . ئەوەی دروستی ئەرگۆمێنتەکەدەسەلمێنێت ؛ دووانەی (ئەفسانە – پەیکەر) دەتوانن پێکەوە بیری فەلسەفی بەرهەم بهێنن، ئەمەش دەسەڵاتی ئەدەب و هونەرە لەدروستکردنی نەریتی بیرکردنەوەدا .

ڕێورەسمی ناساندنی کتێبی

چەپکێک لە مێژوویی رۆژنامەگەری کوردی

یەکێتی نووسەرانی کورد لقی هەولێر هەڵدەستێ بە رێکخستنی رێورەسمی ناساندنی کتێبی چەپکێک لە مێژوویی رۆژنامەگەری کوردی بۆ نووسەر یوسف مەنتک. لە هۆڵی شەهید خۆشناو..
٩ی ئازار ٢٠٢٤.. کاتژمێر ٤ی ئێوارە.

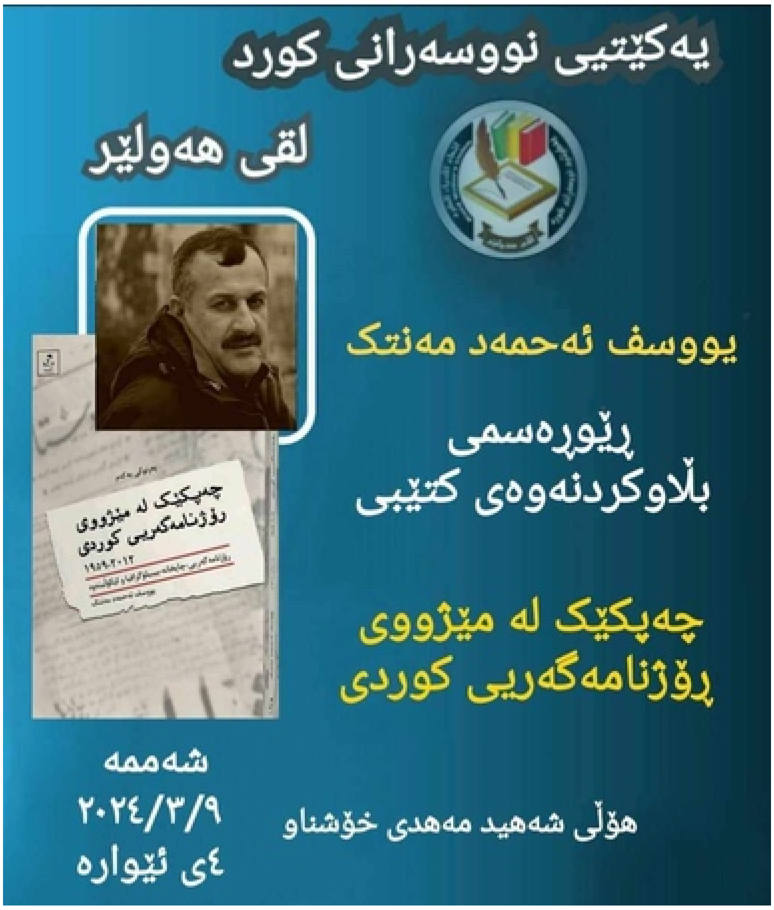

گفتوگۆ لەگەڵ خاتونی شێوەکار (ڕێژان عومەر مەولود دەروێش)..

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

رۆژان عومەر: لەکوردستان ئاستی خانمانی شێوەکار زۆر بەبەباشی دەبینم
رۆژان عومەر: بەداخەوە وانەی پەروەردەی هونەری لەنێو قوتابخانەکان وەك پێوست گرنگی پێنادرێت
خاتوونی شێوەکار **(رۆژان عومەر مەولود دەروێش)**، یەکێکە لەو هونەرمەندانەی کە خاوەن بەهرەیەکی جوانی تابلۆکێشانە سەرەتای ئاشنا بوونی بە هونەری شێوەکاری دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1993 لەو کاتەی دەچێتە پەیمانگای هونەرجوانەکانی هەولێر بەشێوەیەکی ئەکادیمی لە بەشی شێوەکاری دەست بەخوێندن دەکات لەدوایش دەچێتە پەیمانگای گەشەپێدان بەوانامەی بەکالۆریس وەردەگرێت.. کاتێ قوتابی دەبێت بەشداری سەرجەم فیستیڤاڵەکانی پەیمانگا دەکات، لەدوای ئەوەی پەیمانگا تەواو دەکات بەشداری چەندین پێشانگا دەکات تائێستا بەشداری لە (23) پێشانگای هاوبەشی کردووە لە هەمان کات دا خاوەنی دوو پێشانگای تایبەتە.. ئێمە بەباشمان زانی لەنزیکەوە بەسەری بکەینەوە ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵیدا ئەنجامدا.
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

***وەکو شێوەکارێك ئاستی خانمانی شێوەکارانی کوردستان چۆن دەبینی؟**

- لەکوردستان ئاستی خانمانی شێوەکار زۆر بەبەباشی دەبینم خاوەن توانستێکی زۆر باشن لە پێشانگاکان بەشداری کارایان هەیە، بەڵام بۆ ئەوەی زیاتر بەرەو پێشەوە بچن پێویستە زیاتر پاڵپشتی بکرێن زیاتر هانبدرێن بۆئەوەی لە کارە هونەرییەکانیان بەردەوام بن.
***تابلۆکانت زیاتر لە کامە قوتابخانەی شێوەکاری نزیکن؟**
- هەرچەندە زۆربەی تابلۆکانم زیاتر خۆی لە قوتابخانەی ریالیستی نزیکەن، بەڵام هەندە جاریش تابلۆکانم لە قوتابخانەکانی ئەبستراکت و خەیاڵ نزیکدەبنەوە بەڵام زۆرحەزبە بەقوتابخانەی ریالیستی دەکەم.
***وەکو شێوەکارێك بینەری پیشانگاکان لەچ ئاستێك دایە؟**

- ئەگەر ئاوڕێك لە رابردوو بدەینەوە هەمیشە بینەری پێشانگان لە ئاستی حەزوو ئارەزووی شێوەکاران دا نەبووە ، بەڵام لە

ئ‌ستادا بین‌ری پ‌ش‌نگاکان تا راد‌‌ك ب‌ر‌و باشی د‌چ‌ت، ب‌تایب‌تی ر‌ژی ی‌ک‌می کردن‌و‌ی پ‌شانگا، ب‌‌ام ‌‌ژ‌کانی تر ک‌متر د‌بینم هیوادارم بین‌ران زیاتر ئاماد‌ی پ‌شانگاکان بن.

***و‌کو مام‌ستای‌ك وان‌ی پ‌رو‌رد‌ی هون‌ری ل‌ ن‌و قوتابخان‌کان تاچ‌ند گرنگی پ‌د‌رد‌ت؟**

- ب‌داخ‌و‌ وان‌ی پ‌رو‌رد‌ی هون‌ری ل‌ن‌و قوتابخان‌کان و‌ك پ‌وست گرنگی پ‌نادر‌ت د‌ب‌ت ،ل‌لای‌ن کارگ‌ری قوتابخان‌ بای‌خی زیاترپ‌بدر‌ت چونک‌ ز‌رب‌ی مام‌ستایانی پ‌رو‌رد‌ی هون‌ر ز‌ر ماندون و چالاکی سا‌ان‌یان ز‌ر‌ ب‌شداری ه‌موو چالاکیی‌کانی ن‌و قوتابخان‌و د‌ر‌و‌ی قوتابخان‌ د‌ک‌ن مام‌ستایان گل‌یی و گازند‌ د‌ک‌ن ک‌ ه‌ند‌ك ل‌ ب‌ر‌و‌رکان پشگیریان ناک‌ن تا ئ‌و‌ ‌اد‌یی‌ی وان‌ک‌ ب‌ وان‌ی‌کی لاو‌کی س‌یر د‌ک‌ن ل‌و کات‌ی ل‌لای‌ن قوتابیان وان‌ی پ‌رو‌رد‌ی هون‌ری ح‌زوو ئار‌زووی‌کی ز‌ریان ل‌س‌ر‌. خا‌‌کی تریش ئ‌و‌ی‌ ک‌ ز‌ر‌ك ل‌ قوتابخان‌کان ژووری هون‌ریان (نیگ‌رگا) یان نی‌ ه‌رو‌ها ز‌رب‌ی وان‌کانی پ‌رو‌رد‌ی هون‌ری ل‌خشت‌ی وان‌کان ل‌ ک‌تایی وان‌کان داد‌نر‌ت ز‌ر جاریش مام‌ستای هون‌ر داوای ل‌د‌ک‌ر‌ت باب‌ت‌کانی تر و‌کو بیرکاری و ع‌ر‌بی.. ب‌یت‌و‌ ئ‌م‌ش د‌ب‌ت‌ ه‌ی ئ‌و‌ی مام‌ستا هون‌ر ل‌ وان‌ک‌ی ب‌زار ب‌ت ل‌پسپ‌ریی‌ک‌ی خ‌ی دوور بک‌و‌ت‌و‌، هیواداری ب‌ل‌م‌ودوا زیاتر گرنگی ب‌وان‌ی هون‌ری بدر‌ت.

***چ‌ن د‌‌وانیت‌ ر‌خن‌ و ر‌خن‌گری ش‌و‌کار؟**

- بوونی ‌‌خن‌ د‌ب‌ت‌ ه‌ی پ‌شق‌چوونی هون‌ر من تا راد‌ی‌ك باش د‌بینم ب‌ تایب‌ت ل‌ پ‌ش‌نگاکان ئ‌گ‌ر ر‌خن‌گر ه‌ب‌ت ب‌‌ام ر‌خن‌ی بنیاد‌ن‌ر ب‌ت ن‌ك ‌‌خن‌گری ر‌خ‌ن‌ر ب‌ت ز‌ر‌ك ل‌ ر‌خن‌گر‌کانمان ب‌ش‌و‌ی‌کی پرر‌ فشنا‌‌و‌ ‌‌خن‌، د‌گرن ل‌خزم‌ت کار‌ هون‌ریی‌کانی هون‌رم‌ندان دان ب‌ی‌ د‌ست خ‌شیان ل‌د‌ک‌م.

***ئ‌م‌ ل‌ک‌تاییدا ز‌ر سوپاسی ب‌ر‌زتان د‌ک‌ین ب‌ ئ‌و د‌رف‌رت‌ی ب‌ ئ‌م‌ت ب‌خشی.**

-منیش ز‌ر سوپاسی ئ‌و‌ د‌ک‌م..

Rozhan Ömer

دیوانە شیعرییەکەی ناسری حیسامی هات و زەر هاتە..!!.. غازی حەسەن

بەسوپاسەوە لەبنی دونیایە بەپشتی ئێنتەرنێت و بەپەڕەی خێرای پەیوەندیکردنەوە کاک (ناسری حیسامی) دیوانە شیعرییە جوانەکەی خۆی بەدیاری بۆ ناردم. نازانم لەبەر زمانە شیرنەکەیەتی، یان هەستە جوانە ئاوریشمییەکانی ئاوا خێرا خێرا خوێندمەوە. دیوانەکەم بە هات، کە سەیرم کرد و خوێندمەوە پێشەکییەک بە گەڕانەوەیەکی ناسک و پڕ هەست و مانا، کەشوهەوای دەقە شیعرییەکانیان لە وەسفی جوانی و شاخ و باران و بەفر و دار و ڕەنگی پاییز و وەرین، وەرینی هەموو شتێکی پێ ئاشنا کردم. ئەو هەموو وشەیەکی شاعیرانە بەکارهێناوە. هەستی شاعیرانەی کورد لەوەسفی جوانی گەڵای دارە وەریوەکانی پاییز زەر لەیەک دەچن، بەڵام ڕستە و وشە و هەناسەکانیان جیاوازە. وەناکردنی ژیان و دەنگی با و چرپەی بن دار و نەرمە پەنجەی نەو

سینەی کچانی سەبەری دیواران و کانی ژنان و دووکەڵی ئاگری کوژاوەی بەردەم سەرمای ترس و بۆنی جگارە، ئاوا خەونی کوردانەی تێکۆشان جیاوازە.
لەم دیوانەدا خۆشەویستی و بوون و بیرکردنەوەی خودی شاعیر و کارەکتەر و شت و کەلوپەلانەکی نێو دەقەکەش بۆنی نیشتمانیان لێ دێت، بەڵام بۆنێکی جیاواز لە بۆنی نیشتمانی نێو شیعری شاعیرانی دیکە.
ئەو لە نێو خێزانێک گەورە بووە، کە شیعر و ئەدەب (پێخەف و نان و ئایندەیان) بووە، ئەو لە خێزانێک پێگەیووە، لە بیرکردنەوە جیاواز بوون، بەڵام هیچ ڕقێک لەنێو دەقە شیعرییەکاندا نابینرێت. ئەو مام هێدی وەکو باوک و شاعیر دەناسێت، ئەو هێمن بە وشە و ئاواز و هەست و ڕستە پڕ واتاکانی دەناسێت.
خۆزیا بە دەنگی خۆی ئەم شیعرانەم تام دەکرد، چونکە ئەو لە وەرگێڕان و خوێندنەوەی دەقی شیعریدا وزە بە دەق دەبەخشێت.
ئەویش وەکو (هێمن دەیەوێت تەڕەی شیعر و وشکی وڵاتی بکاتە ڕووباری بیرکردنەوە).
شاعیر دەڵێت:

بەهار دامانی پڕ سەوزە و گوڵی ورد
لەگەڵ هاوین هەتا ڕەزبەر سەمای کرد
کە پاییز هاتە سەرچۆپی بە شایی
نەسووڕاوە کە با دەسرۆکەکەی برد

یان دەڵێت:

کە ئەو بەدەنگ دەبێ، من دەیدوێنم
دەڵێم، ئەو چەشنی سێبەر دێتە شوێنم
تەڕەی هێلانەکەی خەم بووم و ئێستاش
وەکوو قومری بەرەو گەرمێن دەخوێنم

مرۆڤ، کە شیعرەکان دەخوێنێتەوە حەز دەکات ببێتە بەشێک لە خودی شیعرەکان، ئەمەش دەسەڵات و هێزی خودی شاعیر و نەخشێنراویی و جوانیی و تەڕوپڕی وشەکان دەگەیەنێت.
گەڕانەوە بەرەو سادەیی یەکێکی دیکە لەو گەڕانە فیکریانەی شاعیر خەونی پێوە دەبینێت و لەهەمان گاڤیشدا چاوەڕوانییەکەشی سنووری نەماوە، هەندێک دەیانەوێت بەرەو کۆشک و لەزەت و پێگەی بەهێز بگەڕێنەوە کەچی (ناسری حیسامی) پێم وایە وەکو خودان فکرێکی چەپخوازیی دادپەروەرانەی داکۆکیکار لە هەژاران، ئەو بەرەو سادەیی دەگەڕێتەوە و دەڵێت:
چاوەڕوانی من زۆر نییە

بەر سێبەری دارە بییەک
کۆخێک و بەرهەیوانێک و
ئاگردانێک،
دەنگی خۆش،
دووچاوی ڕوون،
نیشتمانێک!
لەم دەقە بەمان ساخ دەبێتەوە، کە شاعیر ناتوانێت چی دیکە چاوەڕوان بێت، بەڵام بەچی؟ نیشتمانێک و چاوی ڕوون و دەنگی خۆش وەکو سێکوچکەی خواستە مرۆییەکان پێناسە دەکرێت، لە کوێ، بەڵێ ئەو چ شوێنێک بە ئەم سێکوچکەیە لە مێک و دەروونی خۆیدا بینا دەکات، بەگومان لە (سێبەری دارەبییەک و کۆخێک و هەیوانێک و ئاگردانێک).
ئەم وێنە سینەماییە شیعرییە جارێکی دیکە وەکو خوێنەر لەنێو مێشکی خۆیدا وێنا بکەوە، هەست بەچ جوانییەک، ئارامییەک، خۆشییەک و سادەییەک و شوێنێک لە نێو نیشتمان دەکەیت؟. ئەو دەیەوێت بگەڕێتەوە نێو جیهانێکی سادە (نیشتمان) ئەو پەیوەندییە خراپ و چەوسێنەر و نایەکسانەی تێدا نەبێت، کە ڕەنگە هەندێکمان پێمان خۆش و ئارام بەخش بێت.
ئەو لەبارەی زمان و قەدەغەکردنی زمانەکەی دەبێژێت:
هەمووی بە زمانی خۆی دەدوێ و دەخوێنێ
ئەدی بەچی زمانی من دەبەستن؟
ئەو بابەتە گرنگەکەی لەشێوەی پرسیار هێشتێتە، بەڵام پرسیارێکە هەواڵ و زانیارمان پێ دەبەخشێت، کە زمانی ئەو ڕێگەپێدراو نییە.
لە نێو شیعرەکاندا کەشێکی (گۆران) و (هێمن)انەم هاتە نێو هەستەوە، بەڵام ئەو وەکو ئەوان ناپەیڤێت بە نموونە کە دەڵێت:
مرۆڤی سەرزەوی کاتێک کە شادن،
کە غەمبارن، کە هوشیارن، کە هەستن
ئەمە هەندێک بەرەو دونیای هێمنی شاعیر دەمانگەڕێتەوە، هەروەها لە باسی پاییزدا هەناسەیەکی وەسفی ژینگە و جوانی و مانا و گوزارشتی گۆران هەست پێ دەکەم، بەڵام شاعیر جیاواز لەوان شیعر دەنووسێت و دەڵێت:
جۆخار ئێستا چرەی بژوێنی تەڕ نیم
ئەمن ئێستا گەلای پاییزە ناوم
هەندێک جارێک وەسفی بە ئومێدیی و وەسفی هەڵوەرین، وەکو (هەستکردن بە ئازار و ناخۆشیی و کەشەکان)دێت، نەک (خۆرادەستکردن بە ئازارەکان). ئەو لەنێو شیعری هەڵوەریندا (پایز دەوری داوە) و (چاویشی لەڕێیە)، (ڕای دەگەیەنێت کە ڕێگاکان هاوکاریان نەکردووە، دەکرێت ڕێگا فکر و ڕێباز و سیاسەت و هێز.. تاد) بێت. ئەو (زەرد

بووە، لە پەنجەی خۆیدا ڕژاوە) و (پاش وەرینی دەبێتە دراوسەی خاکی خۆی) لەبیری ناچێت ئەو (حیکاتخوانی فەنکایی خوناوەکانی خۆیەتی).
لەم دەمەدا شاعیر هەمووی ئەو شتانەی پێشتر دەیان بێژێت هەڵ دەگەڕێتەوە، کە ئەو هەشتا (خودان وزە و توانا و هەستەکی کاریگەرە، بۆیە حەکایەتخوانی دەکات و لەوەدا باسی (فەنکایی خوناو) دەکات.
خوێندنەوە و حەز دەکەم جارەکی دیکە و جارەکی دیکەش بیخوێنمەوە، دەزانم لەهەر جارەکی خوێندنەوەکاندا بیرەکەیەکی نوێ و وێناکردن و هەستەکی نوێم لادروست دەبێت، بەڵام ئەوە نیشانەی ئەوەیە (فەینی دوور) کە هات، زۆر هاتە، پڕە لە مانا و وێنەی خەیاڵی و هەقیقی و جوان، پڕە لەئازار و مەینەتی و فەنکایی و سەبەر و ئاگردان و نیشتمان.

ئەرێ راپەڕین ئەندازیاری هەبوو؟.. عەلی مەحمود

ئەگەر باسی راپەڕینی 5ی ئاداری 1991 بکەین, ناتوانین باسەکە دەرباز بکەین بۆ ئەوەی بچینەوە سەر جەنگی کەنداوی دوو و راپەڕینی باشووری عێراق کە ئیسلامی سیاسی شیعە ناوزەدیان کردووە بە راپەڕینی شەعبانییە, چونکە پانۆرامایەکی هەمە لایەنە نەخشینە بەردەست, وا دەبینرێت کەسێك هاتووە لە کوردستان راپەڕینی ئەنجامداوە کەشکە زستانییەکانی قەیسەرەکانی یەك لە دوای یەك گرتووە, بۆیە کە باسی راپەڕین دەکەین دەبێت رووداوەکانی ئەو 7 مانگ و سیچ رۆژە بۆ وردی بخوێنینەوە.
دەشێت کەسێك, فەرماندەیەککی پلە یەك یان خوارتر دوای دەستپێکی راپەڕین لە عێراق بۆ 5 رۆژ لە کوردستان نەخشەی گرتنی شارو شارۆچکە و مەخفەری پۆلیس و رەبایەك و دەزگایەك و خۆپیشاندانەکی دارشتبێت, وەلێ رووداوەکان پێمان دەڵێن راپەڕین و کۆڕەو محاڵەو بارودۆخی زاتی نەك مەوزوعی هەنابیانیەتە پێشەوە, بەڵکە کارە زاتییەکان دوای رووداوە مەوزوعییەکان کە گرتنی کوەیت و لێدانی عێراقە خولقاندویەتی.

پانۆرامای شەڕی دووەمی کەنداو"کوێت"

سوپای عێراق رۆژی پێنج شەممە رێکەوتی 1990-8-2 کوێتی داگیر کرد, هەواڵەکە جیهانی تاساند, سەرشێتییەك لە لایەن سەدام حوسێنەوە ئەنجامدرا دوور لە پێشبینییەکان. بەرەی لە 7ی ئایار دوای تێپەڕبوونی تاوانی هەڵەبجەو 4 پرۆسەی ئەنفال پێك هاتبوو. کاردانەوەی بەعس لە هەڵەبجەو ئەنفالدا چاوترسێنیانی کردبوو, بۆیە دەترسان وەك پێشوو هەلەکە بقۆزنەوە, خەنجەر لە پشتەوە تەمەیانی کردبوو, هەر زوو ئاڵای سپییان هەلچکرد لە بەرامبەر سەدام و تەقەیان راگرتز, لە 12ی ئەگستی هەمان مانگ واتا 10 رۆژ دوای داگیرکردنی کوێت بڕیاری ئاگر بەستی دا بەرامبەر عێراق" شیوعی و پارتی گەل دژی بوون, پاسۆکیش بەشداری نەکردبوو", هاوزەمان لە هەمان کاتیشدا کۆماری ئیسلامی ئێران بەشێکیانی لە شاری کرماشان کۆ کردبووەوە بۆ ئەگەرەکانی روداوەکانی شەڕ و پێشهاتەکانی, بۆیە بەشێك لە نوێنەرەکانی بەرە لەو کۆبونەوەیەی بەرە بەشداری ناکەن, دەچنە کرماشان, ئەم کۆبوونەوانە تا راپەڕین لە ژێر سەرپەرشتی ئاغای محەمەد سەرکردەی قەرارگای نەسر بەردەوام دەبێت.

لە کاتێکدا جیهان بەرەو روی داگیرکاری کوێت لە لایەن عێراقەوە ببووەوە بە یەکێتی سۆقیەتیشەوە, بۆ یەکەمجار قیتۆی بۆ پشتیوانی لە عێراق بەکار نەهێنا. لە رێکەوتی 7-8 ئەمەریکا ئۆپەراسیۆنی درعی سەحرای راگەیاند, لە 15ی ئۆکتۆبەری 1990 عێراق بڕیاری دا نەکشێتەوە لە کوێت, بە دوایدا هاوپەیمانی جیهانی ئۆپەراسیۆنی عاسفە سحرا راگەیاند"ئۆپەراسیۆنی رزگاری کوێت", کە لە رێکەوتی 17ی یەنایەرەوە بۆ 28ی فبرایەر بە ماوەی 42 رۆژ بەردەوام بوو.

ئۆپەراسیۆنەکە پێك هاتبوو لە هاوپەیمانی سوپای 34 وڵات و بە بەشداری 966344 سەرباز.

لە بەرەبەیانی رۆژی پێنجشەممە رێکەوتی 17ی جەنیوەرییەوە فرۆکە جەنگییەکانی هاوپەیمانان سەرتاپای عێراقیان بۆردومان کرد, بە بەشداری 2430 فڕۆکەی پێشکەوتووی نوێ, هاوپەیمانان لە ماوەی چل و دوو رۆژدا109867 جار بۆردومانی ناو عێراقیان کرد, بەڕێژەی 2555 جار لە رۆژێکدا, رۆژانە 60624 تەن بارودیان بەسەر خەڵك و سەربازگاکانی عێراقدا دەباراند, عێراقیان غەرقی دوکەڵ و ئاگرو خوێن و مەرگ و وێرانە کرد, شوێنەوارە تەندروستی و ژینگەییەکانی ئەو جەنگە تا هەنووکە ماوە, تەنها لە جارێکدا لە پەناگەی عامریە لە شاری بەغدا ئێسك و پروسکی 315 ژن و منداڵیان هاڕی و تاوانی جەنگیان ئەنجامدا. هاوکات ئەمەریکا بە رۆکێتی دور هاوێژی کرۆز و بۆمبی هیشۆیی و بۆمبی زیرەك و چەکی لیزەری پێشکەوتوو تا دەگاتە یۆرانیۆمی چاککراو لە عێراقی دەدا, 288 تۆماهۆکی لە دەریای

سورەوە بە عێراقەوە نا, عێراقیش 86 سکودی نا بە ئیسرائیل و سعودییەوە. بە گشتی لە دوای جەنگی کۆریاوە شەڕی کوەیت گەورەترین جەنگ بوو لە جیهاندا لە ماوەی چوار دەیەدا. لە بەرامبەردا سەدام حوسێن لە هەمان رۆژی راگەیاندنی عاسیفەی سەحرا, ئوم ئەلمەعارکی راگەیاند کە لای عێراقییەکان بە ئوم هەزائم بەناو بانگ بوو.
لەسەر داوای یەکەتی سۆڤیەت لە رێکەوتی 22ی شوبات, عێراق رازی بوو هێزەکانی لە ماوەی 24 کاتژمێردا لە کوەیت بکشێنێتەوە, لە رێکەوتی 24 ی مانگ هاوپەیمانان هاتنە ناو کوەیتەوە, 26 مانگ لە هێزەکانی عێراقیان دا کە لە حالەتی پاشەکشەدا بوو, لە ئەنجامدا لە ماوەی چەند کاژێرێکدا 70 بۆ 100 هەزار سەربازی عێراقی کوژرا, بە یەکێك لە گەورەترین تاوانەکانی مێژوو تۆمارکرا, هەروەها سوپای عێراق زیاتر لە 30 هەزار دیلی دا, لە گەڵ تێکشکانی4000 تانك, 3100 تۆپ, 1856 ئۆتۆمۆبیلی سەرباز گواستنەوە. ئەوەشمان لە یاد نەچێت لە 23ی یەنایەر لە کۆی 750 فرۆکەی جەنگی عێراق تەنها 122 فرۆکەی بە ساغی مابوو, ئەویشی تەسلیم ئێران کرد. لە کاتێکدا لە ماوەی 8 ساڵەی شەڕی ئێران – عێراق هێزی ئاسمانی عێراقی جوڵەی لە هێزی ئاسمانی ئێرانی بڕیبوو, هەمان ئەو فڕۆکانە تاوانیان ئەنجام دەدا, ئێستا لەسەر سینی زێڕین پێشکەش ئێران دەکرێت.
دوای ئەو تێکشکانە سوپای عێراق لە سوپایەکی ملهوڕی شەڕەنگێزەوە لە 1991-3-4 بووە سوپایەکی تەسلیم بووی ملکەچ لەناو خێمەی سەفوان, وێنای ئەو رۆژانە لە جەنگی جیهانیشدا نەبووە, ریزی دیلەکان و تەرمی قەراغ رێگاو بانەکان و تارمایی ئامێرە تێکشکاوەکان لەناو چڕە دوکەڵی بیابانە پان و بەرین شاشەی تەلەفزیۆنەکانی لە جیهان داگیر کرد.
لە 26ی شوبات لە گەڵ کشانەوەدا, عێراق ئاگری لە بیرە نەوتەکان کوەیت بەردا, ملیۆنێك بەرمیل نەوتی رژاندە کەنداوی عەرەبییەوە, لە کۆی 1080 بیرە نەوتی کوەیتی 727 بیرە نەوتی تەقاندەوە, 128 پەڵە نەوتی گەورە کەنداوی عەرەبی داپۆشی, بەمەش گەورەترین تاوانی ژینگەیی لە مێژوودا ئەنجامدا.
لە 4ی ئازار لەناو بیابانەکانی سەفوان لە سنوری سعودیە, بە سواری زرێپۆشی ئەمەریکی, شاندی عێراقی چوونە ناو خێمەی سەفوانەوە, عێراق بە فەرمی لەژێر خێمەکەدا تەسلیم بوو, ئەمەش سەرەتای مێژووییەکی نوێی جیهان بوو لەناو سیاسییەکان و کەناڵەکانی راگەیاندن پێی وترا سستەمی نوێی جیهانی, ئەمەریکا لە رێگەی ئەو خێمەیەوە بووە تاکە جەمسەری جیهان, لەناو ئەو چڕە دوکەڵە و قەسابخانەیە نیولیبرالیزم و باڵادەستی تاقانەی ئەمەریکا لە دایك بوو, لە ژێر ئەو خێمەیە نەزمێکی تازەی جیهانی لە دایك

بوو ئەمەریکا تیایدا بووە کۆمەڵگای بێ ڕکابەری جیهان, لە بەرامبەر ئەم خۆبەدەستەوە دانەی عێراق هێزی ئاسمانییەکەی دەستکراوە کرا لە لێدانی خۆپیشاندەرانی باشووری عێراق. لەو سەرو بەندەدا هێزەکانی هاوپەیمانی ئامادە نەبوون پێشوازی لە نوێنەری خۆپیشاندەرانی باشوور بکەن, هۆکارەکەشی باڵا دەستی ئاراستەی ئیسلامی سیاسی بوو لە راپەڕینەکەیان. لە دوایدا لە ساڵی 2003 ئەمەریکا ئەو ژەهرەی بە ناچاری نۆش کردو عێراقی لەسەر سینییەکی زێڕین پێشکەشیان کردەوە, بە مەش لە قەتڵگاکان زیاتر تۆڵەی لە خەڵکی عێراق کردەوە, وڵاتی بەرەو جەهەنەمی ترسناکتر لەوەی سەدام بردەوە.

راپەڕینی باشووری عێراق

لە 28ی شوباتەوە, شاری بەسرە جمەی دێت, چ لە ئەو سەربازانەی بە ساغی و بە برینداری لە ریزە دورو درێژەکاندا بە دوای یەك, دەڕۆی مەرولەن, بە برینداری و سیمای دوکەڵاوی چڵکنەوە, بە سەری شۆڕەوە, بە سکی برسی و جەستەی تێك شكاوەوە ملی رێگایان بەرەو ناو عێراق گرتەتە بەر, وە چ کەسوکاری سەربازان لە هەموو عێراقەوە لە سەرسنووری کوێتەوە تا بەسرە کۆبونەتەوە بە هەواڵپرسی رۆڵەکانیان, لەو کاتەدا سەربازێك بە لێدانی گولەیەك بە وێنەی سەدامەوە چەخماخەی راپەڕین لێدەدات, بەدەنگی دەشلەقینێ.
وەك دەگێڕنەوە لە 1ی ئازار ئەفسەرێك لە شارۆچکەی زوبەری سونی نشینی سەر سنوری کوێت بە پێوە نانی گولە بە وێنەکەی سەدامەوە گڕی راپەڕینی لە عێراق هەڵگیرساند, لە لایەکی دییەوە دەڵێن بەیانی زووی رۆژی هەینی رێکەوتی 1ی ئازاری 1991 لە گۆڕەپانی سەعد لە شاری بەسرە, سەربازێك کە لە شەڕی کوێت بە دۆڕاوی گەڕابوەوە, لە داخی ئەو هەموو نەهامەتییەی لە شەڕ بینیبوی, گولەیەکی نا بە وێنەکەی سەدامەوە و گڕی راپەڕینی لە عێراق هەڵگیرساند, هەردوو روداوەکە لە پارێزگای بەسەرا و هەمان رۆژ رویاندا. پێی دەچێت شیعەکان بۆیە باسی ئەوەی زوبەر نەکەن چونکە شارێکی سونی نشینە. هەمان رۆژ شارەکانی بەسەرەو میسان و کەربەلا کەوتە دەست خۆپیشاندەران, دواتر نەجەف و کەربەلا و دیوانیەو سەماوەو حیلەو کوتیشی گرتەوە, لە ماوەیەکی کەمدا تەواوی باشووری عێراق هەمووی کەوتە دەست خۆپیشاندەران, تا راپەڕین گەیشتە شارەکانی عەزیزیەو مەحمودیەی رەخی بەغدای پایتەخت, بە گشتی راپەڕین 14 پارێزگای گرتەوە بە کوردستانیشەوە.
لە رێگای سنووری ئێرانەوە هێزە شیعەکانی وەك ئەنجومەنی باڵای ئیسلامی و حیزبی دەعوە زوو هاتنە ناو عێراقەوە, بە رێکخستنی

خەپیشاندەران, دیارە لە زووەکەوە لە ژێر فەرماندەیی قەرارگای نەسری سوپای پاسداران ئامادە کرابوون.

راپەڕینی کوردستان

لە 4ی مانگ کە عێراق لە ژێر خێمەکەی بیابانی سەفوان تەسلیم بوو, لە بەرامبەردا گڵۆپی سەوزی بۆ هەڵکرا بۆ ئەوەی راپەڕین سەرکوت بکات. لەو چرکە ساتەوە قۆناغی سەرکوتکردنی راپەڕین لە باشوور دەستی پێکرد, هەمان رۆژ لە خەباتەوە راپەڕین گەیشتە کوردستان, رۆژی دواتر بە دەروازەی رانیەیا کڵپەی سەند, لێرەدا دەبینین هیچ دەست پێشخەرییەك نەك نییە بۆ راپەڕین لە کوردستان بگرە كات لە دوای باشووری عێراق و هەڵکردنی گڵۆپی سەوزی هاوپەیمانانەوەیە بۆ سەرکوتکردنی راپەڕینی باشووری عێراق.
لەوکاتەدا ئێران فشارەکان لەسەر هەندێك لە سەرکردەکان کورد توند دەکات تا بەرەیەکی دیکە بکەنەوە فشار لەسەر هاوپەیمانەکانی لە باشووری عێراق کەمبکەنەوە, نامەو هەوڵەکانی ئەوکات ئاماژەی وایان تێدایە. ئەگەر راست بن و لە پشکنینی کاربۆنی دەرچن, لە کاتێکدا زەمینەی راپەڕین دوای رێکەوتنی سەفوان و دەستکراوە کردنی هێزی ئاسمانی عێراقی بۆ سەرکوتکردنی راپەڕین لاواز بوو, وەلێ کە خەڵك ئەنجامی دا, ئیتر هێزەکانی بەرەی کوردستانی دوای کەوتن, هەرچەندە هەندێك لایەن وەك ینك, حشع, کۆمەنیستەکان, و ...... لەدوای لێدانی عێراقەوە گەڕانەوە ناوخۆو لە جوڵەدا بوون.
ئەگەر راپەڕین لە کوردستان وەك باشووری عێراق سەرکوت بکرابایە بە دەستکەوتەکانی کەڵەو, کە کرا وەڵە کەڵەو مایەکەی هەنایەوە, وەك هەڵەبجەو ئەنفال ئەندازیاری نابوو, بگرە ئەندازیارەکەشی وەك تاوانەکانی هەڵەبجەو ئەنفال و حاجی ئێمەران کە هەی بوو خۆی دەشاردەوە, وەك ئەو تاوانانە هەتیو و بەکەس سەری دەنایەوە, کەس نەك باسی ئەندازیاری ناکرد, بگرە بەڵگەنامەی قولابیشیان بۆ پاکانە کردن لێی دروستە کرد.
تا ئێستا هیچ بەڵگەیەکی بڵاو کراوە نییە هیچ هێزێکی کوردی پێش ئەو مێژووە” راپەڕینی بەسەرە1-3-1991 “بانگەوازی بۆ راپەڕین کردبێت, ئەوەی هەبووە جوڵەو پەیوەندیکردن و خۆ رێکخستنەوە بووە, لەو بێ ئومێدییەی تێی کەوتبون وەك خۆیان وتویانە جورئەتمان نییە وەك م م بەڕێن ئاش بەتاڵە., دەشێت دوای گرتنی کوەیت وەك خوێن جمانی بهارانە ئومێدەکیان پەیدا کردبێت لایەکیان لێ بکرێتەوە, منداڵێکیش بەو کەم هۆشیەی خۆیەوە بایی ئەوە ژیری هەبوو, دوایی حەڤدەی جەنیوەری کە دەست بە لێدانی عیچراق کرا 1991 ئەگەرێك بۆ

روخانی رژێم و راپەڕین لەناو کۆمەڵێك ئەگەری دی دابنێ.
بە بڕوای ئەوە راپەڕینێك دوای ئەم هەموو روداوە گەرم و شكستە مەزنەی سەدام هاتبێت, دەشێت ئەندازیاری هەبێت؟؟, وە ئەندازیارەکەشی بۆ خۆیان فیشەکەکیان نەتەقاندبێت؟؟ ئازیزەکیان خوێن لە لوتی نەهاتبێت؟؟؟؟؟.
هەموو کەس لە تاریك و روونی شەبەقی بەیانی پێنج شەممەی رێکەوتی 1991-1-17ەوە دەیزانی سەدام لە شكستە, چاوەكان دوكەڵ و ئاگری فرۆکەکانی هاوپەیمانانی دەبینی, گوێیەکانیش گوێ بیستی تەقینەوەکان بوون, لەبان خانووەکانەوە چەپڵەیان بۆ لێدەدرا, ئەم بیرکردنەوەیە عەقڵێکی خاریقی ناویست, تەنانەت ئەوەشی سیاسەتی نەکردبوو لە ژیانیدا بەو ئەنجامە گەیشتبوو, جاشەکانیش لەوە تێگەیشتبوون دەبوایا خۆیان بە لایەکدا بدەن, ئاخر ئەوان راستە ئاخوڕیان لای رژێم بوو, بەڵام هەریەکەیان کلکیان بە لایەنێکەوە بەسترا بوو.

راپەڕین و دەستکەوتەکانی

راپەڕین تەنها دوو ساڵ و نیو دوای هەردوو تاوانی هەڵەبجەو ئەنفال ئەنجامدرا, هێشتا شوێن بزر بوونی ئەنفالکراوان و کیمیابارانکردنی هەڵەبجە لە زەینی خەڵکدا مابوو, هێشتا دوکەڵەی کیمیاوی و تۆپ و تۆزی روخانی گوندەکان و کوشتنی خەڵك لە بەرچاوان بوو, هێشتا خەڵك بە دوای چارەنووسی ئەنفالکراوانەوە بوون بە زیندویی, هێشتا ترس و لەرزی فڕی دانە خوارەوەی هاووڵاتیان لە کۆپترەوە لە زەین و هۆشدا بوو, هاوکات دژە سەرکوتکردنی راپەڕین لە باشووری عێراق.
حوسێنی زیندوو” حوسێن کامل” گولەی تانکەکەی کە نای بە حوسێنی مردوەوە, نیشانەی دەست نەپاراستن بوو. کوژرانی 5000 بەعسی لە راپەڕین بە کوشتنی 100 هەزار لە هاووڵاتیانی باشوور وەڵام درایەوە, ئەم دوو وێنە ترازیدیایە ئێستا و 88 خەڵکیان هاندا کۆڕەو بکەن. لە سەرەتادا هێزەکانی بەرەی کوردستانی لە ناو شاری هەولێر رێگری توندیان لە خەڵك کرد شار بەجێ بهێڵن, ئەمە تا بەرە بەیان بە ئۆتۆمۆبیلی پڕ لە ژن و منداڵی جل وبەرگ رەشەوە, هەموو لە پرسەی شەهیدو ئەنفالدا بووین, رێگایان نەدا لە شار دەرچینە دەرەوە, وەلێ کە گولەی تۆپەکان گەیشتە دەوروبەری هەولێرو رێگرکەران هەڵاتن, ئیتر وەك روبار جەماوەر رێگای خۆی کردەوە, لەرێشدا خوێنی ئەو خەڵکەی لەو رۆژەدا بووونە قوربانی لە ئەستۆی ئەوانەیە کە رێگریان کرد.
خەڵك بە بەجێ هێشتنی ماڵ و شار, ئەو داستانەیان خولقاند کە لە مێژوودا ناوی نرا کۆڕەو, دوای تەنها چوار رۆژ, داستانی برسی و

سەرما بردووەکان چووە سەر مێزی نەتەوە یەکگرتووەکان.5ی ئەپرێل بڕیارەکی هەشت خاڵی بەناوی بڕیاری 688 لە لایەن ئەنجومەنی ئاسایشەوە دەرچوو بۆ پاراستنی خەڵکی سڤیل، بەمەش کۆڕەو بووە هۆکاری گۆڕانکاری بۆ یەکەمجار لە مێژووی گەلی کورددا لە باشووری کوردستان. هەڵەبجە و ئەنفال لە کاتی خۆیدا نەیانتوانی کاریگەری دابنێن، بەڵام کۆڕەو کە روحی هەڵەبجەو ئەنفال و کاردانەوەی ئەو دوو تراژیدیایە بوو، جیهانی هێنایە دەنگ=.

راپەڕین ئەنجامی نەبوو، وەلێ شکستی راپەڕین بووە سەرکەوتن. دوو هۆکاری دواتر هاتنە پێشەوە شەڕی کۆڕەو و بە رادەی کەمتر ئەزمە و راپەڕینەکانی مانگی تەموزی هەمان ساڵی ناو شارەکان، وە سەرکەوتنەکانی پێشمەرگە لە سەرقەڵاو گەرمیان، هەموو ئەمانە سەرکەوتنەکانی کۆڕەویان جێگیرترو بەرفراوانتر کرد.

کەواتە لە راستیدا هەر ئەمەی جەماوەر ئەندازیاری راپەڕین بوبێتین، ئەوا بێشك ئەندازیاری کۆڕەوی ملیۆنی و راپەڕینی تەموزی ناو شارەکان بووین، ئەم واقعەی دروست بووە بەری رەنج و تێکۆشای هەموومانە، نەك بەشداربووانی کۆبونەوەکانی فەیلەقی نەسر لە کرماشانو بە دەست لێدان بە هاوکاری پاشکۆکانی ئێران لە باشوور جوڵەیان کرد.

هەموو روداوەکان ئەوە دەرەخەن، دەستپێکی راپەڕین لە عێراق و کوردستان خۆرسکی بووەو ئەنجامی رق لە شکست و سەرکوت، نەك ئەنجامی نەخشەو پلانەکانی کۆبونەوەکانی کرماشان.

ئایا سۆسیالیزم لە ئێراندا دادەمەزرێت؟.. 3.. حەمید تەقوایی

(بەشی سێیەم)

دیمانەی حەسەن ساڵحی لەگەڵ حەمید تەقوایی لە کەناڵی ئاسمانی کەناڵ جەدید

وەرگێڕانی :کاوە عومەر

حەسەن ساحی: یەکێک لە خاڵە سەرەکییەکانی باسەکەت لە سیمینارەکەدا شۆڕشی ئینتەرنێت یان شۆڕشی پیشەسازی چوارەم بوو. بۆچی ئەم پەرەسەندنە بە شۆڕش ناودەبەن؟ وە بۆچی شۆڕشی چوارەم؟

حەمید تەقوایی: لە سێ سەدەی ڕابردوودا بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی چوار بەربەستی تێپەڕاندووە. داهێنانی بزوێنەری هەڵم لە کۆتایی سەدەی 18 کە لە ڕاستیدا سەرەتای شۆڕشی پیشەسازی و بەهێزکردنی بەرژوازی بوو، دووەم شۆڕشیش شۆڕشی کارەبایە کە لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەمدا ڕوویدا، لە ساڵەکانی ناوەڕاستی سەدەی بیستەم، ترانسیستەر و کۆمپیوتەر داهێنران، کە بە شۆڕشی دیجیتاڵی ناسراوە، دواجاریش لە کۆتایی سەدەی بیستەمەوە سەرهەڵدانی وێبwwwی جیهانی و ئینتەرنێتی بەخۆیەوە بینی، کە پێی دەوترێت شۆڕشی ئایتی یان شۆڕشی ٤.٠ کە تا ئێستاش بەردەوامە. ئەمەش شۆڕشەکە چونکە گۆڕانکارییەکی چۆنایەتی و بازدانێکی نەک تەنها لە پیشەسازی و ئابووری بەڵکو لە هەموو پەیوەندی و پێکەوە بەستنە کۆمەڵایەتییەکاندادروستکردووە.

حەسەن ساحی: سەرمایەداری چەندین شۆڕشی تەکنۆلۆجی تێپەڕاندووە و ئێستاش هەر بەردەوامە. شۆڕشی ئینتەرنێت چ جیاوازە لە ئاڵوگۆڕەکانی ڕابردوو؟

حەمید تەقوایی: ئەم شۆڕشە لە ڕووی چۆنایەتییەوە لە زۆر ڕووەوە جیاوازە لە ئاڵوگۆڕە پیشەسازییەکانی ڕابردوو. جیاوازی یەکەم ئەوەیە کە ئینتەرنێت نەک تەنها مەیدانی ئابووری و بەرهەمهێنانی گۆڕیوە، بەڵکو تەواوی پەیوەندی و ژیانی کۆمەڵایەتی گۆڕیوە. بزوێنەری هەڵم و کارەبا لە بنەڕەتدا خاڵی وەرچەرخانێک بوون لە هێزی بەرهەمهێنانی مرۆڤدا کە کاریگەری زۆری لەسەر بارودۆخی ماددی ژیان و خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی هەموو ئینسانەکان هەبوو، بەڵام کاریگەرییەکانی شۆڕشی چوارەم تەنها لە بەرهەمهێنان و خۆشگوزەرانیدا سنوردار نییە، بەڵکو لە بنەڕەتدا پەیوەندی و پێکەوە بەستنەوە و ناسنامەی کۆمەڵایەتی خەڵکیان گۆڕیوە. خاڵێکی تر ئەوەیە کە ئەم پەرەسەندنە بە خێراییەکی بێ وێنە بەرەوپێش دەچێت و پەرەدەسەنێت. ئەوەی پێی دەوترێت شۆڕشی ٤.٠ واتە ئەم پەرەسەندنە کۆتایی نەهاتووە و دەبێت چاوەڕێی ٤.١ و ٤.٢ و هتد بکەین. شۆڕشێکی بەردەوامە.

ئەم شۆڕشە کە بە شۆڕشی ئەلیکترۆنی و ئینفورماتیکیش ناودەبرێت، هەم لە ڕووی ئابووری و هەم لە ڕووی زیادبوونی سەرسوڕهێنەر لە هێزی بەرهەمهێنان و بەرهەمهێنانی کار و هەروەها لە ڕووی کاریگەرییە سیاسی و کۆمەڵایەتییە زەبەلاحەکانییەوە، بەراورد ناکرێ بە پێئاڵوگۆڕەکانی ڕابردوو. وە بە بڕوای من لە هەر زەمانێکی تر هەلومەرجی بۆ سۆسیالیزمی ڕەخساندووە.

حەسەن ساڵحی: بە دیاریکراو، لەڕووی ئابوورییەوە تایبەتمەندییەکانی شۆڕشی پیشەسازی چوارەم چین؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە کە ئەم گۆڕانکارییەی هێزی بەرهەمهێنان بە شێوەیەکی بەرزەوو زیاد دەکات. واتە گەشەکردنەک لاگەڵ بەرئەنجامی چەند لەسەدی (فراوانبوونی ئەندازەیی) و نەک زیادبوونی وردە وردە بە شێوەیەکی جێگیر (هێڵکشانی ئەندازەیی). گەشەی هێزە بەرهەمهێنەرەکان و زیادبوونی بەرهەمهێنانی کار لە چەند دەیەی ڕابردوودا چەند جین جار سەدەی ڕابردوو زیاتر بووە.

بۆ نموونە هەرچەندە پیشەسازی ئۆتۆمبێل لە سەد ساڵی ڕابردوودا وردە وردە گەشەی کردووە، بەڵام گۆڕانکارییەکی چۆنایەتی نەکردووە. کارەباش هەر وەک خۆیەتی. بەڵام لە دوای داهێنانی ترانسیستەر و شۆڕشی دیجیتاڵی لە نیو سەدەی ڕابردوو تا ئەمڕۆ، هەم بڕی میمۆری و هەم خێرایی حیساباتی کۆمپیوتەر هەر دوو ساڵ و نیو جارێک دوو هێندە زیادی کردووە. واتە هەر دە ساڵ جارێک ٣٢ جار! ئەم جۆرە گەشەکردنە جێگەی سەرسوڕمان و بێ وێنەیە. ئەمەش بەو مانایەیە کە هێزی بەرهەمهێنان لەو بوارانەی کە کۆمپیوتەر و ڕۆبۆت بەکاردەهێنن (نزیکەی هەموو بوارەکان) دەتوانێت بەو پێیە زیاد بکات.

ئەمە ئەم پێشکەوتنە بە تایبەتی لە پیشەسازییەکانی کۆمپیوتەر و ئەلیکترۆنیدا دەبینین (وەک ڕۆبۆت، مۆبایلە زیرەکەکان، تەلەفزیۆنی زیرەک، تابلێت، ئامێری دەنگی، بەرهەمهێنان و دابەشکردنی مۆسیقا، فۆتۆگرافی و ڤیدیۆگرافی و هتد). یەکەم کۆمپیوتەر لە شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا کێشی دەیان تەن بوو و تەنها لە پیشەسازییە گەورەکان و هەندێک زانکۆ و کاروباری حکومەتدا بەکاردەهێنرا. لە ماوەی کەمتر لە ٢٠ ساڵدا کۆمپیوتەری سەر مێزمان هەبوو کە دەیان هێندە زیاتر مەمووری و هێزی کۆمپیوتەریان هەبوو. وە ئەمڕۆ هێزی مۆبایلە زیرەکەکان کە لە ڕاستیدا کۆمپیوتەری گیرفانن، زۆر زیاترە لە گەورەترین و بەهێزترین کۆمپیوتەرەکانی بیست ساڵ لەمەوبەر. ئەمە لە کیلۆبایتەوە بە تێرابایت و لە کیلۆهێرتزەوە بە گیگاهێرتز. هاوکات نرخی بەرهەمە ئەلیکترۆنییەکان بەردەوام لە دابەزیندایە.

ئەم پەرەسەندنە تەنیا لە پیشەسازی ئەلیکترۆنیدا سنووردار نییە. ئەم گەشەکردنە خێرایە لە پیشەسازییەکانیشدا دەبینرێت کە کۆمپیوتەر و ڕۆبۆتیان بەکارهێناوە. لە ساڵی ٢٠١٤ ئامارێک بڵاوکرایەوە کە دەریخستووە “ئینسانەکان لەو کاتەوەی بە یارمەتی ڕۆبۆت کاردەکەن بە ڕێژەی ٨٥% کارامەتر بوون لەو کاتەی کە بەبێ ڕۆبۆت کاریان دەکرد”. ئەمەش بە واتای زیادبوونی ٨٥٪ هێزی بەرهەمهێنان دێت. ئەم گەشەکردنە بەو مانایەیە کە هێزی کار

دەتوانێت بە ڕێژەی ٨٥٪ کەم بکاتەوە، بەڵام ڕێژەی بەرهەمهێنان وەک پێشوو دەبێت. لە سیستەمی سەرمایەداریدا بێگومان سەعاتەکانی کارکردن کەم ناکەنەوە، بە زیادکردنی ڕێژەی قازانج و بەهرەکێشی خەڵک کارەکانیان دەردەکەن! بەڵام گرنگ ئەوەیە کە لە ڕوانگەیەکی بابەتییەوە ئەگەری پاراستنی قەبارەی بەرهەمهێنان هەیە لەگەڵ ئەگەری کەمکردنەوەی کاتەکانی کارکردن بۆ کەمتر لە ٤ کاتژمێر لە ڕۆژێکدا. ئامارێکی دیکە بڵاوکراوەتەوە کە دەریدەخات لە پیشەسازی ئۆتۆمبێل لە ئەمریکا، دوای بەکارهێنانی ڕۆبۆت، هێزی بەرهەمهێنانی ساڵانە بە ڕێژەی ٣.٣٪ زیادیکردووە. واتە هەر ١٠ ساڵ جارێک هێزی بەرهەمهێنان دوو هێندە زیاد دەکات! لە ساڵی ٢٠١٣ دەسەڵاتدارانی چین ڕایگەیاند کە ڕێژەی گەشەی پیشەسازی ڕۆبۆت لەم وڵاتەدا زیاتر لە ١٠٪ بووە لە ساڵێکدا. واتە گەشەی ئەم پیشەسازییە بە ڕێژەی زیاتر لە ١٠٠٪لە دەیەی ڕابردوودا.

کاریگەرییەکی دیکەی گرنگی شۆڕشی چوارەم، ئیمکانیات و گەشەکردنی بەرهەمە تاکەکەسییەکان (پیشەسازییەکانی ناوخۆ) بە بەکارهێنانی سۆشیال میدیایە. بەشێکی گەورەی کۆمەڵگە توانیویەتی بەرهەم و خزمەتگوزاری پێشکەش بکات، کە لە ڕێگەی کارکردن لەگەڵ کۆمپیوتەرەوە مەیسەر بووە، لە سۆشیال میدیادا. هەر لە بەرگدروویەوە بۆ فێرکردنی زمان و مۆسیقا، ڕاوێژکاری دادوەری و یاسایی، تا دەگاتە فرۆشتنی بەرهەمی دەستی، تا دەگاتە چاککردنەوەی کەرەستەی ناوماڵ و هتد.. هتد. لەم بوارەدا بەتایبەت شێوازی بەرهەمهێنانی زیادە (additive manufacturing)

بە یارمەتی ئامێری چاپی سێ ڕەهەندی3D Printers

پرینتەری سێ ڕەهەندی گۆڕانکارییەکی ژێرەوژوورکەری لە بەرهەمهێنانی بەرهەمەکاندا پێکهێناوە. ئەم ئامێرانە دەتوانن لەسەر بنەمای بەرنامەی کۆمپیوتەر یان ئەپی تایبەت کاربکەن و کەرەستەی خاوی هاتوو خۆیان بگۆڕن بۆ بەرهەمی جۆراوجۆر، لە کەلوپەلی پلاستیکییەوە بۆ کەلوپەلی دار و کانزا و هتد. ئەم بەرهەمانە بەپێی ئەو بەرنامەیەی کە بۆ چاپکەرەکان دراوە بە سەرپەرشتی تەنها یەک کەس و بە وردی ملیمەتر کاردەکەن. بەکارهێنانی ئەم ئامێرانە لە بەرهەمهێنانی ماڵەوە و تەنانەت لە کارگەکاندا بە خێرایی زیاد دەکات.

لە شۆڕشە پیشەسازییەکانی ڕابردوودا ئەم خێراییە غۆل ئاسا و بەپەلەیەمان لە زیادکردنی بەرهەمهێنان و هێزی بەرهەمهێناندا نەبوو. ئەم پەرەسەندنە بەو مانایەیە کە ئەگەرێکی بابەتیانە هەیە بۆ بەرهەمهێنانی بەرهەم بە دابینکردنی پێداویستییەکانی جەماوەرێکی زۆری خەڵک بە چەند سەعاتێکی کەم لەکاتی کارکردن لە

ئەمڕۆدا. ئەم پێشکەوتنانە خۆیان لە سامانی فەلەکیی نوخبەی دەسەڵاتداردا دەردەخەن (بەپێی زانیارییەکانی ئۆکسفام، لە سەردەمی پەتای کۆرۆنادا، کۆی سامانی دە لە ملیاردەرە سەرەکییەکانی جیهان زیاتر لە دوو هێندە زیادیکردووە)، لە کاتێکدا لە ڕووی بابەتییەوە تەواو ئەگەری ئەوە هەیە کە بێوێنە خێراکردنی هێزی بەرهەمهێنانی ئینسان دەبێ وەربگێڕدرێت بۆ کەمکردنەوەی بێ وێنەی کاتەکانی کارکردن و باشترکردنی دەستبەجێی ئاستی خۆشگوزەرانی گشتی خەڵک. ئەمڕۆ ئەم ئەگەرە بە کردەوە لەتوانادایە، لە کاتێکدا ٥٠ ساڵ لەمەوبەر وا نەبوو. شۆڕشی دیجیتاڵی و شۆڕشی ئینتەرنێت وایکردووە کە ئەم کارە لەتوانادا بێت.
ئاڵوگۆڕێکی دیکەی گرنگ ئەوەیە کە زۆرێک لە خزمەتگوزارییەکان و تەنانەت کاڵاکانیش بوونەتە خۆڕایی. وەک نموونە بەرهەمهێنان و فرۆشتنی ئینسایکلۆپیدیا یان دائیرەی مەعاریف کە پیشەسازییەکی چەند ملیار دۆلاری بوو لە جیهاندا، ئەمڕۆ بە خۆڕایی لەبەردەستی هەمووندایە لە شێوەی ویکیپیدیادا. ئینسایکلۆپیدیایەک بە کوالیتی بەرزتر و زانیاری گشتگیرتر و زۆر ئاسان بەردەستە لە گەورەترین ئینسایکلۆپیدیای چاپکراو، بڕێکی بێ وێنەی زانیاری دەخاتە بەردەستی هەمووان و هەموو ڕۆژێک و هەموو کاتژمێرێک نوێ دەکرێتەوە. نزیکەی ٤٠ هەزار کەس خۆبەخشانە و بەردەوام و ملیۆنان کەس لەسەر بنەمای کەیس بە کەیس زانیارییەکانی ویکیپیدیا زیاد دەکەن و دەستکاری دەکەن و نوێ دەکەنەوە. بەم شێوەیە ئەم پیشەسازییە بە تەواوی لە ژێر کۆنترۆڵی بازاڕی سەرمایە دەرچووە و یاساکانی قازانج بەڕێوەی نا بەن.
پیشەسازی بەرهەمهێنانی فەرهەنگ بە تەواوی بە هەمان شێوە پەرەی سەندووە. ئەمەش لە بەرامبەردا گۆڕانکارییەکی چۆنایەتی لە زانست و زانیاری گشتیدا دروستکردووە. هەر کەسێک بەرامبەر بە ملیۆنان بەرگی کتێب لە مۆبایل و لە گیرفانی خۆیدا هەڵدەگرێت، کە دەتوانرێت بە سەری پەنجەیەک دەستی پێ بگات.
هەروەها زۆرێک لە ئەپ و پلاتفۆرمەکانی سۆشیال میدیا بەخۆڕایین. هەر ئەم سکایپە کە بەم بەرنامەیە تۆمار دەکەین، پەیوەندی تەلەفۆنی لە هەر شوێنێکەوە بۆ هەر شوێنێکی جیهان، یان تویتەر (X Network)، تەلەگرام، فەیسبووک، ئینستاگرام و هتد، بە خۆڕایی بەردەستە بۆ هەموو بەکارهێنەران. هەروەها پیشەسازی مۆسیقا – بەرهەمهێنانی مۆسیقا و دابەشکردنی مۆسیقا – فۆتۆگرافی و چاپکردنی وێنە و تا ڕادەیەکی زۆر سەیرکردنی فیلم و بەرهەمهێنانی ڤیدیۆ بە کردەوە بووەتە خۆڕایی. زۆر کەس ساڵانێکە تۆمار و سی دیان نەکڕیوە. بۆ بینینی فیلمەکان پێویستت بە “DVD” یان “VHS” نییە.

وەرگرتن و چاپکردنی وێنە و تەنانەت دروستکردنی ڤیدیۆ و فیلمی خێزانی بێتە خۆڕایی و فیلمی فۆتۆگرافی و هاتن و چاپکردنی وێنە بە تەواوی و تا ڕادەیەکی زۆر فۆتۆگرافی خێزانی و کامێرای ڤیدیۆیی، هەم زیادە و هەم لەناوچوون. پێموانییە نەوەی Z تەنانەت ناوی ئەم جۆرە بەرهەمانەشی بیستبێت.

هەروەها خزمەتگوزاری پەروەردەیی لە چەندین بواری جیاوازدا لە ئینتەرنێت و یوتیوب بە خۆڕایی بە هەمووان بەردەستە. هەر لە وانەوتنەوەی هەموو جۆرە پیشەیەکەوە تا دەگاتە چێشت لێنان و وەرزش و ئیسراحەت و چنین و باخەوانی و گوڵ چاندن، بە فێرکردنی زمانە جیاوازەکان و پیشەسازی تەکسی و زانیاری گەشتیاری و گەشت و نەخشەی شار و شەقامەکان، تا دەگاتە چاککردنەوەی ئۆتۆمبێل و کەرەستەی ناوماڵ و هتد. هتد. .

نموونە زۆرن، بەڵام ئەم نموونانە بەسە بۆ ئەوەی ڕەوتی گەشەسەندنمان پیشان بدەن: پرۆسەی بەخۆڕایی بوون و لە ئەنجامدا وازهێنان لە کاڵا و خزمەتگوزارییەکان لە ڕێسا و پەیوەندییەکانی بازاڕی سەرمایەداری.

لایەنێکی تری نەهێشتنی نێوەندگرەکانە لە پەیوەندی نێوان بەرهەمهێنان و بەکاربردندا.

بە نموونە لە پیشەسازی گەشتیاریدا دیاردەیەکی نوێمان هەیە بە ناوی airbnb کە ڕێگە بە گەشتیاران و گەشتیاران دەدات ڕاستەوخۆ پەیوەندی لەگەڵ ئەو کەسانەدا بکەن کە دەیانەوێت خانووەکانیان بەکرێ بگرن. هۆتێلەکان ژمارەیەکی زۆر لە کڕیارەکانیان لەدەستداوە، چونکە خەڵکێکی زۆر لە وەرزی گەشتیاریدا بەم شێوەیە گەشت دەکەن. بێگومان هەندێک کۆمپانیا پەیوەندی نێوان گەشتیاران و خاوەن خانووەکانیان قۆرخ کردووە، بەڵام بوونیان بە تەواوی پێویست نییە. بنەمای کارەکە بریتییە لە ئەپێک یان پرۆگرامێکی کۆمپیوتەر کە پێویستی بە خاوەنکار و تەنانەت مرۆیی بەڕێوەبردن و کۆنترۆڵکردنی نییە.

نموونەیەکی دیکەی گەڕانەوە لەم بوارەدا تاکسی ئینتەرنێتییە، کە "ئۆبەر" گرنگترین ئەپی تێدایە. ئۆبەر تەنها بەرنامەیەکی کۆمپیوتەرییە کە بە تەواوی بەبێ بەڕێوەبەرایەتی مرۆڤ و کارمەند و فەرمانگە و بیرۆکراسی کاردەکات. تەنانەت پێویست ناکات تەلەفۆن بۆ کەسیش بکەیت. تۆ بەرنامەکە لە مۆبایلەکەت دادەبەزێنیت و سەرچاوە و شوێنی مەبەستت دەنووسیت. ئەو شۆفێرانەی دەیانەوێت لەگەڵ ئۆبەر کاربکەن پێشتر زانیارییەکانیان داخڵ کردووە. ئەم بەرنامەیە ڕاستەوخۆ سەرنشین بە شۆفێرەوە دەبەستێتەوە و پێویستی بە هیچ جۆرە ناوەندگیر و بەڕێوەبردن و کاری ئۆفیس و بیرۆکراسی و لە پلەی

یەکەمدا خاوەنی بزنسەکە نییە. خاوەنی فرە ملیاردەری کۆمپانیای ئوبەر لە ڕاستیدا خاوەنی بەرنامەیەکی کۆمپیوتەرییە و ئەوە تەواو. ئەپی ئوبەر هاوشێوەی Airbnb بەدەر لە ناوەندەکان، واتە ئەو سەرمایەدارانەی کە لەگەڵ هەر کڕین و فرۆشتنێکدا قازانج دەکەن و ڕاستەوخۆ کڕیار و فرۆشیار بەیەکەوە دەبەستێتەوە. لەڕووشدا دەبینین کە پیشەسازی تاکسی لە سایەی ئینتەرنێتەوە بەرەو ڕزگارکردنی خۆی لە خاوەن سەرمایە دەڕوات.
لە هەموو ئەو نموونانەی سەرەوەدا ڕۆڵی بەرنامەی کۆمپیوتەر یان ئەپلیکەیشن (ئەپەکان) یەکلاکەرەوەیە. سیستەمی کارپێکردن ڕۆڵێکی بەرچاوی دەزیوەتەوە نەک تەنها لە کۆمپیوتەر بەڵکو لە مۆبایلە زیرەکەکان و لە جی پی ئێس و لە ئۆتۆمبێل و لە تەلەفزیۆن و لە زۆرێک لە ئامێرەکانی ناوماڵدا، بە جۆرێک لەمەڕەدا باس لە ئینتەرنێتی شتەکان دەکەن. ئینتەرنێت کە ئامێرە زیرەکەکان بەیەکەوە دەبەستێتەوە و هەماهەنگی دەکات.
شتێکی سەرنجڕاکێش کە پێویستە ئاماژەی پێبدەین ئەوەیە کە خۆ بەرهەمهێنان و پەرەسەندنی بەرنامەکانی کارپێکردن operating systems دەتوانرێت لە ڕووی کۆمەڵایەتیشەوە و بەخۆڕایی ئەنجام بدرێت. لە ئێستادا بەرنامە گرنگەکانی کارپێکردن وەک لینوکس linux و فایەرفۆکس firefox بەناو سەرچاوە کراوەن open source، واتە کۆدەکانیان گشتییە و بە هەموو کەسێک بەردەستە. کۆمپیوتەرەکان دەتوانن بە خۆڕایی ئەم پرۆگرامانە بەکاربهێنن و پرۆگرامسازان دەتوانن تەواویان بکەن یان بەپێی بەکارهێنانیان بیگۆڕن.
دوایین پەرەسەندن بریتییە لە زیرەکی دەستکرد یان AI کە دەتوانێت کارکردی زۆرێک لە پیشەسازییەکان تێکبدات و کاری مرۆڤ بە کەمترین ئاست کەم بکاتەوە لە بەرهەمهێنانی تەنانەت بەرهەمە فیکرییەکانیشدا. بۆ نموونە AI دەتوانێت پێویستی زۆرێک لە ستافی پشت کامێرا و تەنانەت ئەکتەرەکانی پیشەسازی فیلمیش نەهێڵێت. ئەم پێشهاتانە لە پەیوەندییە سەرمایەدارییەکاندا بە مانای زیاتر و زیاتری بێکاری و نائەمنی ئابووری دێت، لە کاتێکدا لە واقیعدا هەلومەرجی بابەتیی کەمکردنەوەی کاتی کارکردن و زیادکردنی کاتی بەتاڵی خەڵک و زۆربوونی کاڵا و خزمەتگوزاری بووە.
ئەو ئاڵوگۆڕانەی کە ئاماژەم پێدا بە پێچەوانەی پەیوەندییە سەرمایەدارییەکانەوە دەڕۆن. ئەم پێشهاتانە بە مانای گەشەی بێ وێنەی هێزە بەرهەمهێنەرەکان و هێزی بەرهەمهێنانی ئینسانی و ئەگەری کەمکردنەوەی بەرچاوی کاتەکانی کارکردن و بەکۆمەڵایەتیکردنی پرۆسەی بەرهەمهێنانی کاڵا و خزمەتگوزارییەکان بەبێ ئەوەی پێویستی بە سەرمایەدار و تەنانەت بەڕێوەبردن و

بیرۆکراسی.

حەسەن ساڵحی: بنەما و ڕەگی ئەم ئاڵوگۆڕە چییە؟ ئایا ئەمە قۆناغێکی تایبەتی گەشەی هێزە بەرهەمهێنەرەکانە؟

حەمید تەقوایی: هێزە بەرهەمهێنەرەکان کە گرنگترین پایەی کەرەستەی بەرهەمهێنانن، بە درێژایی مێژوو بەردەوام گەشەیان کردووە. لە لێکدانەوەی کۆتاییدا هەموو خاڵە وەرچەرخانەکان و پێشکەوتنە ئابوورییەکان و شۆڕشە کۆمەڵایەتییەکان لە مێژووی مرۆڤایەتیدا بەهۆی پەرەسەندن و باشتربوونی هێزە بەرهەمهێنەرەکانەوە بووە.

بەڕای من ئەمڕۆ ئێمە شاهیدی گەشەکردن و بازدانی بە پێشەوەی هێزە بەرهەمهێنەرەکانین. شۆڕشی پیشەسازی چوارەم نوێنەرایەتی کاریگەریی یەکلاکەرەوەی تەکنەلۆجیا و بەرهەمە زانستی و فیکرییە مرۆییەکان دەکات لە بەرهەمهێنانی سامانی کۆمەڵایەتیدا.

نزیکەی ۱۷۰ ساڵ لەمەوبەر مارکس لە تێبینییەکانیدا کە بە ناوی گروندریسە بڵاوکرایەوە، دوای بینینی یەکەم نموونەی داهێنانە تەکنەلۆژییەکانی وەک تەلەگراف و بزوێنەری هەڵم، باسی لە بەرچاو و گرنگی سەبارەت بە ڕۆڵی زانست و هزری ئینسان لە بەرهەم هێنانی پیشەسازیی گەورەدا کرد. پێشبینی دەکات لەگەڵ گەشەکردنی تەکنەلۆژیا، بەرهەمە فیکری و زانستییەکان ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوە لە بەرهەمهێناندا بگێڕن. دەشڵێت، زانستی کۆمەڵایەتییsocial intellect عەقڵی کۆمەڵایەتی لە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان (ماشینەکانی وەک ڕۆبۆتەکانی ئەمڕۆ)دا دیاری دەکرێت، ئەمەش دەبێتە هۆی کەمکردنەوەی کاتی کارکردن لە پیشەسازییە گەورەکاندا و کرێکاران دەگۆڕێت بە سەرپەرشتیار و کۆنترۆڵی بەرهەمهێنان.

ئەمڕۆش شاهیدی هەمان پەرەسەندنین. پێش شۆڕشی ئینتەرنێت، ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لە ڕاستیدا درێژکراوەی دەستی ئینسان بوون، ئەمڕۆ درێژکراوەی مێشک و هزری ئینسانن، بە بڕوای مارکس، “ئەندامەکانی مێشکی ئینسانن”. ئەو زانستە کۆمەڵایەتییە ئیرادەدارەی کە مارکس باسی دەکات، ئەمڕۆ لە ئەپەکانی کۆمپیوتەریدا نیشان دەدات، کە ڕۆڵی لە بەرهەمهێناندا ڕۆژانە گرنگتر و چارەنووسسازتر دەبێت. مارکس دەڵێت بەو پێیەی قازانجی سەرمایە پەیوەستە بە کاری ڕاستەوخۆی کرێکارانەوە، میکانیزەکردنی بەرهەمهێنان و کەمکردنەوەی کاتەکانی کارکردن ئەو هەلومەرجە ماددییانەن کە دواجار “بناغەی سەرمایەداری” دەتەقێننەوە و دەیبەن بە هەوادا. وە ئەمڕۆ ئێمە لە بەربەستی گۆڕانکارییەکی لەو شێوەیەداین. شۆڕشی پیشەسازی چوارەم لە تەکنەلۆجیا و بەرهەمە زانستی و فیکرییە مرۆییەکان لە بەرهەمهێنانی سامانی کۆمەڵایەتیدا لێکەوتەی یەکلاکەرەوەی هەیە کە چیتر لە ناو توێکڵی پەیوەندییە

سەرمایەداریەکاندا جێی نابێتەوە.
[وەرگێڕانەکانی پەیوەست بەو خاڵانەی سەرەوە لە کتێبی (Grundrisse)ی مارکس لە تێبینییەکانی ژێرەوەدایە].

حەسەن ساڵحی: ئەوە لایەنی ئابووری شۆڕشی ئایتیتان بە وردی ڕوون کردەتەوە. لە هەمان کاتدا باست لەوە کرد کە ئەم شۆڕشە پێکەوە بەستن و و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیش دەگۆڕێت. تکایە ئەم لایەنە زیاتر ڕوون بکەنەوە. ئایا لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتی-فەرهەنگییشەوە ئەم پەرەسەندنە لەگەڵ پەیوەندییە سەرمایەدارییەکان لە دژایەتیدایە؟

حەمید تەقوایی: پایەیەکی گرنگ و ناوازەی شۆڕشی پیشەسازی چوارەم، کاریگەرییە قووڵە کۆمەڵایەتی-فەرهەنگییەکانییەتی. دەتوانرێت ئینتەرنێت بە شۆڕش لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی ئینساندا ناوببرێت. ئەم شۆڕشە کولتوورێکی خوڵقاندووە کە پێموایە خاڵی وەرچەرخانە لە ژیانی کۆمەڵایەتی مرۆقدا.
یەکەم کاریگەری ئینتەرنێت بریتییە لە بڵاوکردنەوەی میدیا و ڕێکخراوە هەواڵییەکان. پێش ئینتەرنێت هەمووان دەبوو ئاماژە بە میدیا و سەرچاوە هەواڵییەکان بکەن کە لەلایەن حکومەت و سەرمایەدارە گەورەکانەوە قۆرخ کرابوون. ئەمڕۆ هەمووان پەیامنێرن. بۆ یەکەمجار لە مێژووی مرۆقایەتیدا هەموو هاوڵاتییەک دەتوانێت ملیۆنان گوێگری هەبێت. بۆ یەکەمجار دیاردەیەک کە پێی دەوترێت influncer کاریگەر، ڕۆڵێکی گرنگی لە پێشکەوتنە کولتووری و کۆمەڵایەتییەکاندا دەزیەوە. لە تەمەنی گەنجیدا من و هاوتەمەنەکانی من ئەگەر بمانویستایە قسەی خۆمان بگەیەنینە کەسێک یان کاریگەریمان لەسەر پێشهاتەکان هەبێت، دەبوو دەستمان بۆ ڕۆژنامە و ڕادیۆ و تەلەفزیۆن درێژ بکەین، یان ئەگەر لە ڕووی سیاسییەوە چالاک بووین، دەبوو سود لە پلاتفۆڕمە حزبییەکان وەرگرین.
ئەمڕۆ هیچ کام لەمانە پێویست نین. تەنها پێویستت بە مۆبایلێکی زیرەک هەیە بۆ ئەوەی دەنگتان بە گوێی هەموو جیهان بگەیەنن و کەسە هاوبیرەکانت لە دەوری خۆت کۆبکەیتەوە. دەتوانن نوێترین زانیاری دەربارەی ئاڵوگۆڕە کولتووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و هونەرییەکانی چوار گۆشەی جیهان بزانن و کەسانی دیکەی لێ ئاگادار بکەنەوە.
خاڵێکی تر ئەوەیە کە ئینسانەکان لە ڕێگەی ئینتەرنێتەوە ژیانی تایبەتی خۆیان لەگەڵ یەکتردا هاوبەش دەکەن. ئەمڕۆ نەوەی Z، ئەو گەنجانەی لەگەڵ مۆبایلە زیرەکەکاندا گەورە بوون، ئەم کولتوورەیان هەیە. ئەم نەوەیە و زۆرێک لە بەکارهێنەرانی سۆشیال میدیا بە گشتی، لە ڕێگەی پلاتفۆرمی ئینتەرنێتەوە خەم و خۆشییەکانیان، ڕۆژی

لە دایک بوون و زەماوەند و هەست و ئارەزوو و هەوراز و نشێوەکانیان لە ژیانی تایبەتی خۆیاندا دەخەنە بەر دەستی یەکتری. سۆشیال میدیا میدیای هەردوو هەواڵ و زانیاری کۆمەڵایەتی و کەسییە. بەم شێوەیە شوناسی لۆکاڵی مرۆڤەکان سیمایەکی کۆمەڵایەتیشی بەدەستهێناوە.

بزانە مرۆڤ دوو جۆر ناسنامەی هەیە: ناسنامەی ناوچەیی یا ناوخۆیی و شوناسی گلۆباڵ یا جیهانی. ناسنامەی جیهانی ناسنامەیەکی ئینسانی و گشتییە. بەڵام ناسنامەی ناوخۆیی لەسەر بنەمای خۆشەویستی و حەز و ئارەزووی تۆ بە ژینگەی ژیان و ئەزموونە کەسییەکانت دامەزراوە.

حەز و ئارەزووت بە شوێن و شارەکەت، بە ئەو قوتابخانەیەی کە چوویتە لەوێ بوویت، بە یادەوەرییە هاوبەشەکان لەگەڵ کەسانی دەوروبەرت و هتد. پێت خۆش بێت یان نا، هەموو کەسێک منداڵەکەی و تەنانەت ڕووەکی ماڵەوە و ئاژەڵە ماڵییەکەی زیاتر لە کەسانی تر خۆشدەوێت چونکە شایەتحاڵی گەشەکردن و گۆڕانبوونیان بووە، لە نزیکەوە دەیانناسن و ئاشنا بوون لەگەڵیان. بەم مانایە شوناسی لۆکاڵی لە جەوهەری خۆیدا مرۆڤ، بەڵام لە ڕووی مێژووییەوە لە ژێر بارگرانی ناسنامەی نەتەوەیی و میللی و ئایینی و ڕەگەزیدا شێوێنراوە و بەلاڕێدابراوە.

ئەمڕۆ ئینتەرنێت وایکردووە لایەنی مرۆیی ئەم شوناسە لۆکاڵییە زیاتر بەرچاو بکەوێت و سەرهەڵبدات و وەک پرسێکی کۆمەڵایەتی دیاری بکرێت. هەموو کەسێک دەتوانێت ئەزموونی تایبەتی خۆی و بەرژەوەندییە هزرییەکان و سەلیقەی هونەری و کەش و نیگەرانییەکان و ڕاسپاردە و ڕێنماییەکان و وەرزش و مۆسیقای دڵخواز و وێنە و ڤیدیۆ کلیپی خۆی و خێزان و هاوڕێکانی و هتد بەیەکەوە باس بکات و بەم شێوەیەش، بە فراوانکردنی ئەو ناسین و ئاشنابوون و بەرژەوەندییەی کە سنووردار بوو بە بازنەی جوگرافی ژیانی هەمووان پێش سۆشیال میدیا لەسەر ئاستی جیهانی. ئەمە جۆرێکە لە هاوڕێیەتی و نزیکایەتی و هاوکاری لەسەر ئاستی جیهانی کە لە مێژوودا بێ وێنەیە. بەم شێوەیە شوناسە لۆکاڵییەکان خۆیان لە بارگرانی ناسیۆنالیزم و ئایین ڕزگار دەکەن و دەبنە ناسنامەی ئینسانی-کۆمەڵایەتی. بە واتای لێکچوون و هاوڕێیەتی لە ڕووی بەرژەوەندی و بۆچوونی سیاسی-کۆمەڵایەتی و سەلیقەی هونەری و ئەدەبی و وەرزشییەوە، هەروەک چۆن بە کۆمەڵگەیەکی مەدەرن و مەدەنی گونجاوە و لەبارە.

لە لایەکی ترەوە ناسنامەی جیهانی مرۆڤەکان لەگەڵ ئینتەرنێتدا زیاتر بەرچاو دەکەوێت. بەپێی پێناسەکە، شوناسی جیهانی تەنیا دەتوانێت دوور بێت لە کۆنەپەرستی ناسیونالیستی-ئەخلاقی-ئایینییەکان و لەسەر بنەمای بەها مرۆییە هاوبەش و گشتگیرەکان بێت. بەهاکانی

وەک ئازادی، یەکسانی، دادپەروەری، خۆشگوزەرانی، کەرامەتی ئینسانی و هاوشێوەکانی. ئەم بەهایانە زیاتر بەرچاو و بەربڵاوتر دەبن لەگەڵ نزیکبوونەوەی خەڵکی هەسارەکە لە ڕێگەی سۆشیال میدیا و بوون بە هێزێکی گۆڕانکاری لە کۆمەڵگەی جیهانیدا. لە سەردەمی بزووتنەوەی دەستبەسەرداگرتن occupy لە ڕۆژئاوا و شۆڕشەکانی بەهاری عەرەبی، و نموونە زیندووەکەی ئەمڕۆ، شۆڕشی ژنانی ژیانی ئازادی، ئەمە شاهیدی ئەم هاوپشتی و هاوڕێیەتییە جیهانییەین لە دەوری ئەو جۆرە بەهایانە.
کاریگەرییەکی دیکەی شۆڕشی ئینفورماتیک بریتییە لە پێشخستنی بەوێنەی تێگەیشتن و هۆشیاری گشتی لە ئەنجامی ئازادی و زانیاری ئازاد. جگە لە ئینسایکلۆپیدیا و فەرهەنگ و سەرچاوەی هەواڵ-زانیاری ئازاد، کۆمەڵەیەکی زەبەلاح لە وتار، سیمینار یان وەبینار، دیبەیت و چاوپێکەوتنی پراکتیکی، کۆمەڵایەتی، سیاسی، هونەری و مێژوویی لە ئینتەرنێتدا بە زمانە جیاوازەکان بەردەستە. دەرئەنجامی کۆمەڵایەتی و کولتووری ئەمە بە نەوەی کۆتایی Z کە لە سەرەتای ژیانەوە دەستی بەم زانیاریانە گەیشتوە، تا ڕادەیەکی زۆر پێویستی بە پەروەردەی کلاسیک و تەنانەت ئۆتۆریتەی بەساڵاچووان نییە. زانست و زانستی ئینتەرنێت جێگەی ئامۆژگاری و زانیاری گەورەکانی گرتەوە. لە زۆر بواردا ئەوە هەرزەکارەکانن کە دایک و باوکیان ئاگادار دەکەنەوە و فێریان دەکەن. لە پەروەردەکردنی منداڵ و ئامۆژگاری چێشت لێنان و تەندروستییەوە تا دەگاتە زانیاری مێژوویی و هونەری و ئەدەبی و هتد. جیاوازییەکان نامێنن چونکە هەموو کەسێک دەتوانێت بە فشاری پەنجەیەک ڕاستی هەموو بۆچوون و بیرۆکە و ڕێنمایییەک بپشکنێت. ئەمەش لە بەرامبەردا دەسەڵات و هەژموونی تایبەتی بەسەر خەڵکی ئاساییدا، و ئۆتۆریتەی حکومەتەکان وەک تایبەتمەندییە باوەکان بەسەر جەماوەری خەڵکدا لەناو دەبات و دەبێتە هەی یەکسانی و هاوتابوونی کولتووری-زانیاری لە هەموو کۆمەڵگادا.
هەموو ئەمانە بەو مانایەیە کە ئینتەرنێت ناسنامەی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکان بەهێز دەکات و تیشک دەخاتە سەر بەو ئاراستەیەی کە سۆسیالیستەکان زیاتر لە جاران دەیانەوێت. سۆسیالیزم واتە ڕەسەنایەتی کۆمەڵگا، واتە جەختکردنەوە لەسەر ئەوەی کەسایەتی و ناسنامەی مرۆڤەکان کۆمەڵایەتییە. تەنانەت زمان و مێشک و پەرەسەندنی بایەلۆژیشمان قەرزاری ژیانی کۆمەڵایەتین. سۆشیال میدیا ئەم ناسنامە مرۆییە زیاتر بەرچاو و تایبەتتر دەکات. سێبەری لەسەر ناسنامەی نەتەوەیی-ئاینی دادەنێت و تەنانەت شوناسی ناوخۆییش بەکۆمەڵایەتی دەکات و بەم شێوەیە کولتوورێک دروست دەکات

کە لە جەوهەرەکەیدا سۆسیالیستییە.
هەموو ئەو خاڵانەی کە من ڕوونم کردەوە، بەتەواوی پێچەوانەی پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری و لەگەڵ ئەو کولتوورەی کە لەسەر بنەمای کێبڕکێ و قازانج سازی دامەزراوە. ئەمڕۆ سەرمایە داری لە سەر بنە مای یاسا ئابووری و ئۆبژێکتیقە کانی بازاڕ نییە ، وە ک ئە وان پێی دە ڵێن " دە ستی نە بینراوی بازاڕ"، بە ڵکو بە هێزی یاسا یاسایی و سزاییە کان، ڕێگری لە تێکچوونی پە یوە ندییە کانی سە رمایە داری دە کات. قەدەغەکردنی بەرهەمهێنانەوەی بەبێ ڕامبەر و دابەشکردنی بەرهەمە فیکرییەکانی وەک پرۆگرامی کۆمپیوتەر، کتێب، مۆسیقا، فیلم و هتد، بەکاریی کرێکاران لەبری کۆمکردنەوەی کاتەکانی کارکردن، پاراستنی یاسایی خاوەندارێتی تاکەکەسی لە بەرهەم و خزمەتگوزارییەکانی وەک ئۆبەر و ئایربینب، کە پێویست دەکات نەخێر تەنها خاوەندارێتی بەڵام وە بەرهەمهێنانیش.و هیچ کۆنتڕۆڵ و بەڕێوەبردنێکیان نییە و بە ئاسانی دەتوانرێت بە کۆپیکردنی ئەپێک بەرهەمبهێنرێنەوە، ڕێگریکردن لە بڵاوکردنەوەی ئەو زانیاریانەی کە بە "نهێنی" دادەنرێت وەک نایاساییکردنی ویکیلیکس و هتد و هتد، هەموویان ئاماژەن بە… هەوڵەکانی حکومەتەکان بۆ پاراستنی پەیوەندییەکان کە سەردەمەکەیان بە تەواوی هاتووە
پەیوەندی سەرمایەداری زۆر توند و تیژ بە پێشکەوتنە زانستی و تەکنەلۆژییەکانی سەردەمی ئێستا. شۆڕشی پیشەسازی چوارەم، وەک گۆڕانێکی خێرا و بەردەوام، بڕیارە ئەم توێکڵە بشکێنێت و خزمەت بە ڕزگاری و خۆشگوزەرانی گشتیی هەموو دانیشتوانی زەوی بکات. بێگومان ئەم پەرەسەندنە پێویستی بە شۆڕشێکی سیاسی هەیە، بەڵام هەلومەرجی بابەتیی زیاتر لە جاران بۆ پێکهێنانی شۆڕشێکی لەو شێوەیە. شۆڕشێک کە ڕزگاری بێت لە سەرمایەداری مفتەخۆرەکان و هەموو ئەو ئاسانکارییە بابەتییانە بخاتە خزمەت کۆمەڵگا.
حەسەن ساڵحی: دەست خۆش، لە بەرنامەی داهاتوودا دوا پرسیارەکانم دەکەم.

تێبینی:
وەرگێڕانی کارل مارکس (سەرچاوە: وەرگێڕانی ئینگلیزی لەلایەن گروندریس، چاپخانەی پەنگوین، ئۆنلاین)
grundrisse/index.htm/١٨٥٧/کارەکان/کارڵ/…/https://www.marxists.org
“سروشت هیچ ئامێرێک دروست ناکات، هیچ لوکۆمۆتیقێک، هێڵی ئاسن، تەلەگرافی کارەبایی، کەرەکی ئۆتۆماتیکی و هتد. ئەمانە بەرهەمی

پیشەسازی مرۆڤن؛ ماددەی سروشتییەکان گۆڕاون بە ئۆرگانی ئیرادەی مرۆڤ بەسەر سروشتدا، یان بەشداریکردنی مرۆڤ لە سروشتدا. ئەوان ئۆرگانەکانی… مێشکی مرۆڤ. بە دەستی مرۆڤ دروست دەکرێن؛ ئەوان هێزی بابەتیی زانینن. گەشەسەندنی سەرمایەی جێگیر ئەوە نیشان دەدات کە زانینی کۆمەڵایەتی گشتی تا چەند بووەتە هێزێکی ڕاستەوخۆی بەرهەمهێنان، و لەبەرەوە تا چەندە بارودۆخی پرۆسەی ژیانی کۆمەڵایەتی خودی خۆی دوورە لە ژێر کۆنترۆڵی عەقڵدا. بەو پێیە بانگەشەی بۆ دەکرێت و دەگۆڕدرێت. تا چەند هێزەکانی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی، نەک تەنها لە شێوەی زانین، بەڵکو وەک ئۆرگانی دەستبەجێی پراکتیکی کۆمەڵایەتی، لە پرۆسەی ژیانی ڕاستەقینەوە بەرهەم دەهێنرێن.”

لاپەڕە ٦٢٥-٦٢٦

“ئاڵوگۆڕی کاری زیندوو بە کاری بابەتیی – واتە دانانی کاری کۆمەڵایەتی لە شێوەی دژایەتی لە نێوان سەرمایە و کاری کرێدا- گەشەسەندنی کۆتایی پەیوەندی بەها و بەرهەمهێنانی بەها. پێشگریمانەکەی بارستەی… کاتی کارکردنی ڕاستەوخۆ، بڕی کارە بەکارهێنراوەکان، بە تایبەتی فاکتەری دیاریکەر لە درووستکردنی ساماندایە و هەروا دەمێنێتەوە.

بەڵام تا ئەو ڕادەیەی کە پیشەسازیی بەرفراوان گەشە دەکات، دروستکردنی سامانی ڕاستەقینە کەمتر پەیوەستە بە کاتی کار و بڕی کارە کارپێکراوەکانەوە نەک بە هێزی ئەو هۆکارانەی کە لە کاتی کاردا دەخرێنە جووڵەوە، “کاریگەری بەهێز”. کە ئەم هۆکارانە پێیان دەوترێت.

(گەشەسەندنی ئەم زانستە، بە تایبەت زانستە سروشتییەکان و زانستەکانی دیکە، لە بەرامبەردا پەیوەندی بە گەشەسەندنی بەرهەمهێنانی ماددییەوە هەیە.) بۆ نموونە کشتوکاڵ دەبێتە تەنیا بەکارهێنانی زانستی میتابۆلیزمی ماددە، [و] ئەو ڕێکخستن بە زۆرترین سوودی هەموو جەستەی کۆمەڵگا. سامانی ڕاستەقینە- و پیشەسازی گەورە ئەمە ئاشکرا دەکات- لە ناڕێژەییەکی ترسناکدا لە نێوان کاتە کارپێکراوەکان و بەرهەمەکەیدا دەردەکەوێت، هەروەها لە ناهاوسەنگییەکی چۆنایەتی لە نێوان کاردا، کە کورتکراوەتەوە بۆ ئەبستراکتێکی پاک و دەسەڵات. سەرپەرشتی دەکات.

پێدەچێت کار زۆر لە پرۆسەی بەرهەمهێناندا نەماوە. بەڵکو مرۆڤ وەک پارێزەر و ڕێکخەرێک زیاتر لەگەڵ خودی پرۆسەی بەرهەمهێناندا کارلێک دەکات.

لاپەڕە 624

“سەرمایە خۆی دژایەتییەکی جوڵاوە، [بەو پێیەی کە فشار دەخاتە سەر

کەمکردنەوەی کاتی کار، لە کاتێکدا لە لایەکی دیکەوە کاتەکانی کار وەک تاکە پێوەر و سەرچاوەی سامان سەیر دەکات. لێرەوە کاتەکانی کار بەپێویستی کەم دەکرێتەوە ڕێگەی پێدەدات زیادەڕۆیی زیاد بکات." لێرەوە، پێوانە زیادەکان دەکاتە مەرجێک- بات□تی ژیان یان مردن- بۆ شتە سەرەکییەکان.

بۆیە سەرمایە لە لایەکەوە بانگەوازی ژیان دەکات بۆ هەموو هێزەکانی زانست و سروشت، وەک پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، بۆ ئەوەی دروستکردنی سامان تاڕادەیەک سەربەخۆ بێت لەو کاتە کارەی کە تێیدا بەکاردەهێنرێت. لە لایەکی دیکەوە دەیەوێت کاتی کار وەک پێوەرێک بۆ ئەو هێزە کۆمەڵایەتییە زەبەلاحانەی کە دروستکراون بەکاربهێنێت و سنوورداریان بکات بەو سنوورانەی کە پێویستن بۆ پاراستنی ئەو بەهایەی ئێستا وەک بەها دروستکراوە. هێزەکانی بەرهەمهێنان و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان – دوو لایەنی جیاوازی گەشەسەندنی تاکی کۆمەڵایەتی- بۆ سەرمایە وەک ئامرازێکی تەنیا دەردەکەون و تەنیا ئامرازی بەرهەمهێنانن لەسەر بنەمای سنووورداری خۆیان. بەڵام لە ڕاستیدا ئەوان هەلومەرجی ماددین بۆ تەقاندنەوە و بەهەوادا بردنی ئەم بناغەیە".

ل ٦٢٥

١٠ی ئەسفندی ١٤٠٢، ٢٩ی فێبروەری ٢٠٢٤

هەڵاتن لە ڕووناکی.. ناڵە حەسەن

من لەو□ تەی هەم
لە ئاسمان ڕادەکەم و لەنێو با خۆم دەشارمەوە
لە ئەستێرەکان ڕادەکەم و لەنێو ئاگر خۆم دەشارمەوە
ڕەنگە هۆکارەکەی ئەوە بێت
من لە شەوێکی تاریک و بەدیار فانۆسێکی شووشە شکاوەوە
هاتوومەتە دونیا و
ختوکەی شەرمێکی ڕۆژهەڵاتیش لە جەستە و ناخم جیا نا بێتەوە
ماندووم و لەنێو ئەشکەوتە تاریکەکانی شکستەکانەوە هاتووم

گوێم لە زریکە و هاواری هەموو زەمەنەکان و چەرخەکان و وەرزەکان و باخچەکان بووە
لەنێو ڕەشماڵ و پەرستگە و خەڵوەتگەکانی عەشق
گوێم لە ڕاز□ □□و□ن□قاوییە ڕووناکەکانی شاپەرییەکانیش بووە
کتێبە پیرۆزەکانیشم یەکبەیەک خوێندۆتەوە
دێربەدێری ئایەتەکان و پەڕپەڕی خەونی بەیاتریسەکانیشم شیکردوو□ت□وە
هەر بەم دەنگ و ڕوخسارو شان و ملە تۆزاوییەوە
هاتم و سەدەیەک لە مەمکۆڵە سپییەکانی ڕووناکی و
ئۆقیانووسێک لە شەپۆلی بێدەنگی و
کیشوەرێک لە نیگای خەواڵووی لەخۆم ناموراد تر بە کۆڵمەوەیە
چ زەمەنێکی دژوار و ڕۆژگارێکی سەخت بوو
نەمانتوانی / لەنێو بەلەمەکانی باران بمینینەوە
لەگەڵ سەمفۆنیا هێمنەکانی سپێدە سەمابکەین و وێنەکانی خۆمان
لەنێو ئەلبوومەکانی مردن بهێنینە دەرەوە
خەونە خرپنەکانی خۆمان ل□ باوەش بگرین و نەهێڵین لێمان دوورکەونەوە
هاتم و من ویستم ڕووناکی ببەمە نێو سبەینێم
بیرم نەبوو ئەمڕۆم پڕە لە تاریکی
من ویستم ڕووناکی بگەڕێنمەوە نێو دوێنێم
بیرم چووبوو ئەمڕۆم ناتەبایە لەگەڵ ڕووناکی
هاتم و لەسەر هەموو کانییەک قومە ئاوێکم خواردەوە و بە هەموو ڕەنگێک
نیگاری ئومێدەکانم ڕەنگ دەکرد
گەرووم وەک شمشاڵێک هەموو ئاوازە غەمگینەکانم پێ دەچڕی
لەژێر سێبەری هەموو سنەوبەرێک خەونی خوناویم دەبینی
وەکو بارانیش بە پێدەشتی هەموو بەهەشتێکدا دادەباریم
سەردەمانێک ڕووناکی ماڵ بەماڵ و کۆڵان بە کۆڵان بەدوامدا دەگەڕا
ئێستا من لێی ڕادەکەم و دوور دەکەومەوە
لێی ڕادەکەم و ژیانیش لەپێشمدایە و وەکو من ڕادەکات
سەوزایی لە کەنار ڕێگاکان دوور دەکەونەوە
هێلەکان و رەنگەکانی پەلکەزێڕینەش
لە ئاسمان یاخی دەبن و جیادەبنەوە
جیادەبنەوە و ئەوانیش دوور دەکەونەوە
منیش هەر دەڕۆم و دوور دەکەومەوە
خۆم و خەیاڵێکی ڕووت ڕووت
خۆم و خەونێکی گۆچان بەدەستی رووت

خۆم و پەنجەرەیەک لە تاریکی ڕووت
خۆم و ڕۆحێکی هەلا هەلا و هەستێکی فۆبیایی
خۆم و خەیاڵێکی نامۆ و دەست و پەنجەیەکی لەرزۆک
ئەم جیهانە چەند چڕ و تێکئاڵاو و سەراسیمە و ئاڵۆزە
ڕەگەکانی ڕەش و ئەستێرەکانی ڕەش و مەمکۆڵەکانی ڕەش
شەو و شەوگاریش هەر ڕەش
ناتوانین وشەکان و ڕستەکان و نیگاکانی بخوێنینەوە
سەیرکەن بەردیش لێمان دوور دەکەوێتەوە و
□وناکیش بوخچەیەکە پڕ لە نهێنی نەدرکاو
عەشق بازنەیەکی داخراوە و دەرگایەکی هەیە بۆ چوونە ژوورەوە
دەرگای هاتنە دەرەش لە گۆڕستان سەر دەردەکا
چیڕۆکەکانی پێکەوەبوون گەیشتنە خاڵی کۆتایی
دەستەکانمان توانای لێکردنەوەی هەنجیرە گەییوەکانییان نەماوە
مەوداکانی نێوانیشمان بە ئەندازەی مەودای
□وناکی نێو دڵی تۆ و تاریکی نێو چاوەکانی من ل□ یەکەوە دوورن
هەر بەو نیگا تاریکانەوە دەڕوانم
هەندێجار کە لە ئاوێنەوە سەیری خۆم دەکەم / ڕوخساری خۆم ناناسمەوە
چ هەستێکی تووڕەهات و پووچ و هێڵنجاوییە ئەم خەیاڵانەی من
□وناکی نێو گەردوون پڕاوپڕە لە شتی نامۆ
بۆیە منیش نامۆم ب□ □وناکی و بە هەموو هاوکێشەکانی ئەم گەردوونە
من بە شێوەیەک خۆم فڕێدایە نێو چاڵەکانی عەشق
نەمدەزانی ڕۆژێک ل□ نێو قووڵاییەکاندا دەگەمە خاڵی کۆتایی و لەوێدا دەوەستم
دەوەستم و قاچەکانم لە جووڵە دەکەون
جەستە و میشک و پەنجە و چاوەکانم سڕ دەبن
لەدوورەوە / تەنها یەک □وناکی و یەک پەنجەرە و یەک مەشخەڵی ئاگر دەبینم
بۆیە ژیانێک ژیام / بیرم چووبوو لە کۆتایی دەگەمە خاڵی وەستان و مردن
هەر ژیام و ل□ □وناکی و ئاگر نزیک دەبوومەوە
کەچی ئیستا هەموو ڕۆژێ مردن قسەم لەگەڵ دەکا و پێمدەڵێ
چیتر خۆت بە فەتارەت مەدە و ل□ □وناکی دوورکەرەوە
ئێستا من چرکە چرکە ل□ □وناکی دوور دەکەومەوە
□وناکی ترسناکە لە مردن نزیکم دەکاتەوە
من ئێستا گومان لە هەموو ئاوێنەکان دەکەم
وەکچۆن گومان لە بوون و بیرکردنەوەکانی خۆیشم دەکەم

گومان لەو تاریکییە دەکەم کە ماڵێک نەبێت بە ڕووناکی
گومان لەو ڕووناکییەش دەکەم گۆشەیەک لە گۆشەکانی
پەناگەیەک نەبێت بۆ تاریکی
هەموو ڕووناکی گەردوونم هێنایە نێو شیعرەکانم
نەمتوانی لە زەردەخەنە مەنالیزاییەکەی منداڵیم تێبگەم
نەمتوانی گومانەکانی نێو خەون و خەیاڵەکانم بخوێنمەوە
نەمتوانی لە نیگەرانییەکانی نێو تریفەی شەوەکانم تێبگەم
هەموو ڕووناکییەکانی گەردوونم هێنایە نێو شیعرەکانم
نەمتوانی تاریکایی نێو تەنیایی خۆم و تاریکایی نێو تەنیایی
خۆرەتاو و
تاریکایی نێو تەنیایی خودا بخوێنمەوە
ئەی ڕووناکی من ئێستا لەتۆ ڕادەکەم و لێت دوور دەکەومەوە
لێت ڕادەکەم خۆم و خەونێکی ڕووت و گومانێکی ڕووت
وەکچۆن / وەرزەکان لە زەمەن ڕادەکەن و گەردوون لەبوون و
ئەی ڕووناکی منیش لەتۆ
هەندێجار ژیان نوختەیەکی ڕەشە بە سەر گۆنای مانگەوە
یان تابلۆیەکە لەشێوەی ئەسپێکی بچکۆڵە لەنێو هەورە ڕەشەکانەوە
منیش ڕادەمێنم و دەکەومە نێو خەیاڵێکی قووڵەوە و دەپرسم
دەبێ من لەکوێی نێو ئەم نوختە ڕەشەی سەر گۆنای مانگ لەنگەرم
گرتبێ
یان گەر لەو ئەسپە بچکۆڵەیەی نێو هەور ڕەشەکانەوە نزیک ببمەوە
تۆ بڵێی ئەمیش وەک هەمیشە لێم دوور نەکەوێتەوە
نوختە ڕەشەکە و ئەسپە بچکۆڵانەکە بە ڕووناکی ئەستێرەکانەوە
دەورە دراون
ئەستێرەکان ماڵی تیشکە سوورە ڕووناکەکانن
تیشکە سوورە ڕووناکەکان و من سەدەیەک لە نیوانمان
تریفە زەردە ڕووناکەکانی مانگ و سەدەیەک لە هەڵوەرین
سەدەیەک لە هەڵوەرین و پایزێکی سەرمەدی لەنێوانمان
ڕووناکی لەنێو بوونی من سەرابێکە بە نزیکبوونەوە ون دەبێ
وەک تەنکە بەفرێکی بەهاری بەنیگایەکی خۆرەتاو ڕەش دەبێتەوە
بەئاگا لەخۆم / کاتژمێرەکم لەدەستە قایش ڕەش و میلەکانی ڕەش
چرکە چرکە کات و زەمەنی سەدە تاریکەکانم بۆ دەخوێنێتەوە
زەمەنی لەکدابرانەکان و مردنەکان و وەستانەکان و سڕبوونەکان
ئێستا من / هەر پەنجەیەکم لە بنارێک و هەر قاچێکم لە کیشوەرێک و
چاوەکانم و پارچەکانی تری جەستەم فڕێدراونەتە نێو دەریاچەکانەوە
سەدەیەکم پێویستە بۆ خۆکۆکردنەوە
سەدەیەکم پێویستە تا نیگاکانم بە جووڵە بێنەوە و ئەو ڕووناکییە

ببەخشن
کە لەنێو گەشەیەکی چاوەکانم و لەنێو ژوورەکی قەسیدەکانم هەڵم گرتوون
ئاخ چ زەمەنێکی پڕ ئازار و خەفەتاوییە کاتێک ئەم دیمەنەم بیردەکەوێتەوە
منداڵیم کۆڵارەیەک بوو بەرز دەبوویەوە لە ڕووناکی نزیک دەبوویەوە و ون دەبوو
باڵندەکان بەرزدەبوونەوە لە ڕووناکی دوور دەکەوتنەوە ون دەبوون
هەور لە بازنەیەکی ناڕێک دەخولایە و شەپۆلەکان سروودەکانیان بیردەچوویەوە
با مانی دەگرت و گڤە گڤی نەدەهات
گۆپکەی درەختەکانیش خالیبوون لە بوخچە ڕەنگاوڕەنگەکانی خەون
ئەم گەردوونە پێویستی بە تەقینەوەیەک و بورکانێکی گەورەتر هەیە
تا ئەمەش نوختەیەکی ڕەش دابنەین و سەر لەنوێ دەست پێبکەینەوە
بەڵام / ئەمجارەیان لە ڕووناکی ڕانەکەین و ببین بە تابلۆیەک لە ئاگر

ڕێبەندانی
٢٠٢٤

زۆربەی جار.. شیعری نەوزاد بەندی

زۆربەی جار کە دەنگت ئەبڕێ ،
ئەڵێم بەجێی نەهێشتبم بۆ یەکجاریی ؟
دوو هێڵی ڕاست و چەپی
پیا هێنابم بە ناچاریی..؟
ووشەیەکم ،
دڕی وورد و خاش کردبێ ..
سەرنجێکم ،
ئارامیی لێ هەڵگرتبێ ..
ئەڵێم نەڕۆیشتبێ بۆ دوور ..

نەیبڕیبێ دەیان سنوور ..
ئەڵێم نەخۆش نەکەوتبێ
لە نەخۆشخانە خەوتبێ ..
تەنانەت دوورتریش ئەڕۆم ،
ئەڵێم دڵی
لە لێدان بێزار نەبووبێ ..
لە پڕ توابێتەوە وەک مۆم ..!!!

ئیتر نامەی ناڕەزایی و
هاوخەمی
ئەنێرم بۆ خۆم ..!

* * *

زۆرجار کە ئیتر وون ئەبی ،
بە هەفتە و مانگ ..
ئەڵێم تەواو ..
منی لابردووە لەلای خۆی ..
ئیتر بەخۆم ئەڵێم بڕۆ ..
نەبا بێتەوە لە ناکاو ..
دڵ پڕ کاتەوە لە خورپە و
چاویش لە ئاو ..
هەوری خەونەکان دامپۆشن
وەک بەنگکێش ، وون بم
ل□ بەر چاو ..
خەریکە دەرچم لەو زۆنە ..
لە پڕ نیوەشەوێ ئەڵێی :
نەوزاد چۆنە !!

* * *

زۆر جار ئەڵێم ،
بێ پێشەکی ، دەستی بگرم ،
تا ئەو سەری دنیا ،
نەهێڵم قوتار بێ ..
بەڵام نایشزانم لەو سەری
دنیا چی بکەین ،
کە من خۆڵەمێشی مات و

ئەو نەورۆزی نەوبەهار بێ ؟
پەشیمانیی ئەمکاتەوە ،
بۆ نادیارەکەی جارانت ..
ئەمخاتەوە ناو سەنگەر و
ئەمداتەوە دەست میلیشیای دەیەاوکە ..
ئەمخواتەوە لە ئاهەنگی نازانم کێ..
شتی تریش …

گومانی مێتۆدی لای غەزالی.. کاوە جەلال

[بۆخوێندنەوەی داگرتنی ئەم بابەتە بە فۆرماتی PDF کلیکی ئێرە بکەن..]

یەک) کەس و سەردەم

ئەبو حامید محەمەد ئیبن محەمەد ئەلغەزالی کوڕی سەردەمێکی تەنگژاوییە. ناکۆکیی ئایینی، هزری، پارەپەرستیی مەلاکان و ملکەچییان بەرانبەر دەسەڵاتداران، لەناوچوونی دەوڵەتی گشتگیری خەلافەت و سەرهەڵدانی چەندین دەوڵەتۆچکەی ناوچەیی، مۆرکی ئەو سەردەمە بوون کە تێیدا غەزالی هاتە جیهانەوە: ساڵی 1058 لە توس / خۆراسان. ئەو و ئەحمەدی برای هێشتا زارۆک بوون کاتێک باوکیان مرد، وەلێ هەڤاڵێکی باوکیان کە سۆفی بوو، ئەرکی پەروەردەیی هەردووکیانی لە ئەستۆ گرت: لە "مەدرەسە" خستنیە بەر خوێندن، بەو پێیەشەوە کێشەی شوێنی گوزەرانیان لەکۆڵ بۆوە.
پەروەردەی غەزالی لەسەر شێوازی باوی کولتوورەکەی بەرخرا: قورئان، حەدیس، یاسا. ئەوجا لە تەمەنی 19 ساڵاندا ڕۆیشتە بۆ نیشاپور و لە "نیزامییە"ی ئەوێ بوو بە فێرخوازی زانای بەناوبانگ زیائەلدین ئەلجووەینی (1085-1028) کە نازناوی ئیمام ئەلحەرەمەینی پێدرابوو.
پێدەچێت غەزالی لای ئەم زانایە 7 تا 10 ساڵ زانستی کەلام، لۆگیک، دیالەکتیک و فەلسەفەی خوێندبێت. ئەو درەنگتر بە واژەی "شێخەکەمان" ناوی ئەلجووەینی دەبات، بۆیە گریمانە دەکرێت کە ئەو

مامۆستایە هەروەها ڕێبەریی کربێت بە نەو سۆفیزمیش.

نیزامییە یەکێک بوو لەو نە فێرگەیە کە نیزام ئەلمولک، گەورە وەزیری ئالپ ئارسلان کە سوڵتانی دەوڵەتی سەلجوقی (1063-1092) بوو، دایمەزراندن. مەزهەبی سوننی بنەڕەتی ئەم دەوڵەتەی سەلجوقییەکان بوو، وەزیریش نەک تەنیا سەربازییانە لەدژی باتینییەکان دەجەنگی، بەڵکو هەروەها سیاسی-ئیدیۆلۆگیانە: نیزام ئەلمولک بە کردنەوەی ئەو مەدرەسانە کە تەکەا ناوی ئەو خۆیان لەنرا، دەیویست تیۆلۆگیی سوننی لەدژی شیعە ئیسماعیلییەکان بەرەو پێبدات. ئەو پشتگیریی مەدرەسەی ئەشعەرییەی دەکرد کە غەزالیش سەر بەو مەدرەسەیە بوو و کاریگەرانە بەشداریی لەم ناکۆکییە ئیدیۆلۆگییەدا کرد.
دوای مەرگی ئەلجووەینی، غەزالی لە تەمەنی 27 ساڵاندا نیشاپوری بەجێهێشت و ڕۆیشت بۆ موئەسکەر کە بارەگای سەرەکیی دەسەڵاتدارانی سەلجوقی بوو. ئەو شەش ساڵی لە سەرای نیزام ئەلمولک بەسەربرد، پاشان ساڵی 1091 لەسەر داوای وەزیر ڕۆیشت بۆ مەدرەسەی نیزامییە لە بەغداد و لەوێ 5 ساڵ وەک مامۆستا خەریکی وانەبێژی بوو. بەم شێوەیە غەزالیی 33 ساڵان یەکێک لە باڵاترین پۆستە ئاینییەکانی لە دەوڵەتدا پێدرا. زۆر لە نووسینە یاسایی و تیۆلۆگییەکانی دەگەڕێنەوە بۆ ئەم ماوەیەی مامۆستایەتییەکەی لە بەغداد. لە ئەو هەر لە بەغداد دەخزێتە نێو تەنگژەیەکی قووڵی هزری و بەمەش دەروونییەوە. غەزالی زەمینەی نامەنەت، کەواتە چیدی لاسایی، سوننەگەری (تەقلید) بەهانایەوە نایەت، بە پێچەوانەوە تەنانەت خودی سوننەگەری لای ئەو دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە.
تا ئەمڕۆ ساغنەبۆتەوە داخۆ گومانەکەی غەزالی بگەڕێتەوە بۆ ئەم سەردەمەی تەنگژەی هۆشەکی یان زووتر لەکاتی خوێندنیدا لای ئەلجووەینی تووشی بووبێت. گەر ئەوە ڕاست بێت کە غەزالی لە لایەن ئەلجووەینییەوە ڕێبەری کراوە بە نەو سۆفیزم، ئەوا دەتوانین گومانەکەی بگەڕێنینەوە بۆ ئەم سەردەمە زووەی پێگەیشتنی هۆشەکییانەی. ئەو خۆی تەنیا دەبێژێت کە لە هەرەتی لاوەتیدا "کۆتی لاسایی" فڕێ دەدات، یان لەنێو ئەودا "ئەقیدە ترادیسیۆنییەکانی ئیمان" تێکدەشکێن (1). ئەوجا لەم تەمەنەوە ئاوڕ لە تەمەنی زارۆکیی مرۆق دەداتەوە کە لەوەی مرۆقی هێشتا زارۆک لە لایەن دایک و باوکەوە پەروەردە دەکرێت بۆ ئەوەی ببێت بە جوو، کریست یان موسڵمان. غەزالی دەیەوێت لەڕێوە ئەزموونی ڕاستیی ئەم سروشتە سەرچاوەییە (فترە) و ئەقیدە بەدەرکەوتەکان بکات کە بە لاساییکردنەوەی دایکان و باوکان، مەلاکان و مامۆستایان سەرهەڵدەدەن، لاساییکردنەوەش هەروا سانا ئەو ڕێنومایانە وەردەگرێت

کە ئەبژەکتیڤیانە چەسپێنراون و ئەوجا مرەق لە زانست و کرداردا بەکاریان دەبات:

"(…) دەستم کرد بە ڕوانین لە پەیوەندییەکانی ژیانم. بینیم بە چەندین پەیوەندییەوە ئاڵۆزکاوم و لە هەموو ڕوویەکەوە گرتوویانم. کارەکانم، لە نێویشیاندا مامۆستایی و وانەکانم، وایان نواند بەم کە لەچاو ڕێگەی ڕووەو ئەودنیاندا تەنیا خەریکبوونن بە زانستێ بێواتا و بێسوودەکانەوە. ئیدی سەرلەنوێ هزریمەوە لە مەبەستی مامۆستایەتییەکەم و وەک ناپاکژ لە بەردەم خودای مەزندا بینیم. پاڵهێز و وروژێنی مامۆستایەتییەکەم تەقەلادان بوون بە گەیشتن بە ناوبانگ و شکۆمەندی. ئیدی مسۆگەر زانیم گەر شێوازی ژیانم نەگۆڕم، ئەوا دەکەومە سەر لێواری خەرەندەک و لە دۆزەخ نزیک دەکەومەوە"(2).

کەواتە مامۆستا غەزالی، زانا بەناوبانگ و پارەدارەکەی بەغداد کە دەسەڵاتداران ڕاوێژی پێدەکەن، کە فەرخوازانی سوننەتی دەوریانداوە و چاوەڕوانن زانای مەزنیان بەرەو زانست و تەرقیەی زانستیان بەرێت، "تەماوە"، لەم دۆخەشدا خەبەردان لە پەیوەندییە ترادیسیۆنییەکان هێندە ئاسان نییە. حەزی ژیان، چێژی دەسەڵات وەک مامۆستا و گوێلێگیراو، پابەند دەیهێڵنەوە بە جیهانی مێژووییەوە. گومان بە ماوەیەکی درێژخایەن ناخی دەتەنێت و تەنانەت دەیگەیەنێت بە ناکامیی دەروون، کەچی ناتوانێت خۆی لە ترادیسیۆن بەربدات. ئاخر ئەو کەرپەی جڤاکێکی سوننەتییە کە لە نێویدا نەریتەکان باڵادەستن، هاوکات بە پەیوەندییەکانی دەسەڵاتەوە ئاڵاوە، وەلێ ئەو بە تایبەتی سوننەمەزەبە (پاشپاتکەرەوەیە). ئەو دەیەوێت بەغداد جێبهێڵێت تاکو خۆی لەو پەیوەندییانە ڕزگاربکات کە لێیان کەوتەتە گومانەوە، کەچی ناتوانێت و هەمیشە سەرلەنوێ لە نیازەکەی پەشیمان دەبێتەوە: "بەیانیان خواستم بە ئەودنیا منی تەنی بوو، ئێواران سوپای مەیل هێرشی بە ئەو خەزگەیەم دەهێنا، کە ئیدی دادەمرکایەوە"(3). جیهان بە سەرجەم پاڵهێزە وروژێنەکانییەوە، بە درەوشەی سەزبوەن و دەفەڕێنییەوە، کەتی لە پەی غەزالی ناوە. لە ناخەوە بەقووەی تووشی ناکامی هاتووە، وەلێ ئەوی نەو تەنگژەی ئیمان هاندەرەکی تایبەت، خەتابارەکی زۆر تایبەت، بە بەتوانایی دەستبەرداربوون لە جیهان وەردەگرێت: شەیتان دەتە بن کەڵشەیەوە و بەگوێیدا دەچرپێنێت: پیاوی خاس بە نەکەیت! "ئەمە ڕەوشەکی کاتییە. نەکەیت کۆڵە بدەیت، چونکە زوو دەڕەوێتەوە. گەر بەگوێی ئەوە بکەیت و واز لە ناوبانگی باڵات، لە پەیوەندییە مسۆگەر و تەباکانت بهێنیت کە بەدەرن لە بێزاری و سەغڵەت، ئەوسا زۆر دەشێت دەروونت تاسەی هەموویان بکاتەوە بەبێ ئەوەی بتوانیت سەرلەنوێ بە لایان

بگ▯▯یتەوە"(4).
غەزالی بۆ ماوەی شەش مانگ، لە ڕەجەبی 488ی کۆچییەوە (1095ی ز.)، “ت▯م▯اوە” لە نێوان دەرخستە فریودەرەکانی جیهان و خواستی تایبەتیدا بۆ ڕێگەی دروستی ئیمانداری: “ئەم نەخۆشییە لێی پیس کردم و نزیکەی دوو مانگی خایاند.”(5). ئیدی زمانی لێد▯ بڕێت و ناتوانێت بەردەوامی بە کاری وانەبێژی بدات. سەرەتا هەستی بەرپرسیاری بەرانبەر فێرخوازەکانی دەیبزوێنێت کە تا ڕادەی شیان وانەیان پێبدات، وەلێ:
“زمانم ن▯ی▯د▯توانی یەک تاکە وشە دەرب▯▯ت. سووک و ئاسان نەمدەتوانی هیچ ببێژم. لەکارکەوتنی زمانم دڵمی خەمبار کرد، بەو ڕێیەشەوە توانای هەرسکردن و چێژتنی خۆراک و خواردنەوەم نەما. ئیدی بەو ڕێیەوە هێندە لاواز بووم کە پزیشکەکان هیوایان بە چاکبوونەوەم نەما و گۆتیان: تازە ئەم مەسەلەیە لە دڵی داوە و لەوێشەوە پەڕیوەتەوە بۆ نێو دەروونی. بۆ ئەوە هیچ چارەسەرێکی پزیشکی نییە. مەگەر لەو خەمە ڕزگاری ببێت کە دڵی تەنیوە.”(6)
غەزالی کە وەڵامی (“دەوا”ی) پێنا دۆزرێتەوە تاکو کۆتایی بە گومانەکانی ب▯ه▯نێت، ڕەوشی خۆی هاوشێوەی دۆخی سۆفییەکان دەبینێت کە نە بە هزر و نە بە گۆزارە دەردەبڕرێت. وەلێ ئێستا خودا کتوپڕ لەم دۆخەدا بە هانایەوە دێت و ڕزگاری دەکات لەو “دەرد”ە کە تووشی بووە. کەواتە نەک “بەڵگەی ڕێکخراو” و مەئریفە سەرەکییەکان (ئ▯ل▯ئ▯ووەللیات)، یان “شێوازی سیستەماتیکیانەی ئاخافتن”ی ئەلموتەکەللیمون، بەڵکو ئینتوئیسیۆن (حەدەس، نەزەری ڕاستەوخۆی ڕوون و ئاشکرا) کە غەزالی وەک بەهاناوەهاتنی خودا ڕاڤەی دەکات، وەڵامی پێدەدات. ئەو هێمای “نوور”ی بۆ بەکاردەهێنێت، واتا “ئەو نوورە کە کلیلی سەرجەم مەئریفەکانە.”(7) بێگومان ئەو کە دەستبەرداری لاسایی سوننەتی بووە و خۆی هێناوەتە نێوەندی هزرینەوە، چیدی لەم ڕەوشەی ئێستایدا تێڕوانینەکانی زانایانی ئایین دادی نادەن، بەڵکو ڕاستەوخۆ کەسی محەمەد وەک پشتیوان وەردەگرێت و گۆتەی ئەو وەک سیتات (ئیقتیباس) دەهێنێتە نێوانەوە، بۆ نموونە دەربڕینی: “ئەوە نوورە کە خودا دەیپەخشێنێتە نێو دڵەوە”(8). خودا لە چاکیی خۆیەوە ڕوناکی بۆ نێو هۆشی گوماندار دەپەخشێنێت، ئەوجا ئامانجی محەمەد، وەک پشتیوانی غەزالی، ئەوەیە کە کاریگەری لەسەر مرۆڤان بنوێنێت تاکو خۆیان “تەقەلا بۆ توێژینەوە لە مەئریفە سەرەکییەکان (ئ▯ل▯ئ▯ووەللیات)” بدەن، یان تەقەلا بۆ ئەوە بدەن کە “لە خۆدا شیاوی لێتوێژینەوە نییە”؛ ئاخر “مەئریفە سەرەکییەکان بابەتی توێژینەوە نین، چونکە ئەوان (پێشتر) ل▯ نێو هۆشماندا هەن. مرۆڤ هەر کامیان وەک بابەتی لێتوێژینەوە

بەهەند وەربگرێت، لە دیدی توێژەریانەی دوور دەکەوێتەوە و خۆی حەشار دەدات”(9).

غەزالی لە سەرئەنجامدا حوکمێکی توند بەسەر ئەو مرۆڤانەدا دەدات کە دەخوازن درێژە بە مامۆستایەتیی سوننەتی (تەقلیدی)، بە ئیمانی لاساییگەرا و بە پەیوەندییە ڕاهاتووەکانی نێو کردەکەتی بدەن: “سەرجەم زانین و کردار کە سەرقاڵیان کردوویت، تەنیا مونافیقەتی / ڕیاکاری و بەستنەوەن”(10). ئیدی غەزالی دوا بڕیاری دەدات:

“کاتێک خەمم بەنهێنی ئامادەکردبوو لە بەغدادەوە بەرەو دیمەشق بکەومە ڕێ، بڕیارم دا بڵێم بۆ مەککە. ئەمەم لە ترسی خەلیفە و هەڤاڵانم کرد نەبا ڕێی سەفەرم بۆ دیمەشق لێبگرن. ئەوەم بۆیە کرد، چونکە نەمدەویست هەرگیز بۆ بەغداد بگەڕێمەوە. ئاخر بەردەوام لەژێر هێرشی ڕێبەرانی ئایینیی ئێراقدا بووم. یەک کەسیان تێدا نەبوو کە بیویستایە مەتیقێکی ئایینی بۆ داگێڕانی من لە شێوازی تا ئەو دەمەی ژیانم بناسێنێت، چونکە ئەوان لەو باوەڕەدا بوون کە پێگەی تا ئەو دەمەی من باڵاترین بووە لە ئایینیدا (…).

(…) ئەوجا کاتێک خەڵک بە مەتیقێکی ڕەفتارم دەگێڕان، ئیدی دەشڵەژان. لە دەرەوەی ئێراق وا هەست دەکرا کە ترس لە دەسەڵاتداران کاریگەریی لەسەر من هەبووە”، وەلێ غەزالی جەخت دەکات کە مەسەلەکە بە پێچەوانەوە بووە: دەسەڵاتداران پابەندی ئەو بوون(11).

دوا بڕیاری غەزالی یاخیبوونە لەو ڕەوشە کە بەهۆیەوە دووچاری ناکامی هاتووە: “(…) سامانەکەمم دابەشکرد و تەنیا ئەوەندەم هێشتەوە کە بۆ خۆم و زارۆکەکانم پێویست بوو”(12). ئەو نەڤەمبەری 1095 بەغداد جێدەهێڵێت و دەکەوێتە ڕێ بەرەو شام؛ لەوێ دوو ساڵ دەمێنێتەوە و ژیانی بە خەڵوەتکەشی، تەنیایی، ڕاهێنانی ئایینی و هەشکی، زۆران لەدژی “من” (نەفس)، بەسەردەبات. ئەو دەیەوێت بەو ڕێیەوە ئارامی بە دەروونی بدات و گۆڕانێک بەسەر تێڕوانینە ئەخلاقییەکانیدا بهێنێت. پاشان دەڕوات بۆ ئۆرشەلیم و لەوێش درێژە بە هەمان ڕەفتار دەدات. لە کۆتاییدا بە مەبەستی حەجکردن دەڕوات بۆ مەککە، وەلێ پاشان: “… خۆم و تکای زارۆکەکانم ناچاریان کردم بگەڕێمەوە بۆ وڵات، جا گەرچی لە بنەڕەتدا ئەو خواستەم نەبوو.”(13)

لە کۆتاییدا غەزالی دەگەڕێتەوە بۆ توس و لەوێ ژیانێکی دوورەپەرێز بە خەڵوەتکەشی، بە هەوڵدان بۆ پاکژاندنی “دڵ” و زیکری خودا بەسەر دەبات. سەرباری ئەوە هێشتا هەر “ڕووداوەکانی سەردەم، کاروباری گرنگی خانەوادەیی و داواکارییەکانی ژیانی ڕۆژانە” کاریگەری لەسەر ڕێگەی بەدیهێنانی ئامانجەکەی دەنوێنن و “سەغڵەت”ی دەکەن.(14)

دوای ئەوەی فەخر ئەلمولوک: عەلی ئیبن نیزام ئەلمولوک، ساڵی 1104 دەبێت بە وەزیری خۆراسان، تکا لە غەزالی دەکات دەست بە کاری وانەبێژی بکاتەوە، ئەویش تکاکەی قبووڵ دەکات و لە نیزامییەی نیشاپور ئەو ئەرکە لە ئەستۆ دەگرێت، ئەوە بێگومان بە ماوەیەکی کورت، چونکە دوای ئەوەی وەزیر ساڵی 1106 لە لایەن باتینییەکانەوە دەکوژرێت، واز لە وانەبێژی دەهێنێت، دەگەڕێتەوە بۆ توس و لەوێ خۆی بە قووڵی بە سۆفیزمەوە خەریک دەکات، هاوکات لە تەنیشت ماڵەکەیەوە خوێندنگەیەک بۆ سۆفییان و خانەقایەک بۆ گوزەرانی هاوهزران دادەمەزرێنێت.

غەزالی سەرجەم ڕەوتی پێگەیشتنی هزریی خۆی بەم شێوەیە پوخت دەکاتەوە:

“لە هەڕەتی گەنجێتیمەوە، کاتێک باڵق دەبووم، زۆر پێش تەمەنی بیستساڵان، تا ئێستا کە تەمەنم لە پەنجا تێپەڕیوە، هێشتا هەر وازم نەهێناوە خۆم بوێرانە (…) فڕێ بدەمە نێو قووڵایی ئەم دەریا فراوان و ئەم هەموو تاریکییەوە؛ دەستم بە هەموو کێشەیەک بردووە (…)؛ لە بنەڕەتەکانی بڕوا (ئەقائید)ی مەزهەبەکان (ئاڕاستە مەدرەسییەکان) توێژیمەوە، نهێنییەکانی هەر ڕێبازێکی ئەو گرووپانەم بۆ خۆم ڕوون کردەوە تاکو بتوانم جیاوازی لە نێوان ڕاست و چەوتدا، لە نێوان سوننی و نوێکەرەوەی زەندیقدا بکەم؛ وازم لە هیچ باتینییەک نەهێنا تا ڕێبازەکەیم دیراسە نەکرد؛ وازم لە هیچ زاهیرییەک نەهێنا تا ئەزموونی سەرئەنجامی مەدرەسەکەیم نەکرد؛ ئەوجا وازم لە هیچ فەیلەسوفێک نەهێنا تا نەگەیشتم بە شارەزایی لەبارەی کرۆکی فەلسەفەکەی؛ وازم لە هیچ موتەکەللیمێک نەهێنا تا لە ئامانجی ئاخافتن و دیالێکتیکەکەی نەکۆڵیمەوە؛ وازم لە هیچ سۆفییەک نەهێنا تا نهێنیی بێگەردییەکەیم ئاشکرا نەکرد؛ وازم لە هیچ ئیماندارێک نەهێنا تا لەوە نەکۆڵیمەوە کە داخۆ ئیمانداریییەکەی چی ئامانجێکی هەبێت؛ وازم لە هیچ هەڕەتیکی (هەڕتەقەیی) و نەرێنیکەرێکی ئەدگاری خودایی نەهێنا تا پاشخانی نەترسییەکەیم لە ڕووی نەرێنیکردنی ئەدگاری خوداییەوە و هەروەها هەڵەزییەکەیم (گومڕاییەکەیم) ئاشکرا نەکرد.”(15)

غەزالی 18 دیسەمبەری 1111 لە تەمەنی 53 ساڵاندا جیهان جێدەهێڵێت و لە توس دەنێژرێت: لە تەنیشت مەزاری خەلیفە هارون ئەلڕەشید، ئیمام ڕەزا و هەڵبەستڤانی مەزنی فارسی فیردەوسییەوە.

دوو) گومان لە ئیمانی سوننەتی و زانستەکان لە گۆشەنیگای سۆفیزمەوە

غەزالی لە "ئەلمونقیز"دا لەبارەی ڕاست و چەوت دەپرسێت، بەوەش دێتە نێو پرسی مەئریفەوە. ئەو دەیەوێت ڕاستیی شتەکان بناسێت. مەرکی مەئریفەی جەخت ئەوەیە کە هیچ گومانێک لە ناسراوەکە نامێنێتەوە. وەلێ ئایا چۆن مەئریفە سەرهەڵدەدات؟ هەرگیز کەسانی سوننەتی ئەم پرسیارە ناکەن، چونکە ئەوان وەک لاساییکەرەوە تەنیا درێژەپێدەرن. ئەوان ئاوەزکارا و سەلار زانستەکان وەردەگرن و تەنانەت درەنگتر وەک مامۆستا دەیاندەنەوە بە گەنجان! وەلێ لە گومانی مەتەدیدا ڕەوتی چەند ساڵەی خوێندن، درێژەدان بە کاری سوننەتی و دانانی نووسینێک لەسەر نووسراوانی دیکەی ئەنجامدراو، پێکڕا دەبن بە ڕابوردوو، پاشان گومانکەر، دوای ئەنجامدانی ڕەخنەی مەئریفە، واتا دوای توێژینەوە لە شیمانەکانی زانین، سەرلەنوێ ڕەخنەییانە دەیانهێنێتەوە بە نێو هەنووکەی گومانکردن. لەم ڕوانگەیەوە گومانکەر ئاگامەندانە ڕابوردوو و هەنووکە دیاردەهێنێت و هاوکات ئاڕاستەی ڕووەو ئایندە وەردەگرێت. بەم شێوەیە غەزالی دوای چەند ساڵەکی درێژخایەنی هزرین و کارکردنی سوننەتی "ڕادەوەستێت"، پرسەی هزرینی سوننەتی "ڕادەگرێت" و ئەوجا وەلاوەی دەنێت. دووپاتی دەکەینەوە: لە گومانی مەتەدیدا کۆتایی هاتووە بە کارە سوننەتییەکانمان، تەنانەت بە خودی خۆمان وەک هزرمەندی ترادیسیۆنی و وانەبێژی سوننەتی کە چێژ لە مووچە و ڕابواردنی ڕێژانەی ترادیسیۆنی دەبینین. گومانی مەتەدی بریتییە لە دەستپێکی ئاوەڵاکردنی ڕێگەیەکی نوێی هزرین. ئەوە کە غەزالی بە گومان پێی دەگات، مەبەستمەندانە (بەرەو ئایندە) بە ئەمەی دادەڕێژێت تاکو ببین بە سۆفی، وەک چۆن دەکارت دایدەڕێژێت تاکو مرۆڤی هزریو بکات بە ڕاسیۆنالیست.

بەم شێوەیە کاتێک غەزالی لەبارەی مەئریفە دەپرسێت، سەرەتا دەکەوێتە بەردەم پرسی مەئریفەی دەرکی و زەرووریەکانی هزر. هزرڤان دەبێت سەرەتا بگات بە جەختییەک سەبارەت بەو پرسیارە کە داخۆ مەئریفەی دەرکی و زەرووریەکانی هزر گومانهەڵگرن یان گومانهەڵنەگرن. ئەوسا ئەو بە پەرچاندن (ڕێفلێکسیۆن)ی هزری وەرچەرخاوە ڕووەو خۆی: ئەم دەستانە کە دەگرن، ئەم چاوانە کە دەبینن، ئەم زمانە کە دەچێژێت، ئەم لووتە کە بۆن دەکات، ئەم گوێیانە کە دەبیستن، سەرەتا لەژێر پرسیاردان نەک کتێبەکان. ئەوسا غەزالی دەبینێت کە ئەو ناتوانێت متمانە بە دەرکەوەرەکانی بکات، چونکە فریوی دەدەن: کاتێک چاو لە سێبەر دەڕوانێت، دەبینێت سێبەر سڕەوتووە، ئەوجا کەس بڕیار دەدات کە سێبەر نەبزۆکە، وەلێ هەر خۆی دوای کەمێک بە ئەزموون بۆی ڕووندەبێتەوە کە سێبەر بزۆکە. غەزالی هەروەها نموونەی ئەستێرە دەهێنێتەوە: کاتێک ئەمە بە دەرکەوەری

بینین دەرکی ئەستێرەیەک دەکەین، بە ئەمە قەوارەکەی زۆر بچووکە، نزیکەی بەقەد دینارێکە، کەچی دوای ئەوەی بە یاساکانی ماتماتیک لە قەوارەی ئەستێرەکە دەتوێژینەوە، بۆمان ئاشکرا دەبێت کە لە زەمین گەورەترە. لێرەدا ئەوە ئاوەز بوو کە بڕیارەکەی دەرکەوەری بینینی هەڵوەشاندەوە بەبێ ئەوەی بشێت کەلەڕەقانە بەرپەرچی بدرێتەوە. کەواتە دەرکەوەرەکان هەرچییەک بە ئەمە بگەیەنن، جێی گومانە، بە پێچەوانەشەوە ئاوەز شایانی پشتپێبەستنە.
سەرباری ئەوە غەزالی لەم جێیەدا ناسرەوێت، بەڵکو ڕیشەییانە درێژە بە گومانکردن دەدات. ئاخر سەرەتا من لە دەرککردنەکەم جەخت بووم، کەچی پاشان ئاوەز بە هزرینی ماتماتیکی جەختییەکەمی هەڵوەشاندەوە. وەلێ ئایا ئاوەز بەتەنیا و بە هەر مەئریفەیەک دوا توانستی گەرەکی وەرگرتنە؟ نەخێر. غەزالی ئاوەزیش دەخاتە ژێر گومانەوە: “بە هەمان شێوە دەشێت لە پشت مەئریفەی ئاوەزەوە دادوەرێکی دیکە هەبێت کە هەر ئەوەندەی هاتە نێوانەوە، ئیدی بڕیارەکەی ئاوەز بەدرۆ بخاتەوە”؛ بێگومان کەسێک دەتوانێت پاساو بهێنێتەوە کە ئەم توانستەی دیکەی مەئریفە نایەتە نێوانەوە، سەرباری ئەوە پاساوەکە “نابێت بە بەڵگە کە ئەو (دادوەرە) لەگۆڕێ نییە”(16). غەزالی بە ڕوونکردنەوەی ئەم کێشەیە نموونەی نووستن و خەونبینین دەهێنێتەوە کە پێچەوانەی هۆشی بێداری و دەرککردنی شتە بەرجەستەکانی جیهانن: کاتێک من وەک نووستوو خەون دەبینم، وێنەی هۆشەکان بۆ من ڕاستینەن، کەواتە گومانهەڵنەگرن، کەچی دوای بێداربوونەوەم دەبینم کە وێنەکان و بڕوای خۆیشم بەو وێنانە هیچ بناغەیەکی ڕیالیان نییە. کەواتە من ناتوانم هیچ تێڕوانینێکم لەسەر بناغەی ئەوان بنیاتبنێم. ئێستا بە هەمان شێوە ئەو پرسیارە لە بەردەم مندا زیتدەبێتەوە کە ئایا چۆن بتوانم لەکاتی بێداریدا متمانە بە دەرککردنی دەرکەوەرەکانم یان بە تێڕوانینە بنەڕەتییەکانی ئاوەزم بکەم؟ ئاخر زۆر دەشێت هۆشێکی ئەوتۆ لای من بێتە ئاراوە کە پەیوەندییەکەی بە هۆشی بێدارییەوە هاوشێوەی پەیوەندییەکەی هۆشی بێدارییە بە هۆشی نووستنەوە، کەواتە دەشێت هۆشی بێداری پەیوەند بەم هۆشە نوێیەوە تەنیا نووستن بێت (17). ئەمە ڕادیکالێتییەکەی غەزالییە.
بێگومان غەزالی دەزانێت ئەم هۆشە کامەیە، سەرەڕای ئەوە، بەگوێرەی گومانە مێتۆدییەکەی، بەتەواوی دیاریی ناکات، بەڵکو دەبێژێت: “پێدەچێت” ئەوە هۆشی تایبەتی سۆفییەکان یان تەنانەت هۆشی مەرگ بێت. ئاخر هەرچۆنێک بێت سۆفییەکان لەو باوەڕەدان کە ئەوان، دوای ئەوەی لە دەرککردنی بەرجەستەوە بە هزرین و ئەوجا حاڵلێهاتن ڕووەو کایەی ترانسسێندێنت هەنگاو دەنێن، موئایەشەی

ف□ن□م□ن□انی ئەوتۆ دەکەن کە پێچەوانەی شتە لەگۆڕێبوووە ئاوەزییەکانن. هاوکات غەزالی بۆ ڕوونکردنەوەی ڕەوشی مەرگ گۆتەیەکی محەمەد وەک سیتات (ئیقتیباس) وەردەگرێت کە گۆتوویەتی: "مرۆڤان نووستوون، ک□اتێک دەمرن، بێداردەبنەوە"(18). لەم ڕوانگەیەوە "پێدەچێت" ئەمدنیا لە پەیوەندیدا بە ئەودنیاوە تەنیا نووستن بێت و شتەکان دوای مەرگ، کەواتە دوای بێداربوونەوە، تەواو جیاواز ببینرێن وەک لەوەی لە ئەمدنیا بینراون.

ئاشکرایە گەر کەسێک واز لە ش□ووازێکی وەرگرتنی بڕوا بهێنێت و هاوکات بوێرێت ڕێگەی خۆی بە هزرین بگرێتە بەر، ئەوا نەک تەنیا لەو جۆرە بڕوادارییە سوننەتییە دووردەکەوێتەوە، بەڵکو تەنانەت ناخوازێت بگەڕێتەوە بۆ ئەو نەریتە. غەزالی هەڵوێستێکی ڕەخنەیی، تەنانەت ڕەتکەرەوە، بەرانبەری وەردەگرێت. لاساییکەرەوەی کوێر یان سوننەگەری، واتا زانایان و ئیمانهێناوانی موقەللید کە لەسەر ڕێنوما ئۆبژێکتیڤییەکان دەڕۆن، نازانن لە هزرین و پەرستندا (عیبادەتدا) تەنیا لاسایی دەکەنەوە، بەڵێ ناوێرن ئاوڕ لە ڕەوشە تاریکە ناخەکییەکانیان بدەنەوە و پرسیاریان ئاڕاستە بکەن، ئەوجا لە پرسیارەکانیان بهزرێن. وەلێ دوای ئەوەی مرۆڤ بەئاگا دێت و بۆی خویا دەبێت کە تا ئەو ساتە تەنیا وەرگر و لاساییکەرەوە بووە، ئیدی وەک غەزالی دەبێژێت، نەریتی لاساییکردنەوە لای ئەو کەسە وەک شووشە وردوخاش دەبێت بەبێ ئەوەی هەرگیز شیاوی پێکەوەلکاندنەوە بێت. لێرەدا ئەوە "فۆرم"ە کە بە بەردیدی غەزالییەوەیە نەک "کۆی پارچەکان". ئاخر ئەو خۆی دەبێژێت: "چیدی ناشێت پارچەکانی (لاساییکردنەوە) بە کۆکردنەوە و تێوەپێچان پێکەوە بلکێنرێن، بەڵکو تەنیا دەبێت بە ئاگر بتوێنرێنەوە و بڕژێنرێنە نێو فۆرمێکی نوێوە."(19)

بەم شێوەیە غەزالی لەسەر گومانکردن بەردەوام دەبێت، ئەوجا دوای وردبوونەوە لە دەرکەوەرەکانی و پەیوەندییان بە جیهان و شتەکانی نێوییەوە، دوای نرخاندنی ئاوەز و هێنانی ئەویش بۆ ژێر پرسیار، ڕوودەکاتەوە زانستەکان کە وەک بەرهه□می خەریکبوونی فرەجۆری ئاوەز هێنراونەتە گۆڕێ و ئەو خۆیشی ماوەیەکی درێژخایەن پێوەیان خەریک بووە، بەڵێ وەک وانە کردوونی بە بابەتی فێرکاریی گەنجان. غەزالی چوار ئاڕاستەی هزری لە نێویاندا دیاری دەکات:

□. ئەلموتەکەللیمون (سکۆلایستیکە ئیسلامییەکان) کە خۆیان بە کەسانی تێگەیشتن و هزرینی تیۆریانە دادەنێن.

□. ئەلباتینییون کە ئیمامێکی بێهەڵە بە پێویست دادەنێن تاکو وانە و زانینی پێشتریپێدراویان پێبدات.

□. فەیلەسوفەکان کە کەسانی لۆگیک و سەلماندنن.

ە. سۆفییەکان کە خۆیان بە موختاری ئامادەگیی خودا و نەزەر و ڕۆشنبوونەوەی دەروون دادەنێن.

1. کەلام لە ڕووی زمانناسییەوە بەواتای پەیڤ، گفتوگۆ، ڕوونکردنەوە، وەلە لە ڕووی هزرییەوە تایبەتمەندییەکانی (ئەتریبوتەکانی) خودا پرسی ئەلموتەکەللیمونن، بۆیە زانستەکە هەروەها ناودەنرێت "عیلم ئەلتەوحید وەلسیفات"؛ کێشەی دیکەی ئەوان بریتین لە: زانستی کەلام گەرەکە بەرپەرچی دژبەرانیان بداتەوە، گەرەکە بە سەلماندنی بنەڕەتەکانی ئیمان بناغەیەک بە موسڵمانانی سوننەمەزەب بدات کە بە دانوستاندنەکانی فەیلەسوفان، بە سێکتە ئاینییەکان و هتد، سەریان لێشێواوە؛ هەروەها پەیوەندیی مەخلوق بە سروشی ئیسلامییەوە کێشەیەکی دیکەی ئەوانە. بەم بنەڕەتانەی هزرین زانستی کەلام لە فەلسەفە جیادەبێتەوە. ئاخر فەلسەفە هەوڵ دەدات بە بەڵگەی ڕاسیۆنال پرسی جیهان و مرۆڤ ڕوونبکاتەوە.
غەزالی بەم چەشنە زانستی کەلام ڕووندەکاتەوە: ئەم زانستە دەیەوێت بە "شێوازی یەکخراوی ئاخافتن"(20) بنەڕەتەکانی ئیسلامی سوننی لەدژی شێواندنەکانی گومڕایان بپارێزێت. وەک ئەو دەبێژێت، ئەم گومڕایانە زانای نوێگەران و بە نوێکارییەکانیان پێشێوییان هێناوەتە نێو مەزهەبی سوننییەوە. غەزالی دوو ڕووی ئەم شێوازەی هزرینی ئەلموتەکەللیمون دیاری دەکات: ئەوان دەیانەوێت لە ڕوویەکەوە بەرگری لە بنەماکانی ئیمانی سوننی بکەن، وەلە لە ڕوویەکی دیکەوە ئەرگومێنتی فەلسەفیی لە خودی دژبەرانیان وەردەگرن و لەدژی ئەوان بەکاریان دەخەنەوە: کاتێک هەوڵ دەدەن دژبەژییەکانی دژبەرانیان بسەلمێنن و دەرئەنجامی پرێمیسەکانیان (پێشدانراوەکانیان / گریمانەکانیان) بخەنە ژێر پرسیارەوە، ئەوا لە خودی ئەو هەوڵانەیاندا پرێمیسە لۆگیکییەکانی ئەوان بەگەڕدەخەن، ئەوجا دوای بەرگریکردن لە ئیمانی سوننی دەکەونە گەڕان بەدووی ڕاستیی شتەکاندا. ئەوان لەم ڕەوتەدا ڕوودەکەنە "ئەدگارە بگۆڕەکانی / بەڕێکەوتەکانی هەر کرۆکێک" (واتا ئەکسیدێنسی شتەکان) و بنەماکانیان، جا گەرچی ئەوان تایبەت نین بەم پرسە، بۆیە توێژینەوەکانیان ئامانجی خۆیان نەپێکاوە و نەیانتوانیوە "تاریکیی پێشوییەکە بە تەواوی بڕەوێننەوە"(21).
کەواتە چۆن غەزالی پابەندبوونی لاساییگەرایانەی خەڵک بە مەلا سوننەتییەکانەوە و خودی ئەقیدەگەرایانیش نزم دەنرخێنێت، بە هەمان شێوە ڕەخنەی لاساییکردنەوە ئاڕاستەی ئەلموتەکەللیمون دەکات: ئەوان کە بەندن بە ئیتیفاقی بەکۆمەڵەوە (ئیجماع)، هەروا ئاسان ئەو پرێمیسانە وەردەگرن کە ئەبژێکتیڤیانە لە دەرەوەی خۆیان لەگۆڕێن،

ئەمەش بە غەزالی کارەکی بنەڕەتی نییە، بەڵکو بە کەمی دادەنێت: "زانستی کەلامی ئیسلامی بۆ من بەس نەبوو، نەیدەتوانی لەو نەخۆشییە چاکم بکاتەوە کە تووشم هاتبوو (…). کێشەی من ئەوەیە کە وەسفی ڕەوشی خۆم بکەم. دەرمانەکان بەگوێرەی جۆری هەر نەخۆشییەک جیاوازن."(22) کەواتە ڕووکردنە سەبژێکتیڤێتی سەنگی مەحەکە نەک هەروا ئاسان بەگوێرەی سوننەگەری ئەو بنەڕەت و ڕێنومایانە وەربگیرێن کە ئەبژێکتیڤیانە چەسپێنراون. ئەوجا: لە سەرئەنجامدا "ئەلموتەکەللیم کەم یان زۆر بەو پنتە دەگات کە لاسایکەرەکی (موقەللیدەکی) ناڕەخنەیی مامناوەندی پێی دەگات"، واتا بڕوا دەهێنێت بە ڕاستیی واژە فۆرمالەکانی (شێوەکییەکانی) ئەو ڕێبازانە کە خودی هەر ڕێبازەکیان لەپێکهاتووە. بە پێچەوانەشەوە غەزالی وایدادەنێت، ئەو مەئریفە ڕاستینەیە کە ئامانجی تێڕوانینە ئەقیدەگەراکانە، مرۆڤ دەتوانێت نەک بە یاریدەی زانستی کەلام، بەڵکو "بە تێلەگەییەکی بالاتر" بۆی بگەڕێت و ناوی دەنێت "عیلم ئەلموکاشەفە" (زانستی ئیشراقی ڕەوانی)(23) کە زانستی ناخەکەتییە، لێرەشدا ئیدی ڕێگەی مەئریفە دەبێت بە ڕێگەیەکی دیکەی جیاواز لە ڕێگەی سوننەگەری بە نەو ئایین و ئەزموونکردنی.

2. ڕێبازی ئەلباتینییون لەنێو خەڵکی سادەشدا بڵاوبووبەوە. جگە لەوە ئەلباتینییە (نێوەکەتی) ناوەکی دیکەیە بە بزاوتی ئەلئیسماعیلییە(24). غەزالی هەروەها واژەی "ئەلتەعلیمییە"ی بە بەکاردەهێنێت. بەگوێرەی ئەم ڕێبازە وەرگرتنی وانە لە مامۆستای بێهەڵە پێویستە، چونکە پرسیارانی زۆر هەن کە ئاڵۆزن و موسڵمانانیش هیچ وانەیەکیان پێیوەند بەو پرسیارانەوە وەرنەگرتووە. ئەوجا و بەتایبەتی قورئان لەپاڵ واتا دەرەکییەکەیدا (زاهیرییەکەیدا) هاوکات واتایەکی نێوەکی (باتینی)ی هەیە و هەردووکیان دەشێت لە یەکدی جیاواز بن. مرۆڤ ناتوانێت ئەزموونی واتای نێوەکییانەی قورئان بکات و ڕاستی بدۆزێتەوە گەر ئیمامەکی بێهەڵە ڕاقەی نەکات — ئاخر تەنیا ئەو لە واتای نێوەکیی قورئان تێدەگات. جگە لەوە تەکستەکان (قورئان و حەدیس) ناتوانن بەتەنیا وەڵامی پرسیارە ئاڵۆزەکان بدەنەوە، چونکە زۆر دەشێت پرسیارانی ئەوتۆ بەگوێرەی ناوچەی کولتووری و کات سەرهەڵبدەن کە لە هیچ تەکستێکدا دیارینەکراون. بۆیە مامۆستای بێهەڵە پێویستە.

غەزالی لەدژی باتینییەکان دەبێژێت کە محەمەد تاکە مامۆستای

موسڵمانانە، جا گەرچی ئەو دەمێکە مردووە. ئاخر خودا بەگوێرەی قورئان گۆتویەتی: "ئەمڕۆ ئایینەکەتانم کامیل / تەواو کرد (کە ئیدی هیچ کێماسێکی نەماوە) …". لەم ڕوانگەیەوە، دوای کامیلکردنی وانە، نە مەرگی مامۆستا و نە نائامادەگیی ئەو زیانیان لێدەکەوێتەوە (25).

غەزالی دەزانێت کە پرسیارانی ئاڵۆز هەن و موسڵمانان هیچ لەبارەیان نازانن، یان دەشێت پرسیارێک کتوپڕ وەک کێشەی هەنووکەیی زیتبێتەوە. لێرەدا دەبێت سەرەتا پشت بە تێکست (قورئان و حەدیس) ببەست□ت کە بەکۆنکرێت لەگۆڕێیە و چارەسەری خۆی دەخاتە بەردەم، وەلێ گەر کێشەکە پەیوەند بێت بە وردە پرسی ئەو تۆوە کە لە تێکستدا ناونەهێنراون، یان بە پرسی وتووێژهەڵگرەوە، ئەوسا دەشێت ڕاستی بە دەرئەنجامگیریی (قیاسی) دروست بناسرێت. غەزالی سەبارەت بەم پرسە تەنانەت کتێبێک بە ناونیشانی "ئەساس ئەلقیاس" دەنووسێت. ئەوجا گەرچی لە پرنسیپدا دەشێت مرۆڤان جیاوازیی بیروڕایان ه□ بێت، سەرباری ئەوە گەر هەرکەسێکی ئەو ڕاجیاوازانە لە دەرئەنجاماندنە لۆگیکییەکان تێبگات، جا کەسێکی باتینی یان لۆگیکی بێت، دژبێژییان ناکات، چونکە لە قورئان وەرگیراون و هەروەها بە مەرجە لۆگیکییەکان دەگونجێن، وەلێ گەر سروش و دەرئەنجاماندنی لۆگیکی دژبێژیی یەکدی بکەن، ئەوسا دەبێت قورئان خوازەییانە بخوێنرێتەوە. لەم ڕوانگەیەوە غەزالی لە ڕەوشی سەرهەڵدانی پرسیاردا سازاندنی بۆچوون بەهەند وەردەگرێت نەک هانابردن بۆ ئیمامێکی بێهەڵە. جگە لەوە هەر خودی محەمەد گۆتوویەتی: "من بەگوێرەی دەرەکێتی حوکم دەدەم، نێوەکێتی دەسپێرم بە خودا"(26). لەم ڕوانگەیەوە حوکمدەر ل□ نێو بۆچوونانی جیاوازدا باشترینیان وەردەگرێت و بەگوێرەی ئەویش بڕیارەکەی دەدات، کە بێگومان دەشێت لەو بڕیارەیدا سەهوو بێت. ئاخر، وەک غەزالی دەبێژێت، تەنانەت پێغەمبەرانیش بەدەر نین لە بەسەهووچوون لەو ڕەوشانەدا کە تێیاندا سازاندنی بۆچوونی خۆیی پێویستە. کێشەکە خودی مر□ڤتییە کە شیمانەی بەسەهووچوونی لە خۆ گرتووە(27).

دوا ئامانجی ڕەخنەی غەزالی لە باتینییەکان ئەوەیە کە پێشانی بدات ئەوان چارەسەریان بۆ سەرلێشێواوییەکانی موسڵمانان پێ نییە. ئەوان دوایەمین پرسە ئاڵۆزەکان بۆ ئیمامی شارراوە جێدەهێڵن کە گەرەکە لەتەک گ□□□انەوەیدا چارەسەریان بکات.

3. غەزالی دەبینێت کە فەیلەسوفان و ڕێبازەکانیان بەسەر گرووپی

جیاوازدا بەش بوون. ئەو لەنێو فەیلەسوفەکاندا سێ ئاڕاستە جیادەکاتەوە: ماتەریالیستەکان، ناتورالیستەکان، تایستەکان.
یەک) ماتەریالیستەکان (ئەلدەهریيون) لە فەلسەفەی ئیسلامیدا سەر بە دێرینترین فەیلەسوفانن کە نکۆڵییان لە بنەڕەتی خودایانەی جیهان کردووە، واتە جیهان بە تێڕوانینی ئەوان ئەزەلی بووە: هەمیشە هەبووە و هەمیشە باقییە. بەکورتی: هیچ خودایەک نییە کە ئافرێنەری جیهان بێت، زیندەوەرانیش تەنیا بەهۆی سپێرماوە پەرەدەسێنن: سپێرما زیندەوەرێک دەخاتەوە، سپێرماکە خۆیشی بەرهەمی زیندەوەرێکی دیکەیە. لە ئەزەلەوە ئەوها بووە و هەر ئەوها دەمێنێتەوە. غەزالی ئەم ماتەریالیستانە ناودەنێت هێڕەتیکی (هەڵتەقەیی).
دوو) ناتورالیستەکان (ئەلتەبیعییوون) بەتایبەتی لە بواری سروشتدا، ئاژەڵان و ڕووەکدا، هەروەها ئەناتۆمیی (توێکاریی) زیندەوەراندا، خەریکی توێژینەوەن یان بوون. ئەمان لە ڕەوتی توێژینەوەکانیاندا بەرهەمەکانی خودا دەناسنەوە، بەو ڕێیەشەوە هەبوونی خودایەکی قادیر و دانا دەناسێنن، چونکە خەریکبوونیان بە ئاناتۆمی و فیزیۆلۆگییەوە دەیانگەیەنێت بە مەئریفەی کامیلێتیی لەشی ئاژەڵان و بەتایبەتی لەشی مرۆڤ، کە ئیدی خودی کامیلێتییەکە دەیانگەیەنێت بە کردگارێک. سەرباری ئەوە غەزالی لای ناتورالیستەکان پنتەکی بنەڕەتی دەبینێت کە تەواو پێچەوانەی تێڕوانینی خۆیەتی: ناتورالیستەکان لە ڕەوتی خەریکبوونیاندا بە سروشتەوە دەگەن بەو باوەڕەی کە هاوسەنگیی تەمپەرامەنت (میزاج) کاریگەرییەکی بەهێز لەسەر پێکهاتەی فیزیکییانەی ئاژەڵ دەنوێنێت. پاشان ئەوان لەم باوەڕەوە دەگەن بەو دەرئەنجامە کە توانستی هزری (قووەت عەقلییە) لە مرۆڤدا بەندە بە تەمپەرامەنتی ئەو خۆیەوە، بۆیە گەر تەمپەرامەنتی ئەو کەسە کەمبێتەوە، ئیدی توانستە هزرییەکەشی لاواز دەبێت، یان گەر تەمپەرامەنتەکەی دابمرکێتەوە، ئەوا توانستەکەشی لەکاردەکەوێت و هەر ئەوەندەی نەما، نەشیاوە جارێکی دی زیندوو بکرێتەوە. لێرەوە ناتورالیستەکان دەگەن بەو دەرئەنجامە کە دەروون بمرێ و هەرگیز ناگەڕێتەوە، بۆیە ئیدی نکۆڵی لە ئەودنیا، لە بەهەشت و دۆزەخ، لە گردبوونەوە و قیامەت (ژیانەوە) و دادگەی ئەودنیا دەکەن. وەلێ لەبەر ئەوەی ئیمان بە خودا و ڕۆژی لێپرسینەوە لە ئەودنیا بناغەی ئیمانن، ناتورالیستەکانیش نکۆڵی لە ژیانەوەی لەش و دادگەی ئەودنیا دەکەن، ئەوا غەزالی ئەمانیش ناودەنێت هێڕەتیکی.

سێ) غەزالی ئاڕاستەی تایستەکان (لایەنگرانی ڕێکخراوەکی خودایی لە پشت ڕێکخراوی گەردوونەوە) لای فەیلەسوفانی گریکی دەبینێت، وەک سۆکرات کە مامۆستای پلاتۆن و ئەمیش کە مامۆستای ئەڕیستۆتەلیس بوو. تایستەکان بەگشتی دژبەژیی دوو ئاڕاستەکەی یەکەمیان کردووە و زۆر ناتەواویی تێڕوانینەکانی ئەوانیان دەرخستووە. وەلێ گەرچی ئەڕیستۆتەلیس لۆگیک بە فەلسەفە سیستەماتیزە دەکات، زانستەکان وردتر دەکاتەوە، هەروەها دژبەژیی پلاتۆن و سۆکرات و تایستەکانی پێش ئەوان دەکات، سەرەڕای ئەوە واز لە بێباوەڕیی و زەندیقێتیی ئەوان ناهێنێت. بۆیە غەزالی ئەڕیستۆتەلیسیش پێکەوە لەتەک سەرجەمی ئەو فەیلەسوفانەدا کە ئەو بە تایستیان دادەنێت، لە نێویشیاندا بەتایبەتی فەیلەسوفانی ئیسلامیی وەک فارابی و ئیبن سینا، بە بەبڕوا دادەنێت: "هیچ کام لەنێو فەیلەسوفانی ئیسلامیدا هێندەی ئەم دوو ناوبراوە ڕێبازەکەی ئەڕیستۆتەلیسیان بڵاونەکردووە"، وەلێ ئەوە "هیچی دیکە نییە جگە لە شێواندن و تێکەڵکردن کە بەڕێیانەوە دڵی خوێنەر دەشێوێت (...)"(28).

کارە هزرییەکانی فارابی و ئیبن سینا کە لە فەلسەفەی ئەڕیستۆتەلیسەوە بنیاتیان ناون، بە دیدی غەزالی سێ مۆرکیان بەگشتی هەیە: کارەکان بەهۆی بەشێکیانەوە بێباوەڕین، بەهۆی بەشێکی دیکەیانەوە زەندیقەن، وەلێ بەشێکی دیکەیان هەیە کە پێویست نییە ڕەتبکرێتەوە.

غەزالی بۆ ئەوەی وردتر ئەم سێ ڕوانگەیەی خۆی دەربخات، زانستە فەلسەفییەکان دادەبەشێنێت بەسەر:

A) زانستە ماتماتیکییەکان

ئەم زانستانە ژمێرە و ئەندازە و ئەستێرەناسی لەخۆ دەگرن، کەواتە پرسە ئایینییەکان بابەتی ئەمان نین، بەڵکو خۆیان بەو پرسیارانەوە خەریک دەکەن کە شیاوی سەلماندنن، کە ئیدی هەر ئەوەندەی مرۆڤ لێیان تێگەیشت و ناسینی، ناتوانێت نکۆڵییان لێبکات. سەرەڕای ئەوە غەزالی لە ماتماتیکدا مەترسیی گەورە بۆ پرسی ئیمان دەبینێت: لەبەر ئەوەی ماتماتیک زانستەکی ئەکزاکتە (ب[illegible]هایی دروستە) و سەلماندنەکانی گومانهەڵنەگرن، ئەوا دەشێت موسڵمانان بە چەشنێک پێی هەشسام بن کە ئیدی فەیلسوفەکان بە مامۆستای خۆیان دابنێن، ئەوجا بەو تێڕوانینە بگەن کە "هەموو لکەکانی فەلسەفە هاوشێوەی ماتماتیک دروستن و خاوەنی هەمان ڕوونیی سەلماندنن، ئەوجا کاتێک دەبینن کە چۆن فەیلەسوفەکان

ئەدگارەکانی خودا ڕەتدەکەنەوە، ئیدی دەشێت بچنە سەر ڕێگەی ئەوان و ببن بە بێباوەڕ"؛ ئاخر گەر کەسێک تێڕوانینی فەیلەسوفەکان وەربگرێت، ئەوا دەشێت پاشان ببێژێت: "گەر ئایین ڕاست بایە، ئەوسا دەبوو فەیلەسوفەکان لەو ڕاستییەی ئایین ئاگادار بن، لەرەشەوە ئیدی بگات بەو تێڕوانینە کە ڕەتکردنەوەی ئایین ڕاستییە"(29). هەروەها کەسێکی بەم چەشنە، هاوشێوەی سوننەگەرایان لە ئاییندا، بە غەزالی "لاساییکەرەوەیە"، چونکە کوێرانە تێڕوانینەکانیان وەردەگرێت و ئەوە دەداتەوە کە ئەوان چەسپاندوویانە. بۆیە غەزالی گەق دەکات: مرۆڤ بەهۆی ماتماتیکەوە کە بناغەیەکی فەلسەفییە، خراپەی فەیلەسوفەکانی پێدەگات، بۆیە زۆر بەدەگمەن ڕوودەدات کە کەسێکی خۆخەریکردوو بە ماتماتیکەوە لە ئایین دوور نەکەوێتەوە و واز لە ئیمانداری نەهێنێت(30).

سەرباری ئەوە غەزالی ڕەتکردنەوەی ماتماتیک لەلایەن موسڵمانانی جاهیلەوە بە مەترسی دادەنێت. بۆ نموونە دەشێت ماتماتیک، وەک زانستێکی ئەکزاکت و بناغەیەکی فەلسەفە، لایەنگرێکی نەزانی ئیسلام بەو بڕوایە بگەیەنێت کە سەرفرازیی ئیسلام بەندە بە ڕەتکردنەوەی زانستەکانی فەلسەفەوە (31) کە ماتماتیکیش یەکێکیانە، کەواتە ئەو کەسە نکۆڵی لە تێکڕای ئەو زانستانە بکات، یان تەنانەت هەڵوەست لەدژی گۆزارەکانیان سەبارەت بە خۆرگیران و مانگگیران وەربگرێت، ئەویش چونکە گۆیا ئەو زانستانە پێچەوانەی یاسای سروشییانەی ئیسلامن. هەڵوەستی بەم چەشنە دەشێت شارەزایەکی ماتماتیک کە لە توانایدایە بەڵگەی ڕوون و ئاشکرا بۆ فێنۆمێنە ناوبراوەکانی خۆرگیران و مانگگیران و هتد بهێنێتەوە، بەو تێڕوانینە بگەیەنێت کە ئیسلام خۆی غەشیم دەکات، بەڵێ ئیسلام وەک غەشیم تەنانەت دەوێرێت نکۆڵی لە بەڵگە ئاپۆدیکتییەکان (زەروورییە لۆگیکییەکان) بکات، لەرەشەوە ئیدی ئەو کەسە هەندەی دی فەلسەفەی خۆشبوێت و هاوکات پتر کین لە ئیسلام هەڵبگرێت.

غەزالی لەم نێوانەدا هانا بۆ دەربڕینێکی محەمەد دەبات کە گۆتوویەتی: "خۆر و مانگ دوو دانەن لە هێماکانی ئەڵڵا. ئەوان نە بەهۆی مەرگ و نە بەهۆی زایینی مرۆڤەکەوە دەگیرێن. گەر ئەوە موئایەشەی ئەوە (= ئەو خۆرگیران و مانگگیرانە) بکەن، ئەوا پەلە بکەن بۆ ستایشی ئەڵڵا و نوێژکردن"(32). غەزالی لەم ڕوانگەیەی محەمەدەوە ژمارە (ئەڕیتمەتیک) وەردەگرێت کە زانستی ڕەوتی خۆر و مانگە و فەرمان دەکات لە

بەیەکگەیشتن و بەرانبەریان تێبگەین.

B) زانستە لۆگیکییەکان

لۆگیک ئەم لایەنانە لە خۆ دەگرێت: مەتەدەکانی بەڵگاندن و زانستی دەرئەنجامگیری (عیلم ئەلقیاس / سیلۆگیزم)، پێشداناوەکانی (پرێمیسەکانی) سەلماندن و شێوازی پێکهێنانیان، هەروەها مەرجەکانی پێناسەی دروست و شێوازی پێکهێنانی پێناسە. مرۆڤ دەتوانێت بە پێناسەکردن ئەزموونی مەئریفە بکات، یان سەلماندن دەرفەت بە ئەزموونکردنی بڕیارێک (حوکمێک) دەڕەخسێنێت. غەزالی لاریی لەمە نییە و لۆگیک وەک ئامرازێکی دروست و سەلمێنەری هزرین وەردەگرێت، سەرباری ئەوە گەر لۆگیک بەسەر سروشدا بەکارببرێت، ئەوا دەشێت لۆگیک بە توانستی سەلماندن و دروستیی دەرئەنجامگیرییەکانی موسڵمانێک بەرەو بێباوەڕی بەرێت، چونکە ئەوسا دەشێت ئەو کەسە لۆگیک بە زانستێکی تەواو هەنگێوەر دابنێت، لێرەشدا بە پشتیوانیی تێڕوانینی مولحیدەکان هەر باوەڕێکی ئایینی ڕەتبکاتەوە کە لۆگیکییانە نەسەلمێنرێت. لەم ڕوانگەیەوە لۆگیکیش بۆ غەزالی بێمەترسی نییە.

C) زانستە سروشتییەکان

بابەتانی زانستە سروشتییەکان بریتین لە: کایەی ئاسمان، ئەستێرە و تەنە ئاسمانییەکانی دیکە، چوار توخمەکەی ئەرد و ئاو، هەوا و ئاگر، هەروەها جەستە ئاوێتەکانی وەک ئاژەڵان و ڕووەک و مەتال، ئەوجا هۆی دۆخگۆڕی و تێکەڵبوونیان. بێگومان توێژینەوەکانی پزیشکانیش لە ئەرگانە سەرەکی و لاوەکییەکانی لەشی مرۆڤ، لە هۆکانی گۆڕانی ڕەوشی لەش، سەر بە کایەی زانستە سروشتییەکانن. بە دیدی غەزالی نابێت ئایین نکۆڵی لە زانستە سروشتییەکان بکات، چونکە مەرجی ئایین نین، وەلێ سەرباری ئەوە پرنسیپێک بە سەرجەم موسڵمانان دەچەسپێنێت: "سروشت لەژێر ڕکێفی خودای مەزندایە. سروشت سەربەخۆ کارا نابێت، بەڵکو لە خزمەتی ئافرێنەریدایە. خۆر و مانگ، ئەستێرەکان و توخمەکان لەژێر ڕکێفی ئەودان. هیچ کامیان سەربەخۆ کرا نابێت"(33). ئەو هەر لەم ڕوانگەیەوە هەڵوێست لەدژی پەیوەندیی هۆئەنجامی (کاوساڵێتی) وەردەگرێت: هیچ بناغەیەک لەگۆڕێ نییە بۆ ئەوەی لە نێوان شتێکی وەک هۆ و شتێکی دیکەی وەک ئەنجام دانراودا پەیوەندییەک هەبێت. کەواتە بە دیدی غەزالی دەشێت ئەنجامێک بەبێ هیچ هۆیەک بێتە ئاراوە. لێرەدا خودا خۆی ڕاستەوخۆ یان بە یاریدەی مەلایکەکانی ئەو ئەنجامە دەخاتەوە. گەر پارچەیەک خوری بخرێتە نێو

ئاگرەوە، ناتوانین ئاگرەکە وەک هەی سووتان وەربگرین، بەڵکو خودا تاکە هۆزی بزوێنەری گۆڕانکاریی نێو خورییەکەیە (شێوەکەی، ڕەنگەکەی).

D) مێتافیزیک

لێرەدا دەگەین بە کێشە و خەمی بنەڕەتییانەی غەزالی. ئەو باوەڕە دەکات بەسەرهووچوونەکانی فەیلەسوفان لە مێتافیزیکدان. فەیلەسوفانی ئیسلامی هەر پێشمەرجەکی بەڵگە لۆگیکییەکان لە مێتافیزیکدا ئاوەڵا دەکەن، سەرباری ئەوە دروست بە بابەتەکانیان ناگونجێن، بۆیە ناکۆکییەکانی نێوانیان پەرەدەسەنن و لەوەشەوە سەرلەشێوان دەهێننە نێو خەڵکەوە. غەزالی، پێش نووسینی "ڕزگارکەر لە چەوتی"، لە "تەهافوت ئەلفەلاسیفە"دا ("دژبەژییەکانی / نەسازییە هزرییەکانی فەیلەسوفان") دەبێژێت، فەیلەسوفەکان لە بیست پرسیاردا بەسەرهووداچوون: ئەوان لە سێ پرسیاریاندا بێباوەڕن، وەلێ گەرچی لە حەقدەکەی دیکەدا ئەوها نین، سەرباری ئەوە تێیاندا خەریکی نوێکاریی زەندیقیانە بوون. بە ئەم کێشەیەی مێتافیزیک لای غەزالی سێ تیۆرییەکەی یەکەم بەواتان کە ئەو بە بێباوەڕییان دادەنێت، چونکە دژبەری بنەماکانی ئیسلامن: 1) لەشەکان هەڵناستنەوە (زیندوو نابنەوە)، بەڵکو تەنیا دەروونە پێتییەکان پاداشت دەدرێنەوە یان سزا دەدرێن. لەم ڕوانگەیەوە پاداشت و سزا ڕەوشی هەشەکین نەک لەشەکی. بێگومان فەیلەسوفەکان ناڕەوا نین کاتێک جەخت لە پاداشت و سزادانی هەشەکی دەکەن، چونکە پاداشت یان سزای بەو چەشنە لە سروشدا هاتووە، وەلێ نکۆڵیکردنی ئەوان لە پاداشت و سزای لەشەکی لادانە لە سروشی ئیسلامی و هاوکات بێباوەڕییە؛ 2) فەیلەسوفەکان دەبێژن: خودا تەنیا یونیڤێرسالیا (گشتەتی) دەناسێت نەک سینگولاریا (شتە تاک یان تایبەتەکان). ئەمە بە دیدی غەزالی بێباوەڕییە، چونکە خودا "تەنانەت ئاگای لە گەردیلەچکەیەکە چ لەسەر زەمین و چ لە ئاسمان"؛ 3) لە کۆتاییدا ئەوان دەبێژن (ئەمیان پێدەچێت ستەمترین بێباوەڕیی فەیلەسوفەکان بێت، چونکە هەبوونی ئەڵڵای ئیسلام دەگرێتەوە): "جیهان ئەزەلییە، نە سەرەتا و نە کۆتایی هەیە"، کەواتە نەئافرێنراوە، ئەمەش نکۆڵیکردنە لە یەکەمین کۆڵەکەی ئیسلام کە خودایەکی قادیر بە ئافرێنەری جیهان دادەنێت (34).

E) زانستە ڕامیارییەکان

لەبەر ئەوەی زانستە ڕامیارییەکان بە پرسەکانی ئەمدنیا و دەسەڵاتی جیهانییەوە خەریکن، هاوکات لەم خەریکبوونەیاندا نووسراوە

خوداییەکان کە وەک سروش بە پێغەمبەران نێرراون، یان گۆتەکانی دانایانی پێش پێغەمبەران، وەک بنەڕەت دادەنێن، ئەوا ئەم زانستانە هیچ مەترسییەکیان بۆ موسڵمانان نییە.

F) زانستە ئێتیکییەکان

ئێتیکناسان ڕوو دەکەنە کاتەگۆری و مۆرکەکانی دەروون، لێرەشدا دەپرسن کە داخۆ چۆن مامەڵەیان لەتەکدا بکرێت. ئەمان بەهۆی هزرینەوە لە ڕەفتاری مرۆڤان واتای ئێتیکیان بۆ خویا بووە، بەدووی ئەوەدا پرسیویانە کە داخۆ چۆن مرۆڤان سەروەری بەسەر دەروونیاندا بەدیبهێنن. ئەوجا لەبەر ئەوەی ئێتیکناسان لەکۆڵینەوەکانی پیاوانی بەئیمان وەک بنەڕەت دادەنێن، لێرەشەوە پرسەکانی دەروون و سەروەربوون بەسەریدا دەبن بە بابەتی پێوەخەریکبوون، ئەوا گەرەکە ڕێ بە زانستەکەیان بدرێت.

4. ڕێگەی سۆفییەکان

ئێمە ئێستا لای ئەو ڕێبازەین کە غەزالی لە پێناویدا گومانی مێتۆدیی بەگەڕخستووە. ئاخر کاتێک ئەو دەست بە نووسینی “ڕزگارکەر لە چەوتی” دەکات، پێشتر بڕیاری بە ئەو ڕێگەیە داوە.

غەزالی دوای خەریکبوونی بە زانستەکان و ئاڕاستە جیاوازەکانی فەلسەفەوە ڕوو دەکاتە ڕێبازی سۆفی، لێرەشدا دەبینێت کە تەنیا “لای سۆفییەکان (…) پێکەوەگرێدانی تیۆری و پراکسیس” لەگەڵەیە: ئەوان تێدەکۆشن “ئاستەنگەکان لە بەردەم ئەو ئەزموونانەدا کە دەروون دەیانکات” لابەرن، هەروەها “بەسەر خواستە گەندە و ئەدگارە بەدەکانی” دەرووندا زاڵ ببن تاکو ئیدی “دڵ لە هەموو شتێک جگە لە خودا بەربدەن و بەردەوام بە پاڕانەوە لە خودا بیڕازێننەوە”(35).

کێشەی غەزالی خودناسینە وەک هەوڵێکی سۆبژێکتیڤیانەی مەئریفی، لێرەشدا ئەوە “دڵ”ە کە هزرڤان بە مەئریفەی خودا دەگەیەنێت. لێرەدا دەکەوینە بەردەم دوالیزمی غەزالی:

“گەر دەتەوێت خۆت بناسیت، ئەوا بزانە کە تۆ لە دوو شت دروستکراویت. یەکێکیان بریتییە لەو قاوغە / بەرگە دەرەکییە کە ناودەنرێت لەش و دەتوانیت بە چاوی دەرەکی بیبینیت؛ ئەویدیکەیان ئەو ناخەیە کە جارێک ناودەنرێت دەروون، جارێکی دی هۆش، جارێکی دیکەش دڵ و تەنیا بە چاوی هۆشەکی دەناسرێت. ناخەکەتی کرۆکی (واتا هەقیقەتی – ن) ڕاستینەی تۆیە، هەموو ئەوانەی دی پاشەواری ئەون، سوپا و خزمەتکاری ئەون. ئەمە

ناوی دەنێین دڵ. کەواتە بزانە، کاتێک ئێمە لە دڵ دەدوێین، مەبەستمان لە کرۆکی ڕاستینەی مرۆڤە کە ناودەنرێت هەش یان دەروون، نەک ئەو پارچە گۆشتە کە دەکەوێتە لای چەپی سنگەوە. (…) مرۆڤ هەرچییەک بەم چاوە ببینێت، سەر بەم جیهانەیە، جیهانی دیتەنی، وەلێ دڵی ڕاستینەی مرۆڤ هینی ئەم جیهانە نییە. (…) مەئریفەی خودا و نەزەری جوانییەکەی سەر بە هەقیقەتی ئەون (…)"(36).

ئەو هەروەها دەنووسێت:

"بزانە کە خودمەئریفە کلیلی مەئریفەی خودایە (…)، هیچ شتێک هێندەی خودت لە تۆ نزیک نییە. ئەوجا گەر تۆ خودت ناناسیت، ئیدی چۆن دەتەوێت شتانی دی بناسیت؟ گەر ببێژیت: من خۆم دەناسم، ئەوا سەهوویت، چونکە ئەم مەئریفەیە لەبار نییە بە مەئریفەی خودا. ئاژەڵانیش هەر ئەوەندە لەبارەی خۆیان دەزانن وەک تۆ لەبارەی خۆت. (…) بۆیە تۆ گەرەکە تێبکۆشیت تا بگەیت بە مەئریفەی کرۆکی (هەقیقەتی) ڕاستینەی خۆت"(37). تەنیا دوای ناسینی خودێتی دەرفەت بە مەئریفەی خودا و هەروەها بەرهەمەکانی خودایەتی دەڕەخسێت. غەزالی ئەمە ناودەنێت بەختەوەری: بەختەوەریی مرۆڤ لە مەئریفەی خودادایە. دڵ بەڕێی بەرهەمەکانی خوداوە بە مەئریفەی خودا دەگات.

کەواتە لای غەزالی لەش و هەشی مرۆڤ تایبەتمەندیی خۆیان هەیە: لەش زەمینییە، سەر بە جیهانی نزمە، وەلێ هەش سەر بە جیهانی باڵایە و خودایییە. ئاوەڵاکردنی هەشەکێتی گەرەکە فرمان و ئامانجی مرۆڤ بێت، ئەوە بێگومان لە پێناوی کامیلکردنی کرۆکی (هەقیقەتی) خۆیدا، کامیلێتیی کرۆکیش دەتگەیێ گەر مرۆڤ بە مەئریفەی خودا بگات کە باڵاترین پلەی مەئریفەیە. لەم ڕوانگەیەوە مرۆڤ بەدیدی غەزالی لە توانایدایە بگات بە مەئریفەی ڕەهایەتی (ئەلموتڵەق). وەلێ پێش ئەوەی ڕێگەی مەئریفەی سۆفییانە لای غەزالی پێشان بدەین، گەرەکە بڕوانین چۆن ئەو توانستەکانی مرۆڤ لە یەکدی جیادەکاتەوە، تاکو ئیدی نزیکتر ئەو توانستە مرۆڤییە بناسین کە کەسی خوازیاری خۆکامیلکردن بە ئامانج دەگەیەنێت.

وەک لە سەرەوە بینیمان، دڵ لای غەزالی دوو واتای هەیە: دڵی لەشەکی لە سنگدا، هەروەها دڵ وەک سینۆنیومی هەش یان دەروون. دڵ لەم واتایەدا بریتییە لە "گەوهەری ناسکی هەشەکی" (لەتیفەتون ڕاببانییەتون ڕووحانییە) کە کرۆکی مرۆڤە (حەقیقەت ئەلئینسانە) و دەتوانێت دەرکی شتە دەر-

جیهانییەکان (ترانسسێندێنتەکان) بکات. دڵی هۆشەکی توانستێکی ئینتوئیتیقی (ح□د□سیانەی) مرۆڤە و لە سەنتەری ئەودایە (38). دڵ وەک گەوهەری ناسکی هۆشەکی کە سینۆنیومی دەروونە، جیاوازە لە واتایەکی دیکەی دەروون وەک توانستی تووشەبوون (ئەلغەزەب) یان توانستی حەز (ئەلشەهوە). ئەمیان خوازیاری ئەو شتانەیە کە شایانی سەرزەنشتکردنن، بۆیە مرۆڤ دەبێت بچێتە شەڕەوە لەدژی. ئاخر مرۆڤ تەنیا بە یاریدەی دەروون وەک گەوهەری ناسکی هۆشەکی دەتوانێت خودا و شتانی دیکەی دەر-جیهانی بناسێت.

ئێمە هەروەها بینیمان کە غەزالی هەموو توانستەکانی دیکەی ناخەکێتی بە پاشەواری، بە سوپا و خزمەتکاری گەوهەری ناسکی هۆشەکی دادەنێت. ئەمە ئاوەزیش (عەقل) دەگرێتەوە کە بە هەمان شێوە لای ئەو دوو واتای هەیە: ئاوەز توانستی زانینە ل□ بارەی سروشتی ڕاستینەی شتەکان، وەلێ ئاوەز هەروەها توانستی مەئریفەی ئاپریۆرییە (پێش-ئەزموونییە) و ئەمیش سەرلەنوێ هاوواتایە بە دڵی ناسکی هۆشەکی (39).

کەواته هەر یەکەی دڵ و دەروون و ئاوەز دوو واتای هەیە. یەکێکیان پەیوەندە بە زانینی کردەکێتییەوە، ئەویدی هاوواتایە بە دڵی ناسکی هۆشەکی و توانستێکی ئاپریۆرییە.

ئاشکرایە دەبێت ڕێگەی ڕووەو مەئریفەی خودا لە جیهانی کردەکییەوە بگیرێتە بەر. غەزالی جیهانی ژیان و کارکردن ناو دەنێت "کایەی هەڵبژاردنی ئازاد"(40). مر□ق خ□ی لەم جیهانەدا پێدەگەیەنێت، دەرخستەکانی دەچێژێت، بۆ گەیشتن بە پێگە و ناوبانگ تێدەکۆشێت (بۆ نموونە دەبێت بە مامۆستای فەلسەفە)، وەلێ پاشان پشتی تێدەکات. لێرەدا جێی سەرنجە کە غەزالی وەک وروژێنی بڕیاردان بۆ ڕێگەی سۆفی، کەواته دەرچوون لە سوننەگەری (تەقلید)، ئەزموونی بێدادییەکانی نێو جیهان و بەو ڕێیەشەوە گەیشتن بە ناکامیی دەروونی وەک دەرچە دانانێت، کە ئیدی مر□ق ل□م ڕەوشە ئەزموونکراوانەوە بۆ خودناسین تێبکۆشێت (کەواته نەک ئەزموونە نێوجیهانییەکەی خودی غەزالی!)، بە پێچەوانەوە "مامۆستا" غەزالی چەند مۆرکێکی کەسێتی بۆ چوونە سەر ڕێی سۆفی دەچەسپێنێت: ئینتەنسیۆن (نییەت)، نیازی پەتی (ئیخڵاس)، ڕاستگۆیی (سیدق). ئەو لە "ئەربابی ئ□لقولوب" (پیاوانی هۆشەکێتی) دەدوێت کە جیاوازن لە کەسانی "ڕییا"، واتا کەسانی تووشهاتوو بە دەردی رواڵەتگەری کە ئایین یان شێخایەتی وەک دەستوێژی گوزەران و پرێستیژی سۆسیال وەردەگرن، یان تەنانەت

دەست بە گیرفانی هەژاراندا دەکەن. نەخێر، مرۆڤ دەبێت خۆی تێبکۆشێت دەروونی لە ئەدگارە نالەبارەکانی بەربدات، لەرێشدا پراکسیس لەچاو تیۆریدا سەنگێکی تایبەتیی هەیە: “تیۆری دەتوانێت پێناسەی لەشساغی بکات و هۆ و مەرجەکانی بناسێت، وەلێ ئەمە جیاوازە لە ئەزموونکردنی لەشساغیمان”؛ بە هەمان شێوە مەئریفەی کرۆکی ئاسکێز (زوهد) و هۆ و مەرجەکانی زوهد مەسەلەیەکە، وەلێ زاهیدبوونی کەسێکی و وازهێنان لە جیهان بە دەرخستەکانییەوە کە هەست و سۆز دەبزوێنن، مەسەلەیەکی دیکەیە. لەم ڕوانگەیەوە سۆفییەکان (بێگومان سۆفییەکانی غەزالی نەک شارلاتانەکان) پیاوانی موئایەشەکردن نەک ئاخافتنی ڕووت(41). تەنیا ئەم جۆرەی موئایەشەکردن مرۆڤ دەگەیەنێت بە مەئریفەی خودا و پێغەمبەرایەتی و ڕۆژی قیامەت، کە سێ بنەمای ئیمانن و مرۆڤ نەک بە تیۆری و ڕاڤە سوننەتییەکان، بەڵکو ئەو “خۆ”ی بە موئایەشەی “خۆیی” بەدیان دەهێنێت.

چۆن غەزالی لە دەستپێکی گومانی مەتۆدیدا دەرکەوەرەکانی مرۆڤی خستە ژێر پرسیارەوە، بە هەمان شێوە دەرکەوەرەکان لە دەستپێکی پرۆسەی مەئریفەی سۆفیدا سەرلەنوێ وەک بنەڕەت دادەنێتەوە. ئەمە یەکەم پلەی مەئریفەیە: مرۆڤ بە دەرکەوەرەکان ئەزموونی جیهان دەکات. هەر جۆرێکی دەرککردن تایبەتە بە پشکنینی جۆری شتە هەبووەکانی جیهان: دەرکەوەری گرتن (دەست) زۆر ئەدگاری شتە هەبووەکان بە مرۆڤ دەگەیەنێت، وەک گەرمی، ساردی، وشکی، ناسکی، زبری و هتد؛ دەرکەوەری بینین (چاو) ڕەنگ و شێوەکانی پێدەگەیەنێت؛ دەرکەوەری بیستن (گوێ) دەنگ و مەلۆدی پێدەگەیەنێت؛ بە دەرکەوەری بۆن (لووت) بۆنی جیاوازی شتەکان دەکات؛ بە دەرکەوەری چێژتن (زمان) دەرکی هەر چێژێکی تایبەتی شتەکان دەکات. ئەوجا لە دووەم پلەی مەئریفەدا پێشبینییەکان کارایی وەردەگرن و شتە دەرککراوەکان دەهێنەوە تاکو لەکاتی پێویستدا بیانخەنە بەردەم زەین. غەزالی ئەم پلەیەی مەئریفە هەروەها ناودەنێت توانستی جیاوازیکردن (قووەت ئەلتەمیز)(42). لە سێیەم پلەدا کارایی ئاوەز (عەقل) دێتە نێوانەوە؛ ئێستا هەندێک کاتەگۆری پێویست دەبن کە لە پلەکانی سەرەتای مەئریفەدا نەبوون، کاتەگۆرییەکانیش تەواو ڕاسیۆنالن، بە نموونە کاتەگۆرییەکانی زەرووری، شیمانە و ناشیمانە. ئاوەز تایبەتە بە مەئریفەی زەروورییە ڕاسیۆنال و سەرەکییەکان (ئەلئەووەللییات)، بۆیە هەروەها دەشێت بە جۆرێک لە

پەرسێپسیۆنی / دەرککردنی ناخەکی (ئیستیبساتە) دابنرێت(43).
لە پلەی چوارەمدا دەگەین بە توانستی هزرین (قووەت ئەلتەفەککور) کە دەشێت بە کارایییەکی باڵای زەین دابنرێت، چونکە مەئریفەی ڕاسیۆنالەکان وەردەگرێت و لە نێوانیاندا پەیوەندی و تەریب دەسازێنێت. توانستی هزرین تایبەتە بە سازاندنی بڕیار و دەرئەنجامگیری (قیاس) (44). هزرین کە پەرچاندنە بەرەو ڕاستی لە خۆدا، دەکەوێتە سەرووی ئاوەزەوە. لەم ڕوانگەیەوە لای غەزالی دەروونی ڕاسیۆنال و دەروونی هزریو جیاوازن لە یەکدی. توانستی هزرین لای ئەو "ئۆپەراسیۆنێکی زۆر ئاڵۆزتری هۆشەکییە"(45):
"لەوبەر ئاوەزەوە پلەیەکی دیکە هەیە کە تێیدا چاوەکی دیکە دەکرێتەوە و مرۆڤ بەم چاوە لە شاراوە و لەوەش دەڕوانێت کە لە ئایندەدا ڕوودەدات (...)؛ ئاوەز، هاوشێوەی توانستی جیاوازیکردن (قووەت ئەلتەمییز)، لەمانە بەدەرە"(46).
ئەم پلەیە بریتییە لە "ئینتوئیسیۆن"ی (نەزەری) هۆشەکی و لە دەدایە، وەلێ غەزالی ناتوانێت بەتەواوی دیاریی بکات، بۆیە چەند ناوەکی لێدەنێت: "چێژتن" (زەوق / schmecken)، "کەشفی عیرفانی" یان "ئیلهامی عیرفانی". ئەم توانستەی مەئریفە کە غەزالی لەوبەر ئاوەزەوە دایدەنێت و باڵاترین پلەی پێدەدات، بە ئەو خۆی "سەرچاوەی هەموو پلەکانی دیکەی مەئریفەیە، هەروەها ئەو ئەرگانەیە کە توانای بە مەئریفەی باڵاترین هەیە وەک مەئریفەی خود و خودا".(47) کەواتە موئایەشەکە لە ڕوانگەی غەزالییەوە تەنیا سەبژەکتیڤی نییە، بەڵکو هەروەها ئەبژەکتیڤییە: ئەوەش ئاشکرا دەکات کە شاراوەیە، هەروەها موئایەشەی بەرهەمی لەگەڵدابووی خودایی دەکات: گەردوون.
ئامانجی غەزالی گەیشتنە بە "جەختی" (یەقین)، کەواتە ئەو گومان ناکات لە پێناوی گوماندا - ئەو گومانگەرا (سکەپسیست) نییە. ئەو جەختییەی ئەوەی دەوێت. غەزالی بە ئەم ڕێگەی مەئریفییەی سۆفی و پراکسیسی سۆفیانە نموونەی محەمەدی پێغەمبەری دەهێنێتەوە کە دەڕۆیشت "بە کێوی حەررا، لەوێ بەتەنیا بوو لە تەک ئەڵڵاکەیدا و دەپاڕایەوە، کە ئیدی ئارەبەکان گوتیان: محەمەد سۆزمەندانە ئەڵڵای خۆی خۆش دەوێت"(48). بێگومان ڕێگەی هزرین و ڕامانی سۆفیانە پرۆسەی بوون بە پێغەمبەر نییە (یان ئایا ناشێت ئەوە بێت؟!). ئاخر کاتێک گریمانە دەکرێت کە لە پێغەمبەرێتیدا ڕاستی لە دەرەوە، بەڕێی سروشەوە، وەک پەیام بە مرۆڤ دێت / دەنێررێت، ئەوا گریمانەکە هاوکات مەبەستی ئەو پەیامەشی لە خۆ گرتووە،

واتا ڕاگەیاندنی ڕاستییەکە بە کەسانی دی — لایەنی کەم لە فۆرمی هەڵبەستدا (شیعردا). بە دیدی غەزالی تەنیا پێغەمبەر(ەک) دەتوانێت باڵاترین پلەی هەڵچوونی هەبێت کە ئیدی بەبێ تەقەلادان و تەنیا بەڕێی سروشی خوداییەوە “زۆرینەی هەرە زۆری ڕاستییەکان” بۆی بەیان دەبن (نەک تێکڕای ڕاستییەکان)، لەڕەشدا ئاشکرایە کە پێغەمبەری موسڵمانان “خاتەمولئەنبیائە”، ئەمەش بەواتای، ئیستا کۆتایی هێنراوە بە پرۆسەی ناردنی سروش. کەواتە ئایا ئەمڕۆیە هەی سەرەکی کە بۆچی سۆفی ناوێرێت / ناتوانێت ڕایبگەیەنێت گۆیا بووە بە “پێغەمبەر” یان دەیشارێتەوە و ئەو نهێنییە تەنیا بە لایەنگرانی نزیکی ڕادەگەیەنێت؟ بە هەر حاڵ، کاتێک پێغەمبەر(ەک) دەتوانێت ڕاستییە بە هاتووەکان لایەنی کەم لە فۆرمی هەڵبەستدا بداتەوە، ئەوا غەزالی جەخت دەکات، سۆفی ناتوانێت دوایەمین ئەزموونەکانی خۆی دەربببڕێت، چونکە ئەم پلەیە “بە وشە وەسف ناکرێت”، یان چونکە “هیچ کەس ناتوانێت بە وشە دەریببڕێت، گەر ئەوەش بکات، دەربڕینەکەی هەڵەی تێدەکەوێت.”(49) لەم ڕوانگەیەوە غەزالی دەیەوێت تەنیا ببێژێت، کە لە نەزەری ڕاستەوخۆی ئینتوئیتیڤدا (چێژتنی عیرفانیدا) شتەکان وەک ئۆبژەکتیڤی بۆ کەسی نەزەرکردوو بەیان دەبن بەبێ ئەوەی بتوانێت دەریان ببڕێت.

چێژتنی عیرفانی بەواتای فەنابوون / نەمان (Entwerden) کە ترۆپکی ڕێگەی هەڵچوونی سۆفییە. حاڵلەهاتن ئاڕاستەیەکی ڕووەو یەکانەی بوون وەرگرتووە، واتا ڕەوشێکی ئەوتۆ کە (بە دیدی عارفەکان بەگشتی) جارێ کرۆکی مرۆڤ لە بنەڕەتی خودایی جیانەبێتەوە. کەواتە سۆفی بە نەهێشتنی جووتەنەتیی سۆبژەکت و ئۆبژەکت، من و جیهان، دەگەڕێتەوە بۆ سەرچاوە. ئێستا ئیدی کەسی هەڵچوو، گەڕاوە بۆ سەرچاوە، بۆ ئاگایی خودا دەتەنرێت و هاوکات گەرەگە لەم ڕەوشەیدا لای خودا بمێنێتەوە (بەقاء). ئەمە، فەنابوون، هەروەها ناودەنرێت مەرگ، بێگومان مەرگی عیرفانی پێش مەرگی سروشتی. لەم جۆرەی موئایەشەدا “مرۆڤ بەگوێرەی من-ە ئەمپیرییەکەی فەنا دەبێت و بەردەوامی بە لەڕەبوون دەدات لە چۆنێتیی ناخەکییانەی سەرچاوەییدا کە بە سۆفییەکان هاوواتایە بە بنەڕەتی خودایی”(50)، بە شێوەیەکی دی ببێژین، ئەوان دەیانەوێت “موئایەشەی ناخەکییانەی یەکانەی کردەکێتیی خودا”(51) بکەن و هاوکات بەردەوام لای ئەو بمێننەوە.

کەواتە لای غەزالی مرۆڤ بە فەنابوون ئەزموونی ئازادبوونی

خۆی لە جیهان دەکات. لەم جێیەدا گەڕەکە چەند پلەیەک بەرەو پاش بگەڕێینەوە: ئاوەز کە جیاوازە لە زەینی ڕاسیۆنال، توانستە بە ناسینی پەیوەندیی گشتگیر کە لەوەی دەتوانێت خەریکی دەرئەنجامگیریی دروست بێت. لێرەدا "من" هیچ ڕۆڵێک ناگێڕێت، چونکە "من"، بەگوێرەی هزرینی عیرفانی، لە مەئریفەکانییەوە هەردەم دەرئەنجامگیریی خۆگەرا / منگەرا (بۆ نموونە قازانجی ماددی) ئەنجام دەدات و دەشێت زیان بە کەسان و هەروەها بە خۆی بگەیەنێت. بە پێچەوانەوە ئاوەز هەردەم دەیەوێت دروست بڕیار بدات، بۆیە بەرپرسیاری لە ئەستۆ دەگرێت. وەلێ سەرباری ئەو ئەدگارە کرۆکییەی ئاوەز تەنیا ئینتێنسیۆن (نەزەری ڕوون و ئاشکرای هەشەکی) مرۆڤ و خودا بەیەک دەگەیەنێت. لێرە ئاوەز هیچ ڕۆڵێک ناگێڕێت، بەڵکو ئێستا لە نەزەری ڕوون و ئاشکرادا، لە چێژتنی عیرفانیدا، خودا بە ڕووناکی (نوور) خۆی بە مرۆڤ ڕادەگەیەنێت. نوور وەک پزیسکی خودایی دیار دەدات و "وەک فەنابوونی ڕوانەر بە نەو لەڕوانراو" دەپەخشێت؛ عەبدولقادر ئەلگیلانی (1166 مردووە) ئەم ڕوانینە ڕاستەوخۆیە "لە شکۆی خودا بەراورد دەکات بە ڕوانین لە خۆر، کە تێیدا کەسی عارف بەهۆی بریسکەی تیشکی دروشاوەوە نە خۆی و نە شتەکی دیکە دەبینێت. چەند زۆر ئەو لە خۆر نزیک بکەوێتەوە، ئەوەندەش زۆرتر بەشەوارە دەخرێت تا دەگات بەو پنتە کە ئەو لە خۆر جیانابێتەوە."(52). ئیدی کەس، دوای مەرگی عیرفانی پێش مەرگی سروشتی، بە ئەزموونکردنی یەکانەی بنەڕەتی، خودا لەنێو هەر شتەکی جیهاندا دەبینێت. سۆفی بە غەزالی کەسێتییەکی نوێیە کە دەی لە سەرجەم پەیوەندییەکانی بە جیهانەوە بەردراوە و تەنیا بە ستایشی خوداکەی درێژە بە ژیان دەدات.

سێ) واتای ئەمڕۆی غەزالی

ئەمڕۆ، لە سەردەمی تەنگژەی قووڵی ئیسلامدا چ وەک ئایین و چ وەک کولتوور، لە خۆرئاوا توێژینەوەکان لەبارەی غەزالی بەتایبەتی و سۆفیزم بەگشتی بەئەندازە پەرەیان سەندووە.
عەبدولسەمەد عەبدولحەمید ئەلشازلی کە لەپاڵ "ڕزگارکەر لە چەوتی"دا "میشکات ئەلئەنوار"ی غەزالیی بە ئەڵمانی وەرگێڕاوە، وایدادەنێت کە نووسینی ناوبراو لەنێو کۆبەرهەمی غەزالیدا پێگەیەکی تایبەتی هەیە، چونکە "نووسەرەکەی سەبارەت بە ژیانی خۆی

و گۆڕانی هەشەکییانەی دەدوێت، یان لەبارەی پەیوەندییەکەی بە خوداوە و چۆن ئەو بە ئیمانی پتەوی خۆی گەیشتووە، هەروەها لەبارەی پەیوەندییە ڕەخنەییەکەی بە مەدرەسە ناسراوە ئیسلامییەکانەوە، بۆیە بەرهەمێکی سەرەکییە، بە پێچەوانەشەوە سەرجەم بەرهەمەکانی دیکەی لەنێو کۆ بەرهەمی ئەودا تەنیا لاوەکین (53).
د. ب. مەکدۆنالد لە بەراوردکردنی غەزالیدا بە ئەلئەشعەری دەبێژێت، کە "ئەلئەشعەری بە سەلماندنی لۆگیکیانە بەرگری لە ئەقیدەگەری دەکات، وەلێ ئەلغەزالی بناغەی سەرجەم جەختیی ئایینی دەگۆڕێنێتەوە بۆ موئایەشە لە ئێکستازدا"(54)، لێرەشدا گەرەکە لە ئێکستاز لای غەزالی وەک لەسەر-خۆ-نەمان، وەک تێپەڕینی حاڵەهاتوو لە سنوورەکانی من-ی ئەمپیری بۆ نێو کایەی ترانسسەندەنت، تێبگەین.
وەلێ گەرەکە زۆر تایبەت جەخت لە واتای غەزالی بکەین وەک ئاڕاستەیەکی توێژینەوە لە تێکست کە ئەرگومێنتی ئاوەز بەهەند وەردەگرێت، بەمەش ئەو جیاوازە لە دانەوەی وشەیی قورئان و حەدیس کە ئەقیدەگەرایان یان وشەگەرایان (ی سەلەفی) پەیڕەویی دەکەن تاکو ڕێ لە گۆڕانی پەیوەندییە سەروەرەکانی هەنووکە بگرن و بەوەش دەسەڵاتیان بپارێزن. بە دیدی غەزالی هەر ئەرگومێنتێکی ئاوەز "ئێڤیدێنت" بێت (ڕوون و ئاشکرا شیاوی لێتێگەیشتن بێت) و بەو هەیەشەوە "گومانی لێنەکرێت"، ڕەوایەتی بە دەرئەنجامگیری دەدات و ناشێت ئەرگومێنتەکان "هاوشێوەی سروشی خودایی، (...) بە هەڵە دابنرێن"، وەلێ گەر پرسگەلی نوێ هاتنە ئاراوە و پەیوەند پێیانەوە ئەرگومێنت و سروش "دژبەژیی یەکدی بکەن، ئەوسا دەبێت قورئان لە واتای خوازەییدا ڕاڤە بکرێت و لە پەناوی ڕاستییەکی قووڵتردا سیمبۆلییانە بخوێنرێتەوە"(55).
لە لایەکی دیکەوە لەبەر ئەوەی غەزالی "هیوای بە خۆڕاسێکی دەرەکی"(56) هەبوو، ئەوا پەلهاویشتنەکانی فەلسەفەی لەوەدا بە مەترسی دادەنا کە بنەڕەتەکانی ئایینی ئەویان بریندار دەکرد و سێ پرسیان دەگرتەوە: ئافراندنی خودایی، سروش و ژیانی پاش مەرگ. ئەو لەم ڕوانگەیەوە "دوژمنی فەلسەفە" نەبوو وەک سەرجەم. ئیسلامناس فڕانک گریفل لە زانستگەی یێڵ دەبێژێت: "هەرگیز غەزالی سەرجەمییانە حوکمی بەسەر فەلسەفەدا نەداوە یان ڕەتی نەکردۆتەوە، بە پێچەوانەوە ئەو و کەسانی دیکە فێرکاری فەلسەفە بوون و بەمەش بناغەی ترادیسیۆنی ئەڕیستۆتەلییان لە کەلامی ئەشعەریدا (ئەمە مەدرەسەی سەروەری تیۆلۆگییە لە ئیسلامدا) ڕشت. سەرەتا کارەکانی غەزالی دەرفەتیان ڕەخساند کە بشێت فەلسەفە بەڕێی کەلامی ئەشعەرییەوە بکرێت بە پێکهاتەی هزرینی خۆیی"(57).
بێگومان غەزالی سەر بە دابی هزرینی ئەمەیە. لێرەدا ئەو پرسیارە

لە بەردەمماندا زیندب□تەوە کە داخۆ چۆن ئێمە واتای ئەو بۆ ئەمڕۆ بنرخێنین. تێڕوانینە دیارهێنراوەکانی سەرەوە لەبارەی واتای ئەو وەک ڕێبەرێکی هۆشەکیانەی سۆفیزم و فەیلەسوفێکی بەواتای نێو مێژووی فەلسەفەی ئیسلامی، ل□ نێو جیهانی ئیسلامیشدا لەگۆڕێن و کارکردن لە هزری ئەودا هەر بەردەوامە، جا گەرچی لەوێ زۆر سوننەگەرایانە. وەلێ غەزالی بە دیدی ئێمە لە ڕووی پرسیاری مێتۆدەوە گرنگە، لێرەشدا لەبەر ئەوەی گومانی مێتۆدی لای ئەو لە ئامانجی هزرینی ئەو خۆی جیانابن□ت□وە، ئەوا هاوکات ناچار دەبین "ڕەخن□یانە" ڕەچاوی ئاڕاستە هۆشەکی-سۆفیستییەکەی بکەین. کەواتە خەریکبوونمان بە ئەوەوە بەم چەشنە دەبێت: "لەتەک" غەزالیدا "لەدژی" غەزالی.

ئێمە دەتوانین "لەتەک" غەزالیدا ببێژین: گومانی مێتۆدی پێشانمان دەدات کە سوننەگەری تەنیا دانەوەی ڕێکخراو یان ڕێکنەخراوی (هەڵڕێژراوی) ئەو نێوەرۆکانە دەهێنێت کە پێشتر ئۆبژێکتیڤیانە چەسپێنراون: دانەوەی تێڕوانینە هزرییەکان، ئاڕاستە ئەدەبی و هونەرییەکان، هەروەها ب□ر□مهێنانەوەی جۆری کردار و ڕەفتاری نەوەکانی ڕابوردوو: باوکان، م□لاکان، مامۆستایان، لە هەمووشیان ستەمتر: بانگخوازانی وشەگەرا یان شت-پەرست، وەلێ هەروەها ب□ر□مهێنانەوەی نووسەر و هونەرمەند و ئەکادیمییە قەدیمییەکان کە بەتایبەتی پەیوەندیی پێشوێنە-دەروێنە (لاساییکردنەوەی ئۆریجیناڵ) وەک بنەڕەتی هزرین و کارکردنی زانستی، ئەدەبی یان هونەری دادەنێن. گەر بۆ ئەم پەیوەندییەی ئێرە تەنیا ئەو ڕەوشانە وەربگرین کە ئەمڕۆ بوون بە دیاردە و بۆیە ڕاستەوخۆ دەرکدەکرێن، واتا کارکردنە دەگمەنە باشەکان لە زانست و ئەدەب و هونەردا وەلاوە بنێین، ئەوا دەتوانین ببێژین:

مرۆڤان بەگشتی لە زارۆکییەوە دەخرێنە بەر خوێندن، کەچی تەنانەت دوای تەواوکردنی زانستگە ناتوانن دوو ڕستەی دروست بە زمانی دایک بئاخڤن و ئەم ڕەوشە هیچ پرسیارێکیان لا ناهێنێتە ئاراوە، جا گەرچی پرسیار لەو بەدڕەوشەی خۆیان بەواتای ب□ لێرەبوونی سۆسیال و کارکردنی هۆشەکیان؛ مرۆڤان بەگشتی قسانی قوتی لەخۆڕازی دەکەن و دەخوازن بەدڵان بن، چونکە ناتوانن هاوشێوەی غەزالی لە "ڕیز دەر-بچن"، لە "نێو-ئەڵقەیی پەیوەندییەکان"ەوە بێنە دەرەوە و چیدی خۆیان وەک ئەڵقە دەرک نەکەن، بەڵکو دەرفەتی گەڕانەوە بۆ لای خۆیان بڕەخسێنن؛ مرۆڤان بەگشتی (ئەوە بێگومان گەر سوننەتیی ڕاستگۆ بن نەک دزی نووسراوەکان یان شەیدای دەرکەوتنی خۆیی بن و رواڵەتگەرایانە کۆششی بۆ بکەن) هەروا سانا تێکستەکان دەدەنەوە و نووسەرێتی یان هزرمەندیی خۆیان ڕادەگەیەنن، لە زانستگە بە

کەکردنەوەی سیتات (ئیقتیباس) و لەیەکدانیان توێژینەوەی ماستەر و دکتۆرا تەواو دەکەن، وەلە کارەکانیان بەدەرن لە “فۆرم”، واتا نەیانزانیوە لە نووسین و توێژینەوەدا فۆرم سەرەکییە نەک خۆهەڵەشتن یان لەیەکدانی سیتات، کەواتە سازاندنی فۆرمەک خەمی پێشینەییە لە خەریکبووندا بە هەر پرسەکەوە کە کەس دەوروژێنێت و ئەویش خۆی لە قەرەی دەدات، ئەمەش بەواتای هیچ تەمارکراوەکی سەر کاغەز ناونانرێت نووسین یان توێژینەوە گەر فۆرمی نەبێت؛ مرۆڤان بەگشتی لاساییگەرایانە ئیمانداری و بیروباوەڕیان ڕادەگەیەنن، هەروا سانا و لەخۆڕازی دەبێژن کە ئەوان موسڵمانن، مارکسیستن، کۆمونیست یان وجودین، لەبەرەشدا قورئان دەخوێننەوە و ناوێرن دیدەکی ڕەخنەیی ئاڕاستە بکەن، یان بە نموونە (لە هەمان بنەڕەتی مامەڵەکردنی سوننەگەرییەوە لەتەک قورئاندا) مانیفێستەکی ئەوروپی دەخوێننەوە و دەیکەن بە بنەڕەتی بڕوا و خەباتی پراکتیکییان، کەچی ناتوانن و نازانن بپرسن داخۆ ئەو مانیفێستە کە دوو ئەوروپی ئەوروپییانە نووسیویانە، چواندنی بە گرووپە ئێتنییەکانی دەوڵەتی عوسمانی هەبێت(58)؛ مرۆڤان بەگشتی دەنگیان خۆشە، هەڵبەستەک وەردەگرن کە ناخیان دەهەنگەوێت، ئەوجا بە ئاوازی دانراوی کەسەکی دیکە وەک ستران دەیچڕن، کەواتە ناتوانن لەنێو خۆیانەوە “سترانساز” (Liedermacher) بن و لە ئەمەدا خۆیەتییان بە دەنگ و وشە بهێننەوە. ئالەنگارییەکەی غەزالی سەرجەمی ئەم کایانە و گەلەکی دیکەش دەگرێتەوە. ئاخر ئەو بە تەحەداوە دەبێژێت: کە گومان نەکات، بەدووی هیچدا ناگەڕێت، ئەوجا کە بە شتەک نەگەڕێت، دەرکی هیچ ناکات، ئەوجا کە دەرکی هیچ نەکات، ئەو کەسە لەسەر ڕێگەی چەوت دەمێنێتەوە (جا موسڵمان یان کەسەکی تەنراو بێت بە خەیاڵەی خاوی کۆمونیزم - ئاخر ناتوانین پەیوەند بە ئەوانەوە لە کومونیست بدوەین). لەم ڕوانگەیەی غەزالییەوە خودمەئیریفە گرنگترینی مەئیریفەکانە، چونکە تێیدا سروشت و سنوورەکانی خودێتی ساغدەکرێنەوە.

وەلە ئەمە دەتوانین لەدژی غەزالی ببێژین: کانت سەلماندنەکانی نەمریی دەروون و خودایەتی و لەتەک ئەمیشدا ئافراندنی جیهانی لەکارخست. ئەو لە “ڕەخنەی ئاوەزی پەتی”دا دادگەی بە خودی ئاوەز دانا و ئەوجا بە نموونە پەیوەند بە تیۆریی سەلماندنی خوداوە پێشانی دا، کە ئاوەز دەتوانێت بە تێزێک هەبوونی خودا بسەلمێنێت، وەلە هەر خودی ئاوەز دەتوانێت بە ئەنتیتێزێک نابوونی ئەو بسەلمێنێت. ئاوەز دەخزێتە نێو ئەم دیالەکتیکەوە، چونکە لەنێو خۆیەوە بە پرسیار سەغڵەت دەکرێت، کەواتە لەبەر ئەوەی پرسیارەکانی لە دەرەوە نەهاتوون، ئەوا ناچارە وەڵامیان بداتەوە، لەبەرەشدا

دەخزێتە نێو دەرئەنجاماندنی هەڵە و دژبەژیی لۆگیکییەوە(59).

بێگومان دەشێت بەرانبەر ئەم تێڕوانینە ڕەخنەییانە ببژێرێت کە غەزالی لەوبەر ئاوەزەوە ڕوانینی ئینتوئیتیف لە کایەی ترانسسەندەنت (نەشیاوی زانین) وەک توانستێکی تایبەت وەردەگرێت. وەلێ لایەنگرانی سۆفیزم هەرچەنێک ئاپۆلۆگەتییانە، یان بە سۆفیستیک (سۆفسەتە، بە هەڕزی وشە) هەوڵی ڕوونکردنەوەی ئەم تێڕوانینە بنەڕەتییەی غەزالی بدەن، هێشتا هەر لای ئەو "حاڵ"ی تێپەڕیو لە مەئریفەی زەینی لەگەڵێیە، کە بە ئەو شیاوە، وەلێ بە دیدی ئەمە نەشیاوە. کاتێک فەرمان دەدرێت: "لەسەر خۆ بە!"، لێرەدا دەخوازرێت مرۆڤ لەسەرخۆ لە جیهاندا ڕەفتار بنوێنێت، چە خۆی و چە جیهان بەهەند وەربگرێت، بە پێچەوانەشەوە مرۆڤ لە حاڵی لەسەر-خۆ- نەماودا لە من جیادەبێتەوە و خۆی بە داڵغە دەبات بۆ نێو کایەی ترانسسەندەنت کە ئیدی لێرە ئاگایی من نامێنێت. وەک پێشتر بینیمان، غەزالی ڕاگەیاندنی شەڕە لەدژی من (نەفس) بە پێویست دادەنێت، تاکو من هەڵبووەشێنرێتەوە و لەکاربخرێت، ئەوجا مرۆڤ بچێتە نێو مەرگەوە (فەناوە) کە پێش مەرگی سروشتییە و دوایەمین پلەی حاڵی عیرفانییە. وەلێ، وەک یۆئاخیم ئێڕنست مایەر دەبێژێت، کەسی سەر ئەم ڕێگەیە کە وازی لە ژیانی نێوجیهانی و بەشداریکردنی زیندوو هێناوە، تەنیا خۆی وایدادەنێت کە ئێکستاز (لەسەر-خۆ- نەمان، حاڵ، چێژتن) "ئێڤیدنس"ە، ئەمەش ڕەوشێکە کە مایەر ناوی دەنێت "فێنۆمێنی پسیکۆپاتۆلۆگییانەی نامەبوون" (وەرگێڕینی نەخۆشانەی ژیانی دەروونی) کە "وەک وەرگێڕینێکی توخمی موئایەشە دەکرێت. (…) فێنۆمێنێکە وەک نزیککەوتنەوەی دازاین لە سنوور، وەک هاوشێوەی مەرگ دیاردەدات"(60). بەم شێوەیە فەنابوونی من وەک کوژانەوەی خودی هاوکات لەشەکی و هۆشەکی، کەواتە وەک پرۆسەی نامەبوون (ئیغتیراب)، نەمانی زیندوویەتییە لە هەر موئایەشەیەکی من و جیهاندا. مرۆڤ توانستی ژیان وەک بەشداریکردن لە جیهاندا، وەک سۆسیالێتی و چێژتنی پێدراوە بەرجەستەکانی جیهانی کردەکی، لەدەست دەدات – لێیان نامۆ دەبێت. ئاخر ئەو گیرۆدەی ڕزگاربوونی خۆیەتی لە جیهانی کردەکی و کەوتۆتە نێو داڵغەی جیهانێکەوە کە لە بنەڕەتدا ترانسسەندەنتە، یان ڕوونتر لەتەک فۆیەرباخدا ببێژین، مرۆڤ کە دوایەکی (بمر) و ناکامیل و بێدەسەڵاتە، لە ناخیدا خۆزگەی نەمری و کامیلێتی، بەختیاری و یەکسانیی مرۆڤ دەپشکوێت، ئەوجا دەیەوێت خۆی وەک بمر لەو سروشتە ڕزگاربکات کە هەردەم بە مەرگ ژیانی ئەو ناهێڵێت. مرۆڤ لەتاو ئەم هەقیقەتە هەموو خۆزگەکانی دەخاتە نێو خودایەکەوە وەک بێدوایەکی، کامیل، ئەبەدی، بەتوانا بە هەر شت، کەواتە دەیپەخشێنێتە نێو خودێکەوە کە بەڕەهایی پێچەوانەی

خۆیەتی(61)، لێرەشدا نەمری و ڕزگاریی ئەبەدییانەی مرۆڤ لە ئەودنیا پێشبینی دەکات.
کەواتە گەڕەکە هاوکات پەیوەند بە ئالەنگارییەکەی غەزالییەوە بپرسین: ئایا گومان لە پەناوی چیدا؟ غەزالی کە سەر بە "دابی هزرینی خەمانە"، دوای ئەوەی دەرکی دەکەین، زۆر تایبەت چێ وەک وروژێن و چێ وەک دەروو بەرمان دەکەوێت، چونکە ئەمەش کوڕانی / کچانی هەمان جڤاکی سوننەتین، جا با سەردەم ئاڵۆزتر و جیاوازتر بێت لەوەی ئەو. کەواتە دوای ئەوەی بەریەک دەکەوین، ئیدی ئەمە دەچینە نێو ئەو و ئەو دێتە نێو ئێمەوە. لێرەوە دەشێت گومانە مێتۆدییەکەی ئەو کەسەکی هزرکردووی پرسیارمەند ببزوێنێت کە بە خۆی ببێژێت: "ئەو وێرای ئەوها ڕادیکال بهزرێت، گومان بکات، منیش ئەو دەکەم بە نموونە". سەرباری ئەوە هزرکردووی پرسیارمەند ناتوانێت بچێتە سەر ڕێگە هزرییەکەی ئەو، چونکە ئەمڕۆ پرسیاری ئاسایشی ناخەکی کە گەڕەکە بە خۆگیرساندنەوەی سۆفییانە لە خودایەکدا بەدیبهێنرێت، کەسێتی بە نواندنی کرداری ڕەخنەیی و ژیانبگۆڕی گێچ دەکات – ئاخر وەک گەتمان ڕێگەبەرینی هەشەکیی سۆفییانە بە نامەبوون تەواو دەبێت. بە دیدی ئەمە واتای ئەمڕۆی غەزالی لە ڕەسەنێتیی خودایە بە ڕاستیخوازیی هزرین، لێرەشدا سەرەتا مرۆڤ فێر دەکات دەرکەوەرەکانی بخاتە ژێر پرسیارەوە، کەواتە واز لە لاساییکردنەوەی ڕەفتاری باوک و مام و خاڵانی بهێنێت، زمانی ڕاهاتووی بە قسەی قوت ڕابگرێت، هەموو ئەو شتانە کە دەیانبینێت و دەیانبیستێت، سوێندیان پێدەخوات و خۆی لەسەریان بەکوشت دەدات، بخاتە ژێر پرسیارەوە، لەم ڕووەشدا سەرجەم هزرینی سوننەتییانەی خۆی هەڵبوەشێنێتەوە و پێکهاتە بەگەنکردووەکانی فڕێبداتە دەرەوە، تاکو بتوانێت فێرببێت و ئەوجا بزانێت چی لە پێکهاتە ساغەکانی بکات، یان چۆن ڕێکیان بخاتەوە، کە ئاشکرایە تەنیا خۆریکبوونی ڕەخنەیی بە مێتۆدانی دیکەی مۆدێرنەوە دەرفەتی بە دەڕەخسێنێت ڕەوتی هزرینی خۆیی دابخات، لێرەشدا گومانی تێدا نییە کە تێگەی مرۆڤێتی لای ئەو دەبێت بە بنەڕەت، واتا ئەو تێگەیە کە لە سەرجەم جیهانی سوننەگەریدا لەگۆڕێ نییە و بەکارهێنانی تەنیا وشەیەکی ڕۆژمانییە، یان تەنیا دانەوەی ڕواڵەتگەرایانەی هزر و پراکتیکە خێرئاواییەکانە ("وەزارەتی مافی مرۆڤ"!). کەواتە هومانیزمەک وەک ئەڵتەرناتیڤ بە سوننەگەری کە نەهێشتنی (نەفیکردنی) ئیدیۆلۆگییانەی مرۆڤێتی و کردنی بە لاسایکەرەوە وەک باڵاترین ئامانجی خۆی دادەنێت، بە ئەو مەبەستەش هەموو دەستوەژێ ئیدیۆلۆگی (ئایینی) و پەروەردەییەکانی بەگەڕدەخات. بەکورتی: غەزالی دەکەین بە پسیکۆئانالیز وەک پێشپەلەی زانست و فەلسەفە، یان بنیاتنانی

خۆیەتی پێش نووسین و کارکردنی هونەری، بێگومان هەروەها کرداری هومانیستی لە جیهاندا.

پەراوێز..

1) Abu Hamid al-Ghazali, Der Erretter aus dem Irrtum. S. 5.

2) Ebenda, S. 42.

3) Ebenda, S. 43.

4) Ebenda, S. 43.

5) Ebenda, S. 9.

6) Ebenda, S. 43.

7) Ebenda, S. 10.

8) Ebenda, S. 10.

9) Ebenda, S. 10.

10) Ebenda, S. 43.

11) Ebenda, S. 44 f.

12) Ebendaa, S. 45.

13) Ebenda, S. 45.

14) Ebenda, S. 46.

15) Ebenda, S. 4 f.

16) Ebenda, S. 7.

17) Ebenda, S. 8 f.

18) Ebenda, S. 9.

19) Ebenda, S. 12.

20) Ebenda, S. 13.

21) Ebenda, S. 14.

22) Ebenda, S. 14.

23) Ayman Shihadeh, From Al-Ghazālī To Al-Rāzī: 6th/12th Century Developments in Muslim Philosophical Theology, in: Arabic Sciences and Philosophy, vol. 15 (2005). S. 143. Zitat nach Yusuf Kuhn: Über Vernunft und Offenbarung in al-Ghazālīs Denken.

24) ڕێبازی ئیسماعیلی نزیکەی 765 ز. (148 ک.) لە ساڵی مەرگی ئیمام جەعفەر ئەلسادیقدا سەریهەڵدا. ئەمان بەهۆی ناکۆکیانەوە سەبارەت بە خەلیفەی ئیمام لە ڕێبازی شیعی جیابوونەوە. ئەمان گۆتیان ئیسماعیل کە کوڕە گەورەی جەعفەر ئەلسادقی باوکی و فاتیمە

بینت حوسەین ئیبن عەلی ئیبن ئەبو تاڵیب ی دایکی بوو، (حەوتەم) خەلیفەی ڕەوایە نەک موسا ئەلکازمی زڕبرای. وەلێ ئیسماعیل لە سەردەمی ژیانی باوکیدا مرد، بەدووی ئەوەشدا ناکۆکی لەسەر پرسی ئیمامەت لەنێو شیعەکاندا سەریهەڵدا و هەندێکیان لە جەعفەر تەکینەوە، چونکە بە باوەڕی ئەوان ناشێت ئیمامی ڕاستینە درۆ بکات. سەرباری ئەوە گرووپێکی بچووک وای دانا کە ئیسماعیل لە ژیاندا ماوە، وەلێ باوکی لە ترسی کوڕەکەی مەرگی ئەوی نادروست ڕاگەیاندووە و ئەوجا شاردوویەتییەوە، جگە لەوە ئیسماعیل نامرێت تا هەموو زەمین داگیر نەکات و نەبێت بە سەروەری مرۆڤان. بە هەر حاڵ، ئیسماعیلیەکان دەمەو کۆتایی سەدەی هەشتەم (دووەمی کۆچی) زۆر کاریگەر بوون و ساڵی 909 ی زایینی (296 ی کۆچی) خەلافەتی فاتیمییان لە تونسی ئەمڕۆ دامەزراند - وەک دوژمنی دەوڵەتی عەباسی، هۆی ئەم دوژمنایەتییەشیان دەگەڕایەوە بۆ پێشبینییان سەبارەت بە ئیمامی بێخەوش وەک ڕێبەری ئوممەت.

بڕوانە:

Enzyklopädie des Islams. eSlam.de

25) Abu Hamid al-Ghazali. Der Erretter aus dem Irrtum. S. 30.

26) سەبارەت بەم حەدیسە ئەلشازلی لە پەراوێزدا ئاماژە بە ئەوە دەدات کە حەدیسەکە لە هیچ کامی کۆکراوەکانی ئیبن فوراق، ئەلهەراوی و ئیبن قەیم ئەلغەوسەیادا نییە، ئەوجا پێشنیار دەکات: “بۆ ئەم جۆرە حەدیسانە دەشێت خودی غەزالی بە سەرچاوە دابنرێت. جگە لەوە هەندێک پرس هەن کە هیچ تێکستێک لەبارەیان نەگەیەنراوە، بڕیاردانیش بە سازاندنی سەربەخۆی بۆچوون لەسەر ئەو پرسانە کێشەیەکی گەورەیە لە یاسای ئیسلامیدا. غەزالی لەم ڕەوشانەدا ئەرێنیی گەیشتنی سەربەخۆ بە بڕیار دەکات. ئەو بە ڕوونکردنەوە نموونەی ئاوەڵانی محەمەد دەهێنێتەوە کە لە لایەنی خۆیانەوە ئەبو بەکر بە دەسەڵاتداری لەبار دادەنێن و بە خەلیفە هەڵیدەبژێرن، جا گەرچی لەو بارەیەوە هیچ تێکستێک نەبوو. بڕوانە:

Alschazli: Abu Hamid al-Ghazali. Der Erretter aus dem Irrtum. Anmerkung. S. 136.

27) Abu Hamid al-Ghazali, Der Erretter aus dem Irrtum. S. 35.

28) Ebenda, S. 18.

29) Ebenda, S. 19.

30) Ebenda, S. 20.

31) Ebenda, S. 20.

32) Ebenda, S. 21.
ئەلشازلی پەیوەند بەم سیتاتەی محەمەدەوە وایدادەنێت کە پەیغەمبەری موسڵمانەکان بەو دەربڕینە "بەوای میللیی خەڵک مەحکوم دەکات"، واتا ئەو بڕوایە "کە هەوڵ دەدات ئایینیانە تەئویلی فەنۆمەنەکانی سروشت بکات. ئەم ئاڕاستەیە کە غەزالی وەسفی دەکات، لایەنگرەکانی دەیانەوێت لەو حەدیسەوە کە وەک سیتات هێنراوەتەوە، دەربئەنجامێنن کە تەنە ئاسمانییەکان گوڕاییەیی ویستی بە لێتوێژینەوە نەشیاوی خودا دەکەن و بەیە بە مێتۆدە ئەزاکتەکان لێناتوێژرێنەوە" (Ebenda, S. 112, Anmerkung 78.).

33) Ebenda, S. 23.

34) Ebenda, S. 24.

35) Ebenda, S. 40.

36) Ghazali, Abu Hamid Mohammad. Das Elexier der Glückseligkeit, München 2008, zit. nach: Al-Daghstani, Reid: Al-Ghazali und die transzendentale Anthropologie, 144 f.

37) Ghazali, Abu Hamid Mohammad. Das Elexier der Glückseligkeit. S. 40. Zit. Nach al-Daghstani, a.a.O., S. 161.

38) Al-Daghstani, Reid a.a.O. S. 146.

39) Ebenda, S. 151.

40) Abu Hamid al-Ghazali, Der Erretter aus dem Irrtum. S. 46.

41) Ebenda, S. 41.

42) Al-Daghstani, Reid a.a.O. S. 153.

43) Ebenda, S. 153.

44) Ebenda. S. 153.

45) Ebenda. S. 154.

46) Abu Hamid al-Ghazali, Der Erretter aus dem Irrtum. S. 50.

47) Al-Daghstani, Reid a.a.O. S. 155.

48) Abu Hamid al-Ghazali, Der Erretter aus dem Irrtum. S. 47.

49) Ebenda, S. 47.

50) Joachim Nicolay (Hg.) Nahtoderfahrungen. Religion und Christlicher Glaube. Tagungsband 2018. Santiago Verlag 2019. Raid al-Daghstani. Zum Verständnis des Todes in der islamischen Mystik: Die Lehre von fanāʾ. S. 48 f.

51) Ebenda, S. 50.

52) Ebenda, 51 f.

53) Alschazli: Abu Hamid al-Ghazali. Der Erretter aus dem Irrtum. Einleitung. S XX.

54) A. B. Macdonald, S. Artikel, in: Enzyklopädie des Islam, Bd. II, S. 155. In: Alschazli: Abu Hamid al-Ghazali a.a.O., S. XIX.

55) Schneiders, Thorsten Gerald: Die Vertreibung der Philosophie aus dem Islam. Deutschlandfunk, Mittwoch, 13. Juli 2022.

56) Alschazli, a.a.O., S. XXXIII f.

57) Schneiders, Thorsten Gerald a.a.O.

58) لەم ڕوانگەیەوە گەر لە نێو کوردەکاندا چەند مارکسیستێک هەبن، دەبێت مانیفێستی خۆیان بنووسن، چونکە مارکس و ئەنگلس مانیفێستەکەیان پابەند بە گۆڕانی مێژوویی ئەوروپییەکانەوە بە خەباتی پرۆلیتاریی وڵاتانی ئەوروپا نووسیوە. ئەوان "وەک ئەوروپی" کاریان بە "خۆیان" کردووە. وەلێ ئێمە لەم پرسەدا لە سەردەمی تەنگژەی ئەخلاق و ژینگەدا یەکسەر بەر جیهانبینیی زەردەشت دەکەوین، چونکە ئەو جیهانبینییە لە کرۆکەوە ئەتیکە (ئەخلاقناسییە) و هاوکات سەر بە دابی هزریی کوردەکان خۆیانە. بێگومان کێشەکە لێرەدا ئایین نییە، بەڵکو گەرەکە کرۆکە ئەتیکییەکانی ئەو هزرە بهێنرێنە نێو دانوستاندنی مۆدێرنەوە لەبارەی سەرجەم بەدەتییە سەروەربووەکانی سەردەم: هزرینی نادروست، بێژتنی نادروست، کرداری نادروست. ئەوجا پرسیاری ژینگەپارێزی کە پرسێکی هەنووکەیی سەرجەم مرۆقایەتییە، سەر بە ئەتیکی زەردەشتییە، کەواتە کوردەکان لە دابی دێرینی خۆیانەوە پێی ئاشنان. هەروەک هەرەدەت دەبێژێت: "هەرگیز زەردەشتییەکان تف ناکەنە نێو ڕوبارەوە. ئەوەندە ڕێزیان بۆ ڕوبار هەیە". ئێمە زۆر ئاسان دەتوانین وشەی ڕوبار وەربگێڕین بۆ ئاو. بێگومان ئەم نێوەرۆکە زەردەشتییانە نەک تەنیا لە مانیفێستێکی بەو چەشنەدا کە ئاماژەمان پێ دا، بەڵکو لە هەر هزرینێکی ئەتیکیانەی مۆدێرندا، واتای زیندوو وەردەگرن.

59) بڕوانە: ئیمانوێل کانت. پێشگۆتن بۆ هەر مێتافیزیکێک کە بشێت لە ئایندەدا ببێت بە زانست. کاوە جەلال لە ئەڵمانییەوە. کتێبخانەی کوردەاوم / کوردستانپۆست / دەنگەکان.

Meyer, Joachim Ernst. Todesangst und das Todesbewußtsein (60 der Gegenwart. Berlin, Heidelberg New York 1982. S. 45 f.

61) Feuerbach, Ludwig: Das Wesen des Christentums. Digitale .Bibliothek Band 2: Philosophie. S. 66, S.101

سەرچاوەکان

سەرچاوەی سەرەکی:

- Abu Hamid al-Ghazali: Der Erretter aus dem Irrtum. Aus dem Arabischen übersetzt, mit einer Einleitung, mit Anmerkungen und Indices herausgegeben von Abd-Alsamad .Abd-Alhamid Elschazli. Hamburg 1988
- أبو حامد الغزالي: المنقذ من الضلال. موقع الطريقة القادرية – زاوية المكتبة الصوفية القادرية

سەرچاوەی لاوەکی:

بە کوردی:

گێرت هێندریش. فەلسەفەی ئەرەبی-ئیسلامی. ڕەخنەی فەلسەفەیی فەلسەفە: غەزالی و پاشەوارانی. لە ئەڵمانییەوە: کاوە جەلال. کوردەاوم / کوردستانپێست / دەنگەکان. سەرچاوە:

Hendrich, Geert: Arabisch-Islamische Philosophie. .Geschichte und Gegenwart. Frankfurt/Main 2005

بە ئەڵمانی

- Al-Daghstani, Reid. Al-Ghazali und die transzendentale Anthropologie. In: M.Karimi & M. Khorchide (Eds.), „Jahrbuch für Islamische Theologie und .Religionspädagogik“, Band 4, Teil 1. Freiburg i. Br
- Al-Daghstani, Reid. Zum Verständnis des Todes in der islamischen Mystik: Die Lehre von fanāʾ. In: Joachim Nicolay (Hg.). Nahtoderfahrungen. Religion und .Christlicher Glaube. Tagungsband 2018. 2019
- Enzyklopädie des Islams. eSlam.de
- Feuerbach, Ludwig. Das Wesen des Christentums. Digitale .Bibliothek Band 2: Philosophie
- Meyer, Joachim Ernst. Todesangst und das Todesbewußtsein .der Gegenwart. Berlin, Heidelberg New York 1982
- Schneiders, Thorsten Gerald. Die Vertreibung der Philosophie aus dem Islam. Deutschlandfunk, Mittwoch, .13. Juli 2022
- Yusuf Kuhn. Über Vernunft und Offenbarung in al-Ghazālīs .Denken

سەلمە لەنێوان مۆنۆدراما و دیۆدراما و فۆرمێکی نوێ.. عەباس جەمیل جەماڵ

ئەوەی لەمۆنۆدرامای سەلمە* بەدیکرا سێ تەوەر لەیەك دەقدا، (هەڵەبجە، ئەنفال، کۆچی گەنجان)، دوو جوگرافیا و زمانی جیاواز، دوو کارەکتەر، رۆژئاوایی و رۆژهەڵاتی (کوردی و ئینگلیزی)، کە دەرهێنەر زۆر بەجورئەتەوە توانیوەتی ئەو رێچکەیە بشکێنێ لەیەك کەڵك و دوو فۆرمدا، کە خۆی لەخۆیدا لادانێکی هونەری دەگمەنە لە ئێستادا، کە دەکرێ بەبازدان بەرەو خوڵقاندنی فۆڕمێکی نوێ لەشانۆدا ئاماژەی پێ بکرێت. بەبەشداری دوو کچە ئەکتەری خاوەن ئەزموون، یەکیان کورد بوو کە بەئیحساسێکی زۆر پر نمایشی دەکرد، هەروەها ئەوی دیکەیان کچێکی فەرەنسی خاوەن سەلیقەی بەرزی نواندن کە بەنەرمی مامەڵەی لەتەك موفرەدەکانی شانۆییەکە دەکرد لەچوارچێوەی جوڵە دینامیکییەکانی.

مۆنۆدراما بەیەکێك لە هونەرە درامییەکان ناودەبرێت لەچوارچێوەی شانۆی ئەزمونگەری، هاوکات قورسترینیانە، بەبەرجەستەکردنی یەك کارەکتەر بە گێرانەوەی رووداوەکانی نێو دەقەکە، کە بەرپرسە لەگەیاندنی ئەو پەیامەی کە لەدەقەکەدا بەرجەستەی دەکات هاوشانی رەگەزەکانی تری شانۆییەکە، هاوکات رەگەزێکی بنەرەتییە بۆ جڵەوگیری رووداو و کێشە درامیەکە، جیاوازی کەسایەتی بەرجەستەکاریش تێیدا بەردەوام لەگۆرانکاریدایە، چ لەرووی جوڵەوە بێت یان دەربڕینەکان کەپەیوەستە بەجۆرەهای جوڵەی درامی لەبازنەی گۆڕینی هەست و بیرو بۆچوون و هەڵچوون، چ بەروکەش یان لەرووی دەروونییەوە لەنێوان لاوازی و بەهێزی، ئومێد بێهیوایی، بێدەنگی و ناڵەو گریان پێکەنین، هتد.

بۆیە مۆنۆدراما پێویستی بەکارەکتەری خاوەن ئەزموونی فراوان و لیاقەیەکی بەرز و دینامیکی هەیە لەجۆڵەدا هەروەها تواناسازی لەجۆرەهای دەنگ و دەربڕین.

سەلمە دەیەوێت لەم شانۆییە تراجیدییەدا چیرۆکی رووداوگەلێك بگێڕێتەوە کەمێژوویەکی دەگەرێتەوە بۆ نێو بازنەی ستەمی پرۆسەی ئەنفال، لە نووسینی د.دڵشاد مستەفا و سینۆگرافیا و دەرهێنانی نەژاد نەجم، کە تێیدا دەیان هەزار کەسی سقیل لەژن و مناڵ و پیر و گەنجی گەلی کورد بە جۆرەهای ئامرازەکانی ئەشکەنجەدان و

بەدرندانەترین شێوە ئەشکەنجەدران و دواتر زیندە بەچاڵکردنیان، هەروەها کارەساتی هەڵەبجە و کۆچی گەنجان.
لێرەدا دەرهێنەر هەوڵیداوە بەسوود وەرگرتن لە تێکەڵکردنی کلتوور و کەلەپووری رۆژهەڵاتی بە شانۆی نوێ بەچەند جووڵەیەکی بوێرانە نموونەی چەند کەرەستەیەکی هێمایی و وێنەی جۆراوجۆری شانۆیی لە پانتاییەکەدا کە دواتر باسی لێوە دەکەین، کە ئەویش هەنگاوی بەرەو چوونە نێو بازنەی پۆست مۆدێرنەیە لەچوارچێوەی ستایلێك یان فۆڕمێکی نوێ لەشانۆ.
لێرەدا ئەوەی لە سەلمە بەدی دەکرێت بەمۆنۆدراما ناوی هاتووە، کە دەکرێ بڵێن مۆنۆدراما نییەو هاوکات مۆنۆدراماشە، چۆن..!؟
لەیەك شانۆ و لەیەك دەقدا کەدابەش بووەتە سەر دوو پانتایی جیا، دوو نمایشمان بینی، کە دەرهێنەر زۆر بەوردی کاری تێدا کردووە و هاوکات هەوڵیداوە رێسای مۆنۆدراماش نەشکێنێ، بەواتای دوو جوگرافیای جیا، دوو سینۆگرافیای جیا دوو موفرەدەی جیاواز، کەدەکرێت بەیەك نمایش ناوببرێت، هەروەها بە ئەوەی ئەکتەر بەر ئەکتەر بکەوێت، کە ئەمە بە خۆی تەوژمێکی نوێ یان روونتر ستایلێکی تازەیە لەناو مۆنۆدرامادا، کە دەکرێ ئەم هەنگاوە ببێتە فۆڕمێکی نوێ لەوچوارچێوەیەدا و زیاتر موناقەشە بکرێت لەناو شانۆکاراندا و پاشان بچەسپێندرێت، یان ئەگەر لەناو مۆنۆدراماشدا نەبێت جۆرێك لە تایبەتمەندی سەربەخۆیی خۆی وەربگرێت و بخزیتە ناو بوارەکە لەسەر رێچکە ئەکادیمییەکەی. کە دەکرێ بڵێین شایانی ئەوەیە ناوێك وەربگرێ و رێسایەکی تایبەتی هەبێت، نموونەی ئەو کارانەی کە لەپێشدا و چۆن کەوتنە سەر رێچکە ئەکادیمییەکەی لەناو جیهانی شانۆدا، نموونە شانۆی داستانی بریخت یان ئۆدینی باربا یان پیتەر بروك، کەچۆن کار لەسەر کلتوورە جیاوازەکان دەکات، هەروەها ئەمە چۆن شانۆی کلاسیکمان هەیە هەروەها هێمایی، کە پێی دەوترێت قوتابخانە یان ستایل هتد، کەهەموو ئەمانە پاش هەوڵە کردەنییەکان هاتوونەتە بوون.
وەك پێشتر باسمان کرد مۆنۆدراما بەخۆی شانۆی ئەزمونگەرییە، بەواتای ئەوەی شانۆکاران دەتوانن لەئەنجامی ئەزمونەکانیان کاری لەمشێوە بەرهەم بێنن لەچوارچێوە ئەکادیمییەکەدا.
هەروەها وەك گوتمان لەیەك دەقدا دوو نمایشمان بینی، دوو سینۆگرافیا دوو پانتایی دوو زمانی جیای تێدا بەدی کرا، دەرهێنەر بەم ستایلەی توانی لەیەك کاتدا ئاراستەی چاوی بینەر بە هەردوو نمایشەکە بەلکێش بکات و کۆنتاکتی لەگەڵدا بکات، وەك ئەوەی یەك نمایش ببینی بە ئەوەی تووشی ناڕەحەتیان بکات،
بۆیە ئەکرێ بڵێین ئەمە بە خۆی فۆرمێکی تازەیە بەڵام بەناوە، کە

دەکرێ لەیەک کاتدا بەمۆنۆدراما ناوی بەرین و مۆنۆدراماش نیە، یان بڵێین دیۆدرامایە و دیۆدراماش نیە.
ئەوەی لای من زۆر جێی سەرنج بوو کە بەدیم کرد لەم شانۆییەدا، دەرهێنەر زۆر بەسەلیقەو هۆشمەندییەوە توانیبووی لە رێی ئەکتەرەوە سینۆگڕافیا درووست بکات و ئاڕاستەکان تەوزیف بکات لە بەرگێکی نوێ و سەرنجراکێشدا.
کاتێك دەڵێین ئەم شانۆییە دەچێتە قاڵبی دیۆدراماوە، راستە دیودرامایە لەبەر ئەوەی دوو ئەکتەری تێدا بەرجەستەیە، هاوکات دیۆدراماش نیە چونکە دوو فەزای جیاوازی هەیە لەیەك کاتدا، هەروەها دەکرێ بڵێین مۆنۆدرامایە، بەڵێ مۆنۆدرامایە چونکە دوو فەزای جیاوازی لەخۆگرتبوو، لەگەڵ ئەوەشدا مۆنۆدراماش نیە، چونکە دوو ئەکتەری تێدا دەبینرا.
ئەمەیە مەبەستی ئێمە لەم نووسینەدا کە دەمانەوێت پەنجە لەسەر وردەکاری روئیاو هەنگاوەکانی دەرهێنەرو مامەڵەکردنی لەگەڵ ورد و درشتی کەرەسە و موفرەدە بەکارهاتووەکانی نێو شانۆییەکە دابنێین، هەروەها پەیوەستکردنی بینەری جدی بەکارەکەوەو نەتوانێ خۆی لەو فەزایە گەل بکات و ناچاریان بکات قسەیان هەبێت.
هاوکات لەهەمووشی گرنگتر خاڵێکە کەجێی سەرنجی رەخنەگر بێت، هەست ناکرێت تێیدا دەرهێنەر دەستی بۆ شانۆیی تەقلید بردبێت، بەواتای سەڵمە ناچێتە قاڵبی شانۆی تەقلیدەوە، بەڵام هەماگێری تێدا بووە، کار لەسەر وێنە کرابوو (وێنەی شانۆیی)، گەڕانەوە بوو بەڵام کردەی شانۆیی تێدابوو، هەمووی حیواربەندی نەبوو، بۆیە ئەم هەنگاوانە پێمان دەڵێن فۆڕمەکە جیاوازە.
دواتر لەرێ نواندن جیاوازبوو لە شانۆکانی تر کە رۆژانە لەرەو لەوە و پێشتر دەمانبینی لەکوردستان یان عێراق، لەرێ نواندن ئیشی لەسەر ئیحساس دەکرد، زۆرترین ئیحساسی ناوەوە، لەگەڵ ئەوەشدا جەستە کاری جیاوازتری کرد، هاوکات سینۆگرافیا و فەزای نمایش کاری گرنگتری کرد.
بۆیە دەکرێ بڵێین ئەم ئیشە خۆی جیاواز پیشان دەدات لە فۆڕمی مۆنۆدراما یاخۆد وەك شانۆییەکی ئاسایی یان دیۆدراما، چونکە شوێن بڕیاری دەدا، هەر لەرووی شوێنیشەوە تەوزیفی رۆڵی ئەکتەر دەکرا، هەروەها بەرجەستەکردنی چیرۆکەکە.
لە سەلمەدا سێ هێما بەدی کرا لەناو شانۆییەکەدا، کە لەسەر زەوی کێشرابوون، ئەویش هێمای چوارگۆشەو بازنە و سێگۆشە، کە هەریەکەیان لەرووی زانستی دەروونناسیدا بۆ خۆی گوزارشتی تایبەت هەڵدەگرێ، هەروەها چوار داری وشکەوەبوو و پەستاڵێك و سەوەك و گوریسێك و هەندی کەرەستەی تر وەك جل و جانتاو هتد، دیکۆرێکی سادەو پڕ مانا

لەسەر زەوی بوو، جیاواز لە نمایشەکانی تر دەردەکەوت، کە دیکۆرێکی زەبەلاحی هەبێت.

....

*مۆنۆدرامای سەلمە، بەرهەمی گروپی شانۆی هەوارە لە کەرکوك، بە هەردوو زمانی کوردی و ئینگلیزی لەچەند شارێکی هەرێمی کوردستان نمایشکرا.
دوایین نمایشی لە کەرکوك بوو لە 18/2/2024 لەسەر قەڵا.
بەبەشداری دوو ئەکتەری کچ، هەوار فارس لەکەرکوك و ئۆرێللی ئەمپرت لەوڵاتی فەرەنسا.

کتێب\ جوانییەکانی وەرگێر “لەکۆڵینەوە” لە ئەدەبی نوێی

کوردیدا.. عەبدولموتەڵیب عەبدوڵا

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..]

[Mutalib_JwanekaniWargerDownload]

خوشکانی ئیسلامیی چۆن پێشوازیان.. لە شیلان عوسمان کرد ؟!.. هیوا محەمەد ئەمین

.. لایەنەكی جوان و ڕوناك لە ژیانی مرۆڤ دا ؛ بەدەر لە ڕەنگدانەوە و ئەزمونکردنی دنیای چاکە و خراپە لە ناخی بیرکردنەوە و ئاکاری مرۆڤ دا ، ئازادییە! ئازادیی فەلسەفەییەكە ، کە مرۆڤەك دەڕسکێنێت بۆ گەیشتن بە کەمالەی عەقڵ و مەعریفە و ویژدان ، دواجار ئازادیی هەم فەلسەفەی ڕەوشتە هەمیش هێزێكی ناوەکیی و عەقڵیی ، کە هەلێك بۆ هێزی توانایی و داهێنانی مرۆڤ دەڕەخسێنێت . کاتێك مرۆڤێك ناخوازێت ئەزمونی فەلسەفەیەكی لەم جۆرە لە عەقڵ و ئیرادەی خۆی دا پیادەبکات ، ئەوا بەسانایی دەبێتە ڕۆبۆتێكی پڕۆگرامکراو ، کە ناتوانێت ببێتە خاوەنی ئیرادە ، بیرکردنەوە و داهێنانی خۆی . ماوەیەك لەمەوبەر گۆرانیبێژی کورد خاتون (شیلان عوسمان) ، لەڕێگەی دەزگاکانی ڕاگەیاندنەوە بڵاویکردەوە ، کە بووە باڵاپۆش و کۆتایی بە گۆرانیگووتن هێنا ! تاکو ئێرە لەوانەیە کارێکی ئاسایی یان وەك ئازادیی و مافی تاکەکەسیی بێتە پێشچاو ، بەڵام ئەم باسە تەنیا بەوەندە کۆتایی نایەت ، چونکە لەلایەك نە لە کۆمەڵگەی کوردیی و ئیسلامییەکان دا شتێك بوونی هەیە بەناوی مافی تاکەکەسی، نە ئیسلامییەکانیش بە تەنیا ڕاگەیاندنێكی لەوجۆرەی خاتون شیلان دەیان دادەسەکنێت! بەڵکو ئامانج لێرەدا گشتاندن یان چڕکردنەوە و توانەوەی کەسی تاکی (تۆ) یە لەنێو کۆمەڵگەیەك دا کە بە فەلسەفەی ڕەوشت و ئازادیی نامۆیە . بابزانین ئەو هۆکارانەی ، کە بەڕێز خاتون شیلان

عوسمان ی بەرەو دنیای باڵاپۆشیی برد چین؟! شەڕقە و لێکدانەوەکەی من، حوکومدان نیە کە ئاخۆ کارێک ی باشە یاخود خراپ ، بەڵکو خوێندنەوەیەکە بۆ ئەو هۆکارانە ی کە پاڵ بە کەسێک ی وەک بەڕێز شیلان عوسمانەوە دەنێت کە بەرەو دنیا ی خۆداپۆشین بڕوات! هۆکاری باڵاپۆشیی ئەو تەنیا، کاردانەوەیەک ی فیزیکیی، ئیحساساتیی و هەروەها جۆرێک لە گرێی هەست بە گوناه و ترسە لە یەزدان، ترسێک کە ماڵئاوایی لە ڕوناکیی ژیان و دەقەرە کۆمەڵایەتییەکەی دەکات، نەک دەرکەوتنی قۆناخێکی فیکریی و مەعریفیی بە ئامانج ی گەیشتن بە یەزدانناسیی و فەزیڵەتێک ی ئەخلاقیی و ئیلاهیی ، لە ژیانی ئەو خاتونە دا: { عەمەلیاتێک ی قورسم هەبوو ، ووتم ئەگەر سەرکەوتو بووم وەعدم بە خوا دا ، کە ببمە باڵاپۆش }. باڵاپۆشبوونی بەڕێز شیلان دەشێت کاردانەوەیەک ی دەروونییش بێت لە بەرامبەر فەرامۆشبوونی ئەو لە نێو ژینگەیەک ی هونەریی لە نێو کۆمەڵگەکەی دا. ئەو هونەری ئەمە بە بێمانا وەسف دەکات: { من دەمێکە لە بواری گۆرانیی ماندوم، هونەری ئێستا بێمانایە }. کاتێک ئەو دەبینێت کە ئافرەتانێک ی گۆرانیبێژ لەمڕۆ دا هەن ، کە بەشێوەی نیمچەڕووت لە تیڤی و ڕاگەیاندنەکان دا دەردەکەون و ژیانیان لەسایەی ڕووتبوونەوە دا زامنە ، ئەو ئیتر نائومێدانە دەخوازێت هەڵەک ی جیاکەرەوە ، بەڵام بە کەرەستە ی جل وبەرگی ئیسلامیی لە نێوان خۆی و ئەوانە دا بکێشێت و خۆی وەک ئافرەتێکی جیاوازتر و ئازادتر پێشان بدات: { من لە ٩٥ەوە کاری هونەرییم کردووە ، ئێستام باشترە وەک لە کاتی پێشوو }.

لەوانەیە تاکو ئێرە بۆ ئافرەتێک ی سادە و ساکاری وەک بەڕێز خاتون شیلان کارێک ی ناشایستە ، ناسروشتیی و کارەساتبار نەبێت بۆ خۆی و کۆمەڵگەکەی ، دواجار ؛ ناڕەوا و بێئەدەبییش نابێت ، ئەگەر بگەینە ئەو باوەڕەی ، کە باڵاپۆشیی و عەمرکردنی ئەو لە دنیا ی بیرکردنەوەی خۆی دا تەنیا دەشێت دنیای و دیدگەیەکی تاکەکەسیی بێت ، کە هیچ سود یان بەرهەمێکی بە مەعریفە و باڵابردنی ڕەوشتی کۆمەڵگەی کوردیی نابێت ! دەمەوێت ئاماژە بەوە بکەم ، کە ئیمانداریی و نزیکبوونەوە لە فەلسەفەی یەزدانیی دەشێت تەنیا لە کەشێک ی مەعنەویی و زاتیی ئارام و خۆشەڕکردنەوە بە ناخ دا ئەنجام بدرێت ، بەڵام دیوی ناسروشتیی مانیفێستەکەی خاتون شیلان ئەوەیە کە لە نێو کێشەکی پڕ ژاوەژاوی دەزگاکانی ڕاگەیاندنەوە ئەنجام دەدرێت ، کە لە دواجاردا خاتون شیلان دەبێتە قوربانیی و نەچیری خوشکانی ئیسلامیی ، دواجاریش و لە بنچینەدا باڵاپۆشیی هیچ پەیوەندیەکی بە ئیمان و یەزدانەوە نیە و یەزدانیش لە هیچ شوێنێک ی دەق ی قورئان دا فەرمانی بە باڵاپۆشیی و سەرداپۆشین نەکردووە ؟! ئیسلامییەکان

وەکو هەنگوینیان لەنێو کلۆرەدار دا دەزیبێتەوە ، هەر زوو ئەم باسەی شیلان عوسمانیان قواستەوە و کردیان بە مانۆڕەکی سیاسیی و فیکری ئیخوانیی و بەستنی کۆڕ و کۆمەڵ ، و سازدانی ڤیستیڤاڵ ی (تاجی شکۆ). ئەم ڤیستیڤاڵە ، کە لەلایەن ڕێکخراوی خوشکانی ئیسلامییەوە ڕێکخرابوو ، نەك تەنیا مامەڵەی کەسێك ی تاوانبار و تەوبەکاریان لەگەڵ شیلان دا کرد ، بەڵکو سوکایەتیان بە کەسایەتیی خۆی و هونەرە بیست و هەشتساڵەکەی و هەموو ئافرەتێکی ناباڵاپۆش (سفور) کرد ، سەرەتا بەم جۆرە شیلان عوسمانیان بە بەشداربووانی ڤیستیڤاڵەکە ناساند: { خاتو شیلان عوسمان کە لە هونەرمەندییەوە گەیشتەوە بە باڵاپۆشی …. }. بەرنامەی تەلەڤیزیۆنیی (خاتون) * لە ڤیستیڤاڵەکە دا ئامادەیە و خاتونی بێژەر بەمجۆرە تاجی زێڕین دەخاتە سەر گۆرانیبێژ شیلان عوسمان: { خوا هیدایەتی شیلان عوسمانی داو کردی بە باڵاپۆش . ماشەڵا ئەو باڵاپۆشیەت لێهاتووە و دەڵێی گەوهەیت }. شیلان عوسمانی کۆڕ بەبێ ئەوەی لە مەغزا و قوەایی قسەکانی بێژەرە ئیسلامییەکە تێبگات ، بەبێ ئەوەی تێبگات کە دنیا و مانای فەلسەفەی جوانیی و گەوبوون بە ئافرەتێکی کورد لە دید ، بیر و جیهانبینیی ئیسلامیی سەلەفیی، ئیخوانیی و داعشییەکانی کوردستان دا هەمەگری وەسفە ناسکەکەی گۆران ی شاعیر بە ئافرەت وگوڵە نییە ** ، بەڵکو تۆ وەك ئافرەتێك کاتێك شایستەیی ڕێز و بوون بە گوەت پێدەبەخشرێت ، کە عەورەتی ئافرەتانەت داپۆشراو بێت ، وەك بڵێیت تۆ وەك ئافرەتێك تاکو ئەوکاتەی باڵاپۆش نیت ، هەموو جەستەت عەورەت و سیمبول ی شەیتان و هەڵگیرسێنەری فیتنە و ئاگری بزواندنی شەهوەتی پیاویت؟! شیلانی داماو و دەستەپاچە لە سادەیی خۆی دا لە مەبەستی بێژەرەکەی بەرنامەی خاتون تێناگات، کە ناڕاستەوخۆ ئەو وەك کەسێك ی تەوبەکار و خاوەن ڕابوردوویەك ی ناشایستە و دزێوی دنیا ی مۆسیقا و گۆرانیی مامەڵە دەکات.

شیلان عوسمان لەوە دا ، نەك لە ڕابوردوی هونەریی و ڕەوشتی خۆی و هەموو دنیا ی جوانیی و سەرنجڕاکێشیی گۆرانیی پەشیمانە ، بەڵکو دەگاتە ئەو باوەڕەی کە : { داوا لە ئافرەتان دەکەم کە ببنە باڵاپۆش ، ئافرەتی باڵاپۆش جوانتر و بەشەخسیەتترە لە ئافرەتی سەرڕووت . } . ڕادەی سوکایەتیپێکردنی خاتون شیلان لەلایەن خاتون ی بێژەرەوە دەگاتە ئەو ئاست و ڕادەیە ی کە ناڕاستەوخۆ تێیبگەیەنێت کە: باڵاپۆشیی تۆ نەك تەنیا ناتوانێت دڵی خوا ڕازیی بکات و لە گوناهەکانت خۆشبێت ، بەڵکو بە دەرکردنی پیسیی (نجس) ، سپیکردنەوەی ڕووی خۆت لەلای خوا و پاکبوونەوەت لە گوناهی ڕشتنی ئاوی فەسادی هونەری مۆسیقا و گۆرانییەکانت ، دەبێت زیارەتی ماڵی خواش بکەیت ، بە ئەمەش بێژەرەکە مژدەی بەخشینی دیاریی عەمرەی

پێدەدات لەلایەن کەسێك ی موسوڵمان یان ڕێکخراوێکی ئیسلامییەوە .
ئەستێرە و ڕوناکیی خۆری خاتون شیلان لەوێ دا ئیدی ئاوا دەبێت کە وەك ڕۆبۆتێکی پڕۆگرامکراوی خوشکانی ئیسلامیی: { حیجاب تاجی زێڕینە دەنرێتە سەرت ، داوا لەو کچانە دەکەم کە موحەجەبە نین و ببنە موحەج□ بە}.

کۆتایی

- ئاماژەیەکە بۆ شیعری (ئۆپەرێتی گوڵی خوێناویی) گۆران ی شاعیر .

** ئەم بەرنامە ت□ل□قیزیۆنیە لەوەتەی هەیە بۆ جارێکیش نەبووە کە تاوانەکانی داعش و ابو بکر البغدادی بکاتە بابەتێك و تیای دا باسی ئەو تاوانانە بکات کە بەرامبەر کچانی کوردی ئێزدیی کراوە . هێندەی ڕاگەیاندنە ئەوروپیی و عەرەبیەکان لەو تاوانانە دواون ، خۆشکان و باڵاپۆشانی ئیسلامیی کورد هێندەی گەردێکیش ویژدانیان بۆ ئەو کچە ئێزدیانەی کە بوونە سەبایا و کۆیلەی موجاهیدە ئیسلامە فاشیستەکان نەبزوا ، ئەو فاشیستە ئیسلامیانەی کە مامەڵەی کڕین و فرۆشتنیان پێوەکردن و لە بازاڕەکانی نوخاسەی موسڵ و ڕەققە ی سوریا دا ساخیان کرنەوە . لە دانپێدانەکانی ژنی سێهەمی ابو بکر البغدادی (نور ابراهیم) لە کەناڵ ی العربیە دا هاتووە : { ١٠ سەبایا ی کچانی ئێزدیی لە مال□□ک□یان دا هەبووە } . یەکێك لەو سەبایانە خاتو (سیپان خەلیل) ی کچە کورد ی چواردە ساڵی ئێزدیە و دەڵێت : { ابوبکر البغدادی دەیان جار دەستدرێژیی ناموسی کردووەتەوەسەر }

هیوا محەمەد ئەمین

٣ ی ئازار ی ٢٠٢٤

.

ئەم شیعـــرە ناونیشـــانی نییە..
ستیڤان شەمزینی

بووم بە ژێر فرمێسکی خۆمەوە
خوێن بە لاجانگی شاردا دێتە خوارەوە
رۆژژمێری وڵات خوێناویی بووە
جارێکی تر
خوێن مێژوومان دەنووسێتەوە
گوڵە ب□ نخۆشەکانی شار
چقڵی خۆیان پێدا دەچەقێت
تەمومژی مەرگ
ئاسمانی شاری داپۆشیوە
من لە نێو تەمومژی دەقێکدا
بە دوای سەری قرتاوی ئازادیدا دەگەڕێم
ناتوانم لە ن□رقانەی خۆم بێمە دەر
دەمەوێت بڕۆم شەقام بھەژێنم
د□ترسم خوێنی ئاڵم بکرێتە
یەکەم پێکی ئاشتبوونەوەی ئەو بۆقانەی
لە زەلکاوی سیاسەتدا دەقیڕێنن
ئەم□□ ش□ش□کم بینی
خەونی نیشتمانی ل□ بارچوو
باوەڕ بە گوێچکەکانی خۆم ناکەم
ئەو دەنگە نەسازی مەرگھێنە
فیشەکی نەفامی کوردایەتی بێت
ئازادیی و نان بکاتە نیشانە
باوەڕ بە چاوەکانی خۆم ناکەم
ئەو تابلۆ توێ توێ کراوە
تەرمی چرۆیەکی تازەی وڵا تە
لەگەڵ نزیکبوونەوەی بەھاردا ھەڵدەوەرێت
باوەڕ بەو میھرەجانە خوێناوییە ناکەم
لەسەر شۆستەکانی ئەم شارە
ھەلھەلەی تەفروتوناکردنی جوانی لێدەدا
زۆر دەستەوەستانم
لە کتێبخانەی ماڵەکەمدا دێم و دەچم
وەک ئەوەی حەشیشم کێشا بێت

یان بە خەنجەر بیرکردنەوەم جنرا بێت
حەوسەڵەی لادانی پەردەی هۆدەکەمم نییە
لە ترسی بینینی ئەو بەچکە شەیتانانەی
مەیلی رازاندنەوەی مەرگیان هەیە
لە ترسی بینینی ئەو دەمامکدارانەی
دەڵاڵی بە خوێنبەربوونی شارەوە دەکەن
لە ترسی بینینی ئەو گوللە ئێسک تاڵانەی
بە پەلەپڕوسکێ لە چەکی ژەنگاوی
ئەهلی شۆڕشی چەواشەوە دەردەچن و
لەشی خۆرەتاو قاژ قاژ دەکەن
لەترسی بینینی
ئەو قاچاخچییە فێڵاویانەی
نیشتمانیان بە سنوورەکاندا پەڕاندەوە
لە ماڵە دراوسێکاندا هەڕاجیان کرد
هەنووکەش کون و قوژبنی شاریان
پڕ کردووە لە دوکەڵی شەرمەزار
دەیانەوێت شکۆمەندیی پێ بخنکێنن
سەرم وەک شاخێکی سەهۆڵ بەستوویی□تی
شۆڕم کردۆتەوە بۆ ناو پشکۆی دڵم
هێشتا هەڵدەلەرزێت و قسە دەبڕزکێنێ
لەوە دەچێت ئاخاوتنی بیر چووبێتەوە
رەنگە لە جەلادەکانی شار تۆقیبێت
نەیەوێت لە ختوخۆڕایی بکەوێتە
بەر دەستڕێژی ئاگری دۆزەخی تووا□□یان
لە خۆم ناگەم، هیچ لە خۆم ناگەم
وەک ئەوەی ماخۆلانم گرتبێت
بە کۆڵانەکانی بێ ئۆقر□یدا
ها تۆچۆ دەکەم
دەمەوێت بڕۆم شەقام بهەژێنم
دەشترسم نەشوەی ئەم خەونە بزێوە
ببێتە مەرامی کۆبوونەوەی قالۆنچەکان
لەسەر مێزی کۆبوونەوەی ئاودەستەکان
دەترسم و دەمەوێت
دەمەوێت و دەترسم
هیچ هەڵپەیەکم بۆ ناکرێت
تەنها ئەوەندە نەبێت
بە کوڵ دەگریم

فرمێسک دڵۆپ
کوڵمەکانم دەکاتە جێگەیەکی رەش
شاریش تا کەمەری
لە خوێندا نقوم بووە
خ
و
ێ
ن

١٨-٢-٢٠١١
رۆژی هەینی – کاتژمێر یانزە و نیوی پێش نیوەڕۆ
سلێمانی – گەڕەکی فەرمانبەران

تێبینی: ئەم شیعرە رۆژی دوای خۆپیشاندانی گەنجانی شاری سلێمانی لە رۆژی ١٧ی شوباتی ٢٠١١ نووسراوە. ئەو دەم لە راڕاییەکی دەروونی گەورەدا بووم، ئایا ببمە بەشێک لە خۆپیشاندەران یان دوورەپەرێزی هەڵبژێرم؟. رەوتی رووداوەکان بەو بڕوایەیان گەیاندم دوورەپەرێزی هەڵبژێرم، لە بەو هۆیەوە بۆ زۆری زۆردارەکی رایانکێشامە نێو بەرەی دژەوە، چوونکە بەرەی ئۆپۆزیسیۆن ستالین ئاسا، ئەو تێزە سواوەیان گەرم دەکردەوە ئەوەی لە بەرەی ئێمە نەبێت لە بەرەی نەیارەکانمانە. هەرچەند ئەم شیعرەم هەمان رۆژ نارد بۆ سایتی کوردستان نێت و بڵاوکرایەوە، کەچی ئەوان دەیانویست من بچمە ریزی ئەو ئیخوانیانەی دەستیان بەسەر ناڕەزاییەتەکەدا گرت و بەردەرکی سەرایان کردە گۆڕەپانی تەحریری قاهیرە و نوێژی بە کۆمەڵیان تێیدا دەکرد، دواجار وا شکایەوە بکەومە بەرەی بەرامبەرەوە، هەرچەند ئەوە تاڵترین ماوەیە لە ژیانی تایبەتی مندا.

مهلۆتکه.. ستار ئەحمەد

تۆ مەلۆتکەی
شیعرێك سووری
هەنار شیری لەدەم ناوی

لەخۆر پەلوپۆت خواستووە
لەگەڵ چریکەی بەیانا
زمانی کەوت ناسیوە
هێندە لوتکە
لانکی بوونتی گوشیوە
لەسەمای دار تێدەگەیت و
لەهاتنی بەفری چیاو
بازنەی عەشقا دەسرەوی
شیعر بەخوێنت ئاشنایە
بەروارەکان
یادی دوێنێت دادەپاچن
نشیو نییە
گۆرانی تۆی نەبیستبێ
ئاورنگ نەما
نیگات بەگەڵا داپۆشێ
تۆ ل□ تەمی
چوار سنووری جوودا دەچی
لەدڵێکا
بوویتە بەدارێکی سووتاو
خاچ دەمی تەورت دەداتێ
لەنەوەی گڕ..بەجۆشتری
تەرمی ئاگر ههڵناگری

ستار ئەحمەد

بینەر لەشانۆی کوردی دا.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

هەرکات باسی شانۆی کوردی بکەین، دەبێت بینەر وەك پارچەیەکی هەرە کاریگەرو زیندووی جەستەی شانۆ تەماشا بکەین و پرسیاری ئەوە لەخۆمان بکەین، ئاخۆ لەو هەلو مەرج و ئاستەنگە دژوارانەی شانۆی کوردی پێیدا تێدەپەڕێ، بینەر لەکوێ ی هاوکێشە شانۆییەکە دایە؟

ئایا بینەر چ رۆڵێکی هەیە لەچارەسەرکردنی ئەو کێشانەو تا ئێستا لەو ئاستە مەعریفی و هوشیارییە دایە کە بتواتێت چارەنووسی شانۆی کوردی لەئەستۆ بگرێ و متمانەی پێ بکرێ؟ خۆ دیارە بینەری ئەمڕۆ بەدرێژایی دیرۆکی شانۆی کوردی، هەمیشە تینووی شانۆ بووە، پێی وابووە شانۆ مینبەرێکی کاریگەرە بۆ هەڵبڕینی دەنگی ئازادی، وروژاندنی هەقیقەت، گوزارشت کردن لە ئەشکەنجەو ئازارەکانی میللەت.

بۆیە هەرکات شانۆیان لەسەر داخستبێ، بە پەنجەرەکانەوە هاتۆتە ناو هۆڵی شانۆ، ئەگەر پەنجەرەکانیشیان داخستبێ، ئەوە دەرگاو پەنجەرەکانی لەبەخۆوە دەرهێناوە، بۆ ئەوەی شانۆ ببینێ.

ئەمە لە زەمەنێکدا کە شانۆ دەزێکی نەتەوەیی بوو، چەکێك بوو بۆ مقاوەمەت و خۆ راگری.

ئەو کات شانۆ لەشارو لەشاخ و لەقوتابخانەو لەدەشتودەر، لەهەر شوێنی بینەری لێ بوایە، گوتاری خۆی دەگەیاند.

هەموو شتێ لە تێکست و ئامانج و نواندندا کە دەبەوە، بەڵام بینەرێکی پڕ لە تاسەت هەبوو بە جۆشەوە لەچاوەڕوانیت دابوو.

شانۆکارەکانیش لەو سەردەمەدا، بەهەمان حەماسی بینەر لەئێستا زۆترو بە گەرم و گوڕترو رۆحییەتێکی نەتەوەیی و هونەرێکی بەکەڵکتر لەسەر شانۆ دەوەستان.

بەڵام لەگەڵ تێپەڕ بوونی زەمەن و دەرهاوێشتەکانی، بە پێی رۆژان وەزیفەی شانۆ لەجاران قورستر بوو، ئەرکی بینەریش بە لەئامێز گرتنی شانۆ سەختتر بوو..

شانۆ لەهەموو سەردەمێکدا لەرەحمی ئەو سەردەمە لەدایك دەبێت کە تێیدا دەژیت، زادەی حاڵەتە سایکۆلۆژی و فسیۆلۆژی ئەو کۆمەڵگایەیە کە ناتوانێت ببێتە پارچەیەکی لێك دابڕاو.

شانۆو کۆمەڵگا لەدوو جەمسەرەوە بەیەك دەگەنەوە:

لەجەمسەری یەکەمیاندا: هەمیشە کۆمەڵگا مەدەنییەکان، ئەوانەی شارستانیەتێکی دێرین و کولتوورێکی زیندوویان هەیە، شانۆ لەپێشەوەی پێداویستیە بایەخدارەکانی ژیانی خۆیان دادەنێن، ئەوەندەی بوون و نەبوونی نان و ئاو لەشانۆ دەڕوانن، بۆیە هەرگیز ناتوانن دەست بەرداری شانۆ بن.

بەشێکی زۆر لەژیانی خۆیان بۆ شانۆ تەرخان دەکەن، ئیدی شارەکانیان پڕ دەکەن لەهۆڵی شانۆیی، بۆ ئەوەی هەمیشە شانۆ لەو هۆڵانەدا جمەی بێ.

پەرە بەپەروەردەو دروست بوونی شانۆکار دەدەن و وڵاتیان پڕ دەکەن لە فێرگەو سەنتەرو ئەکادیمیای شانۆیی.

بۆیە هەرگیز هۆڵەکانیان بۆ نمایشی شانۆیی نابێت و بژاقی شانۆییش لە جوڵە ناکەوێت.

لەجەمسەری دووەمدا: شانۆ وەزیفەی پێویستی خۆی بە پیشکەوتنی کۆمەڵگاو بەرزکردنەوەی ئاستی هوشیاریی و مەعریفی، بە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا بەرجەستە دەکات، لەو ناوەندەدا بینەری شانۆیی دەبێتە بینەرێکی خاوەن ئەزموون و شارەزا کە لەشانۆ بگاو وەرگرێکی هوشیار بێت لەپرۆسەی شانۆیی دا.
بەم شێوەیە، هەم کۆمەڵگا خزمەتێکی بایەخدار پێشکەش بەڕەوشی شانۆ دەکات، هەم لە بەرامبەردا شانۆ ڕۆڵی خۆی دەبینێ لەهوشیارکردنەوەی کۆمەڵگاو تێر کردنی هزرو خواستە ڕۆحیەکانی.
شانۆ چ بینەرێکی دەوێ؟
بینەر پارچەیەکی زیندووی ڕەگەزەکانی شانۆیە و هەموو پێکهاتەکانی شانۆ ئاراستەی بینەر دەکرێن، بۆ ئەوەی ئەویش بەڕۆڵی خۆی هەوڵی ئەوە بدات بەهەموو توانا سایکۆلۆژی و فیزیکی و ئایدۆلۆژییەکانی خۆیەوە، توانای ئەوەی هەبێت، هەموو ئەو تەوژمانە وەربگرێت کە ئاراستەی دەکرێت، چونکە هیچ لەڕەگەزەکانی دیکەی شانۆ نابنە ئەلتەرناتیف بۆ بینەرو شوێنی ئەو لەنمایشێکی شانۆیدا پڕ ناکەنەوە تەنها بینەر خۆی نەبێت.
لەقۆناغی دووەمی وەرگرتن دا، دەبێت وەرگر دەسەڵاتی ئەوەی هەبێت، هەموو توانا مەعریفی و هونەری و زانستیەکانی خۆی بخاتە گەڕ، بۆ خوێندنەوەی ئەو هێماو ستاتیکاو دەلالات و پرسیارە نادیارانەی بەرکەوتە لەگەڵ مێشك و هزری دا دروست دەکەن.
چۆن لەشانۆی نوێ دا، شانۆ هەر تەنها زمانێکی نیە بۆ وەرگرتن، کە دەق بە تەنها سەرچاوەی وەرگرتن بێت و بینەر پشتی پێ ببەستێت، ئێستا جەستەی ئەکتەرو تەکنیکی شانۆیی و سینۆگرافیاو ئەدای ئەکتەر، بینەر دەوروژێنن و شوێنی دەق دەگرنەوە، هەم بۆ گەیاندنی پەیامی شانۆیی، هەم بۆ هەژاندنی بینەرو جولاندنی هەستەکانی، بۆ ئەوەی هەر کاتێ پەردەی شانۆ دادرایەوە، کاریگەری و ئاسەواری ئەو ڕەگەزانە بەئاسانی لەسەر هەست و مێشك و دەروونیدا کاڵ نەبنەوەو تا دێر زەمانێك لە زەهن و ئەندێشەی دا خول بخۆنەوە.
کەواتە چەند ئەوەندەی دەرهێنەرو ئەکتەرو هونەرکارەکانی دیکە هەر یەکەو ئەرکی تایبەتی خۆیان لەسەر شانۆدا هەیە، بینەریش بەفۆرمێکی تر، بەڵام بەهەمان ئاست ئەرکی هەیە بۆ تەواوکردنی پەیامی شانۆیی.
دەسەڵاتی بینەر دەسەڵاتێکی ڕەهایە:
لە بەر ئەوەی هەموو ئاراستەکان بەرەو رووی بینەرەو هەموو ئامانجەکانیش لەکۆتایی دا بۆ خزمەتی بینەرە، بۆیە بینەر یەکەم ماف و دوا مافی قسە کردنی هەیە، لەسەر هەر بەرهەمێکی شانۆیی، بەقەبوڵ کردنی یا ڕەتکردنەوەی، بۆ ئەمڕۆ، یان سبەینێ.
زۆر جاران کاتێ هەندێ لەدەرهێنەرو ئەکتەرەکان شکست دێنن، دەبن

بەپارێزەری خۆیان و پاساو بۆ شکستەکانیان دەهێننەوە، کەچی (سیزیف ئارنۆ) ی گەورە ڕەخنەگری شانۆیی بەریتانی دەڵێت: دەرهێنەر تا دوا لەحزەی ژەنەڕال پرۆڤە مافی قسەکردنی هەیە، بەڵام دوای ئەوە تەنها ڕەخنەگرو بینەرانن مافی هەڵسەنگاندنیان بۆ دەمێنێتەوە، تەنانەت راو بۆچوونی ڕەخنەگرەکانیش وەك بڕیاری بینەر ڕەها نیە، هەرکاتێکیش بینەر بەرهەمێکی خستە سەبەتەی پەراوێزخستن، هیچ هێزێك ناتوانێ ئەو بەرهەمە، یا ئەو دەرهێنەرو ئەکتەرە بگەڕێنێتەوە سەر ئاستی شکۆمەندی خۆی بەر لەشکست.
بەڵام دەکرێ لە پەراوێزی ئەودەستەواژە ڕەهایە بپرسین، ئەرێ کامە بینەرە خاوەنی بڕیاری ڕەهایە؟
ئەو بینەرە سادەیەی کە پێوەری گشتی لای ئەو تەنیا کات بەسەر بردن و پێکەنینێکی کاتی رووکەشی بێ مەغزایە و ئەهلی نواندنی پێ لە تەهریج و شانۆی بازرگانیە؟
یان نوخبەیەکی پێگەیشتووی خاوەن دیدو ئایدیایەکی قوڵ و پڕ لەستاتیکا؟
بینەری کورد دابەشی هەردوو بەرە بووە، بە سەردەمانێك کە شانۆی بازرگانی باوبوو، کۆمەڵێ موهەریج هۆڵەی شانۆکانیان بەکەسانی سادەو پڕ پاگەندەی موزەییەف پڕ دەکردەوە، زۆرەرو زیانێکی گەورەیان بە شانۆ گەیاندو ئەو هونەرە جوانەیان لە بەرچاوی بینەر ناشیرین کرد، بە شێوەیەك بینەری راستەقینە شەرم لەخۆی بکاتەوە، بە لەحزەیەك بوێری ئەوەی هەبێت لە هۆڵێکی ئاوادا ڕوونیشێ.
ئەو کات دەمانزانی ئەو دیاردە ناشیرینە کاتێو زەمەن لەگەڵ خۆیدا رایدەماڵێ، هەر کات بەرهەمی (جاد) پەیدا بوو، ئەو موهەریجانە لەشەرمی بینەر خۆیان دەشارنەوەو لە بەرچاوان ون دەبن .
بەڵام ئەوەی لەو نەوانەدا ئاستەمە ئەوەیە، کە تۆ پێویستیت بە کاتە، بۆ گۆڕینی واقعێکی تاڵ و نەرێنی بۆ واقعێکی ئەرێنی.
بەتایبەت بۆ گۆڕانەوەی شکۆی شانۆیەکی تێکشکاو لە ڕەگو ڕیشەوە، بۆ شانۆیەك کە لە ئاست خۆزگەو ئاواتی بینەر دابێت.
ئەگەر چاو لەرابووردوویەکی نزیك بپۆشین و بڕوانینە هەنگاوەکانی ئەمڕۆمان بۆ بینەری شانۆی کوردی، ئەوە بەگشتی، وێڕای لەبەرچاوگرتنی هەموو کێشەو ئاریشەکانی شانۆی کوردی، گەشبینیەك دەمانگری و هەست بەو گۆڕانە بنەڕەتیە دەکەین لەجۆری بینەرو حەماسی بینەر بۆ شانۆ.
بەڵام لەگەڵ ئەو گۆڕانکاریەی جۆری بینەر دەبێ بپرسین ئەو هۆکارانە چین کە بوون بە سەرچاوە بۆ دروست بوونەوەی بینەرێکی هوشیار بۆشانۆ؟
بێگومان فاکتەری زۆر هەن، دەبنە وەڵامی ئەو پرسیارە، لەوانە:

1.دەست بەکاربوونی کەمێک دەرهێنەرو ئەکتەری ئەکادیمی بەتوانا، لەوانەی بەراستەقینە خەمخۆری ئایندەی شانۆی کوردین .
2.پشت بەستن بەداهاتی خۆیان بۆ بەرهەم هێنانی بەرهەمە شانۆییەکان، بە ئەوەی چاوەڕوانی بودجەو هاوکاری حکومەت بکەن، یا چاوەڕوانی قەرخ کردنی دەرفەتێك بن بۆ گەندەڵی لەسەر حیسابی شانۆیەکی پڕپووت و هەژار.
3.ئامادەکردنی ئەو بەرهەمانەی کە لەگەڵ خواست و ئارەزووی ئەمڕۆی بینەری کورد دەگونجێن و دەبنە گەرەنتی بۆ راکێشانی بینەر، بەتایبەت راکێشانی خێزان بۆ هۆڵەکانی شانۆ، ئەو خێزانانەی ساڵانێکی دوور بەحەسرەتی ئاشنا بوونەوە بوون لەگەڵ شانۆدا.
4.سوود وەرگرتن لەتوانای ئەکتەری لەهاتوو، لەوانەی بینەر ئارەزووی نواندنیان دەکەن و توانای داهێنانیان هەیە لەشانۆدا.
هەندێ نمایشی شانۆیی کە لەسەر ئەو بنچینانە بەرهەمی خۆیان پێشکەش کردووە، لەچەند لایەکەوە بۆ قازانجی شانۆی کوردی هەڵکەوتنەوە:
یەکەم: ئاستی شانۆی کوردییان بەشێوەیەك بەرز کردەوە، کە هەر دەرهێنەرێك بیەوێت بەرهەمێکی نوێ ی شانۆیی پێشکەش بکات، دەبێت بەهەمان شێوە لەوە بگا کە بینەر چی لە شانۆ دەوێت ؟ هێزی راکێشانی بینەری بۆ هۆڵەکانی شانۆ هەبێت.
بەم شێوەیە دروست بوونی رکابەری لەسەر داهێنان لە نێوان دەرهێنەرەکاندا دەبێتە بنەمایەکی پتەو بۆ سەر لە نوێ دروست بوونەوەو دەست پێ کردنی قۆناغێکی نوێ لەشانۆی کوردی دا.
جوگرافیای شانۆیی
وەك لەژێك بینەرو شانۆ دوو هاوکێشەی هاوتەریب و هاوبەشن لەگەڵ یەکتردا، هیچیان بەبێ ئەوی تریان بوونیان نیە، ماهیەتی هەر یەکێکیان بەوی تریانەوە بەندە.
بەڵام ئەو هاوکێشەیە لەنیشتیمانی ئێمەدا هاوکێشەیەکی ناوازەیەو شانۆو بینەر نەخراونەتە ناو یەك بازنە.
رەنگە لەهەندێ شوێنی جوگرافی وەك شاری هەولێرو دهۆك بینەر هەبێ بەڵام شانۆ نەبێ، لەشارێکی وەك کەرکووك و سلێمانی شانۆو بینەر هاوتەریبن، لەچەمچەمال و کەلارو دەربەندیخان و سۆران بینەر زۆرترە لەشانۆ..بەڵام هیچ لەو شارو شارۆچکانە وەك شاری هەولێر مەحروم نەکراون لە شانۆو بینەریان ئەوەندە پێ لە تاسەو حەسرەت نین بۆ شانۆ، کە تێیدا نەك هەر تەنها بینەرانی ئەو شارە بەناچاری بۆ تینوویەتی شکانیان لەشانۆ ئەو شارو شار دەکەن و شانۆکارەکانیان دەستەپاچەو بێ ئومێد بوون لەچوونە سەر شانۆ، وای لەهات ئەو شارە دەرینەی شانۆو هەواری تەلعەت سامان و سەباح عەبدولڕەحمان وفەرهاد شەریف و فەتاح خەتاب و سەعدون یونس و دەیان

کەڵە دەرهێنەرو سەدان ئەکتەری بەتوانا، ببنە خاوەنی کەلاوەیەکی شانۆیی، کە تەنها یادگارییەکانی تێدا بمێنێتەوە.
کەچی لەنێو ئەو شەوەزەنگە شانۆییەشدا بینەری هەولێر بینەرێکی هەمیشە ئامادەیە بۆ لەئامێزگرتنی شانۆو ئەو بەرهەمانەی دەبنە میوانی هەولێر.
جێگەی ئەسەفە کە لایەنێك نیە خۆی بە بەرپرسیار بزانێ بەرامبەر بەو مەرگەساتەی شانۆ لەو شارەدا، هەندێ لە بەرپرسەکانی ئەو شارە خەمخۆری چاکسازی نین لەو بوارەدا، چونکە پێیان وایە شانۆ سەرچاوەیەکی بازرگانی نیە، ئەوانەش کە بەرپرسی شانۆن، هەست دەکەن شانۆ ئەو پاروە چەورەی جاران نەماوە، بۆیە بوون و نەبونی لای ئەوان وەك یەکە.
ئەوەی لەو نێوەندەدا زەرەرمەند بێت، ئەو بینەرانەن کە خەریکە تامی شانۆیان لەبیر دەچێتەوە، ئەو شانۆکارانەن کە وەك ئاسن ژەنگیان هەڵێنا.

چیرۆك نەناسەکان لە چیرۆك دەدوێن.. سەدیق سەعید ڕواندزی

بە هۆی دنیای تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانەوە و هەبوونی دەیەها مینبەری گوتن و نووسین، جۆرە فەزایەکی کراوە لە بەردەم هەموواندا هاتۆتە ئاراوە، کە بنووسن و سەرنج و ئایدیاکانیان تێدا بخەنە ڕوو. ئەم فەزا کراوەیە، جۆرە گوتارێکی بەرهەم هێناوە، کە بنەماکانی لە چی گوتن دایە، نەك چۆن گوتن، بەو مانایەی هەموومان دەنووسین و شتێك دەڵێین، بە بێ ئەوەی پێویست و گرنگ بێت، لە ڕووی مەعریفی و ڕۆشنبیرییەوە، یاخود ئیزافەیەك بخاتە سەر گوتاری ڕۆشنبیری کوردییەوە. ئەم بە بایەخکردنەی نووسین، وەك کایەیەکی گرنگی مەعریفی، هیچ جۆرە شکۆیەك و بەهایەکی بە دنیای نووسین نەهێشتۆتەوە. لەو سەنگەیەشەوە ڕۆژانە ئەم بەر سەدەها بە ناو نووسین و وتار دەکەوین، کە بێ قووڵایی و بێ ناوەڕۆك و هەڵگری هیچ ڕەهەندێکی ڕۆشنبیری نین. لە کاتێکدا نووسین، یەکێکە لە کردە هەرە قوڕس و ئالۆز و هزرییەکان. بۆیە هیچ کاتێك نابێ ئەو فەزا کراوەیە، لە پەراوێزی بە ناو هەبوونی ئازادی دەربڕینەوە دەخەشمان

بکات، بەوەی کە هەموو شتێک دەنووسرێت، بەڵکو لەوە گرنگتر هەڵوەستەکردنە لە ئاست ئەوەی دەنووسرێت، چونکە هەموو نووسینێک کە بەناو دەبێتەوە، دەرەنجام خوێنەر لە خوێنەوە و هەڵسەنگاندنیدا، دەبێتە پێوەر و ئەوە دوواجار بەهایەک بەو نووسینە دەدات، بەوەی کە چەند پەیوەستە و ماهیەتی لە چۆن گوتن دایە یان چی گوتن. ئەگەر گوزەرەکی خێرا، بە ناو ئەو دنیا ئاڵۆز و شێواوەی نووسینی کوردی بکەین، ڕۆژانە بەر دەیەها نووسینی کرچ و کاڵ و بێ ناوەڕۆک و لەشکرێک قەڵەم بەدەست دەکەوین، کە هەر تەنها مەبەستیانە شتێک بنووسن، نەک ئەوەی چی دەنووسن. بۆ نموونە: هەیانە، چەند دەردێڕێک بە ناو شیعر بەناو دەکاتەوە، کەچی لە شکرێک قەڵەم بەدەست، دەکەونە شانامە و ستایشی شیعرەکانی دەکەن، لە کاتێکدا نە زمان، نە وێنەی شیعری، نە شیعریەت و جوانی لە شیعرەکانی ئەو بە ناو شاعیرە نییە، جگە لە قسەی ڕیزکردنێک. بڕوام وایە، ئەو خۆشی ڕەنگە پێ شاعیر نەبێت، وەک ئەوەی شاعیرێکی سادەنووس لە بەرنامەیەکدا دەیگووت (حەزی نەدەکرد ببێتە نووسەر) ئەمە وەک ئەوە وایە، کەسێک بە زۆر ناچار بکرێت کارێک بکات، بە ئەوەی بەهرە و توانا و ئارەزووی کارەکەی هەبێت. سەیر لەوە دایە، ئەم شاعیرە کەخۆی پێ شاعیر نییە، هەزاران کەس وەک شاعیری داهێنەر و جیاوازنووس و بە توانا دەیناسێنن. هەیانە گەشت و سەردانی خۆی و بردارەکانی و ڕابواردن و مانەوەیان لە سەماخانە و مەیخانەکان دەکاتە ڕۆمان، بە ئەوەی لە پەیامی گەورە و پیرۆزی ڕۆمان گەیشتبێت، کەسانێکیش لە سەنگەی دەسکەوت و بەرژەوەندی، یان هاوڕێیەتی، بە ئەوەی هیچ شارەزاییەکیان لە دنیای ڕۆمان هەبێت، دەبن کتێبی زلی لە سەر دەنووسن و ئەوەندی تر هانی دەدەن، لەو گاڵتەجاڕییەی بە ناوی ڕۆمان دەستی داوەتە، بەردەوام بێت! ئەمانە و دەیان و سەدان نموونەی تر، کە ئێمە ڕۆژانە بەریان دەکەوین. ئەم دۆخە لە غیابی ڕەخنەی جدی و شڕۆڤەییەوە بەردەوام بوونی هەیە، بە تایبەتیش کە نووسەر و خوێنەری بیرکەرەوە و بە سەلیقە زۆر کەم بێتەوە، کە حەوسەڵەی ئەوەی هەبێت ئیستێک لە ئاست ئەو هەموو بێ ناو نووسینانە بکات. بەگومان هەر وشەیەک کە دەینووسین بەرپرسیارییەتییەکی گەورەی فەرهەنگی و ڕۆشنبیرییە، نووسین دەبێ پەیام و مەبەستێکی هەبێت و شوێنێک لە هزر و دیدی خوێنەران بگرێت، نەک تەنها ڕەشکردنەوەی لاپەڕەکان بێت. نووسەر کاتێ باس و بابەتێک لە نووسینەکەی دەخاتە ڕوو، باسی دەکات، دەبێ لە چاوەڕوانی ئەوەش دابێت خوێنەرانێک هەبن، لە پەراوێزی خوێنەوەی ئەو نووسینەی، پرسیاریان لادروست بێت و گومان بکەن لەوەی نووسەر دەیەوێت چی بڵێت؟ لەو ڕۆژانەی ڕابردوودا، وتارێکی (ڕۆژگار خالید) ناوەکم خوێندەوە، کە لە

ماڵپەڕی دەنگەکان بڵاوکرابووەوە، کە یەکێکە لە ماڵپەڕە ئەدەبییە هەرە پڕ خوێنەرەکان. ئەم برادەرە لە پەراوێزی ڕانانی بۆ کەمێکی چیرۆکەك، لە بارەی چیرۆکەوە نووسیویەتی:_(سەرەتا دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم کە هەزاران ساڵە چیرۆك هەیە) لەڕووی کارەساتەکانی دنیای بۆ ڕەخنەیی دەردەکەوێت، کاتێ نووسەرێکی گەنج لە کورتە وتارێکدا باس لەوە دەکات کە هەزاران ساڵە چیرۆك هەیە، بۆ ئەوەی شارەزاییەکی ئەوتۆی لەو بارەوە هەبێت. چیرۆك بە مانا هونەریی و ئەدەبییەکەی، هەمووی دووسەدەیەکە لە ئەوروپا بە مانا هونەرییەکەی سەریهەڵداوە، لە ئەدەبی کوردیشدا، مێژووەکەی لە هەفتا ساڵێك تێناپەڕێت، ئیدی نازانم چۆن هەزاران ساڵە چیرۆك هەیە؟! ئەم بنووسە، تۆ بڵێیی داستان و حیکایەت و چیرۆکی فۆڵکلۆری و میللی، بە چیرۆك تێنەگەیشتبێت؟ ئایا ئەمانە کە هەزان ساڵە، وەك ئەدەبی سەر زارەکی ماونەتەوە و لە فەرهەنگی هەموو گەل و نەتەوەیەکیشدا هەن و دەماو دەم، نەوە بە نەوە، ماونەتەوە چیرۆکن؟ تا ئێستا هیچ کام لە لێکۆڵەر و چیرۆکنووسەکانی دنیاش، ئەوەیان گوتووە کە هەزاران ساڵە چیرۆك هەیە؟ ئەمە لە ناشارەزایی بەو لاوە هیچی ترە؟ نووسەرێك کە سەرەتاییترین زانیاریی لە بارەی بابەتەکەوە نەبێت، چۆن ڕێگە بە خۆی دەدات لە بارەی ئەو بابەتەوە بنووسێت و سەدان خوێنەری سادە و ساویلکە، کە ڕەنگە مەبەستیان بێت شتێك لە بارەی چیرۆکەوە بزانن، بە هەڵە داببات. چیرۆك، لە ئەدەبیاتی هەموو گەلاندا، ژانرێکی هونەری نوێیە و جیاوازە لەگەڵ چیرۆکی میللی و فۆلکلۆری، کە هەڵگەی دوو ناو و شوناسی جیان. چیرۆکی میللی و حیکایەتی فۆلکلۆری و داستانی مێژوویی لە شێوەی گێڕانەوە، هەزاران ساڵە هەن، ئەمانە جیان لەگەڵ چیرۆك بەمانا هونەریی و مێژوویی و ئستاتیکییەکەی. ئەم وردەکاریانە لە نووسیندا، دەبێ بە وردییەوە لە بەرچاو بگیرێن و لە بەرانبەر هەر وشە و دەستەواژەیەکدا، نووسەر خۆی بە بەرپرسیار بزانێت، چونکە دواجار ئەوەی بڵاودەکرێتەوە، دەبێتە تێکست و بەشێك لە ئەرشیفی نووسراو. دەشێ خوێنەرانێك هەبن، بە وردی بیخوێننەوە، هەڵوەستە بکەن. فەزای کراوەی ئازادی نووسین لە ماڵپەڕ و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا، بۆ ئەوە نییە هەموو شتێك بە سانسۆر و هەڵسەنگاندن و شرۆڤەکردن، بنووسرێت و بڵاو بکرێتەوە، وەك ئەوەی لە دنیای ڕۆشنبیری ئێمەدا هەیە، چونکە ئەوانیش دەخوێنرێنەوە، خوێنەرانێك هەن، هەڵوەستە دەکەن و پرسیاریان لا دروست دەبێت، بەوەی چی نووسراوە و چی دەنووسرێت؟

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی هەولێر ژمارە (4026) ڕۆژی 27/2/2024 بڵاوکراوەتەوە.

رۆمانی ” ریحانە بۆنی هەموو ماڵێک”.. نووسینی ” دارا ڕەحمان”.. خوێندنەوەی: رۆژگار خالید

ئەم ڕۆمانە پێشکەشی ڕوحی شەهید هوجام سورچی کراوە .
پێش هەر شتێک ئەوە دەڵێم
خەباتی چەکداری و بوون بەپێشمەرگە پێش ئەوەی بۆ بژێوی ژیان بێت ئەرکێکە بەرامبەر بەخاک و بەس .
وەک نموونە شەهید هوجام سورچی بەهەژاری ژیا و بەسەربەرزی شەهیدبوو .
ئەم ڕۆمانە
تایبەتمەندیەکەی لەوەیە نووسەر لەپاڵ ئەوەشدا پێشمەرگە بوو لەبەرەکانی جەنگ ، زۆربەی ڕووداو و سەختی و ناخۆشییەکانی بەرەی جەنگی یاداشت کردووە .
دەتوانم بڵێم نووسینی رۆمانێکی لەم شێوەدا گرنگی خۆی هەیە ، زیاتر لە خوێندنەوەیەکی بۆ دەکرێت و دیوی تاریک و ناڕوون و نهێنییەکانیش باسدەکات .
دەتوانم بڵێم لە یاداشتە ڕۆمانیش دەچێت و نەهامەتی و سەختی دوای هاتنی داعش لە ساڵی 2014 و ساڵانی دواتر دەگەڕێتەوە کاتێک هێرش دەهێنن بۆ باشوور و رۆژئاوای کوردستان ، بەگشتی میللەتی کورد نەهامەتی و قوربانی و شەهیدێکی زۆری پێشەکەشی ئەم نیشتمانە کرد .
نووسەری ڕۆمان وەک کارەکتەرێک ئەو ڕووداوانە یاداشت دەکا و تێکەڵی نێو دونیای خەیاڵی و ئەزموونی مەعریفەی نووسینی دەکات و ڕۆژە سەختییەکانی ژیانی لەگەڵ ئێمەدا هاوبەشی پێدەکات .
هەر بۆیە
لەهەندێک شوێندا پرسیاری جددی دەکا و وەڵامی جددیشی هەیە .
لەهەندێک شوێن وادەکا خوێنەر خۆی وەڵامی پرسیارەکان بداتەوە.
لە هەندێک شوێنی دیکە وادەکات بڕوا بە وەڵامەکانی بکەین .
لەهەندێک شوێنی دیکە پرسیارەکان هیچ وەڵامێکی نییە .
لە هەندێک شوێنی دیکە وادەکا خەیاڵ بکەین و خەیاڵەکانمان بکەین

بە پرسیاری جددی و گومان لە حەقیقەتەکان بکەین کاتێک وەک یەقین و وەهام بەوامان کردووە .
ئەم ڕۆمانە کۆد و ڕەمز و بابەتی نهێنی تێدایە و ئەرکی خوێنەرە لێی تێبگات و ئاگاهی هەبێت لە بارەیەوە .
لەڕاستی هەر تاکێک زیاتر لە ئەرکێکی هەیە و بەجێهێنانی ئەو ئەرکە پێش ئەوەی ئەرک بێت بێگومان وەک وەزیفەیەکی ئەخلاقی و مرۆڤایەتی و نەتەوەیی لەسەریەتی بەردەوامی پێبدات .
کارەکتەری ریحانە دەکرێت ئەو هێزە یا ئەو بوونە خەیاڵیە بێت بیری لێدەکەینەوە .
لای کەسێک رەمزی زولم و ستەم بێت .
لای کەسێکی دیکە بۆن و بەرامە بێت .
لای کەسێکی دیکە شێخێک بێت .
لای من کچەکە شەهیدەکە .
لای کەسێکی دیکە رەمزی پاڵەوان بێت.
لای کەسێک دەکرێت هێزی ژنان و ئیرادەی ژن بێت .
لای داعش ڕەمزی ترس و تۆقاندن بێت .
لای کەسێکی دیکە ڕەمزی ئازادی بێت .
کۆدێکی نهێنی دیکەی نێو ڕۆمانەکە
شار ووجودی نییە بەڵکو سنوور ووجودی هەیە لێرەوە نووسەر پێمان دەڵێت مەبن بەبەشێک لە ناسینەوەی شار و ناوچە و گوند و شوێنەکان، ئەرێ باشوورە سنوورەکانی نێو خەیاڵت بسڕەوە و ناوی شارەکان و ناوچەکان وادەکا خەیالت نەتوانێ ئەو شوێنانە ببینی پێوستیان بەبینین هەیە .
هەر بۆیە نووسەر وامان لێدەکا لەخەمی باشوور و رۆژئاوای کوردستان بین و بۆ ئەوەی خەیاڵی خوێنەر فراوان بکا دەت کوردەکانی باکور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەهێنێت وەک پێشمەرگە و شەڕڤان شەڕی دژی چەوسانەوەیان پێدەکات و پێمان دەڵێت ئەوەی بەیەکدیمان دەبەستێتەوە شار و ناوچە و شێوەزاری قسەکردنمان نییە بەڵکو سنوورەکان و کوردبوونمانە .
ڕەمزی کوردبوون و جوانی ڕۆمانەکە ئەوەیە سنوورەکان دەشکێنێ و شەڕی مانەوەی نەتەوەیەک دەکرێت و خۆشترین ساتی ڕۆمانەکە ئەوەیە پێشمەرگەی کوردستان دەگاتە شاری کۆبانی ئەو شارەی بوو بە ڕەمزی مانەوە و خۆڕاگری و ئیرادەی میللەتێک ، ئەگەرچی ناوی شاری کۆبانی ناهێنێت بەڵام فەرمان دەکات هەموو شوێنێکی ئەم نیشتمانە کۆبانە و هەڵەبجەیە .
کۆدێکی نهێنی ڕۆمانەکە ئەوەیە هەموو کوردێک هەستبکا کوردە و شەرم لە کوردبوونی نەکات و ترسی لەئیرادەی میللەتەکەی نەبێت و ئەگەرچی

وەک خەیاڵیش بۆت هیچ کوردێک ناکوژرێت بەدەستی هیچ کوردێکی دیکە و شەڕی یەکدی ناکەین .
جوانییەکی دیکەی لەنێو ڕۆمانەکە نووسەر ئیشی لەسەر کردووە خوێنەری کورد ئاگادارکاتەوە لەم خەونەی چەندین ساڵە سەی کردووین و بەناوی برایەتی عەرەب و تورک و فارس و بەناوی پێکەوەژیان و ئایینەوە ژیانمان لێوەردەگرنەوە و زوڵم و ستەمان لێدەکرێت و دەچەوسێنرێنەوە و وەک دوژمن دەبینرێن .
لەکۆتایی فەرمان دەکا و پەیمان دەدات کاری مرۆڤەکان بە ئەوەیە عەدالەت و خۆشبەختیبن چونکە ڕوحی ئەمە بەشێکە لە دەسەڵاتی خودا و ڕوحی مرۆڤەکان بەهای ڕاستەقینەی خۆی هەیە بەیە بزانن .

ئایا سۆسیالیزم لە ئێراندا دادەمەزرێت؟-2-.. وەرگێڕانی کاوە عومەر

(بەشی دووەم)

دیمانەی حەسەن ساڵحی لەگەڵ حەمید تەقوایی

حەسەن ساڵحی: تۆ لە بەشی یەکەمی ئەم دیمانەیەدا باست لە نەهێشتنی مافیای ئابووری کۆماری ئیسلامی کرد وەک کاری دەستبەجێی حکوومەتی سۆسیالیستی. هەروەها وتت دابینکردنی ئازادییەکان و لابردنی هەڵاواردن و خۆشگوزەرانی هەمووان ئامانجە سەرەتاییەکانی سۆسیالیزمن. پرسیاری من ئەوەیە، پەیوەندی نێوان ئەمانە چییە؟ ئایا ئەم ئامانجانە بە زەوتکردنی خاوەن سەرمایەکان بەدی دەهێنرێن؟ بە تایبەتی پەیوەستە چ ڕێوشوێنێکی دەستبەجێ بگیرێتەبەر بۆ زامنکردنی ئازادییەکان و دەستەبەرکردنی خۆشگوزەرانی بۆ خەڵکی؟

حەمید تەقوایی: هەروەک پێشتر ڕوونم کردەتەوە، بە نەهێشتنی زەبری ئابوری – واتە ئازادی بە مانا وشەیی دەستەبەرکردنی – دەبێت چەوسانەوە و خاوەندارێتی تایبەتی بەسەر ئامرازەکانی بەرهەمهێنان قەدەغە بکرێت. کردەوەی بەپەلە لەم بوارەدا ڕزگاربوون بووە لە مافیا ئابوورییەکانی حکومەت، بەڵام پەیوەستە ئەمە فراوانتر بکرێت

و چەوسانەوە و کاری بەکرێ لەسەر ئاستی سەرتاسەری و لە پێوەندی لەگەڵ ھەموو سەرمایەکاندا ھەڵبو□شن□رت□وە. ئەمەش کاتی دەوێت. بە ڕزگاربوون لە مافیا ئابوورییەکانی کۆماری ئیسلامی، زیاتر لە ٥٠٪ی ئابووری لە ژێر کۆنترۆڵی سەرمایە دوور دەخرێتەوە، بەڵام دواجار نابێ ھیچ پەیوەندییەکی چەوسێنەرانە لە نێوان کار و سەرمایە لە ھیچ کەرتێکدا ھەبێت. ئەمەش یەکسەر پراکتیکی نییە و پێویستی بە پلانی ھەنگاو بە ھەنگاو ھەیە. پرسیار ئەوەیە ئایا چاوەڕێی ئەوە بین تا تەواوی بەرنامەی ئابووری سۆسیالیستی جێبەجێ دەکرێت بۆ دەست□ بەرکردنی ئازادییەکان و خۆشگوزەرانی گشتی؟ من بە ھیچ شێوەیەک پ□م□وانییە. دەکرێت و پێویستە ڕێوش□نی خێرا بۆ دەست□ بەرکردنی خۆشگوزەرانی و گەرەنتیکردنی ئازادییەکان فەرمان بدرێت. ڕێوش□نی جێبەجێکردنی تەواوی ئابووری سۆسیالیستی و دابینکردنی ئازادی و خۆشگوزەرانی مەرجدار نییە بە یەکتر، بەڵکو دەتوانێ لە یەک کاتدا بەرەوپێش بچێت.

لە یەکەم ڕۆژی ھاتنە سەرکاری حکومەتی سۆسیالیستی ڕایدەگەیەنێت کە خوێندن بەخۆڕایی دەبێت، چاودێری تەندروستی بەخۆڕایی دەبێت، گواستنەوە، ئاو، کارەبا، غاز، ئینتەرنێتیش بەخۆڕایی دەبێت. جگە لەوەش سەرجەم ھاووڵاتیان، بەبێ جیاوازی، مووچەی بنەڕەتییان پێدەدرێت. مافی ھەموو ئینسانەکانە چێژ لە ژیانێکی ئینسانی وەربگرن و ناچار نەبن ملکەچی کاری زۆرەملێ بن بۆ پەیداکردنی بژێوی ژیانیان.

ئەمانە ڕێوش□نی ئابووری دەستبەجێی ئێمەن کە دەتوانن وردە وردە فراوانتر بن و بۆ نموونە خانووبەرەی بێبەرامبەر یان زۆر ھەرزان لەخۆ بگرن. ئەمەش بە دروستکردنی خانووبەرەی بەرفراوان دەکرێت. ڕەنگە ڕێکارەکانی تری خۆشگوزەرانی پێویستیان بە کات ھەبێت، بەڵام لە ھەر حاڵەتێکدا، لە ڕۆژی یەکەمدا، حکومەتی سۆسیالیستی بەڵێن دەدات ھەموو ئەو ڕێکارانە ئەنجام بدات. سیاسەت و ئاراستەی حکومەت بەو ئاراستەیەیە کە ھیچ شوێنەواری ھەژاری و نائەمنی ئابووری لە کۆمەڵگادا نەھێڵێتەوە. ئەو ڕێوش□ن□ خۆشگوزەرانیانەی کە باسم کرد دەستبەجێ جێبەجێ دەکرێن و بە سروشتیش لەگەڵ پێشکەوتنی ڕێوش□ن□ سەرەتاییەکانی سۆسیالیستی بۆ ھەڵوەشاندنەوەی ئیستغلال و کۆیلایەتی کرێ، مەرجەکانی دابینکردنی ژیانێکی خۆشگوزەران بۆ ھەمووان زیاتر و زیاتر دابین دەکرێت.

لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتی و سیاسییەوە، ئینسان نابێت لە ھەنگاوی چاوەڕێی ھیچ کردەیەکی ئابووری بکات. ھەر لە یەکەم ڕۆژەوە حکومەتی سۆسیالیستی ڕایدەگەیەنێت کە لەسێدارەدان قەدەغەیە، ھەر لە سەرەتاوە پابەندبوونی خۆی بە دابینکردنی ئازادییە بێ کوت

ومەرجەکان، لە ئازادی حزبایەتی و ڕێکخراو بوونەوە تا ئازادی بیروڕا و ڕادەربڕین و قەڵەم، تا ئازادیی ناڕەزایەتی، مانگرتن، خۆپیشاندان و هتد. هەموو ئەمانە لە چوارچێوەی یاسا دامەزراون و بە کردەوە جێبەجێ دەکرێن. ڕێوشوێنێکی تری ب□ پەلە قەدەغەکردنی دەستوەردانی ئایین لە یاساکان و سیستەمی پەروەردەیی و دادوەری و بە گشتی سەرجەم بوارەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی. حکومەتی سۆسیالیستی خاوەنی ئایینێکی فەرمی نییە و تەنها ئایین وەک بابەتی تایبەتی تاکەکان دەناسێت. هەرگیز نابێت ئایین لە بەڵگەنامەی لەدایک بوون یان ڕیکلامەکانی دامەزراندن و ئەرکی کار و چالاکییە کۆمەڵایەتییەکان و شوناسی کۆمەڵایەتی مر□ق□کان بە گشتی جێگەی خۆی هەبێت. لە لایەکی ترەوە ئازادی ئایین و ئازادی نائاینی وەک بابەتی تایبەتی تاکەکان ناسێنراون. هەموو کەسێک ئازادە هەر ئایینێکی هەبێت یان هیچ ئایینێکی نەبێت. ستەم و هەڵاواردنی ئایینی کە ئەمڕۆ لە کۆمەڵگای ئێمەدا بەربڵاوە، بە تەواوی لەناو دەچێت. مافەکانی ژنان و نەهێشتنی هەڵاواردنی ڕەگەزی بە تەواوەتیترین شێوە دەستەبەر دەکرێن و دابین دەکرێن. نەهێشتنی هەڵاواردنی نەتەوەیی، بۆ نموونە، دانانی ب□ مافی خوێندن و چالاکیی ئەدەبی و هونەری بە زمانی دایکی و دابینکردنی مافی یەکسان بۆ هەموو هاووڵاتییان بەبێ گوێدانە نەتەوە و نەتەوە، لە یەکەم ڕێکارەکانی حکوومەتی سۆسیالیستیش دەبێت.

لێرەدا دەرفەتی ئەوە نییە کە باسی هەموو ئەو یاسا ئینسانیانی و ڕزگاریخوازانە بکەین کە دەبێت دەستبەجێ ڕابگەیەندرێن. لیستێکی دوورودر□□ژ لە بەرنامەی حزبەکەماندا، دنیایەکی باشتر، ڕاگەیەندراوە، ئێمەش پابەندین بە جێبەجێکردنی دەستبەجێ هەموویان. دەستووری کۆماری سۆسیالیستی بنەڕەتیترین ئازادی و مافە مەدەنی و کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی لەخۆ گرتووە، گرنگترینیانم لێرەدا ڕوونم کردۆتەوە.

بەم شێوەیە زامنکردنی ئازادییە بێ کۆت و مەرجەکان و دابینکردنی خۆشگوزەرانی گشتی و لابردنی فشاری ئابووری بۆ دابینکردنی بژێوی ژیان لەسەر شانی جەماوەری خەڵک لە یەکەم ڕێکارەکانی کۆماری سۆسیالیستی دەبێت.

حەسەن ساڵحی: لە قسەوباسەکانی تۆدا هەندێک خال□ ه□بوو کە زۆر سەرنجی منی ڕاکێشا. باسی داهاتی بنەڕەتیت کرد. بێگومان ئەم باسە بۆ حزبی ئێمە شتێکی نوێ نییە. ئێمە بڕیارمان هەیە لەو بارەیەوە. ئەوەی کە هاووڵاتیان بەبێ گوێدانە کار و پێگەی کۆمەڵایەتی خۆیان بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی داهاتێکی بنەڕەتییان هەبێت، مشتومڕێکە کە ئەمڕۆ لە کۆمەڵگاکانی ئەوروپاشدا باسی لێوە دەکرێت. ئایا ئەم

ئاراستەکردنە بنەمايەکی سۆسياليستی هەيە؟ ڕاتان چيە لەم بارەيەوە؟

حەميد تەقوايی: بەڵێ، ئەم داواکاري□ لە جەوهەری خۆيدا سۆسياليستييە. هەرچەندە ڕەنگە وەک ئاماژەت پێدا،زۆرێک لە لايەنگرانيشی خۆيان بە سۆسياليست نەزانن.

ئەمە باسێکی نوێ نييە، نەک هەر بۆ حيزبی ئێمە بەڵکو لە کۆمەڵگە پيشەسازييە پێشکەوتووەکانيشدا. تەنانەت لە يەکێک لە ويلايەتەکانی سويسرا لەم دوايیانەدا ڕيفراندۆمێک بۆ پەسەندکردنی ياسای داهاتی بنەڕەتی ئەنجامدرا. بۆچوونی لە لايەنگری و لەدژی ئەم بابەتەدەخرايە ڕوو . بەڵام بەڕای من بنەمای باسەکە بەرگريکردنە لە مافی ژيان. نا بێت کەس لە برسێتيدا بمرێت، کەس بێ ماڵ و حاڵ بێت، کەس بە هۆی هەژارييەوە ناچار بکرێت کاری نەخوازراو بکات، لە سەدەی بيست و يەکەمدا ئەبێت کەس لە پێداويستييەکانی ژيانێکی ئينسانی بێبەش نەکرێت. بەپێی ئامارەکانی نەتەوە يەکگرتووەکان، منداڵێک لە هەر ٤.٤ چرکەيەکدا بەهۆی نەخۆشييە خۆپارێزييەکانەوە دەمرێت. هۆکاری ئەم کارەساتە جگە لە هەژاری بنەماڵەکان هيچی تر نييە. دياريکردنی داهاتی بنەڕەتی لە ڕاستيدا بەرگريکردنە لە مافی ژيان و هەرکەسێک گرنگی بە مافی□کانی مرۆڤ بدات، دەبێت پێش هەموو شتێک دان بە مافی ژياندا بنێت. لە کۆمەڵگا سەرمايەداريەکاندا زۆربەی ئينسانەکان مافی ژيانيان نييە. ئەگەر لە خێزانێکی دەوڵەمەند لەدايک بوويت، ژيانت ئاسايشە، بەڵام ئەگەر لە خێزانێکی چينی کرێکار لەدايک بوويت، خوێندن تەواو بکەيت يان نا، دەبێت بچيتە بازاڕی کار بۆ پەيداکردنی بژێوی ژيانت و چاوەڕێی خاوەنکارەکەت بکەيت بۆ ئەوەی لە هەر کاتێکدا و ل□گ□□□ ه□ر قەيرانێکی سەرمايەداريدا بێکار بيت و بژێوی ژيانت و خێزانەکەت لەدەست بدەيت. لە قەيرانی ساڵی ٢٠٠٨دا مليۆنان کەس لە ئەمريکا نەک هەر کارەکانيان لەدەستدا بەڵکو ماڵەکانيان لەدەستدا و فڕێدرانن□ سەر شەقامەکان. لە کۆمەڵگاکانی وەک ئێران و و□تانی بەناو جيهانی س□ي□مدا دۆخەکە کارەساتبارترە. هەژاری لەم و□تانەدا بەربڵاوە و بێکاری و بێ خانەو لانەيی تەنيا دەرئەنجامی قەيرانەکان نييە، بەڵکو دياردەيەکی دامەزراوەيی يە. لە کۆماری ئيسلاميدا زياتر لە نيوەی کۆمەڵگا لە ژێر هێڵی هەژاريدا دەژين.

بۆيە پێويستە جەخت لەوە بکرێتەوە کە دابينکردنی “داهاتی بنەڕەتی” تەنيا پرسێکی ياسايی-ئابووری نييە، بەڵکو بە مانای زامنکردنی مافی ژيانە بۆ هەموو ئينسانەکان. لە ئێرانی سۆسياليستيدا ئەمە دەکەينە ياسا و جێبەجێی دەکەين.

حەسەن ساڵحی: ئەو ڕێوشون□ بەپەلانەی کە باس کرد، پێويستی بە

بودجەیەکی زەبەلاحە. ئەم بودجەیە چۆن دابین دەکرێت؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە کە کۆمەڵگای ئێران بە هیچ شێوەیەک کۆمەڵگایەکی هەژار نییە. لە ڕووی سەرچاوەی سەروەت و سامانی وەک نەوت و گاز و سەرچاوە سروشتییە جۆراوجۆرەکان، دارستانەکان و هتد، زۆر دەوڵەمەندە و هەناردەکردنی سەرچاوەیەکی گرنگی داهاتی ئێران پێکدەهێنێت.

با ئاماژە بە چەند ئامارێک لە کۆماری ئیسلامیدا بکەم. لەم دوایانەدا بەرپرسانی ڕژیم ڕایانگەیاند کە داهاتی ئاڵوگۆڕی دراوی بیانی ئێران لە هەناردەکردن لە ساڵی ١٤٠١دا ١٠٣ ملیارد دۆلار بووە. و ئەمەش هێشتا لە بارودۆخی سزاکان و بارودۆخی سەرەتای سزاکاندایە. بەڵام ئەم داهاتە یان دەڕژێتە سەر حساباتی سەرانی مافیای ئابووری یان بۆ بودجەی ئۆرگانە بەرفراوان و درێژەکانی سەرکوتگەرەکانی دەسەڵات تەرخان دەکرێت. چەند ساڵێک لەمەوبەر وتەبێژی حکومەتی ڕووحانی ڕایگەیاند کە لە سەردەمی ئەحمەدی نژاددا ٧٠٠ ملیار دۆلار بەفیڕۆچووە. ئەو زاراوەیەی کە بەکاری هێنا ئەوە بوو کە ئەم بڕە فەلەکییە "قوتدراوە"!

لە ماوەی یەک سەرۆک کۆماردا ٧٠٠ ملیار دۆلار دیارنەما! بێگومان ئامارە فەلەکییەکانی دیکە لە قۆناغەکانی پێشوو و دواتردا "قوتدراون" و کۆی گشتییان گەیشتە تریلیۆن دۆلار.

لە لایەکی ترەوە بڕە پارەی فەلەکی(نجومی) بۆ تێچووی سەرسوڕهێنەری دام ودەزگا سەرکوتگەرەکان، هێزی قودس، بەسیج، مزگەوتەکان، سیستەمی بڵاوکردنەوەی خورافاتەکانی پیاوانی ئایینی و هتد و هتد خەرج دەکرێت. هەموو ئەم سەرچاوانە دەتوانرێت بۆ خۆشگوزەرانی گشتی بەکاربهێنرێت. بۆ نموونە ئەو بودجەیەی ئێستا بۆ فەیلەقی قودس خەرج دەکرێت، دەتوانێت بە ئاسانی چاودێری تەندروستی بەبێبەرامبەر بە کۆمەڵگا دابین بکات. سەد ملیار دۆلار داهاتی ساڵانەی دراوی بیانی کە لە گیرفانی گەورەی ئایەتوڵاکاندا لەدەست دەچێت، دەتوانێت تێچووی چارەسەری بێبەرامبەر دابین بکات. دزین و تاڵانکردنی سامان کە بە گوتەی ئەوان تەنها لە ماوەی یەک سەرۆکدا ٧٠٠ ملیار دۆلار بووە، دەتوانێت بەشێکی سەرەکی "مافە سەرەتاییەکان" دابین بکات.

سامان هەیە، بەڵام گفتوگۆکە لەسەر ئەولەویەتەکانی حکومەت و چۆنییەتی خەرجکردنی ئەو سامانەیە. پێش هەموو شتێک ئەولەویەتی کۆماری ئیسلامی پڕکردنەوەی گیرفانی سەرانی مافیای ئابووری و دەوڵەمەندکردنی ئامێری فراوانکردنی خورافات و سەرکوتکردنە، واتە باندی پیاوانی ئایینی و مەلا و بەرپرسانی سپای پاسدارانی ئینقلابی ئیسلامی و دەوریەی جۆراوجۆر بۆ سەرکوتکردنی خەڵک. ئەگەر ئەمە

لاببەیت، سەرچاوەی دارایی زۆر بۆ خۆشگوزەرانی گشتی ئازاد دەبێت. خاڵێکی دیکە ئەوەیە کە بەشێکی زۆری دانیشتوانی ئێران گەنجن و ئامادەن بۆ کارکردن. لە کۆمەڵگای سۆسیالیستیدا حەزی کارکردن و چالاکیی بەرهەمهێنانی ئازاد و داهێنەرانە زۆر بەربڵاو دەبێت و کارایی کار زۆر زیاتر دەبێت. بۆ نموونە زۆرێک لە نوخبە و شارەزایان کە لە کۆماری ئیسلامی هەڵاتوون، دەگەڕێنەوە و بە دڵ و گیان کار دەکەن. بەم شێوەیە هێزێکی کۆمەڵایەتی کاریگەر ئازاد دەبێت، کە بەرهەمهێنانی سامان زۆر لەوە زیاتر دەبات کە ئەمڕۆ هەیە. کۆی ئەمانە دەتوانێت بنەمایەکی ڕاستەقینە بێت بۆ دابینکردنی خەرجییەکانی خۆشگوزەرانی گشتی.

حەسەن ساڵحی: خاڵێک کە جەختت لەسەر کردەوە، ئیدارەی شورایی و پێویستی کۆنترۆڵکردنی ئابووری بوو لەلایەن شوراکانەوە. سیستەمی شورایی چۆن کاردەکات؟ گەرەنتی چییە کە شوراکان ئەو ئەرکانەی کە ئاژەد پێدان جێبەجێ دەکەن ئەو کارانەی باست کرد؟

حەمید تەقوایی: بە بڕوای من لە سەردەمی ئێمەدا شێوازی کارکردنی شوراکان لە بنەڕەتدا جیاوازە لە ئەزموونی مێژوویی و تێگەیشتنی هاوبەش لە سیستەمی شورا، و زیاتر لەگەڵ پێداویستییەکانی سیستەمێکی ڕزگار بوو لە دەسەڵاتی سەرو خەڵکیدا یەکدەگرێتەوە. ئەمەش بەو مانایەیە کە شوراکان وەک ئۆرگانی دەسەڵاتدارێتی دەتوانرێت لە شێوەی تۆڕێکی کۆمەڵایەتیدا ڕێکبخرێن نەک لە شێوەی قوچەکی و پلەبەندیدا.

سیستەمی شورایی لە کۆماری سۆسیالیستی ئێراندا بەشێوەی هەرەمی ڕێکناخرێت بەڵکو تۆڕێکی سەرتاسەری دەبێت کە شورای ناوخۆیی و شار و پارێزگاکان دەگرێتەوە. ئاسانکارییە تەکنەلۆژییەکانی ئەمڕۆ، بە ئینتەرنێت و پلاتفۆرمی ئینتەرنێتیشەوە، ڕێگە بە تۆڕی شوراکان دەدەن لە هەریەکێک لەو ئاستانەدا بڕیار بدەن، بەرپرسان و کاربەدەستان لە کارەکانیان دووربخەنەوە و دابنێن و سیاسەت و هەموو دەسەڵاتەکان لە دەستیاندا بن.

بنەمای فەلسەفەی حکومەتی شورایی ئەوەیە کە دەسەڵاتی سەروخەڵک پێک نەهێنرێت. شێوازی تۆڕی شوراکان لە ئاستێکی بنەڕەتیدا، هەر جۆرە بیرۆکراسییەک، سەرەوە و خوارەوە، و هەرەمی دەسەڵات کە بتوانێت بگەڕێت بۆ دیکتاتۆریەت و دەسەڵاتی باڵای خەڵک لە بنەڕەتەوە دەکاتە مەحاڵ و ئەم سیستەمە تۆڕە ئەمڕۆ بە تەواوی مومکینە بە پشتیوانی ئینتەرنێت و سۆشیال میدیا. بێگومان مەودای دەسەڵاتی شوراکان لەسەر ئاستی ناوخۆیی و شار و پارێزگا و سەرتاسەریدا جیاواز دەبێت. هەموو ئەمانە دەتوانرێت پێناسە بکرێن، بەڵام لە

هەریەکێک لەم ئاستانەدا شوراکان لە تۆڕێکدا کاردەکەن نەک هەرەمی. فۆرمی تۆڕی شوراکان گەرەنتی دیموکراسی ڕاستەوخۆ بە مانای ڕاستەقینەی وشەکە دەکات.

لێرەدا پێویستم بەوەیە ڕوونی بکەمەوە کە هەر جۆرە ئاماژەیەک بە جەماوەری خەڵک بە مانای دیموکراسی ڕاستەوخۆ و دابینکردنی بەرژەوەندی گشتی کۆمەڵگا نییە. ڕاستڕەوی توندڕەو و پۆپۆلیستەکانیش بانگەوازی خەڵک دەکەن، بەڵام بە خەڵکی ناڕێکخراو و بە بانگەوازکردن بە دەمارگیریی ڕەگەزی و نەتەوەیی و ئایینییەکانیان. دەمارگیری و پیرۆزییەکان کە بەشێکن لە سیاسەتی ڕۆژانەی دەوڵەتانی سەرمایەداری و پێویستن بۆ پاراستنی باڵادەستی چینی سەرمایەداری، لە سیستەمی شوراییدا جێگەیەکیان نییە. ئەمە مەبەستمان لەو جەماوەرە ڕێکخراوەیە کە بەردەوام لە کۆبوونەوەکانیاندا ڕاوێژ و ئاڵوگۆڕی بیروڕا دەکەن و بڕیاری وشیارانە دەدەن، نەک ئەو جەماوەرە ڕواڵەتییە کە بەهۆی ئەو دەمارگیریی نەتەوەیی-ئاینی-میللی-ڕەگەزپەرستی و پیرۆزییانەی کە مێشکیانی پێ ئاخنراوەوروژێنراون .

سیستەمی شورا بە واتای ڕێکخراوبوونی ئەو جەماوەرە وشیارو ئاگایەی خەڵکی بە بەرژەوەندییەکانیان وەک بناغەکانی حکومەت و بەم مانایەش لە بنەڕەتدا جیاوازە لە دیموکراسی پەرلەمانی هەر چوار ساڵ جارێک و لە پۆپۆلیزمی دیماگۆگی دەرگیرانەی -لایەنە ڕاستڕەوەکان.

هەروەها ئەم خاڵە وەڵامی بەشی دووەمی پرسیارەکەت سەبارەت بە بڕیاردانی شورا کان ڕوون دەکاتەوە. پێویستە لایەن و هێزە سیاسییە جیاوازەکان شوراکان ڕازی بکەن بۆ پێشخستنی سیاسەتەکانیان و دەنگی شوراکان لەگەڵیاندا بێت. پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە کاتێک باس لە سیستەمی شورایی دەکەین، پێشگریمانەمان ئەوەیە کە شوراکان لە ئەنجامی شۆڕشێک بە هەژموونی چەپ و سۆسیالیستی پێکهاتوون و بەهێز بوون. سروشتییە لەم پرۆسەیەدا حزب و هێزە چەپەکان کاریگەری و بنکەیەکی کۆمەڵایەتی فراوانتریان دەبێت لە چاو حزبە ڕاستەکان.

لەم شۆڕشی ژن ژیان ئازادییەدا دەبینین کە دروشم و داخوازی و چاوەڕوانییەکانی بەشێکی زۆر لە خەڵک چەپ و ڕادیکاڵن و لەسەر بنەمای ئایدیاڵە ئینسانییەکان دامەزراون نەک لەسەر بنەمای دەمارگیری نەتەوەیی-نیشتمانی-میللی-ئاینی. پێشتر باسم لەوە کرد کە دروشمی سەرەکی ژن ژیان ئازادی بە واتای هەبوونی بەها و ئایدیالی چەپ هێزی زۆرتری هەیە.

دوای ڕووخانی ڕژێم، ئەو خواست و ئامانجە ئینسانیانە دیاری دەکەین و وەری دەگێڕین بۆ سیاسەت و پلاتفۆرمی پراکتیکی و شەرعیەت و چوارچێوەیان پێ دەبەخشین. بە بڕوای من ئەو شورایانەی لە شۆڕشەوە

سەریان هەڵدا، بەتەواوی ئامادەکاریان بۆ گرتنەبەری هەمان سیاسەت هەیە. بێگومان حزبەکانی تریش لە شوراکاندا ئامادەن و هەوڵی بەرەوپێشبردنی سیاسەتەکانیان دەدەن، بەڵام سیاسەتە سۆسیالیستیەکان زۆرینەی باڵایان دەبێت لە شوراکاندا، هەم لەبەر ئەوەی سیستەمی شورا یی دەرئەنجامی شۆڕشێکی چەپ و ڕادیکاڵە، هەم لەبەر ئەوەی سۆسیالیزمە کەنوێنەرا یەتی بەرژەوەندی ڕاستەقینە جەماوەری خەڵک دەکات لە شوراکاندا. ئەگەر حیزبێکی کۆمۆنیستی چالاک لە کۆمەڵگا و لە شوراکاندا ئامادە بێت – ئەوە بە بەدڵنیاییەوە دوای سەرکەوتنی شۆڕش، حزبێکی لەو شێوەیە بنکەیەکی فراوانی دەبێت لە کۆمەڵگادا – گومانم نییە کە شوراکان سیاسەتی سۆسیالیستی هەڵد□ بژێرن.

حەسەن ساڵحی: کەواتە پێتوانییە بوونی ئەحزابی بۆرژوازی و لایەنگری سەرمایەداری، پاشایەتی و کۆماری و هاوشێوەکانی، مەترسی بۆ کۆماری سۆسیالیستی دروست بکات؟

حەمید تەقوایی: نا بە هیچ شێوەیەک، پێم وایە بۆ سەقامگیرکردنی کۆماری سۆسیالیستی پێویستە ئازادی حیزبایەتی زامن بکرێت. هیچ بەرگرییەکی باشتر لە سیستەمی سۆسیالیستی نییە لەوەی بۆ نموونە لە تەلەفزیۆن یان سۆشیال میدیادا لەگەڵ حزبە ڕاستڕەوەکاندا مشتومڕ بکرێت. لە سیستەمی سۆسیالیستیدا، هەموو حیزبەکان – بێگومان ئەو حیزبانەی کە هاوبەش نین لە تاوانی کۆماری ئیسلامیدا – دەتوانن بە ئازادی چالاکی بکەن.

ئێمە پێشوازی لە هەر جۆرە گفتوگۆ و مشتومڕێک دەکەین لەگەڵ هێزە ڕاستڕەوەکان. هەر لە باسکردنی بەرهەمهێنانەوە لەسەر بنەمای قازانج و ئیستغلال تا پرسی پیرۆزی ئاو و خاک تا باسکردنی ئایین و بوون و نەبوونی خودا و هتد. ئێمە دەمانەوێت هەموو ئەم کەیسانە بە ئازادی لە میدیاکاندا باس و مشتومڕیان لەسەر بکرێت.

دەبینیت تا ئەمڕۆ حکومەتەکان و میدیای بۆرژوازی با□□ا دەست هەبوون. تەنانەت لە پێشکەوتووترین وڵاتەکانیشدا ناتوانیت بە ئاسانی ڕەخنە لە ئایین بگریت. چەند ساڵێک لەمەوبەر لە ئینگلتەرا ئاتەئیستەکان دەیانویست پۆستەرێک بە دروشمی “خودا بوونی نییە، ژیانێکی ئاسوودەت هەبێت” بڵاو بکەنەوە. کڵێسا بە پشتیوانی حکومەت ڕێگەی نەدا و ڕستەکەی گۆڕی بۆ خودا ڕەنگە بوونی نەبێت. ئاتەئیستەکان هەمیشە سانسۆریان لەسەر کراوە، لە کاتێکدا هەموو قەشە و مەلا و حاخامەکان ئازاد بوون لە مینبەر و میدیای حکومی و ناحکومییەوە هەر جۆرە قسەیەکی بێمانا دەرخواردی خەڵک بدەن . ئەمە بارودۆخی هەموو کۆمەڵگاکانە، لە ئێرانیش بە خراپترین شێوە. هەمیشە زمانی کۆمۆنیست و ئاتەئیستەکانیان بڕیوە و سانسۆریان

کردووە و سەرکوتیان کردووە. بەڵام پێویستمان بە سانسۆر و دەم داخستن نییە. ئێمە دەمانەوێت هەمووان ئازاد بن چونکە لە کۆمەڵگەیەکی ئازاددا حەقیقەت سەردەکەوێت و ڕاستی لای ئێمەیە. ئێمەی ئاتەئیسی و بیرمەندانی ئازاد و نەیارانی سەرمایەداری و کۆیلایەتی کرێ و ڕەخنەگرانی ناسیۆنالیزم و خاکپەرستی و قەومگەرایی و هەموو پیرۆزی و خورافاتێکی سەروو ئینسانی نامانەوێت مافێک لە کەس زەوت بکەین، بەڵام ئێمەش وەک نەیارەکانمان دەمانەوێت بە درێژایی مێژوو لە مافی ئازادی دەربڕینی بۆچونەکانمان دەستبەر بێت. گەرەنتیکردنی ئازادی ڕادەربڕین و چالاکیی سیاسی بۆ هەموو هێز و باوەڕەکان لە هەموو هێزەکانی دیکە زیاتر سوودی بۆ سۆسیالیستەکان دەبێت.

خاڵی بنەڕەتی ئەوەیە کە لەگەڵ شۆڕشی سۆسیالیستی خەباتی حیزبی و خەباتی چینایەتی بە گشتی کۆتایی نایەت، بەردەوامە. ئێمە هەوڵ دەدەین ئێمە بە ڕێوشوێنی بە دابنرێت لە بەرژەوەندی جەماوەر. جیاوازی کۆماری سۆسیالیستی و سیستەمەکانی تر ئەوەیە کە لێرەدا سۆسیالیستەکان دەسەڵاتن و ئەمەش چ لە ڕوانگەی یاساییەوە و لەوەش گرنگتر لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتی و بارودۆخی ژیانی جەماوەرەوە، هەر هەوڵێکی گەڕانەوە بۆ سەرمایەداری پوچەڵ دەکاتەوە.

لە ڕووی یاساییەوە لە سیستەمی سۆسیالیستیدا دەستوور چەوسانەوە قەدەغە دەکات. وەک چۆن دەستوور لە هەموو سیستەمێکی سەرمایەداریدا خاوەندارێتی تایبەت لە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان بە یەکێک لە مافەکانی خەڵک دەزانێت و دایدەمەزرێنێت و هەر جۆرە پێشێلکارییەکی خاوەندارێتی سەرمایەداری بە تاوان دەزانێت، دەستووری سۆسیالیستیش هەر جۆرە خاوەندارێتییەکی تایبەتی لە سەر ئامرازەکانی بەرهەمهێنان وەک تاوانێک دادەنێت. وەک چۆن گۆڕینی دەستوور و هەڵوەشاندنەوەی چەوساندنەوە لە کۆمەڵگە سەرمایەدارییەکاندا پێویستی بە شۆڕش هەیە، لە سیستەمی سۆسیالیستیدا، تەنیا شۆڕش – یان لە ڕاستیدا دژە شۆڕش-ی لایەنگرانی سەرمایە دەتوانێت دەستوور بگۆڕێت. بۆیە لە ڕوانگەی یاساییەوە گەڕانەوەی سەرمایەداری و پاشەکشەی کۆمەڵگا بە هیچ شێوەیەک بابەتێکی سادە نییە. گەرەنتیکردنی ئازادییە سیاسییەکان بە هەموو حزب و بزووتنەوەکان نەک هەر کارئاسانی بە ئەم کارە ناکات، بەڵکو بە پێچەوانەوە بەربەستێکە لە بەرامبەر بوژانەوەی دیکتاتۆری سەرمایەداریدا.

لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە، جێبەجێکردنی سیاسەتە سۆسیالیستییەکان- بە بەشداری جەماوەری خەڵک کە لە ئەنجومەنەکاندا ڕێکخراون لە کاروباری سیاسی و کۆمەڵایەتی، زامنکردنی ئازادییە مەدەنی و سیاسییەکان، لابردنی هەڵاواردن و دەستبەرکردنی

خۆشگوزەرانی گشتی- هیچ بوارێک بۆ گەشەی هێزە ڕاستەکان ناهێڵێتەوە -هێزەکانی ڕاستڕەوەکان و نەیارانی سیستەمی سۆسیالیستی. تا زیاتر سیاسەتە هەمەلایەنە سۆشیالیستیەکان لە کۆمەڵگادا جێبەجێ بکرێن، هێزە ڕاستڕەوەکان زەمینەی بابەتیی خۆیان بۆ گەشەکردن و بەدەستهێنانی کاریگەری لەدەست دەدەن و زیاتر دەکەونە پەراوێز و گۆشەگیرتر دەبن.

بەگوێرەی ئەو خاڵانەی سەرەوە، پێویستە ئەوە بگوترێ کە زامنکردن و دەستەبەرکردنی ئازادییە مەدەنی و سیاسییەکان، هەروەها ئازادبوون لە ڕێگریی ئابووری کە بنەمای هەموو ئازادییەکانە، نەک هەر ئاسۆ و ئامانجی ئێمەیە، بەڵکو بە کردەیی لەخزمەت بە ڕەوایەتیدان بە دامەزراندنی سیستەمی سۆسیالیستیدایە.

حەسەن سالحی: شێوازی کارکردنی شوراکانتان ڕوونکردەتەوە. پرسیارێک کە دێتە پێشەوە ئەوەیە ئایا شوراکان تاکە شێوازی ڕێکخستنی خەڵکن لە سیستەمی سۆسیالیستیدا؟ ڕۆڵی ڕێکخراوەکانی دیکەی وەک سەندیکا و دامەزراوە و ناوەند و کۆمەڵە و ڕێکخراوە ناحکومییەکان و هاوشێوەکانی چی دەبێت؟

حەمید تەقوایی: شوراکان پایە و بڕبڕەی پشتی حکومەتن، بەڵام لە کۆمەڵگادا چەندین ڕێکخراو هەن و تەنانەت ئەمەش هەوڵی دامەزراندنیان دەدەین. لە ئێستادا کۆمیتە و دامەزراوەی زۆرمان هەیە کە لە چالاکانی بزووتنەوەی کرێکاری پێکهاتوون، سەندیکا و شورای ناڕەزایەتیمان هەیە، دامەزراوە و ناوەند و کۆمەڵە و ڕێکخراوی ناحکومیمان هەیە. هەموو ئەمانە نەک هەر بەردەوامن لە کارەکانیان، بەڵکو فراوانتر دەبن و ڕەهەندی جەماوەریش بەدەست دەهێنن. ئاخر بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگا داواکاری تایبەتیان هەیە و بۆچوونی جیاوازیان هەیە سەبارەت بە سیاسەت و ڕەوشەنەکان و پێویستە مافی ڕێکخستن و پەیڕەوکردنی داواکارییەکانیان هەبێت. دیارە لەگەڵ شۆڕشی سۆسیالیستیدا هەموو داواکارییەکان بە یەکجار جێبەجێ نابن و هەموویان لەبەرچاو ناگیرێن. وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، چینایەتی و ململانەی چینایەتی بە یەکجار نامێنێت و جیاوازی سەلیقە و بۆچوونیش نامێنێ. بۆیە پێویستە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا بتوانن ڕێکخراوی تایبەت بە خۆیان هەبێت.

شورا یان ڕێکخراوی جۆری شورا، ڕێکخراوی جەماوەری خەڵکن بۆ دەستوەردان لە کاروباری کۆمەڵگە و لە ڕاستیدا ڕێکخراوێکی حکومین و بەدیلێک نین بۆ جۆرەکانی تری ڕێکخراو. ئەندامانی شورا دەتوانن ئەندامی زۆر ڕێکخراوی تر بن و نوێنەرایەتی داواکاری ئەو ڕێکخراوانە بکەن لە شوراکاندا. تەنانەت حزب و ڕێکخراوەکان مافی خۆیانە دژایەتی بڕیارەکانی شوراکان بکەن، بەبێ ئەوەی ئەو

یاسایانە بشکێنن کە شوراکان پەسەندیان کردووە. دیسان جەخت لەوە دەکەمەوە کە ئازادی هەموو جۆرە ڕێکخراوێک پرەنسیپی بنەڕەتی ئەمەیە و دەبێتە پایەی گرنگی ئازادییە سیاسی و مەدەنییەکان لە سیستەمی سۆسیالیستیدا.

حەسەن ساڵحی: زۆر سوپاس. پرسیاری تریش هەیە کە لە بەرنامەکانی داهاتوودا باسی دەکەین.

٢ی اسفندی١٤٠٢، ٢١ی فێبروەری ٢٠٢٤

•

نوستالژیا/ محەمەد عەدنان و من-4-.. ستیڤان شەمزینی

بەشی چوارەم

محەمەد عەدنان و من

محەمەد عەدنان عوسمان، هاوڕێیەکی منداڵی و گەنجی و تائێستای منە، ئەگەرچی هەنووکە ئەو لە نیوزلەندا دەژی، بەڵام ئەو پەیوەندییە بەتینەی پێشووی نێوانمان هێشتا وەک دوو هاوڕێ بەیەکییەوە بەستووینەتەوە. لە من و محەمەد عەدنان، کوڕی یەک گەڕەک بووین، بەڵام سەرەتای هاوڕێیەتیمان دەگەڕێتەوە بۆ قۆناغی یەکەمی ناوەندیی خوێندن. هەردووکمان دوو مەردمنداڵە بووین، حەزمان لە خوێندنەوە بوو، جیددی بووین، تاکە دوو کەس لەو ماوەیەدا زۆرترین کتێبی لە کتێبخانەی "ناوەندی زانیاری کوڕان" خواستبێت، ئەم دووانەمان بووین. باوکی محەمەد "مامۆستا عەدنان" مامۆستای فیزیا و جێگری بەڕێوەبەری قوتابخانەکەمان بوو، بەو هۆیەوە دەمانتوانی زۆرترین کتێب لە کتێبخانەی قوتابخانە بخوازین. ئیتر ئەمە سەرەتایەکی گرنگ بوو بۆ قۆناغێکی نوێ کە پێکەوە وەک دوو هاوڕێ کاری زۆرمان لە بواری سیاسیی و رۆشنبیرییدا کرد.

سەرەتای یەکترناسینمان بەو شێوەیە بوو: لە قۆناغی یەکەمی ناوەندیی بووین، لە گۆڕەپانی قوتابخانە ریز کرابووین، کاتێک قوتابییەکان بەسەر پۆلەکاندا دابەشکران، ئێمە هەردووکمان کەوتینە

پۆلی یەکەمی "جیم". ئیدی لێرەوە یەکترمان بە تەواوەتی ناسی، تەنانەت هەردووکمان لەسەر یەک مێز دادەنیشتین. ئەوسا نەریتی قوتابخانەکان وابوو هەموو هەفتەیەک قوتابییەکان لە گۆڕەپانی قوتابخانە ریزدەکران، بەڕێوەبەری قوتابخانەکان، وتەیەکی پڕ ئامۆژگارییان دەخوێندەوە، دواتریش بە سروود و گۆرانی و شیعر مەراسیمەکە کۆتایی دەهات. من لە یەکەم هەفتەی ریزکردندا بۆ یەکەم جار لە پێش چاوی زیاتر لە ٥٠٠ قوتابی و مامۆستا، "پەخشان"ێکی کورتی خۆم خوێندەوە، لەگەڵ ئەوەی زۆر دەترسام، بەڵام هەنگاوم نا و لە نێو چەپڵەی قوتابییەکاندا شاگەشکە بووم.
کە چووینەوە پۆلەوە، حەمە زۆر دەستخۆشیی لێکردم و باسی لەوە کرد، ئەویش زۆر گرنگی بە خوێندنەوە دەدات و هەوڵ دەدات چیرۆکی کورت بنووسێت، ئەوەش بۆ من خۆشحاڵییەکی گەورە بوو، چونکە هەستم دەکرد مەنجەڵ سەرقاپی خۆی دۆزیوەتەوە. هەر ئەو رۆژە وانەی "کوردی"مان هەبوو، مامۆستا "حەمەسەعید" پێش وانەکە زۆر ستایشی منی کرد، کە پەخشانێکی زۆر جوانم خوێندووەتەوە و هانیدام کە بەردەوام بم لەسەر خولیاکەم، بۆیە هەمیشە کە بیر لە مامۆستا "حەمەسەعید" دەکەمەوە، هەردەم هەست بە ئاسوودەیی دەکەم، چونکە هاندانی ئەو وەهای لە من کرد، لەسەر ڕەوتی نووسین بەردەوام تا ئێستا. لەم ڕێکەوتە بەدواوە، من و حەمە زیاتر لە یەکدی نزیک بووینەوە، زۆربەی کاتەکانمان بەیەکەوە دەگوزەراند، باس و خواسی نێوانمان، تەنیا لە چێوەی ئەدەب و سیاسەت و فیکر و خوێندنەوەدا دەسووڕایەوە. وردە وردەش هەردووکمان دەستمان کرد بە بڵاوکردنەوەی نووسین و بابەتە کورتەکانمان. هەردووکمان زیاتر لە بواری ئەدەب چالاک بووین، حەمە زۆرتر چیرۆکی دەنووسی، هەندێک جار وتاری کورت کورتی بڵاودەکردەوە، منیش زیاتر خوێندنەوەی ئەدەبیم هەبوو، لە بواری ڕەخنەیی ئەدەبی بە تایبەت ریالیزمی سۆشیالیست زانیاریی باشم هەبوو، بەڵام بەنەوە نووسینەکانی من، پتر خوێندنەوەی ئەدەبی بوون وەک لەوەی تێکستی ئەدەبی بن.
من و حەمە، هەر ڕۆژێک قوتابخانەمان نەبووایە یان لە پشووی هاوینان، بەیانیان تا نیوەڕۆ، کاتمان لە کتێبخانەی گشتیی سلێمانی بەسەر دەبرد، پاشتریش "هۆڵی میدیا" کرایەوە، بەشێکی تری کاتەکانمان لە کتێبخانەی میدیا دەبردە سەر. زۆر بە قووڵی دەمانخوێندەوە، لەسەر زۆر شت هەر لە مێژوو و سیاسەتەوە دەمانخوێندەوە تاکو ئەدەب و فەلسەفە و فیکری هاوچەرخ. بڕیارمان دابوو ببینە ڕۆشنبیرێک ڕۆڵ لە کایەی ڕووناکبیریی کوردیدا بگێڕین. ڕەوتی ئەمەش بەرەو ئەوە دەچوو، لە پاشەڕۆژدا ببینە ڕۆشنبیرێکی باش، بەڵام بە قەناعەتی خۆم سیاسەت دووری خستینەوە

لەو ئامانجە، تەنیا وەک خوێنەرێکی جیددی ماینەوە. لەو زەمەنەدا من بەرەو کۆمۆنیزم هەنگاوم نا، حەمە نەیدەویست ببێتە کۆمۆنیست ئەگەرچی لەرووی ئایدیۆلۆجییەوە تا هەنووکە خۆی بە چەپ دەزانێت. هەرچەند هەوڵی زۆرم لەگەڵ دەدا لە ڕێگەی جەدەل و گفتوگۆوە، تا بڕوای پێبکەم بە ئەوەی ببێتە ئەندامی حزبی کۆمۆنیست، بەڵام ئەو ڕەتی دەکردەوە، سەرئەنجام کۆڵم لەوەدا ئەو پێشنیارە بخەمە بەردەمی، ئیدی زێدەتر وەک دوو هاوڕێ ماینەوە. هەمیشە بە یەکەوە دەبینراین، بە یەکەوە فێری جگەرەکێشان بووین، بە یەکەوە فێری نووسین بووین، بە یەکەوە عاشق بووین، چیرۆکی عەشقی ئەو زۆر ڕۆمانسیانەتر بوو لە چیرۆکی عەشقی من، بەیەکەوە زۆر کاری سەیر و جوانمان کرد، بە یەکەوە لە قوتابخانە خۆمان دەدزییەوە، بە یەکەوە بڕیارمان دا حزبێک دروست بکەین، بە یەکەوە بڕیارماندا واز لە ئەدەب بهێنین و وەکو ڕۆژنامەنووس کار بکەین، زۆرترین بڕیاری بەیەکەوەیمان هەیە.

محەمەد، جگە لە نووسین، بە پێچەوانەی منەوە، سەلیقەیەکی باشی لە ئەلیکترۆنیات و کارەبا و ئیشی تەکنیکیدا هەبوو. بیرم دێتەوە لە گەڕەکی رزگاری سلێمانی، دوکانێکی لەو شێوەیەی دانابوو. ڕۆژێک چوومە دوکانەکە بۆ لای، تا باسی سیاسەت و ئەدەب و ڕۆشنبیریی بکەین. پێش هەر شتێک مەوزوعێکی جیاوازیی کردووەتەوە، بەوەی رادیۆیەکی دروست کردووە!!، ڕەنگە ئەگەر بەکاریبهێنیت هەموو سلێمانی وەریبگرێت، هەروەها بەرنامەیەکی دروستکردبوو دەیتوانی بچێتە سەر پەخشی تیڤییەکان، بەئاسانی دەتوانرا لەو ڕێگەیەوە لەسەر تەرەدودی زۆربەی کەناڵە ناوخۆییەکانی ئەوسای کوردستان، پەخش بکرێت و بەرنامەی خۆت پێشکەش بکەیت، بە داخەوە حەمە وازی لە پەرەدان بەم داهێنانە هێنا، بەڵکو هەمیشە سیاسەت و ڕۆشنبیریی پێش هەر کارێک دەخست. لە قۆناغی ئامادەییدا، حەمە چووە ئامادەیی ڕۆشنبیری کوڕان، ئەو ساڵە، بەهۆی غیاباتی زۆرەوە، من لە سێی ناوەندی ڕاسب بووم، بە تایبەت تازە لە ئاوارەیی گەڕابوومەوە و باوکیشم لە زیندان بوو، بۆیە هیچ مەزاجێکی خوێندنم نەمابوو. ئیتر ئەو ساڵێک کەوتە پێش منەوە. حەمە لە ئامادەیی ڕۆشنبیر بڵاوکراوەیەکی دەردەکرد بە ناوی "ڕۆشنبیریی" کە تایبەت بوو بە ئامادەیی ڕۆشنبیر، لە هەموو ژمارەکانی ئەو بڵاوکراوەیەوەدا بەشداریی هەبوو بە نووسینی چەندین بابەتی جیاواز، هەرچەند هیچ ژمارەیەکم لەلا نەماوە لەو بڵاوکراوەیە، کەچی هێشتا ناوی وتارەکانی خۆمم لەو بیرم ماوە، یەکێکیان دەربارەی چەوساندنەوەی ژنان و فێمینیزم بوو، ئەوە ڕۆژە بە دەگمەن خەڵک هەبوو لە مانای فێمینیزم تێبگات.

من و حەمە، لە ناوەڕاستی نەوەدەکان، بیرمان لە دەرکردنی ڕۆژنامەیەکی ئەهلی دەکردەوە، بیرەکەی زۆرمان داڕشت، هەنگاوی باشمان دەنا، چونکە بارودۆخەکە پشتیوانمان نەبوو، شکستمان هێنا.
ئەمە تەرزێک نووسین و بیرکردنەوەمان هەبوو، لەگەڵ هیچ ڕۆژنامە و گۆڤارێکی کوردیدا نەدەگونجا, بەڵام بەنەوە زیاتر هەوڵماندەدا کۆڕ و سیمینار بگرین یان لە مەزگردەکاندا بەشدا ببین. کە دەڵێم پارادیمی ئیشکردنی ئێمە لەگەڵ بڵاوکراوەکانی کوردستان نەدەگونجا، بەو مانایە بوو ئێمە بە نەرمێک کارمان دەکرد، کەمێکە و ماسمەدیای کوردیی، نەیدەتوانی بەرگەی بگرن. جارێکیان من لە سیمینارێکدا وتم، سەکس غەریزەیەکە وەک ڕەمەکی خواردن، جیاوازیی نابینم لە نێوان ئەو کەسەی نان دەخوات و ئەوی سەکس دەکات، هەر خەریکبوو هەڵەی کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانم بەسەردا بڕمێنن. هەر لەم ڕوانگەیەوە بوو هەوڵماندەدا بڵاوکراوەیەک دەربکەین مەشکی مرۆڤی کورد بە تایبەت بەرامبەر تابووەکان بکاتەوە، ئەمە سەرنەکەوتین، بەداخەوە مەدیلێکی تر لە میدیا بەناوی ئەهلییەوە سەرکەوت کە نەیتوانی بچووکترین ئیش لەم ڕووەوە بکات.
دواتر لەگەڵ حەمە، گەڵاڵەی بیرۆکەیەکمان کرد، بۆ دروستکردنی حزبێک، حزبەکە حزبێکی چەپ بێت، دژی ئەو واقیعە بوەستێت بەهۆی شەڕی ناوخۆ و دوو ئیدارەیییەوە بەسەر کۆمەڵگەی کوردییدا سەپابوو. بۆ ئەو مەبەستە دەیان کەسمان کۆکردەوە، بەڵام نەدەتوانرا کۆبوونەوەیەکی گشتیی ڕێکبخرێت، لەبەر دوو هۆ، یەکەم: ئەفکاراتی جیاواز جیاواز هەبوو. دووەم: نەدەتوانرا لە ترسی چاوی دەزگا ئەمنییەکان ژمارەیەکی ئاوها خەڵک کۆ بکرێتەوە لە جێگەیەک، چونکە ئەوسا ئاسان نەبوو بۆ مەبەستێکی وەک ئەوەی ئێمە بە ئاشکرا خەڵک کۆبکەیتەوە. ئەم دواکەوتنە زۆری کێشا، تا ئەوەی ئەمەش لە بیرۆکەکە ساردبووینەوە، تاکوو چەند مانگێک. لە هاوینی ١٩٩٨ کەسێکمان ناسی بەناوی "کاڤار شوانی"، ئەویش وەک ئێمە بیری لە دروستکردنی حزبێک کردبووەوە، بەڵام کێشەی گەورەی نێوان ئێمە و ئەو، لەوەدا خۆی دەبینییەوە ئێمە چەپ و ئەو نەتەوەیی بوو. هەر چۆنێک بوو، خاڵە هاوبەشەکانمان کردە بنەمای کارکردن، بۆیە ڕێککەوتین لەسەر دروستکردنی حزبێک بەناوی "پارتی سۆسیالیزمی نیشتمان". پەیڕەو و پرۆگراممان بۆ نووسییەوە، ژمارەیەک کادری ئەساسیمان لە دەوری خۆمان کۆکردەوە، ئامادەکارییمان دەکرد بۆ بەستنی کۆنگرەیەک، بەڵام پێش ئەوە چەندین چالاکیمان لە ڕووی ڕاگەیاندن و تەبلیغاتەوە ئەنجامدا. بۆ نموونە پۆستەر و لافیتەی زۆرمان بە شوێن گشتییەکاندا هەڵواسی، بە تایبەت دژی گەندەڵی و دوو ئیدارەیی و نەبوونی شەفافییەت کە ئەوە ڕۆژە ئەم دروشمانە

تازە بوون و کەس نەیدەوێرا دروشمی وەها زل هەڵبگرێت و شەڕی دەسەڵاتی پێبکات.
پارتی سۆسیالیزمی نیشتمان. کێشەی ئەوە بوو، دەستی نەدەگەیشتە جەماوەر، ئەوسا نە مۆبایل هەبوو، نە ئینتەرنیت، نە میدیای کراوە. خەڵکیش حەماسی زۆری هەبوو بۆ پارتی و یەکێتی. ئەمانە بوونە بەربەستی ئەوەی پارتییەکە وەک مەحفەلێکی بچووک و نهێنی بمێنێتەوە. کێشەیەکی تری من و حەمە، لەگەڵ کاقار شوانی، ئەوە بوو، ئەم پیاوە نەتەوەییەکی کلاسیکیی بوو، تەنانەت زۆربەی جار من و حەمە بە وتەکەی ئەومان رادەبوارد کە زۆرجار دەیووتەوە “پەرداخێک ئاوی بەگەرد نادەم بە دەریایەک لیتە”. منیش هەموو جارێک دەمووت “پێکێک عەرەقی ئەبو نەخلە نادەم بە هەزار قاپی فەلەکە”. ئەمە و کاقار نەمانتوانی ماوەیەکی زۆر پێکەوە بین، ئەوە بوو کۆتایی ساڵی ١٩٩٨ وازمان لەو بیرۆکەیە هێنا، دواتر کەس بە دەوری “کاقار”ەوە نەما و ئەویش سەری خۆی بە کەنەدا هەڵگرت.
من و حەمە، کۆڵمان نەدا، ئەمجارە بیرمان لە دروستکردنی پارتێکی شۆڕشگێڕ کردەوە، بە قووەی کەوتینە خوێندنەوەی بەرهەمەکانی “لینین و ترۆتسکی و پلیخانۆڤ و گیڤارا” و بەرهەمەکانی تری شۆڕشگێڕیی چەپ. لە مانگی دیسامبەری ١٩٩٩ لەگەڵ کۆمەڵێک گەنج لە ماڵی ئێمە دانیشتنێکمان کرد، کە حزبێکی نوێ بە ناوی “پارتی چەپی دیموکراتی کوردستان” دابمەزرێنین، منیش بڕیارمدا واز لە حزبی کۆمۆنیست بهێنم. لەگەڵ حەمە کەوتینە کۆکردنەوەی خەڵک. یەکەم کۆبوونەوەمان لەناو حامیەی سلێمانی کرد، “شوێنی پارکی ئازادیی ئێستا” چونکە رووبەرێکی فراوانی چۆڵ بوو، لە کاتی هاتنی ئاسایشدا بواری هەڵهاتن و خۆ ونکردنی زۆر هەبوو. پاشان دەیان کەسمان وەک نەواتی سەرەتایی بۆ دامەزراندنی ئەو حزبە کۆکردەوە، بەڵام بەهۆی خۆتمایلەکەوە زانیاریی ئیشەکەمان گەیشتەوە بە یەکێتی، بە تایبەت ئێمە دەمانویست بە هاوکاریی هەندێ کۆنە کادری پەکەکە بچینە شاخ، “پێشتریش هەوڵێکی لەو جۆرەمان دابوو” چونکە چەند گەریلایەکی دابڕاو کەوتبوونە لای ئێمە، کە هەموویان کوردی باکوور بوون و لە ماڵی “خالید ئەژی” حەشاردرابوون.
پاش گەیشتنەوەی زانیارییەکە بە یەکێتی، چەند کەسێک دەستگیر کران، هەروەها چەند کەسێک هەڕەشەیان لێکرا. لە کۆتاییدا من و حەمە و خالید ئەژی و یوسف ئابڕاخی بە تەنیا ماینەوە، ئەمەش ناچار دەستبەرداری بیرۆکەکە بووین. من و یوسف کە هەردووکمان کادری حزبی کۆمۆنیست بووین، هەر بەردەوام بووین لە کاری خۆمان لە حزبی کۆمۆنیستدا، خالید کە مەترسیی زۆرتری لەسەربوو، چەند کەسێکی مەسیحیم پێ ناساند، لای کەنیسەی ئینجیلی سلێمانی پارێزرا بە

ماوەیەک تا دەخەکە ئاسایی بووەوە. "حەمە"ش زیاتر لەگەڵ ئێمە بوو، بۆیە هەمیشە لە دەرەوە وا دەزانرا ئەویش کادری حزبی کۆمۆنیستە. من و حەمە عەدنان، بەیەکەوە ماینەوە، هەروەک پێشوو. لێرە بەدواوە بیرمان لە گەیشتن بە هەندەران دەکردەوە. من خۆمم پێ رازی نەدەکرا، "محەمەد"یش پارەی نەبوو. بۆیە بیرۆکەی چوون بۆ هەندەرانیشمان هەر وەک بیرۆکەکانی تر شکستی هێنا. ئیدی ژیانی ڕۆژانەمان تەنیا بریتیبوو لە خوێندنەوە و هاتوچۆی سەنتەری گەنجان و ئێوارانیش بە سەهۆڵەکە. هەر لە کۆتایی ١٩٩٩ لە سەنتەری گەنجان "گۆران عومەر"ی جوانەمەرگمان ناسی، ئەویش وەک ئێمە دەیویست بیرۆکەکانی جێبەجێ بکات، بۆیە گروپەکەمان فراوانتر بوو بە چوار کەس "حەمە، گۆران، ئاسۆ، ستیڤان" ڕۆژانێکی ناخۆشی خۆشمان بردە سەر تا دەوروبەری هاوینی ساڵی ٢٠٠٠.
هاوینی ساڵی ٢٠٠٠ یەکێتی پەلاماری حزبی کۆمۆنیستی دا، من وەک کادری ئەو حزبە کەوتمە خۆشاردنەوە. "محەمەد" بێکار دەسوڕایەوە، گۆران وردە وردە بەرەو تەلەفزیۆنی خاک و دوایش کوردسات ڕۆیشت. یەکێتی کون بە کون بە دوای کۆمۆنیستەکاندا دەگەڕا، منیش جارێک گیرام و ئازادکرام. بەهۆی ئەو ترسەوە بینینی من لەگەڵ حەمە و گۆران زیاتر بە شەوانە بوو، سەهۆڵەکەش کە پێ ببوو لە سیخوڕی ئاسایش بۆ من شوێنێکی پارێزراو نەبوو، بۆیە زۆربەی جار لە کۆڵانەکانی پشتی ماڵی حەمە لە گەڕەکی شێخ محەدین، دادەنیشتین، جاروباریش "یوسف ئابەخی" سەری لێدەداین بە تایبەت کە کۆڕی موناقەشەی فیکریی و ڕۆشنبیرییمان گەرم دەکرد. ساڵی ٢٠٠٠، سەفەری دەرەوەی وڵاتم کرد، من و ئاسۆ هاوسەفەر بووین، گۆران و حەمە عەدنان و ئەیوب ڕەزا و بابان حەمە و برادەرە ئازیزەکانم جێهێشت. کاتێک من لە سەفەر هاتمەوە حەمە، زەواجی کردبوو، ئەیوب و گۆران لە کەناڵی کوردسات یەکیان گرتبووەوە، من وەک سەگی پێ سووتاو بە شاردا دەسوڕامەوە، هیچ ئیشێکم نەبوو، فلس لە گیرفانمدا سەوزەڵە خانمی بوو. تەنیاش مابوومەوە، بەم حاڵەوە رامکێشا تا دووەم جار سەفەرم کردەوە. گۆران و ئەیوب و حەمە بەهۆی سەرقاڵییان کەمتر دەرفەتی بینینی منیان هەبوو. ئیدی ئەم جارە "ڕێباز حەمەجەزا" کە هێشتا پەیمانگای هونەرە جوانەکانی تەواو نەکردبوو، جێگەی هەموویانی گرتەوە.
دوای پرۆسەی ئازادیی، من گەڕامەوە بە نووسین لە ڕۆژنامەکاندا، حەمە رووی کردە کاری تەلەفزیۆن، لە تەلەفزیۆنی پارێزگاران بەرنامەیەکی وەرگرت، لەو ماوەیەدا دوو چاوپێکەوتنی بۆ ئەو تەلەفزیۆنە لەگەڵ من ئەنجامدا. لەوە خۆی نەگرت و رووی کردە تەلەفزیۆنی خاک. منیش لەو ساتانەدا ڕۆژنامەی "نەوەند"م دەردەکرد،

دوای خاک، حەمە رووی کردە کوردسات وەک بێژەری هەواڵەکان. لەوێ ئەیوب و گۆران و حەمە بە یەک گەیشتنەوە. پاشان لە کوردسات تووڕەبوو، بووە بێژەر لە کەناڵەی عەشتار، ئەوەندەم نەزانی بە تەواویی سەری خۆی هەڵگرت، زیاتر لە سێ ساڵ لێی بێ خەبەر بووم، تا زانیم گەیشتووەتە نیوزلەندا، بەڵام هەشتاش ئەو هاوڕێیەتییە کۆتایی نەهات، بەڵکو ماڵی فەیسبوک ئاوا بێت، جارێکی دیکە بە یەکتری شاد کردینەوە.
سەرنج: کۆی ئەم نوستالیژیانە لە بەهار و هاوینی ساڵی ٢٠١٢دا نووسراون.

تێبینی: ئەم بەشەی نوستالیژیا له بەرگی سێیەمی کتێبی (قوتووی عەتار) لە لاپەڕە 533- 539 بەشێوەی کتێبی کاغەز بڵاوکراوەتەوە.

کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق.. عوسمانی حاجی مارف

لەگەڵ دەستپێکردنی شەڕی غەززە، پەیوەندییەکانی ئەمریکاو عێراق وەرچەرخانێکی ئاڵۆزتری بەخۆیەوە بینیوە، بەو پێیەی هێزە میلیشیا عێراقییەکان کە لەلایەن ئێرانەوە پاڵپشتی دەکرێن، وەک حزبوڵای عێراقی، زیاتر لە ١٧٠ هێرشیان کردۆتە سەر هێزەکانی ئەمەریکا کە لە عێراق و سوریا جێگیرن، بە کەڵکوەرگرتن لە مووشەکی مەودا کورت و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان.
جگە لەوەی حزبوڵا بەناوی پشتیوانیکردن لەغەزەو حەماس ئەم هێرشانەیان ئەنجامداوە، لەهەمانکاتدا سودیان لە بەرزبوونەوەی هەستی توڕەیی و نارەزایەتی خەڵکی ناوچەکە بەرامبەر بە ئەمریکاو ئیسرائیل وەرگرتوە، بەمەبەستی زیادکردنی فشارەکان لەسەر بوونی ئەمریکا لە عێراقدا، بەئامانجی پاشکشە پێکردن و پاڵنان بە واشنتۆنەوەیە بەکۆتاییهێنان بەو ستراتیژە درێژخایەنەی کە چەندین ساڵە بەدوای گوشاری ملکەچکردنی ئێرانەوەیەوە بە بردنەپێشەوەی نەخشەو سیاسەتەکانی لە ناوچەکەدا، ئەو نەخشەو سیاسەتەی کە نەیتوانیوە سەرکەوتن بەدەست بهێنێت.
هەرچەندە سەرکردەیەکی حزبی دەعوە ئاشکرایکردوە کە سەرکردەکانی

ناو چوارچێوەی هەماهەنگی ڕێککەوتون لەسەرئەوەی دەبێت تا کۆتایی ئەمساڵ سەرجەم هێزە بیانییەکان بەگوێرەی خشتەیەکی کاتی لە عێراق بڕۆنەدەرەوە، بەڵام کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق نزیک نییە، هەڵبەتە ئەوە ئاشکرایە کە ئەو هێزانە لەژێر فشاردا دەمێننەوە، چاوەڕوانیش ناکرێت گفتوگۆکانی نێوان عێراق و ئەمریکا ببنە هۆی کشانەوەی کتوپڕی ئەمریکا لە عێراقدا.

بەردەوامبونی شەڕ لە غەززە و پەلهاویشتنی شەڕەکە بۆ لوبنان و بانگەوزای ئەوەی مەترسی ئەوە هەیە ئەم شەڕە فراوانتر بێتەوە لە ناوچەکەدا، ئەو بیانوە ئەدات بە ئەمریکا کە پاراستنی بنکە سەربازییەکانی لە ناوچەکە بە گشتی و لە عێراق بەتایبەتی بهێڵیتەوە، گەر فشاری زیاتریش لەسەر بوونی ئەمریکا لە عێراقدا لەلایەن هێزە میلیشیاکان و ئێرانەوە بەکاربهێنرێت، ناچارە بمێنێتەوە.

لەلایەکی ترەوە واشنتۆن ترسی ئەوەی هەیە کە کشانەوەی لە عێراق، لە نێوان ململانێکان و کێبەرکێی بەردەوامی نێوان گروپە عێراقییەکان، مانای زیاتر گواستنەوەی عێراق و هەرێمە بەرەو ڕادەستبونی تەواو بە نفوزی ئێران.

سودانی کە لە ئێستادا ڕووبەڕووی دۆخێکی سەخت بووەتەوە، پێویستی بەوەیە هاوسەنگی پەیوەندی حکومەتەکەی لەگەڵ هەردوو ئەمریکا و ئێران بپارێزێت، لەهەمانکاتدا فشاری هێزە میلیشیاکانیش لەخۆبگرێت، لەلایەکی تریشەوە بەردەوامی ئەدات بەفشارەکانی خۆی بەسەر حکومەتی هەرێمدا، بەهاوکاتی چونەپێشەوەی سیاسەتی ناوندبونەوەی حکومەتی عێراق.

پەرەسەندنی سەربازی ئەمەریکا لە دژی میلیشیا عێراقییەکان، لە کاردانەوەی کوشتنی سێ سەربازی ئەمریکی لە بنکەیەکی ئەمریکی لە ئوردن، گۆڕینی عێراق بۆ ژینگەیەکی دوژمنکار بەرامبەر بە بوونی ئەمریکا خێراترکرد، هاوکات جۆری داواکانی حکومەتی سودانی بۆ کۆتاییهێنان بە بوونی ئەمریکا، ناچارییەکە بۆ موجامەلەی هێزە میلیشیاکان و ڕاگرتنی ئێران، تا بەجۆرێک لەئێستادا خۆی لە هەڕەشەی زیاتر ناسەقامگیری سیاسی بپارێزێت، بەمشێوەیە دۆخی قەیرانی نێوان پێکهاتە سیاسیە جیاوازەکان لە عێراقدا کە چەندین ساڵە بەدەستیەوە دەناڵێنن بەردەوامەو بەئاسانی کۆتایی نایەت.

لەلایەکی تریشەوە ئەوە شاراوە نییە کە هەوڵەکان بۆ خواستی کۆتاییهێنان بە ئامادەبونی سەربازی ئەمریکا سەرچاوەیەکی دووبەرەکی نێوان بەغدا و هەولێرە. حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی بەهەر ئاستێک لە گەیشتن بەبێ ئاسۆیی لە بەرامبەر ئەمریکادا، بەڵام دژایەتی کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق دەکەن، چونکە

دەمێکە لە گەڕانی هاوسەنگی هێزیان بەو ئاکامە گەیشتون کە بەبێ بونی ئەمریکا ناتوانن لە بەرامبەر هێزە میلیشیاکانی عێراق و هەر هێرشێکی ئێراندا خۆیان بپارێزن و قەوارەکەیان ڕاگرن.

گرژی و ئاڵۆزی لەنێوان کوتلە شیعەکان و هێزە ئەمریکییەکان لە عێراق زیاتر بووە، ئەوەش دوای تیرۆرکردنی “موشتاق جەواد ئەلسەعیدی” ناسراو بە “ئەبو تەقوە”، کە بە سەرکردەیەکی دیاری هێزەکانی حەشدی شەعبی دادەنرێت.

فراکسیۆنە عێراقییەکان کە لە دژی بوونی ئەمریکا چالاکن، بەتایبەتی ”بەرەنگاری ئیسلامی لە عێراق” بە شێوەیەکی سەرەکی لە هێرشەکانی دژی هێزەکانی ئەمریکادا دەورێکی زۆر دەبینێت، هەروەها بەشێکن لە هێزەکانی حەشدی شەعبی، بەڵام پەیوەندیان بە “چوارچێوەی هەماهەنگی” شیعەکانەوە نییە.

جگە لە حزبوڵای عێراقی کە وەستانی هێرشەکانی بە سەر هێزەکانی ئەمریکا ڕاگەیاند، بەڵام “بەرەنگاری ئیسلامی لە عێراق” هێشتا بەردەوامن لە ئۆپەراسیۆنەکانیان.

عێراق شاهیدی پەرەسەندنی گرژییەکانی نێوان ئەمریکا و کوتلە چەکدارە شیعەکانە کە ئێران پاڵپشتیان دەکات، بەسەرۆکایەتی یەکینەکانی حەشدی شەعبی بەمەبەستی دەرکردنی هێزەکانی ئەمریکا، ئەمەش گوشارەکانی بە سەر حکومەتی بەغدا زیاد کردووە.

گوشارەکان لەم چوارچێوەیەدا تا دەگاتە بەکارهێنانی بژاردەی چەکداری، هەوڵدانی هێزە میلیشیاکان و ئێرانە بۆ سەپاندنی بڕیارێکی سیاسی تا لەلایەن سودانییەوە دەرکرێت بۆ دەستپێکردن بە دوورخستنەوەی هێزەکانی ئەمریکا، بەڵام سودانیش لە هەوڵی ئەوەدایە کە لە ڕێگەی دیبلۆماسی، مەسەلەی کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراقدا مامەڵە بکات.

لەسەرەتای ئەمساڵەوە واتە ٢٠٢٤ گرژی و ئاڵۆزی لەسەر مەسەلەی چونەدەرەوەی هێزەکانی ئەمریکا زیادی کردووە، زۆربەی لێدوانەکانی سودانی کە داوا لە واشنتۆن دەکات هێزەکانی بکشێنێتەوە، لەئەنجامی فشاری لایەنە چەکدارەکان و ئێرانە، بەڵام ئەوە پێشبینی دەکرێت کە سودانی ئەو نیازەی نیە ئامادە بێت بریارێکی لەوچەشنە دەرکات، کە داوابکات هێزەکانی ئەمریکا بەم نزیکانە عێراق بەجێبهێڵن.

ئەمریکا چەند هەفتەیەک پێش جەنگی غەززە لەگەڵ حکومەتی بەغدا چووبووە گفتوگۆ، بۆ گفتوگۆکردن لەسەر دانانی خشتەی کاتی دەرچوونی هێزەکانی، بەڵام گفتوگۆکان وەستا دوای ئەوەی لایەنە شیعەکان دوای ٧ی ئۆکتۆبەر هێزەکانی ئەمریکایان کردە ئامانج، واشنتۆن لەوکاتەدا بە سودانی ڕاگەیاندووە کە ئیدارەی جۆ بایدن هیچ نیازێکی نییە لەئێستادا وادەیەک بۆ دەستپێکردنەوەی ئەم دانوستانانە دیاری

بکات.
سەرچاوە ئەمنییەکان لە هێزەکانی حەشدی شەعبی ڕایانگەیاندووە، ئەو لایەنانەی بەشدارن لە هێرشەکان بۆ سەر هێزەکانی ئەمریکا لە عێراقدا، ئێستا لە بارەگا سەرەکییەکانیان لە شارەکان دەکشێنەوەو بەشێک لە سەرکردەکانیان بۆ خۆپاراستن ڕۆشتن بۆ ئێران.
هەروەها جەختیشیان لەوە کردوە کە دۆخی عێراق ڕۆژ لە دوای ڕۆژ مەترسیدارتر دەبێت، بەتایبەت لەگەڵ ئەگەری هێرشی ئێران بۆ سەر هەولێر، لەکاتێکدا چاوەڕوان دەکرێت کە ئەمریکییەکان لە ئاست ئەو هێرشانە بێدەنگ نەبن، چ لەسەر بنکەکانیان لە عێراق، یان لەسەر شوێنەکانی نزیک لە شوێنەکانیان لە هەولێر.
سەرچاوەیەکی سیاسی لە چوارچێوەی هەماهەنگی شیعە ئەوەی ڕاگەیاندوە، پرسی دوورخستنەوەی ئەمریکییەکان لە عێراق دەستیکردوە بە بردنی وڵات بۆ قۆناغێکی ئاڵۆزتر و مەترسیدار، لەکاتێکدا هەمووان لەبەردەم خەڵکدا دەڵێن کە دەیانەوێت هێزە ئەمریکییەکان بچنە دەرەوە، بەڵام لە واقیعدا جیاوازی هەیە لەسەر چۆنییەتی کردنەدەرەوەی هێزەکانی ئەمریکا بەتایبەت لە نێو چوارچێوەی هەماهەنگی و هێزەکانی حەشدی شەعبیدا.
شایەنی باسە، چوارچێوەی هەماهەنگی شیعە بە چەترێکی سیاسی دادەنرێت کە هەموو لایەنە تەقلیدییە شیعەکانی عێراق کۆدەکاتەوە، سەرکردایەتی حکومەتی ئێستای عێراق دەکات، جگە لەڕەوتی سەدر، هەروەها گەورەترین بلۆکی پەرلەمانی عێراقیان هەیە.
قەیس خەزعەلی کە سەرەکایەتی فراکسیۆنی عەسائیب ئەهلی حەق دەکات، یەکێکە لە بەهێزترین کوتلە چەکدارەکانی شیعەیە، بە یەکێک لە دیارترین سەرکردەکانی چوارچێوەی هەماهەنگی دادەنرێت، خاوەنی ژمارەیەکی زۆرە لە کورسییەکانی پەرلەمان، هاوکات بەتایبەتی پشتگیری لەسودانی دەکات، ژمارەیەکی زۆر پۆستی گرنگی لە حکومەتی بەغدادا هەبووە، لە ئێستادا لەگەڵ ئەوەدا نییە بە لێدانی چەکداری ئەمریکا لە عێراق بکرێتە دەرەوە.
هەندێک لەو لایەن و هێزە میلیشیایانە دەیانەوێت ئەمریکییەکان بەزۆر، بە چڕکردنەوەی هێرشەکان بۆ سەریان دووریان بخەنەوە، بەڵام هەندێکی تریان دەڵێن کە توندوتیژی لەم بابەتەدا دەبێتە هۆی دەرئەنجامێک کە عێراق بەرگەی ناگرێت.
یان هەندێکی تریان دەڵێن ئەمە دەمانەوێت هێزە ئەمریکییەکان وڵاتەکەمان بەجێبهێڵن، بەوپێیەی ئێستا عێراق وڵاتێکی سەربەخۆیە، باشترین چارەسەر بۆ گەیشتن بەم ئامانجە چارەسەری “دیپلۆماسیە” و فشاربخرێتە سەر حکومەتی سودانی بۆئەوەی بچێتە دانوستانەوە لەگەڵ ئەمریکییەکان بۆ دانانی بەرنامە بۆ دەرچوونی هێزەکانیان.

لەلایەکی دیکەوە، فراکسیۆنەکانی دیکەی ناو هێزەکانی حەشدی شەعبی، دیپلۆماسی بە نیشانەی لاوازی دەبینن، بژاردەی چەکداری وەک چارەسەرێکی ئایدیاڵ بۆ دەرکردنی هێزە ئەمریکییەکان لە عێراق دەبینن و چەکردنەوەی هێرشەکان بۆ سەریان دەتوانێت ئەم ئامانجە بەدیبهێنێت.
لیواکانی حزبوڵڵای عێراق و بزووتنەوەی نوجەبا دوو کوتلەی بەهێزن لەناو هێزەکانی حەشدی شەعبیدا، کە بە گوتەی سەرکردەکانیان دەیانەوێت هێزەکانی ئەمریکا بەزۆر لە وڵات دووربخەنەوە، هەروەها دەڵێن هەرکەسێک لە حکومەت و چوارچێوەی هەماهەنگی شیعەدا دەبینێت کە دیپلۆماسی و دانوستان باشترین چارەسەرە بۆ دەرچوونی ئەمریکییەکان لە عێراق وەهمیە، و هەوڵدەدات بەرژەوەندیە سیاسی و ئابووریەکانی بپارێزێ، بەبێ چەکردنی هێرشەکان چارەسەری ئایدیاڵە، بەوپێیەی کە داگیرکەر لەڕێگەی دیپلۆماسی و دانوستانی سیاسی وڵات بەجێناهێڵێت، بەڵکو لەڕێگەی بەرەنگاریەوە وڵات بەجێدەهێڵێن.
لەهەمانکاتدا دەڵێن "ئەگەر چوارچێوەی هەماهەنگی و سودانی دەیانەوێت لەڕێگەی دیپلۆماسیەوە ئەمریکییەکان دەربکەن، ئەوا ئازادن، با چارەسەری چەکداری بۆ ئێمە بەجێبهێڵن بۆ دەرکردنی داگیرکەران لە وڵاتەکەمان".
لەکاتێکدا کوتلەی عەسائیب ئەهلی حەق ئامادەنەبوو بەشداری لە هێرشکردنە سەر هێزە ئەمریکییەکان لە عێراقدا بکات، ئێران و حزبوڵڵای لوبنان فشارێکی زۆر دەکەن بۆ دەرکردنی ئەمریکییەکان، حزبوڵڵای لوبنان نوێنەری خۆی ڕەوانەی عێراق کردووە بەمەبەستی داڕشتنی پلان بۆ دوورخستنەوەی هێزەکانی ئەمریکا.
فشاری حزبوڵڵای لوبنان لە عێراق بۆ لابردنی هێزەکانی ئەمریکا، فشاری زیاترە بۆ سەرلایەنگرانی سودانی، دەڵێن: "پێداگری حزبوڵڵای لوبنانی و عێراقی و ئەلنوجەبا بۆدەرکردنی ئەمریکییەکان ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاددەبن و ئەمەش وامان لێدەکات پێکدادان ڕەت نەکەینەوە. ڕاستەوخۆ لە نێوان ئەوان و واشنتۆن ئەگەری ئەوە هەیە بەشێوەیەکی توندتر لەڕۆژانی داهاتوودا بەرەوڕووی یەکتر ببنەوە"!؟
لەگەڵ ئەو بۆچون و جیاوازیانەی لە بەرامبەر بونی ئەمریکا کە بۆتە کێشەیەکی جدی بۆ حکومەتی عێراق، بەڵام ئاستی ململانێکان و ئاراستەی پێداویستی ئەمریکا بۆ مانەوەی لەعێراقدا، ئەوە پێشبینی دەکرێت کشانەوەی ئەمریکا لە عێراقدا وەک کەیسێک بە هەڵوسراوی دەمێنیتەوە.
واقعیەتی بوونی ئەمریکا و ئەم ململانێیەی نێوان هێزە شیعەکانی عێراق، لەسەر چونەدەرەوەی ئەمریکا، بەجیا لەوەی فشاری ئێران ڕۆڵێکی سەرەکی دەبینێت، بەڵام شەڕی غەززە، ئەم دۆخی ململانێیەی

چەترکردەتەوە، فرسەتی داوە بە ئیران کە لەوبارەیەوە بتوانێت فشارەکانی زیاتر بکات، بە زیاتر شکستهێنان بەدەوری ئەمریکا لە عێراق و لە ناوچەکەدا، بەمجۆرە کە زیاتر ئاڵۆزبوونی دۆخەکەمان نیشان ئەدات، لەدواجاردا بە بەرژەوەندی هەر لایەنێکیاندا بشکێتەوە، جگە لە درێژدان بە نەهامەتی و کارەسات و قوربەسەری بە ژیان و گوزەرانی دانیشتوانی عێراق و ناوچەکە، کە چەندین ساڵە بەدەستیەوە دەناڵێنن، هیچ شتێک بە بەرژەوەندی خەڵک لە بەدەست نایەت.

بۆئەم وتارە بە هەندێ زانیاری سود لە https://arabicpost.net/ وەرگیراوە

شیعر\ بسکەن سەر.. هەژار حوسێن

زستانەکی درێژە ناوت
خەونێک بوو ڕۆحت
جێی هێشتم

کەزیەکانت لەتەنافەکان دەئەڵان
بەنی پرچت هەناسە سوارەکانمی سیخ کرد
حەزم لە بەنی خەنەیە
کەیفم بە بسکەن سەردە

لە خەونەکانم بەت ڕادەچڵەکێم،
وڕێنەدەکەم، هاوار…
بە لەبیر بردنەوەت، ترسان دەکەمە بەهانە

لە دوا هەناسەکانت، دەستت لەنێو دەستەکانم بوو
ڕۆحم بە دەنگت سپارد
بەڵکو ئەم هەناسەیەت ببێتە ڕستەیەکی نەمر
دەتویست شتێک بێژی، نەتگوت!
بشترازەی لەگەردەنم، هەر تەوقی ئەبەدیی

لە بەژنی سنەوبەرێک ڕا تا شتڵە ڕەیحانێک،
لە گوڵێکی ئەرخەوانیی ڕا تا زەرد□ پەڕ
لە ڕووبارەوە تا چیا
لە بەفرەوە بۆ خۆرەتاو
من تەنها ڕەنگەکانی تۆ دەبینم.
ڕەنگەکانت دەبینم
کەچی ب□ بێ ڕەنگی
دەگریم.

2

دەبا تەنیابین
پێکەنینە هیچەکانتان
بەڕووخساری زەرد ه□گ□□او
ئێوە چەندە بۆنتان ناخۆشە
چەنده ئاسودەن ل□ نێو زبڵدانی ئەو وڵاتەی
خۆتان تیا کوشت
چەند خۆشحاڵن دەبینن و نوقەتان لێو□ نەهات
پیره پیاوێکی بۆیاغچی و ژنێکی گۆرەویفرۆش .

3

خۆنەچەمینن ڕۆژانێک بەڕێوەن
ئەمجارەیان جەنگ ئاودیوی شاخانمان دەکاتەوە
ئەمجارەیان ئامان دەسکی چەکەکانتان قورسمەکەن
جەنگێک بەرۆکمان دەگرێت ڕەش تروسکای خۆریش دەشارێتەوە
ئەمجارەیان لێ بگەڕێن خاک بۆ ئێم□ بێت

4

دەمانزانی بەیەکەوە بەد بەخت دەبین
پێکڤ□ بووین
سینگمان دووبەربو بەگوڵی دۆستان
ئەو هەڤاڵانەی
بێباک دەهاتن تەنیایان دەحەساوە
مە مالەکاهەی
ڕازەکان و درۆکانی دۆستانمان لێ دەنێژین
ڕۆژ د□ زق□ن
چیا بە چیادەکەوێت

گوڵێکی زەرد لەسەر گۆڕم دەڕوێت
ڕەنگی پێستی تۆیە
تەنیایی دوماهیکەکا بەرینە
من تەنیایی نەی کوشتم
مرۆڤ و خودا بوون
خاکیان پێ داین
وشک
داری ڕزیویان پێداین
بۆ سێبەری گۆڕەکانمان

وردە باس.. پشکۆ ناکام

ئەڵێن لە دەوروپشتی دادگای فیدرال□ ل□ بەغا ” پاراستن ” سێ چوار کەسی داناوە کە هەر کەسێ بە “عەریزە”وە خۆی پیا کرد ئەبێ ئەوان یەکسەر هەولێر ئاگادار بکەن ، کۆدی مەسجەکەش ئەمەیە : سکاڵایەکی تر بەڕێوەیە..

کۆمپانیای حکومەتی هەرێم کە یەکێکە لە کۆمپانیا{چەورەکان]ی پارتی دەیان ناو و ناتۆرەی بەرامبەر بە بەغا هەیە : شۆڤینی..مەزهەبی…خۆ سەپێنەر…نا دادپەروەر…ناحەزی کورد و کوردستان ..تەنها لەیەک شتا بە”حکومەتی فیدرال□ ” ناوی ئەبا ئەویش کە ئەگاتە سەر پارە و بە تایبەتی مووچە و لە سەردانەکانی “پێنج کوڕە ئازاکە” بەغا ئەبێ بە فیدڕاڵ و بە پێ ی دەستور وەک شەوی بەرات دایمە بەغا ئەبێ ئاگای لە تورەکەکەیان بێ بە بێ ئەوەی ئەوان دەستکەن بە خۆیانا ، واتا شەش و بەیاز ! ئەمەش داهێنانێکی تری پارتییە بەناوی ” فیدراڵی مووچە “…

کەس لەوە تێ ناگا ئەو شین و شەپۆڕەی تورکمانەکان بۆ چیە ؟ گوایا بە نەمانی کۆتا کورسییەکان ئیتر دیموکراسی بەر سەیارە کەوتوە و کەس نەماوە ئاگای لەو بەدبەختانە بێ و هەتیوو کەوتوون و کەس نیە

نوێنەرایەتیان بکا..!! ئەی ئەوان نازانن لە پارلەمانا باشترین دەست و بەئەمک ترین حیمایەیان هەیە کە ئەویش پارتییە ،،ئەوان خۆیان بۆ خودی خۆیان نیو هەندەی پارتی بەرگری لە خۆیان بکەن ، لەبەر خاتری چاوی کاکەی خۆیان نا بەڵکو لەبەر خاتری تورکیا ،لەبەر خاتری خاتران…دەمە سەر دینی تورکمان..هەر پارلەمانتارەکی پارتی “ئوردوگـان”ەکە بۆ خۆی و پـارتی لە ئەنقەرەش دابمەزرایە هەر وەک ئێستا پەرۆشی تورکمانەکان ئەبوو وەک خیسڵەتەکی هەر شاگرد یان بەردەسـتێک بەرامبەر بە وەسـتاکەی ، خۆ بە خۆڕایـی نیە بۆ حوکمدارەکەی هەولێر ئەووترە :
:”والی تورکیا لە هەولێر: …با تورکمانەکان دەیابن لەوەی یەک پارتی لە لە پارلەمانا بۆ ئەوە نوێنەری ئەوانیشە…

کتێبی (لە ژێر ساباتی شیعری پێشەودا) چاپ و بڵاوکرایەوە

کتێبێکی دیکەی نووسەر (سەدیق سەعید ڕواندزی) بە ناوی (لە ژێر ساباتی شیعری پێشەودا) چاپ و بڵاوکرایەوە. ناوەڕۆکی ئەم کتێبە، لە کۆمەڵێ وتارێکی ئەدەبی لە بارەی پێشەو و شیعرەکانی پێکهاتووە و تیایدا نووسەر خوێندنەوەی بۆ بەشێك لە شیعرەکانی پێشەو کردووە و پەیامی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە شیعرەکانی شاعیر خستۆتە ڕوو. پەیوەندی شوێن و ژیانی شاعیر، کاریگەریەتی غەریبی و ڕەنگدانەوەی لە شیعرەکانیدا باسکردووە. ئەم کتێبە، لەلایەن کتێبخانەی ئەحمدی خانی لە سۆران، بە ژمارە سپاردنی (180) ساڵی 2024 چاپ و بڵاوکراوەتەوە.

بیرتە؟.. شیعری شەماڵ بارەوانی

بیرتە ملوانکەی خەونەکانمان لە تەنافی ئاییندە هەڵدەواسی و
فەرشی بەڵێنمان بە نەخشی نیگا دەچنی؟

بیرتە کراسی حەزمان ل□ بەر تریفەی مانگ هەڵدەخست و
ئەلبوومی ژوانمان پڕ دەکرد لە وردەچیرۆکی عاشقانە؟

بیرتە پاشماوەی یادەوەرییەکانمان کۆ دەکردەوە و
تابلۆی عەشقمان بە نۆتەی هەناسەکانمان ڕەنگ دەکرد؟

بیرتە نەمامی شادیمان لە کتێبی هەست دەڕواند و
تەلاری خۆشبەختیمان ڕۆ دەنا؟

بیرتە موستیلەی تامەزرۆییمان لە پ□نج□ی دیدار دەکرد و
نوێژی سۆزمان دەبەست؟

بیرتە هێلانەی دڵداریمان پڕ دەکرد لە چیلکەی حەز و
هەوری تەنیاییمان ئاوێتەی باوەشی ڕەهێڵەی بارانی مەحەببەت دەکرد؟

بیرتە هۆنراوەی ئەوینمان پڕ دەکرد لە میلۆدی پەیمان و
واژۆی ئەبەدیمان لەسەر پەڕەی گوڵی دێڕەکان دەکرد؟

بیرتە هێشتا ڕەنگی خامەی خۆشەویستیمان هەڵنەپڕوکابوو و
باڵی چۆڵەکەی عەشقمان نەشکابوو؟

بیرتە هێشتا کێڵگەی ئیلهامی شیعریم ئیستاتیکای لێ دەڕوا و
سەبەتەی لێومان پڕبوو لە ماچ؟

بیرتە هێشتا ئینجانەی ئاواتەکانمان نەشکابوو و
کەشتی خەندەکانمان لە کەنار دەریای دابڕان لەنگەری نەگرتبوو؟

بیرتە هێشتا لقی قافییەی شیعرم نەچەمابووەوە و
هێشووە ترێی خۆزگەمان هەڵنەوەری بوو؟

بیرتە پەپوولەی نیگات لە ئاسمانی دیدەم دەفڕی و
شەتڵی هەناسەکانت موتوربەی درەختی ڕۆحم دەکرد؟

بیرتە قاوەی بەختمان بۆ باڵندەی ئومێد دەگرتەوە و
کۆرپەی مەراقمان لە مەزاری ئامێز دەناشت؟